

KARI KEKKONEN

“Hyvää vauhtia metsätöille”

Puunkorjuu ja Suomi
muutoksessa

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Esitetään Tampereen yliopiston
yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikön johtokunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi Tampereen yliopiston Linna-rakennuksen
Väinö Linna -salissa, Kalevantie 5, Tampere,
26. päivänä marraskuuta 2011 klo 12.

English abstract

TAMPEREEN YLIOPISTO

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Myynti
Tiedekirjakauppa TAJU
PL 617
33014 Tampereen yliopisto

Puh. 040 190 9800
Fax (03) 3551 7685
taju@uta.fi
www.uta.fi/taju
<http://granum.uta.fi>

Kannen suunnittelu
Mikko Reinikka

Acta Universitatis Tamperensis 1656
ISBN 978-951-44-8571-8 (nid.)
ISSN-L 1455-1616
ISSN 1455-1616

Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1118
ISBN 978-951-44-8572-5 (pdf)
ISSN 1456-954X
<http://acta.uta.fi>

Tiivistelmä

Kari Kekkonen: ”HYVÄÄ VAUHTIA METSÄTÖILLE” Puunkorjuu ja Suomi muutoksessa

Suomalaisen modernisaation erityinen piirre on sen kytkeytyminen metsävaroihin ja puunjalostusteollisuuteen. Metsäteollisuuden synty 1800-luvun lopulla antoi merkittävän sysäyksen maamme modernisaatiokehitykselle. Teollisuuden puunhankinta liitti lähes luontaistaloudessa eläneen maan syrjäseudutkin rahatalouden piiriin. Puunkorjuun organisointi ja sen rationalisointi ovat määrittäneet merkittävästi suomalaisen yhteiskunnan ja maaseudun kehitystä.

Tutkimuksessa kuvataan metsätyön muutosta ja puunkorjuun yhteiskunnallista määräytymistä aikalaisaineistoja, eri tieteenalojen tutkimuksia ja haastatteluja analysoimalla. Empiirisen aineiston analyysin ja muutosprosessin kuvauksen tulkintakehyksenä on käytetty historiallisen sosiologian ja yhteiskunnallisen rakennemuutoksen tutkimuksen teoreettisia käsitteitä.

Puunkorjuun kehitystä tarkastellaan kolmesta eri näkökulmasta: osana suomalaisen yhteiskunnan muutosta, metsäteollisuuden puunkorjuun työprosessin rationalisointina ja metsäkoneyrittäjien kertomana muutoskokemuksena. Teos jakautuu käytettyjen näkökulmien mukaisiin osiin, jotka voi lukea samaa historiallista muutosprosessia eri näkökulmista kuvaavina kertomuksina.

Suomi eli metsistä osassa kuvataan, miten yhteiskunnan modernisaatio, metsäteollisuuden vaiheet ja metsien teollinen hyödyntäminen kytkeytyvät maaseudun ja metsätyöprosessin muutokseen. Yhteiskunnan ja tuotannon rakenteiden kuvaus yhdistetään eri aikakausien poliittisiin ratkaisuihin sekä metsäsektorin yhteiskunnalliseen vaikutusvaltaan ja asemaan eri aikoina.

Osa *Rationalisoinnilla tehoa metsään* tarkastelee metsäteollisuuden puunkorjuun kehitysvaiheita ja kuvaa, millaisin argumentein puunkorjuun rationalisointia on eri aikoina perusteltu ja miten teknologian muutokset ovat vaikuttaneet työprosessin organisointimuotoon.

Koneyrittäjät metsätyön muutoksessa osassa tarkastellaan metsätyön muutosta yhden ammattiryhmän, metsäkoneyrittäjien kokemana. Haastatellut yrittäjät kertovat, miten puunkorjuun rationalisoinnin vaiheet ovat vaikuttaneet heidän yritystoimintaansa ja millaisia ratkaisuja yksittäiset yrittäjät ovat tehneet rationalisoinnin käännekohtissa. Haastatteluissa nousee esille metsäkoneyrittäjän riippuvuus urakanantajana toimivasta metsäyhtiöstä ja toimijoiden välillä valitseva epätasapaino. Osan lopussa tulkitaan yritystoiminnan vaiheita, elämänkulkua ja yrittäjien valintoja elämänpolitiikan käsitteen avulla.

Tarkastelemalla rinnakkain suomalaisen yhteiskunnan, metsäteollisuuden, maaseudun ja metsätyön muutosta havaitaan, että suomalainen metsien käyttö on jakautunut viimeisen sadan vuoden aikana *luonnonvara-, tuotanto- ja markkinaperustaiseen ajanjaksoon*.

Agraarisen Suomen metsien käyttö oli lähtökohdiltaan *luonnonvaraperustaista*. Metsäteollisuuden synty ja kasvu perustuivat luonnonvarojen käyttöönottoon. Luonnonolosuhteet määrasivät puunkorjuun työprosessin organisoinnin. Metsätyö ja pienviljely muodostivat yhdessä keskeisen osan maaseudun toimeentuloperustasta.

Metsien käytöstä tuli 1960-luvulla *tuotantoperustaista*, kun puunkäyttö saavutti metsien laskennallisen tuoton ja puusta tuli pääosin teollisuuden raaka-ainetta. Tässä tilanteessa metsien tuottoa pyrittiin lisäämään tehometsätalouden keinoin. Metsätyö ammatillistui ja irtosi maataloudesta erilliseksi toiminnaksi. Metsäsektorin legitimizeetti kyseenalaistettiin, kun ympäristöliike nousi tehometsätalouden vastavoimaksi ja sektorin yhteiskunnallinen merkitys väheni.

Markkinaperustaisuuteen metsien hyödyntämiseen siirryttiin 1990-luvulla. Globalisaatio muutti metsäyhtiöiden suhteen kansalliseen tuotantoon ja suomalaiseen metsään. Suomalainen tuotanto joutuu kilpailemaan sekä tuotemarkkinoilla että konsernien sisällä. Kotimainen metsä ei ole enää tuotannon lähtökohta ja ”markkinat” sulkevat tuotantoyksiköitä omien lainalaisuuksiensa pohjalta. Puunkorjuu ei ole enää sidoksissa maaseudun elinvoimaisuuteen. Metsien suojele ja vapaa-ajankäyttö ovat markkinallistuneet ja kilpailevat metsistä teollisen käytön kanssa.

Modernin yhteiskunnan kehitys Suomessa oli 1980-luvulle saakka kiinteästi sidoksissa metsäsektoriin. Tutkimus osoitti metsäsektorin valtavan vaikutuksen suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen 1900-luvulla. Kansantalous, yhteiskunnan rakenteet ja poliittiset ratkaisut ovat kietoutuneet metsäsektorin kautta toisiinsa. Metsätyön kehitykseen ovat vaikuttaneet yhteiskunnan poliittisen ratkaisut, metsäteollisuuden kehitysvaiheet sekä teknologian tarjoamat mahdollisuudet ja niiden käyttöönotto. Metsätyön rationalisointi on ollut väline, jolla toimiala on vastannut toimintaympäristö puunkorjuulle asettamiin vaatimuksiin.

Asiasanat: historiallinen sosiologia, työelämän sosiologia, metsäsosiologia, modernisaatio, rationalisointi, metsäkoneurakointi, metsätyö

Abstract

Kari Kekkonen: "HYVÄÄ VAUHTIA METSÄTYÖLLE"

Forestry and Finland in a state of Flux

It is a characteristic feature of the modernization of Finland that it has been connected with forest resources and the wood processing industry. The birth of the forest industry in the late 1800s took the development of modernization in our country a big step forward. The acquisition of timber for industry served to connect even the remotest areas living in a barter economy with the cash economy. Organizing the logging process and its rationalization were pivotal in the development of Finnish society and the rural areas.

The study describes the change in forestry work and the societal definition of the logging process by analysing contemporary data, research in various disciplines and interviews. The frame of interpretation of the analysis of the empirical data and the description of the change process use theoretical concepts of historical sociology and structural change.

The development in the logging process is contemplated from three perspectives: as part of the change in Finnish society, as a rationalization of the work process of the forest industry and as an experience of change reported by forest machinery contractors. The research report divides into sections according to the respective perspectives, which can be read as a narrative describing the same historical process from different perspectives.

In the section entitled "Finland lives from her forests" I describe how the modernization of society, the stages of the forest industry and the industrial exploitation of the forests were linked to the change in the rural areas and the logging process. The description of society and production structures is linked to the political solutions of different eras and the societal influence and position of the forest sector at different times.

"Rationalization to make the forests effective" scrutinizes the development stages of logging by the forest industry and describes with what argumentation the rationalization of the logging process has been justified at different stages and how changes in technology affected the form of organization of the work process.

"Machinery contractors in the transformation of forest work" contemplates the change in the nature of forestry work as experienced by one professional group, the forest machinery contractors. The contractors interviewed describe how the rationalization of the logging process affected their businesses and what solutions individual contractors selected at turning points in the rationalization. At the end of

this section I interpret the stages of contracting life trajectories and contractors' choices with the help of the concept of life policy.

Parallel scrutiny of Finnish society, the forest industry, the rural area and the change in forestry work revealed that developmental paths on different levels are connected to change in the use of the forests in the societal basis. The use of the Finnish forests over the last hundred years divides into periods of *natural resources*, *production* and *market based*.

The use of the forest in agrarian Finland was fundamentally based on *natural resources*. The birth and growth of the forest industry was based on the harnessing of these natural resources. The organization of the logging process was dictated by natural conditions. Forestry work and working as small farmers together formed the main part of the occupations structure of the rural areas.

In the 1960s the use of the forests was driven by *production*, when the use of timber came to be the calculative production of the forests and timber became primarily the raw material of industry. In this situation effort was invested in increasing production by means of intensive forestry. Forestry work became professionalized and broke away from farming to constitute a separate activity. The legitimacy of the forest sector was challenged with the rise of the environmentalist movement as a counterforce to intensive forestry.

The 1990s witnessed the transition to *market based* exploitation of the forests. Globalization changed the relationship of the forest industry companies to national production and the Finnish forest. Finnish production had to compete on both product markets and inside the concerns. The domestic forest is no longer the point of departure for production and "the markets" closed production units according to their own logic. Logging is no longer connected to the vitality of the rural areas. Conservation of the forests and leisure activity have become commercialized and compete against industrial use for the forests.

Until the 1980s the development of a modern society in Finland was closely related to the forest sector. The study demonstrated the fundamental nature of the forest sector to the development of Finnish society in the 1900s. By contemplating in parallel turning points in Finnish society, the forest industry, the rural areas and the logging process, it can be discerned that they are connected to changes in the societal bases for the use of the forests. The rationalization of the logging process for its part was a tool with which to respond to the demands imposed on the logging process by changes in the operating environment.

Keywords: modernization, historical sociology, sociology of working life, forest sociology, rationalization, forest machinery subcontracting, forestry work

Sisällys

Tiivistelmä.....	3
Abstract	5
Esipuhe.....	11
I. JOHDANTO.....	15
1.1 Yhteiskunnallinen muutos ja historiallinen sosiologia	16
1.2 Metsäsektori ja metsätyö tutkimuksen kohteena	35
1.3 Tutkimuksen aineisto ja rakenne	48
II. SUOMI ELI METSISTÄ.....	50
2. Metsien käyttö ja maareformit muovaavat Suomen.....	52
2.1 Metsäteollistuminen modernisoi Suomea.....	53
2.2 Torpparivapautus ja Lex Kallio rakenteiden muovaajana	56
2.3 Metsien varassa rauhan aikaan.....	62
2.4 Valtiovalta ja metsätyövoimakysymys	68
2.5 Asutustoiminta ja lapiolinja tulevat tiensä päähän	72
3. Metsätyön ammatillistuminen ja suuri muutto	77
3.1 Poliitiikan suunnan muutos ja tehometsätalouden nousu.....	78
3.2 Syrjäkylien kukoistus ja romahdus.....	83
3.3 Tulopoliittinen suvantovaihe ja puunkorjuu	87
3.4 Metsäsektori tienhaarassa	92
4. Globalisoituva metsäklusteri ja marginalisoituva puunkorjuu	97
4.1 Ympäristöliike yllättää tehometsätalouden	97
4.2 Kansallinen keskittyminen ja kansainvälistyminen	106
4.3 2000-luku: globaali metsäteollisuus ja politisoitunut metsä	115
5. Suomalainen yhteiskunta ja metsä – yhteiset muutosvuodet	125
III. RATIONALISOINNILLA TEHOA METSÄÄN	132
6. Rationalisoinnin historiasta ja luonteesta	134
7. Kausisavotointia ja elävää voimaa	143
7.1 Sotavuosien puuhoito herättää rationalisointiin	143
7.2 Vauhtia sota-ajan metsätöihin.....	149
7.3 Puulla rauhaan ja parempiin päiviin.....	151
7.4 Puunhankinnan ”järjentämistyöhön” tarvitaan Metsätehoa	156
8. Metsätyön mekanisointi ja ammatillistuminen	162
8.1 Elävän työvoiman korvaaminen konevoimalla	163
8.2 Jatkasta metsuri ja hevosmiehestä koneurakoitsija	173

9. Puunkorjuu koneellistetaan ja ulkoistetaan	185
9.1 Sieltä se sirkus tulee – monitoimikonetta kehittämässä.....	186
9.2 "Jokainen Aslakin rukkasen kosketus maksaa liian paljon"	190
9.3 Puunkorjuun järjestäytyy koneaikaan.....	197
9.4 Globalisoituva metsäteollisuus ja kansallinen puunkorjuu	204
10. Rationalisointi ja puunkorjuun kolme murrosta	212
IV. KONEYRITTÄJÄT METSÄTYÖN MUUTOKSESSA	220
11. Koneyrittäminen ja yrittäjät tarinansa kertojina.....	221
11.1 Metsäkoneyrittämisen taustoja ja kehitysvaiheet	221
11.2 Yrittäjien tarinat – haastatteluista kertomukseksi	226
12. Urakoinnin alkua ja yrittäjän elämää	234
12.1 Alku - pakkohan se traktori oli töihin viedä	235
12.2 Konekokeiluista koneelliseen hakkuuseen.....	243
12.3 Yrittäjän arkea – urakoitsijasta firman pyörittäjäksi	251
13. Yrittäjä toimintamallien muutoksessa.....	265
13.1 Metsäteollisuuden päätös muutti toimintamallin	266
13.2 Yrittäjien yhteisöt	279
14. Metsäkoneyrittäjien 2000-luku	291
14.1 Yritystoiminnan muutokset - kasvua, lopetuksia ja uusia linjauksia.....	292
14.2 Metsäteollisuuden ja koneyrittäjän yhteiselon muuttuvat muodot	295
14.3 Yrittäjän ja yrityksen tulevaisuuden näkymät.....	299
15. Elämänpolitiikkaa metsätraktorilla	303
15.1 Yrittäjien vaiheet ja puunkorjuun rationalisointi.....	304
15.2 Yrittäjäura elämänpolitiikkana	309
V. SUOMI, METSÄ JA MODERNISAATIO	315
16. Metsäperustainen modernisaatio	316
17. Metsänkäytön ajanjaksot ja metsätyöprosessin muutos	322
Lähteet:	339
Liitteet	362

Taulukkoluetelo

Taulukko 1. Suomalaisen yhteiskunnan, metsäteollisuuden, maaseudun, metsäsuhteen ja metsätyön piirteitä eri ajanjaksoina	127
Taulukko 2. Metsätyön johtamisen ja työprosessin ajanjaksot ja niiden tyyppipiirteet	219
Taulukko 3. Haastateltujen yrittäjien yritystoiminnan vaiheet puunkorjuun rationalisointiperiodien mukaisesti ajoitettuna	308
Taulukko 4. Metsänkäytön ja metsäteollisuuden ajanjaksot eri tutkijoiden määrittelemänä.....	323
Taulukko 5. Metsien käytön perusta, tuotantoprosessin tyyppipiirteet ja puunkorjuun organisointi 1900-luvun alusta lähtien.....	329

Kuvioluettelo

Kuvio 1. Hakkuun koneellistumisaste 1985–2000 metsäteollisuuden ja Metsähallituksen hakkuissa.....	193
Kuvio 2. Metsäkoneyrittäjän elämänpolitiikan kenttä	313

”Laaja syrjäinen metsäseutu ja sen vajaat satatuhatta asukasta olivat jähmettyneet odottamaan muutosta. Niin sanottu rakennemuutos leijaili maiden ja metsien yllä, pistäytyi kyliin ja talojen pihoihin, meni näkymättöminä kiehkuroina ikkunoista ja ovista sisään ja jäyti ikivanhassa korpikulttuurissa elävien mielenrauhaa. Se liehui vaaramaiden viljelmien yllä, se ahdisti hengitystä suoniittyjen reunamilla, se kiihdytti suunnittelijoita ja murehdutti luutuneen elämänasenteen kannattajia. ...

Ihmisten elämä kaukaisessa suuressa maailmassa oli kehittymässä yllättävin harppauksin. Eteivät ajattelijat ennustivat uutta suuntausta. Maapallon väkiluku kasvoi, tekniikka otti jättiaskeleita, helpottavia työmenetelmiä kehitettiin, pellot tuottivat enemmän, jopa liikaakin, ja toisaalla nähtiin nälkää. ...

Mikä paholainen on työn vienyt. Onko ne nuo moottorisahat, traktorit ja suoaurat. Tuskin ihan nekään, mutta kuitenkin melkoisen osan. Jossain jo luontoa suojelevat rauhoittivat kaavailuissaan Kainuun metsiä. Ajattelivatko ihmisiä, jotka olivat iät ajat ottaneet leipänsä metsätyöstä. ...

Käsiapelissä kerran raivatuille pelloille jäi ruostumaan maatalouskalustoa. Tyhjiä taloja seisoivat aavemaisina tuiskuissa ja kesän kauniina päivinä lankku poikittain naulattuna oven yli. Niityt jäkittyivät harmaan ruskeiksi tappion vainioiksi, marjapensaat ränsistyivät, polut kasvoivat umpeen, pienkaupat kuolivat ja syrjäkylien koulut lopetettiin. ...

Konsta Pylkkänen, puseroon pukeutuva reppuselkäinen ukko, kulki senhetkisessä ajassa ja ihmetteli kehityksen suuntaa. Hän oli kauan ollut poissa kotiseudultaan, joten hän havaitsi uuden menon, päivitteli jos hieman ihastelikin.” (Huovinen 2004, 69–71.)

Esipuhe

Konsta tarkastelee ympärillään tapahtuvaa kehitystä 1960-luvun Kainuussa. Eletään suuren murroksen aikaa. Konstan on vaikea hyväksyä koneiden tuomaa edistystä. Hän aavistaa muutoksen seuraukset totutulle elämäntavalle. *Konsta Pylkkänen etsii kortteeria* (2004) on kirjailija ja metsänhoitaja Veikko Huovisen voimakas puheenvuoro maaseudun modernisaatiosta ja sen vaikutuksesta syrjäseutujen elämäntapaa. Salojen kämpät ja Konstan tapaiset jätkät ovat jäämässä historiaan. Kirja kuvaa perinteisen elämäntavan väistämätöntä katoamista ja kyseenalaistaa uuden tehokkuuden siunauksellisuutta ihmisille ja luonnolle.

Vielä sotien jälkeen metsät ja metsään liittyvät toiminnot olivat osa useimpien suomalaisten arkista elämää ja toimeentuloa. Kansakunta pyrki ”*puulla parempiin päiviin*”. Iskulauseeseen kiteytyi suomalaisen yhteiskunnan ja politiikan olennaisia piirteitä. Sodasta nouseva maa luotti metsävaroihin ja puunjalostukseen, asuttaminen tukeutui metsiin ja kansantalous nojasi metsäteollisuuden vientiin. Puulla päästiinkin parempiin päiviin. Maaseudulla metsä työllisti ja toi tärkeitä rahatuloloja, puulla pidettiin junat liikkeellä ja kaupungit lämpimänä. Maaseudun kotitalouksille metsällä oli suuri merkitys, jota kuvaa osuvasti muistelu 1950-luvun Ähtärissä.

”Minulle, pienen talon pojalle, metsäpomot olivat varsinaisia leivän isiä. Tulihan kotiini lähes kaikki paperiraha metsätöistä ja pienistä hankintakaupoista, vähäisessä määrin meijeristä maitotileinä.” (Maasola 1996, 19.)

Suomen elinkeinorakenteen murros, suuri muutto, oli kansainvälisesti tarkasteltuna poikkeuksellisen nopea. Metsätyön rationalisointi oli yksi suuren muuton keskeisistä tekijöistä. Vain parissa vuosikymmenessä, 1950-luvulta 1970-luvulle, maatalousvaltaisesta maasta tuli teollisuus- ja kasvavassa määrin palveluyhteiskunta. Murroksen vaikutukset elämäntapaan ja elinympäristöön olivat erityisen dramaattisia. Kulttuuriset muutokset ulottuivat elämän perusteisiin saakka. Metsän hyödyntäminen ja sen antimista nauttiminen kuuluivat traditionaalisen elämäntavan jokapäiväisiin käytäntöihin. Suhde luontoon on kaupungistumisen ja modernin elämäntavan myötä muuttunut välittyneemmäksi ja välineellisemmäksi.

Suomalainen modernisaatio on nojautunut paljolti metsään ja metsävarojen teolliseen hyväksikäyttöön. Teollistuminen on perustunut metsäteollistumiseen ja poliittisilla ratkaisuilla on tuettu metsäsektorin kehitystä. Metsäperustainen modernisaatio käynnistyi 1800-luvun jälkipuoliskolla, jolloin puun teollinen käyttö laajeni ja synnytti puunjalostusta eri puolille maata. Puun teollinen käyttö kytki myös maaseudun vähitellen moderniin rahatalouteen. Suomessa metsäteollisuus ei ole ollut pelkästään liiketaloutta, vaan sen kehitykseen on liittynyt vahva metsävarojen hyväksikäyttöä edistävä kansallinen intressi.

Maaseudun kehitykseen metsäsektorikeskeisyydellä on ollut ratkaiseva vaikutus. Erityisesti itsenäisyyden ensimmäisinä vuosikymmeninä lisääntynyt puun teollinen käyttö vahvisti maaseudun talonpoikaista perustaa. Metsäsektorin erityisaseman takaajina ovat olleet talous, politiikka ja kansallinen eetos. Metsäsektoriperustaisen modernisaatio välittyi maaseudulle puunmyyntitulojen ja puunkorjuun tarjoamien työmahdollisuuksien kautta. Metsäteollisuuden poikkeuksellisen vahva asema kansantaloudessa jatkui aina 1980-luvulle saakka.

Metsätyön rationalisointi vaikutti siihen, että perinteinen pienviljelyn ja metsätyön ammattikombinaatio hajosi. Maatalouden ja puunkorjuun ammateista kehittyi toisistaan riippumattomia toimeentulon lähteitä. Metsätyöhön muodostuivat 1970-luvulla ammattimetsurien ja metsäkoneurakoitsijain ammattikunnat. Metsäteollisuuden pyrkimys kustannustehokkaaseen puunkorjuuseen ja määrätietoinen rationalisointityö johtivat 1980-luvun puolivälissä hakkuun koneellistamiseen. Perinteisen tuotannon rationalisoinnin lisäksi metsäsektorilla on 1980-luvulta lähtien toteutettu toimialarationalisointia, jota ovat leimanneet yritysfuusiot, tietotekniikan läpimurto ja organisaatiomuutokset. Hakkuun koneellistamisen jälkeen puunkorjuun rationalisointi on suuntautunut koneiden kehittelystä uusien logististen ratkaisujen ja alihankintamallien kehittelyyn.

Puunkorjuun kehitys on seurannut suomalaisen yhteiskunnan ja metsäteollisuuden muutoksia. Asutustoiminta turvasi metsätyövoiman saantia syrjäisille metsäalueille. Metsätyön lyhyt palkkatyövaihe ajoittuu yhteen suomalaisen sopimusyhteiskunnan kanssa. Viimeisimmässä vaiheessa metsäteollisuuden globaalit strategiat ovat olleet määrittämässä puunkorjuun toimintamalleja. Metsäsektori on menettänyt kansallisen erityisasemansa ja

muuttunut toimialaksi muiden joukossa. Sen toimintatavat ja niiden oikeutus on asetettu kyseenalaiseksi. Metsä on työllistäjänä ja jokapäiväiseen elämään liittyvänä ympäristönä siirtynyt marginaaliin. Metsä on saanut uusia merkityksiä luonnon monimuotoisuuden ylläpitäjänä ja vapaa-ajan ympäristönä.

*

*

*

Väitöskirja punoo yhteen kaksi elämäni vaikuttanutta juonetta, sosiologian ja metsän. Yhteiskunnallisista kysymyksistä kiinnostuneelle 1960- ja 1970-luvun nuorukaiselle sosiologien tapa hahmottaa yhteiskuntaa tuntui heti omalta. Tiesin, että sosiologia on minun lajini. Elämä vei minut kuitenkin metsään. Työskentelin metsäisissä ammateissa runsaat kaksi vuosikymmentä. Senkin jälkeen metsä on kulkenut mukani erilaisissa kehittämis- ja tutkimushankkeissa. ”Metsätöiden” ohella aloitin 1980-luvulla sosiologian opinnot.

Professori Matti Alestalo tuli väitöstutkimukseni ohjaajaksi vuonna 1994. Sovimme, että otan häneen yhteyttä, kun minulla on jotain näytettävää. Kului viisitoista vuotta ja tekstiä syntyi satoja sivuja. Viimein keväällä 2009 vein hänelle nipun tekstiä luettavaksi. Matti totesi, että kyllä tästä väitöskirja tulee. ”*Satasivuiset luvut eivät ole kovin lukijaystävällisiä, joten tarkastellaan aluksi hiukan työsi arkkitehtuuria.*” Olen kokenut ohjauksen lähinnä kollegiaalisina keskusteluina. Sain keskusteluista aina mukaani joukon ehdotuksia ja suosituksen: ”*The proof of the pudding is in the eating*”. Kannustavassa ohjauksessa oli helppo kehittää ilmaisua, kiitos Matti. Professori Alestalon siirryttyä emeritukseksi on ohjaajanani toiminut professori Harri Melin. Kiitän Harria sujuvasta yhteistyöstä prosessin loppusuoralla.

Väitöskirjan esitarkastajina ovat toimineet professorit Pertti Rannikko ja Hannu Ruonavaara. Kiitän heitä paneutuneesta käsikirjoituksen tarkastuksesta ja asiantuntevista kommentteista. Myönteiset lausunnot ja osuvat huomautukset kannustivat hiomaan tekstiä vielä (muutaman) kerran.

Kiitän erityisesti metsäkoneyrittäjiä, jotka antoivat äänensä tutkimuksen käyttöön. He eivät ole olleet pelkästään haastateltavia, vaan myös näkemyksiäni

avartavia, mielenkiintoisia keskustelukumppaneita. Toivon, että tutkimukseni tekee tunnetuksi heidän vaativaa, mutta useimmille näkymätöntä työtään.

Väitöstutkimuksen aikana olen työskennellyt Kurun normaalimetsäopistossa, Tampereen yliopiston työelämän tutkimuskeskuksessa ja Haaga-Helia Ammattikorkeakoulun Ammatillisessa opettajakorkeakoulussa. Näissä työpaikoissa, samoin kuin eri tutkimus- ja kehittämishankkeissa olen saanut kannustusta tutkimukselleni. Kiitän työtovereitani, tutkijakollegoitani ja opiskelijoitani, olen saanut työskennellä hyvässä seurassa.

Metsämiesten Säätiö, Maa- ja metsätalousministeriön Maaseutupolitiikan neuvottelukunta ja Työministeriön Työelämän kehittämisohjelma ovat tukeneet tutkimustani apurahoillaan. Tampereen kaupungin tiederahaston toimikunta on myöntänyt apurahan väitöskirjan painatuskuluihin. Kiitos luottamuksesta, toivottavasti tutkimus osoittaa, että tuellanne on ollut merkitystä.

Väitöstutkimuksen teko ”harrastuksena” vaatii aikaa ja keskittymistä. Läheisten ihmisten tuki on ollut tarpeen pitkäksi venähtäneen hankkeen aikana ja sen loppuun saattamisessa. Vaimoni Sinikka ansaitsee erityisen kiitoksen, hänen kannustuksena ja tutkimuksen mahdollistava toimintansa ovat olleet ratkaisevan tärkeitä työn valmistumiselle. Poikamme, Joonas, Juuso ja Anttoni, ovat ymmärtäneet pyrkimyksiäni. Kiitän perhettäni tuesta tutkimusharrastukselleni, mutta ennen kaikkea kaikesta siitä hyvästä, jota he ovat elämäni tuoneet.

Itselleni antama lupaus on nyt lunastettu. Viime vuosina olen katsellut metsää etupäässä tekstien kautta. Oletan, että jatkossa kokemuksellinen yhteys havuntuoksuiseen metsään tulee vahvistumaan.

Tampereen Hakametsässä syksyllä 2011

Kari Kekkonen

I. JOHDANTO

Tämän tutkimuksen kohteena on metsätyön muutos yhteiskunnallisena ja tuotannollisena prosessina. Muutosta tarkastellaan työprosessin rationalisoinnin ajanjaksojen avulla. Rationalisointi itsessään kohdistuu välittömästi työprosessin teknis-organisatoriseen muotoon. Kuitenkin työprosessin muutokset välittyvät monella tapaa yhteiskuntaan. Metsätyön rationalisointi on seurannut suomalaisen yhteiskunnan, metsäteollisuuden ja maaseudun kehitystä. Tutkimuksessa metsätyön muutosta kuvataan historiallisena ja monitasoisena ilmiönä sekä pyritään osoittamaan metsäsektorin poikkeuksellinen merkitys suomalaisen yhteiskunnan ja erityisesti maaseudun kehitykseen. Metsätyön muutosta tarkastellaan kolmesta näkökulmasta: osana suomalaisen yhteiskunnan kehitystä, työprosessin rationalisointikehityksenä ja metsäkoneyrittäjien yrittäjäurina.

Tutkimuksen alkupiste on sota-ajan puuhuollon turvaamiseksi käynnistettyä kampanjaa *Hyvää vauhtia metsätöille*. Kampanjaa voi pitää puunkorjuun systemaattisen rationalisointityön käynnistäjänä. Tutkimuksen tuoreimmat aineistot ovat vuodelta 2010, joten tutkimuksessa tarkasteltava ajanjakso käsittää noin 70 vuotta.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisiin ajanjaksoihin puunkorjuun muutos jakautuu ja miten metsätyön kehityksen käännekohdat ajoittuvat suhteessa suomalaisen yhteiskunnan suuriin muutoksiin?
2. Miten metsätyön muutos on kytkeytynyt suomalaisen yhteiskunnan modernisaatioon, metsäteollisuuden vaiheisiin ja miten se on ilmennyt maaseudun muutoksessa ja metsätalouden ammattien muuttumisena? Makrotasolla näitä kysymyksiä tarkastellaan tutkimuksen osassa, *Suomi eli metsistä*.

3. Miten metsäteollisuuden puunkorjuun kehitys etenee, millaisin argumentein puunkorjuun rationalisoinnin tarvetta eri aikoina perustellaan ja mikä on teknologian muutoksen suhde työprosessin organisointitapaan? Tutkimuksen kolmannessa osassa, *Rationalisoinnilla tehoa metsään*, fokuksessa on teollisen puunkorjuun rationalisointi ja sen kehitysvaiheet.
4. Miten puunkorjuun kehitys ja rationalisoinnin vaiheet näkyvät metsäkoneurakoitsijoiden yritystoiminnassa ja miten koneyrittäjät kuvaavat toimintaansa puunkorjuun käännekohdissa? Neljäs osa, *Koneyrittäjät metsätyön muutoksessa*, kuvaa metsätyöprosessin muutosta kahdentoista yrittäjän kertomusten kautta.

1.1 Yhteiskunnallinen muutos ja historiallinen sosiologia

Yhteiskunnalliset muutosprosessit ovat sosiologian perinteisiä tutkimuskohteita. Metsätyön on monella tapaa sidoksissa suomalaisen yhteiskunnan muutoksiin. Suomen teollistuminen oli pääasiassa metsäteollistumista. Metsien intensiivinen teollinen käyttö on määrittänyt poikkeuksellisella tavalla suomalaisen yhteiskunnan teollista rakennetta ja maaseudun kehitystä. Meillä metsien omistukseen ja puunkorjuuseen liittyvillä ratkaisuilla on ollut keskeinen merkitys maaseudun ja kansantalouden kehitykseen. Metsäteollisuuden kilpailukyvyyn säilyttäminen on ollut kansallinen tavoite. Puunkorjuu ja sen rationalisointi liittyvät kiinteästi suomalaisen yhteiskunnan ja metsäteollisuuden modernisaatiokehitystä.

Metsätyön pitkän aikavälin muutos yhteiskuntatieteellisenä kysymyksenä vaatii sekä kehityksen historiallisten vaiheiden empiiristä tutkimista että muutoksen teoreettista hahmottamista. Tässä tutkimuksessa metsätyön muutosta ja sen yhteiskunnallisia kytkentöjä kuvataan kolmella tasolla: makrotasolla osana suomalaisen metsäsektoriyhteiskunnan kehitystä, mesotasolla metsäteollisuuden puunkorjuun rationalisointiprosessina ja mikrotasolla metsäkoneyrittäjien kertomuksina omista yrittäjäauristaan.

Muutoksen tulkinnassa käytetään sosiologian klassisia käsitteitä, kuten muutos, rakenne, toiminta, toimija, ja aika. Metodisina välineinä käytetään historiallisen sosiologian käsitteitä, kuten periodisointi, kriittiset käännekohtat, kehityspolut ja polkuriippuvuus sekä historiallinen narratiivi. Tässä luvussa esitellään lyhyesti tulkinnassa käytettyjä käsitteitä, kuvataan historiallisen sosiologian perinnettä ja analyysivälineistöä. Lopuksi pohditaan kertomuksellisuutta raportoinnin metodologisena ratkaisuna ja sosiologian luonnetta muutoksen tarkastelussa.

Muutos

Yhteiskunnallisen muutoksen tutkiminen ja ymmärtäminen on yksi sosiologian perinteistä tehtävistä. Theda Skocpolin (1984, 1–2) mukaan sen lisäksi, että muutoksen tutkimus edustaa klassista sosiologiaa, sosiologia on aina ollut perustaltaan historiallisesti orientoitunut. Erityisesti sosiologian klassikoilla historiallinen tarkastelu oli keskeisellä sijalla. He kehittivät teorioita ja käsitteitä, joiden avulla voitiin ymmärtää modernia yhteiskuntaa, sen muuttumista ja tilaa. Raimo Blom (2003, 11–14) painottaa, että muutostutkimukset ovat edelleen ajankohtaisia, sillä ne tarjoavat vastakohtan pelkille spekulatioille ja ovat siten välttämättömiä nykytilan kriittisen ymmärryksen kannalta.

Sosiologisen tutkimuksen yleisesti hyväksytty lähtökohta on, etteivät yhteiskunnan rakenteet tai kulttuuri ole staattisia vaan ne ovat jatkuvassa muutoksessa. Piotr Sztompkan (1994, 4–7) mukaan yhteiskunnallinen muutos voi ilmetä kuudella eri tavalla:

1. rakenneosien välisten suhteiden muutoksena
2. rakenteiden muutoksena
3. toimijoiden tai toimintojen funktioiden muutoksena
4. raja-aitojen tai toiminnan rajojen muutoksena
5. yhteiskunnan osajärjestelmien ja instituutioiden suhteiden muutoksena
6. ympäristön muutoksina

Sztompka korostaa, että yhteiskunnallinen muutos esiintyy eri tavoin makro-, meso- ja mikrotasolla ja että muutos on aina hyvin kompleksinen ilmiö.

Tutkimuksen kannalta on tarpeellista pohtia, miten eri tasojen muutokset välittyvät toisiinsa ja miten näitä vuorovaikutussuhteita ja muutosprosesseja voidaan kuvata. Sztompkan määritelmän mukaan yhteiskunnallisen muutoksen tutkimuksessa on tarkasteltava rakenteita ja niiden muutoksia, toimijoiden ja toimintojen muutoksia, toimintojen ja instituutioiden välisiä suhteita sekä toimintaympäristön muutoksia. Lisäksi on tutkittava muutosten suhdetta aikaan.

Rakenne

Rakenne on yksi sosiologian peruskäsitteitä. Rakenteen määritelmä ja merkitys ovat kuitenkin jatkuvan keskustelun alaisia. Perinteisesti rakenne on nähty joksikin sellaiseksi, joka on ihmisten jokapäiväisen havaittavan ja koettavan toiminnan taustalla määräämässä tätä toimintaa. Hannu Ruonavaaran (1998a, 55–57) mukaan rakennetarkastelussa oletetaan, että yhteiskunnallisen rakenteen eri asemien välillä on eroja siinä, miten niissä olevien odotetaan toimivan ja mitä edellytyksiä heillä on toimia tietyillä tavoilla. Rakenne vaikuttaa eri asemissa olevien ihmisten tilanteeseen ja toimintaan. Samoin oletetaan, että rakenteen muodostama kokonaisuus on enemmän kuin osiensa summa. Rakenteella on haluttu korostaa sosiaalisen todellisuuden tarkastelua yhteiskunnallisesta eikä yksilöllisestä perspektiivistä. Sillä on haluttu painottaa yhteiskunnan pysyviä piirteitä suhteessa lyhytaikaisiin ilmiöihin ja on viitattu yhteiskunnan syviin piirteisiin vastakohtana pinnallisille ilmiöille.

William H. Sewell jr. (2005, 151) korostaa, että rakenne on yhteiskuntatieteessä väistämätön epistemologinen käsite. Ilman rakenteen käsitettä on vaikea hahmottaa useimpia yhteiskunnallisia ilmiöitä. Sewellin mukaan rakenne on dynaaminen samanaikaisesti sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen tulos että siinä jatkuvasti kehittyvä. Rakenteet muodostuvat perustaltaan kulttuuristen toimintamallien ja resurssien jatkuvasta vuorovaikutuksesta, jotka toisaalta tekevät sosiaalisen toiminnan mahdolliseksi ja toisaalta rajoittavat sitä, ja tulevat uusinnetuksi sosiaalisen toiminnan kautta. Toimijat vaikuttavat rakenteissa tuntemalla kulttuurisia toimintamalleja, joilla he kykenevät mobilisoimaan resursseja ja toisaalta hallitsemalla resursseja siten, että he voivat säädellä toimintamalleja.

Sewellille rakenne on syvästi kulttuurinen ilmiö. Rakenteiden uudistuminen on ajallisesti toistuva prosessi, joka edellyttää tarvittavat resurssit omaavaa ja innovatiivista ihmisten toimintaa.

Makrososiologisessa ajattelussa on usein lähdetty siitä, että yhteiskunnalliset rakenteet dominoivat toimintaa. Donald M. Macrauld ja Avram Taylor (2004, 116–117) puolestaan esittävät, että rakenteet ilmenevät usein mentaalisina rakenteina ja valitseviin ideologioihin kytkeytyneinä. Rakenne rajoittaa toimijaa monella tapaa, mutta rakenteet eivät ennalta määrää toimintaa. Historiallisesti orientoituneessa tutkimuksessa tuleekin ottaa huomioon kunkin historiallisen epookin erityispiirteet ja miten tuona aikana elämän yleiset ehdot ovat määräytyneet. Yhteiskunnallinen dynamiikka aiheuttaa sen, että menneisyyden ja nykyisyyden selittäminen on koko ajan työn alla eikä tutkimus voi tuottaa kaikkia tyydyttäviä selityksiä.

Sosiologian piirissä on ollut koulukuntia, joista toiset ovat korostaneet sosiaalisia rakenteita ja toiset ovat painottaneet yksilöllisiä toimijoita ja heidän motiivejaan. Näiden suuntausten välille on viime vuosikymmeninä etsitty synteisiä, joissa tähdennetään sekä sosiaalista rakennetta että yksilön autonomiaa (Allardt 1997, 228–229). Yksi tunnetuimmista synteisin etsijöistä on Anthony Giddens (1984, 1989), joka aloitti jo 1970-luvulla rakenteistumisen teorian kehittämisen. Teorian keskeisiä lähtökohtia on käsitys siitä, että toimijoilla on tietoisuus ja ymmärrys toimintansa luonteesta ja toiminnan sosiaalisista olosuhteista. Toinen olennainen perusta on käsitys rakenteista sosiaalisen reproduktion jatkuvasti uusintuvina tuotteina (Giddens 1989, 281–283).

Ruonavaaran (1998a, 57–58) mukaan rakenne on Giddensille ennen kaikkea syvärakenne. Teoria kytkee sosiaalisen rakenteen ja järjestelmän käsitteet yhteen. Sosiaaliset järjestelmät ovat toimijoiden vuorovaikutussuhteitten kokonaisuuksia sellaisina kuin niitä voidaan arkielämässä havaita ja kokea. Rakenteet puolestaan ovat järjestelmien ominaisuuksia, jotka selittävät sitä, miksi sosiaalinen toiminta toistuu samanlaisena tietyissä muodoissa ja miksi muodostuneet järjestelmät säilyvät. Rakenteet koostuvat säännöistä ja resursseista. Säännöt ovat sosiaalisten toimijoiden ennalta "tietämä" käsitys siitä, miten eri tilanteissa tulee toimia. Resurssit puolestaan ovat materiaalisia ja organisatorisia välineitä, joita toimijat voivat käyttää hyväksi saavuttaakseen tavoitteensa.

Rakenneselitysmallit soveltuvat lähinnä makrotason ja suhteellisen pitkän aikavälin yhteiskunnallisen muutoksen tarkasteluun. Pertti Alasuutari (1996, 15) kritisoi sitä, että rakennemallin avulla on jäsennetty suomalaista yhteiskuntaa talouden, etujärjestöjen ja yhteiskuntaluokkien kautta, mutta ei ole valotettu kehitystä toimijoiden näkökulmasta tai suhteessa kulttuuriseen perinteeseen.

Jukka Oksan (1998, 74–75) mukaan rakennelähtöisen selittämisen avulla ei pystytty jäsentämään maaseudun muutosta paikallisen toiminnan ja yhteiskunnan rakenteellisten pakkojen vuoropuhelua. Rakenneselitysmallien rinnalle alettiinkin kaivata tutkimuksia, jotka kartoittavat suurten systeemien ja mikrotason välillä olevia tasoja, niveliä ja vuorovaikutuksen mekanismeja.

Toiminta ja toimija

Yhteiskunnallinen muutos tapahtuu toiminnan kautta ja toiminta vaatii toimijoita. Risto Heiskala (2000, 15–16) erittelee toiminnan neljä peruselementtiä: toimija, vähintään kaksi vaihtoehtoista keinoa toimia, päämäärä ja toimintaympäristö. Toimijaa puolestaan koskee kaksi perusolettamusta. Toimija on intentionaalinen eli hän tavoittelee joitakin päämääriä ja toimija oletetaan rationaaliseksi vähintään minimimerkityksessä. Toiseksi toimijalla on kyky oivaltaa päämäärän ja keinon suhde sekä mahdollisuus valita useamman keinon välillä. Päämäärästä tehdyt oletukset ovat läheistä sukua toimijasta tehdyille oletuksille. Toimijan luonteen tai mentaalisten rakenteiden kuvaukset sisältävät jo itsessään oletuksia siitä, mihin päämääriin toimija pyrkii. Heiskalan mukaan toimintaympäristö on toistaiseksi alimääriteltä ja teoreettisen määrittelyn puuttuessa käsitykset toimintaympäristöstä nojaavat arkijärkeen.

Toiminnan ja toimijan merkitystä muutoksessa ja toimintavapauksien rajoja määritellesään Sztompka (1994, 200–201) erittelee toimijan käsitteen kuuteen ontologiseen lähtökohtaan:

1. yhteiskunta on prosessi, joka käy läpi jatkuvaa muutosta
2. muutos on enimmäkseen endogeeninen ja muutokset ovat luonteeltaan itsensä muuttamista

3. muutosta ylläpitävänä voimana ovat yksilöiden ja sosiaalisten kollektiivien toiminta
4. muutoksen suunta, tavoite ja nopeus muodostuvat monien toimijoiden pyrkimysten tuloksena, joihin liittyy konflikteja ja kamppailua
5. toiminta tapahtuu rakenteellisissa konteksteissa, joissa rakenteet muuttavat muotoansa rakenteen kaksoisluonteen (muodon määrittäjä ja sen kohde) sekä toimijan kaksoisluonteen (yhtä aikaa uudistaja ja tuote) mukaisesti
6. toimijan ja rakenteen muutos tapahtuu ajassa, toimijoiden luovuuden ja rakenteiden ohjauksen tuottamien vaiheiden kautta

Erik Allardtin (1997, 228–229) mukaan ihmisten toimintaan vaikuttavat yhteiskunnalliset tekijät kuten historialliset perinteet, kulttuurin arvosuuntaukset, institutionaaliset normit ja yhteiskunnan luokkarakenne. Lisäksi toimintaan vaikuttavat yksilöiden henkilökohtaiset motiivit ja laskelmoinnit. Yhteiskunnallisia tekijöitä ja sosiaalista rakennetta sekä yksilöiden motiiveja ja toimintaa tähdentävien teorioiden välillä valitsee jännitteitä. Yksi jännitteen ilmenemismuoto on autonomian ja sosiaalisen sidonnaisuuden vastakohta. Ihmiset ovat sidottuja normeihinsa, vallitseviin katsomustapoihin ja sosiaaliseen rakenteeseen, mutta toisaalta heillä on itsenäisyytensä ja yksilöllinen sinnikkyytensä. Toinen jännitteen ilmenemismuoto on pysyvyyden ja muutoksen vastakohta. Ihmiset seuraavat mielellään perinteitä ja toistavat vakiintuneita käytösmalleja. Toimintaympäristön murros tai yksilöllinen kriisi voi pakottaa heidät uudistumaan. Sosiaalisessa todellisuudessa esiintyy yhtä aikaa sekä sosiaalisista sidonnaisuutta ja pysyvyyttä että autonomisuutta ja muutosta.

Yhteiskunnallisten muutosten selittämisen keskeisiä kysymyksiä ovat kausaalisuus ja muutosta välittävien prosessien luonne sekä toimijoiden ja rakenteiden suhde. Kysymys siitä, onko joku näistä ensisijainen, on monimutkainen ja jää vaille lopullista vastausta. (Blom 2003, 11–14.) Vaikeaksi sen tekee se, että eri valtaresurssien toisiinsa kytkeytymisen tavat muuttuvat historiallisesti. Kuitenkin kysymys toiminnan ja rakenteiden suhteesta yhteiskunnallisissa muutoksissa on keskeinen. Se kytkeytyy tiukasti yhteiskuntateorian yleiseen ongelmaan yksilön ja yhteiskunnan tai toimijoiden ja rakenteiden teoreettisesta ymmärtämisestä.

Allardt (1997, 230) korostaa, että sosiaalinen rakenne on yksilöiden ulkopuolella ja heistä riippumaton. Rakenneteoriat esitetään yleensä kausaalisessa muodossa. Rakennetta pidetään riippumattomana muuttujana, joka vaikuttaa kansalaisten käyttäytymiseen. Toimintateoriat ovat sen sijaan tulkintakaavoja. Toiminnan tuloksesta ei tiedetä ennen kuin ihminen on toiminut ja toiminnan motiiveihin päädytään tutkimalla lopputulosta eli juuri toimintaa. Rakenne- ja toimintatutkimuksien lähestymistavat ovat tästä tietoteoreettisesta syystä vaikeasti yhdistettäviä. Pertti Haapala (2006, 105–106) toteaa pragmaattisesti, että rakenteen ja toimijan erottaminen on analyyttisesti ja käsitteellisesti kätevää, mutta historiallisen selittämisen kannalta on hedelmällisempää ajatella, että rakenne on aina ihmisten toiminnan tulos.

Historiallinen sosiologia

Sosiologia on juuriltaan vahvasti historiaorientoitunutta. Historiallinen sosiologia on vahvistunut osana jo parikymmentä vuotta sitten eurooppalaisessa ja yhdysvaltalaisessa yhteiskuntatieteessä tapahtunutta historiallisen orientaation renessanssia. Puhutaan jopa yhteiskuntatieteiden historiallisen käänteestä tai käänteistä. Suomessakin on tapahtunut historiallisen sosiologian renessanssi. Historiallinen orientaatio eli meillä ensimmäisen kukoistuksensa 1900-luvun alkupuolen sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa. Modernin amerikkalaisen sosiologian valtakautena 1950-luvulta 1970-luvulle ei sosiologisen tutkimuksen piirissä juurikaan ilmennyt historiallista orientaatiota. Uudelleen historiallinen sosiologia pääsi Suomessa vauhtiin 1980-luvulla ja on viime vuosina ollut aiempaa suuremman kiinnostuksen kohteena. (Pierson 2004, 4-6; Ruonavaara 2005a, 34–36.)

Viime vuosina meillä on julkaistu yhteiskuntatieteiden historiallista käännettä käsitteleviä teoksia (Saari 2006b; Ruonavaara 2006; Andersson ym., 2005), joiden kirjoittajina on sosiologian ja historian tutkijoiden lisäksi muiden alojen historiallisesti orientoituneita tutkijoita. Tieteidenvälistä lähestymistapaa edustaa historiallisen yhteiskuntatutkimuksen metodologiaa ja teoriaa esittelevä artikkelikokoelma *Kahden muusan palveluksessa* (Andersson ym. 2005). Teos, *Historiallinen käänne, Johdatus pitkän aikavälin historian tutkimukseen* (Saari

2006d), puolestaan esittelee yhteiskuntatieteilijöiden empiirisiä, 50–100 vuoden aikavälin tutkimuksia.

Teossarja, *Historical Methods in the Social Sciences vol. I-IV* (toim. Bryant ja Hall 2005), on kokoelma yhteiskuntatutkimuksen historiallista lähestymistapaa käsitteleviä kirjoituksia eri aikakausilta. Toimittajat, Joseph M. Bryant ja John A. Hall, (XXI – XXII) korostavat, että yhteiskuntatieteet ovat synnyltään ja luonteeltaan historiallisia tieteenaloja. He korostavat, että historia on yhteiskunnallisesti strukturoitunut prosessi ja että sosiaalinen vuorovaikutus tapahtuu historiallisesti. Näitä prosesseja tutkittaessa on tarpeen kiinnittää analyysi teoreettisiin käsitteisiin, koska muuten liutaan helposti esittämään oletuksia, jotka eivät perustu aineiston selitysvoimaan (Wallerstein 1974, 347).

Historiallisen sosiologian tavoitteena on ymmärtää menneisyyden olemus ja paljastaa kehityspolkuja, jotka muuten jäisivät huomaamatta. Historiallinen sosiologia yhdistää parhaimmillaan historiatieteen pyrkimyksen tulkita ja ymmärtää mennyttä ja sosiologian kyvyn rakenteelliseen analyysiin, käsitteellistämiseen ja ilmiöiden olemuksen erittelyyn. Historiallisen sosiologian tutkimusotteessa ja selittämisessä keskeisiä kysymyksiä ovat aika, rakenteen ja toimijan suhde sekä riippuvuuksien selvittäminen. Ymmärtääkseen tutkimuskohdettaan sekä historian tutkijoiden että sosiologien on kysyttävä, miten tähän tilanteeseen on tultu, miksi asiat eivät ole toisin ja mitkä tekijät ovat vaikuttaneet tapahtumien kulkuun. (Macrauld and Taylor 2004, 54.) Dennis Smith (1991, 3) luonnehtii, että historiallinen sosiologia on parhaimmillaan rationaalista, kriittistä ja mielikuvituksellista. Historiallisen sosiologian tutkimuksissa tulisi pyrkiä yhdistämään käsitteellinen selkeys, vertaileva yleistäminen ja empiirinen tutkimus.

Historiallisen sosiologian tutkimuksissa pyritään ymmärtämään johonkin konkreettiseen aikaan ja paikkaan sidottuja sosiaalisia rakenteita ja prosesseja. Theda Skocpolin (1984, 1–2) mukaan tutkimuksissa osoitetaan ajallisia prosesseja ja otetaan huomioon niiden ajallinen jaksottuminen. Historiallisissa analyyseissa käydään vuoropuhelua merkityksellisten toimintojen ja rakenteellisen kontekstin välillä. Lisäksi korostetaan muutoksen erityisiä ja vaihtelevia piirteitä spesifissä sosiaalisessa rakenteessa ja muutoksen mallissa. Menneisyyttä ei nähdä yhtenäisenä kertomuksena tai kaikkialla samanlaisena toteutuvana prosessina, vaan prosessina,

jossa ryhmien tai organisaatioiden aiemmat valinnat tai kompastelut ohjaavat tapahtumien kulkua. Aiemmat valinnat sekä avaavat uusia mahdollisuuksia että rajoittavat tulevaa kehitystä, ja johtavat kohti ennalta määräämätöntä tulosta. Charles Tilly (1984, 147) muistuttaa, että pitkän aikavälin muutoksen tutkimuksessa on välttämättä otettava kantaa kahteen suureen kysymykseen: kansallisvaltion kehitykseen ja maailmanlaajuisen kapitalistisen talousjärjestelmän kulloiseenkin vaiheeseen.

Historiallisesti suuntautuneen sosiologian ja historiatieteen välisestä rajanvedosta on sosiologian piirissä käyty runsaasti keskustelua (Mills, 1982; Giddens 1984; Skocpol 1984; Allardt 1997). Varsinkin aiemmin on pohdittu, onko yhteiskuntatiede nomoteettinen, yleistä pätevyyttä omaavien yleistysten tiede vai päinvastoin idiograafinen, ainutlaatuisia tapahtumia kuvaava tiede. Perinteisesti historiaa on pidetty idiografisena ja yhteiskuntatieteitä puolestaan nomoteettisina. Vastakohtaisuus on kuitenkin väistymässä. Yhteiskuntatieteet eivät voi olla täydellisen nomoteettisia ja historiatieteessä on myös nomoteettisia piirteitä. Molemmissa etsitään invariansseja ja säännönmukaisuuksia. (Allardt 1997, 231–234.)

Sosiologisen teorian ja historian suhdetta voi lähestyä dilemmana, joka johtuu historiallisen sosiologian kahdesta ristiriitaisesta tendenssistä. Historiallisen sosiologian tulisi olla herkkää historiaa kohtaan. Sen lähtökohtana tulee olla tapahtumien, olosuhteiden ja toimijoiden näkemysten tarkka ja luotettava historiallinen kuvaus. Toisaalta sosiologiseen tutkimukseen kuuluu ilmiöiden teoretisointi, yleistäminen ja suurten linjojen tarkastelu. Historiallisen sosiologian keskeinen kysymys onkin, miten sovittaa nämä kaksi puolta yhteen siten, että syntyy teoreettisesti jäsenyntyviä kuvauksia, joilla on myös selittävää sisältöä. (Ruonavaara 1995, 253–262; 1998b, 1–19.) Risto Alapuro (2004, 53) korostaa, että historiallisessa yhteiskuntatutkimuksessa vertailut ja teoreettiset yleistykset ovat niitä tekijöitä, jotka tekevät tutkimuksesta yhteiskuntatieteellistä.

Raija Julkusen ja Jussi Vauhkonen (2006, 294–297) mukaan ”uuden historiallisen sosiologian” tutkimusotteelle on tyypillistä sosiaalisen muutoksen ja valtasuhteiden tarkastelu, toimijoiden palauttaminen sosiologiseen analyysiin, sosiaalisten olosuhteiden muodostumiseen johtaneiden polkujen paljastaminen ja niiden

mahdollisten vaihtoehtojen näkeminen. Determinismin tai monokausaalisuuden sijaan korostetaan monien vaikuttavien tekijöiden kausaalisuutta ja historiallista kontingenssia. Sosiaalista ilmiötä ja sen kehitystä tutkittaessa mukaan tulevat toimijat, kontekstit, toiminnan kentät, keskinäiset riippuvuudet ja kulloisetkin instituutiot toiminnan rajoitteina ja resursseina.

Juho Saari (2006a, 13–15) vertaa sosiaali- ja historiatieteellistä tutkimusta luotettavan kartan tuottamiseen valitusta alueesta. Kartta ei ole tarkka kuva maastosta, vaan pyrkii tutkimuksen tavoin keskittymään kuvattavan alueen olennaisiin piirteisiin. Molemmissa tehdään valintoja, jotka ovat teoreettisesti perusteluja siten, että tuotoksiin tutustuva voi luottaa kuvauksen noudattavan sovittuja ja ilmoitettuja sääntöjä. Makrotason tarkastelu kuvaa maaston yleispiirteet, yksityiskohdat täytyy tarkastaa tapaustutkimuksella ja tutkimuksen tulosten yhdistämisessä nojaututaan teoreettiseen malliin.

Aika

Kaikki sosiaaliset ilmiöt tapahtuvat jossain hetkessä ja ajassa, kaikilla sosiaalisilla prosesseilla on ajallinen kestonsa – sosiaalinen elämä eletään ajassa. Aika, samoin kuin tilakin, on sosiaalisen toiminnan universaali konteksti. (Sztompka 1994, 41.) Ajan yleisenä piirteenä voidaan pitää sitä, että jokainen sosiaalinen ilmiö tai tapahtuma kytkeytyy muihin ilmiöihin ja tapahtumiin. Ei ole absoluuttisen yksittäistä, ainutkertaista tai muista eristettyä sosiaalista ilmiötä tai tapahtumaa.

Perinteinen, lineaarinen aikakäsitys on osoittautunut riittämättömäksi tavaksi hahmottaa aikaa historiallisessa tutkimuksessa. Historiallisia aikatasoja tulee määrittää tarkastelemalla menneisyyttä eritahtisina ja erimittaisina prosesseina. Olennaista on kiinnittää huomiota prosessien keston ja rytmiin, jolloin historiallinen aika hahmottuu kerroksellisenä ja päällekkäisenä. Objektivisen aikakäsityksen, joka asettaa tapahtumat lineaariseen järjestykseen, ohella tulisi huomioida relatiivinen aikakäsitys. Relatiivinen aikakäsitys nostaa esiin toimijoiden ajalle antamat subjektiiviset merkitykset sekä laajemmat kulttuuriset ja sosiaaliset aikaa koskevat merkitykset. Nämä aikakäsitykset eivät ole toisiaan poissulkevia,

vaan molempia tarvitaan tasapainoisen kuvan saamiseksi menneisyydestä.
(Andersson 2005, 167–170.)

Ronald Aminzaden (2005, 296–312) mukaan historiallinen sosiologia tarvitsee omia aikaa koskevia käsitteitä, varsinkin jos pyritään kehittämään historiallisesti perusteltuja teorioita yhteiskunnallisista prosesseista. Hän esittää neljä aikaan ja ajallisuuteen liittyvää käsitettä: *nopeus* (pace), *kesto* (duration), *sykli* (cycles) ja *kehityskaari* (trajectory). Nämä käsitteet ovat tarpeellisia kun selvitetään toimijoiden valintoja ja niiden perusteluja, ja pyritään rekonstruoimaan menneisyyden olennaisia piirteitä.

Käsitteistä *nopeus* (pace) ja *kesto* (duration) koskevat tapahtumien kvantitatiivista hahmottamista. Nopeus liittyy tapahtumien määrään jonakin tiettyinä ajanjaksona ja kesto puolestaan kuvaa kuinka paljon aikaa kuluu johonkin tapahtumaan tai tapahtumaketjuun. Kahta muuta käsitettä hän luonnehtii enemmän ajan kvalitatiiviseen ymmärtämiseen liittyviksi. *Syklien* (cycles) käsite liittyy sellaisten toistuvien tapahtumien määrittelyyn, joille on tyypillistä ajalliset nousu- ja laskukaudet. *Kehityskaari* (trajectory) tai polku ilmenee pikemminkin kumulatiivisena kuin toistuvana tapahtumien ketjuna, johon usein liittyy jokin selvä muutossuunta. Erityyppisillä yhteiskunnallisilla prosesseilla on toisistaan poikkeavat rytmit ja ajanjaksot. Aminzade (2005, 305) toteaa, että toistuvien tapahtumien syklistyys noudattaa niille ominaista kronologista aikaa, esimerkiksi liiketoiminnan, väestökehityksen ja talouden pitkän aikavälin muutokset poikkeavat toisistaan.

Juho Saari (2006a, 16) puolestaan toteaa, että toiset historialliset ajanjaksot ovat jonkin ilmiön suhteen tiiviimpiä tai merkityksellisempiä kuin toiset. Historiallista aikaa eivät pitkän aikavälin tutkimuksessa rytmitä pelkästään kalenterivuodet, vaan ajankulun rakentumiseen vaikuttavat tutkittavalle teemalle tärkeät rakenteet, instituutiot ja prosessit sekä ne yhteen kytkevät tapahtumaketjut. Metodologisesti on olennaista, että mitä pitempi on historiallisen vertailun aikajänne, sitä korkeammalla abstraktiotasolla on käsitteellistettävä muutoksia ja sitä yleisemmällä tasolla on määriteltävä muutoksessa muuttumattomana säilyvä aines.

Muutosten kerroksellisuus ja eritahtisuus eivät ilmene vain eri yhteiskunnan toimintojen välillä vaan kunkin yhteiskunnallisen toiminnan alueella tapahtuu

erilaisia aikarytmejä seuraavia muutoksia. Lyhyellä aikavälillä tapahtuu vain vähäisiä siirtymiä, mutta niiden yhteisvaikutus voi kasaantua kaiken kattavaksi laadulliseksi muutokseksi. (Kerkelä 2004, 86–87.) Yhteiskunnallisen muutoksen hahmottaminen vaatii empiirisiä tutkimuksia, jossa on otettava huomioon eri muutosainesten muuttumisen eritahtisuus ja erikestoisuus.

Sewell (2005, 273) esittää historiatiedelähtöisestä luokituksesta poikkeavan tavan jäsentää yhteiskunnallista aikaa. Hänen sosiologialähtöisessä luokituksessaan korostuvat yhteiskunnallisen ja kulttuurisen muutoksen aikamääreet: *trendit*, *rutiinit* ja *tapahtumat*.

Trendit (trends) ovat suoraviivaista muutosta yhteiskunnallisissa suhteissa, jota yleensä kuvataan termeillä nousukausi, laskukausi, supistuminen, stagnaatio, kasvu. Trendit vaihtelevat luonteeltaan ja rytmiltään eri ajanjaksoina.

Rutiinit (routines) puolestaan pyrkivät pitämään sosiaalista toimintaa muuttumattomana ja itseään toistavana. Rutiineja voidaan luonnehtia käytännöllisiksi toimintamalleiksi, jotka uusintavat rakenteita. Instituutiot voidaan määritellä mekanismeiksi, jotka pyrkivät luomaan ja ylläpitämään rutiineja.

Tapahtumat (events) ovat ajallisesti tihtyntyneitä toimintajaksoja, jolloin tapahtuu rakenteellisia muutoksia. Tapahtumat johtavat uusien rutiinien syntymiseen ja vanhojen muuttumiseen sekä aiheuttavat trendien nopeutumisen, käänneksen tai uudelleenorientaation. Jokainen historiallinen ajanjakso koostuu näin ollen suuresta joukosta trendejä, rutiineja ja tapahtumia.

Periodit ja polkuriippuvuus

Historiallisessa sosiologiassa periodisointi on metodinen keino jakaa aikaa ja hallita tutkimusaineistoa. Periodisoinnilla tarkoitetaan ajallisesti jäsennetyn prosessin pilkkomista peräkkäisiksi, sisäisesti kohtalaisen yhtenäisiksi ajanjaksoiksi, periodeiksi tai epookeiksi. Aikakausi on kokonaisuus, joka erottuu selkeästi sitä edeltävistä ja seuraavista kokonaisuuksista. Tutkittavan prosessin aikakausia erottavat toisistaan käännekohdat, jotka lopettavat tietyn periodin ja aloittavat seuraavan. Periodien konstruointi ei sinänsä tee ymmärrettäväksi, mikä saa aikaan

käännekohtien muutokset ja miten siirrytään periodista toiseen. Niiden tulkinta ja selittäminen jäävät tutkijan tehtäväksi. Polkuriippuvuuden käsite antaa käyttökelpoisen välineen käännekohtien narratiiviseen tutkimiseen. (Andersson 2005, 176–180.)

Kaikilla yhteiskunnallisilla ilmiöillä on erilaisista tapahtumista ja vaiheista muodostuva kehityshistoria, jonka tietyissä taitekohdissa on avoinna erilaisia vaihtoehtoisia tulevaisuuden kehityslinjoja. Kun jokin vaihtoehto valitaan, astutaan kehityspolulle, jolta usein ei olekaan niin helppo enää poiketa. Erilaiset valittua kehitystä vahvistavat mekanismit takaavat sen, että samaa linjaa jatketaan seuraavaan käännekohtaan. Polkuriippuvuudella viitataan tapahtumien, ilmiöiden ja instituutioiden riippuvuuteen erityisistä historiallisista kehityskuluistaan, eikä tämä sulje pois ajatusta selittävistä mekanismeista. (Ruonavaara 2006, 35–36.)

James Mahoney (2000, 510–512) suosittaa, että polkuriippuvaiset analyysit pitäisivät sisällään seuraavat kolme piirrettä. *Ensiksi* analyysin tulisi sisältää huolellinen selvitys kausaalisista prosesseista, joissa kuvataan aiempien tapahtumien vaiheet, jotka esiintyvät ilmiön varhaisemmassa tapahtumien kulussa. *Toiseksi* polkuriippuvaisessa tapahtumien kulussa aiemmat historialliset tapahtumat ovat kontingentisti esiintyviä, joten niitä ei voi käyttää selittämisen perusteina, välttämättömänä ensisijaisena tapahtumana tai alkuperäisenä tilanteena. Ne eivät sellaisenaan ole deterministisiä. *Kolmanneksi* kontingentin historiallisen tapahtuman toteuduttua polkuriippuvaisten tapahtumien kausaalisuus on suhteellisen determinististä. Kerran liikkeelle lähtenyt tapahtumaketju pyrkii jatkumaan ja kulkemaan omia raiteitaan. Usein prosesseissa toteutuu hitauden laki, jossa tapahtumien kulku eteen itseään vahvistaen ja uusintaen institutionaalista olemassaoloaan. Tapahtumaketjujen ajatellaan etenevän ainutkertaisesti eivätkä ne koskaan toistu täysin samanlaisina. Historiallisesti tapahtumat sijoittuvat aina erilaiseen kontekstiin ja tapahtumaketjut pitävät sisällään sattumanvaraisuutta ja ennakoimattomuutta. (Andersson 2005, 164–165.)

Ronald Aminzaden (2005, 300–301) mukaan polkuriippuvuuden tulkinnalle on tyypillistä argumentoinnin tiivistäminen kolmeen näkökulmaan. *Ensiksi* analysoidaan tilanteita, joissa joudutaan alttiiksi hetkeen sidotuille muuttujille tai valinnan mahdollisuuksille jossakin erityisessä historiallisessa kontekstissa. Tällöin

pyritään löytämään ratkaisevia kohtia, joissa yksittäinen toimija pystyy vaikuttamaan tapahtumien kulkuun näyttämällä suuntaa tulevalle kehitykselle ja ohjaamalla sitä tietyille polulle. *Toiseksi* polkuriippuvassa ajattelussa pyritään identifioimaan paikat, joissa vaihtoehtoiset kehitykset olisivat olleet mahdollisia, mutta joita ei valittu. Tätä argumentointia Aminzade pitää hyvin problemaattisena, sillä vaihtoehtoisten mutta toteutumattomien kehityskulkujen todistaminen edellyttäisi todisteiden tai historiallisesti pätevien analogioiden osoittamista. *Kolmanneksi* etsitään mekanismeja, jotka vaikuttavat kehityksen suuntaan ja pitävät kehityksen valitulla polulla. Mekanismitarkastelussa painotetaan alkutilanteen merkitystä nykyisiä ilmiöitä tutkittaessa.

Kehityskulkujen käännekohtien hahmottaminen on ongelmallista eikä niiden tunnistaminen ole yksiselitteistä. Käännekohtien tunnistaminen on suhteellista, sillä tapahtuvat muutokset voivat olla nopeita ja dramaattisia tai ne voivat edustaa hidasta kehitystä, jolloin rajakohtien määrittely on liukuva ja väljä. Usein muutokset eivät tapahdu täydellisinä, vaan ne voivat koskea vain jotain maantieteellistä, taloudellista tai kulttuurista aluetta. Tutkijan onkin tärkeää huomioida käännekohtien katkokset ylittävä jatkuvuus. (Andersson 2005, 179–180.)

Mahoney (2006, 513–515) painottaa, että polkuriippuvaisessa tarkastelussa on huomioitava, että kriittisissä käännekohdissa tehtyihin valintoihin liittyy aina kontingenssiä. Kontingenssistä johtuen ei ole teoreettisesti mahdollista selittää eikä deterministisesti päätellä yksittäisen lopputuloksen ilmenemistä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että kaikki tapahtuisi sattumanvaraisesti tai aiemmasta kehityksestä riippumatta. Mahoney kuvaa kontingenssin ja polkuriippuvuuden suhdetta portaittaisen mallin avulla. Ensin ollaan lähtötilanteessa, jossa voidaan useammasta vaihtoehdosta valita yksi. Tätä valintatilannetta leimaa kontingenssi, vaikka valintaa voidaan perustella ja jälkikäteen selittää. Vaihtoehtojen määrittelyyn sisältyy, samoin kuin yhden niistä hyväksymiseen, aina sattumaa ja tilannesidonnaisuutta. Yhden vaihtoehdon hyväksyminen ja toisten hylkääminen on kriittinen hetki tulevaa kehitystä ajatellen. Tehdyllä ratkaisulla on pyrkimys ohjata itseään vahvistavasti kehitystä ja tulevia ratkaisuja. Mallissa on olennaista alkutilanteeseen liittyvä kontingenssi ja siihen liittyvä kriittinen käännekohta, joka voi johtaa tehottomiin tai epärationaalsiin ratkaisuihin.

Polkuriippuvuuteen perustuvassa analyysissä tarkastelun kohteena ovat keskeiset käännekohtat, joissa toimijat, yksilöt, kollektiiviset tai organisatoriset toimijat arvioivat vaihtoehtoja ja tekevät valintoja tietyssä historiallisessa kontekstissa. Tehdyt valinnat määrittävät ja rajaavat tulevaisuuden mahdollisuuksia, sillä jokainen valinta rajaa toisia mahdollisia valintoja pois ja luovat uusia konteksteja, joista ei ole paluuta aiemmalle polulle. Polkuriippuvuuden analyysissä pyritään tunnistamaan myös valintatilanteessa esiintyneet toiset mahdolliset valinnat. Lisäksi on olennaista tunnistaa itseään vahvistavat mekanismit, jotka pitävät kehityksen valitulla polulla, jolta poikkeaminen aiheuttaisi kustannuksia tai haittaa. (Pierson 2004, 20–21; Andersson 2005, 180–183.)

Yhteiskunnan tai jonkin sen osa-alueen laadullisten muutosten ajoittaminen on ongelmallista. Milloin suomalainen maaseutu siirtyi agraarisesta järjestyksestä moderniin, tapahtuiko se samanaikaisesti maan eri osissa, määritelläänkö se traktoreiden määrällä vai television ja yhtenäiskulttuurin yleistymisellä. Täsmällisiä rajoja ei voi määrittää. Kerkelän (1996, 43–44) ratkaisu on määrittää kuva muutoksen alku- ja lopputiloista, minkä jälkeen tulee täsmentää erottelua ja periodisoida muutos sisällöllisesti relevantilla tavalla. Olennaista on nostaa esille muutoksen kannalta keskeiset rakenne-elementit ja niissä tapahtuneiden muutosten käsitteellistäminen. Periodisoinnin pääpaino on jatkuvuuden hahmottamisessa ja polkuriippuvuuden analysoinnin keskiössä on puolestaan katkollisuus. Periodisoinnilla korostetaan kontekstualisointia ja polkuriippuvuuden analyysissä painottuu narratiivinen selittäminen. (Andersson 2006, 186.)

Kertomuksellisuus tutkimuksen raportoinnissa

Sosiologiaa voi itsessään pitää kertomuksina siitä, millainen on aikakautemme, yhteiskuntamme ja kulttuurimme ja millaisen kehityksen tuloksena se on syntynyt. Jari Aro (1999, 31) korostaa, ettei kertomus ei ole pelkästään tieteellisen tiedon kiinnostavuuden tai tutkimuksen luettavuuden lisäämisen keino, vaan tieteenharjoitus on keskeisesti kertomusten muodostamista. Narratiivisuus on laajentunut käsittämään koko sosiologisen kielenkäytön perspektiiviä. Aron mukaan empiiristen tutkimusten raportointi suorastaan edellyttää kertomuksen muotoa.

Narratiivissa tutkija konstruoi tapahtumista temaattisen kertomuksen teoreettisten ja käsitteellisten valintojensa pohjalta (Suoninen 2001, 18).

Historiallisessa sosiologiassa jäsentyneet kertomukset ovat ennen kaikkea keino analysoida tutkimuskohdetta. Kiinnostuksen kohteena ei ole kertomus sinänsä, vaan kertomusten kuvaama todellisuus ja siihen liittyvät prosessit sekä todellisuudessa ilmenevät syy- ja seuraussuhteet. Narratiivinen suuntaus on nostanut kiinnostuksen kohteeksi jaksottaiset tapahtumat, sekvenssit eli sen miten tapahtumasta seuraa toinen ja kolmas, ja miten lopputuloksena on tutkimuksen kohteena oleva ilmiö. (Ruonavaara 2006, 34–35.) Kun tutkimus käsittelee historiallista muutosprosessia, se etsii itsestään kertomuksen muodon. Raportista tulee luontevasti kertomus ja kertomuksen konstruointi ohjaa aineiston analyysia.

Yhteiskuntatieteellisen historiallisen narratiivin olemukseen kuuluu, että siitä pyritään muodostamaan kronologisesti eteneviä tapahtumaketjuja. Kertomuksessa tapahtumien ajallinen järjestys ja niiden sijoittuminen suhteessa muihin tapahtumiin sekä kiinnittyminen historialliseen kontekstiin muodostavat keskeisen kerronnallisen rakenteen. Raportoinnissa jäsennetään sisällöllisesti, rakenteellisesti ja ajallisesti erilaisia tapahtumia ja tapahtumasarjoja tekstikokonaisuuksiksi. (Anttila 2005, 23.) Historiallisten tapahtumien ja prosessien kuvauksen on perustuttava tosiasioihin, jotka on verifioitava mahdollisimman tarkasti. Sosiologinen narratiivi pitää sisällään historialliset faktat ja kytkee ne sosiologisesti orientoituneeseen teoreettiseen tarkasteluun. Teoreettisesti perustelu aineiston ja teemojen valinta sekä niiden pohjalta tehty valikoiva kuvailu ovat osa tutkimuksen selitysvoimaisuutta. (Saari 2006a, 21.)

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa sekä aineistot että tulkinnot ovat luonteeltaan sosiaalisia konstruktioita. Tutkimusaineistoja tarkastellaan oman aikansa sosiaalista todellisuutta ilmentävinä sosiaalisina konstruktioina, ei ehdottomina totuuksina (Anttila 2005, 22–23). Tekstit samoin kuin haastattelutkin ovat kulttuurisia tuotteita, joiden tulkinnassa on huomioitava kertojan positiot, jotka näkyvät teksteissä mm. näkökulmina, tarkoitusperinä, erilaisina vaikuttamisen keinoina ja diskursseina. Erityisesti pitkän aikavälin tarkastelussa on välttämätöntä kytkeä aineistojen tarkastelu oman aikansa kontekstiin, toimijoiden positioihin sekä niistä kumpuaviin retorisiin keinoihin ja argumentaatiotapoihin.

Historiallisesti orientoituneen tutkimuksen tunnusmerkkejä ovat prosessinäkökulma ja kontekstin huomioonottaminen. Prosessinäkökulma toteutuu tutkimuskäytännöissä narratiiveina. Konteksti voidaan jakaa kahteen tyyppiin, teoreettiseen että historialliseen. Teoreettinen konteksti tarkoittaa niitä käsitteitä ja teoreettisia väitteitä, joiden avulla todellisuutta kuvataan, tulkitaan ja selitetään. Teoreettiset kontekstit määrittävät osaltaan, mihin historiallisiin tosiasioihin ja tapahtumiin tutkija katseensa suuntaa. Tarkasteltavan prosessin tai ilmiön yhteiskunnallis-historiallinen konteksti muodostuu tutkimuksen kannalta relevanteista tosiasioista, jotka näin ovat teoreettisesta kontekstista erillisiä, mutta eivät ole puhtaita teoreettisesta lähestymistavasta. (Ruonavaara 2005b, 89–93.) Kerronnallinen ote kytkee prosessin ja kontekstin yhteen, ja tuottaa niistä uuden konstruktion; kontekstia, tapahtumia ja tulkintaa sisältävän kertomuksen. Tutkimuksen tuottamaa narratiivia voidaankin pitää tutkijan laatimana metakonstruktiona.

Ruonavaara (1995, 256–257) pohtii, ovatko historialliset kuvaukset sinänsä selittäviä vai täytyykö niitä täydentää erillisin selittävin argumentein. Hän kääntää kysymyksen muotoon, onko olemassa päteviä narratiivisia selityksiä. Narratiivinen kuvaus on usein laadittu siten, että selitettävää asiaa koskeva kertomus viittaa itsessään kausaaliseen mekanismiin ilman että mekanismeja lainkaan eksplikoidaan. Esitetyn selityksen pätevyyttä voidaan arvioida sen kannalta, pitävätkö tosiasiaväitteet paikkansa ja toisaalta sen suhteen, onko selittävä mekanismi loogisesti yhtenäinen ja uskottava suhteessa aikaisempaan tutkimustietoon. Selityksen uskottavuutta voidaan lisätä huolellisella aineiston kuvauksella sekä käytettyjen käsitteiden ja päättelyketjujen argumentoinnilla. Syy-seuraussuhteita analysoitaessa tapahtumien asettamisella ajalliseen järjestykseen ja osaksi yleisempää tapahtumien kulkua on olennainen merkitys, mutta peräkkäisyys ei sinänsä merkitse kausaalisuutta eikä vaikutussuhteen olemassaolo determinoi tulevia tapahtumia. (Andersson 2005, 164–165.)

Kertomuksen tekee relevantiksi sen selitysvoima suhteessa tarkasteltavaan ilmiöön tai prosessiin. Tutkimuskohteesta rakennetaan jäsenynteitä tapahtumakertomuksia, joissa tapahtumien kulku ja niiden vaikutukset toisiinsa kuvataan polkuina. Poluilla puolestaan konstruoidaan kausaalisuutta, jossa

keskeisessä roolissa ovat tapahtumien ajallinen järjestys sekä tapahtumien ajalliset kontekstit. Pelkkä tapahtumien kirjaaminen peräkkäin ei kuitenkaan muodosta kausaalista narratiivia, vaan kausaalisuus edellyttää tapahtumia yhteen liittävien mekanismien osoittamista. (Julkunen ja Vauhkonen 2006, 298)

Tutkijalla on yleensä jo aloittaessaan jonkinlainen alustava tai jo suhteellisen jäsentynyt näkemys kohteestaan. Matti Hyvärinen (2004, 300–301) painottaa, että tutkija ei aloita tyhjältä pöydältä tai kaoottisten faktojen keskeltä, vaan hänen käytettävissään on erittelemättömien tarinoiden kertymä. Tutkija ikään kuin purkaa jo olemassa olevia kertomuksia ja neuvottelee niiden kanssa ennemminkin kuin pakottaa ne kirjallisen kertomuksen muotoon. Tutkijalla on editoijan rooli, joka tekee hänestä aktiivisen toimijan. Kokemuksen ja kertomuksen välillä on tietty katkos. Kokemuksen ja kertomuksen välissä tutkija editoi elämään kuuluvaa kohinaa. Editointi on merkityksen antamista ja tutkimuksessa kokemuksen tiivistämistä sen tematiikan kannalta relevantiksi kertomukseksi. Tutkija ei kuitenkaan ole pelkkä editoija, vaan tutkimuksellista narratiivia tietoisesti rakentava kirjoittaja. Tutkijan on siis löydettävä aineistostaan yhteydet, rakennettava juoni ja valittava kertomukselleen oikea lajityyppi. Menneisyyttä tai tapahtumien kulkua ei voi esittää sellaisenaan. Tutkijan on kertomisen lisäksi oltava tietoinen omista lähtökohdistaan ja valinnoistaan. (Hyvärinen 2004, 303.)

Sosiologia muutoksen tarkastelussa

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan empiiriseen aineiston pohjalta tiettyä historiallista muutosprosessia sosiologian viitekehyksessä. Kyseessä on tutkimus, joka edustaa temaattisesti ja ajallisesti rajattua muutostutkimusta, jollaiset ovat tyypillisesti sosiologista ammattikäytäntöä (Blom 2003, 11–14). Sosiologinen tutkimus ei ole vain tapauksia koskevien tosiasioiden tuottamista, historiallista kuvausta tai pelkästään trendien osoittamista. Muutosta tutkivan sosiologian keskeisiä kysymyksiä ovat muutosten kausaalisuus ja muutosta välittävien prosessien luonne sekä toimijoiden ja rakenteiden suhde.

Metsätyön pitkän aikavälin muutos on kompleksinen prosessi, jonka sosiologinen tarkastelu vaatii työprosessin ja kontekstin historiallisten vaiheiden analyysin lisäksi

teoreettisia käsitteitä sen hahmottamiseen. Edellä on suppeasti kuvattu tämän tutkimuksen kannalta relevantteja teoreettisia käsitteitä. Tutkimusta ei ole ohjannut tiukka ennalta määritelty teoreettinen viitekehys. Metodiset ratkaisut ovat syntyneet tutkimusprosessin aikana teoreettisten käsitteiden ja aineiston vuoropuhelun tuloksena. Tiivistäen voi sanoa, että kyseessä on muutostutkimus, jonka teoreettinen lähestymistapa liittyy historiallisen sosiologian perinteeseen ja jonka keskeinen metodinen ratkaisu on kerronnallisuus.

Tutkimuksen lähtöolettamuksena on, että yhteiskunnallinen muutos määräytyy erikseen kussakin erityistapauksessa eivätkä muutokset noudata mitään yleispätevää mekanismia. Muutoksen tarkastelussa on pyritty löytämään tutkimuskohteen kannalta olennaiset kehityskulut ja kuvaamaan muutosta ajallisesti ja paikallisesti määräytyneenä kokonaisuutena. Muutokset ilmenevät rakenteiden ja toiminnan uudistumisena ja toisaalta vallitsevat rakenteet ja toimintatavat määräytyvät toimijoiden toiminnan ja heidän välisten suhteiden kautta. Työprosessin muutoksessa on kyse toiminnan muutoksesta, jossa eri tason toimijoilla ja heidän intresseillään on keskeinen vaikutus työprosessin uudelleen muotoutumiseen. Metsätyön muutoksen tutkimuksessa on löydettävä siihen liittyvät olennaiset rakenteet, instituutiot ja metsätyön kulloiseenkin muotoutumiseen vaikuttavat toimijat.

Historiallisen sosiologian lähestymistapa korostaa tapahtumien jaksollisuutta, tihentyneiden tapahtumien periodeja ja kriittisiä käännekohtia. Metsätyön muutoksen analyysissä on etsitty erityyppisiä ajallisia jaksoja ja erityisesti kehityksen murroskohtia. Tehtyjä valintoja on tarkasteltu polkuriippuvuuden näkökulmasta. On tutkittu, miten jokin ratkaisu on johtanut seuraavaan ja miten se on vaikuttanut tulevaan kehitykseen ja mahdollisten valintojen määrään myöhemmin.

Tässä tutkimuksessa, kuten sosiologisessa tutkimuksessa yleensä, on kyse tutkimuskohteen tulkinnasta, sen näkemisestä uudella tavalla ja sen tekemisestä ymmärrettäväksi. Tulkinnat ovat aina problemaattisia, koska mikään tulkinta ei ole ainoa oikea ja koska kaikki tulkinnat ovat jälleen uusien tulkintojen kohteena. Kiinnostavan sosiologisen tulkinnan ja kohteen välillä vallitsee epäsymmetria, sillä

tulkinta tuo sosiaalisesta todellisuudesta esiin jotain sellaista, jonka olemassaolo muuten jää huomaamatta. (Sulkunen 1997, 19–21.)

Sosiologia on sosiaalisen todellisuuden ilmiöiden kuvaamista, selittämistä ja ymmärrettäväksi tekemistä kielen avulla (Aro 1999, 9). Sosiologinen tutkimus on samalla sekä yhteiskunnallista kirjallisuutta että jäsentynyttä yhteiskuntatutkimusta. Kerronnallisuus tekee tästä tutkimuksesta yhteiskunnallista kirjallisuutta. Monitieteisen, historiallisen aineiston eksplikoitu käyttö, haastattelujen autenttisuus ja kerronnallisuuden rakentuminen teoreettisesti perustelluille juonirakenteille puolestaan tekevät tutkimuksesta tieteellisesti jäsentynyttä tutkimusta.

1.2 Metsäsektori ja metsätyö tutkimuksen kohteena

Tässä luvussa esitetään suppea kirjallisuuskatsaus metsän ja yhteiskunnan suhteita ja metsätyötä koskeviin aiempiin tutkimuksiin ja muuhun aineistoon. Ensiksi tarkastellaan metsäsektorin yhteiskuntatieteellistä tutkimusta. Sen jälkeen esitellään metsätieteiden piirissä tehtyä yhteiskunnallisesti orientoitunutta puunkorjuun ja metsätyövoiman tutkimusta. Lopuksi luodaan katsaus metsätyön rationalisointitutkimuksiin sekä toimijoiden kuvauksiin metsätyön muutoksesta.

Metsäsektorin yhteiskuntatieteellistä tutkimusta

Tarmo Koskinen (1983; 1989; 2001) toi sosiologiaan käsitteen metsäsektori. Metsäsektorista tuli avainkäsite, joka laajensi aiempaa teollisuuskeskeistä tarkastelua metsätalouden ja -teollisuuden muodostamaan teknis-taloudelliseen kokonaisuuteen ja sen kytkeytymiseen suomalaiseen yhteiskuntaan. Käsite auttoi oivaltamaan, miten metsäsektorin keskeinen kansantaloudellinen asema oli ohjannut suomalaista päätöksentekoa ja talouspolitiikkaa (Koskinen 1989, 182). Koskinen kritisoi 1970-luvun suomalaista sosiologiaa kansallisen realismin puutteesta ja painotti tuotannossaan suomalaisen kehityksen omaleimaisuutta. Hän korosti metsäteollistumista erityisenä suomalaisena teollistumisen reittinä, joka kiinnitti syrjäisen maan kansainväliseen talouteen.

Koskinen (1989, 120–121) havaitsi jo 1980-luvun lopulla, että sektori kokonaisuutena oli toimija aiempaa harvemmin. Kansallisen talousjärjestelmän murentuessa sektori etujärjestöineen väistyi ja toimijoina ovat yhä useammin harvalukuiset globaalit konsernit. Koskinen (2001b, 5) muistutti, että metsäklusteri on ymmärrettävä suomalaisen tuotantotalouden pitkän ajan ytimeksi kehkeytyneenä yhteiskunnallisena instituutiona, jolla on edelleen vahva yhteiskunnallinen asema. Lisäksi monilla suomalaisilla on omakohtainen, itse koettu ja eletty suhde metsään omistajana, palkkatyöläisenä, luonnossa samoilijana ja ympäristön kokijana. Suomea onkin kuvattu metsäsektoriyhteiskunnaksi ja metsäresurssipohjaisen kehityksen mallimaaksi (Sajasalo 2001, 113).

Karjalan tutkimuslaitoksella metsäsektorin käsitettä on käytetty metsäperiferian muutoksen ja yhteiskunnallisen kehityksen välittymismekanismien tulkinnassa. Ennen tätä maaseutua oli tarkasteltu lähinnä maataloustuotannon ja talonpoikaisen elämänmuodon näkökulmasta. Pertti Rannikko (1998c, 222) muistuttaa, että tuskin missään muualla maailmassa maaseutu on kehittynyt samalla tavalla metsän ja metsätalouden varassa kuin Suomessa.

Jussi Raumolin (1984) pyrki tutkimuksessaan, *Metsäsektorin vaikutus Suomen taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen kehitykseen*, tuottamaan kokonaiskuvan sektorin kehityshistoriasta ja yhteiskunnallisia vaikutuksia. Tutkimus sisältää katsauksen eri tieteenalojen piirissä tehtyihin metsäsektoria käsitteleviin tutkimuksiin 1900-luvun alusta 1970-luvun lopulle. Tutkimuksen edelleenkin relevanttien ajanjaksojen määrittelyt perustuvat metsäteollisuuden kehitysvaiheisiin, maaseudun kehitykseen, metsäpolitiikkaan sekä kansantalouden ja yleispolitiikan muutoksiin. (ks. myös Raumolin 1982; 1990.)

Suomalaista metsäsosiologiaa tuskin olisi olemassa ilman Joensuun korkeakouluun vuonna 1971 perustettua Karjalan tutkimuslaitosta ja siellä tehtyä pitkäjänteistä tutkimusta. Ensivaiheessa tutkimusteemat liittyivät suuren muuton vaikutuksiin kylien ja syrjäseutujen kehitykseen. Seuraavassa vaiheessa 1980-luvulla korostuivat metsätalouden yhteiskunnalliseen merkitykseen ja ympäristökysymyksiin liittyvät teemat. Karjalan tutkimuslaitoksen sosiologinen tutkimus on keskittynyt yhteiskunnallisen rakennemuutoksen tutkimukseen, jonka kohteina ovat paikallisuus, perifeerisyys ja syrjäseudun yhteisöt. Lähes neljän

vuosikymmenen ajan jatkunut tutkimusten sarja on ainutlaatuinen kokonaisuus. (Oksa 2002.)

Valtimo-sarjan ensimmäinen tutkimus, *Sivakka ja Rasimäki, raportti pohjoiskarjalaisesta kylästä* (Alanen ym. 1973), toteutettiin monitieteisenä yhteistyönä. Tutkimukseen osallistui sosiologien lisäksi kulttuurin, kielen ja psykologian tutkijoita sekä valokuvaaja. Tutkimus nosti rintamaihin keskittyneeseen suomalaiseen kylätutkimustraditioon uuden näkökulman: suuren muuton ja syrjäseudun kysymykset.

Samoihin tutkimuskyliin palattiin kymmenen vuotta myöhemmin. Tutkimuskokonaisuutta ei tehty ajallisesti vertailevana asetelmana, vaan kyliä pyrittiin tarkastelemaan kulttuuristen ja yhteiskunnallisten prosessien tapahtumapaikkoina, mikä oli kirjoitettu jo raportin otsikkoon, *Yhteiskunta kylässä, tutkimuksia Sivakasta ja Rasimäestä* (Rannikko ym. 1984). Tutkijat suuntasivat, kylätutkimustraditiosta poiketen, sanomansa pikemminkin yhteiskunnalliseen keskusteluun kuin maaseudun asukkaille (Knuutila, Liikanen ja Rannikko 1996, 11).

Vuoden 1973 raportissa lähinnä kartoitettiin ja kuvattiin kylien muuttumista sekä kirjattiin keskeisiä ongelmia. 1980-luvun tutkimuksen keskeisin teoreettinen konsepti koski metsäperiferian kahden rinnakkaisen talousmuodon, talonpoikaisen ja metsätyö-pienviljelyn talousmuodon, hajoamisprosessia (Oksa & Rannikko 1984; Oksa & Rannikko 1985; Kantanen 1986). Rakennemuutoksen tematiikkaa tarkasteltiin kaupunkiin muuttaneiden näkökulmasta 1980-luvun alun *Maalta kaupunkiin pientilalta tehtaaseen*–tutkimuksessa (Ahponen ja Järvelä 1983).

Sivakan metsätyömieskylän kohtalo herätti epäilyn, että maaseutua koskevassa tutkimuksessa oli aliarvioitu metsätalouden merkitystä suureen muuttoon (Rannikko 1989, 55–56). Tämä johti siihen, että Valtimolla toteutetun tutkimuksen suoranaisena jatkona Karjalan tutkimuslaitos käynnisti tutkimuksen ”*Savotta-Suomi tänään*”. Tutkimuskohteina oli kaksi pohjoiskarjalaista vahvasti metsätaloudesta riippuvaista kylää (Kantanen 1986 ja Rannikko 1987). Tutkimuksessa keskityttiin tarkastelemaan metsätalouden ja metsätyön kehitystä ja niiden vaikutusta lähiyhteisöön. Kylien kehityshistoria liittyi suoraan metsätyön vaiheisiin. Sotien

jälkeinen asutustoiminta ja miestyöhön perustuvan puunkorjuun aika olivat kylien kukoistuskautta, joka päättyi metsätyön koneellistamiseen ja maalta muuttoon.

Väitöskirjassaan Pertti Rannikko (1989) kokosi tulokset metsätyömieskylän noususta ja tuhosta, ja kirjoitti myöhemmin aineistojensa perusteella kuvauksia kylien kohtaloista (Rannikko 1998a, 1998b, 1998c). Jukka Oksan (1998) väitöskirja, *Syrjäkylä muutoksessa*, kymmenkunta vuotta myöhemmin, käsitteli myös itäsuomalaisen syrjäkylän kehitysvaiheita.

Tutkimuskyliin palattiin kolmannen kerran 1990-luvulla. Raportti sai nimekseen *Kyläläiset, kansalaiset; Tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä* (Knuutila ym. 1996). Kylä nostetaan konstruktioksi, jossa tutkijat rakentavat tulkintaa kylän yhteiskunnallisesta ja kulttuurisesta kontekstista. Omassa artikkelissaan Rannikko (1996) kysyy, *Onko Sivakkaa enää olemassa?* Ennuste kylän metsittymisestä pitää vain osittain paikkansa. Väkimäärä on romahtanut, kylä on menettänyt metsätyön loppumisen johdosta tuotannollisen funktionsa ja paikalliset instituutiot on lakkautettu. Asukkaita kuitenkin on, he ovat lähinnä eläkeläisiä tai työttömyyskorvauksella ja satunnaisilla töillä eläviä yksinäisiä miehiä.

Tutkimussarjan neljäs vaihe toteutettiin kolmekymmentä vuotta ensimmäisen tutkimuksen jälkeen. Raportissa, *Kylän paikka, Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä* (Knuutila ja Rannikko, 2008), kerrotaan, miten entinen metsätyömieskylä Sivakka on muuttunut pistäytymiskyläksi. Metsätaloudella ei juurikaan ole paikallista merkitystä, vaan metsä on lähinnä monenlaisen yksilöllisen kulutuksen ja harrastusten kohde (Rannikko 2007, 25).

Joensuulaiseen tutkimusperinteeseen liittyvässä väitöstutkimuksessaan Jarmo Kortelainen (1996) erittelee metsäsektorin ympäristösuhteen kehitystä ja sitä ohjannutta rationaliteettia. *Elämisen taika taigalla – tutkimusraportti* (Rannikko ja Schuurman 1997) tarkastelee ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta Pohjois-Karjalan biosfäärialueella. Raportti tarkastelee ihmisen ja luonnon suhdetta eri tieteenalojen näkökulmasta rajatulla maantieteellisellä alueella

Ismo Björn (1999) tutki historian alaan kuuluvassa väitöskirjassaan, *Kaikki irti metsästä*, biosfäärialueen metsän käytön muutoksia erätaloudesta nykypäiviin. Keskeisen osan tutkimuksesta muodostaa teollisen metsänkäytön vaiheiden erittely

ja metsänkäytön vaikutukset paikalliseen asutukseen ja elinkeinoihin.

Ympäristöpolitiikka metsässä? – tutkimuksessaan Björn (2003) tarkastelee teemaa EU:n ympäristö- ja metsäpolitiikan ja paikallisten metsäkiistojen näkökulmasta. Tutkimus esittelee antiympäristöliikkeitä ja pohtii paikallisten ihmisten ympäristöoikeuksia hallinnon, julkisuuden ja aktivistien hallitsemassa ympäristösuojelussa. (ks. myös Björn 2006.)

Maantieteilijä Teijo Rytteri, (2002; 2004; 2005; 2006) jatkaa joensuulaista metsään suuntautunutta yhteiskuntatieteellistä perinnettä. Väitöskirja *Metsäteollisuusyrityksen luonto* (Rytteri 2002) tarkastelee teemaa yhden metsäteollisuusyrityksen, Enso-Gutzeitin kautta. Tutkimuksessa analysoidaan yrityksen ympäristö- ja yhteiskuntasuhteen muotoutumista perustamisesta 2000-luvun vaihteeseen. Rytteri (2006) on tutkinut myös Metsähallituksen yhteiskunnallista vastuuta vuosina 1859–2005. Hänen tutkimuksensa osoittavat, miten metsätalous, teollisuus ja kulloinkin yhteiskuntapolitiikka ovat vahvasti kietoutuneet toisiinsa (ks. myös Rytteri 2004).

Katja Tervon (2008) tutkimus *Metsän hiljaiset. Metsätyön rakennemurrosten kolme sukupolvea* tarkastelee metsätyön muutosta kolmen eri metsäammattilaissukupolven näkökulmasta. Tutkimuksen aineistona on käytetty Metsähistorian Seuran, Helsingin yliopiston Kulttuurien tutkimuksen laitoksen ja Suomen Metsämuseo Luston vuosina 1999 – 2002 metsäperinteen tallennushankkeessa kerättyjä haastatteluja. *Metsäammatit metsätalouden murroksessa*–aineisto käsittää yli tuhannen metsäammattilaisen haastattelut. Aineistoon tallennettuun metsänhoitajien kertomuksiin perustuu Leena Paaskosken (2008) tutkimus *Herrana metsässä, Kansatieteellinen tutkimus metsänhoitajuudesta*. Asta Kietäväisen (2009) väitöskirja *Metsään raivatut elämänpolut, Toimijuus ja identiteetti asutustilallisten elämänkertomuksissa*, perustuu asutustilallisten haastatteluihin ja kirjoituskilpailuaineistoon.

Metsätieteellinen tutkimus

Metsäntutkimuksen piirissä on tehty tutkimusta, joka on yhteiskuntatieteellisesti orientoitunutta. Osa metsäntutkijoissa on yhteiskuntatieteellisen koulutuksen

saaneita, mutta myös metsätieteellisen taustan omaavien tutkijoiden intressit ovat monesti olleet yhteiskunnallisesti suuntautuneita. Keskeinen hahmo metsätyövoimaa ja metsätyömiehiä koskevassa tutkimuksessa on ollut Lauri Heikinheimo. Hänen johdolla suoritettiin vuoden 1950 väestönlaskennan yhteydessä sarja maaseudun työvoimatutkimuksia (Acta Forestalia Fennica 1956). Tutkimus tuotti kattavan aineiston maaseudun työvoiman rakenteesta ja elinolosuhteista. Samalla Heikinheimon työryhmän kehitti tutkimusmenetelmän, johon nykyinen työvoimatutkimuksen malli perustuu (Tiainen 2003, 7–8).

Pekka Ollonqvist (1998) tarkastelee tutkimuksessaan *Metsäpolitiikka ja sen tekijät, Pitkä linja 1928–1997* rinnakkain yleisen talouspolitiikan ja metsäpolitiikan ratkaisuja. Ollonqvist jakaa kansantalouden kehityksen ajanjaksoihin, jotka perustuvat talouspolitiikan hallitseviin piirteisiin ja tarkastelee erikseen kunkin ajanjakson metsäpolitiikkaa sekä esittää katsauksen eri ajanjaksojen puunhankinnan kehitykseen. Juhani Viitala (2003, 2004) arvioi teoksissaan 1900-luvun loppupuolen metsäpolitiikkaan ja metsätalouden toimintaa yhteiskuntapolitiikan viitekehyksessä. Viitala avaa päätöksentekoon osallistuneen toimijan näkökulman harjoitettuun metsäpolitiikkaan ja sen muotoiluun kohdistuneisiin ristiriitoihin.

Metsämiesten Säätiön 1980-luvun lopulla rahoittamassa tutkimuksessa *Rakennemuutos metsäalalla ja sen vaikutukset alan ammattiryhmiin* tarkastellaan monitieteisesti metsäsektorin 1960-luvulta alkanutta murrosta. Osahankkeet käsittelevät muiden muassa metsäsektorin muutosten työllisyysvaikutuksia ja puunhankinnan muutospaineita (Rummukainen ym. 1993). (ks. myös Pakkanen 1998, 315; Tikkanen ja Rikkilä 1993.)

Metsäsektorin käsite esiteltiin alun perin metsäalan tulevaisuutta käsitelleessä raportissa *Suomen metsäsektori tienhaarassa* (Seppälä ym. 1980). Puun teollisen käytön lisäämiseen perustunut metsäteollisuuden kasvu oli tullut tiensä päähän ja tarvittiin uutta laajempaa näkökulmaa metsätalouden ja -teollisuuden tarkasteluun. Avuksi kehitettiin metsäsektorin käsite, joka yhdisti metsä- ja puutalouden sekä metsäteollisuuden yhden käsitteen alle. Varsin pian käsite omaksuttiin osaksi yhteiskunnallista keskustelua.

Metsäsektorin tilalle tarjottiin 1990-luvulla käsitettä metsäklusteri. Taustalla oli Michael Porterin klusteriteorian yleistyminen. Klusteritarkastelu kattaa kaikki avaintuotteisiin sidoksissa olevat toiminnot, kuten puunkorjuu, kemikaalit, koneet, tutkimus, markkinointi, logistiikka ja asiakkaat (Lammi 1994, 12–13).

Klusteriajattelu laajensi tarkastelua tuotantokeskeisestä lähestymistavasta tuotekeskeiseen ja kansallisesta näkökulmasta globaaliin. Uuden käsitteen tarve nousi metsäteollisuuden omistuksen ja markkinoiden muutoksesta.

Metsäalan tilaa ja tulevaisuutta luodattiin klusterinäkökulmasta raportissa *Suomen metsäklusteri tienhaarassa*, jonka Risto Seppälä (2000) toimitti 20 vuotta Metsäsektori tienhaarassa–raportin jälkeen. Tilanne piti määritellä uudelleen, sillä osa metsäklusterin menestyksen kulmakivistä on joko kokonaan murentunut tai niiden merkitys on olennaisesti muuttunut. Lisäksi klusteri oli vuosituhanen vaihteessa oleellisesti vähemmän Suomi-keskeinen kuin vielä muutama vuosi aiemmin. Alan tarkastelua oli laajennettava kansallisesta globaaliin näkökulmaan.

Tutkijat vuoropuhelussa

Metsäsektoritutkimuksissa on 1990-luvulta lähtien suosittu tieteenalarajoja ylittäviä, useiden tutkimusinstituutioiden yhteisiä tutkimuskokonaisuuksia, joihin on osallistunut metsäntutkijoiden lisäksi sosiologeja ja muita yhteiskuntatieteilijöitä. Yksi tällainen kokonaisuus on raportti *Vihreä valtakunta, Suomen metsäklusteri* (Reunala, Tikkanen ja Åsvik toim. 1998), jossa luodaan monipuolinen ja kattava katsaus metsäsektoriin kehitykseen ja tilaan vuosituhanen vaihteessa.

Metsien pääomat, Metsä taloudellisena, poliittisena, kulttuurisena ja mediailmiönä keskiajalta EU-aikaan – tutkimushanke edustaa samoin monitieteistä lähestymistapaa. Metsien käytön historiaa tutkineeseen projektiin osallistui filosofian, historian, maantieteen, metsäekonomian sekä viestintä- ja yhteiskuntatieteiden tutkijoita. (Roiko-Jokela, 2005.)

Ari Lehtisen ja Pertti Rannikon (2004a) toimittama kirja, *Leipäpuusta arvopaperia, Vastuun ja oikeudenmukaisuuden haasteet metsäpolitiikassa*, esittelee suomalaisen yhteiskuntatieteellisen metsäntutkimuksen tuloksia. Teoksen keskeinen

teesi on, että metsäsektori on muuttunut paikallisesta leipäpuusta tuotto-odotusten ohjaamaksi kasvottomaksi toimijaksi. Metsäyhtiöiden tuotanto ja omistaminen ovat kansainvälistyneet ja ne ovat irtaantuneet kansallisesta sidoksista ja rajoista.

Metsät ja hyvä elämä–tutkimushankkeessa tarkasteltiin suomalaista metsien käyttöä kestävyysnäkökulmasta. Artikkelien näkökulmat vaihtelevat jokamiehen metsän arkikäytöstä metsäteollisuuden globaaliin toimintaan sekä syrjäseutujen selviytymistarinoista kestävänsä metsätalouden eri ulottuvuuksien analyysiin. (Vehkamäki toim. 2006.) Lähes samanaikaisesti ilmestyi joukolta metsäntutkijoita artikkelikokoelma *Uusi metsäkirja* (Jalonen toim. 2006). Artikkeleissa painottuvat metsänhoidon, metsien käytön ja ekologian tutkijoiden uusimmat tutkimustulokset, mutta kirjoittajina on myös yhteiskunta-, talous- ja kulttuurintutkijoita. Raportin tavoitteena on toimia keskustelun avauksena Suomen metsistä ja niiden käytöstä. Kolme viimeksi esiteltyä tutkimusraporttia edustavat suuntausta, jossa metsäntutkimus, luonnontieteellinen sekä yhteiskuntatieteellinen tutkimus pyrkivät avoimeen vuoropuheluun keskenään.

Metsätyömiehet yhteiskunnallisena kysymyksenä ja tutkimuskohteena

Metsätyövoiman saatavuus ja metsätyömiesten asema olivat yhteiskuntapoliittisia kysymyksiä aina 1970-luvulle saakka. Valtiovalta joutui puuttumaan metsätyömiesten asemaan ja työolosuhteita sosiaali- asutus- ja maatalouspoliittisin toimenpitein. Arkinen käsitys metsätyöstä oli kaukana iskelmien ja elokuvien tukkilaisromantiikasta. Sitä on leimannut pikemminkin J.V. Snellmanin näkemys.

”Siellä missä on metsää, on kurjuuttakin. Hakkuu ja ajo elättää tuskin ketään päivääkään vuoden kuluessa; se on työtä, joka ei vaadi mitään henkistä ponnistusta, vaan tietämättömyys ja raakuus ovat sen seurauksia.”
(ks. Makkonen 1981, 238.)

Olli Makkosen (1981, 238) mukaan käsitys metsätyömiehistä vähäpätöisimpinä ihmisolentoina eli sitkeänä. Vähäinen arvostus liittyi metsätyömiesten heikkoon sosiaaliseen asemaan, joka johtui työn kausiluonteisuudesta, työvoiman

vaihtuvuudesta, työmaiden lyhytaikaisuudesta ja jätkien sijoittumisesta maaseutuyhteisön hierarkian alimmille portaille.

Vuoden 1909 valtiopäivillä sosiaalidemokraatit esittivät, että työolosuhteet valtion metsätöissä kaipaavat korjausta ja ehdottivat tutkimusta tilanteen selvittämiseksi. Vasta vuonna 1921 sosiaalihallituksen tilasto-osasto aloitti tutkimuksen metsä- ja uittotyöntekijöiden työolosuhteita. Selvityksen pohjalta säädettiin vuonna 1928 voimaan tullut ns. kämppälaki. Sen mukaan työnantajan tuli hankkia kohtuullisen suojan tarjoava asunto työväelleen. (Makkonen 1981, 237–251; Waris 1965, 94–95.) Heikki Wariksen mukaan tuosta lähtien metsätyövoima on ollut erityisen lainsäädännön, poliittisen kiinnostuksen ja tutkimuksen kohde.

Vielä sotien jälkeen puunkorjuu työllisti suuria joukkoja. Vuoden 1950 *Maaseudun työvoimatutkimuksen* (Acta Forestalia Fennica 1956) mukaan yli puoli miljoonaa miestä osallistui joko palkattuun tai omassa metsässä tehtyyn metsätyöhön. Tämä vastasi noin puolta koko miespuolisesta työvoimasta. Palkattuun metsä- ja uittotyövoimaan heistä kuului lähes 310 000 miestä. Suurin osa heistä tuli maataloilta. Päätoimisten metsätyömiesten osuus oli vähäinen, vain 6 prosenttia. (Heikinheimo 1956, 137–142; Heikinheimo ja Ristimäki 1956, 44.)

Metsätyövoimatutkimuksissa oli kaksi päälinjaa, joita Pertti Elovirta ja Ritva Ihalainen (1988, 140) nimittävät sosiaalseksi intressiksi ja työvoimaintressiksi. Sosiaalinen intressi liittyi elinolo- ja ansiotaso selvityksiin. Työvoimaintressin mukaisissa tutkimuksissa kartoitettiin ja ennakoitiin työvoiman rakennetta ja ajankäyttöä. *Suomalainen metsätyömiestä*–tutkimusta leimasi (Heikinheimo L. ym., 1972) sosiaalipoliittinen intressi. Sen käynnistymiseen vaikutti presidentti Urho Kekkosen 1960-luvun alussa esille tuoma huoli metsätyömiesten huonosta asemasta. Tutkimus osoitti metsätyömiesten olevan sekä ansio- että elintasoltaan teollisuuden työntekijöitä heikommassa asemassa. Raportin lopussa esitetään sosiaalipoliittinen ohjelma metsätyömiesten aseman parantamiseksi.

Pertti Elovirran (1976) tutkimus, *Metsätalouden työvoiman tarjonta Suomessa 1945 - 74 ja ennuste vuosille 1975 – 85*, edustaa työvoimaintressin mukaista tutkimussuuntausta. Metsätyövoimatutkimusten aika päättyi 1980-luvulla, jolloin tehtiin vielä tutkimus työvoiman rekrytoitumisesta alkutuotantoon (Elovirta ja

Ihalainen 1982) ja joitakin metsäalan koulutukseen liittyviä selvityksiä. Tutkimussuunnan päätöksenä voi pitää Lauri Heikinheimon (1984) yhteenvetoa metsätyövoiman kehitystä 1950-luvulta 1980-luvulle.

Valtiovalta pyrki aktiivisesti edistämään metsätyövoiman saatavuutta ja ammatillista kehittymistä. *Metsätyöntekijäin ammattikasvatuskomitea* asetettiin 1950-luvun alussa (Komiteamietintö 1958) ja kolmekymmentä vuotta myöhemmin työvoimakysymyksiin paneutui *Metsätyövoimatoimikunta* (Komiteamietintö 1984:46). Molemmat mietinnöt sisältävät analyysin metsätyön kehityksestä ja käynnissä olleesta puunkorjuun murroksesta.

Metsäntutkimuslaitos toteutti 1980-luvun lopulla tutkimussarjan, jonka tulokset julkaistiin teoksessa *Metsäkoneurakoitsija* (Hakkila ym. 1989). Tutkimuksissa selvitettiin koneurakoinnin historiaan, urakoitsijoiden sosiaalista ja ammatillista taustaa sekä heidän elinolojaan ja hyvinvointiin liittyviä tekijöitä. Kaija Kanninen (1996; 1997; 1999) on jatkanut metsäkoneyrittäjien hyvinvointitutkimusta. Hän on nostanut eri foorumeilla esille 1990-luvun rakennemuutoksen vaikutuksia koneyrittäjien hyvinvointiin ja psyykkiseen kuormitukseen. Pekka Mäkinen (1988, 1993, 1996, 1997, 1999) on puolestaan tutkinut metsäkoneurakoitsijoita yrittäjinä ja laajentanut tutkimuksiaan muuhun metsäalan yritystoimintaa (Mäkinen ja Selby 1995; Mäkinen ym., 1997; Mäkinen ym. 2002). Metsäalan työmarkkinoita koskevan tutkimuksen painopiste on 2000-luvulla siirtynyt palkatun työvoiman tutkimisesta yrittäjyyden ja alihankintamallien tutkimiseen. (ks. Högnäs 2000; Palander ja Vainikka 2006; Vesterinen 2007; Rieppo 2008; Rekilä ja Räsänen 2008.)

Metsätyön rationalisointi tutkimuksissa ja kokemuksissa

Ensimmäiset metsätyötieteelliset tutkimukset tehtiin maassamme jo 1920- ja 1930-luvuilla. Työtehoseura tutki ajoneuvojen vetovastuksesta, Helsingin yliopistossa tutkittiin pinopuun tekoa ja Puutekniikan tutkimuksen kannatusyhdistys selvitti sahatukkien tekoa ja ajoa. Metsätieteellisessä tutkimuslaitoksessa tutkittiin mm. ajanmenekkiä koivuhalkojen teossa. (Kantola 1968, 1.) V. Pöntysen (1936) tutkimus työn kysynnästä metsätöissä ja uitossa oli ensimmäisiä metsätyövoimaa koskevia tutkimuksia. Anders Benjamin Helander (1949, 509) arvioi tutkimuksen

olevan ”sekä mielenkiintoinen että perusteellinen ja on omiaan valaisemaan ansiotöiden määrän arvostelemiselle mitä tärkeimpiä kysymyksiä. Käsitykset metsätöiden tarjoamasta ansiosta ovat olleet sangen puutteelliset ja sietävät tuon tuostakin uutta valaistusta”.

Maatalouden Työtehoseura, joka oli perustettu 1924 tehostamaan maatalouden tuottavuutta, kiinnostui 1930-luvulla metsätöiden rationalisoinnista. Vuonna 1937 seura otti metsätöiden rationalisoinnin sääntöjenmukaiseen toimintaansa ja muutti nimensä Työtehoseuraksi. Erillinen metsäosasto aloitti toimintansa vuonna 1942. Seuran metsällistä toimintaa on kuvattu seuran historiikissa *Työtehoseuran kuusi vuosikymmentä* (Pulma 1984) sekä Mikko Kantolan artikkeleissa *Puutavaran korjuun rationalisointi Pohjoismaissa* (1964), *25 vuotta Työtehoseuran metsäosaston tutkimus- ja kehittämistoimintaa* (1968) ja *Työtehoseuran metsällinen toiminta 1942–1978* (1979) sekä metsäosaston historiikissa *Työtehoseuran metsäosasto 60 vuotta* (Mäkelä 2002). Lisäksi seuran tutkimuksista on julkaistu yli 700 metsätiedotetta ja tutkimukset ovat tuottaneet lukuisia rationalisointia koskevia opinnäytteitä.

Suomalainen metsäteollisuus keskitti sodan jälkeen puunkorjuun kehittämisen puutavarayhtiöiden yhteiselle rationalisointiyksikölle, Metsäteholle (Lindfors 1949, 6; Kahala 1995, 5; Pakkanen 1998, 118). Metsätehon eri aikoina tekemät kokeilut ja tutkimukset edustavat suomalaisen puunkorjuun rationalisoinnin valtavirtaa. Tutkimusraporttien ja selonteiden lisäksi Metsätehon rationalisointityötä on kuvattu yksikön julkaisemissa historiallisissa katsauksissa: *Metsätehon viisi vuosikymmentä* (Kahala 1995), *Metsäkoneiden tutkimus ja Metsäteho* (Kahala 1996); *Puunkorjuun tekninen kehitys Suomessa* (Salminen 1996) ja *Puunkorjuu 1950–2001* (Örn 2002). *Metsäkoneiden maailmanhistoria* (Konttinen ja Drushka 1997) puolestaan tarjoaa kattavan läpileikkauksen puunkorjuun koneiden ja koneellistamisen historiaan Pohjoismaissa ja Pohjois-Amerikassa.

Vuosituhatlupien lopun metsäteknologian tutkimuksen teemoja ja tuloksia on kuvattu kahdessa metsäntutkijoiden artikkelikokoelmissa, *Miten puunkorjuun tutkimus vastaa ajan haasteisiin* (Kanninen toim. 1997) ja *Metsäteknologia muuttuvassa metsätaloudessa* (Kanninen toim. 1999). Alan tutkimuslaitokset ovat järjestäneet yhdessä *Kehittyvä puuhuolto-seminaarin metsäammattilaisille* –

tilaisuuksia (Kehittyvä puuhuolto 2001, 2003, 2005, 2007). Seminaariraporteissa käsitellään puunhankintaan liittyviä tutkimustuloksia ja kehittämistoiminnan ajankohtaisia kysymyksiä.

Vesa Imposen (1999) tutkimus *Puutavaralogistiikka pelkistää hankinnan toimintamallit* ja tutkimushanke *Puunhankinnan organisointitavat* (Mäkinen ym. 1997) edustavat rationalisoinnin uusien muotojen tutkimusta. Molemmissa puunhankintaa tarkastellaan logistisena kysymyksenä. *Puunhankinnan tienviitat*–tutkimuksessa (Rummukainen ym. 2003) selvitettiin alan tutkimustarpeita muuttuvassa toimintaympäristössä. Siinä puunhankinta määriteltiin palvelutoiminnaksi, jonka tehtävänä on toimittaa jalostajien tarvitsema raakapuu oikeaan aikaan oikeaan paikkaan kilpailukykyiseen hintaan. Uutta on myös se, että alaa tarkastellaan sosiaalinen ja ekologisen kestävyys näkökulmasta.

Toimijoiden kuvauksia metsätyön muutoksista

Puunhankinnan rationalisointi ja sen rajuimmat vaikutukset niin maaseutuun kuin metsäorganisaatioihin tapahtuivat muutaman vuosikymmenen aikana. Monet metsäalalla toimineista ovat tunteneet tarvetta muistella tapahtunutta kehitystä. Parina viime vuosikymmenenä metsätyön muutoksesta onkin kirjoitettu muistelmia, kuvauksia, historiikkeja ja kaunokirjallisia teoksia.

Joukko puunhankinnan ja metsätyömarkkinoiden 1960–80-lukujen vaikuttajia, tiedosti olleensa mukana poikkeuksellisessa kehityksessä ja halusi tallentaa muutokseen osallistuneiden kokemuksia. Syntyi kirjahanke, jonka tuloksena julkaistiin teos *Metsätyön murrosvuodet, Sopimuksia metsätöistä – taustoja ja tapahtumia viiden vuosikymmenen varrelta*. (Simonen toim. 1992a.). Kirja oli ensimmäinen teos puunhankinnan historiikkisarjaan, jossa metsäalan työmarkkinavaikuttajat ja tutkijat kirjoittivat puunhankinnan rationalisoinnista sotien jälkeisessä Suomessa. Sarjaa jatkoi koneellistumista kuvaava *Puoli vuosisataa koneellista puunkorjuuta* (Väätäjä toim. 1995) ja lähinnä puutavaran autokuljetuksen vaiheisiin keskittyvä *Matkalla tehtaalle, Puutavaran kaukokuljetuksen ja tehdasvastaanoton vaiheita* (Väätäjä toim. 2002).

Metsätehon 50-vuotisjuhlakirjassa *Tehoa metsään* (Marttila toim. 1995) metsäteollisuuden puunhankinnan johtotehtävissä eri aikoina toimineet henkilöt kertovat puunkorjuun rationalisoinnista ja sitä ohjanneista ajatuksista. Kirja *Metsän mahti, Metsätöiden ja niiden oppimisen historiaa* (Maasola 1996) kuvaa puunkorjuun vaiheita muistelu- ja kaunokirjallisen aineiston pohjalta. *Metsäpomon matkassa, Savotoilta tiedon teille* (Maasola, 2002) perustuu Metsäalan toimihenkilöliiton metsäperinteen kirjoituskilpailuun. Teoksessa eri sukupolvien metsäpomot kirjoittavat työuransa ja ammattinsa kehitysvaiheista. *Läskinjakajasta metsäsektorin mesenaatiksi* (Pakkanen 1998) kertoo keskeisen metsän ja yhteiskunnan suhteita koskevien tutkimusten rahoittajan, Metsämiesten Säätiön, synnystä ja toiminnasta.

Erkki E. Koipijärvi kuvaa teoksessaan *Lumeton varsitie* (1999) metsätyön ja maaseudun kehitysvaiheita oman metsämiesuransa pohjalta. Tapio Vilkuna on edellisen tapaan tehnyt pitkän uran metsäalalla. Hänen kirjansa *Kylmä kyyti traktorilla* (Vilkuna 2001) on kuvaus 1950- ja 1960-luvun pohjoisen suurista savotoista ja erityisesti Keskipohjanmaan isäntien maataloustraktoreilla tekemiä matkoja Lappiin puunajoon.

Kyllä Lappi taamoo (Vuontisjärvi & Alatalo 2000) tarjoaa katsauksen pohjoisen puunkorjuun kehitykseen 1900-luvulla. Teos tarkastelee muutosta Veitsiluoto Oy:n metsäosaston toiminnan ja toimihenkilöiden näkökulmasta. Arto Paasilinnan ja Raimo Sallisen (2003) teos *Sadan vuoden savotta* kuvaa puunkorjuuta 1850-luvulta 1950-luvulle.

Professori Kullervo Kuusela kirjoitti tieteellisen toiminnan ja talousvaikuttamisen lisäksi runsaasti metsä- ja yhteiskuntapolitiikkaan kantaaottavia artikkeleita ja kirjoja. Erityisesti hänen myöhemmissä kirjoissaan *Metsä ja muuttuva yhteiskunta* (Kuusela 1988) ja *Metsän leiviskät - Metsäsuunnittelu ja saavutukset 1947–1996* (Kuusela 1999) yhdistyvät tieteellinen analyysi ja lähes manifestinen tehometsätalouden puolustus. Esko Pakkasen ja Matti Leikolan (2010) teos *Metsää, puuta ja kovaa työtä – Suomen metsien käytön historiaa* on perusteellinen ja monipuolinen katsaus metsätalouden historiaan.

1.3 Tutkimuksen aineisto ja rakenne

Tutkimustehtävän monitasaisuus ja tarkasteltavan ajanjakson pituus ovat vaatineet laajan ja monitieteisen aineiston käyttöä. Edellä olevassa kirjallisuuskatsauksessa esiteltiin tässä tutkimuksessa käytettyä alan keskeistä kirjallisuutta. Makrotason tarkastelun perusaineiston muodostaa suomalaisen yhteiskunnan muutostutkimus ja erityisesti ne muutostutkimukset, jotka ovat suuntautuneet metsäsektorin yhteiskunnallisten vaikutusten tutkimiseen. Samoin yhteiskunnallisesti orientoituneet metsäntutkimukset ovat keskeinen osa tutkimusaineistoa (osa II).

Metsätyön rationalisointia ja puunkorjuun työprosessin kehitystä kuvaavaa tutkimusta ja dokumentointia on tehty runsaasti. Osassa III aineistona on käytetty erityisesti Työtehoseuran ja Metsätehon tutkimusraportteja sekä metsäntutkimuslaitoksen puunhankintaan käsitteleviä tutkimuksia. Lisäksi on hyödynnetty tilastoja, eri organisaatioiden tuottamia metsätyön murroksen kuvauksia sekä alan toimijoiden muistelmiin perustuvia julkaisuja.

Tutkimuksen neljäs osa perustuu 12 metsäkoneyrittäjän haastatteluihin ja aiempiin metsäkoneyrittäjyyttä koskeviin tutkimuksiin. Vuosina 1995–2010 olen eri tutkimus- ja kehittämishankkeiden yhteydessä haastatellut metsäalalla toimivia henkilöitä. Näitä haastateltuja henkilöitä on 70, joista 30 henkilöä edustaa puunhankinnan johtajia ja toimihenkilöitä, 13 on metsäalan etujärjestöjen ja hallinnon edustajia, metsäkoneyrittäjiä on 17 ja loput ovat autoyrittäjiä, metsureita ja kuljettajia. Haastattelujen pohjalta syntyneet analyysit ja tulkinnat ovat tukeneet tätä tutkimusta, vaikka ne eivät näykään tekstissä tai lähdeluettelossa.

Tämä tutkimus rakentuu johdannosta, kolmesta muutosprosessia kuvaavasta osasta ja tutkimuksen tuloksia kokoavasta päätösluvusta. Muutosta tarkastellaan tutkimuksen kolmessa osassa eri näkökulmista. Osa II lähestyy metsätyötä osana suomalaisen yhteiskunnan muutosta. Osa III kuvaa metsäteollisuuden puunkorjuun työprosessin rationalisointikehitystä. Osa IV perustuu metsäkoneyrittäjien kertomuksiin omista yrittäjäuristaan ja yritystoiminnan vaiheista.

Tutkimuksen osa II, *Suomi eli metsistä* edustaa makrotasoa. Siinä metsätyön muutosta tarkastellaan osana suomalaisen yhteiskunnan ja metsäsektorin kehitystä. Tarkastelu osoittaa, miten kiinteästi puunkorjuun vaiheet kytkeytyvät suomalaisen yhteiskunnan ja metsäteollisuuden kehitysvaiheisiin. Samalla se paljastaa, miten metsät ja puunkorjuun ovat olleet keskeisessä asemassa maaseutua koskevissa poliittisissa ratkaisuissa, erityisesti agaarisen suuntauksen aikaan. Metsä on ollut ja on edelleen poliittisen määrittelyn ja ristiriitaisten intressien alainen.

Osa III, *Metsätyön rationalisointi* keskittyy analysoimaan metsätyön teknis-organisatorista kehitystä ja sen murrosvaiheita. Osassa tarkastellaan rationalisoinnin luonnetta ja puunkorjuun rationalisointia osana metsäteollisuuden puunhankinnan kehitystä. Kehityskulkusta nostetaan esille eri ajanjaksojen tyypipiirteet ja erityisesti työprosessin käännekohtat. Tutkimusaineistosta nousee esille puunhankinnan kehittäjien näkemykset rationalisoinnista tavoitteena ja välttämättömyytenä. Lisäksi kuvataan, miten työprosessin teknologinen kehitys aiheuttaa muutoksia tuotannon organisoinnissa ja ammattiryhmien välisissä suhteissa.

Tutkimuksen IV osa *Koneyrittäjät metsätyön muutoksessa* perustuu kahdentoista metsäkoneyrittäjän teemahaastatteluihin vuosina 1998 ja 2010. Teemat käsittelivät mm. yrittäjäksi ryhtymistä, yrittäjänä toimimista, yrityksen pyörittämistä sekä yrittäjien käsityksiä alan muutoksista ja heidän kokemuksiinsa suhteesta metsäteollisuuteen. Lopuksi tulkitaan metsäkoneyrittäjien elämänuria elämänpoliittisena ilmiönä.

Osassa V, *Suomi, metsä ja modernisaatio*, tehdään yhteenvetoa tutkimuksen tuloksista. Tutkimuksen kolmen eri näkökulman rinnakkainen tarkastelu paljastaa, että Suomessa on 1900-luvulla tapahtunut yhteiskunnallisen metsäsuhteen syvälinen muutos. Tutkimuksen päättää kuvaus siitä, miten metsien käytön yhteiskunnallinen perusta ja koko metsien käytön orientaatio on muuttunut luonnonvaraperustaisesta ensin tuotantoperustaiseen ja sitten markkinaperustaiseksi.

II. SUOMI ELI METSISTÄ

Suomalainen metsä ei ole vain olennainen osa maisemaa, vaan metsät ovat myös taloudellisten ja yhteiskunnallisten intressien kohtaupaikka. Moderni Suomi syntyi metsiin ja metsistä. Metsien omistukseen ja metsäteollisuuteen liittyvät poliittiset ja taloudelliset päätökset ja linjaukset ovat vaikuttaneet vahvasti maan kehitykseen. Suomen kytkeytyminen kansainväliseen talouteen perustui metsäteollisuuden nousuun ja metsäteollisuus on osaltaan vienyt meidät mukaan globalisaatioon.

Teollinen puunkäyttö synnytti metsätyö. Puunkorjuun kehitys on kiinteästi kytkeytynyt metsäteollisuuden ja suomalaisen maaseudun kehitykseen. Metsätyö on ollut vahvasti yhteiskunnallisesti määräytynyttä. Metsätyö ei ole määräytynyt vain teknologisen kehityksen tai puhtaasti taloudellisten intressien ohjaamana, vaan siihen on kohdistunut ristiriitaisia poliittisia, taloudellisia ja sosiaalisia intressejä.

Tutkimuksen tässä osassa metsätyön muutosta tarkastellaan yhteiskunnallisessa ja metsäsektorin kontekstissa. Luvussa kaksi kuvataan metsäteollisuuden alkuvuosikymmeniä ja agraarisen poliittisen linjan valintaa yhteiskunnan kehitystieksi. Tuolloin tehdyt poliittiset ratkaisut ovat olennaisesti muovanneet suomalaisen yhteiskunnan myöhempää kehitystä. Nämä ratkaisut yhdessä puunjalostukseen yksipuolisesti keskittyvän teollistumisen kanssa vaikuttivat metsätyön organisoitumiseen ja kehitykseen aina 1970-luvulle saakka. Toisen maailmansodan jälkeen jatkunut agraarinen asutuspoliittikka piti yllä pienviljelyyn perustuvan maataloutta ja sen riippuvuutta metsätyöstä. Agraariset rakenteet ja niitä tukeva politiikka viivästyttivät koko maan modernisaatiokehitystä.

Luvussa kolme kuvataan, miten maatalouden ja metsätyön rationalisointi toimivat laukaisevina tekijöinä, kun yhteiskunnan rakennemuutos purkautui suuressa muutossa. Samoin kuvataan, miten rationalisointi ja politiikan muutos yhdessä vaikuttivat pienviljelyyn perustuneen talousmuodon romahtamiseen. 1960- ja 1970-lukujen rakennemuutos katkaisi maatalouden ja metsätyön välittömän yhteyden ja muutti metsätyön tavanomaiseksi palkkatyöksi. Kaupungistuminen oli

myös kulttuurinen muutos, joka vaikutti ihmisten metsä- ja luontosuhteeseen. Metsätaloudessa siirryttiin tehometsätalouden aikaan. Talouden rakenteen ja kulttuurisen muutoksen seurauksena metsäsektori menetti vähitellen kansallista erityisasemaansa.

Suomi eli aina 1980-luvulle saakka suhteellisen suljetussa taloudessa, jolle oli tyypillistä kansallinen finanssikapitalismi ja metsäteollisuuden vahva asema. Luvussa neljä kuvataan, miten metsäsektori ajautuu kriisiin. Metsäyhtiöiden kilpailukyky ei riitä avautuvassa kansainvälisessä taloudessa ja toisaalta suomalainen teollisuus törmää kasvavaan ympäristötietoisuuteen. Metsäteollisuus keskittyy ensin kansallisesti ja varsin pian sen jälkeen fuusioiden kautta globaaleiksi metsäjätteiksi, joiden toimintaa eivät ohjaa kansalliset intressit. Luvussa tarkastellaan, miten irtoaminen kansallisista kehyksistä heijastuu metsäteollisuuden toimintaan ja miten se välittyy paikalliselle tasolle. Samoin kuvataan sitä, miten puunhankinta muuttuu logistiseksi kysymykseksi ja mitä tämä merkitsee puunkorjuun organisoinnille. Tekninen ja organisatorinen kehitys irrottaa puunkorjuun lopullisesti maaseudusta.

Vuosituhatlupulla metsäluontoon kohdistuu yhä enemmän muita kuin puuntuotannon intressejä. Tästä syystä pohditaan, mitä postproduktiivinen metsänkäyttö tarkoittaa ja kehittykö siitä metsän teollisen käytön kanssa kilpaileva metsän hyödyntämisen muoto.

Luvun lopussa luodaan katsaus metsän ja yhteiskunnan suhteen ajanjaksoihin ja niiden keskeisiin piirteisiin teollistumisesta 2000-luvulle. Lisäksi valotetaan uutta tilannetta, jossa metsäteollisuus on sulkenut suomalaisia tehtaita ja organisoitunut puunhankintaansa uudestaan, ja sitä miten metsäsektorin toiminta jälleen kerran muuttaa yhteiskunnan rakenteita.

2. Metsien käyttö ja maareformit muovaavat Suomen

Metsäteollisuuden synty ja talonpoikaisen asutuspolitiikan valinta itsenäisen Suomen kehityslinjaksi määrittivät pitkälti maaseudun kehityksen. Agraarinen, pienviljelyyn ja yksityismetsänomistukseen perustuva kehitystie ja toisaalta metsäteollisuuden ylivertainen asema teollistumisessa ohjasivat maan kehitystä koko 1900-luvun alkupuolen. Suomen kehitys oli dualistista, siinä yhdistyi uudenaikainen yhteiskunnan modernisaatiota edistävä puunjalostusteollisuus ja talonpoikaista asutuspolitiikkaan suosiva ja agraarisia rakenteita vahvistava politiikka.

Agraarisen asutuspolitiikan jatkuminen aina 1960-luvulle pidatti yhteiskunnan rakennemuutosta. Pienviljelmiin perustuva maatalous koneellistui myöhään ja piti osaltaan yllä rakennetta, jossa pienviljelmien miehiä oli tarjolla talviseen puunkorjukseen. Samanaikaisesti kasvava teollisuus ja palvelut tarvitsivat lisää työvoimaa. Maaseudun ja kaupungin väliset elintasoerot syvenivät ja suuret ikäluokat lähestyivät työikää. Suomi lähestyi suurta muuttoa.

Teollisuuden raaka-aineen hankinta synnytti 1800-luvun lopulla metsätyön. Sen muotoutumiseen vaikuttivat ratkaisevasti myös tuolloin tehdyt poliittiset valinnat ja niiden seurauksena syntyneet rakenteet. Poliittisen intressitaistelun kysymyksiä olivat, tuleeko Suomesta suurmetsätalouden vai talonpoikaisen metsän maa tai kehittykö metsätyöstä erillinen ammatti vai pienviljelijöiden sivuansoiden lähde. Luvussa etsitään myös vastausta kysymykseen, miksi metsätyö perustui 1960-luvun alkuun asti käsityövaltaiseen kausityöhön eikä puunkorjuu koneellistunut vaikka se oli osa modernia metsäteollisuutta. Lopuksi kuvataan maatalouden ja metsätyön rationalisoinnin ja maatalous- ja työllisyyspolitiikan suunnan muutosten vaikutusta 1960-luvulla käynnistyneeseen suureen muuttoon.

2.1 Metsäteollistuminen modernisoi Suomea

Suomi on metsien maa. Metsät peittävät suurimman osan, 86 prosenttia, Suomen maa-alasta. Oli luontevaa, että kytkeytyminen kansainväliseen talouteen perustui metsään ja puuhun. Terva oli ensimmäinen vientituote. Sen ansiosta 1500-luvulta lähtien rahatalous tavoitti aiempaa laajemmin syrjässä sijaitsevan maan. Esiteollisena aikana tervanpoltto ja harjoitetun maatalouden muoto muovasivat tulevaa alueellista työnjakoa. Tuolloin syntynyt aluejako näkyy edelleen alueellisina eroina. Maatalous eriytyi läntiseen peltoviljelyalueeseen ja itäiseen metsiä hyväksikäyttävään kaskiviljelyalueeseen. Itä-länsijako oli varsin selvä jo 1700-luvun lopulla, jolloin rannikolla tuotettiin puutavaraa ja rakennettiin laivoja, sisämaahan mentäessä tuli tervavyöhyke ja itäisimpänä oli kaskiviljelyn alue. Terva säilyi 1800-luvulle saakka merkittävimpana puusta saatavana myyntituotteena, mutta hiipui vähitellen Isojaon siirtäessä metsiä yksityisomistukseen. Kuitenkin vielä 1900-luvun alussa monissa Kainuun kunnissa oltiin riippuvaisia tervanpoltosta. (Helander 1949, 7–32; Katajamäki 1988, 10–17.)

Tervanpolton ja kaskiviljelyn jäljiltä Suomen metsät eivät olleet 1800-luvun puolivälissä luonnontilaisia vanhoja metsiä. Pikemminkin pelättiin metsien loppumista. Savo-Karjalassa kaskeaminen aiheutti metsien lehtipuu- ja mäntyvaltaistumista ja 1800-luvun tietojen mukaan alueen metsiä oli haaskattu. Toisaalta maakunnassa raportoitiin olevan myös huomattavan metsärikkaita alueita. Pohjanmaalla puolestaan koettiin puun puutetta 1800-luvun puolivälissä, kun laivanrakennus ja tervanpoltto olivat syöneet maakunnan metsävarat. Vuonna 1859 perustetun Metsähallituksen yksi tärkeimpinä tehtävinä oli edistää kestävästä metsien käyttöä ja estää niiden hävittäminen. (Vehkamäki 2006, 84–89; Rytteri 2004, 46.)

Metsien taloudellinen merkitys muuttui ratkaisevasti, kun puutavaran sahaus kehittyi teolliseksi toiminnaksi 1800-luvun alussa. Ensi vaiheessa rakennettiin vesisahoja, joiden taloudellinen vaikutus oli lähinnä paikallinen. Metsien taloudellisen hyödyntämisen kannalta merkittävä askel oli höyrysahojen vapauttaminen 1857, jonka jälkeen perustettiin useita suursahoja varsinkin 1870-luvulla. Lainsäädännön liberalisointia ja sahateollisuuden nousua on pidetty teollistumisen avaintekijöinä ja modernisaatiokehityksen käynnistäjänä. Heikki

Kerkelä (1996, 291–293) pitää tätä selitysmallia jossain määrin yksipuolisena tulkintana. Teollistumisen lisäksi modernisaatioon vaikuttivat merkittävästi kotimarkkinateollisuuden kasvu, valtion aktiivinen rooli, maatalouden kehittyminen ja pääomia maahan kerännyt Venäjän kauppa. Autonomian ajan valtio harjoitti aktiivista talouspolitiikkaa, johon liittyen aloitettiin rautateiden rakentaminen jo 1850-luvulla. Valtion investoinneilla oli suuri merkitys metsäteollisuuden laajenemisella ja maatalouden modernisaatiolle. Sahat ja 1800-luvun lopulla puuhiomot sekä sellu- ja paperitehtaat sijoittuivat koskien ja hyvien uittoyhteyksien äärelle sisämaahan tai jokisuistoihin meren rantaan. Myöhemmin rautatiet mahdollistivat metsäteollisuuden rakentamisen yhä syvemmälle sisämaahan (Kuisma 1999, 68–69). Kainuussakin tervanpoltto loppui, kun Kajaaniin valmistui rautatie 1904 ja vuonna 1907 perustettu Kajaanin Puutavara Osakeyhtiö aloitti teollisen puunjalostuksen (Katajamäki 1988, 16–17).

Metsäteollisuuden vientikauppa kytki Suomen kansainväliseen talousjärjestelmää ja syrjäisetkin seudut tulivat liitetyksi rahatalouteen. Teollistumisen perustuminen metsään merkitsi kasvavia metsäteollisuuskeskuksia ja taloudellisen vaikutuksen leviämistä ympäröivälle maaseudulle, missä kehitys nosti metsien arvoa ja lisäsi työtilaisuuksia. Näin maaseutukin tuli vedetyksi mukaan yhteiskunnan modernisaatioon (Rannikko 1989, 72–76). Saha-, selluloosa- ja paperiteollisuus kohottivat 1800-luvun lopulla puunhinnat moninkertaisiksi ja synnyttivät yhteiskuntaan rahavirtoja, joilla uudenaikaistettiin maataloutta ja rakennettiin kaupunkeja, teitä, rautateitä ja kouluja (Reunala 1998, 228).

Metsähistorian tutkija A.B. Helander (1949, 145–174) muistuttaa, että puukauppaan kietoutui alkuaikoina myös paljon häikäilemätöntä kylmyyttä, josta seurasi pitkäaikainen epäluulo asiamiehiä ja tukkipomoja kohtaan. Kuitenkin metsäteollisuuden alkuaikojen kehitys tarjosi mahdollisuuden taloudelliseen nousuun ja aiheutti samalla uusia sosiaalisia ongelmia.

”Suurteollisuuden syntysanat oli lausuttu ja taloudellisessa elämässämme oli alkanut uusi kausi. Luontaistalous oli saanut kolauksen, josta se ei enää toipunut, ja metsäomistajalle samoin kuin metsätyömiehellekin oli avautunut uusia näköaloja toimeentulon ja ansion avaralta kentältä. Uudet teollisuusyhdyskunnat sosiaalisine probleemeineen, metsätyöläiskysymys,

lastaus- ja uutto-olojen tarkistus ja monet muut ilmiöt ja kysymykset olivat tulleet päiväjärjestykseen ja vaativat ratkaisuaan.” (Helander 1949, 155.)

Kaikki aikalaisetkaan eivät olleet pelkästään tyytyväisiä metsään perustuvaan talouden nousuun. Aarne Reunala (1998, 228) muistuttaa, että J. V. Snellman esitti, että metsät olisi Suomessa hakattava ja käytettävä rahat maanviljelyn kehittämiseen. Vain siten suomalaiset voisivat nousta sivistyskansojen joukkoon ja päästä eroon raakalaisuudesta, sivistymättömyydestä ja juoppoudesta. Snellman halusi Suomen seuraavan Euroopan maita ja kehittävän kulttuurinsa maanviljelyksen pohjalle.

Suurmetsätalouden ja asutuslinjan taistelu

Metsien arvonnousu ja metsävarojen hallinta olivat jo 1800-luvulla poliittisten ja taloudellisten ristiriitojen kohteena. Valtion metsiä hallinnoiva Metsähallitus edusti suurmetsätalouteen pyrkivää linjaa ja pyrki erottamaan maa- ja metsätalouden toisistaan. Samoin se pyrki saamaan maaseutuväestön metsien käytön omaan kontrolliinsa. Tälle vastakkainen, itsenäisiä tiloja perustamaan pyrkivä asutuslinja kuitenkin voimistui suomalaisuusliikkeen saadessa 1880-luvulla lisää valtaa valtionhallinnossa ja politiikassa. Autonomian aikana olisi ollut mahdollista perustaa itsenäisiä tiloja valtion maille. Se oli kuitenkin vähäistä, sillä Metsähallitus pystyi jarruttamaan asuttamista hallinnoimilleen maille. Se kannatti torppien perustamista valtion maille vain siinä määrin kuin se oli metsätyövoiman kannalta tarpeellista. (Rytteri 2006, 160.)

Suomessa ei tapahtunut 1800-luvun lopulla tasapainoista siirtymistä maatalousvaltaisesta yhteiskunnasta teolliseen yhteiskuntaan. Teollistumiskehitys oli alkuun hidasta ja maamme oli 1900-luvun alussa jalostus- ja palveluammattien suhteellisesta kasvusta huolimatta vielä hyvin alkutuotantovaltainen. (Leinamo 2003, 3–6.) Valtaosa väestöstä sai toimeentulonsa maa- ja metsätaloudesta. Väestönkasvu lisäsi maattoman väestön osuutta, josta vain pieni osa saattoi siirtyä teollisuuteen. Vuosisadan vaihteessa maatalouden ruokakunnista kuului lähes puolet maattomaan väestöön (Alapuro 1985, 41). Itsenäinen pienviljely oli vähäistä, sillä vuonna 1901 kaikista 3-10 hehtaarin tiloista vain viidennes oli itsenäisiä viljelmiä. Pien- ja kääpiötilojen lukumäärä kylläkin lisääntyi sen jälkeen, kun maan osittamista

koskevat rajoitukset poistettiin 1895. Vuoteen 1916 mennessä tilojen lukumäärän arvioidaan lisääntyneen 71 000:lla eli yli 60 prosentilla. (Alapuro 1985, 51).

Metsätulojen merkitys maatilojen tulonmuodostuksessa vahvistui, vaikka puunmyynti oli 1800-luvun lopussa vielä harvinaista ja keskittyi suurimmille tiloille. Puunkorjuun lisääntyminen puolestaan tarjosi etenkin pienviljelijöille ansiomahdollisuuksia metsä- ja uittotöissä. Maaseudun metsäteollisuusyhdykunnat kehittivät 1900-luvun alussa hyvin nopeasti. (Leinamo 2003, 3–6).

Metsäteollisuus oli talouden veturi, 1900-luvun alussa se toi 80 prosenttia kaikista vientituloista ja hankki raaka-aineensa 80 prosenttisesti maataomistavan tilallisväestön metsistä (Kuisma 1993, 386). Kansallisena edistyskeinona koettu teollisuuden laajentuminen ei kuitenkaan turvannut yhteiskunnan tasaista vaurastumista ja rauhanomaista kehitystä. Maaseudulla se merkitsi eriarvoisuuden lisääntymistä metsänomistuksen ja alueellisen sijainnin perusteella. Tilattoman väestön ja työväestön keskuudessa vallan ja varallisuuden keskittyminen aiheutti tyytymättömyyttä, mikä osaltaan vaikutti työväenliikkeen nousuun ja radikalisoitumiseen.

Maajakoa suosiva asutuslinja saikin 1900-luvun alussa entistä laajempaa poliittista kannatusta, mitä tuki kansalliseen heräämiseen liittynyt itsenäisen talonpojan ihanne. Asutuslinjan nousu merkitsi samalla yksityismetsänomistuksen voittoa suurmetsätaloutta painottaneesta linjasta. Pienviljelyyn perustuva maatalous tarjosi puunkorjuu tarvitsemaa kausityövoimaa, asutuspolitiikka vahvisti yksityistä metsänomistusta ja Suomen vientiteollisuus nojasi lähes yksinomaan puunjalostukseen. Voikin todeta, että metsätyön kehitykseen vaikuttavat keskeiset poliittiset ja rakenteelliset linjaukset oli tehty jo 1900-luvun alkuun mennessä.

2.2 Torpparivapautus ja Lex Kallio rakenteiden muovaajana

Talonpoikaisen asutuslinjan valinta oli paitsi aatteellinen ja tuotannollinen kysymys, se oli myös vahvasti sosiaalipoliittisesti latautunut valinta. Maatalouden tehostuminen ja väestön kasvu johtivat 1800-luvun lopulla sosiaalisiin ongelmiin,

jota on totuttu kutsumaan tilattoman väestön tai maaseutuköyhälistön kysymykseksi. Maaseudun väestöstä oli 1900-luvun alussa vain 23 prosentilla oma viljelmä, vuokratilajelijöitä oli 34 prosenttia ja kokonaan tilattomia oli 43 prosenttia (Virtanen 2003, 9). Torpparivapautuksen ohella tehtiin jo vuonna 1912 ehdotukset pienviljelmien perustamiseksi. Tuolloin jo tiedettiin, etteivät pientilat yksin tule elättämään viljelijäperhettä, joten ehdotuksen yhtenä perusteluna oli näiden tilojen työvoiman käyttö talvisaikaan metsätöihin (Helander 1949, 315–316).

Tilattoman väestön kysymyksen ratkaiseminen koettiin nuoren tasavallan yhdeksi ensimmäisistä tehtävistä. Asutuslinjan valinta ei kuitenkaan ollut itsestään selvää. Itsenäisyyden alkuvuosina Metsähallitus ja Sosialidemokraattinen puolue pyrkivät vahvistamaan valtion metsätaloutta ja vastustivat valtion metsien joutumista asutustoiminnan kautta yksityiseen omistukseen. Torppien itsenäistymisen ja asutuspoliittika olivat kuitenkin politiikan valtavirtaa, johon vastustajat joutuivat alistumaan. (Rytteri 2006, 161–162.) Pientilavaltaista maataloutta tukevalla politiikalla pyrittiin erityisesti maataloustuotannon vahvistamiseen ja työllisyyden hoitoon. Väestön sitominen omiin viljelyksiin nähtiin myös keinona luoda maahan vakautta ja turvata yhteiskuntarauha, varsinkin kun maaseutuväestön heikkoa asemaa pidettiin yhtenä kansalaissodan syttymissyynä.

Suomi ei ollut yksin pyrkiessään vakauteen ja sosiaaliseen turvallisuuteen maareformin avulla, sillä useat Venäjän ja läntisen Euroopan välissä sijaitsevat maat pyrkivät torjumaan punaista vallankumousta vihreäksi vallankumoukseksi kutsulla maapolitiikalla. Maailmansotien välisen ajan asutuspoliittikkaa voi pitää onnistuneena, sillä itsenäisten tilojen määrä ja peltopinta-ala kasvoivat. Lisäksi maataloustuotanto ja koko kansantalous kehittyivät useimpia Euroopan maita nopeammin. (Alestalo ym. 1987, 20–25; Alestalo 2007, 149.)

Ennen itsenäistymistä oli tilojen määrä lisääntynyt jo ositusrajoitusten poistamisen jälkeen. Vuoden 1918 torpparivapautuslain tuloksena syntyi noin 47 000 viljelystilaa ja lähes sama määrä asuntotontteja. Kun lukuihin lisätään Lex Kallion eli lain maan hankkimisesta asutustarkoituksiin vuodelta 1922 perusteella muodostetut tilat, lunastettiin kaikkiaan 126 000 tilaa itsenäisiksi ennen talvisotaa. Maailmansotien välisten maareformien jälkeen torppari- ja vuokratilajelijäkysymys

oli poissa päiväjärjestyksestä. Lunastetut torpat, mäkitupa-alueet ja asutuslain nojalla muodostetut tilat olivat pääosin pientiloja. Vuoden 1939 runsaasta 300 000 maatilasta kolme neljännestä oli alle 10 hehtaarin viljelmiä. Tilojen tuotto ei riittänyt perheen toimeentuloon, vaan viljelijöiden oli hankittava lisäansioita palkkatyöllä, joista tärkein oli talvikautinen metsätyö. On arvioitu, että 1930-luvun loppupuolella puolet metsätyömiehistä ja kolme neljännestä hevosmiehistä oli pienviljelijöitä ja talollisia. (Virtanen 2003, 9–10; Alapuro 1985, 81.)

Talonpoikaisen linjan voittona ja myöhemmän yhteiskuntakehityksen kannalta merkittävä ratkaisuna on pidettävä metsäyhtiöiden maahankintaa rajoittavan lainsäädäntöä vuodelta 1915. Lailla pyrittiin rajoittamaan teollisuuden lisääntyntä valtaa ja poistamaan epäoikeudenmukaisuutta sekä tukemaan talonpoikaista kehitystä (Rytteri 2002, 158–159). Markku Kuisma (1999, 74–75) kutsuu lakia puunjalostuskapitalismin ”kieltolaiksi”, jolla pysäytettiin suuryhtiökapitalismin invaasio talonpoikaismetsiin. Lailla torjuttiin muusta yhteiskunnasta irrallisen metsäteollisen saareketalouden syntyminen. Samalla synnyttiin teollisuuden riippuvuus kahdesta suuresta metsänomistajatahosta, talonpoikaistosta ja valtiosta. Käännös voimisti politiikan roolia taloudessa ja johti osaltaan korporatiivisten piirteiden vahvistumiseen sekä vei eturyhmien kamppailun osaksi valtiollista politiikkaa.

Itsenäistynyt Suomi oli lännelle ennen muuta metsävaltio, jolta ostettiin lähes yksinomaan sahatavaraa, sellua ja paperia. Tämä piti yllä teollisuuden ympärillä poliittista suojavarustusta, vaikka maassa oli aatteellista vastustusta teollista kapitalismia vastaan. Nuoren tasavallan sivistyneistölle teollisuusmiehet näyttäytyivät joko sivistymättöminä suomenkielisinä ”gulahseina” tai kansalliselle kulttuuripyrrinnölle vieraana ruotsinkielisenä yläluokkana. (Häggman 2006, 16–17.) Kuisman (1993, 556) mukaan ”*Länsi-Eurooppaan kytkeytyvä Suomi oli vastoin monien toiveita ja parempien vaihtoehtojen puuttuessa metsäteollisuuden maa*”.

Itsenäistä Suomea rakennetaan metsien ja pienviljelyn varaan

Metsäteollisuus, joka oli ilolla tervehtinyt Suomen itsenäistymistä, tunsikin pian jopa kaipuuta autonomian ajan vientiteollisuudelle suotuisaan politiikkaan.

Itsenäisyyden alkuvuodet olivat puunjalostusteollisuudelle poliittisesti vaikeita. Se huomasi, ettei voinut elää vuoden 1918 jälkeisessä Suomessa irrallaan politiikasta. Teollisuus joutui 1930-luvulle tultaessa luopumaan jyrkän konservatiivisesta poliittisesta linjastaan ja muuttamaan suhtautumistaan sosialidemokraatteihin ja maalaisliittoon. Se ymmärsi, että laaja pienviljelijäväestö oli avainryhmä niin puunjalostusteollisuuden, poliittisen valtataistelun kuin sosialismin pysäyttämisen kannalta. Pienistä metsämyyntituloista ja metsätöistä elantonsa saavaa valtavaa joukkoa oli hyvitettävä, eikä sitä saanut ajaa sosialistien syliin. Syntyi metsäteollisuuden, valtion ja agraariväestön kolmikanta-asetelma. Suomalaista metsä-, maatalous- ja talouspolitiikkaa harjoitettiin itsenäisyyden ensimmäiset vuosikymmenet pientilavaltaisuuden kehyksissä. Samalla ratkaistiin maaseudun elinkeino- ja työvoimapolitiikan suunta aina 1960-luvulle asti. (Häggman 2006, 69–70; Rytteri 2002, 160–161; Elovirta ja Ihalainen 1988, 128–129.)

Kokonaisuutena sotien välinen aika oli metsäteollisuudelle nopean kasvun aikaa. Kai Häggman (2006, 17) kutsuu sotien välistä ensimmäistä tasavaltaa metsän tasavallaksi, sillä tuolloin metsäteollisuuden yhteiskunnallis-taloudellinen vaikutus oli suurimmillaan ja vienti oli lähes kokonaan metsätuotteiden varassa. Ristiriidoista huolimatta metsäteollisuuden kehittäminen katsottiin kansalliseksi tehtäväksi, jolla turvattiin maan taloudellinen ja poliittinen itsenäisyys. Se oli kansallinen projekti, joka palveli yhteiskunnan eri piirejä. Yksityismetsätaloudella ja metsäteollisuudella oli yhteinen tehtävä luoda maahan hyvinvointia ja lisätä kansallisuusomaisuutta. Valtiovalta tuki projektia rahoittamalla metsäneuvontaa ja metsäparannushankkeita. (Häggman 2006, 56–59; Rytteri 2002, 62–65; JänTERÄ 1982, 12.)

Muodostui toimintamalli, jota Jacob Donner-Amnell (1995, 193; 2004, 229–231) kutsuu pohjoismaiseksi metsäsektorimalliksi. Metsäteollisuusyritykset näkivät, että pitkäaikaisen luototuksen, pysyvän työvoiman, raaka-ainetoimitusten ja suosiollisen valtiollisen politiikan turvaaminen edellytti intressiryhmien etujen yhteensovittamista. Toimintamallin mahdollisti se, että 1920- ja 1930-luvuilla keskeiset toimijat olivat kotimaisia, ala kasvoi tasaisesti ja sektorin taloudelliset vaikutukset levisivät laajasti yhteiskuntaa. Valtion panosti talous- ja metsäpolitiikan lisäksi infrastruktuurin, energian tuotannon, teknologian ja koulutuksen kehittämiseen. Omistajille, joita olivat valtio, pankit, metsänomistajat ja vanhat

omistajasuvut, oli tärkeämpää alan kehittäminen kuin lyhyen tähtäimen kannattavuus ja osingonjako. Metsäsektorisopimuksen kulta-aika ulottuu 1930-luvulta 1960-luvulle.

Tarmo Koskinen (1989, 181–182) arvioi, että metsäteollistuminen ja sitä tukeva politiikka pikemminkin agraaristi kuin teollisti Suomen. Siinä missä Ruotsin talouden kehitys perustui teolliseen tuotantoon, Norjan merenkulkuun ja Tanskan maatalouteen, Suomi kehittyi pienviljelyksen ja metsäteollisuuden varassa (Alestalo & Kuhnle 1984, 16–25). Meillä teollistumisen perustuminen metsäteollisuuteen vahvisti maaseutua, kun taas useissa muissa maissa teollistuminen johti maaseudun ja kaupungin välisiin ristiriitoihin.

Suomen elinkeinorakenteen muutoksen hitaus ja asutuspolitiikka näkyivät siinä, että vielä vuonna 1930 ammatissa toimivasta väestöstä 70 prosenttia sai toimeentulonsa maa- ja metsätaloudesta (Leinamo 2003, 3–6). 1930-luvun lopulla itäistä Suomea leimasi karjatalousvaltaisuus ja metsätyöt sivuansiolähteenä. Hannu Katajamäki (1988, 31–32) nimittääkin aluetta Savotta-Suomeksi ja vastaavasti Pohjanmaata ja Lounais-Suomea Vilja-Suomeksi.

Metsänomistus ja puunkorjuu organisoituivat Suomessa kahdella eri tavalla. Lähinnä Etelä- ja Länsi-Suomessa metsät olivat viljelijöiden omistuksessa ja Itä- ja Pohjois-Suomessa valtaosa metsistä kuului valtiolle ja metsäyhtiöille (Rannikko 1989, 72–73). Pertti Rannikon ja Jukka Oksan mukaan maan- ja metsänomistussuhteiden vuoksi maassamme vallitsi kaksi erilaista paikallista talousmuotoa. Yksityismetsänomistuksen alueilla vallitsi talonpoikainen talousmuoto, jossa maatalous oli pääasiallinen toimeentulon lähde. Näilläkin alueilla metsästä saatiin myyntituloja ja tilan työvoimaa ja hevosia voitiin käyttää talvisaikaan puunkorjuuseen omissa metsissä. Yhtiöiden ja valtion suurmetsänomistuksen alueilla hallitsevana oli metsätyö-pienviljelyn talousmuoto, jossa pientilat toimivat metsätalouden työvoiman lähteinä. Valtaosalla pientiloista harjoitettiin vaatimatonta viljelyä ja karjanpitoa etupäässä omaan kulutukseen. Tila tarjosi työtä kesäaikaan ja metsätyöstä saadut sivuansiot olivat merkittävä rahälähde. (Rannikko 1989, 70–77; Oksa 1998, 30–38.)

Metsätyöt tehtiin käsityömenetelmin, joten alan tuottavuus ei kehittynyt juuri lainkaan. Puunkäytön lisääntyminen ja runsaasti työpanosta vaativan kuitupuun suhteellisen osuuden kasvu lisäsivät metsätyövoiman kysyntää. Valtaosa puista uitettiin tehtaille irtouittona, mikä sekin tarjosi runsaasti työtilaisuuksia syrjäseutujen miehille. Kerkelän (1996, 313–314) kokoamien tietojen mukaan 1930-luvun puolivälissä oli talvisesongin aikaan metsätöissä 200 000–250 000 miestä, mikä on suurin piirtein sama määrä kuin teollisuuden koko henkilöstö tuona aikana. Palkatun työvoiman tarvetta lisäsi se, että yksityismetsien puut ostettiin 1920-luvulla yleisesti hakkuu- eli arrentisopimuksella, jolla ostaja sai oikeuden ottaa sovitulta alueelta kaikki kauppaehdot täyttävät puut. Vielä 1930-luvullakin metsänomistajien toimituskauppojen osuus oli vähäinen. (Ollonqvist 1998, 56–57.)

Asutustilojen määrän kasvaessa metsätyömies-pienviljelijöiden osuus hakkuutöissä kasvoi ja liikkuva jätkäaines alkoi vähitellen kadota savotoilta. Pientilojen miehet muodostivat metsätyötä tekevien pääjoukon ja vain pieni osa, muutama tuhat, oli päätoimisia metsätyömiehiä, jätkiä. Pentti Halonen (1986, 111–113) arvioi, että jätkien aikaa kesti 1930-luvulle saakka. Kuitenkin aina 1970-luvulle saakka säilyi pieni joukko lentojätkiä, jotka talvisin kiersivät savotoilla ja kesäisin tekivät uittotöitä. He asuivat kämpillä ja viettivät työkausien väliin jäävät loppoajat milloin missäkin. Jätkä oli lähinnä pohjois- ja itäsuomalainen ilmiö, sillä Etelä-Suomessa metsätyöt on aina tehty pääosin paikallisin voimin.

Vaikka puunhankinta toi maaseudun rahatalouden piiriin, säilyi maaseudulla ja erityisesti metsätyö-pienviljelyn alueilla traditionaalinen elämäntapa pitkään. Näillä alueilla vallitsi Rannikon (1989, 74–75) mukaan puolittainen palkkatyöläisyys ja puolittainen rahatalous. Itä- ja Pohjois-Suomen metsätyömies-pienviljelijäperheet olivat sotien välisenä aikana maaseutuköyhälistön ydinryhmä, jonka elinolot olivat jääneet muista selvästi jälkeen. He olivat poliittisesti passiivisia, ammatillisesti järjestäytymättömiä ja ponnettomia ajamaan omia etujaan. Valtiovalta joutuikin useaan otteeseen puuttumaan heidän elinehtojaan uhkaaviin olosuhteisiin, kuten metsätyöpalkkojen toimeentulominimin alittavaan jälkeenjääneisyyteen. (Elovirta ja Ihalainen 1988, 128–129.)

Teollisuuden puunkäyttö kasvoi 1900-luvun alkupuolella voimakkaasti. Vuosisadan vaihteessa sahateollisuus käytti noin 7 miljoonaa ja puuhiomot,

selluloosa- ja paperitehtaat sekä lankarullatehtaat käyttivät yhteensä puolimiljoonaa kuutiometriä puuta (Vehkamäki 2006, 102). Määrä kohosi 1930-luvun lopulla runsaaseen 20 miljoonaan kuutiometriin, josta enää vähän yli puolet oli sahatukkeja (Pöntynen 1956, 129). Teollinen puunkäyttö oli ennen höyrysahojen perustamiskiellon kumoamista alle viidennes kokonaiskäytöstä. Itsenäistymisen aikoihin teollisuuden osuus oli noussut neljännekseen ja 1930-luvulla teollisuus käytti jo 45 prosenttia puusta (Ollonqvist 1998, 16–17).

Ennen talvisotaa metsäteollisuus oli avainasemassa kansantaloudessa ja sillä oli myös poliittista vaikutusvaltaa. Metsäteollisuuden tuotanto oli 40 prosenttia koko teollisuustuotannon bruttoarvosta ja metsäteollisuustuotteiden osuus viennin arvosta oli yli 80 prosenttia (Pöntynen 1956, 84). Torppari- ja maattoman väestön kysymys oli ratkaistu pientiloja synnyttäneellä asutustoiminnalla. Metsäteollisuuden kasvu ja puunkorjuun perinteisin työmenetelmin turvasivat pientilallisille välttämättömiä sivuansiomahdollisuuksia. Asutustoiminnan suuntautuminen maan itä- ja pohjoisosiin lisäsi näiden alueiden riippuvuutta metsätöistä ja syvensi entisestään alueellisia eroja maan eri osien välillä.

Teollistuminen painottui metsäteollisuuteen ja pienviljelyyn perustuva maatalous satoi suuret määrät ihmisiä maaseudulle. Eino Jutikkalan (1982, 221) mukaan maanviljelijäväestön tulonmuodostus oli ”ensimmäisessä tasavallassa” myönteisempää kuin minkään muun väestöryhmän, mikä johtui sekä maatalouden tuontipanosten noususta että protektionistisesta politiikasta. Suomalainen modernisaatiokehitys kulki omalaatuista reittiään.

2.3 Metsien varassa rauhan aikaan

Sota-aikana jouduttiin puuhuollossa turvautumaan monenlaisiin erityistoimiin. Teollisuuden tuotanto ja vienti järjestäytyivät uudelleen, puunhankinnan ja työvoiman osalta turvauduttiin sääteilyyn ja erityisjärjestelyihin. Sota-ajan puunkorjuun vaikeudet, kuten työvoimapula ja käytettävissä olevan työvoiman heikko tuottavuus, johtivat siihen, että metsätyötehon lisäämiseen alettiin kiinnittää kasvavaa huomiota.

Valtioneuvoston tuotantokomitean metsätyötehojaosto etsi keinoja metsätöiden tehostamiseksi. Innostusta ja taitoa pyrittiin lisäämään erilaisten kilpailujen avulla. Helsingin Sanomat järjesti vuonna 1942 puutavaran hakkuumestaruuskilpailut ja myöhemmin myös puutavaranajokilpailuja. Metsätyömaiden Muonitustoimisto järjesti lisäännoksia metsätyötä tekeville miehille ja turvasi savottahevosten ruokintaa. Kaupunkilaisia innostettiin polttopuutalkoisiin teemalla *motti mieheen*. Työtehoseuran metsäosasto kurssitti hakkuuneuvoja, järjesti neuvontaa työmailla sekä teki tutkimus- ja kehittämistyötä. Metsätöihin joutuneelle mottiväelle suunnattiin laaja *Hyvää vauhtia metsätöille*–valistuskampanja, jonka tueksi painettiin opasvihkosia, seinäjulisteita ja tuotettiin opetuselokuva. Sodan aiheuttamat puuhuollon vaikeudet pakottivat työn tehostamiseen ja samalla loivat pohjaa rationalisointityön aloittamisella rauhan tultua. (Kantola 1949, 14–17; Lindroos 1993, 60–61, 149; Pakkanen 1998, 116–117; Pulma 1984, 33–37; Maasola 1996, 150–154.)

Sodalla oli monenlaisia vaikutuksia rauhanajan metsätalouteen ja -teollisuuteen. Luovutetuille alueille jäi yli kymmenesosa metsämaasta, melkein viidennes tukkipuustosta ja neljännes metsäteollisuuden tuotannosta. Vaikka metalliteollisuus vastasi suurimmasta osasta sotakorvauksia, kohdistui huomattava osa korvauksista välittömästi sodan jälkeen metsäteollisuuteen. (Lindroos 1997, 82; Lindroos 1993, 146–147; Ollonqvist 1998, 79; Pakkanen 1998, 100–105.) Heti sodan jälkeen puukauppa toimi huonosti ja puunhankintaa vaivasi työvoimapula.

Sodasta toipuvaa maata leimasivat siirtolaisten ja rintamiesten asuttaminen, jälleenrakennus ja monipuolistuva teollistuminen. Kansantalouden tulevalle kehitykselle sotakorvausten painottuminen raskaaseen metalliteollisuuteen, laivanrakennukseen, sähkölaiteisiin ja konepajateollisuuteen merkitsi tuotantorakenteen muutoksen käynnistymistä (Harki 1971). Sotakorvausteollisuus poti alkuun pulaa ammattitaitoisesta työvoimasta, raaka-aineista ja sähköstä. Kuitenkin jo 1950-luvun alussa ryhdyttiin investoimaan kasvavan teollisuuden vaatimaan infrastruktuuriin, kuten kaivosteollisuuteen, vesivoimaan ja tiestöön. Teitä ja uittoväyliä parantamalla pyrittiin poistamaan aiemmin puunkorjuuta kaukaisilta alueilta estänyt kannattavuuden ”nollaraja” ja saamaan kaikki metsät

puunhankinnan piiriin. Näin saatiin esimerkiksi Lieksan hoitoalueen kaikki metsät jo vuonna 1950 hakkuiden piiriin (Björn 1999, 138, 146–147).

Puunjalosteiden suhteellisen vähäinen osuus sotakorvauksista koitui monella tapaa sodan jälkeisen tilanteen pelastukseksi. Metsäteollisuuden tuotteiden ja jopa pyöreän puutavaran vientiä tehosti 1950-luvun alussa niin sanottu Korean konjunkturi. Länsi-Euroopan voimakas puutavarankysyntä toi vientituloja, joilla voitiin pystyttää sotakorvausteollisuutta ja tuoda sen tarvitsemia raaka-aineita ja tarvikkeita. (Raumolin 1984, 66–67.)

Asutustoiminta jatkaa agraarista linjaa

Sota-aikaa on pidetty monella alalla yhteiskuntakehityksen vedenjakajana. Asutuslinjasta johtuen sota pikemminkin voimisti itsenäisyyden alkuaajan maatalouspolitiikan ja pientilavaltaisen tuotantotavan jatkuvuutta (Elovirta ja Ihalainen 1988, 128–129). Asutustoiminta oli kaksijakoista, karjalainen siirtoväki asutettiin pääosin Vilja-Suomen alueelle ja rintamamiehille osoitetut tilat sijoituivat pääosin Savotta-Suomen ydinalueelle, Itä- ja Pohjois-Suomeen. Rintamamiestilat olivat etupäässä pienviljelmiä, joten asutustoiminta lisäsi metsätoista riippuvaisten tilojen lukumäärää (Leinamo 2003, 6–7, Katajamäki 1988, 37–38).

Sodan jälkeisen asutuspolitiikalle on esitetty erilaisia perusteluja. Karjalan siirtolaisten asuttamista pidettiin kansallisena välttämättömyytenä, jatkosodan aikainen lupaus rintamiesten asuttamisesta tuli lunastaa ja jo 1930-luvulla omaksuttua politiikkaa haluttiin jatkaa. Nopeaa asuttamista puolsi huoli elintarvikehuollosta, olihan alueluovutuksissa menetetty 12 prosenttia maamme peltoalasta ja sodanaikainen elintarvikepula oli tuoreessa muistissa. Lisäksi monilla rintamiehillä oli kova halu päästä kiinni omaan maahan, heillä oli maannälkä. (Raumolin 1984 68; Virtanen 2003, 10–11; Leinamo 2003, 6–7.)

Rannikon (1998a, 44–45) mukaan pientilojen ja metsäteollisuuden puuhuollon välinen kytkeä oli tärkein syy siihen, että uusia tiloja voitiin perustaa ja entiset saattoivat pienuudestaan huolimatta säilyä. Itä- ja Pohjois-Suomeen perustettiin kokonaisia asutusalueita syrjäseuduille, jolloin puunhankinta voitiin ulottaa aiempaa

kaukaisemmille hakkuukohteille (Leinamo 2003, 6–7). Asutustoiminnan taustalla on nähty myös Maalaisliiton halua sitoa potentiaalisia radikaaleja aineksia maahan ja samalla hankkia puolueelleen lisää kannattajia. Tämä ajatus ei kaikilta osin toiminut, sillä Kainuussa ja Lapissa metsiin raivatuilla kylmillä tiloilla SKDL sai varsin suuren kannatuksen. Metsähallituksen pääjohtaja N. A. Osara piti Pohjois-Suomen asutustoimintaa ylimitoitettuna ja luonnehti sitä kommunismin valmistavaksi kouluksi. (Jensen-Eriksen 2008, 312.)

Asuttamisesta säädettiin vuonna 1945 maanhankintalaki, jonka nojalla muodostettiin noin 143 000 erilaista tilaa. Kaikki tilat eivät olleet viljelys-tiloja vaan niistä noin 56 000 oli asutotontteja ja niistäkin 35 000 oli kaupunkien omakotitontteja. Siirtoväelle ja rintamamiehille perustettujen uusien tilojen lisäksi vanhojen pientilojen elinkelpoisuutta parannettiin lisämaiden avulla. Yksityismetsien osuus kasvoi 55 prosentista 65 prosenttiin metsäpinta-alasta (Ripatti 1997, 15). Asutustoiminta jatkui vielä vuoden 1958 maankäyttölain pohjalta. Maatilojen lukumäärä kasvoi 1940- ja 1950 luvuilla lähes 90 000:lla ja samalla tilojen keskimääräinen peltopinta-ala pieneni. Kuitenkin tilojen lukumäärä kääntyi laskuun jo 1950-luvulla eteläisessä Suomessa, uusia tiloja perustettiin lähinnä Itä- ja Pohjois-Suomeen. (Virtanen 2003, 10–11; Leinamo 2003, 6–7.)

Asutustoimintaan liittyi monenlaisia ristiriitoja, erityisesti maitaan asutustarkoituksiin luovuttamaan joutuvat omistajat vastustivat toimituksia. Pielisjärven kunnassa, johon perustettiin enemmän asutustiloja, 659 tilaa, kuin mihinkään muuhun kuntaan, suurin maanluovuttajaryhmä, metsäyhtiöt, valitti lähes jokaisesta asutustoimituksesta. Metsähallituksen olisi tullut valtion viranomaisena tukea asutustoimintaa, mutta paikalliset aluemetsänhoitajat vastustivat sitä avoimesti. Hoitoalueet suorittivat ”aavistushakkuita” ennen kuin asutusviranomaiset ehtivät aloittaa alueella maanhankintalain mukaiset toimet. (Björn 1999, 92–93.)

Valtiollisella tasollakaan asutuspoliittikka ei ollut ristiriidatonta, sillä siirtoväen asutuksen jälkeen jatkunut laajamittainen asutustoiminta sai kritiikkiä niin Metsähallituksen kuin sosialidemokraattienkin taholta. Maalaisliiton asema oli kuitenkin niin vahva, että metsätalouden etu alistettiin asutuspoliitikalle. Puunjalostusteollisuuden keskusliitto vastusti niin omien kuin valtion metsien

asuttamista ja liittoutui tässä taistelussa Metsähallituksen kanssa. (Rytteri 2006, 163; Jensen-Eriksen 2008, 317.)

Asutustoiminta ei teollisuuden näkökulmasta ollut pelkästään kielteinen ilmiö. Korpikulmille rakennetut tiet mahdollistivat hakkuiden laajentamisen uusille seuduille, asutustilalliset olivat paikallista työvoimaa, joka oli valmis työskentelemään varsin pienellä palkalla. (Jensen-Eriksen 2008, 311–312.) Maanhankintalailla ja asutustoiminnalla ei ollut metsäteollisuuden kannalta niin suurta merkitystä kuin aikalaisten silmissä näytti. Pikemminkin oli kysymys viimeisestä näytöksestä pitkässä maanomistuskiistassa, joka oli jo kauan sitten kääntynyt metsäyhtiöitä vastaan. (Aunesluoma 2007, 237.)

Maareformit vakiinnuttivat syrjäseudulle metsätyömies-pienviljelijän ammattikunnan. Tilojen miehet saattoivat asua talvisin useita viikkoja yhtäjaksoisesti metsäkämpällä. Tällä välin pientilojen emännät hoitivat niin karjanhoidon, kotityöt kuin lapsetkin, monesti sähköttömissä ja vedettömissä talouksissa. Vaikka kaupungistuvassa maassa oli jo laajalti siirrytty palkkatyön ja kulutuksen yhteiskuntaan, asuttiin pientiloilla edelleen osittaisessa omavaraistaloudessa kotitarveviljelyn, metsästyksen, kalastuksen, keräilyn, metsätöiden ja muiden satunnaistöiden turvin. (Rannikko 1998c, 224.)

Pertti Elovirran ja Ritva Ihalaisen (1988, 128–129) mukaan tästä monitoimisuudesta oli seurauksena identiteettiongelman ja väliinpuotoaja-aseman viljelijäväestön ja palkansaajaväestön välissä. Tämä vaikeutti ammatillista järjestäytymistä eikä mikään taho valvonut tämän ryhmän etuja työmarkkinoilla. Suuri osa asutustilallisista oli vähään tyytyväisiä, entisiä metsätyöläisiä, joille oman tilan saanti turvasi perheen leivän, tarjosi vakituisen asunnon ja tasoitti metsätyön kausiluonteisuutta.

Etelä- ja Länsi-Suomeen, jossa tilat olivat suurempia ja metsät yksityisomistuksessa, ei syntynyt metsätyömiesten tai metsätyömies-pienviljelijöiden ammattikuntaa samassa laajuudessa kuin Itä- ja Pohjois-Suomeen. Pohjois-Karjalassa ja Kainuussa ahkeroi talvisavotoilla ja uitolla enimmäkseen paikallista väkeä. Lapin ja Perä-Pohjolan tukkityömailla oli myös savotasta toiseen liikkuvia lentojätkeä. (Rannikko 1998c, 223.) Itä- ja Pohjois-Suomessa työmaita

varten rakennettiin metsäkämppejä, joista käsin pystytettiin työskentelemään useita kuukausia vuodesta ja useina vuosina peräkkäin. Talvella 1952–53 käytössä oli noin 1500 metsäkämppeä ja 500 vuokrattua yhteisasuntoa, joiden majoituskapasiteetti oli noin 40 000 miestä, mikä vastasi lähes neljännestä kaikista metsätyöntekijöistä (Heikinheimo 1956, 173). Kämpät muodostivat itsessään täydellisen työ- ja asumisorganisaation.

”Tavallisimmin savotan pääpirtti oli lähimetsien puista rakennettu hirsikämppeä, usein parikymmentä metriä pitkä ja kymmenen leveä. Sen ”terävässä päässä” majailivat ukkoherra eli savotan työnjohtaja kasööreineen, kymppeineen ja muine apulaisineen. Keittiö, jossa asui emäntä apulaisineen, jakoi rakennuksen kahtia. Miehistöpäässä avointa tilaa kiersivät laverit, usein kahdessa kerroksessa ja myöhemmin kerrossängyt. Yhdessä kämpässä saattoi majoittua jopa sata työmiestä ja terävässä päässä kymmenkunta herraa. Pihapiiriin kuului tavallisesti myös hevostalli ja sauna sekä varastorakennus. Lisäksi suurilla savotoilla saattoi olla useita sivukämppejä.” (Paasilinna 2003, 75.)

Vuoden 1950 maaseudun työvoimatutkimuksen (Heikinheimo ja Ristimäki 1956, 55–57) mukaan metsä- ja uittotyöt olivat ennen kaikkea viljelijäperheisiin kuuluvien töitä, sillä heitä oli yli 75 prosenttia metsä- ja uittotyömiehistä. Erityisesti kääpiö- ja pienviljelmiltä tulleiden osuus oli suuri, noin puolet kaikista. Heille ansiotyöt olivat välttämättömiä toimeentulon kannalta ja se olikin 1940- ja 1950-luvulla heidän tärkein palkkatulojen lähteensä. Oman viljelmän työt estivät heidän menonsa ympärivuotisiin ansiotöihin. Talviset metsätyöt olivat pientilallisille tyypillisiä ansiotöitä ja monilla kääpiöviljelmilläkin pidettiin hevosta, jos sitä voitiin käyttää puutavaranaajaan. Vielä 1970-luvulla metsätyöstä saadut sivuansiot olivat tärkeitä Itä- ja Keski-Suomessa (Alestalo 1985, 121).

Teollisuus kehittyi sotakorvaustuotannon ansiosta ja veti työvoimaa. Maan elinkeinorakenne alkoi 1950-luvun alkupuolella monipuolistua. Samanaikaisesti maaseudulla asutustoiminta sitoi väkeä pientiloille, mitä osaltaan edesauttoi metsäteollisuuden kasvava puunhankinta. Maatalouden ja metsätyön tuottavuus polki paikallaan ja pienviljelmien elintaso pysyi matalana. Elintasoerot kaupungin ja

maaseudun välillä kasvoivat, työvoiman kysyntä lisääntyi teollisuudessa ja palveluissa. Ensimmäiset merkit tulevasta rakennemuutoksesta olivat ilmassa.

2.4 Valtiovalta ja metsätyövoimakysymys

Metsätyön arvostus oli 1960-luvulle asti erittäin vähäinen – ajateltiin, että jos ei mies muuhun kelpaa niin aina siitä metsätöihin on. Heikon arvostuksen takana oli metsätyön poikkeuksellinen fyysinen raskaus, työskentely säiden armoilla ja metsätyömiesten kuuluminen elinoloiltaan kaikista huonoimmassa asemassa oleviin väestöryhmiin. Työ oli huonosti palkattua, kausiluonteista ja yksipuolisesti työnantajan ja työnjohdon toimista riippuvaista. *Suomalainen metsätyömiestutkimuksen* (Heikinheimo ym. 1972) mukaan vielä 1960-luvun lopulla metsätyöntekijät olivat tulojen ja elintason puolesta teollisuuden työntekijöitä huonommassa asemassa. Metsätyömiesten asema ja työolosuhteet olivat kärjistyneet vuosikymmenten saatossa useita kertoja. Kun niistä muodostui vakavia sosiaali- tai työvoimapolitiittisia ongelmia puuttui valtiovalta niihin omilla toimenpiteillään.

Teollistumisen alkuaikoina metsätyömiehet joutuivat itse vastaamaan asumisestaan työmailla. Vielä 1920-luvulla metsätyömiehet saattoivat asua maahan kaivetuissa metsäsaunoissa ja rakennettuja kämppiä oli vain harvoilla työmailla. Vuonna 1928 säädetyllä kämpppälailla pyrittiin takaamaan kohtuulliset asumisolot työkaudella. Vuoden 1947 kämppälaki tarkensi määräyksiä muiden muassa asumisväljyydestä ja kämppäemäntien palkkauksesta. (Arnkil 1992b, 70.)

Kolmekymmentäluvun laman aikaan metsäteollisuuden raaka-ainekustannusten pienentämiseksi laskettiin puun kantohinnan lisäksi myös metsätyömiesten palkkatasoa. Metsätyömiehen palkka riitti alimmillaan juuri ja juuri oman elannon hankkimiseen, mutta perheen elatukseen ei siitä juurikaan jäänyt. Valtiovalta katsoikin parhaaksi ryhtyä seuraamaan metsätyöpalkkoja. Tätä varten perustettiin kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön yhteyteen palkkatarkkailutoimisto. (Ronkanen 1950a, 909; Virtanen 1985, 202; Pulma 1984, 17–18.)

Sota-aikana otettiin käyttöön metsätyöpalkkojen ja hevosajotaksojen säätely, joka jatkui aina vuoteen 1955. Uudelleen ansiotasoon puututtiin vuonna 1961

poikkeuksellisella menettelyllä, kun säädettiin ns. metsäpalkkalaki. Lailla pyrittiin kohtuulliseen palkkatasoon, jona pidettiin puunjalostusteollisuuden miesten keskiansiota. Vaikka metsäpalkoista tuli sopia työmarkkinaosapuolten välisessä työehtosopimuksessa, vahvisti valtioneuvosto sen vuosittain. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön metsäpalkkaosasto valvoi lain noudattamista. (Heikinheimo ym. 1972, 24.)

Metsätyömarkkinoiden ongelmana oli, ettei tieto avattavista savotoista ei aina tavoittanut työtä tarvitsevia ja ajoittain esiintyi työvoimapulaa. Taustalla oli metsätyömarkkinoiden erityisluonne: työt olivat kausiluonteisia, työmaat vaihtuvia ja suurille savotoille saatettiin tarvita muutamaksi kuukaudeksi jopa satoja miehiä ja hevosia. Kitkan poistamiseksi myönnettiin vuonna 1936 Työkeskus Rovalle valtion erityismääräraha työnvälitystoiminnan aloittamiseen. Kokeilun pohjalta perustettiin 1940-luvun alussa Itä- ja Pohjois-Suomeen kuusi metsätyönvälitykseen keskittynyttä toimistoa, joihin saattoi ilmoittautua henkilökohtaisesti, kirjeitse tai puhelimitse. Toiminnasta tiedotettiin rautatieasemille, linja-autoasemille ja muihin kokoontumispaikkoihin levitetyillä julisteilla. Radiossa luettiin viikoittain kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön laatima vakanssiluettelo, jossa ilmoitettiin metsätyövoiman lisätarve alueittain. Toimistot välittivät vuosittain työtä kymmenille tuhansille miehille. (Heikinheimo 1956, 163–165, Komiteamietintö 1958, 20–21; Waris 1965, 101.)

Vanhan metsäpomon huumorin sävyttämä toteamus puunkorjuun reunaehdoista kertoo yhtiöiden suhtautumisesta maaseudun työväkeen. Samalla se kuvastaa metsätöiden asymmetriaa. Toisella puolella oli vahva, määräävässä asemassa oleva metsäyhtiö ja toisella puolen ansiomahdollisuuksia kipeästi tarvitseva pienviljelijä tai muu maaseudun vähäväkinen yksilö.

”Ennen ei ollut metsätöissä kustannuskriisejä, koska toiminnan perustana oli lyhyesti: nälkäinen tekee, velkainen ajaa ja vesi ilman kuljettaa. (Maasola 2001, 223.)”

Metsätyömiesten asema tiedettiin yhteiskunnalliseksi epäkohdaksi ja katkeruuden lähteeksi. Vuonna 1956 pääministeri Urho Kekkonen totesi, että on tärkeää, etteivät palkat kovasta metsätyöstä ole nälkäpalkkoja. Hänen mukaansa maaltapakoa ja jopa

tilojen jättämistä kylmilleen on ollut valitettavan paljon, joten yhteiskunnan tulee huolehtia pientilojen kannattavuudesta. Viljelijäväestö ei saa tuntea maatalaansa kirotuksi kahleeksi, vaan onnelliseksi elämän tyyssijaksi tasavertaisin oikeuksin toisten väestöpiirien rinnalla. Toiselle kaudelleen valittu presidentti Kekkonen palasi aiheeseen radiopuheessaan vuonna 1962.

”Yhteinen vastuu, isänmaallisuussanan oikeassa merkityksessä, velvoittaa meitä paremmin työskentelemään niiden kansalaisten hyväksi, joille on annettu raskain osa yhteisessä isänmaassa... Tällainen kehitys metsätyöntekijöiden ansioissa taloudellisen korkeasuhdanteen aikana on suomalaisen yhteiskunnan häpeä.” (ks. Maasola 1996, 214.)

Puheensa jälkeen Kekkonen teki matkan Kainuun ja Pohjois-Karjalan metsätyömaille. Metsäteollisuuden edustajia hänen esiintymisensä närkästytti. Vielä kolme vuosikymmentä myöhemmin Kajaani-yhtiössä palvelnut metsäneuvos Olli Sarantola (ks. Marttila 1995, 60) muisteli, että metsätyömiesten asemasta puhuttiin kansallisena häpeänä, koska joillekin ilmeisesti asian dramatisointi sopi.

Viisikymmentäluvun puoliväliin tultaessa oli runsaasti viitteitä siitä, että metsätyövoimakysymys on muodostumassa ongelmaksi. Työvoiman lisääntynyt kysyntä teollisuudessa ja palveluissa sekä metsätyön vähäinen arvostus aiheuttivat ajoittaista työvoimapulaa, jonka ennakoitiin pahenevan tulevina vuosina. Metsätyö haluttiin kehittää kilpailukykyiseksi muiden ammattien kanssa. Metsätyön rationalisointi oli aluillaan ja oli selvää, että työvoiman määrässä ja ammattitaitovaatimuksissa tulisi tapahtumaan muutoksia. Valtioneuvosto asetti vuonna 1952 *Metsätyöntekijäin ammattikasvatuskomitean* (Komiteamietintö 1958, VII), jonka tehtävänä oli kehittää metsätyöntekijöiden ammattikoulutusta.

”Sellaisinakin aikoina, jolloin työtilaisuuksien tarjonta on runsasta, kaikki muut työalat ovat metsätoita halutumpia sekä työn laadun että ansiotason vuoksi. Koska syynä metsätöiden vieroksumiseen ja niissä saavutettavan ansiotason heikkouteen on tietyssä määrin juuri ammattitaidon puute, olisi turvattava sellaisen työntekijäkunnan olemassaolo, joka on riittävän ammattitaitoinen saavuttaakseen työn vaatimia ponnistuksia ja ammattitaidon

hankkimiseen käytettyä oppiaikaa vastaavan ansiotason.”(Komiteamietintö 1958, VIII.)

Mietinnössä arveltiin, että Suomenkin oloissa voidaan ihmisen ja vetojuhtien työ metsässä jo lähitulevaisuudessa ainakin osaksi korvata koneitten avulla. Kuorimakoneita käytettiin jo metsävarastoilla ja maataloustraktorien käyttö metsäajoon oli lisääntymässä. Lisäksi oli pelko hevospulasta, sillä hevosten määrä oli pudonnut vuoden 1950 noin 400 000 hevosesta vajaaseen 300 000 hevoseen. Ennakoitiin, että koneellistaminen tulee johtamaan intensiivisen metsätalouden harjoittamiseen. Koneisiin perustuvan metsätyön uskottiin kiinnostavan nuoria. (Komiteamietintö 1958, 28–32.) Komitean esittämä metsätyöntekijäin koulutus aloitettiin vuonna 1963 ja metsäkoneenkuljettajien koulutus vuonna 1966.

Maaseudun rakennemuutos ja metsätyön rationalisointi muuttivat 1970-luvulla metsätyön perusteellisesti. Maa- ja metsätalousministeriö asetti vuonna 1983 toimikunnan selvittämään metsätyövoiman tarvetta. Toimikunnan mietinnössä arvioitiin, että tärkeimmät tuottavuuden lisäämismahdollisuudet ovat hakkuun koneellistamisessa. Samoin todetaan, metsätalouteen kohdistuu lisääntyvää ympäristökritiikkiä. Tämä tulisi ottaa huomioon koneiden ja menetelmien kehittämisessä. Metsätöiden kausiluontoisuus oli ongelma, josta aiheutui metsurien lomautuksia ja useiden viikkojen seisokkeja metsäkoneurakoitsijoille. Komitea painotti, että maaseudun kehittämisessä tulisi turvata kyläkeskusten peruspalvelut. Erikseen mainittiin, että luonnonsuojelualueita perustettaessa tulisi turvata metsurien työpaikat. (Komiteamietintö 1984: 46, 32–51.)

Metsätyövoima on ollut meillä 1920-luvun alusta lähtien erityisen lainsäädännön kohteena sekä politiikan polttopisteessä (Waris 1965, 94–95). Tässäkään suhteessa metsätyö ei ollut muiden alojen palkkatyön kaltaista. Se oli pitkään syrjässä työelämän tavanomaisesta kehityksestä. Kuitenkin puunhankinnan sujuminen on ollut vientiteollisuudelle ja koko kansantaloudelle elintärkeää. Valtiovalta on interventioillaan joutunut puuttumaan metsätyömiesten asemaan, silloin kun puunhankinta on ollut vaarassa tai kun metsätyömiesten olosuhteet ovat käyneet kohtuuttomiksi.

2.5 Asutustoiminta ja lapiolinja tulevat tiensä päähän

Itä- ja Pohjois-Suomen syrjäisille kylille sotien jälkeiset vuodet olivat kukoistuksen aikaa. Asutustilojen raivaaminen, rakentaminen, runsaat metsätyöt ja muut sivuansiot sekä työttömyystyöt tarjosivat elämän perusedellytykset. Suuret perheet, järjestötoiminta ja koulujen perustaminen toivat kylille elämänuskoa. Metsätöitä riitti, kun metsäteollisuuden laajeneminen ja jalostusasteen kohoaminen lisäsivät kuitupuun kysyntää 1950-luvun lopulta lähtien. Kohtalaisen hyvät mahdollisuudet sivuansioihin sitoivat pienviljelijöitä tiloilleen. Tulot olivat kuitenkin kausittaisia ja työt vähenivät kiivaimman jälleenrakennuksen ja asutustoiminnan jälkeen. Työvoimaa pyrittiin pitämään syrjäkylissä työvoimapolitiikan keinoin ja jarruttamaan muuttoliikettä kaupunkeihin. Pientilallisten työllisyys ja toimeentulo muodostui kombinaatiosta, johon kuuluivat maatilan työt kesäisin, metsätyöt talvisin ja puunkysynnän ollessa heikko valtion järjestämiä tienrakennus- tai metsänhoitotöitä eli niin sanotun ”lapiolinjan” työttömyystyöt. (Kantanen 1986, 54; Rannikko 1987, 49; Rannikko 1998, 227.)

Teollisuuden noususta huolimatta maamme elinkeinorakenne oli sodan jälkeen edelleen alkutuotantovaltainen. Vuonna 1950 maalaiskuntien ammatissa toimivasta väestöstä kaksi kolmasosaa sai toimeentulonsa maa- ja metsätaloudesta. Teollisuus keskittyi kaupunkeihin ja maaseudulla teollisia työpaikkoja tarjosivat vain sahat, myllyt ja meijerit. Palvelut painottuivat vielä teollisuuttakin selvemmin kaupunkeihin ja kauppaloihin. (Leinamo 2003, 6–7.) Vuonna 1960 metsätalouden bruttokansantuoteosuus oli koko maassa 8,7 prosenttia. Mikkelin, Pohjois-Karjalan ja Keski-Suomen lääneissä se ylitti 20 prosentin rajan. Yli 15 prosentin metsätalouden osuus kohosi Kuopion, Oulun ja Lapin lääneissä.

Jo 1950-luvulla tiedettiin, että etupäässä maatiloille syntyneiden suurten ikäluokkien sijoittuminen kotiseudun työmarkkinoille tulee olemaan vaikeaa. Hannu Katajamäki (1988, 38) arvioi, että Savotta-Suomen perinteinen toimeentulomalli, metsätyö-viljely-karjanhoito-työllisyystyöt, oli jo 1950-luvulla äärimmilleen venytetty. Pertti Haapala (2006, 93) toteaa, että 1950-luvun maatalouden tulevaisuuteen uskonut asutuspoliittikka törmäsi talouden modernisaation ehtoihin. Perustettuja maatiloja ei tarvittu maatalouden vuoksi. Ne olivat asutuspoliittinen

välttämättömyys. Tämä ei kuitenkaan ollut katastrofi uuden yhteiskunnan suunnittelijoille, sillä modernisaatio tuotti talouskasvua ja lupasi hyvinvointia kaikille. 1960-luvun nuorille tämä oli selvä asia, kolme neljästä viljelijän pojasta jätti isänsä ammatin ja tytöistä vielä suurempi osa.

Näkemykset asutustoiminnan jatkamisesta ja metsätyön koneellistamistarpeesta olivat 1950-luvun puolivälissä varsin ristiriitaisia (Raumolin 1982, 110–114). Metsätöiden kustannuskriisi vaati tuottavuuden nousua, joka voitaisiin toteuttaa vakinaistamisella, suurialaisilla hakkuilla sekä koneellistamisella. Sekin tiedettiin, että tehostamisen käänköpuolella olisi työvoiman tarpeen radikaali supistuminen. Asutustoiminnan jatkaminen tuli kyseenalaiseksi myös puunhankinnan kannalta. Metsähallituksen palveluksessa työskennellyt Eirik Arnkil (1992, 9) toteaa, että metsäammattilaiset varoittivat 1950-luvulla koneellistumisen tuomista muutoksista. Asutustoiminnan jatkajat kuitenkin kuvittelivat metsätalouden jatkossakin työllistävän pienviljelijät.

Raumolin (1982, 110–114) kuvaa, miten Lapissa asutuskysymyksiä käsittelevässä tilaisuudessa Metsähallituksen edustaja esitti luopumista valtion maiden luovuttamisesta asutukseen. Asutushallituksen edustaja myönsi, että tilojen kannattavuus oli heikko ja metsätulot ja tilan ulkopuoliset lisäansiot ovat välttämättömiä niiden elinkelpoisuudella. Samanaikaisesti kun Lapissa vielä suunniteltiin asutuksen lisäämistä, valtakunnan tasolla painittiin jo kasvavien maidon ylituotanto-ongelmien kanssa.

Vielä vuonna 1954 metsätyövoimapolitiikkaa linjattiin pienviljely-metsätyö-ammattikombinaatiota vahvistavaan suuntaan. Talouspolitiikan perusohjelmassa todettiin, että häviämässä olevan kiertävän metsätyömieskunnan tilalle on syntymässä kausiluontoinen metsätyömieskunta. Sen pysyminen tiloillaan on turvattava sopivin toimenpitein. Asutustoiminnan suunnittelun olisi kuljettava kiinteässä yhteistyössä metsätalouden kanssa. Asutustoiminnan jatkumista pidettiin ratkaisevana tekijänä työvoiman ja vetokaluston sekä rehun tuottajana talviselle puutavaran korjuulle. (Elovirta ja Ihalainen 1988, 128–129.)

Vaikka murrosvaihe oli käynnistynyt jo maatalouden koneellistumisen alkaessa 1950-luvulla, oli sen vaikutus maaseudun elämänmenoon vähittäinen. Erityisesti

maan itä- ja pohjoisosissa raivattiin uutta peltoa vielä 1960-luvun alussa ja maataloustuotanto kasvoi muillakin alueilla. Maatalouden koneellistumisen ja tehostuneen tuotannon seurauksena elintarvikepula vaihtui vähitellen ylituotannoksi. Samanaikaisesti sotakorvauksiin painottunut metalliteollisuus kehittyi nopeasti ja tarvitsi lisää työvoimaa. Työvoiman saanti metsätöihin oli erityisesti Länsi-Suomessa vaikeaa metalliyritysten imiessä työvoimaa. (Leinamo 2003, 7–8.)

Metsätyön alhainen tuottavuus ei vielä 1950-luvun alussa luonut merkittävää painetta rationalisointiin, sillä kustannusrakenne ei aiheuttanut merkittäviä lopputuotteen hintaan siirtyviä pääomakustannuksia. Työvoiman koulutus ei maksanut mitään, hakkuutyövälineet, kirves ja saha, eivät rasittaneet raakapuun hintaa ja hevosten ja ajokaluston pääoma-arvo rasitti suurelta osin maataloutta. Vaikka metsätyön yksikkökustannukset olivat kohonneet yleisen palkkatason noustessa ja vaikka työn tuottavuus pysyi matalana kohonnut, tilanne ei kuitenkaan kriisiytynyt. Metsäteollisuuden tuotteisiin kohdistuva hintapaine purkautui joko hyviin suhdanteisiin, devalvaatioon tai sitten se kohdistui kantohintoihin. (Heikinheimo ja Ristimäki 1956, 113–118.)

Heikinheimo (1956, 179) arvioi 1950-luvun puolivälissä metsätyövoiman vakinaistamisen ja metsätöiden rationalisointitarpeen tulleen ajankohtaiseksi. Arnkil (1992, 8) ajoittaa rationalisoinnille myönteisen ilmapiirin synnyn 1950-luvun ”Korean konjunkturiin”, jolloin esiintyi pulaa työvoimasta, puun hinta ja palkkataso kohosivat. Muutos sai vauhtia 1960-luvulle tultaessa, kun maatalous ja metsätyöt alkoivat koneellistua ja työvoimapolitiikan linja muuttui. Aiemmin oli pyritty pitämään väki kotiseudullaan. Nyt muuttoliikettä Savotta-Suomesta pidettiin välttämättömänä taloudellisen kasvun kannalta. Pelättiin, että lapiolinjan työvoimapolitiikka sitoisi työvoimaa liaksi paikoilleen. Uudeksi linjaksi valittiin Ruotsin mallin mukainen aktiivinen työvoimapolitiikka, jolla pyrittiin edistämään työvoiman alueellista ja ammatillista liikkuvuutta. (Katajamäki 1988, 40; Rannikko ja Tervo 2006, 294.)

Monet ennakoivat, että metsätöiden rationalisoinnilla ja työvoiman vakinaistamisella tulee olemaan myös haitallisia vaikutuksia. Heikinheimo ja Ristimäki (1956, 118) uskoivat, että haitat voivat olla kokonaisuutta ajattelen ohimeneviä. Yksityisten perheiden kannalta ne silti voisivat merkitä perinteellisen

elämäntavan muutosta ja suurtakin epävarmuutta ja sopeutumisvaikeuksia. Metsähallituksen pääjohtaja Osara varoitti koneistamisen haitallisista vaikutuksista erityisesti maaseudun kulttuuriin. Hän arveli, että täysin koneellistettu metsätyö tietäisi tuhoa valitsevalla pientilavaltaiselle maataloudelle ja kukoistavalle maaseudulle. (Raumolin 1984, 80.)

Metsähallituksen vakinaistettua ensimmäiset metsurit vuonna 1964 kainuulainen maalaisliiton kansanedustaja J. E. Partanen teki hallitukselle kyselyn metsurien vakinaistamisen kielteisistä vaikutuksista pienviljelijäväestön työtilaisuuksiin. Ministerin vastauksessa todettiin, että kyseessä on työnantajaa tyydyttävä työvoimapolitiikka ja pysyvien työtilaisuuksien järjestämisestä niitä tarvitseville pienviljelijä-metsätyömiehille. Pyrkimyksenä oli muodostaa metsätyöstä itsenäinen ammatti ja siirtyä vähitellen vakinaiseen työvoimaan. Vakinaistamisen seurauksena Metsähallituksen työvoiman määrä puolittui alle kymmenessä vuodessa. 1970-luvun puoliväliin mentäessä pienviljelijä-metsätyömiehet olivat kadonneet metsähallituksen savotoilta. (Rytteri 2006, 100–101.)

Sotien jälkeisen asutustoiminnan tavoitteena oli ollut yhteiskuntarauhan säilyttäminen, elintarvikeomavaraisuuden vahvistaminen, asuinolojen kohottaminen ja maan asuttuna pitäminen muun muassa metsätyövoiman takaamiseksi. Nämä tavoitteet saavutettiin. Osa saavutuksista jäi kuitenkin lyhytaikaiseksi, useissa tapauksissa vain kahden vuosikymmenen mittaiseksi. (Virtanen 2008, 317.) Raumolin (1982, 114) arvioi, että kansainvälisestä näkökulmasta katsoen Pohjois-Suomen sodanjälkeinen aina 1960-luvun puoliväliin jatkunut asuttaminen oli uhkarohkea suoritus, joka tuntui sotivan aikakauden taloudellisia realiteetteja ja tuotantoteknologisia kehitystrendejä vastaan.

Maa- ja metsätalouden 1950-luvun kehitys loi pohjan maaseudun nopealle rakennemurrokselle. Asutustoiminta loppui kuusikymmentäluvun alkuun tultaessa. Ylituotannosta tuli maatalouspolitiikan keskeinen ongelma. Koneellistuminen ja sähköistyminen sekä tehostuneet viljelymenetelmät vähensivät maatalojen työvoiman tarvetta. Samanaikaisesti käynnistyi metsätalouden rationalisointi. Moottorisahat tekivät tuloaan ja maatalojen traktoreita varustettiin metsäajoon. Runsaasti miestyötä vaatineet purouitot loppuivat kohonneiden kustannusten ja työvoimapulan takia. Puutavaran kuorinta siirtyi miestyöstä ensin liikuteltaville

kuorimakoneille ja myöhemmin kokonaan tehdaskuorimoihin. Alkutuotannon työvoiman kysyntä heikkeni. Suuret ikäluokat tulivat työmarkkinoille. Suuri muutto käynnistyi, kun pientilat menettivät elinkelpoisuutensa, lisäänsioita tarjonneet kausityöt loppuivat eikä nuorilla ollut mahdollisuuksia työllistyä kotiseudullaan.

Ammattikombinaatio tai pikemminkin elannonhankkimiskeinojen yhdistelmä syntyi 1900-luvun alussa tehtyjen poliittisten linjausten tuloksena. Metsätalouden perustaksi valittiin maataloutta tukeva yksityismetsänomistus. Kansallinen politiikka painottui maareformeihin ja talouden modernisaatio nojautui yksipuolisesti metsäteollisuuteen. Toisen maailmansodan jälkeen asutustoiminnalla jatkettiin agraarilinjaa, mikä johti elinkeinorakenteen muutostarpeen patoutumiseen. Agraarinen politiikka oli viivästyttänyt sekä maatalouden että puunkorjuun rationalisointia. Näiden alojen nopea rationalisointi 1950- ja 1960-luvulla oli osaltaan kiihdyttämässä suureksi muutoksi kutsuttua rakennemuutosta.

Matti Alestalon (2007, 149) mukaan meillä, toisin kuin muissa Pohjoismaissa, maakysymys nousi ensisijaiseksi ja hyvinvointivaltiona Suomi oli aina 1960-luvun alkuun Euroopan takamaata. Itsenäisen Suomen suurin sosiaalinen ongelmakin ts. heikossa asemassa olevan maalaisväestön kysymys ratkesi meillä lopullisesti vasta suuren muuton jälkeen (Alestalo 1985, 122–123).

3. Metsätyön ammatillistuminen ja suuri muutto

Tässä luvussa tarkastellaan ajanjaksoa, joka alkoi suuren muuton käynnistymisestä ja jatkui 1980-luvun puoliväliin, jolloin kansantalous oli avautumassa ja paikallisiin yhtiöihin perustuva metsäteollisuus tuli tiensä päähän. Ajanjaksolle oli tyypillistä väestön keskittyminen kaupunkeihin ja elinkeinorakenteen raju muutos alkutuotannosta teollisuuteen ja palveluammatteihin. Muuttotappio koski erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomea, joka oli menettänyt "suhteellista liikaväestöään" jo 1880-luvulta asti. Suuren muuton voimakkuudesta kertoo se, että Itä- ja Pohjois-Suomi menetti 1960- ja 1970-luvuilla noin 200 000 asukasta, enemmän kuin edellisten 80 vuoden aikana yhteensä. (Aro 2007, 5.) Suuri muutto oli myös kulttuurinen muutos maalaisesta elämäntavasta palkkatyöhön ja uudenlaiseen elinympäristöön. Maaseudulla se merkitsi paikallisen asutus- ja väestörakenteen, ammattien sisältöjen ja yhteisöjen toiminnan muutosta.

Luvun alussa luodaan katsaus 1960- ja 1970-luvun rakennemuutoksen käynnistymiseen vaikuttaneisiin poliittisiin ja taloudellisiin tekijöihin. Toiseksi kuvataan suuren muuton vaikutusta maaseudun rakenteisiin, erityisesti Savotta-Suomen syrjäkylissä. Kolmanneksi tarkastellaan rakennemuutoksen jälkeistä aikaa, tulopoliittista suvantovaihetta. Tuolloin metsätyöstä tuli teollisuustyöhön rinnastettavaa palkkatyötä ja metsäkoneurakoinnista ”työsuhdeurakointia”. Jakson loppupuolella metsurien aika oli jo päättymässä. Lopuksi kuvataan, miten puunkorjuu oli 1980-luvun loppupuolella uuden murroksen kynnyksellä ja koko metsäsektori oli tienhaarassa.

3.1 Politiikan suunnan muutos ja tehometsätalouden nousu

Suomessa siirryttiin 1950-luvun lopulla kasvupolitiikan aikaa. Keskeiseksi tavoitteeksi tuli hallittu siirtyminen säännöstelystä kohti ohjattua markkinataloutta, sekatalousjärjestelmää. Kasvupolitiikka rakentui ensisijaisesti metsäteollisuuden tehostamiselle ja laajentumiselle. Politiikkaan kuului myös uusien kansainvälisille markkinoille suunnattujen alojen tukeminen sekä teollisuuden toimintaedellytyksiä edistävän elinkeinorakenteen muutoksen vahvistaminen. Metsäteollisuudessa vuodet 1957–1973 olivat erityisesti paperiteollisuuden laajentumisvaihetta. Kansainvälinen kauppa vapautui ja puunjalostusteollisuus investoi voimakkaasti jalostusasteen nostoon. (Ollonqvist 1998, 114–149; Raumolin 1984, 76–90.)

Metsäteollisuuden kilpailukyvyn pelättiin 1950-luvulla vaarantuvan tehottoman puunhankintaketjun vuoksi. Metsäteollisuus aloitti aktiivisen puunkorjuun rationalisointityön, jonka tavoitteena oli koneellistaminen ja metsätyön ammatillistaminen. Moottorisaha korvasi pokasahan ja kirveen, hevosten tilalle tulivat ensin maataloustraktorit ja myöhemmin varsinaiset metsätraktorit. Sekalaisesta kausityövoimasta siirryttiin 1960-luvulta alkaen vakinaisiin metsureihin sekä metsäkone- ja autourakoitsijoihin. Teollisuuden puunhankinnasta kehittyi entistä nopeampi ketju kannolta tehtaalles.

Puunhankinnan tehostamisen ohella metsätaloudessa siirryttiin intensiiviseen puuntuotantoon. *Tehometsätaloudeksi* kutsutun mallin taustalla oli huoli metsävarojen riittävydestä, olivathan hakkuut 1960-luvun alussa ylittäneet kestävän hakkuumäärän rajat. Tekninen ja tieteellinen kehitystoiminta antoi mahdollisuuksia uusien tehokkaampien työmenetelmien käyttöönottoon myös metsätaloudessa. Osana kasvupolitiikkaa valtiovalta panosti erityisesti yksityismetsien puuntuotannon tukemiseen metsänparannusvaroin.

Tehometsätalouden ajattelutapa läpäisi koko metsätalouden. Metsäpolitiikassa toteutettiin puuntuotannon voimaperäiseen lisäämiseen tähtäävää niin sanottua edistävää metsätaloutta, jonka instrumenttina olivat valtakunnalliset metsäohjelmat. *Teho- ja MERA-ohjelmien* avulla rahoitettiin yksityismetsissä metsäteiden rakentamista, metsänistutuksia, uudisojituksia ja taimikonhoitoa, joita toteutettiin

uusilla koneellisilla menetelmillä, kuten metsäaurauksella, lentoruiskutuksilla ja avohakkuilla. (Viitala 2004, 12–16; Ollonqvist 1998, 132–139.)

Puunkorjuun ammatillistuminen ja pyrkimys puuvarastojen minimoimiseen edellyttivät pienempää riippuvuutta vuodenaikojen rytmistä. Tätä varten vahvistettiin yleistä tieverkkoa ja rakennettiin valtion tuella metsäautoteitä. Tieverkko edisti työvoiman vakinaistamista ja siirtymistä uitosta autokuljetuksiin. Teiden avulla saatiin aiemmin puunhankinnan nolla-alueilla sijainneet metsät talouskäytön piiriin. Tieverkosto tuki myös maatalouden rationalisointia, sillä niitä pitkin saatiin lannoite- ja rehukuormat perille ja maidot toimitettua meijeriin entistä vaivattomammin. (Silvan 1957 ja 1975.) Teiden rakentamisella saattoi olla myös ei-toivottuja vaikutuksia. Kainuulaisen 1960-luvun sanonnan mukaan kylälle viimein saatu tie antoi mahdollisuuden lähteä muualle työn perässä.

Metsäteollisuuden kasvava puunkäyttö edellytti toimivia puumarkkinoita ja entistä tasaisempaa puuvirtaa. Puumarkkinaosapuolet pelkäsivät lisäksi julkisen vallan puuttuvan epävakaisiin puumarkkinoihin. Metsäteollisuus tiivisti ostoyhteistyötään ja puunhintakysymyksistä neuvoteltiin Suomen Puunjalostusteollisuuden Keskusliiton ja MTK:n metsävaltuuskunnan kesken. Järjestöt solmivat vuonna 1964 perussopimuksen, jossa metsien tuoton lisäämisen ohella pidettiin välttämättömänä tehostaa puun kauppaa, hankintaa ja kuljetuksia. Samalla solmittiin ensimmäinen puunhintaa koskeva suositussopimus. Puukaupan rakenteessa tapahtui merkittävä siirtymä. Vielä 1960-luvun alussa metsänomistajien itse korjaaman puun, hankintakauppojen, osuus oli ollut valta-asemassa. Vuosikymmenen lopulla teollisuuden metsäosastot hoitivat puunkorjuun jo pääosin pystykauppoina. Pystykauppojen lisääntyminen vahvisti teollisuuden metsäosastojen asemaa puunhankinnassa ja lisäsi osaltaan vakinaisen metsuri- ja koneurakoitsijakunnan tarvetta. (Ollonqvist 1998, 139–142.)

Jussi Raumolinin (1984, 81) mukaan puunkorjuun rationalisoinnin ja koneellistamisen tueksi syntyi omalaatuinen koalitio, jota kannatti teollisuuden lisäksi Maaseututyöväen liitto, joka näki tässä mahdollisuuden korottaa jäsenistönsä palkkatasoa ja siirtyä teollisuusmaiseen palkkatyöhön. Kehityssuuntaa tukivat myös metsätyöväen aseman kohentamisesta kiinnostuneet metsäntutkijat eikä MTK:kaan

ei sitä sanottavammin vastustanut, koska alenevien korjuukustannusten toivottiin nostavan kantohintoja.

Metsätaloudella oli 1960-luvulle saakka ollut käytettävissä runsaasti työvoimareserviä, joten työn tuottavuuteen ei juurikaan kiinnitetty huomiota. Suuri muutto osoitti, ettei pelkästään pientilojen työvoimalla voitu turvata metsätyövoiman riittävyttä. (Komiteamietintö 1984:46.) Pertti Elovirran (1976, 32) mukaan metsätyön koneellistamisen taustalla oli maaltamuuton ja teollisuuden työvoimakysynnän aiheuttama metsätyön työvoimapula ja pelko sen muuttumisesta pysyväksi. Rakennemuutos tulee olennaisesti heikentämään maaseudun infrastruktuuria ja supistamaan työvoiman kausitarjontaan, joten ainoaksi metsätyövoiman tarjonnan lähteeksi jää määrältään vähäisempi vakinainen työtekijäkunta. Elovirran ennuste toteutui, sillä vähitellen metsätyömailta katosivat sivuansioita hankkineet pienviljelijät ja heidän hevosensa. Tilalle tuli teollisuustyöläiseen verrattava, ammatillisesti järjestäytynyt metsuri.

Politiikan suunnanmuutos kiihdyttää maaltamuuttoa

Kuusikymmentäluvulla tapahtui maaseutua koskevan ajattelutavan muutos, kun maataloutta alettiin tarkastella metsätaloudesta irrallisena kysymyksenä. Maatalouspolitiikalla tuettiin rakennemuutosta ja tavoitteeksi asetettiin viljelijöiden ansiotason pysyminen muiden elinkeinojen tahdissa ja ylituotannon purkaminen. Työvoimapolitiikalla puolestaan edistettiin työvoiman siirtymistä kasvualueille ja syrjäseuduilta teollisuuskeskuksiin. (Rytteri 2002, 162; 2005, 214.)

Kasvupolitiikka kytkeytyi koko yhteiskunnan rakennemuutoksen edistämiseen ja hallintaan. Se muutti maatalous-, työllisyys-, teollisuus- ja metsäpolitiikkaa siten, että pienviljelyyn perustuvan maatalouden toimintaedellytykset heikkenivät ja kaupunkilaisammattien vetovoima kasvoi. Siirryttäessä asutuspoltiikasta rakennepolitiikkaan ei metsäpolitiikkaa tarvinnut muotoilla enää maaseudun ja maatalouden ehdoilla, vaan voitiin keskittyä puuntuotantoon. Pientilavaltaisuuden kehykset putosivat pois ja jäljelle jäivät metsänomistuksen, kansantalouden ja tehokkuuden kehykset. Samalla katkesi myös metsävarojen hyödyntämisen ja maaseudun työllisyyden yhteys. (Rytteri 2002, 162.)

Vaikka jo 1950-luvulla käynnistynyt maatalouden rationalisointi lisäsi suurimpien tilojen tuottavuutta, jatkettiin edelleen agraaripolitiikkaan perustuvaa asutustoimintaa. Asutustilojen tuoma tuotannon lisäys ja tuotannon tehostaminen aiheuttivat ylituotanto-ongelman. Maatalouden tavoitteeksi asetettu omavaraisuus oli saavutettu ja Suomen maatalous tuotti jo 1950-luvun puolivälissä yli oman tarpeen. Pientiloilla ei päästy kunnolla edes koneellistamisen alkuun, kun maatalouden tuotantoa ryhdyttiin supistamaan. Tapahtuneen käänteen nopeutta kuvaa se, että kun Lieksassa viimeisiä maanhankintalain mukaisia kauppoja tehtiin vuonna 1965, oli osa asutustiloista jo autioitunut tai vaihtanut omistajaa. (Björn 1999, 191–195.)

Maatalouspoliittiset linjaukset muuttuivat kuitenkin vasta 1960-luvun lopulla. Vuoden 1966 jälkeen sosialidemokraattivetoiset hallitukset ajoivat teollisuusmyönteistä ja hyvinvointiyhteiskunnan kehittämiseen tähtäävää politiikkaa ja vaativat maatalouden tuen vähentämistä. Tavoitteeksi tuli tuottavuuden lisääminen, tilakoon kasvattaminen ja pientilojen luopuminen tuotannosta. Tuotantoa supistettiin vapaaehtoisen pellonvarausjärjestelmän kautta, jolloin varsinkin maan itä- ja pohjoisosissa monet tilat luopuivat maatalouden harjoittamisesta Maidontuotannon rajoittaminen ja metsätöiden koneellistaminen johtivat yhdessä pientilojen elinkelpoisuuden nopeaan heikkenemiseen. (Leinamo 2003, 7–8; Rytteri 2004, 55; Raumolin 1984, 81–83.)

Ismo Björn (1999, 192–199) kutsuu 1960-luvun maataloustuotannon muutosta siirtymiseksi teollistettuun maatalouteen. Tässä tuotantomuodossa keskeistä oli luontoon sopeutumisen sijasta pyrkiä tuotannon nostoon vaikuttamalla luonnonoloihin. Maatalous kytkettiin kansallisiin markkinoihin ja kansainväliseen kauppaan. Tämä muuttui viljelijäperheen toimeentulon lähteestä osaksi kansallista maatalouspolitiikkaa. Tässä politiikassa ei ollut sijaa syrjäisen Suomen pientiloille.

Maatalouspolitiikan suunnanmuutos, ”talonpojan tappolinja”, vaikutti yleiseen mielialaan, mikä osaltaan kiihdytti maaltapakoa. Aktiivinen työvoimapolitiikka nopeutti työvoiman liikkuvuutta. Maaltamuuton huippuvuosina 1970-luvun taitteessa Suomen työmarkkinat eivät pystyneet ottamaan vastaan kaikkia työnhakijoita, vaan huomattava joukko suomalaisia löysi töitä Ruotsista. Suomessa 1970-luvulle asti jatkunut rakennemuutos oli nopeinta koko Euroopassa ja toteutui

meillä myöhemmin kuin muualla. Tästä johtuen meillä tapahtui samanaikaisesti sekä teollistumista että siirtymistä palveluihin. (Björn 1999, 196–197; Korkiasaari 2006.)

Elinkeinorakenteen muutos kosketti koko maata, sillä alkutuotannon työpaikkojen suhteellinen vähennys vuosina 1950–1975 oli tasaista koko maassa. Alkutuotannon parissa toimivien määrä oli vuonna 1950 noin 910 000 henkeä ja vuoteen 1975 tultaessa se oli laskenut 320 000 henkeen (Valkonen 1985, 229). Vaikka pienviljelystä luovuttiin tasaisesti joka puolella Suomea, olivat muutoksen paikalliset ja alueelliset vaikutukset rajuimmat syrjäseutujen pientilavaltaisilla alueilla. Muutos koettiin erityisen voimakkaasti Pohjois-Karjalassa, jossa elinkelvottomiksi luonnehditut tilat lopettivat tuotantonsa valtion niitä siihen kannustaessa. Ilomantsin ja Lieksan maa- ja metsätalousväestön lukumäärä puolittui kymmenessä vuodessa. Ensin lähtivät suuret ikäluokat, etenkin nuoret naiset ja tilattomat metsätöitä tehneet miehet. Metsätyö-karjanhoitokylät muuttuivat työvoimantuottajajäryiksi. Muutto Etelä-Suomen ja Ruotsin tehtaille oli kiihkeimmillään 1960-luvulla ja 1970-luvun alkuvuosina. Kyläyhteisöt joutuivat vaikeuksiin. Ensin lopetettiin koulut, sitten kauppa. Linja-autovuorot harvenivat, kunnes loppuivat kokonaan. Jäljelle jäänyt väki keskittyi muutamiin kyliin. Väestö ikääntyi, sillä ainoastaan 65-vuotiaiden ja sitä vanhempien ikäluokka kasvoi. (Björn 1999, 197–198.)

Paradoksaalista Raumolinin (1984, 81) mukaan oli se, että metsätöiden koneellistaminen oli nopeinta Lapissa, missä työvoimaa oli vielä tuolloin runsaasti tarjolla. Kehityksen sanelivat kylmät teknis-taloudelliset tekijät, sillä Lapissa puunkorjuun kustannustaso oli korkea ja työolosuhteet vaikeat. Metsätyön rationalisointi käynnistyi varsin myöhään, mutta oli maatalouden kehitystä nopeampaa. Kun metsätyöt Suomessa vihdoinkin koneellistettiin, se tapahtui nopeasti ja dramaattisesti, välivaiheiden ja suvantopaikkojen yli harpottiin estoita. (Leinamo 2003, 7–8; Rannikko 1989, 75–76.)

Takavuosien keskeinen metsätalouden vaikuttaja Kullervo Kuusela (1988, 37) pitää sodanjälkeistä asutuspolitiikkaa tiettyyn määrään asti välttämättömänä, mutta sitä jatkettiin puoluepoliittista syistä liian pitkälle. Vielä 1960-luvulla perustettiin pieniä perheviljelmiä metsiin ja soille, ja uskoteltiin, että ne kykenevät antamaan

perheille riittävän elintason suhteessa muuhun väestöön. Elinkelvottomien tilojen keinotekoinen järjestelmä purkautui kaoottisena muuttona muihin elinkeinoihin ja siirtolaisuutena Ruotsiin. Kuusela toteaa, että oli saatu aikaan petetty ja unohdettu kansa, jonka katkeran protestin käänsivät omaksi edukseen samat poliitikot, jotka olivat olleet onnettomuutta rakentamassa.

Metsäsektorisopimus oli osaltaan hidastanut rakennemuutoksen käynnistymistä. Se oli luonut tasapainoa taloutta ylläpitävän metsäteollisuuden, talonpoikaisen metsänomistuksen ja pienviljelijä-metsätyömies ammattikombinaation välille. Paineet rakennemuutokseen olivat kuitenkin voimakkaammat. Sotakorvausten seurauksena laajentunut teollisuus ja kasvavat palvelut tarvitsivat työvoimaa ja suuret ikäluokat tulivat työikään. Maatalouden ja metsätöiden koneellistuminen vähensivät työvoiman määrää maaseudulla. Maatalouspolitiikan muutos teki pientiloista kannattamattomia ja siirtyminen aktiiviseen työvoimapolitiikkaan lopetti työllisyystyöt. Maatalous ja puunkorjuu eivät muodostaneet enää toisiinsa sidottua taloudellista kokonaisuutta. Metsätaloutta ryhdyttiin tarkastelemaan omana kokonaisuutenaan. (Alanen 1979, 237; Valkonen 1985, 224–230; Aro 2007.)

3.2 Syrjäkylien kukoistus ja romahdus

Metsätyön merkitystä suomalaiselle maaseudulle ennen puunkorjuun ammatillistumista on vaikea ymmärtää 2000-luvun näkökulmasta. Vuonna 1950 puoli miljoonaa miestä osallistui metsätöihin ainakin muutaman päivän verran. Heti sodan jälkeisinä vuosina tammi-helmikuussa metsätöissä oli samanaikaisesti 300 000 tuhatta miestä ja 80 000 hevosta. Vielä 1950-luvulla talvihiippu oli 150 000 miestä ja 50 000 hevosta (Arnkil 1992, 8–9). Valtaosa metsätyömiehistä tuli pientiloilta, joten metsätyö vaikutti suoraan tuhansien perheiden toimeentuloon ja jopa kokonaisten kylien elämään. Metsätyön rationalisointi vaikutti koko maassa pientilallisten elinehtoihin. Erityisen dramaattisia muutokset olivat metsätyön tuomista lisäansioista riippuvaisilla Savotta-Suomen syrjäkylillä.

Pertti Rannikon (1998b, 227) kertomus *Kontiovaaran kukoistus ja kuolema* on kuvaus yhden pohjoiskarjalaisen syrjäkylän vaiheista. Sotien jälkeen Kontiovaara

kukoisti, peltoa raivattiin ja rakentaminen oli vilkasta. Kylään rakennettiin koulu ja terveystalo, siellä toimi maamies- ja urheiluseura. Kylässä oli 1950-luvulla 34 maatilaa, joilla oli muutama hehtaari peltoa ja joiden pääasiallinen toimeentulo tuli Metsähallituksen ja metsäyhtiöiden savotoilta. Kukoistus jäi lyhyeksi, sillä koulu lopetettiin jo vuonna 1966 ja samoihin aikoihin sammuiivat yhdistyksetkin. Enimmillään väkiluku oli 280 ja jo vuoteen 1975 mennessä se oli pudonnut neljäänkymmeneen, ja vuonna 1997 kylällä asui yhdeksän ihmistä, joista nuorinkin oli 48-vuotias. Kontiovaaran kehityshistoria kiinnittyy valtionmetsiin ja Metsähallituksen Koitereen hoitoalueeseen, jonka savotoilla työskenteli sotien jälkeisinä talvina satoja miehiä ja satakunta hevosta. Hoitoalueen hakkuumäärät pienenivät 1950- ja 1960-luvuilla, minkä lisäksi metsätyön koneellistuminen pienensi työvoiman tarvetta. Viimeinen niitti kylälle oli, kun hoitoalue vuonna 1967 vakinaisti 20 metsuria ja kausityöt loppuivat.

Keijo Kantanen (1986, 71–72) puolestaan tutki Ilomantsin Naarvan kylää. Hän korostaa erityisesti samanaikaisen metsätöiden koneellistamisen ja 1960-luvun alun työvoimapolitiikan muutoksen yhteisvaikutusta metsäperiferiaan. Aiemmin oli työvoimapolitiikan keinoin järjestetty pienviljelijöille työtä aikoina, jolloin metsätöitä ei ollut tarjolla. Tällä onnistuttiin estämään työvoiman purkautuminen etelän keskuksiin, vaikka yleinen kehitys olisi sitä jo edellyttänyt. Aktiivisella työvoimapolitiikalla työvoiman kysyntää ja tarjontaa sopeutettiin kovalla kädellä. Naarvasta muutto etelään alkoi jo 1950-luvun loppupuolella, mutta varsinainen huippu ajoittuu 1960-luvulle. Kantanen siteeraa raportissaan *Rajamme Vartijat*-lehteä (1979:1).

"Työ loppui. Miehet alkoivat liikehtiä levottomasti. Työttömyyskortistossa juokseminen alkoi tympäistä puuhakkaita naarvalaisia – joutui samastumaan ammattipinnareiden ja työnvieroksujen kanssa. Ahkera savottamies tunsu arvonlennusta moisesta toimistoseurasta ja lähti sinne, missä markka oli niloillaan. Se oli sitä teollisissa työpaikoissa, kaapelitehtailla, etelän asfalttifirmoissa tai kirvesmiehen hommissa, taikka Ruotsissa."

Muutto suuntautui usein kyläkunnittain samoille seuduille. Joku oli mennyt edeltä ja pystyi järjestämään toisillekin töitä. Usein muutettiin kokonaisina perheinä. Naarvasta muuttovirta suuntautui aluksi Imatran suunnalle, minne moni

naarvalainen lähti ensin savottaan ja myöhemmin rautatehtaaseen. Myöhemmin 1960-luvun toisella puoliskolla muutettiin lähinnä Helsingin seudulle tai sitten Ruotsiin asti. Siuntion kaapelitehtaasta Kirkkonummella tuli monen naarvalaisen "uusi savotta". (Kantanen 1986, 72–73.)

Pertti Alasuutarin (1996, 65) mukaan käänne ruokaa tuovasta maasta ylituotannosta kärsiväksi valtioksi oli myös ideologinen murros, joka näkyi viljelijäväestön tulevaisuudenuskon menettämisenä. Tiloille ei löytynyt jatkajia, kun nuoriso halusi pois maaseudulta. Muutto oli myös elämäntapaa koskeva muutos, sillä monin paikoin maaseudulla elettiin vielä 1960-luvulla osittaisessa rahataloudessa ilman sähköä ja vesijohtoa. Pientiloilla ei juurikaan käytetty rahaa ja suurin osa tarpeista valmistettiin. Äiti hoiti lehmät, leipoi, marjasti, sienesti ja ompeli lapsille vaatteet. Isä puolestaan teki talvisten metsätöiden lisäksi rakennus- ja tietöitä tai harjoitti erilaisia käsityöammatteja. (Ahponen ja Järvelä 1983, 28–53.)

Pirkko-Liisa Ahposen ja Marja Järvelän (1983, 48–49) haastattelemat henkilöt perustelivat lähtöään ansioiden loppumisen lisäksi esimerkiksi sukupolvien näkemyseroilla tilan kehittämisessä ja toivolla helpommasta työstä. Yksi haastatelluista toteaa, että hän halusi laajentaa tilan peltopinta-alaa, ” *mutta ukko sano, että hänen elinajakseen riittää... Riittää minullenkii. Aika äkkiä päätin lähtöni, enkä oo katunna yhtään hetkee*”. Toinen puolestaan alkoi armeijassa pohtia, ” *pitäsköhän kahtoo oisko tässä maailmassa mittää muuta kun vaan maataloushommia ja mehtähommia*”. Kun vielä saman kylän poikia oli lähdössä samalle metallikurssille, oli päätös selvä ja ura teollisuuteen aukesi. Voimakkaaseen muuttoliikkeeseen liittyi lähtemistä tukevan ilmapiirin muodostuminen. Erityisesti nuoret kokivat maaseudulle jäännin kielteiseksi, ” *että pakokauhu ois tullu ku kaikki lähtöö, jäähä muutamiin vanhoiin kanssa elämään nuor ihminen*.”

Rannikon (1987, 57–58) mukaan syrjäkylien muuttoliike sai käyttövoimansa maa- ja metsätalouden koneellistamisesta seuranneesta työttömyydestä. Kaupunkiin lähtivät ensin tilattomat metsätyömiehet, minkä seurauksena pienviljelijöiden ja heidän poikiensa osuus metsätyömiehistä kasvoi niin, että he olivat 1960-luvun puolivälissä suurin metsätyöntekijäryhmä. Siirtyminen ympärivuotiseen koneelliseen puunkorjuuseen edellytti vakinaista metsurikuntaa. Vakinaistamista joudutti myös pelko työvoiman loppumisesta. Vakinaistaminen merkitsi usein

valintatilannetta, piti luopua joko viljelystä tai metsätyöstä. Tosin kuten Rannikko toteaa, monen puolesta valinnan teki lopulta Metsähallitus tai metsäyhtiö.

Metsäyhtiöillä ja Metsähallituksella oli tuolloin mahdollisuus valita vakinaistettavat metsurit runsaasta alalla työskennelleestä joukosta (Kantanen 1986, 87). 1970-luvun kuluessa pienviljelijä-metsätyömiehet väistyivät vakinaisten metsureiden ja koneurakoitsijoiden tieltä. Esimerkiksi Koitereen hoitoalueen metsissä oli 1950-luvun puolivälissä vilkkaimpana aikana työskennellyt 350 miestä. Vakinaistamisen jälkeen 1970-luvun alussa töissä oli vain 35 metsuria (Raitio ja Rannikko 2006, 277–278). Nopea muutos näkyi myös työvoiman tarjonnassa. Koitereen hoitoalueen hakkuisiin riitti vielä talvella 1970 hyvin työntekijöitä, mutta keväällä alkoi miehiä virrata etelään ja jo seuraavana kesänä miespula haittasi metsähoitotöitä (Björn 1999, 124).

Maaseudun 1960- ja 1970-luvun muutos ilmeni eri tavoin riippuen alueen tai kylän asutusrakenteesta. Karjalan tutkimuslaitoksen tutkimuksissa kylien talouden ja elinvoimaisuuden romahtaminen kytketään maaseudulla ennen suurta muuttoa vallinneeseen kahteen toisistaan poikkeavaan talousmuotoon: talonpoikaiseen ja metsätyö-pienviljelyn talousmuotoon. Talousmuotojen väliset erot syntyivät tavassa, millaisen kombinaation maatalous ja metsätalous niissä muodostivat. Alueilla, joilla metsät olivat pääosin yksityisen maaviljelijöiden omistuksessa, vallitsi talonpoikainen talousmuoto. Se oli Etelä- ja Sisä-Suomessa vallitseva, mutta sitä esiintyi muillakin alueilla. Näillä alueilla viljelijät saivat pääasiallisen toimeentulonsa maataloudesta ja oma metsä antoi riippumattomuutta. Yhtiöiden tai valtioiden suurmetsänomistuksen, lähinnä Itä- ja Pohjois-Suomessa, alueella puolestaan valitsi metsätyö-pienviljelyn talousmuoto. Pientilat olivat riippuvaisia metsätöistä ja olivat suurmetsätalouden pääasiallinen työvoiman lähde. (Rannikko 1989, 72–75; Oksa 1998, 31)

Pohjois-Karjalassa ei ennen rakennemuutosta eri talousmuotoa edustavien kylien välillä ollut korostuneita eroja. Molemmissa tyypeissä elanto hankittiin maanviljelyksestä ja kausiluotoisista metsätöistä. Rakennemuutos toi erot esiin. Maatalouden koneellistaminen alkoi 1950-luvulla talonpoikaisen talousmuodon vauraammilta tiloilta ja vähensi maatalouden työvoiman tarvetta. Viljely tehostui, tuotanto vaati aiempaa suurempia investointeja ja kannattava tilakoko kasvoi. Tilat

jakaantuivat lopettaviin ja toimintaansa laajentaviin tiloihin. Metsätalouden koneellistaminen 1960-luvulta lähtien puolestaan teki koko metsätyö-pienviljelyn talousmuodon tarpeettomaksi. Pientilojen miehille ja hevosille ei ollut enää käyttöä. Metsätyömiehen-pienviljelyn talousmuoto suorastaan romutettiin kymmenessä vuodessa. Metsätyömieskylät muuttuivat työttömien ja eläkeläisten asuinpaikoiksi. (Oksa ja Rannikko 1984, 156–175; 1985, 13–14; Kantanen 1986, 67–89.)

Metsätyöstä lisäansioita hankkineita pienviljelmiä oli eri puolilla Suomea. Maatalous-Suomen alueella pientilat eivät kuitenkaan muodostaneet yhtenäisiä kyläkuntia ja niistä pystyttiin käymään töissä läheisissä taajamissa. Savotta-Suomen alueella sen sijaan oli perustettu yhtenäisiä asutusalueita kauaksi muusta asutuksesta. Näille kylille metsätyön rationalisointi merkitsi kertakaikkista elinmahdollisuuksien loppumista. Maatalouden ja metsätyön rationalisointi sekä elinkeinorakenteen muutos näkyy pientilojen määrällisessä kehityksessä. Kun vuonna 1950 koko maassa sai yli 250 000 henkeä elantonsa alle viiden hehtaarin tilalta, oli määrä vuonna 1980 enää 16 000 henkeä (Korkiasaari 2006).

3.3 Tulopoliittinen suvantovaihe ja puunkorjuu

Nopea rakennemuutos tasoittui 1970-luvun puoliväliin tultaessa ja alkoi 1990-luvun alkuun jatkunut rakenteellinen tasapainokausi. Muuttoliike tasaantui, elinkeinorakenteen muutos hidastui ja alueellisten erojen kasvua pyrittiin hillitsemään poliittisesti. Maaseudun rakennemuutos eteni varsin tasaisesti 1980-luvun lopulle saakka. Aluepolitiikalla syntyi maaseudulla jonkin verran teollisia työpaikkoja. Yhdessä lisääntyvien hyvinvointipalvelujen kanssa ne hillitsivät maaltamuuttoa. (Aro 2007, 3–8; Valkonen 1985, 228; Leinamo 2003, 8–9.)

Ajanjaksoa on luonnehdittu kansalliseksi finanssikapitalismiksi. Jari Ojalan (2008, 196) mukaan sille oli tyypillistä, että rahalaitokset käyttivät merkittävää valtaa talouselämässä. Metsäteollisuus oli vahvasti jakautunut pankkiryhmittymien mukaan. Vaikka valtion rooli talouspolitiikassa oli edelleen merkittävä, niin etujärjestöjen rooli oli vahvistumassa. Kasvupolitiikasta siirryttiin 1970-luvulle tultaessa tulopoliitiikan aikaan. Vuosia 1970-luvun alusta 1980-luvun puoliväliin

leimasi sääteilytalous, yritysten yhteistyö sekä kansalliset valtakeskittymät sekä pyrkimys kehittää yhteiskuntaa konsensuksen avulla. Sopimukset ja niihin liittyvät käytännöt synnyttivät monille aloille järjestelmiä ja rakenteita, joista tuli suhteellisen mittavia ja joiden pysyvyyteen uskottiin. (Ojala 2008, 228.)

Tulopolitiikan aikana sopimusyhteiskunta ulottui metsäteollisuuteen ja -talouteen syvemmin kuin koskaan aiemmin. Monet yritysten toimintaan liittyvät asiat nousivat korporatiivisen sopimisen piiriin. Metsäteollisuuden kokonaistuotannon ja investointien sääteily jatkui, mutta siirtyi Suomen Pankilta Metsäteollisuuden Keskusliitolle. Puumarkkinoita pyrittiin hallitsemaan metsäteollisuuden ja MTK:n välisillä hintasuositussopimuksilla. Teollisuuden puuyhdistys vastasi metsäyhtiöiden puunostoalueiden jakamisesta. Puutavaran metsä- ja autokuljetuksen ohjelmaksuista sovittiin valtakunnallisesti yrittäjäjärjestöjen ja teollisuuden Puutavaran Kuljetuksenantajien kesken. Metsurien työehdoista neuvoteltiin Maaseututyöväen Liiton ja metsäteollisuuden välillä. (Ollonqvist 1998, 151–190; Ojala 2008, 204.)

Metsäteollisuus on historian eri vaiheissa ajanut etujaan sekä olemalla mukana asioiden valmistelussa että vaikuttamalla epäsuorasti puolueiden kautta. Niklas Jensen-Eriksenin (2008, 66–68) mukaan 1960- ja 1970-luvuilla metsäpatruunoilla ei ollut varaa eristäytyä poliittisesta elämästä. Maalaisliitto-Keskusta oli 1960-luvulla ainoa porvarillinen puolue, jolla oli ratkaisevasti valtaa poliittisessa elämässä. Metsäteollisuus rahoitti puoluetta 1960-luvulla merkittävästi ja nämä tahot lähentyivät toisiaan. Asutukseen ja valtion teollistamispolitiikkaan liittyneet intressiriidat väistyivät 1970-luvun lopulla. Syntyi erityinen ”Kairamon-Väyrysen ryhmä”, jonka kautta metsäteollisuudella oli suora yhteys maan hallitukseen. Ajalle oli tyypillistä, että julkisen sopimisen lisäksi etupiirit hoitivat asioita kulissien takana.

Metsäteollisuus oli edelleen vientiteollisuuden avainala ja siten kansantalouden keskiössä. Se kasvoi kotimaisin investoinnein ja orgaanisen kehityksen avulla. Investoinneilla kohotettiin metsäteollisuuden jalostusastetta ja tehostettiin raakapuun käyttöä. Kokonaishakkuumäärä kasvoi ja teollinen puunkäyttö kasvatti osuuttaan puun käytöstä. Vielä 1950-luvun alussa yli puolet puusta meni poltto- ja rakennuspuuksi tai raakapuuna vientiin. Teollisen jalostuksen osuus kohosi 1970-luvulla jo yli 80 prosenttiin kokonaiskäytöstä. Puun teollinen käyttö kasvoi vuoden

1960 runsaasta 20 miljoonasta kuutiometristä yli 40 miljoonaan kuutiometriin vuoteen 1978 tultaessa.

Puu hankittiin tehtaalle huomattavasti vähemmällä työvoimalla kuin aikaisemmin. Kun maa- ja metsätalouden työvoimaosuus oli vuonna 1960 noin kolmannes ammatissa toimivasta väestöstä, niin sen osuus pienentyi vuoteen 1980 mennessä alle kymmeneen prosenttiin (Alestalo 1985, 104). Markkinahakkuisiin arvioidaan 1950-luvun alussa käytetyn 90 000 miestyövuotta. 1980-luvun puolivälissä metsätalouden työntekijöiden määrä vastasi noin 20 000 miestyövuotta. Luvut eivät ole suoraan vertailukelpoisia, mutta kuvaavat kuitenkin metsätyön tehostumista. (Ollonqvist 1998, 230; Seppälä ym. 1980 13–14, 24–25; Heikinheimo 1984, 365–367.)

Metsätaloudessa työn tuottavuus polki paikallaan 1950-luvun loppupuolelle saakka. Koneellistamisen ensimmäisessä vaiheessa 1950-luvulta 1960-luvun loppuun työn tuottavuus nousi moottorisahojen ja maataloustraktoreiden ansiosta keskimäärin 5 prosenttia vuodessa. Kun 1970-luvulla otettiin käyttöön varsinaiset metsätraktorit ja moottorisahat ja kun hakkuumenetelmät kehittyivät, ja metsurien ammattitaito koheni, puunkorjuun tuottavuus parani jo 10 prosentin vuosivauhtia. (Seppälä ym. 1980 13–14, 24–25.)

Vaikka metsätöiden koneellistamisella oli laajoja yhteiskunnallisia vaikutuksia, ei näitä toimia määrätietoisesti vastustavia voimia juuri esiintynyt. Syynä saattoi olla se, että ennen ammatillistumista metsätyöntekijöiden asema oli poikkeuksellisen huono ja työ itsessään äärimmäisen raskasta. Koneellistaminen muutti metsätyön luonnetta ja metsätyömiesten asema koheni nopeasti. Ammattimetsurin asema oli joka suhteessa parempi kuin metsätyötä tehneiden pienviljelijöiden. (Elovirta ja Ihalainen 1988, 128–129.)

Rannikko (1987, 57–60) kuvailee, miten metsätyön ammatillistuminen näkyi myös ulkoisesti. Vielä 1960-luvulla riitti metsätyömiehen työasuksi vanha pikkutakki, sarkahousut ja karvalakki, mutta jo 70-luvulla metsuri näytti turvasaappaineen, turvahaalareineen, kypärineen ja kuulo- ja silmäsuojaimineen metsään pudonneelta avaruusolennolta. Alkuun pysyviä työsuhteita jopa vierastettiin. ”Vakisopimuksen” tehneitä saatettiin nimitellä ”nahkansa myyneiksi”

ja metsähallituksen pikkubusseja kutsuttiin puolestaan ”orjalaivoiksi”. Kausityöstä tuli säännöllistä palkkatyötä eikä enää voinut pitää loppopäiviä halutessaan. Metsätyö alkoi ammatillistumisen ohella myös kaupungistua. Enää ei ollut välttämätöntä asua kylissä, kun ”orjalaivat” kuljettivat metsurit taajamista työmaille. (Rannikko 1996, 32–33). Kämpämajoituksesta luovuttiin ja suuret työnantajat tukivat metsurien asuinolojen järjestämistä ajanmukaiselle tasolle. Tältäkin osin uusi metsuri lähestyi asemaltaan teollisuustyöväestöä. (Björn 1999, 191–192.)

Ennen ammatillistumista hakkuu- ja hevosmiehen asemat eivät suhteessa työn organisointiin tai palkkausmuotoon juurikaan eronneet toisistaan. Molemmat olivat yleensä pienviljelijöitä tai maatilojen poikia, jotka hankkivat lisäansioita metsätöillä. Koneurakoinnin ja vakinaisen metsurikunnan tulo eriytti vähitellen hakkuutyön ja puutavarantajan toisistaan. Metsureista tuli selkeästi työsuhteessa olevia palkkatyöläisiä. Traktorimiesten kohdalla oli alkuun epäselvää, ovatko he työsuhteessa urakanantajaan vai ovatko he itsenäisiä yrittäjiä. Osa heistä järjestäytyikin Maaseututyöväen liittoon.

Alkuvuodesta 1965 toteutettiin Lapissa joukko traktorimiesten lakkoja, joilla tähdättiin taksojen korostuksiin ja traktorijurien aseman parantamiseen (Suomen maaseututyöväen liitto 1965, 97). Lakon seurauksena siirryttiin työntajapuolen yksipuolisista taksoista sopimusmenettelyyn, jonka osapuolina olivat Suomen Maaseututyöväen Liiton traktorimiesten toimikunta ja työnantajapuolelta Kuljetuksen antajain neuvottelukunta. Valtio puuttui tilanteeseen ja valtioneuvosto teki päätöksen polttoaineveron palauttamista metsäajoja tekeville traktorimiehille.

Vuonna 1969 perustettiin Metsäkoneurakoitsijain liitto, jonka synty kuvaa hyvin tulopolitiikan ajan ilmapiiiriä ja metsätalouden päättäjien sisäpiirin tapaa hoitaa asioita henkilökohtaisten suhteiden kautta. Liiton ensimmäinen puheenjohtaja ja myöhempi Metsähallituksen pääjohtaja Jaakko Piironen (1996a, 132–134) kertoo, että syksyllä 1968 hän kuuli, että yli 30 prosentin devalvaation jälkeen urakoitsijoiden taksoja oli laskettu ja urakoitsijat olivat joutumassa suuriin vaikeuksiin. Hän soitti siitä paikasta SAK:n puheenjohtajalle Niilo Hämäläiselle, joka ei kuitenkaan ollut tavattavissa. Hetken mietittyään Piironen päätteli, ettei urakointi oikeastaan kuulukaan ammattiliittojen toimialaan, eikä se oikein sovi MTK:llekaan. Liiton perustamisen takapiruksi hän valitsi Keskustapuolueen.

”Tuumailujeni jälkeen soitin Keskustapuolueen järjestöpäällikkö Antti Mäki-Reinikalle. Selvitin hänelle tilanteen, johon metsäurakoitsijat ovat joutuneet. Mainitsin, että suurin osa näistä ihmisistä on lähtöisin maataloilta. He ovat ostaneet metsäkoneita pantaten velkojensa vakuudeksi omia ja omaistensa omaisuuksia. Mielestäni puolueen olisi tultava apuun ja käytettävä organisaatiotaan eri puolilla maata näitä yrittäjiä auttaakseen. Mäki-Reinikka hyväksyi ajatukseni ja lupasi keskustella puolueen johdon kanssa, voisiko Keskustapuolue tulla näihin järjestelyihin. Tuekseen neuvotteluja varten hän pyysi minulta muistiota, jonka toimitin hänelle pikavauhtia.” (Piironen 1996a, 132.)

Tämän jälkeen kutsuttiin joukko tunnettuja urakoitsijoita Keskustapuolueen puoluetoimistoon, jossa päätettiin valmistella liiton perustamista. Perustava kokous pidettiin maaliskuussa 1969 ja mukaan tuli heti yli 600 urakoitsijaa.

Puunhankintaan kehittivät 1970-luvulla suhteellisen vakiintuneet organisaatiot ja toimintatavat, jotka pysyivät lähes samanlaisina 1980-luvun lopulle. Teollisuuden metsäosastot ostivat puut ja johtivat puunkorjuuta. Vakinaiset metsurit vastasivat pääosin puutavaran hakkuusta koneurakoitsijat puutavaran metsäkuljetuksesta. Metsäomistajien hankintakauppoina toimittaman puun osuus laski ja teollisuuden tavoite pystykauppojen osuuden kasvattamisesta toteutui.

Suurimmat metsätyönantajat olivat 1970-luvun alussa huolissaan työvoiman riittävyydestä. Työnantajien mielestä metsätyöstä oli annettu nuorille vääristeltä kuva ja nuorison kiinnostus ruumiilliseen työhön oli vähentynyt. Metsäyhtiöt pyrkivät olemaan aktiivisia työmarkkinoilla. Esimerkiksi Kajaani-yhtiön metsäosasto laati vuonna 1973 oman työvoimapolitiittisen ohjelmansa. Keskeinen oletus oli, että ihmistyövaltaisissa menetelmistä siirrytään ns. kehittyneisiin menetelmiin. Koneellistumisen arveltiin lisääntyvän nopeasti ja perustuvan yhtiön omiin koneisiin, joita aiottiin hankkia 11 kappaletta viiden seuraavan vuoden aikana. Tuottavuutta pyrittiin nostamaan menetelmiä kehittämällä sekä metsätyöntekijöiden vakinaistamisella ja koulutuksella. Vuonna 1973 vakinaisten metsurien osuus oli kolmannes, mikä oli tarkoitus nostaa viidessä vuodessa 75 prosenttiin. Vakinaistaminen tuli kohdistaa työnjohtajien suositusten perusteella ensisijaisesti nuorehkoihin, sotaväen käyneisiin, terveisiin ja metsätöihin tottuneisiin

miehiin. Vanhemmista kelpasivat pitkään yhtiön palveluksessa olleet. Samoin tähdättiin auto- ja koneurakoitsijoiden vakinaistamiseen ja siten turvaamaan puunhankinnan kitkaton sujuminen ja kaluston tehokas käyttö sekä alentaa taksatasoa ja helpottaa työnjohtoa. Metsureille ja yrittäjille pyrittiin takaamaan riittävä vuotuinen työmäärän ja vaikuttamaan metsurien asumistason kohottamiseen. Lisäksi päätettiin jakaa henkilöstölehti myös metsäväelle, antaa heille metsästysoikeus yhtiön mailla ja tarjota metsureille työterveyshuollon palvelut. (Kajaani Oy:n metsäosaston työvoimapoliittinen ohjelma 1973.)

Metsätyö muuttui palkkatyöksi ja metsureista tuli teollisuustyöläisiin verrattavia työntekijöitä työehtosopimuksineen ja muine etuineen. Palkkatyöläisyyden aika alkoi 1970-luvun alussa ja jo 1980-luvun loppupuolella se näytti lähenevän loppuaan. Seuraava vaihe oli kehittymässä konekokeilujen ja tietotekniikan kehittämisen tuloksena. Se ikään kuin odotti, milloin uudet innovaatiot kypsyisivät läpimurtoon. Metsäsektori kokonaisuudessaan oli tullut tilanteeseen, jossa taloudelliset ja organisatoriset paineet vaativat uudelleenjärjestelyjä. Puukorjuun suvantovaihe kesti vajaat kaksikymmentä vuotta.

3.4 Metsäsektori tienhaarassa

Metsäteollisuuden jalostusaste jatkoi 1970-luvulla nousuaan, kun yhtiöt siirsivät tuotannon painopistettä sahatavaraarasta ja selluloosasta paperiin. Metsäyhtiöt investoivat 1970- ja 80-luvulla tuotantoteknologiaan, joten sen tuotantokoneisto oli maailman kärkiluokkaa. Metsäyhtiöt olivat kansallisessa omistuksessa ja suurin osa niistä maakunnallisia yrityksiä. Pienehköjen yhtiöiden kilpailu- ja investointikyky alkoi osoittautua riittämättömäksi ja paineet toimialajärjestelyihin kasvoivat. 1980-luvun jälkipuolella käynnistyi kotimaisen metsäteollisuuden keskittyminen ja 1990-luvulla siirryttiin kohti monikansallisia metsäyhtiöitä. Samalla loppui vähitellen kansallisen finanssikapitalismin aika ja siirryttiin kohti globaalia kapitalismia. (Ojala 2008, 227–228; Sierilä 2008, 234.)

Kansalaisten suhtautuminen metsäteollisuuteen oli vielä 1980-luvun alussa myönteistä. Metsäteollisuus alkoi kuitenkin menettää sekä asemaansa yhteiskunnan

keskiössä että kansalaisten mielissä. Metsäsektorin ympäristövaikutuksiin kohdistuva kritiikki lisääntyi. Kansallinen ja kansainvälinen ympäristökeskustelu kyseenalaisti tehometsätalouden. Metsäteollisuus oli tottunut vaikuttamaan valtiolliseen politiikkaan ja saamaan tahtonsa läpi yhteiskunnassa. Nouseva elektroniikkateollisuus ja metalliteollisuus ohittivat viennissä puunjalostusteollisuuden. Suomi ei enää seisonutkaan puujaloilla, vaikka metsäteollisuus kampanjoikin teemalla *Suomi elää metsästä*. Metsäteollisuuden Keskusliitossa pelättiin, ettei yhteiskunnallisessa päätöksenteossa oteta metsäteollisuuden näkökohtia riittävästi huomioon, ellei metsäteollisuus itse aja niitä tehokkaasti. Keskusliiton toimitusjohtaja Matti Pekkanen totesi vuoden 1983 liittokokouksessa, että alaa ollaan viemässä eturivin paikoilta muiden kuolevaisten joukkoon. Metsäteollisuutta vaivasi myös heikko kannattavuus, korkea velkaantumisaste ja puunhankinnan vaikeudet. (Jensen-Eriksen 2008, 118–121.)

Metsäteollisuuden katsottiin 1980-luvun alussa olevan kriisissä. Alan tilannetta kartoitettiin pohjoismaisella tutkimusprojektilla, joka tuotti arvion metsäsektorin tilasta ja kehittämistarpeista. (Seppälä ym. 1980, 3–4.) Tutkimusraportissa, *Suomen metsäsektori tienhaarassa*, arvioitiin, että puunkäytön lisäämiseen perustuva nopean kasvun vaihe on ohi ja että lähivuosien ratkaisut määräävät metsäsektorin tulevaisuuden pitkäksi aikaa eteenpäin. Raportissa esitettiin jalostusasteen nostamista, työn tuottavuuden kohottamista, tuotannon keskittämistä ja kansainvälistymistä. (Seppälä ym. 1980, 22–25.) Tutkimuksessa todettiin, että sektori elää etsikkoaikansa viimeisiä hetkiä. Ne olisi käytettävä rakennemuutoksen käynnistämiseen. (Seppälä ym. 1980, 108.)

Puuta metsissä riitti, sillä metsäpolitiikkaa ohjannut huoli puun riittävydestä oli johtanut puuntuotannon voimaperäiseen lisäämiseen. Metsänparannuksen ja tehostuneen metsänhoidon ansiosta kestävä hakkuumahdollisuus ylitti jo 1970-luvun alkupuolella vuotuisen hakkumäärän. Puun markkinoille saaminen nousikin 1970-luvulla tärkeäksi metsäpoliittiseksi tavoitteeksi. Lisääntyneen kasvun vuoksi 1980-luvulla tavoitteeksi tuli puun käytön mittava lisääminen. Hintasuositussopimukset lisäsivät puukaupan vakautta ja kasvaneet vuotuiset hakkumahdollisuudet johtivat siihen, että metsäteollisuus investoi ja kasvatti tuotantoaan. (Viitala 2004, 41.)

Valtiolta kantoi huolta työvoiman riittävydestä. *Metsätyövoimatoimikunta* totesi, että tärkeimmät tuottavuuden lisäämismahdollisuudet liittyvät hakkuutyön koneellistamiseen ja työmaiden koon suurentamiseen sekä koulutukseen ja työmenetelmien kehittämiseen. Komitea piti teollisuuden arvioita puunkorjuun koneellistamisasteen noususta 30 prosenttiin vuoteen 1990 mennessä ylimitoitettuna. (Komiteamietintö 1984:46, 24.)

Toimikunta - sen enempää kuin kukaan muukaan - ei osannut ennakoida koneellisen hakkuun nopeaa läpimurtoa. Hakkuukoneiden kehitys oli pitkään junnannut paikallaan, kunnes kehitettiin uudenlainen laite, kouraharvesteri, joka mullisti koneellisen hakkuun. Laite oli jo alkujaan suhteellisen toimintavarma ja soveltui hyvin suomalaiseen puunkorjuuseen. Nyt yksi kone kaatoi, karsi, mittasi ja katkoi puut sekä erotteli puutavaralajit toisistaan.

Kun 1980-luvun alkupuolella maassamme oli käytössä alle 200 hakkuukonetta, niin uuden laitteen käyttöönoton jälkeen ne lisääntyivät nopeasti. Vuonna 1990 metsissä työskenteli jo runsaat 600 hakkuukonetta ja 1990-luvun puolivälissä runsaat 1000 kappaletta. Toimikunnan mahdolltomana pitämä 30 prosentin raja ylitettiin reilusti, sillä koneellisen hakkuun osuus kasvoi metsäteollisuuden ja Metsähallituksen hakkuissa 45 prosenttiin vuoteen 1990 mennessä. Koneellisen hakkuun osuus ylitti 80 prosentin rajan 1990-luvun puoliväliin tultaessa. (Metsätehon katsaus 4/2005.) Metsurien määrä romahti nopeasti. Vuonna 1985 puutavaran hakkuu työllisti 28 000 henkilöä, viisi vuotta myöhemmin 15 000 ja 1995 hakkuut työllistivät enää 8 000 henkilöä (SVT 2003:45, 223).

Metsähallitus harjoitti työllisyysvelvoitteen vuoksi maltillista linjaa hakkuiden koneellistamisessa vielä 1980-luvulla ja 1990-luvun alussa. Yhtiöiden korjuukustannukset laskivat koneellistamisen ansiosta, mikä lisäsi painetta koneellistaa myös Metsähallituksen hakkuut. Lama kasvatti 1990-luvulla valtion tulosodotuksia, mikä nopeutti koneellisen hakkuun osuuden kasvattamista. Tällä kertaa lappilainen vasemmistoliiton kansanedustaja Asko Apukka teki eduskuntakyselyn metsurien lomautuksista ja hakkuiden teettämisestä koneilla. Ministeri vastasi Metsähallituksen pidättäytyneen nopeasta koneellistamisesta ja korosti, ettei metsureita irtisanota vaan vähennyksissä edetään luonnollisen poistuman kautta. Valtion metsien hakkuut kuitenkin koneellistettiin varsin

nopeasti. Kun vuonna 1992 koneilla hakattiin alle kolmannes puista, niin vuonna 2000 koneiden osuus oli jo yli 92 prosenttia hakkuista. (Rytteri 2006, 137–138.)

Metsurien työllisyys romahti muutamassa vuodessa. Suuren muuton aikaan teollisuus ja rakentaminen olivat tarjonneet töitä maa- ja metsätaloudesta irtoaville miehille, mutta 1990-luvun alun työmarkkinat eivät vetäneet työttömiä metsureita. Omassa asuinkunnassa ei ollut töitä tarjolla ja muulla tarvittiin lähinnä koulutettua työvoimaa. Varsin usein irtisanotut metsurit jäivät työttömyyden ja satunnaisten työjaksojen varaan. (Rannikko ja Tervo 2006, 301.)

Metsätalouden rationalisointi, metsäteollisuuden dominoiva asema puunkorjuussa sekä metsätyön ja maatalouden erottaminen toisistaan herättivät arvostelua. Kullervo Kuusela (1999, 231) vastasi tähän, etteivät arvostelijat useinkaan muista maatalouden koneellistamisen osuutta. Lopettamalla hevoset maatalous nopeutti koneellistamista. Hän muistuttaa, että erityisesti Metsähallitus, mutta myös metsäteollisuus, hidasti koneellistamista työllisyyspoliittisista syistä. Toisaalta ala, joka ei seuraa yleistä kehittymistä, menettää elinvoimaisuutensa. Kuuselan mukaan puumäärä henkilöä kohti lisääntyi puunkorjuussa 1950-luvulta 1990-luvun puoliväliin 15-kertaiseksi.

Metsäpoliittisia ratkaisuja on usein perusteltu niiden työllisyyttä parantavalla vaikutuksella. Kuitenkin metsäsektorin tuotannon lisäyksen ja työllisyyden kasvun positiivinen yhteys katkesi jo vuoden 1974 öljykriisiin. Sen jälkeen työllisyys ja tuotanto lisääntyivät samaan tahtiin vielä muutaman vuoden, kunnes 1980-luvultaessa kytkentä kääntyi lopullisesti negatiiviseksi. Puunkorjuun työvoima oli laskenut 1950-luvulta alkaen, mutta vasta 1980-luvulla vähennys koski kaikkia metsätalouden ammattiryhmiä ja organisaatioita. Hakkuun koneellistuminen sekä metsäorganisaatioiden saneeraukset ja yritysfuusiot johtivat siihen, että metsätalouden työllisten määrä laski vuoden 1985 runsaasta 50 000 henkilöstä 1990-luvun puoliväliin noin 25 000 henkilöön. (Lammi 1998, 192–193; Rytteri 2005, 217; SVT 2003:45, 220.)

Metsäteollisuuden, MTK:n ja Suomen Pankin yhdessä vuonna 1983 järjestämä *Metsä 2000 – tuottava ja työllistävä metsä*-seminaari edusti alan viimeistä konsensusta. Seminaarin pohjalta käynnistettiin *Metsä-2000*-ohjelman valmistelu.

Yhteiskunnassa oli tapahtunut arvo- ja asennemuutos, joka olisi edellyttänyt näkökulman laajentamista taloudellisen hyödyn ulkopuolella. Vanha keskitetty asiantuntijajärjestelmä vaikeutti ohjelman valmistelua eikä entistä *MERA*-henkeä ohjelman taakse syntynyt ja se jäi lähinnä ohjelmanjulistukseksi. (Ollonqvist 1998, 212–215.)

1970- ja 1980-luvuilla elettiin suhteellisen vakaan kehityksen kautta ja metsäsektori oli osa suomalaista sopimussyhteiskuntaa. 1980-luvun jälkipuoliskolla monet käytännöt ja rakenteet asetettiin tai joutuivat kyseenalaisiksi. Kansalliseen sääteilyyn perustuva talouspolitiikka rajoitti yritysten toimintamahdollisuuksia ja paineet rahamarkkinoiden avaamiseen lisääntyivät. Kansainvälinen kilpailu ja investointien rahoitus edellyttivät maakuntasarjaa suurempaa yrityskokoa. Metsäsektori oli menettämässä asemansa kansantalouden veturina. Se ei enää ollut suurin vientiala ja sen työllistävä vaikutus supistui. Ympäristötietoisuuden lisääntyminen johti koko metsäsektorin toimintatapojen arvosteluun. Hakkuun koneellistuminen eteni 1980-luvun jälkipuoliskolla nopeasti ja metsurien osuus puunkorjuusta lähti dramaattiseen laskuun. Työprosessin muutos aiheutti paineita kehittää puunhankinnan johtamismalleja. Metsäsektori oli tienhaarassa.

4. Globalisoituva metsäklusteri ja marginalisoituva puunkorjuu

Metsäsektorin pitkä orgaanisen kasvun kausi päättyi 1980-luvun puolivälissä. Sen jälkeen ovat metsäsektorin asema suomalaisessa yhteiskunnassa ja sektorin rakenteet olleet jatkuvassa muutoksessa. Metsäteollisuus oli kasvanut kotimaisen puuntuotannon sallimissa rajoissa ja turvannut kilpailukykyä nostamalla jalostusastetta ja tehostamalla puun käyttöä. Metsäsektorin asema oli legitiimi sekä kansalaisten että poliittisen järjestelmän silmissä. Nyt se oli menettämässä kansallista erityisasemaansa ja siitä tuli ristiriitaisten intressien kohde.

Metsämieseliitin hallitsema metsäsektori eli kukoistustaan 1960- ja 1970-luvuilla ja piti intensiivisen tehometsätalouden linjaa itsestään selvyytensä. Tässä luvussa kuvataan, miten ympäristöliike yllätti metsäalan ja millaisiin konflikteihin se johti 1980-luvulla ja miten niiden jälkeen on eri intressejä pyritty sovittamaan yhteen.

Toiseksi tarkastellaan kehityskulkua, miten 1980-luvun alun runsaasta 20 itsenäisestä sellu- ja paperiyhtiöstä tuli fuusioiden jälkeen kolme globaalia metsäjättiä ja millaiseen puunhankinnan uudelleenorganisointiin fuusiot johtivat.

Kolmanneksi kuvataan, millaiselta näyttää metsäteollisuuden 2000-luvun strateginen käänne ja mitä se on jo merkinnyt metsäsektorille ja puunkorjuulle Suomessa. Samoin tarkastellaan, millainen on kansalaisten metsäsuhteen 2000-luvun käänne ja pohditaan, onko tapahtumassa siirtymä metsäpolitiikasta poliittiseen metsään.

4.1 Ympäristöliike yllättää tehometsätalouden

Sotien jälkeinen edistysusko ja metsäteollisuuden keskeinen merkitys tukivat pyrkimystä tehostaa puuntuotantoa ja toteuttaa intensiivistä metsätaloutta.

Valtiovalta ja teollisuus korostivat metsävarojen täysimääräistä teollista hyödyntämistä. Metsien talouskäyttö oli ensisijaista ja metsän muut käyttömuodot tai ympäristönäkökohdat olivat sille alisteisia (Rytteri 2002, 163–164). Vallinnutta metsämieseetosta edustavan Kullervo Kuuselan (1999, 18) mukaan metsän merkitys kasvoi ennen näkemättömiin mittoihin sodan päättymisen jälkeen. Sota oli hävitty, kaikesta oli pulaa, yhteiskunta ja rappeutunut teollisuus oli jälleenrakennettava, sotakorvaukset maksettava ja menetettyjen alueiden väestö ja sotaveteraanit asutettava. Metsiin perustuvilla vientituloilla pystyttiin rahoittamaan muulle tuotannolle välttämätön tuonti. Metsätalouden vaikuttajat kokivat olevansa kansallisessa pelastustehtävässä.

MERA-ohjelmien valmistelu loi metsätalouden suunnitteluun ja metsäpolitiikkaan omanlaisensa ideologian, metsämiesfilosofian. Metsätalouden suunnittelun verkostosta kehittyi vähitellen itseriittäinen ja sisäänpäin lämpiävä suljettu asiantuntijajoukko. Asiantuntijaverkosto tottui toimimaan vahvana auktoriteettina ja käyttämään valtaa metsäalaa koskevassa valmistelussa ja päätöksenteossa. (Eriksson 1995, 142–148.) Metsätalouden ja -politiikan asiantuntijuus keskittyi pitkälti sisäpiirin verkostolle. Marja Eriksson (1995, 137) mainitsee professori Kullervo Kuuselan yhtenä metsätalouden vaikuttajana, jolla oli vuosina 1959–1985 keskeinen rooli tieteellisenä asiantuntijana eri työryhmissä, komiteoissa ja ohjelmien muotoilussa. Metsätalouteen kohdistuvien ulkoisten vaatimusten, kuten ympäristönsuojelun, lisääntyessä ei tällä vanhalla eliitillä ollut kykyä sopeutua muuttuneisiin olosuhteisiin.

Aiemminkin oli esiintynyt metsiin liittyviä intressiristiriitoja ja näkemyseroja, mutta peruslinjaa, metsien teollista käyttöä ja metsänhoidon asiantuntijajohtoisuutta, ei sinänsä asetettu kyseenalaiseksi. Metsäteollisuuden ja -talouden toiminta kyseenalaistettiin 1960-luvulla, kun suomalainen luonnonsuojeluliike radikalisoitu muun läntisen maailman tapaan. Metsämiehissä oli ollut aktiivisia luonnonsuojelun harrastajia, mutta radikalisoituminen johti julkisiin ristiriitoihin ja metsämiehet putosivat pois Suomen Luonnonsuojeluyhdistyksen hallituksesta. Ympäristöliikkeen kovan linjan edustajat esittivät 1970-luvulla voimakasta kritiikkiä tehometsätaloutta kohtaan. Erityisesti kyseenalaistettiin laajat avohakkuut, metsäojitukset, metsäauraus, kemiallinen vesakontorjunta ja metsäteiden rakentaminen. Kiistat

saivat metsäsodan piirteitä ja johtivat vastakkainasetteluun metsätalouden edustajien ja ympäristönsuojelijoiden välillä. (Viitala 2003, 12–13.)

Jälleenrakennuksen metsämiespolvi, metsätalouden asiantuntijaeliitti, joutui yllätyksekseen vastaamaan voimakkaaseen julkiseen arvosteluun. Tunteet kuumenivat ja kielenkäyttö oli värikästä. Loukatun asiantuntijajoukon näkemyksiä kuvaa Metsähallituksen pääjohtaja P.W. Jokisen puheenvuoro vuodelta 1977.

”Olemme hämmästyneinä koko metsäväki, niin metsänomistajat kuin metsätalouden eri tehtävissä olevat henkilöt, todenneet luonnon- ja ympäristönsuojelun varjolla lähdetyn uskomattoman kovalle ja metsätaloutta halventavalle tielle sekä sen toimintaedellytyksiä rajoittavalle ja rappeuttavalle tielle. Työaseiksi on otettu vähäpätöisten asiain paisuttelu, panettelu, vihjailut, perättömien tietojen levittäminen, pelottelu, tosiasioiden salaaminen, jopa suoranainen valehtelu...” (ks. Reunala & Heikinheimo 1987, 11–12.)

Metsäntutkimuslaitoksen ylijohtajana toiminut Viljo Holopainen puolestaan koki, että koko metsätalouden perusta ja sen hyväksi tehty työ oltiin kevyin perustein hylkäämässä (Holopainen & Timonen 1995, 228):

”Nyt kaavaillaan tämän pääosaltaan tammenlelväsukupolven ponnistuksin aikaansaadun perinnön hukkaamista tuhlaajapojan tavoin: elinkeinoajatuksen hylkäämistä mielikuvien varassa ilman näin painaville ratkaisuille tarvittavaa tietopohjaa.”

Suomen metsäyhdistys organisoi metsämiesten puolustustaisteluna *Metsän vuosi 1983*–kampanjan, jolla pyrittiin parantamaan metsätalouden ympäristömainetta ja saamaan metsätalouden näkemyksille julkisuutta. Kampanjan vastineeksi julkaistiin kirja *Metsä huutaa* (Launis ym. 1984), jossa kyseenalaistettiin vallinneita metsänhoitomenetelmiä ja metsäntutkimuksen yksipuolisia, vain puuntuotantoon suuntautuneita lähtökohtia. Kritiikin kärki kohdistettiin tehometalouden menetelmiin.

Puhtaimmillaan tehometaloutta harjoitettiin Metsähallituksen *Nurmes-suunnitelman* nimellä toteutetussa kokeilussa, joka alkoi vuonna 1967 (Pitkänen ym. 2000, 19–21). Kokeilun tavoitteena oli lyhentää metsikön kiertoaika ja maksimoida

hehtaarikohtaista tuottoa kaikin käytettävissä olevin keinoin, joita olivat esimerkiksi voimakas maanmuokkaus, soiden ojitus, lannoitus ja vesakon kemiallinen torjunta. Kokeilu lopetettiin 1980-luvun lopulla, kun todettiin, ettei äärimmilleen viety panostaminen puuntuotantoon ollut kannattavaa ja siitä seurasi merkittäviä ympäristöhaittoja.

Vallitsevien menetelmien arvostelijoita nousi myös metsäalalta, yhtenä heistä Metsäntutkimuslaitoksen professori Erkki Lähde (1984, 25–40). Alan sisältä tulevat kriitikot saivat luonnollisesti runsaasti julkisuutta. Kuuselan (1988, 62–63) mukaan metsätalouden arvostelu johtui pitkälti siitä, että jälkiteollisessa yhteiskunnassa eletään niin metsätaloudessa kuin muillakin elämäntiloilla arvojen sekasorron ja ammattien ”valedimitrien” aikaa. Kuusela ärsytti erityisesti metsäalan sisältä esitetty kritiikki. Näitä alan toisinajattelijoita hän kutsui valedimitreiksi.

”Ilmapiiiri rohkaisi metsätalouden hiljaisia kapinallisia kumpujen yöstä julkisuuteen. Metsänkäsittely virheiden paljastajia ilmaantui kuin sieniiä loppukesän sateen jälkeen. Keskustelu ryöstäytyi tarpeellisen ja järkevän arvostelun uomasta keinoja kaihtamattomaksi mellastamiseksi.

Vaikuttamisen tarvetta tuntevia metsäalan toimihenkilöitä ja korkeita käytännön ja tutkimuksen virkamiehiä nousi arvostelun lipunkantajiksi. Heistä tehtiin toisinajattelijoita ja nykypäivän sankareita.” (Kuusela 1988, 62 - 63.)

Hyökkäyksen kohteeksi joutuminen herätti metsäammattilaisten keskuudessa monenlaisia tulkintoja. Esko Pakkanen (1998, 325) kirjoittaa, että median lähes ”sairaalloinen” kiinnostus tutkimuksen ristiriitoihin ja metsätalouden epäonnistumisiin on luonut aiheettomasti kielteistä suhtautumista metsäalaan. Medialla on ylivalta metsäasioissa, jota metsäntutkijoiden haluttomuus ja kyvyttömyys julkiseen keskusteluun on osaltaan edesauttanut.

Metsäammattilaisten retoriikka ja organisaatioiden käytännöt muuttuivat 1990-luvulle tultaessa. UPM-Kymmenen metsäpäällikkö Hannu Vainio (ks. Marttila 1995, 38) painottaa, että puunkorjuussa on metsien monimuotoisuus ja ympäristönäkökohdat otettu aiempaa paremmin huomioon. Metsämiehet ovat pyrkineet hakemaan konsensusta, eikä hän pidä edelleen jatkuvaa suomalaisen metsätalouden arvostelua kaikilta osin ollut perusteltuna. Vainio oli pettynyt siihen,

ettei metsämiesten näkemyksiä ole ymmärretty ja että entinen asiantuntijavalta on menetetty. Metsämiesten oikeina pitämät argumentit joutuivat julkisen keskustelun alaisiksi, jossa vastapuolet eivät edustakaan enää selkeitä intressitahoja, vaan saattoivat olla ketä tahansa ja tulla mistä tahansa.

”Eniten värikkäässä metsäkeskustelussa Vainiota tuntuvat ärsyttävän ulkomaiset päällepäsmärit. Niistä maista, jotka jo muinoin ovat tarvanneet metsänsä, kuuluu kaikkein pontevinta kritiikkiä ja ohjeistusta suomalaista metsäkäytäntöä kohtaan. Kun ei itsellä ole mitä säilyttää, pitää paineet ilmeisesti siirtää muualle, Vainio huokaisee.

Puunhankintaa koneistamalla tehokkuus tuli metsiin samalla, kun kustannuksia saatiin aisoihin. Monille metsätalouden kriitikoille tämä suuntaus on ollut synkkääkin synkempää tehometsätaloutta, itse pirusta lähtöisin olevaa. Toteutunut kehitys on haluttu nähdä yksioikoisen kielteisesti yrittämättä liiojia ymmärtää syitä, miksi puuntuottamista ja -hankintaa on ollut pakko tehostaa.” (ks. Marttila 1995, 32.)

Metsämiesten Säätiön rahoitti 1980-luvulla tutkimuksen, jolla pyrittiin tuottamaan riippumaton tietoa metsäkiistoista. Kirja *Taistelu metsistä* (Reunala & Heikinheimo 1987) tarkastelee ympäristökiistoja kansainvälisessä ja historiallisessa kehityksessä. Sen mukaan metsäsotien taustalla oli yleisen ympäristötietoisuuden herääminen ja sitä seurannut luonnonsuojeluliikkeen radikalisoituminen 1960-luvun lopulla. Käyttöön otettu voimaperäisen metsätalouden toimintamalli tarjosi kritiikille näkyvän kasvupohjan. Tehostaminen lisäsi maaseudun työttömyyttä, aiheutti konflikteja metsän eri käyttömuotojen välillä sekä näkyi maiseman muutoksina. Aarne Reunalan mukaan ristiriitoja ei voida välttää, sillä luonnonmukaisuutta kaipaavien mystikkojen näkemysten ja arkisen puuntuotannon käytäntöjen yhteensovittaminen lienee mahdotonta tulevaisuudessakin. (Reunala & Heikinheimo 1987, 181.)

Metsätalouden asiantuntijaverkosto säilyi 1980-luvulle saakka. Se joutui *Metsä 2000 – ohjelman* valmistelussa vastakkain uusien henkilöiden ja kompleksisen lähestymistavan kanssa. Entisellä johtamistavalla ei enää kyetty kohtaamaan uusia vaatimuksia. Ohjelman valmistelu jaettiin useisiin asiantuntijaryhmiin, joissa myös

luonnonsuojelujärjestöillä oli edustus. Vahvan metsämieseliitin aika oli ohi. Ohjelma siirsi metsäpolitiikan pääpainon puuntuotannon lisäämisestä metsävarojen käytön lisäämiseen ja metsien monikäyttötarpeiden huomioon ottamiseen. Kymmenkunta vuotta myöhemmin *Metsätalouden ympäristöohjelman* valmistelussa jyrkästä metsätalouden ja ympäristöjärjestöjen vastakkain asettelusta oli päästy ja osapuolet pystyivät laatimaan yksimielisen ehdotuksen. Maa- ja metsätalousministeriö ja ympäristöministeriö vahvistivat vuonna 1994 ohjelman kestävä metsätalouden strategiaksi. (Eriksson 1995, 142–148; Ollonqvist 1998, 250–252; Viitala 2003, 98–112.)

Ohjelmasta annetut kannanotot kuvastivat muuttuneita asenteita tai ainakin muuttunut retoriikkaa. Metsäteollisuuden mukaan ohjelma oli kaivattu lisä metsätalouden kehittämiseen ja ulkoisen kuvan luomiseen. Suomen luonnonsuojeluliitto piti käynnistynyttä prosessia kannatettavana ja osoituksena metsäväen muuntautumiskyvystä ympäristöhaasteiden edessä. Kriittisimmät kannanotot tulivat vastakkaisilta suunnilta. Vanhan eliitin edustajana Kuusela totesi mietinnön edustavan asenteellista kielteisyyttä järkiperaista ja taloudellisesti kannattavaa metsätaloutta kohtaan. Se oli osa yleistä yhteiskunnan rappeutumista, joka ideologisiin harhoihin pitäytyen ylläpitää työvoiman ja resurssien sekä myös metsävarojen kauhistuttavaa vajaakäyttöä. Greenpeace puolestaan vaati, että teollistuneiden maiden tulisi määritellä suhteensa metsäekosysteemiin uudelleen, mitä ei tässäkään ohjelmassa tehty. (Viitala 2003, 102–106.)

Valmistelutyötä johtanut Juhani Viitala arvioi, että yhteisymmärryksen löytymiseen vaikutti olennaisesti se, että metsätalouden edustajat olivat valmiita kirjaamaan mietintöön metsänhoidossa ja puunkorjuussa tehometalouden aikana tehtyjä pahimpia ylilyöntejä. Viitala arvioi, että pitkän poliittisen kädenväännön jälkeen vahvistettu ohjelma mursi asenteellisen padon metsätaloudessa ja poisti ainakin näkyvän vastarinnan sekä käynnisti uuden vaiheen metsäpolitiikassa.

Valtioneuvoston vuonna 1999 hyväksymässä *Kansallinen metsäohjelma 2010:ssä* (KMO 2010) metsätaloutta hahmotetaan myös kansainvälisestä näkökulmasta sekä otetaan aiempaa laajemmin huomioon metsän eri käyttömuodot ja ympäristönäkökohdat. Metsien taloudellinen hyväksikäyttö on edelleen keskeisessä asemassa, mutta ohjelmassa painotetaan, että kannattava ja

kilpailukykyinen metsäklusteri luo edellytykset metsäluonnon monimuotoisuuden turvaamiselle sekä sosiaalisten ja kulttuuristen arvojen huomioonottamiselle. Ohjelman valmistelussa oltiin tultu kauas asiantuntijavaltaisesta menettelystä. Se valmisteltiin osallistavalla yhteistyömenettelyllä, jossa korostettiin avoimuutta ja kokonaisvaltaisuutta. Rytteri (2002, 152–153) toteaa, että ohjelman avulla onnistuttiin rakentamaan näkyvää konsensusta metsätalouden harjoittamisen, muiden käyttömuotojen ja metsään liittyvien ympäristöarvojen välille.

Ympäristötahot epäilivät, että ohjelma on vihreään paperiin kääraisty perinteinen puunkäytön tehostamisohjelma. Kysymys ei kuitenkaan ollut pelkästä käärepaperista, sillä sekä yksityismetsien että Metsähallituksen metsien käsittelyohjeet ottavat ympäristöseikat aiempaa paremmin huomioon ja metsätalouden raskaimmista menetelmistä on luovuttu. Suojelun piirissä oli jo 1990-luvun puolivälissä yli 10 prosenttia metsämaasta ja metsien kasvu ylittää huomattavasti vuotuisen poistuman. (Torvelainen 1998, 65–67.)

Ympäristöjärjestöjen arvostelu on siirtynyt yksittäisten menetelmien kritiikistä valtiolliseen metsäpolitiikkaan ja puolustamaan yksittäisiä arvokkaiksi määriteltyjä luontokohteita. Kiistoja käydään muiden muassa eteläisen Suomen vanhoista metsistä ja Metsähallituksen roolista. Uutta on sekin, että suomalaiset metsäteollisuusyritykset joutuvat vastaamaan milloin indonesialaisen kumppaninsa hakkuista, milloin Uruguayn sellutehtaan päästöistä tai venäläisen tuontipuun alkuperästä.

Yritystasolla ympäristöasenteiden muutos näkyi 1990-luvun puolivälissä. Tuolloin esimerkiksi Enso Gutzeit Oy julkisti oman ympäristöpoliittisen linjauksensa, jossa painotettiin vastuuta, kestävää metsätaloutta ja kierrätystä sekä avoimuutta ja yhteistoimintaa. Rytterin (2002, 131–132) mukaan yritysten aktivoitumisen taustalla oli osaltaan halu välttää ympäristöjärjestöjen ja valtion liiallinen puuttuminen metsien käyttöön ja ympäristökysymyksiin. Siihen vaikuttivat myös eurooppalaisten asiakkaiden lisääntynyt ympäristötietoisuus ja siitä nousevat markkinapaineet. Ympäristökysymykset nousivat osaksi yrityksen imagon rakentamista ja yrityksen yhteiskunnallista vastuuta. Tämä ei merkinnyt luonnon itseisarvoista huomioimista mutta merkitsi kuitenkin suurta ajattelutavan muutosta. (Rytteri 2002, 166–167.) Metsäyhtiöissä ymmärrettiin, että puunhankinnan ja -

tuotannon ympäristökysymyksistä on tullut liiketoiminnan hyväksyttävyyden koetinkivi (Melkko & Vainio 2001, 8–11).

Minna Halme (1997, 128–131) pitää metsäteollisuuden nopeaa metsätalouden menetelmien muutosta suorastaan paradigman muutoksena. Uusi paradigma ei saanut varauksetonta kannatusta, vaan osa metsäammattilaista koki, että hyväksymällä uudet menetelmät he samalla hyväksyvät sen, että he ovat aiemmin toimineet väärin. Kesti vuosia ennen kuin pienimuotoisempaan metsien käsittelyä vastustaneet kääntyivät sen kannattajiksi. Osa Halmeen (1997, 136) 1990-luvun puolivälissä haastattelemissa metsäammattilaisista epäili, että kun menetelmiä muutetaan ulkoisen painostuksen vuoksi, ympäristöaktivistien vaatimukset vain kovenevat eikä heille riitä mikään. He arvelivat, että vasta kun metsät on museoitu, aktivistit ovat tyytyväisiä.

Ympäristökritiikin kohdistuminen metsäsektoriin oli ymmärrettävää, sillä sen volyymi on Suomessa poikkeuksellisen suuri ja tuotantoprosessi on riippuvainen luonnonvaroista ja sidoksissa ympäristöön (Pekurinen 2005, 181–182). Sektorin kyvyttömyyteen vastata ympäristöarvosteluun voi nähdä monenlaisia syitä. Marja Erikssonin mukaan erityisesti metsätaloudessa asiantuntijavaltaisuus ja vallan keskittyminen pienelle eliitille estivät alan reagointia ympäröivän yhteiskunnan ja sen asenteiden muutokseen. Mika Pekurinen (2005, 204) korostaa, että alalle oli 1980-luvun lopulle saakka tyypillistä varovaisuus ja ympäristökonservatiivisuus.

Jarmo Kortelainen (1996, 85–94) puolestaan hakee selitystä toimintaa ohjanneesta rationaliteetista. Hänen mukaansa metsäsektorin ja luonnon välistä suhdetta ovat perinteisesti säädelleet tuotantojärjestelmän sisäiset tekijät ja toimintaa on ohjannut puhtaasti taloudellinen rationaliteetti. Vei aikansa ennen kuin metsäsektori pystyi sopeutumaan uuteen ekologiseen rationaliteettiin. Pakon edessä metsäsektori on pyrkinyt yhdistämään ekologisen rationaliteetin taloudelliseen rationaliteettiin ottamalla ympäristökysymykset huomioon toimintansa ohjauksessa ja erityisesti kehittäessään julkisuuskuvansa. Aktiiviset ympäristöjärjestöt toimivat metsäteollisuuden ympäristöystävällisyyden vahtikoirina, joten metsäsektorin on toimittava ekologisen rationaliteetin sanelemissa rajoissa ja sen on ollut opittava artikuloimaan toimintansa ekologisesti tietoisten kansalaisten kielellä.

Yritystasolla metsäkysymykset otettiin vakavasti vasta siinä vaiheessa, kun ympäristöjärjestöt käänsivät asiakkaiden huomion pohjoisten metsien käyttöön ja monimuotoisuuden turvaamiseen. Syksyllä 1993 saksalainen Der Spiegel-lehti (ks. Halme 1997, 108–109) julkaisi pohjoismaista metsätaloutta kritisoineen kirjoituksen. Sen jälkeen joukko paperiteollisuuden asiakkaita vaati, ettei paperin valmistuksessa käytetty puu saa olla peräisin vanhoista metsistä. On arvioitu, että tämä yksittäinen tapahtuma vaikutti siihen, että yrityksissä ymmärrettiin ympäristötietoisuuden metsänhoidon merkitys. Paremman argumentoinnin ja toimintatapojen kehittämisen ansiosta ympäristökritiikki metsätaloutta kohtaan laimeni vuosituhaten vaihteeseen tultaessa. (Pekurinen 2005, 205–207.) Kortelaisen (1996, 111) mukaan julkisuus on toiminut kilpakeuhkana, jota erityisesti 1990-luvulla *Greenpeace* osasi käyttää hyväkseen. Metsäsektori sen sijaan oppi pelin säännöt huomattavasti hitaammin.

Metsätalouden uudet menetelmät ovat johtaneet myös paikallisiin ympäristökonflikteihin. ”*Hattuvaara-liikkeen*” taustalla oli kyläläisten tyytymättömyys metsätöiden vähenemiseen ja vesakkojen lentoruiskutuksiin. He katsoivat myös menettävänsä merkittäviä sivuansioita, kun käsitellyiltä alueilta ei voinut poimia marjoja. Kyläläiset estivät 1970-luvun puolivälissä toistuvasti lentokoneiden toiminnan ja saivat asialleen julkisuutta. Julkisuutta tuli erityistä kesällä 1980, kun joukko pohjoiskarjalaisia ympäristöaktiiveja perusti leirin aiotulle myrkytysalueelle. Kyläläiset tukivat leiriläisiä ja pitivät myrkytysalueella marjastustalkoot, mutta eivät ryhtyneet avoimeen selkkaukseen. (Björn 1999, 130–132.)

Ympäristötietoisuus vaikutti myös metsäteknologian tutkimukseen. Arto Rummukaisen (1999, 194) mukaan alan tavoitteeksi tuli asettaa biologisen tutkimuksen tiedon soveltaminen puunkorjuun menetelmiin ja koneisiin. Hän esitti, että esimerkiksi hakkuutavoista tulisi käydä yhteiskunnallista keskustelua.

”Teknologien on pyrittävä ymmärtämään entistä paremmin luontoa. Sen lisäksi teknologian on kuunneltava entistä herkemällä korvalla ympäröivän yhteiskunnan muutoksia, jotta voidaan valita yhteisöjen tavoitteita palvelevat tehtävät, ja saada niiden toteutuksessa tarpeelliset valtuudet ja resurssit.”
(Rummukainen 1999, 194.)

Muutos metsänhoidossa ja puunkorjuussa alkoi 1990-luvun alkupuolella. Tehometsätalouden raskaista menetelmistä luovuttiin ja yhtiöt kouluttivat väkeään ympäristöasioihin ja uusivat metsien käsittelyohjeitaan.

Kun metsäsektori tuli kansainvälisen ja kansallisen ympäristökritiikin kohteeksi, oli alan toimijoilla vaikeuksia suhtautua uuteen tilanteeseen. Asiantuntijavaltaisessa toimintamallissa ei oltu totuttu alan ulkopuolelta tulevaan kritiikkiin. Metsäeliitti kyseenalaisti luonnonsuojelijoiden ja kansalaisten oikeutuksen esittää kritiikkiä ja kävi vastahyökkäykseen puolustaakseen asemiaan. Kun kuluttajat yhtyivät kritiikkiin ja kun myös metsäteollisuuden ulkomaiset asiakkaat esittivät ympäristöön liittyviä vaatimuksia, tuli ympäristökysymysten hallinnasta osa metsäyhtiöiden julkista retoriikkaa. Vaikka edelleen käydään intressiryhmien välistä kamppailua, enää ei ole olemassa laajaa metsätalouden toimintaa vastustavaa liikettä. Metsäammattilaiset ovat oppineet toimimaan eri intressiryhmien ja julkisuuden kanssa. (Donner-Amnell 2004, 234; Pekurinen 2005, 205.)

4.2 Kansallinen keskittyminen ja kansainvälistyminen

Monet niistä tekijöistä, jotka tekivät pienestä ja köyhästä Suomesta maailmantalouden työnjakoon sopeutuvan ja modernin teollisen kansakunnan, tulivat Markku Kuisman (1999, 81–84) mukaan viimeistään 1980-luvulla tiensä päähän. Vuosikymmenen aikana muuttuivat useimmat Suomen taloutta perinteisesti ylläpitäneet rakenteet. Euroopan taloudellinen integraatio poisti kaupanesteitä ja loi suomalaiselle metsäteollisuudelle tilaisuuden nostaa jalostusastettaan. Metsäteollisuus oli toiminut viennissä ja edunvalvonnassa toimialakohtaisten järjestöjen kautta. Metsäteollisuuden 1990-luvun yritysfuusioiden jälkeen näiden yhteenliittymien merkitys väheni. Syntyneet suuryritykset ottivat itselleen aiemmin teollisuuden järjestöille kuuluneita tehtäviä.

Maakunnalliset metsäteollisuusyhtiöt säilyttivät itsenäisyytensä 1980-luvun alkuun saakka. Tuolloin maassamme oli vielä yli 20 itsenäistä sellu- ja paperiyhtiötä (Hagström-Näsi 1998, 88). Tämän jälkeen metsäteollisuus keskittyi kolmessa vaiheessa. 1980-luvulla tehtiin kansallisia rakennejärjestelyjä, joiden seurauksena

yritysten määrä putosi runsaaseen kymmeneen vuoteen 1990 mennessä. Laman jälkeen pankkisektorin uudelleen järjestelyjen yhteydessä ja eurooppalaisen integraation muuttaessa markkinoita toteutui toimialarationalisoinnin toinen aalto. Suomalainen metsäteollisuus fuusioitiin kolmeen kansalliseen suuryritykseen: UPM-Kymmeneen, Ensoon ja Metsä-Serlaan, jotka yhdessä hallitsivat yli 80 prosenttia kotimaisista puuvirroista. Kolmannessa vaiheessa, 1990-luvun lopulta lähtien, näiden yhtiöiden omistus ja toiminta globalisoitui. Ne kasvoivat kansainvälisten yritysostojen ja fuusioiden kautta johtaviksi yrityksiksi maailmassa. Esimerkiksi UPM rakentui noin sadasta aiemmin itsenäisestä, viidessätoista eri maassa toimineesta yrityksestä. Suomi siirtyi suljetusta kansallisesta kapitalismista globaalikapitalismiin. Talouselämän pelisäännöt kirjoitettiin uusiksi muutamassa vuodessa: ulkomaalaisomistuksen rajoitukset purettiin, valtionyhtiöitä yksityistettiin ja vientiyhdistyksistä luovuttiin. (Ojala 2008, 227–229; Sajasalo 2001, 125–131; Sajasalo 2003, 198.)

Metsäteollisuus muutti 1980-luvun puolivälissä strategiaansa. Aiemmin toimintaympäristön muutoksiin oli vastattu koventamalla investointitahtia sekä tehostamalla puun ja muiden tuotantopanosten käyttöä. Strategian muutos johti toimialarationalisointiin ja monialaisuudesta luopumiseen. (Seppälä 1990, 37–38; Sajasalo 2001, 125–131.) Strateginen muutos kohdistui myös tuotevalikoimaan, jossa keskityttiin korkealaatuisten paino- ja aikakauslehtipapereiden tuotantoon. Mittavien investointien jälkeen Suomesta tuli maailman suurin paino- ja kirjoituspaperin viejä 20 prosentin markkinaosuudella. Taustalla oli näkemys, että päämarkkinoilta syrjässä toimiville yrityksille soveltuu korkeamman jalostusasteen tuotteiden valmistus. Kilpailijamaihin nähden kallista puuta ja työvoimaa pyrittiin kompensoimaan edullisella energialla ja tuotannon mittakaavaeduilla. Oletuksena oli, että korkealaatuisten paperien kulutus maailmalla kasvaa ja että hallitsemalla isoa osaa yhdestä segmentistä voidaan vaikuttaa sekä markkinoihin että tuotantoon. Metsätalous ja puunhankinta jäivät vahvasti tuotepainotteisessa kehityksessä lähinnä sopeutujan osaan. Puunhankinnalta odotettiin ennen kaikkea kustannustehokkuutta, johon pyrittiin hakkuun koneellistamisella ja tehostamalla puunkorjuun logistiikkaa. (Seppälä 1990, 41.)

”Vihreän kullan taikaa” kesti Ismo Björnin (2003, 34–38) mukaan 1950-luvulta 1990-luvulle. Metsäsektorin yhteiskunnallinen hyväksyttävyys alkoi horjua 1980-luvun lopulta lähtien useista eri syistä. Sektorin kansantaloudellinen merkitys väheni muiden alojen noustessa sen rinnalle. Suomi kaupungistui, mikä merkitsi myös henkistä kaupungistumista ja arkisen metsäsuhteen katkeamista. Metsäteollisuuden keskittyminen teki yhtiöiden päätöksenteosta kasvotonta. Entisistä maakunnan ”leivänherroista” tuli jättyyhtiöiden syrjäisiä tulosityksiköitä. Yhtiöidensä tahdissa kehittyneet metsäteollisuuspaikkakunnat menettivät osan identiteettiään ja luottamus toiminnan jatkuvuuteen horjui. Tuotantolaitoksen sijaintipaikkakunnan näkökulmasta konserniomistaja oli kasvoton toimija, jolla ei ollut entiseen tapaan siteitä paikallisyhteisöön. (Katajamäki 1988, 44.)

Valtion ja metsäteollisuuden välillä kehittyi 1980-luvulla työnjako, jossa metsäteollisuus huolehti kasvusta, tehokkuudesta ja vientituloista, ja valtio puolestaan teollisuuden kilpailukyvyn edellytyksistä ja hyvinvoinnista. Valtionyhtiöiden työllistämisen- ja investointivelvollisuuksista luovuttiin, eikä valtiovalta enää pitänyt yhtiöitään alue- ja työllisyyspolitiikan välineinä. Teollisuuden kilpailukyvyn tukeminen sai niin MTK:n kuin ammattiliittojenkin tuen, jotka katsoivat vahvan kilpailukyvyn parhaiten edistettävän jäsenistönsä etuja. (Rytteri 2004, 60–62.)

Metsäteollisuuden ja valtion uudet roolit liittyivät siirtymään poliittisesta ohjauksesta markkinaohjaukseen. Tuolloin lopetettiin pääoma- ja valuuttamarkkinoiden säätely ja pyrittiin vähentämään valtion suoraa osallistumista yritystoimintaan. Kansallisia ”kruununjalokiviä”, valtion yrityksiä, ryhdyttiin määrätietoisesti yksityistämään. (Rytteri 2002 115.) Aiemmin syrjäseutujen teollistaminen valtion toimin oli ollut osa kansallisen eheyden rakentamista ja oikeudenmukaista talouspolitiikkaa. Nyt valtio omaksui itselleen lähinnä sijoittajan rooli. Valtion metsäyhtiöt Enso-Gutzeit ja Veitsiluoto ovat esimerkkejä politiikan muutoksesta. Ensi vaiheessa vuonna 1994 ne yhdistettiin ja vuonna 1998 Enso Oy:ksi muuttunut yhtiö fuusioitiin ruotsalaisen Stora:n kanssa. Fuusio herätti pelkoja tehdaspaikkakunnilla sekä metsänomistajien keskuudessa. Epäiltiin, etteivät alueelliset näkökohdat kiinnosta suuryritystä. Pelko osoittautui oikeaksi, kun ministeri vastasi vuonna 2000 Kittilän sahan lakkauttamista koskevaan

eduskuntakyselyyn ja totesi, ettei valtio aseta pörssinoteeratuille yhtiöille liiketaloudellisesti perustelemattomia tavoitteita. (Rytteli 2000, 141–145.)

Globaalit yritykset katkoivat vanhoja keskinäisiä siteitään ja ottivat etäisyyttä niin paikallisesti kuin kansallisestikin. Toimintalogiikaltaan, tuotannoltaan ja omistukseltaan monikansallisilla yhtiöillä ei ollut kansallisia intressejä, eikä ”Suomen metsäteollisuutta” ollut vanhassa merkityksessä enää olemassa. Kuten Niklas-Jensen (2008, 178) toteaa, kansallisen metsäkapitalismin kulta-aika on enää haikea muisto.

Suomalaisesta näkökulmasta sektorin kehitys 1990-luvun alusta 2000-luvun alkuun oli monessa suhteessa myönteinen. Kotimainen tuotanto kasvoi ulkomaisista investoinneista huolimatta ja kotimaisen puun käyttö lisääntyi, vaikka puun tuonti Venäjältä kasvoikin. Metsäyhtiöt menestyivät hyvin ja ala selvisi 1990-luvun lamasta varsin nopeasti lopettamalla vanhaa tuotantoa ja tehostamalla toimintaansa. Puunhankinta muuttui, kun hakkuun koneellistui, fuusiot ohensivat organisaatioita ja tietotekniikan hyödyntäminen ulottui yhä syvemmälle posesseihin. (Seppälä 2000, 52.)

Suomesta kehittyi puunjalostuksen ja metsäosaamisen keskittymä muiden muassa paperikoneiden ja metsäkoneiden tuotekehittelyn ansiosta (Niskanen ym. 2008, 27–29). Suomalaisperäiset metsäkoneiden valmistajat hallitsivat vuosituhaten vaihteessa puutavaralajikoneiden markkinoita ja koko metsäkonemarkkinoistakin kolmannesta. Samoin massa- ja paperiteollisuuden koneissa suomalaiset valmistajat ovat markkinajohtajia, yli 30 prosentin markkinaosuudellaan. (Airaksinen 1998, 124–127.) Kimmo Kalelan (2008, 35) mukaan Suomeen kehittyi 2000-luvulle tultaessa jopa maailman johtava metsäklusteri. Syitä Suomen metsäteollisuuden menestykselle on löydettävissä kysynnän kasvusta Euroopassa, globaalista markkinoinnista, laajamittaisista investoinneista tuotantoon, teollisuuden voimakkaasta keskittymisestä ja metsäsektorin arvostuksesta sekä kansantaloudellisesta merkityksestä. Menestykseen ovat vaikuttaneet myös kansallinen teollisuus- ja innovaatio- ja energiapolitiikka, puun hyvä tarjonta ja devalvaatiot 1980- ja 1990-luvun alkupuolella.

Kestävyyssajattelun muutos

Toimintaympäristön muutokset vaikuttivat metsäteollisuuden suhtautumiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun ja kansalaisten muuttuneisiin arvoihin. Yksi osoitusta tästä on kestävyysajattelun laajeneminen. Seppo Vehkamäen (2006, 38–40) mukaan metsäindustrialistisella aikakaudella, 1900-luvun alusta 1970-luvulle, metsien käytön kestävyys oli keskeisellä sijalla. Sillä turvattiin poliittisia rakenteita, metsäteollisuuden jatkuvuutta ja sosiaalista hyvinvointia. Metsätalouden kestävyys lähtökohta pidettiin metsäteollisuuden tarpeisiin suhteutettua käyttöä. Vuosituhannen vaihdetta lähestyttäessä metsien kestäväälle käytölle annettiin uusia merkityksiä. Kansainvälinen keskustelu kestävä kehityksen toteutumisesta kaikessa ihmisten toiminnassa koski myös metsäsektoria.

Suomessa metsäteollisuus hyväksyi 1990-luvulla kestävä kehityksen konseptin ja pyrki sopeutumaan siihen. Ympäristöliike on korostanut ekologista kestävyttä, johon metsäteollisuus ja valtiovalta ovat vastanneet lisäämällä metsiensuojelua ja muuttamalla toimintatapojaan. Teollisuus puolestaan on korostanut taloudellista kestävyttä ja kykyään luoda hyvinvointia. Sosiaalisen kestävyys näkökulma on sen sijaan jäänyt vähälle keskustelulle. Rytteri (2002, 138–139) toteaa, etteivät sosiaalista vastuuta tai yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta koskevat kysymykset ole olleet keskeisiä kysymyksiä metsäkeskustelussa. Sosiaalinen kestävyys on noussut esille yllättävässä yhteydessä. Puunkorjuun sidosryhmien edustajat ovat esittäneet, että metsien suojelu on ristiriidassa paikallisten ihmisten etujen kanssa ja uhkaa heidän mahdollisuuksiaan sosiaalisesti kestäväan kehitykseen. Rytteri (2002, 138–139) pitää tätä lähinnä julkisuuspelin taktisena toimenpiteenä. Työvoiman väheneminen puunkorjuusta on ollut teollisuuden mielestä normaalia rationalisointia eikä silloin ole puhuttu sosiaalista kestävydestä.

Pertti Rannikon (1998c, 226; 2004, 132–137) mielestä syrjäisen Suomen metsätalous on 1960-luvulta lähtien ollut sosiaalisesti kestäväntöntä. Metsätalouden muutokset ovat olleet niin rajuja, etteivät ihmiset ja maaseutu ole pystyneet niihin ongelmitta sopeutumaan. Metsureiden työllisyystilanne romahti nopeasti 1990-luvun taitteessa. Pian heitä oli joissakin Itä- ja Pohjois-Suomen kunnissa enemmän työttöminä kuin töissä. Koneiden syrjäyttämät metsurit eivät työllistyneet

kotiseudulleen ja heidän ammattitaidolleen ei ollut laman oloissa käyttöä muillakaan aloilla. Maaseudulle jäänyt väestö ei kyennyt ylläpitämään toimivaa sosiaalista järjestelmää. Romahtamista tehosti vielä valtion palvelujen sekä pankkien ja kaupan saneeraukset. Metsätyön toinen rationalisointiaalto koetteli sen kohteeksi joutuneita ihmisiä ja yhteisöjä ehkä vielä kovemmin kuin suuren muuton aikainen muutos. Metsätyön muutos 1960- ja 1970-luvuilla tapahtui osittain sukupolvien murroksena, jossa vanhempi sukupolvi luopui maanviljelystä ja metsätöistä ja nuori sukupolvi hakeutui muihin ammatteihin. Tuolloin sopeutumista helpotti työvoiman kysyntä Etelä-Suomen ja Ruotsin teollisuudessa ja kasvavalla palvelusektorilla.

Metsätyömiehen näkökulmasta metsätyön muutosta voi jopa pitää sosiaalisesti kestäväenä kehityksenä (Rannikko 2004, 137–138). Vielä 1960-luvulla metsätyöntekijöiden ongelmina olivat kehnot asuinolot, kämppämajoitus, huono ruokavalio ja alhainen palkkataso. Ammatillistuminen johti parempaan palkkatasoon sekä yleiseen elintason nousuun. Hakkuun koneellistaminen muutti fyysisesti raskaskaan työn ergonomisesti suunniteltujen koneiden ohjaukseksi. Kehityksen kääntopuolella on työttömäksi jääneiden ja syrjäseutujen heikkenevien kyläyhteisöjen sosiaalisesti kestämatön kehitys. Rannikko (2004, 143) kysyykin, eikö koneellistamisen ja luonnonsuojelun takia kärsimään joutuvia Metsähallituksen talousmetsien keskellä sijaitsevia metsurikyliä voidaan pitää uhanalaisena elämänmuotona, jota tulisi suojella.

Metsälainsäädäntö on ollut yksi keino turvata kestävää kehitystä. Suomessa luotiin Petteri Mäkelän (2005, 164–165) mukaan 1800-luvun puolivälistä toiseen maailmansotaan yhtenäistä, lähes korporatiivista järjestelmää, jonka ensisijainen tehtävä oli estää metsien hävitys ja synnyttää sitä kontrolloiva viranomaistoiminta. Viime vuosikymmenet ovat merkinneet tämän systeemin purkamista. Kansallinen lainsäädäntö ei enää vastannut globalisoituvan talouden ja EU:n lisääntyneitä ympäristövaatimuksia. Uudella lainsäädännöllä on valtiollista metsäpolitiikkaa sopeutettu kestäväen kehityksen ajatteluun ja kansainvälisiin sopimuksiin.

Puunhankinta sopeutuu kansainvälisyyteen

Metsäteollisuuden keskittyminen, teknologinen kehitys ja kustannustietoisuus merkitsivät muutoksia teollisuuden puunhankinnassa. 1980-luku oli kustannustietoisuuteen heräämisen aikaa. Business-ajattelu vietiin läpi koko prosessin. Raaka-aineen hankinta integroitiin teolliseen tuotantoon. (Marttila 1995, 42.) Metsäliiton johtotehtävissä toimineen Antti Oksasen mukaan metsäosastoilla oli aiemmin helmasyntinä yksioikoinen, luonnonlainomainen kustannusajattelu: ”*puu maksaa minkä maksaa tehtaalla ja piste*”.

”Jotkut pitivät puun hinnan budjetointiakin täysin mahdottomana, koska siinä on ”niin paljon kaikenlaista”. Tiukan tavoiteasetannan ja kontrollin puute synnytti pohattamentaliteettia: raskassoutuisia organisaatioita ja suurpiirteistä ajattelua.” (ks. Marttila 1995, 42.)

Vuosikymmeniä omassa rauhassaan eläneelle teollisuuden puunhankinnalle kustannustietoisuuden lisääntyminen merkitsi ennen kokemattomia muutoksia (Tikkanen ja Rikkilä 1993, 17). Uutta oli työpaikkojen väheneminen kaikista ammattiryhmistä sekä yksityiseltä että julkiselta sektorilta. Kehitys aiheutti ahdistusta ja epävarmuutta, kun organisaatiojärjestelyistä näytti tulleen pysyvä olotila. Aiemmissa fuusioissa henkilöstö oli pyritty sijoittamaan uuteen organisaatioon ja käytetty hyväksi ”eläkeputkea”. Nyt metsurien lisäksi työttömäksi joutui metsänhoitajia ja metsätoimihenkilöitä. Organisaatiomuutokset sekä koneiden ja autojen suoritteiden kasvu johtivat myös sopimusyrittäjien lukumäärän vähenemiseen. Metsäalalla ei oltu totuttu tällaiseen. Kun aiempi kokemus työttömyydestä puuttui, se lisäsi osaltaan järkytystä. (Klen ja Kulmala 1993, 66.)

Metsäteollisuuden fuusioissa organisaatioita kevennettiin, puunhankinnan päällekkäisyyksiä poistettiin ja toimintamalleja muutettiin. Aiemmin puun riittävyttä oli turvattu suurilla varastoilla. Puuta piti 1970-luvulla olla Pohjois-Suomessa varastossa puoleksitoista vuodeksi ja muualla maassa vuoden tarpeisiin. Pelkästään varastojen pienentäminen muutamaan kuukauteen muutti hankintaketjun huomattavasti ”kuumemmaksi”. (Marttila 1995, 43.) Metsän ja tehtaiden välisiä puuvirtoja, alettiin tarkastella logistisena kysymyksenä. Korjuukohteiden valinta ja puutavaralajien kohdistaminen eri tehtaille muodostui keskeiseksi tutkimus- ja

kehittämisongelmaksi. Vesa Imponen (1999, 722) toteaa, että 1990-luvun aikana läpiviety hakkuun koneellistaminen ja korjuun kytkeminen osaksi teollisuuden tuotantojärjestelmää loi uusia mahdollisuuksia puutavaralogistiikan kehittämiseen.

Hakkuun koneellistamiseen oli pyritty jo 1970-luvulla, mutta koneellistuminen alkoi toden teolla vuodesta 1985. Kymmenessä vuodessa koneellisen hakkuun osuus kasvoi 15 prosentista 85 prosenttiin. (Elovainio 1991, 402–404; Salminen 1996, 33–39; Konttinen ja Drushka 1997, 165.) Puunkorjuuprosessi muuttui perusteellisesti. Puunkorjuun perusyksiköksi tuli yrittäjän omistama korjuuketju, joka muodostui hakkuukoneesta ja puutavaran kuljettavasta metsätraktorista. Hakkuukoneisiin kehitettiin mittausautomaatiikkaa ja langaton tiedonsiirto, joka siirsi puutavaratiedot reaaliaikaisesti teollisuuden tietojärjestelmään. Koneellisen hakkuun edellytyksiä parannettiin myös muuttamalla yksityismetsien käsittelyohjeita. (Konttinen ja Drushka 1997, 196–197; Salminen 1996, 36; Örn 1992, 69.)

Puunhankinnan työvoima supistui rajusti ja sen rakenne muuttui olennaisesti. Vuonna 1984 arvioitiin puunhankinnan välittömäksi työllisyydeksi runsaat 22 000 henkilöä (Vesikallio 1984, 349). Parikymmentä vuotta myöhemmin puunkorjuun ja puunkuljetuksen työpaikkoja oli noin 7 000 (Vatanen 2003, 38–41). Puunhankinnan välitön työllistävä vaikutus putosi kahdessa vuosikymmenessä kolmannekseen. Osasta metsureita tuli kausityöläisiä ja osa irtisanottiin. Tilannetta pyrittiin helpottamaan eläkeputkella ja kouluttamalla osasta metsureista koneenkuljettajia. Vielä vuonna 1988 hakkuutöissä oli runsaat 9 000 metsuria. Heidän lukumääränsä putosi 1990 -luvun puoliväliin tultaessa vajaaseen 3 000. Metsäteollisuuden puunkorjuun tuottavuus kohosi 1980-luvun alusta kymmenessä vuodessa yli kolminkertaiseksi (Alalammi 1992, 1).

Metsäosastojen toiminnan tehostaminen ja työtehtävien siirtyminen yrittäjien suoritettavaksi on vähentänyt toimihenkilöiden määrää merkittävästi. Heidän lukumääränsä pysyi noin 10 000:ssa 1990-luvun alkuun saakka, mutta vuonna 2003 eri metsäorganisaatioiden palveluksessa oli enää noin 4 500 metsätoimihenkilöä. (Örn 2005, 56–59.) Sen sijaan metsäkoneyritykset ovat kasvattaneet ja monipuolistaneet toimintaansa. Vuosituhannen vaihteessa ne olivat metsäalan suurin työnantajataho, joka työllisti kaikkiaan runsaat 4000 henkilöä.

Vaikka metsäsektorin merkitys työllistäjänä on vähentynyt, on sektorilla edelleen merkittäviä vaikutuksia alueellisesti. Metsänmyyntitulot ovat edelleen tärkeä osa maanviljelijöiden tulonmuodostusta, tosin lisääntyvä kaupunkilaisomistus vie osan metsärahoista kasvukeskuksiin. Alan pk-yritykset jakautuvat suhteellisen tasaisesti koko maahan ja puunjalostuskeskittymätkin ovat näihin asti jakautuneet maan eri osiin. Eero Vatasen (2003, 38–41) tutkimuksen mukaan 2000-luvun alussa Manner-Suomen 79 seutukunnasta 27 oli sellaista, joissa metsätalous on arvonlisäykseltään suurin yksityisen toiminnan toimiala. Metsätalouden merkitystä niissä korostaa se, että nämä seutukunnat ovat taloudelliselta kehitykseltään heikoimmin menestyneitä.

Risto Seppälän (2000, 11–12) mukaan metsäteollisuuden menestys sodan jälkeisenä aikana on pääosin perustunut tuotteiden kasvavaan kysyntään, kestäväan puuraaka-ainepohjaan, edulliseen energiaan, edistyneeseen tuotantoteknologiaan ja tehokkaaseen tuotantokoneistoon sekä metsäsektorin talouspoliittiseen erityisasemaan. Menestys ei enää ole itsestään selvää. Osa kulmakivistä on joko kokonaan murentunut tai niiden merkitys on olennaisesti muuttunut. Omistuksen siirtyminen ulkomaille ja kasvun suuntautuminen ulkomaille ovat herättäneet epäilyksiä metsäteollisuuden tulevaisuudesta Suomessa. On mahdollista, että joidenkin tuotteiden kysyntä romahtaa ja että kovin kilpailu käydään muihin raaka-aineisiin ja materiaaleihin perustuvien tuotteiden kanssa. (Seppälä 2000, 11–12.)

Teijo Rytterin (2005, 222) mukaan yksi keskeinen kehityskulku on parin viimeisen vuosikymmenen aikana ollut kansallisen ajattelun lasku. Kansallisvaltion rakentaminen oli eräänlainen kehityksen moottori ja metsätalous valjastettiin nimenomaan kansallista hyvinvointia palvelemaan. Globalisaation seurauksena metsäteollisuus on entistä riippuvaisempi maailmantalouden kehityksestä. Metsäsektorin merkitys kansantaloudessa on laskenut ja sen poliittinen painoarvo on heikentynyt. Metsäteollisuusyritykset eivät ole enää lähtökohdiltaan kansallisen metsäomaisuuden hyödyntäjiä ja paikallisen hyvinvoinnin tuottajia. Vanha kolmiyhteys metsäteollisuuden, metsäomistajien ja ammattiliittojen välillä on jo osoittanut murenemisen merkkejä. (Rytteri 2004, 72–73.) Ismo Björnin (2003, 34–38) mukaan metsäteollisuuden kotimaisuuspuheet menettivät uskottavuuttaan, kun sen omistus kansainvälistyi ja pääomasta tuli isänmaatonta.

Aiemmin kotimaiset metsävarat olivat suomalaiselle metsäteollisuudelle keskeinen toiminnan determinantti. Entistä suurempi markkinariippuvuus ja omistajien tuotto-odotukset tekivät suomalaisesta metsästä ja puunhankinnasta globaaleille metsäjäteille vain yhden mahdollisen resurssin. Vielä vuosituhanen vaihteessa Markku Lammi (2000, 50) arvioi, että metsät ja paperitehtaat ovat jonkinlainen tulevaisuuden vakuutus, sillä niihin sijoitetut investoinnit ja osaaminen sitovat tuotannon Suomeen vahvemmin kuin millään muulla tuotannonalalla.

4.3 2000-luku: globaali metsäteollisuus ja politisoitunut metsä

Metsäteollisuuden viime vuosikymmenten muutokset voi tiivistää muutamaaan keskeiseen piirteeseen. Paristakymmenestä yrityksestä on tullut muutamia, pienistä ja keskisuurista on tullut tosisuuria, suomalaisista yhtiöistä on tullut kansainvälisiä, entinen kansantalouden veturi on enää yksi tärkeistä toimialoista ja suljetusta valtapiiriomistajuudesta on siirrytty fragmentoituneeseen omistajakuntaan. (Näsi 2001, 169–172.) Uuden vuosituhanen alkuvuosina on metsäteollisuuden rakennemuutos näkynyt yritysten strategisissa ratkaisuissa, joiden vaikutukset suomalaiseen yhteiskuntaan paljastuvat vähitellen.

Tässä luvussa luodaan katsaus metsäalan 2000-luvun alun kehityspiirteisiin ja tulevaisuuden näkymiin. Ensiksi tarkastellaan metsäteollisuusyritysten viimeaikaisia tuotannon supistuksia Suomessa ja niiden mahdollisia vaikutuksia. Toiseksi arvioidaan metsän uudenlaista politisoitumista ja sitä, miten metsä on noussut yhteiskunnalliseksi kysymykseksi ja millaisia ovat metsään kohdistuvat voimistuvat ristikkäiset intressit. Lopuksi tarkastellaan metsän ja maaseudun suhteen muuttumista, miten metsä on menettänyt perinteistä tuotannollista luonnettaan ja mitä tarkoitetaan, kun puhutaan postproduktiivisesta metsästä.

”Stora Enso jatkaa tehtaiden sulkemista Suomessa” (Helsingin Sanomat 19.8.2009) on tyypillinen 2000-luvun alun uutinen. Vaikka uutinen liittyy laskukauden markkinatilanteeseen, kertoo se myös sekä metsäteollisuuden globaalista rakenteellisesta trendistä että metsäteollisuuden muuttuneista strategisista linjauksista. Tehtaiden sulkemisia lehdelle kommentoinut toimitusjohtaja Jouko Karvinen korosti, ettei yhtiö voi Suomen ulkopuolella tekemällään tuloksella rahoittaa Suomen tappioita. Uutisessa kerrottujen yksiköiden sulkemisten ennakoitiin vähentävän Suomessa noin 500–1000 työpaikkaa. Sulkemista perustellaan raaka-aine- ja energiakustannusten pitkään jatkuneella kohoamisella sekä kysynnän dramaattisella heikkenemisellä. Yhtiö ilmoitti tavoitteekseen pitkän aikavälin kannattavuuden parantamisen.

Etlan raportin (Lammi 2000, 50) arvio siitä, että metsät ja tehtaat turvaavat metsäteollisuuden säilymisen Suomessa näyttää osoittautuvan ainakin osittain vääräksi. Metsäteollisuuden strategioihin perehtynyt Juha Näsi (2001, 169–172) ennakoijoi vuosituhaten vaihteessa, että kansainvälistyminen johtaa yritysten sopeutumiseen muuttuneeseen toimintaympäristöön ja yritysten orientaation muutokseen. Kehitykseen kuuluu, että kun kansallisen identiteetin omaava yritys muuttuu globaaliksi, monikulttuurisessa ympäristössä toimivaksi yritykseksi, se joutuu perustelemaan yhteiskunnallisen oikeutuksen ja tehtävänsä sekä globaalisti että lokaalisti. Lisäksi uudentyyppiset omistajat vaativat jatkuvaa tuloksentekoa ja yritysten on otettava strategiset sidosryhmät huomioon aiempaa paremmin. Informaatioyhteiskunnassa yritysten on osattava siirtyä kansantalouden veturi–retoriikasta yhteiskunnallisesti perusteltuun debattiin.

Juha-Antti Lamberg (2005, 4) muistuttaa, että terveeseen liiketoimintaan kuuluu kilpailukyvyttömiä yksiköiden sulkeminen tai uudelleensuuntaaminen. Tällaista liiketoiminnallista kasvinhoitoa on metsäteollisuudessa harrastettu koko 1900-luvun ajan. Viime vuosien muutoksessa ei kuitenkaan ole kysymys perinteisestä ”kasvinhoidosta”. Useimmat asiantuntijat arvioivat Suomen metsäalan olevan historiansa vaativimmassa muutostilanteessa. Juha Ojalan (2009, 17) mukaan metsäsektori on keskellä pitkää ja kuluttavaa hinta- ja kannattavuussotaa. Suomessa

valmistettavien päätuotteiden hintataso on laskenut, eräiden paperituotteiden kysyntä hiipuu päämarkkinoilla ja alan kannattavuus on ollut pitkään heikko. Keskittyminen pitkälle jalostettuihin paperilaatuihin ja korkea osaaminen kantoivat hyvin 2000-luvun alkuun saakka. Käsillä on strateginen rakennemuutos, jossa perinteinen tuotanto kotimaassa on pienenemässä, eikä uusinvestointeja ole suunnitteilla. Ratkaisua etsitään uusista metsään ja puuhun perustuvista teknologioista sekä niihin perustuvista tuotteista.

”Metsäteollisuus lysähtää 1990-luvun lukemiin” (Tekniikka & Talous-lehti 27.5.2009) ja ”Metsäteollisuuden laihdutuskuuri on vasta alkamassa” (Taloussanomat 7.5.2009). Uutisoitiin metsäteollisuuden lähivuosien kehitystä käsittelevää tutkimusta (Hetemäki & Hänninen 2009, 9). Metsäteollisuudessa tapahtui vuosien 2005–2008 aikana merkittävä rakenteellinen muutos. Vuodesta 1860-luvulta lähtien kasvanut kapasiteetti supistui ensimmäistä kertaa massa- ja paperiteollisuuden historiassa. Tuotantoalojen kapasiteettia on suljettu sen jälkeen noin 20 prosenttia. Kannattavuutta on haettu myös työvoiman supistuksilla ja muilla tehostamistoimilla. Vuonna 2020 teollisuuden kotimaisen ainespuun käytön arvellaan olevan noin 13 miljoonaa kuutiota pienempi kuin vuonna 2007. Metsäteollisuuden sähkönkäyttö puolestaan tulee pienentymään lähes 30 prosenttia vuoteen 2020 mennessä. (Hetemäki & Hänninen 2009, 55–60.) Tilanne tietyllä tavalla paradoksaalinen: metsäpolitiikalla pyritään puuntuotannon ja tarjonnan lisääntymiseen sekä energian tuotannon kasvattamiseen ja samanaikaisesti metsäteollisuuden ratkaisut johtavat näiden käytön vähenemiseen.

Lauri Hetemäen ja Riitta Hännisen (2009, 55–60) mukaan politiikasta ei entiseen tapaan löydy keinoja kriisistä selviämiseen. Tuotanto riippuu yritysten suhteellisesta kilpailukyvyistä, joka määräytyy tuotantopanosten ja kuljetuskustannusten kustannuskehityksestä, tuotannon tehokkuudesta ja valuuttakursseista, joihin ei voida kansallisilla toimilla enää juurikaan vaikuttaa. Politiikalla voidaan edistää investointiolosuhteiden luomista, mutta investointipäätöksiä ohjaa kuitenkin globaali kehitys. Kotimaisella politiikalla voidaan lähinnä vaikuttaa puu- ja energiapanosten kustannuksiin, jotka muodostavat noin neljänneksen metsäteollisuuden tuotantokustannuksista. Loppuun, kuten valuuttakursseihin ja lopputuotteiden kysyntään, ei juurikaan voida vaikuttaa.

Risto Seppälä (2000, 132.) toteaa, että teollisuuspuuta maailmassa riittää ja olemme vasta joutumassa kilpailuun nopeakasvuisista istutusmetsistä tulevan puun kanssa. Suomalaiset globaalit metsäyritykset olivat huonosti varautuneita toimintaympäristössä 2000-luvulla tapahtuneisiin muutoksiin (Hetemäki & Hänninen 2009, 55–60). Erityisesti paperi- ja kartonkiteollisuus ei osannut ennakoida sähköisen viestinnän ja globalisaation aiheuttama rakennemuutosta. Tutkimuksissa oli kuitenkin jo 1990-luvun lopulla ennakoitu sähköisen viestinnän syrjäyttävän paperin käyttöä länsimaissa. Kulutustavaroiden valmistus siirtyi halpatuotantomaihin, mikä johti kartongin ja pakkauspapereiden kulutuksen kasvun tyrehtymiseen useissa teollisuusmaissa.

Metsäpolitiikka ohenee ja metsä politisoituu

Viime vuosikymmeninä metsä poliittisena kysymyksenä on noussut aiempaa laajemman yhteiskunnallisen keskustelun kohteeksi. Metsäpolitiikan konsensus on hajonnut ja ympäristöarvojen korostuminen on tehnyt metsistä aiempaa enemmän poliittisten intressien kohtaamiskentän. Eliitin johtamasta metsä- ja talouspolitiikasta on siirrytty kansalaisyhteiskunnan poliittiseen metsään.

Suomalaisen yhteiskunnan metsäfundalismi on murentunut 1980-luvun talouden avautumisen ja yritysten kansainvälistymisen seurauksena, mikä on johtanut muutoksiin metsäteollisuuden, yksityismetsänomistajien ja valtiovallan ennen kiinteisiin riippuvuussuhteisiin (Sajasalo 2003, 153–154). Metsäsektorisopimus näiden kolmen tahon välillä alkoi purkautua, kun yritysten suhde kansalliseen politiikkaan löystyi yhtiöiden kansainvälistyessä ja niiden strategioiden irrotessa kansallisista lähtökohdista. Samoin valtion mahdollisuudet puuttua yhden toimialan kehitykseen vähenivät talouden auetessa ja Suomen liittyttyä Euroopan Unioniin. Metsäteollisuuden raaka-ainesidonnaisuus ylläpiti pitkään yksityismetsänomistajien vahvaa asemaa suomalaisessa metsäsektorissa. Kuitenkin viime vuosien tuotannon supistukset Suomessa ja metsäteollisuuden investointien suuntautuminen uusille markkina-alueille viittaavat siihen, että kotimaisten sidosryhmien merkitys metsäteollisuusyrityksille heikkenee.

Metsien käyttö on tulevaisuudessa paljon moniulotteisempaa ja vaikeammin hallittavaa kuin aiemmin (Hetemäki ym. 2006, 140–142). Vielä 1990-luvun alussa ei juurikaan puhuttu globalisaatiosta, metsien monimuotoisuudesta, ilmaston lämpenemisestä, hiilikysymyksestä tai päästökaupasta. Metsäpolitiikkaa hallitsivat lähinnä metsäsektorin intressit ja usko siihen, että kotimaisilla toimilla voidaan ohjata metsäsektori tulevaisuutta. Kansainväliset sopimukset eivät säädelleet nykyisessä mitassa metsien käyttöä, eikä aktiiviselle metsäteollisuutta suosivalle valuuttakurssipolitiikalle ollut esteitä. Toimijoita ohjasivat yhteiset metsien taloudelliseen käyttöön perustuvat intressit. Puuntuotantokeskeinen metsäpolitiikka on käynyt riittämättömäksi ja tulevaisuuden metsäpolitiikan on kytkeydyttävä ympäristö-, energia- ja elinkeinopolitiikan kokonaisuuteen. Metsäpolitiikan ”kova ydin” kulminoituu jatkossakin puuntuotannon kannattavuuteen.

Ismo Björnin (1999, 214–215) mukaan metsäpolitiikan uudelleenmuotoutuminen tapahtui, kun metsän merkitys pelkästään puuntuottajana asetettiin kyseenalaiseksi. Siirryttiin teollisesta jälkiteolliseen metsänkäyttöön. Metsäsektorin toimintatavan ja metsäpolitiikan muutoksen takana olivat metsänomistajien ja kotimaisten ympäristöliikkeiden ohella kansainväliset kuluttajat ja ympäristöjärjestöt.

Metsäteollisuusyritysten ensisijainen tehtävä on olla kannattavia. Jacob Donner-Amnellin (2004, 242) mukaan kansainväliselle metsäyhtiölle ei ole aivan helppoa olla samaan aikaan sekä kannattava, työllistävä, ympäristöystävällinen ja yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta edistävä, etenkin kun olosuhteet ja odotukset ovat erilaisia eri maissa. Donner-Amnell arvioi, että pohjoismaiset metsäyhtiöt ovat oppineet hiukan kilpailijoitaan paremmin kuuntelemaan sidosryhmiä ja mieltämään roolinsa yhteiskunnassa paremmin kuin kilpailijansa.

Viime vuosina metsäteollisuus on pyrkinyt välttämään avoimia konflikteja ympäristöjärjestöjen kanssa ja kuuntelemaan tarkoin kansainvälisiä järjestöjä. Toisin ajoin metsätalouden etujärjestöt ovat puolustaneet metsien teollista käyttöä ja metsäteollisuuden kansallista asemaa äänekkäämmin kuin yritykset itse ja jopa syyttäneet teollisuutta antautumisesta ympäristöjärjestöille. MTK:n ja metsänomistajien mielestä suojelukysymyksissä on ajauduttu jo suojeluanarkiaan ja valtio ja metsäteollisuus ovat antaneet liikaa periksi luonnonsuojelijoille. (Björn 2003, 38–39.)

Rytteri (2002, 170–174; 2004, 65–67) arvioi, että kiistely metsistä jatkuu niin kauan kuin metsiä on. Vaikka välillä saavutetaan sopu joissakin kysymyksissä, nousee aina uusia eettisyyteen tai esteettisyyteen liittyviä kiistakysymyksiä. Valtakunnan tasolla on löydetty tapoja sovittelua intressiristiriitoja. Sen sijaan paikallisissa kiistoissa on muodostunut uusia koalitioita ja rintamalinjoja. Lapin 2000-luvun kiistoissa metsätaloudesta elantonsa saavat henkilöt kokevat itsensä kärsijöiksi. Teollisuuden ja metsähallinnon sijaan luonnonsuojelijoiden vastapoolin voivatkin muodostaa työntekijöiden ja yrittäjien järjestöt.

Meto – Metsäalan Asiantuntijat ry haki metsäkiistoissa tuekseen europarlamentaarikko Ari Vatasen ja kirjailija Arto Paasilinnan (Meton tiedotteet 13.4.2005 ja 14.4.2005.) Paasilinna antoi tukensa *Greenpeacea* vastaan elinkeinonsa puolesta taisteleville metsämiehille. Hänen mukaansa Suomessa osataan metsien hoito ja suojelu itsekin, emmekä tarvitse neuvoja omat metsänsä hävittäneistä maista. Vatanen vieraili Inarissa ja piti käsittämättömänä, että kiristyksellä ja valheilla ajetaan ihmisiä ahdinkoon. Hänen mukaansa ihmiset ovat etääntyneet peruselinkeinoista ja siksi *Greenpeacen* kaltaisten ”konfliktiteollisuutta harjoittavien yritysten” on helppo vaikuttaa kansalaisiin julkisuuden avulla ja käyttää häikäilemättömästi pohjoissuomalaisia ja metsänhoitoamme kynnysmattonaan.

Hyrnsalmella toimi vuonna 1999 hakkuuliike, joka ei hyväksynyt ympäristöaktivistien toimia hakkuiden rajoittamiseksi. Joukko paikallisia miehiä esti tiesululla *Greenpeacen* aktivisteja menemästä hakkuutyömaalla. Hakkuuliike ilmoitti puolustavansa oikeutta paikalliseen päätöksentekoon ja metsien merkitykseen osana jokapäiväistä toimeentuloa. Liike sai laajan tuen maakunnan poliittisilta päättäjiltä ja muun muassa ammattijärjestöiltä. (Björn 2003, 98–99.)

Suomalaiselle metsäpolitiikalle on ollut tyypillistä sopimuksellisuus ja ohjelmallisuus. Valtion komiteat, puunhintasopimukset sekä julkinen tuki metsätaloudelle olivat tapa toteuttaa metsäpolitiikkaa vielä 1990-luvun alussa. Yhteinen tavoite on ollut puuntuotannon lisääminen ja metsäteollisuuden puuhuollon turvaaminen. (Niskanen ym. 2008, 37–38.) Metsäpolitiikan ja metsän politisoitumisen rajalinja ei kulje enää vain suojelu- ja ympäristökysymysten ja metsän talouskäytön välillä. Nyt käydään rajanvetoa metsän uusien käyttömuotojen ja metsäteollisuusvetoisen metsäpolitiikan välillä. Tavoitteeksi on asetettu

siirtyminen paperintuotantokeskeisyydestä monipuoliseen metsäalan kehittämiseen. Pyritään kehittämään puun energiakäyttöä, puun biojalostusta sekä luontomatkailua ja virkistyskäyttöä. Uusien elinkeinojen yhtenä etuna pidetään niiden paikallisuutta, mikä vähentää työpaikkojen riippuvuutta kansainvälisestä kehityksestä. Metsäpolitiikan linjauksia ei enää määritellä yhdestä arvolähtökohdasta tai yhden intressiryhmä näkökulmasta. Metsä on politisoitunut ja siitä on tullut ristiriitaisten intressien ja arvolähtökohtien kohtaamisen kenttä. (Niskanen ym. 2008, 201–204.)

Postproduktiivinen metsä ja metsätyön uudet muodot

Elinkeinorakenteella mitaten suomalaisella maaseudulla siirryttiin 1990-luvulla palveluyhteiskunnan aikaan. Euroopan Unioniin liittyminen vuonna 1995 kiihdytti maatalouden rakennemuutosta, jonka jälkeen maatalouden harjoittaminen on vähentynyt nopeimmin maan itä- ja pohjoisosissa. Kun tilojen määrä oli asutustoiminnan päättyessä 1960-luvun alussa yli 300 000, oli aktiivitilojen määrä vuonna 2010 noin 62 000 tilaa. Maaseutu on menettänyt olennaisesti tuotannollista merkitystään. Samanaikaisesti ovat kansalaisten lisääntynyt vapaa-aika ja ympäristötietoisuus monipuolistaneet luontoon liittyviä aktiviteetteja ja muuttaneet ihmisten luontosuhdetta. (Pyykkönen 1999, 7; 2001, 49–50; Leinamo 2003, 9–11.)

Vaikka ympäristötietoisuus on kasvanut, on luonto kuitenkin eriytynyt ihmisten jokapäiväisestä elämän piiristä. Maantieteellinen ja sosiaalinen välimatka luonnon konkreettiseen hyödyntämiseen on pidentynyt. Nuorten sukupolvien arvot ja toimintatavat poikkeavat merkittävästi perinteisen työväenluokan tai talonpoikaiston kulttuurista, joissa korostuivat arkinen suhde luontoon ja luonnon hyväksikäytön oikeutus. Erityisesti keskiluokan aineettomien arvojen korostamiseen on liitetty koskemattoman luonnon ihailu, luonnon maisemallistaminen ja sen romantisointi. Luonnon hyötykäytön etääntyminen ja aineettomien merkitysten korostuminen ovat edistäneet suojelumyönteisyyden yleistymistä ja metsän muiden kuin puunkäyttöä korostavien arvojen nousua. (Kortelainen 1996, 93–94; Reunala 1991, 214–216.)

Vaikka teollinen puunkäyttö säilynee jatkossakin taloudellisesti merkittävimpana metsien käyttömuotona, se ei kuitenkaan ole suurin työllistäjä eikä kosketa välittömästi kovinkaan suurta joukkoa kansalaisia. Uudet aineettomat käyttömuodot

liikuttavat merkittävää joukkoa ihmisiä ja työllistävät jo nyt enemmän kuin metsätalous. Pelkästään virkistyskäyttöön ja luontomatkailuun liittyvien työpaikkojen kokonaismäärä arvioitiin vuonna 2000 noin 32 000 henkilötyövuodeksi (Ympäristöministeriö 20.6.2007). Luontomatkailun työllistävä ja taloudellinen merkitys on suuri etenkin Pohjois- ja Itä-Suomessa ja saaristossa.

Samanaikaisesti kun perinteinen asutus ja elinkeinot kuihtuivat, synnytti yhteiskunnan rakennemuutos myös uudentyyppisiä toimintoja maaseudulle. Poismuuton rinnalla tapahtui maalle muuttoa kesäksi. Muodostui kesämökkiläisten joukko, joista monet tulivat kesäksi entiselle kotiseudulleen. Mökkiläisten suhde maaseutuun ja luontoon poikkeaa luonteeltaan perinteisen maaseutuväestön tuotannollisesta ja välittömästä luontosuhteesta. Moni alue muuttui 1980-luvun kuluessa yhä selvemmin elämismaaseudeksi, asuin- ja lomanviettoalueeksi, jolla ei ollut tuotannollista sidosta maahan tai metsään. (Björn 1999, 209–211.)

Pertti Rannikko (2008, 86–88) tuo metsän yhteiskuntatieteelliseen tarkasteluun uuden näkökulman. Yhdysvaltalaisessa ja eurooppalaisessa keskustelussa puhutaan maaseudun siirtymästä produktivistisesta vaiheesta postproduktivistiseen luontosuhteeseen. Pelkistäen voi luonnehtia, että produktivistisen maaseudun tehtävänä oli tuottaa mahdollisimman suuri määrä ruokaa, puuta ja muita hyödykkeitä. Postproduktivistinen vaiheen maaseutu ja luonto puolestaan nähdään monenlaisen yksilöllisen kulutuksen kohteena ja elämysten lähteenä sekä luonnon monimuotoisuuden ylläpitäjänä.

Rannikko kytkee metsäsektoritarkastelun produktivistiseen ajatteluun, jossa metsät nähtiin ennen kaikkea puuntuotannon ja työllisyyden lähteinä. Metsäsektorin asema yhteiskunnassa muuttui kuitenkin olennaisesti 1990-luvun aikana. Samanaikaisesti myös yhteiskuntatieteellisten tutkimusten painopiste siirtyi metsäsektoritarkastelusta aiempaa laajempaan yhteiskunnalliseen näkökulmaan. Rannikon (2008, 86) mukaan tutkimuksen näkökulman tuleekin laajentua tuotannollisista ja rakenteellista kysymyksistä selvittämään laajemmin kaikkea, mitä metsissä tapahtuu. Tarvitaan uutta, metsäsosiologista lähestymistapaa.

Postproduktivististen metsän käyttömuotojen yleistyminen ja luonnon sosiaalisen merkityksen kasvu näkyy tilastoissa vähintään yhtä selvästi kuin produktivististen

muotojen merkityksen supistuminen. Suojeltujen metsien osuus metsätalousmaasta nousi 2 prosentista 13 prosenttiin 1980- ja 1990-lukujen aikana. Metsien virkistys- ja matkailukäyttö on jatkuvasti lisääntynyt. Metsä on entistä useammalle vapaa-ajan maisemaa, mikä näkyy myös kesämökkien määrän moninkertaistumisena. Työ metsässä on vaihtunut vapaa-ajan viettoon luonnossa. (Rannikko 2008, 88–89.)

Rannikko (2008, 88–89) käyttää Valtimon Sivakkaa esimerkkinä postproduktivistisesta siirtymästä. Alueen metsät ovat edelleen produktivistisessä käytössä, mutta kylän elämään koneellistetut hakkuut eivät juuri vaikuta. Koneet käyvät silloin tällöin tekemässä hakkuita ja rekat ajavat puut nopeasti pois. Alueen väkiluku on romahtanut vuoden 1960 noin 400 asukkaasta nykyiseen kolmeenkymmeneen. Kuitenkin alueen metsissä, soilla ja järvillä liikkuu enemmän ihmisiä kuin koskaan aikaisemmin. Kymmenen kilometrin säteellä kylästä liikkuu vuosittain varovaisestikin arvioiden 10 000 ihmistä: kansallispuistossa patikoivia, retkeilykalastusalueella retkeileviä, talomuseossa kävijöitä, valtionmailla metsästäviä, marjoja ja sieniä poimivia sekä järvillä kalastavia. Hyötykäytön tilalle on tullut metsien ja luonnon turistinen käyttö. Tällä hetkellä alueen vahvin yhteisö ei muodostu 30 ympärivuotisesta asukkaasta, vaan Petäjäjärven kämppää tukikohtanaan pitävistä kuopiolaisista metsästäjistä.

Produktivistinen metsienkäyttö hyödyttää välittömästi entistä harvempia. Metsänomistuksen kaupunkilaistuessa metsien merkitys tulonlähteenä on vähentynyt ja muiden hyötyjen merkitys on korostunut. Postproduktivistiset painotukset alkoivat näkyä metsäpolitiikassa jo 1990-luvulla, jolloin metsien käyttöön liittyvistä voimaperäisimmistä keinoista luovuttiin ja pyrittiin sovittamaan metsän eri käyttömuotoja yhteen. Postproduktivistiseen vaiheeseen liittyy uusien elinkeinojen ja uudenlaisen aktiviteetin syntyminen. Maaseudun uusien elinkeinojen harjoittajat ovat löytäneet liittolaisia luonnonsuojelijoista. Ryhmiä yhdistää pyrkimys kehitykseen ja kasvuun, joka ei kuluta ja pilaa luontoa. Samoja tavoitteita on myös kesämökkiläisillä, matkailijoilla ja retkeilijöillä. Tulevaisuudessa nämä ryhmät asettavat produktivistiset toiminnot aiempaa kriittisemmän tarkastelun kohteeksi. Rannikko (2008, 93–94) ennakoi, että parhaillaan ollaan valmistautumassa kiihtyvään kamppailuun metsistä ja luonnonvaroista.

Metsänomistuksen rakennemuutoksen ennustetaan vaikuttavan tulevaisuudessa puuntarjontaan. On mahdollista, että osa yksityismetsistä siirtyy ainakin osittain postproduktivistisen metsänkäytön piiriin. Avoin kysymys on, miten metsiä perivä kaupungistunut ja metsien tuotosta riippumaton sukupolvi tulee käyttäytymään. Heidän metsänsä halutaan kuitenkin pitää puuntuotannossa, joten heidän myynti- ja metsänhoitokäyttäytymiseensä pyritään vaikuttamaan metsätalouden neuvonnalla ja metsäyhtiöiden markkinoinnilla. (Hetemäki ym. 2006, 74.)

Työmarkkinoiden näkökulmasta on perusteltua tarkastella metsään ja luontoon liittyvää työvoimaa kahtena eri kategoriana. Puuntuotannon ja -korjuun työvoimaa voidaan pitää omana metsien käytön työmarkkinoiden produktivistisena segmenttinä. Postproduktivistisia, luontoon liittyviä töitä tekevien joukko on uusi ja kasvava työvoimasegmentti. Se on sekoitus palkkatyötä, yrittäjyyttä, vapaa-ajan harrastusta ja osa-aikaisuutta. Siinä on piirteitä, joita pidetään tyypillisinä jälkiteollisen yhteiskunnan työmarkkinoille.

Yksi metsien käyttöön liittyvä kasvava toimiala on luontomatkailu (Tyrväinen 2006). Siihen voidaan laskea kaikki luontoon tukeutuva matkailu, kuten motorisoitu ja lihasvoimaan perustuva luonnossa liikkuminen, kalastus ja metsästys sekä supisuomalainen mökkeily. Monissa kunnissa, erityisesti Lapissa, luontoon ja virkistykseen liittyvä liiketoiminta on liikevaihdoltaan suurempaa kuin metsätalous. Työllistäjänä nämä toimialat ovat ohittaneet jo metsätalouden ja tulevat edelleen kasvamaan toisin kuin puuntuottamiseen ja -korjuuseen liittyvät tehtävät. Luontomatkailu lisää osaltaan kilpailua metsäympäristöstä ja eri matkailijaryhmien intressien yhteensovittamista ja niiden yhteentörmäyksiä. Uudet käyttömuodotkin johtavat väistämättä konflikteihin suojeluintressin, metsätalouden harjoittamisen ja toisten metsänkäyttömuotojen kesken.

Tulevaisuudessa ”metsätyön” kirjoa on tarkasteltava sekä perinteisen metsätalouden että uusien metsänkäyttömuotojen näkökulmista. On luontevaa ajatella, että entinen kausimetsuri on korvattu thaimaalaisella marjanpoimijalla ja että metsähallituksen vanha alueherra on nykyisellään kansallispuistonjohtaja.

5. Suomalainen yhteiskunta ja metsä – yhteiset muutosvuodet

Tässä luvussa tehdään yhteenveto suomalaisen yhteiskunnan, metsän teollisen käytön ja maaseudun kehityksestä. Muutos on tarkastelussa jaettu kolmeen ajanjaksoon: *Agraari-Suomeen, Konsensus-Suomeen ja globalisoituvaan Suomeen*. Markku Kuisma (1999, 50–52) korostaa on, että kertomus Suomen metsävaroihin ja -teollisuuteen perustuvasta yhteiskunta- ja talouskehityksestä ei ole myytti, vaan tosiasia. Suomen talouden kehityksestä leimasi 1900-luvun ajan metsäfundalismi: metsät olivat köyhyydestä nousevan maan vihreää kultaa, puunjalostusteollisuus oli sille vaurautta jauhava Sampo ja Aallon kaltaisten arkkitehtien suunnittelemat paperitehtaat olivat uudenaikaistuvan maan valkohohtoisia katedraaleja.

Metsävarat ovat integroineet Suomea Eurooppaan ja kansainväliseen kauppaan: keskiajalla turkiskaupan, 1600-luvulla tervan, 1700-luvulla puutavaran ja puulaivojen ja sitten 1800-luvun lopulta lähtien sellun ja paperin avulla. Metsäteollisuuden kehitys ja sitä tukevat poliittiset ratkaisut määrittivät suomalaisen yhteiskunnan rakenteita koko 1900-luvun ajan. Metsäteollisuus koettiin kansalliseksi tehtäväksi. Metsäteollisuus toimi hyvinvoinnin luojana ja metsien teollinen käyttö koettiin oikeutetuksi yhteisen hyvän lähteeksi. Metsäteollisuus on 2000-luvulle tultaessa irronnut kansallisista kehyksistä ja kansalaisten näkemykset hyväksyttävästä metsien käytöstä ovat pirstaloituneet.

Suomen alueellinen työnjako juontaa juurensa aikaan ennen teollistumista. Itä-länsi jako määräytyi eriytymisestä itäiseen kaskiviljelyyn ja läntiseen peltoviljelyyn. Alueellista eriytymistä vahvisti myöhemmin jako läntiseen talonpoikaiseen metsänomistukseen ja itäiseen ja pohjoiseen suurmetsänomistukseen. Lisäksi metsäteollisuuden kehitys vaikutti alueiden sisällä synnyttämällä jalostuskeskuksia ja jättämällä jotkut alueet puuntuottajiksi. (Katajamäki 1988, 128–129.)

Ismo Björn (1999, 17–19, 226–227.) jakaa metsän käytön historian kolmeen pääjaksoon: esiteolliseen, teolliseen ja jälkiteolliseen vaiheeseen. Esiteolliselle vaiheelle, joka jatkui 1800-luvun lopulle saakka, oli leimallista metsien jakamaton omistus sekä puun käyttö jokapäiväisiin tarpeisiin. Teollinen metsänkäyttö kasvoi vähitellen talonpoikaisen käytön rinnalla. Vasta 1950-luvulla voi sanoa siirrytyn teollistettuun metsänkäyttöön, jossa korostuvat puu teollisena raaka-aineena, metsien yksityisomistus ja metsätalouden valtiollinen säätely. Jälkiteolliseen metsänkäyttöön ollaan siirtymässä 2000-luvun alussa. Siirtymässä korostuvat luontoon ja sen eri käyttömuotoihin liittyvät intressiristiriidat.

Metsäteollisuuden kehityksessä voidaan puolestaan erottaa neljä ajanjaksoa. Ennen toista maailmansotaa kasvu oli luonteeltaan orgaanista, jolloin pyrittiin vastaamaan puunjalosteiden kasvavaan kysyntään ja ottamaan käyttämättömät metsävarat tuotantoon. Sodan päättymisestä 1960-luvulle saakka kasvu perustui metsätalouden integroimiseen osaksi metsäsektoria ja jalostusasteen nostamiseen. Aika 1960-luvun lopulta 1980-luvun puoliväliin oli metsäteollisuusyritysten monialaistumisen aikaa. Seuraava vaihe 1980-luvun lopulta lähtien johti kansainvälisiin yritysfuusioihin sekä keskittymiseen korkealaatuisiin paperituotteisiin. 2000-luvulla alussa vahvoiksi ajateltujen tuotteiden kysyntä on laskenut ja kotimaista tuotantoa on jouduttu supistamaan. (Sajasalo 2001, 113–115; Niskanen ym. 2008, 21–22, 31.)

Taulukkoon 1 on tiivistetty agraarisen, konsensuksen ja globalisoituvan Suomen ajanjaksoille ja ajanjaksojen siirtymiin sijoittuvien murroskausien tyypilliset piirteet. Kutakin ajanjaksoa ja murrosvaihetta tarkastellaan viidestä eri näkökulmasta: talouden ja politiikan, yhteiskunnan metsäsuhteen, metsäteollisuuden kehitysvaiheen, maaseudun kehityksen ja metsätyöprosessin muodon keskeisten piirteiden perusteella. Taulukon ajalliset rajaukset ovat suuntaa-antavia. Vuosiluvut lähinnä sijoittavat kunkin vaiheen yleiseen historialliseen kehikseen. Taulukon avulla pyritään jäsentämään muutosten eri ulottuvuuksien ajallisesta sijoittumisesta ja kuvaamaan eri tason muutosten keskinäisiä riippuvuussuhteita.

Taulukko 1. Suomalaisen yhteiskunnan, metsäteollisuuden, maaseudun, metsäsuhteen ja metsätalouden piirteitä eri ajanjaksoina

	Agraari-Suomi	1. murros	Konsensus-Suomi	2. murros	Globalisoituva Suomi	3. murros
Talous ja politiikka	Pienviljelyn perustuva maareformi, luonnonvarojen käyttöönotto	Agraarilinjasta luopuminen, kohti teollista kasvupolitiikkaa	Kasvupolitiikka ja sopimusyhteiskunta	Säätelystä luopuminen ja talouden avautuminen	EU-jäsenyys, globaalit markkinat, markkinaohjaus	Globaaliin työnjakoon sopeutuminen
Metsäteollisuus	Hidas orgaaninen kasvu, kasvavan kysynnän tyydyttäminen	Jalostusasteen kohottaminen, paikalliset investoinnit	Kansantalouden perusta, keskeinen korporaatio, yhdistystoiminta	Kansallinen keskittyminen, tuotestrategian muutos, alaksi muiden joukkoon	Yritysten kansainvälistyminen, investoinnit ulkomaille	Irti kansallisesta kehyksestä, tehtaiden sulkemisia, globaali strategia ja tuotannon hallinta
Maaseutu	Asutustoiminta, paikallisuus, pienviljelyä, ihmistyövälinen maataloustuotanto	Maatalouspolitiikan käänne, ”lapiolinjasta” luopuminen, ”kaupungin imu”, suuri muutto	Koneellistuva maatalous, yrittäjämäisyys, metsänomistuksen kaupungistuminen	Keskittyvä maatalous, tilakoon kasvu,	EU-ohjaus, harvat maatalousyritykset, elämis- ja elämysmaaseutu	Osa-aikainen vapaa-ajan ja virkistykseen maaseutu, harvat tuotantotilat
Metsäsuhde	Luonnonvarojen hyödyntäminen, luonnon rytmiin sopeutuminen	Tehomeisätalous tavoitteeksi	Metsävarojen täysimääräinen hyödyntäminen	Metsäsodat, teollisen käytön legitimitietin kyseenalaistaminen	Ristiriitojen ohjelmallinen sopiminen,	Postproduktiiviset käyttömuodot, ekologiset lähtökohdat legitimejä, teollisen käytön supistuminen
Metsätyö	Kausisavotointia, pienviljelyn ja metsätalouden kombinaatio, käsityötä	Metsätalouden ammatillistuminen	Palkkatyömeturit ja sopimusurakoitsijat työnjohdon alaisuudessa	Hakkuu koneille, metsurien ja työnjohtajan vähentäminen	Puunkorjuun yrittäjien ketjuille, metsäosastot ohjaavat korjuuketjuja	Puunkorjuun operatiivinen vastuu harvoille alihankkijoille
	1940	1950	1960	1970	1980	1990 2000 2010

Agraari-Suomi ja metsäteollisuus kansallisena tehtävänä

Metsäperustaisen kehitystien valinta ei ollut itsestään selvää. 1800-luvun lopun kansallisromanttinen ajattelu korosti metsän ja erityisesti koskemattoman erämaaluonnon merkitystä. Luontoon liitettiin eettisiä ja esteettisiä symboliarvoja, jotka toimivat suomalaisen identiteetin muodostumisen lähteenä. (Merivirta 2005, 228–229.) Nouseva teollisuus kuitenkin voitti ja sivistyneistö tyytyi säilyttämään alkuperäistä luontoa luonnonsuojelualueiden avulla. Metsäteollisuuden uskottiin tuovan taloudellista hyvinvointia ja levittävän hyvinvointia maan eri osiin ja eri väestöryhmille. Markku Kuusman (1999, 56–58) mukaan Suomeen syntyi 1900-luvun alussa industrialismin ja nationalismin liitto, kun teollisuuspiirit, fennomaanit ja agraaripiirit pyrkivät yhdessä valtiovallan kanssa kanavoimaan metsäteollisuuden kasvun kansallista kehitystä ja talonpoikaiston sekä keskiluokan asemaa vahvistavaksi voimaksi.

Suomen talouden rakenne ja maantieteellinen sijainti olivat luonteeltaan samankaltaisia kuin monien itäisen Euroopan maiden. Suomen kehityksen voi katsoa edustavan itäisen ja läntisen Euroopan välistä kolmatta tietä. Metsäteollistuminen kiinnitti maan itäisestä sijainnistaan huolimatta länteen, vaikka Suomi muistuttikin agrarismissaan pinnallisesti tarkasteltuna itäeurooppalaisia yhteiskuntamalleja. Suomen erkaantuminen jo 1920- ja 1930-luvulla luontevimmasta viiteryhmästään, Itä-Euroopan köyhistä ja agraarisista maista ja lähestyminen Länsi-Euroopan tasoa, perustui keskeisesti metsävaroja jalostavaan vientiteollisuuteen. Itäiset piirteet ilmenivät kuitenkin agraaripiirien poliittisena vaikutusvaltana, maalaisköyhälistön ongelmien ratkaisuna pientilavaltaisilla maareformeille sekä pyrkimyksenä elintarvikeomavaraisuuteen. Syntyi protektionistinen ”Maatalous-Suomi”. Teollistumisen perustuminen metsään ja politiikan agraarisuuntaus muodostivat rakenteet, jotka ohjasivat suomalaisen talouden ja politiikan perusdynamiikkaa aina 1990-luvulle asti, ja selittävät sen, miksi Suomi säilytti teollistumisesta huolimatta agraarisen luonteensa 1950-luvulle saakka. (Alestalo & Kuhnle 1984, 16–25; Alestalo 2007, 149; Koskinen 1998, 206–207; Kuisma 1999, 56–63.)

Ennen toista maailmansotaa Suomen vienti koostui raakapuusta ja matalan jalostusasteen puutuotteista, kuten sahatavarasta, hiokkeesta ja selluloosasta. Sotavuosien puumarkkinoiden yhteistyö loi perustan myöhemmälle puukaupalliselle sopimiselle ja metsäpoliittiselle yhteistyölle. Sota-ajan puuhuollon vaikeudet puolestaan herättivät tarpeen metsätyön rationalisointiin. Sodan jälkeen metsäteollisuuden kehittäminen nousi kansallisen talouspolitiikan keskiöön. Asutuspolitiikka puolestaan jatkoi itsenäisyyden alkuvuosien agraarisuuntausta aina 1960-luvulle saakka. Talouspolitiikka kääntyi jo 1950-luvulla talouskasvua suosivaksi ja yhteiskuntapolitiikan tavoitteeksi tuli teollinen hyvinvointivaltio. Tätä Maalaisliiton ja vasemmiston voimin toteutettua politiikkaa on luonnehdittu myöhäisfennomaaniseksi valtiososialismiksi. (Rytteri 2002, 71–72.)

Teollisuus kasvatti 1960-luvulla puunkäyttöään ja investoi jalostusasteen nostoon, mikä edellytti ympärivuotista ja tehokasta puunhankintaa. Maatalouspolitiikalla pyrittiin hillitsemään ylituotantoa ja lisäämään tehokkuutta. Metsätyön rationalisointi ja työvoimapolitiikan muutos veivät pientilallisilta perinteiset sivuansiot. Kun vielä pientiloilla kasvaneet suuret ikäluokat tulivat töikään, kasvoivat paineet maalta muuttoon. Etelä-Suomen ja Ruotsin kasvavan teollisuuden työvoimankysyntä tarjosi mahdollisuuden sijoittua uusiin ammatteihin. Alko suuri muutto, jonka seurauksena metsätyö irtosi maataloudesta ja suomalaiset irtosivat maaseudusta.

Konsensus-Suomi ja kasvava metsäteollisuus

Vuodet 1960-luvulta 1980-luvun puoliväliin olivat sopimussyhteiskunnan aikaa. Tuona aikana Suomesta kehittyi hyvinvointivaltio. Talouden kehitys ja poliittinen päätöksenteko perustuivat korporaatioiden välisiin sopimuksiin. Metsäsektori nautti vielä 1980-luvulle tultaessa poliittisesta erityisasemasta, jota tuettu metsäohjelmilla, valuuttakurssipolitiikalla sekä kehittämällä metsäsektorin tarvitsemaan infrastruktuuria. Metsäsektori puolestaan oli luonut yhteiskuntaan hyvinvointia sekä välittömästi tai hyvinvointivaltion kehityksen kautta. Suunnitelmallisuutta ja sopimista korostaneesta politiikasta siirryttiin kansainvälistä kilpailukykyä ja markkinavoimien vapautta suosivaan talouspolitiikkaan. Muuttunut poliittinen

suuntaus ja talouden kehitys purkivat suomalaisen yhteiskunnan metsäsektorikeskeisyyttä. Kasvavat alat, metalli- ja sähkötekninen teollisuus nousivat merkittäviksi vientialoiksi ja metsäsektori menetti aiemman kansantaloudellisen erityisasemansa.

Metsäteollisuuden koostuminen maakunnallisista yhtiöistä heikensi yritysten kilpailu- ja investointikykyä. Talouden kansainvälistyminen lisäsi painetta suurempaan yrityskokoon. Nämä tekijät käynnistivät 1980-luvulla metsäyhtiöiden kansallisen keskittymisen ja edelleen kehityksen kohti globaaleja metsäjättejä. Metsäteollisuuden keskittyminen ja toiminnan rationalisointi kaikilla tasoilla käänsivät sektorin kokonaisuustyöllisyyden laskuun. Sektori ei enää pitänyt yllä maaseudun eikä tehdaspaikkakuntienkaan rakenteita entisellä tavalla. Sektorin taloudellisen merkityksen ja työllisyysvaikutuksen heikkenemisen lisäksi nouseva ympäristötietoisuus kyseenalaisti sektorin erityisaseman. Metsäsektorisopimus murtui ja sektorin legitimizeetti asetettiin kyseenalaiseksi.

Erityisesti 1960-luvulla omaksuttu tehometsätalous herätti ärtymystä ja aiheutti kritiikkiä metsätalouden menetelmiä kohtaan. Metsätaloudessa oli vallinnut ”ukkoherrakulttuuri”, joten sitä ylläpitäneen metsämieseliitin oli vaikea sopeutua siihen, että sen oikeutta hallita metsätaloutta arvosteltiin. Ympäristökriittisyyden leviäminen ulkomaisiin kuluttajiin muutti metsäteollisuuden ympäristöasenteita ja johti ”pehmeämpiin” toimintakäytäntöihin.

Globaali metsäteollisuus ja kansallinen metsä

Itsenäisyyden ajan vallinnut metsäteollisuuden ja yhteiskunnan välinen sopimus murtui lopullisesti Euroopan integraatiokehityksen ja Suomen EU-jäsenyyden seurauksena. Suomella ei ollut enää mahdollisuutta entiseen tapaan tukea metsäsektoria ja harjoittaa talouden säätelyä, kun kansallinen politiikkaa joutui sopeutumaan ylikansalliseen päätöksentekoon. Toisaalta 1990-luvulla muodostuneet globaalit metsäjätit eivät enää voineet olla kansallisen metsäsektorisopimuksen osapuolia. Kansallisen intressin sijaan niiden toimintaa ohjaavat globaalit markkinat ja uusien omistajaryhmien tuotto-odotukset. Yritysten side tehdaspaikkakuntiin sekä

kansalliseen identiteettiin ja päätöksentekoon löystyi entisestään. Suomalainen metsäteollisuus perinteisessä mielessä lakkasi olemasta.

Metsien taloudellisen käytön hyväksyttävyys ja metsäteollisuuden oikeutus olivat perustuneet keskeiseen taloudelliseen asemaan ja työllistävään vaikutukseen sekä kotimaiseen omistukseen ja raaka-ainepohjaan. Konsensus hajosi useista eri syistä: metsäsektori ei ole enää talouspolitiikan keskiössä, se ei ole merkittävä työllisyyden ylläpitäjänä, sen investoinnit suuntautuvat Suomen ulkopuolelle ja yhtiöt ovat alkaneet sulkea suomalaisia tehtaitaan. Lisäksi ympäristötietoisuuden lisääntyminen ja arvomaailman muutos ovat kyseenalaistaneet metsien teollisen käytön oikeutuksen. Metsästä on tullut uudella tavalla intressien taistelukenttä.

Teollinen metsänkäyttö on edelleen taloudelliselta merkitykseltään ylivoimainen muihin metsänkäyttömuotoihin verrattuna. Kuitenkin erilaiset luontoon ja metsään liittyvät arvot ovat nousseet teollisen metsänkäytön kilpailijoiksi. Jälkiteollisen yhteiskunnan kansalaisten metsäsuhteessa korostuvat vapaa-ajan virkistyskäyttö, metsän esteettiset, eettiset ja kaiken kaikkiaan muut kuin puuntuotannon taloudelliset arvot. On tärkeää huomata, että 2000-luvun alussa ”uudet metsätyöt”, jotka liittyvät luontomatkailuun, metsien virkistyskäyttöön, luonnonsuojeluun ja vapaa-ajan asumiseen, työllistävät suuremman joukon ihmisiä kuin perinteinen metsätalous. Perinteisen produktiivisen metsänkäytön joutuu yhä useammin kilpailemaan postproduktiivisen metsien käyttö kanssa.

Metsäteollisuuden globalisaatio ja metsäpolitiikan kansainvälistyminen ovat irrottaneet metsätyön kansallisista kehyksistä. Suomalaisen metsätyön kehitys ei enää ole riippuvainen kotimaisista metsistä tai puunjalosteiden tuotannosta, vaan entistä enemmän globaalista kehityksestä, poliittisista ja ideologista tuulista sekä eri käyttömuotojen kilpailusta. Metsätyön käsitteen laajentaminen koskemaan kaikkea metsiin liittyvää ja metsissä tehtävää työtä tuottaa uudenlaisen kuvan metsätyömarkkinoista.

III. RATIONALISOINNILLA TEHOA METSÄÄN

Vielä viisikymmentäluvulla ajateltiin, että sahalla ja kirveellä varustettu jätkä on meillä ainoa ja paras ”metsänhakkuukone” ja hevonen talviseen puunkorjuuseen parhaiten soveltuva ”juontoneuvo” (Virtanen 1985, 202). Runsaassa viidessä vuosikymmenessä puunkorjuu on muuttunut ihmistyövaltaisesta luonnonrytmiin tahdistetusta työstä koneellistetuksi logistiseksi ketjuksi.

Tutkimuksen tässä osassa metsätyöprosessia tarkastellaan teollisen puunkorjuun kehitysvaiheiden näkökulmasta. Kuvaus noudattaa edellisessä osassa kuvattuja suomalaisen yhteiskunnan, metsäteollisuuden ja maaseudun kehityksen ajanjaksoja. Tarkastelun fokus on metsätyöprosessin muutoksesta, joten analyysissä on etsitty työprosessin kehitysvaiheita ja niiden murroksia, jotka perustuvat työprosessin organisoinnin ja teknologian muutosten analyysiin. Samoin on pyritty löytämään niitä mekanismeja, jotka ovat ohjanneet puunkorjuun rationalisointia. Analyysia on tarkennettu puunkorjuun rationalisointiin osallistuneiden kuvauksilla eri työprosessin eri kehitysvaiheista ja heidän tulkinnoillaan rationalisoinnin lähtökohdista.

Osan alussa luodaan katsaus rationalisointiajattelun tuloon Suomeen ja kuvataan rationalisoinnin luonteen muuttumista. Metsätyöprosessin ajanjaksojen kuvaus alkaa siitä, kun systemaattinen rationalisointityö käynnistyi jatkosodan aikana ja miten se organisoitiin rauhan tultua erillisiin metsätyön rationalisointiyksiköihin.

Työprosessin kuvauksen ensimmäinen jakso käsittelee savotointia metsäteollisuuden perustamisesta 1960-luvulle. Seuraava jakso, metsätyön ammatillistumisen aika, alkaa siitä kun moottorisahat korvaavat käsityön ja puunajajista tulee metsäkoneurakoitsijoita. Kolmas vaihe käynnistyy hakkuun koneellistumisesta 1980-luvun lopulla, jonka jälkeen puunkorjuun operatiivinen vastuu siirtyy yrittäjille. Viimeisenä ajanjaksona tarkastellaan 2000-luvun alun

globalisoituvan metsäteollisuuden kotimaista puunkorjuuta. Osan lopussa tehdään yhteenveto puunkorjuun rationalisoinnin ajanjaksoista.

Metsätyön rationalisointi on suurimmalta osalta ollut systemaattista tutkimus- ja kehittämistoimintaa, jossa keskeisiä toimijoita, erityisesti 1950-luvulta 1980-luvulle, ovat olleet eri puunhankkijoiden institutionaaliset kehittämisorganisaatiot, metsäyhtiöt ja Metsähallitus sekä yksittäiset laite- ja menetelmien kehittäjät. Tutkimuksen tämän osan aineistona on käytetty eri toimijoiden tuottamaan aineistoa. Aineisto koostuu eri aikakausien rationalisointitutkimusten raporteista, kehittämiskokeilujen kuvauksista ja tuolloin julkaistusta alan ammattikirjallisuudesta. Lisäksi aineistona on käytetty rationalisoinnin institutionaalisten toimijoiden sekä yksittäisten kehittäjien tuottamia aikalaistekstejä, artikkeleita ja historiikkeja.

Tekstejä lukiessani ja käyttäessäni niitä tutkimusaineistona olen pyrkinyt noudattamaan historialliseen aineiston käyttöön liittyvää lähdekriittisyyttä. Olen arvioinut lähteen luotettavuutta, kirjoittajan tai tekstin puolueettomuutta ja tekstin tuottajan asiantuntemusta. Olen esimerkiksi metsäteollisuuden vaikuttajien haastatteluihin perustuvia tekstejä käyttäessäni ottanut huomioon muistelijan pyrkimyksen tulkita oma tai oman viiteryhmän toiminta myönteisessä valossa. Toisaalta olen varmistanut, että käyttämäni lähteiden kirjoittajat tai puhujat edustavat riittävää asiantuntemusta. Jos haluaa selvittää metsäteollisuuden rationalisoinnin kulkua menneinä vuosikymmeninä, löytyvät sen esisijaiset asiantuntijat metsätyön institutionaalisten kehitysorganisaatioiden tutkijoista ja yhtiöiden metsäosastojen johdossa toimineista. Tekstejä lukiessani olen pyrkinyt tulkitsemaan niitä oman aikansa kontekstissa. Aineiston kattavuuden olen pyrkinyt varmistamaan käyttämällä laajasti eritasoisia ja -tyyppisiä lähteitä.

6. Rationalisoinnin historiasta ja luonteesta

Modernin teollisen yhteiskunnan keskeinen tavoite on ollut pyrkimys tuotannolliseen tehokkuuteen. Rationalisointi on yksi 1900-luvun merkittävimmistä työelämän ja erityisesti tuotannollisen toiminnan tendensseistä. Se on koko länsimaisen modernisaation olennaisimpia piirteitä, sen kovaa ydintä. Tavallisimmin rationalisointi on esitetty rationaalisenä toimintana, tekniikan kehityksenä ja uusien tuotantomenetelmien käyttöönottona, jolla on pyritty parantamaan tuotantoprosessin toimintaa, kohottamaan tuottavuutta ja tehostamaan työvoiman käyttöä. Pauli Kettunen (1997 ja 2001) pitää rationalisointia on myös ideologisesti merkittävä ilmiönä, jota on käytetty myös kansallisen identiteetin rakentamiseen.

Tässä luvussa luodaan katsaus rationalisointiajattelun tuloon Suomeen ja sen soveltamiseen suomalaiseen tuotannon ja elinkeinoelämän kehittämiseen. Aluksi tarkastellaan 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenten aikana tulleita rationalisointivaikutteita ja niiden omaksumista tuotannolliseen toimintaan. Sen jälkeen nostetaan esille toisen maailmansodan aikainen tuotannon tehostaminen, jonka pohjalta rationalisointi vakiintui rauhan tultua. Sitten kuvataan, miten suhde rationalisointiin on muuttunut viime vuosikymmeninä.

Rationalisoinnin tulo Suomeen

Systemaattisen tehokkuusajattelun synty liitetään yhdysvaltalaisen Fredrick Winslow Taylorin 1900-luvun alussa kehittämään tieteellisen liikkeenjohdon teoriaan. Hänen oppinsa aloitti tietoisien rationalisoinnin aikakauden ja merkitsi käännettä tavassa hahmottaa teollisen tuotannon organisointi. Taylor poikkesi muista tehokkuuden edistäjistä analyysinsä systemaattisuudella ja tarkalla teollisen tuotannon mallintamisella. Opin ”tieteellisyys” lisäsi osaltaan sen hyväksyttävyyttä.

Taylorismin keskeisiä teesejä olivat työsuoritusten osittaminen ja analysointi työntutkimuksen avulla, tuotannon standardisointi ja työnjohdon aseman korostaminen sekä erillisten suunnitteluyksiköiden perustaminen. (Kettunen 1997, 11–18; Michelsen 2001, 12–14.) Pauli Kettunen liittää Taylorin ja koko rationalisoinnin ideologian Max Weberin erittelemään länsimaiseen rationaliteettiin.

Suomeen tieteellisen liikkeenjohdon ajatukset toi tuoreeltaan Taylorin kirjoituksista innostunut geologisen toimiston tirehtööri, professori J.J. Sederholm. Hän tapasi Taylorin henkilökohtaisesti vieraillessaan Yhdysvalloissa 1913 ja piti tapaamista matkansa kohokohtana. Sederholm arvioi, että teollisuuden ja muiden toimialojen kaikissa maissa on vielä mentävä tämän miehen oppiin. (Kettunen 1997, 11.) Pauli Kettunen (1997 ja 2001) ja Karl-Erik Michelsen (2001) pitävätkin Sederholmin henkilökohtaista innostusta merkittävänä tekijänä rationalisointiaatteen varhaiselle tulolle Suomeen. Hän oli yksi varhaisemmista taylorismin pioneereista Euroopassa. Hän julkaisi vuonna 1915 kirjan *Arbetets vetenskap* ja sen suomenoksen, *Työn tiede*. Nämä olivat ensimmäisiä tieteellistä liikkeenjohtoa käsitelleitä teoksia maassamme.

Ensimmäisen maailmansodan ja kansalaissodan jälkeinen tilanne vaikeutti talouden normaalia toimintaa, joten työtehokysymykset eivät nousseet esille välittömästi kirjojen julkaisun jälkeen (Pulma 1984, 14). Kun olot 1920-luvun alussa rauhoittuivat, voitiin jatkaa esimerkiksi maatalouden työtehokysymysten pohdintaa. Vaikka Sederholm piti tieteellistä liikkeenjohtoa ennen kaikkea teollisuuteen sovellettavana oppina, hän laajensi pohdintojaan koskemaan myös maataloutta ja kauppaa. Sederholmin kirjoitukset innostivat viipurilaista Harry Hallenbergia, joka alkoi vuonna 1921 kokeilla työtieteen soveltamismahdollisuuksia maatalouteen kotitalallaan Räisälän kartanossa. Hallenberg oli tärkeä taustahahmo, kun Suomeen perustettiin vuonna 1924 Maatalouden Työtehoseura levittämään ”työtehopropagandaa”. Vuonna 1937 seuran nimi muutettiin Työtehoseuraksi ja sääntöihin lisättiin metsätöiden rationalisointi. Työtehoseuran rationalisointityö oli lähtökohdiltaan käytännöllistä. Se sovelsi omia ja muiden tutkimuksia käytännön maa- ja kotitalouteen ja teki konkreettista laitteiden ja työmenetelmien kokeilu- ja kehitystyötä. (Pulma 1984, 14–27; Michelsen 2001, 58–59.)

Euroopassa syntyi ensimmäisen maailmansodan jälkeen ”rationalisointiliike”. Liikkeen syntyyn vaikutti Taylorin oppi, mutta sillä oli myös omat eurooppalaiset juurensa, jotka korostivat ihmisen fysiologisten ja psykologisten ominaisuuksien huomioon ottamista tuotannon suunnittelussa. Taylorismiin ja sarjatuotantoon perustuvaa rationalisointi-ideologiaa kritisoitiin jo 1920-luvun lopulla siitä, ettei se ota ihmistä riittävästi huomioon. Suomi ei ollut syrjässä ajan teoreettista ja ideologista virtauksista. Meillä tätä ihmissuhdekoulukunnasta vaikutteita saanutta suuntausta edusti Aksel Rafael Kurki, joka jo 1920-luvulla oli pyrkinyt tuomaan maahamme psykologisen testauksen ja ammatinvalinnan aatetta. Hänen vuonna 1936 julkaisema teos *Tekniikka, kulttuuri sekä työntekijäin sielunelämä* pyrki yhdistämään teknisen tehokkuuden, sosiaalisen kiinteyden ja työntekijäin sielunelämän palkkatyön modernisaatioon (ks. Kettunen 2001, 43–45). Samaa suuntausta edusti myös Ammattienedistämislaitoksen opettaja V.A. Niininen, joka tutustui Ruotsin työnjohto-opiston kurssilla yhdysvaltalaiseen Human Relations–ajatteluun ja julkaisi vuonna 1942 kirjan *Sielutieteelliset ja kasvatustieteelliset näkökohdat työnjohdossa* (ks. Kettunen 1997, 90–92).

Suomessa ei sotien välisenä aikana millään alalla sovellettu puhtasoppisesti Taylorin ajatuksia. Taylorismin keskeistä menetelmää, työntutkimusta, sovellettiin laajemmin vasta sotatalouden työtehoponnisteluissa. Rationalisoinnin vähäistä etenemistä maailmansotien välisenä aikana selittää osaltaan kolmekymmentäluvun talouslama ja suurten vientiteollisuusyritysten vähäisyys. Teollisuuden rationalisointijärjestöillä, Standardisoimislautakunnalla ja Rationalisoimistyön Edistämisyhdistyksellä, ei ollut suurtakaan roolia käytännön rationalisointityössä. Ne toimivat lähinnä asiantuntijaeliminä ja jättivät varsinaisen rationalisoinnin yritysten tehtäväksi. Suuri talouslama itsessään oli tehokas ja säälimätön rationalisoija. Esimerkiksi sahateollisuudesta hävisi muutama vuoteen yli 220 laitosta ja jäljelle jäi 380 sahaa. (Kettunen 2001, 62–63; Michelsen 2001, 84.)

Elinkeinoelämän rationalisointijärjestöjen lisäksi perustettiin 1900-luvun alkupuoliskolla joukko tuotannon tehokkuutta edistäviä valtion laitoksia ja järjestöjä. Vuonna 1902 perustettiin Maatalousseurojen Väliaikainen Koneenkoetuslaitos tutkimaan ja kehittämään kotimaista ja maamme olosuhteisiin sopivaa maatalousteknologiaa. Nykyisin sen toimintaa jatkaa Maa- ja

elintarviketalouden tutkimuskeskuksen maatalousteknologian tutkimusyksikkö (Haapala 2002). Työtapaturmien torjuntatoiminta oli alkanut jo 1920-luvulla ja vuonna 1935 perustettiin eri osapuolia edustava Tapaturmantorjuntayhdistys. Työnantajajärjestöt perustivat vuonna 1922 Ammattienedistämislaitoksen, jonka tehtäväksi tuli aikuisten, työssä olevien työntekijöiden ammattitaidon kehittäminen.

Sota-aika ja rauhaan siirtyminen vaativat rationaalista toimintaa

Vasta toisen maailmansodan aikana rationalisoinnin käsite tuli meillä laajemmin käyttöön ja tapahtui työtehtötoiminnan läpimurto. Tehostaminen oli välttämätöntä tilanteessa, jossa koneita ei voitu uusia, työvoima oli vajaakuntoista ja tottumaton ja poltto- ja raaka-aineista oli pulaa. Rationalisoinnista tuli valtiollisen sotatalouden osa, jota johtamaan perustettiin vuonna 1942 Päämajan työntutkimustoimisto. Se koulutti työntutkijoita ja suoritti kenttätöitä. Sota-ajan rationalisointityössä armeijalla oli keskeinen rooli. Sodan jälkeen työntutkimusosastolla toimineilla upseereilla oli tärkeä rooli teollisuuden työntutkimuksen laajenemisessa. Monet heistä sijoittuivat rauhan tultua teollisuusyritysten palvelukseen, usein juuri rationalisoinnin johtotehtäviin. Sota-ajan rationalisointi oli kansallinen välttämättömyys ja sotakorvausten maksun aikaan se koettiin kansalliseksi tehtäväksi. Kettusen (1994, 90) mukaan noilta vuosilta periytyy myönteinen suhde rationalisointiin, joka on myöhemmin ilmennyt kansallisena rationalisointimyönteisenä konsensusena.

Michelsenin (1999, 273) mukaan sota-ajan yleinen käsitys oli, että tehokkaimmat organisaatiot ovat rakenteeltaan jyrkän hierarkkisia, joissa vastuu kasvoi pyramidin huippua kohden. Näkemys hyvästä työn organisoinnista yhdistettynä sotilasorganisaatiossa saatuun johtamiskokemukseen leimasi sodanjälkeisen Suomen työelämää varsin pitkään. Vielä 1980-luvun murrokseen saakka useimmat suomalaiset yritykset ja organisaatiot olivat tiukan hierarkkisia. Niiden organisaatiot muistuttivat armeijaa päällikköineen ja esikuntineen.

Sodan jälkeen Suomessa ryhdyttiin rationalisoimaan entistä määrätietoisemmin, muun muassa palkkaamalla tehtäisiin työntutkijoita, ”kellokalleja”. Työnjohdon ja työpsykologian kysymyksiä pidettiin tärkeinä, kun tuotantoa ja yhteiskuntaa

sopeutettiin rauhan ajan oloihin. Vuonna 1946 perustettiin Teollisuuden Työnjohto-opisto, nykyinen Johtamistaidon Opisto. Päämajan valistustoimiston päälliköstä, majuri Antero Rautavaarasta tuli sen ensimmäinen rehtori. Teknilliseen korkeakouluun perustettiin työpsykologian ja työnjohto-opin professuuri vuonna 1953. Viran hoitajaksi tuli Ohto Oksala, jonka vuonna 1948 julkaisemasta *Työn psykologiasta* tuli työnjohtajien koulutuksen perusteos. Oksala johti myös valtion Työterveyslaitokseen vuonna 1951 perustettua psykologian osastoa. Psykologisen suuntauksen vahvistuminen kiinnitti huomiota yksilöiden erilaisuuteen. Sen mukaan työyhteisön hallinta oli pitkälti kiinni työnjohdon ihmisten käsittelytaidosta. Teollisuudessa pyrittiin aktiiviseen henkilöstöpolitiikkaan ja 1940-luvun lopulla liike-elämän johtamiskoulutukseen omaksuttiin myös amerikkalaiset opit lyhenteineen ja termeineen. (Kettunen 1997, 92–99, Kettunen 2001, 108–109.)

Rauhan tultua kansantalouden haasteina olivat suurten sotakorvausten maksaminen, maan jälleenrakentaminen sekä siirtolaisten ja rintamamiesten asuttaminen. Sotakorvausten painottuminen konepajatuotteisiin edellytti metalliteollisuuden kapasiteetin kasvattamista ja uudelleenorganisointia. Korvausten suorittamisen johtoon perustettiin Sotakorvausteollisuuden valtuuskunta ja sen operatiiviseksi elimeksi Soteva-virasto, joka korosti tuotannon rationalisointia. Työnsuunnittelun tuli ulottua työaikatutkimuksista valmiiden tuotteiden täsmälliseen toimittamiseen. Sotevan apulaispäällikkönä työskennellyt Ilmari Harki katsoo, että korvausten maksamisessa onnistuttiin, koska tuotantoon osallistuneilla oli kyky sopeutua uusiin olosuhteisiin, omaksua uudet menetelmät ja huolehtia tarvittavasta jatkokoulutuksesta. Michelsen sen sijaan epäilee, ettei rationalisointitoiminta ollut Sotevan voimakkaasta panostuksesta huolimatta kovin tuloksellista. (Harki 1971, 269–283, 333–334; Michelsen 2001, 139–174.)

Rationalisointityön kannalta on sodan jälkeisellä laajalla työntutkimus- ja rationalisointikoulutuksella ollut suuri merkitys. On arvioitu, että 1950-luvun alussa maassamme oli jo yli tuhat koulutettua työntutkijaa. Teollisuuden Työteholiitto hajosi vuonna 1950, minkä jälkeen Suomen Standardisoimisliitto jatkoi standardisoimistyötä ja perustettiin yhtiömuotoinen Oy Rastor Ab tuottamaan konsultointia, koulutusta ja alan julkaisuja. Rastor muutti rationalisoinnin ammattimaiseksi ja pitkäjänteiseksi toiminnaksi. (Michelsen 2001, 170–172)

Rationalisointi kohtasi 1950-luvulla myös asenteellista vastustusta. Toisaalta vanhoilliset teollisuusjohtajat eivät innostuneet muutoksista ja ammattiyhdistysliike puolestaan samasti rationalisoinnin amerikkalaisuuteen, kapitalismiin ja työväestön sortamiseen. (Michelsen 2001, 192–194; Kettunen 2001, 112–113.)

Tieteellistä työntutkimusta ja siitä johdettua rationalisointia sovellettiin lähinnä konepaja- ja prosessiteollisuuteen. Sen sijaan jälleenrakennuskauden maatalouden ja rakentamisen rationalisointiratkaisut perustuivat lähinnä maalaisjärkeen. Maataloudessa ja sen rakentamisessa käytettiin vain vähän ulkopuolisia materiaaleja eikä juuri lainkaan teollisesti tuotettuja valmisosia. Työtehoseuran näyttelyt ja työnäytökset soveltuivat hyvin noiden töiden kehittämiseen ja ne tavoittivatkin suuren joukon viljelijäväestöä. (Michelsen 2001, 164; Pulma 1984, 40–64.)

Teknologisesta determinismistä innovaatiojärjestelmiin

Suomalaisessa yhteiskunnassa ja sen tutkimuksessa vallitsi 1950- ja 60-luvuilla teknologista determinismiiä korostanut näkemys, joka liittyi läheisesti sodanjälkeisen ajan yleiseen teknologia- ja tiedeoptimismiin. Antti Eskola (1997, 55–57) mukaan ajan edistysuskoon kuului, että useimpien ongelmien ratkaisun ja hyvinvoinnin lisääntymisen ajateltiin riippuvan tieteen ja teknologian kehityksestä. Tuolloin korostettiin tekniikan determinististä luonnetta, jonka mukaan teknologisen kehityksen katsottiin etenevän omalakisesti ja kehityksen seurauksia pidettiin väistämättöminä. Samoin katsottiin, että uuden tekniikan käyttöönotto johti sitä vastaavaan tuotanto- ja työvoimarakenteeseen sekä tietynlaisiin työtehtäviin.

Kasvupolitiikan vuosina toteutettiin Koistisen (1984, 347–350) mukaan erityistä suomalaisen rationalisointipolitiikan mallia. Se ilmeni käytännössä valtion teknologiapolitiikkana, vientisektorin erityisasemana ja työmarkkinaosapuolten siunaamina rationalisointisopimuksina. Rationalisoinnista vallinnut konsensus tuki osaltaan yhteiskunnallista vakautta 1970-luvulla ja 1980-luvun alussa ja auttoi teollisuutta selviytymään kansainvälisillä markkinoilla ja suhdannevaihteluissa. Toisaalta se sisälsi aineksia, jotka estivät suomalaista teollisuutta ja liike-elämää sopeutumasta kansainvälistyvään talouteen. Michelsen (2001, 212) toteaaakin, ettei

meillä suljetun talouden oloissa käynnistetty jo 1960-luvulta lähtien tarpeellisenä pidettyä toimialarationalisointia.

Pertti Koistinen (1984a, 9–10) kritisoi 1980-luvun teollisuussosiologista ajattelua liiasta uskosta teknologiseen determinismiin ja sen mallien soveltumattomuudesta empiiriseen tutkimukseen. Se ei vastannut kysymyksiin, mitkä tekijät vaikuttavat tuotantoprosessin muotoutumiseen, mitkä tekijät ohjaavat teknisen kehityksen realisoitumista ja mikä on se strateginen yksikkö, jossa rationalisointia koskevat päätökset tehdään. Koistinen (1984a, 41–44) korostaa, että rationalisointi tapahtuu yritystasolla, missä realisoidaan teknis-organisatorisen järjestelmän kehittäminen ja missä tulevat ilmi rationalisointia ohjaavat yritystaloudelliset ja strategiset reunaehdot. Yrityksellä on toiminnassaan rajattu autonomia, jonka puitteissa yritys toteuttaa rationalisointeja ja pyrkii sopeutumaan toimintaympäristön muutoksiin.

Raija Julkunen (1984, 14–15) pitääkin yrityksen kategoriala välttämättömänä ja toteaa, että vain sen avulla päästään käsiksi tuotantoprosessin muutoksen erityisiin historiallisiin imperatiiveihin ja ehtoihin. Yritykset eivät ole mustia laatikoita, joiden toiminnan tehokkuus ja laatu määräytyisivät mekaanisesti käyttöön otetuista teknologioista tai muista panostekijöistä. Yritysten tuotantostrategioilla ja organisointitavoilla on tärkeä merkitys sille, kuinka tehokkaasti yritykset kykenevät hyödyntämään käyttöön otettuja teknologioita. (Alasoini 1996, 15; Koivisto T. 1997, 32.)

Globaalin talouden olosuhteissa yritysten jatkuvasti on uudistettava kilpailukykyään, mikä vaatii jatkuvaa tuotekehittelyä ja tuotantomenetelmien kehittämistä. Rationalisointi on häviämässä alkuperäisessä muodossaan ja tehokkuutta haetaan jatkuvalla kehitys- ja tutkimustyöllä, toimialarationalisoinnilla ja uusilla organisaatiomuodoilla (Michelsen 2001, 15, 215–216). Kilpailukyvyn kannalta avainasemassa ovat uudet teknologiat, joustavat työorganisaatiot ja toimintojen hajauttamiseen liittyvä verkottuminen. Rationalisoinnin päähuomio on siirtynyt yksittäisistä työtehtävistä tavaroiden kierron tehostamiseen ja palvelujen joustavuuden takaamiseen. Kehitykselle on ominaista myös suoritustason työntekijöiden väheneminen, automatisointi, informaatiotekniikkaan perustuva logistiikka ja organisaatiohierarkioiden madaltuminen. Yritysten kansainvälistyminen nosti rationalisoinnin ja toimintaympäristön suhteen

tarkasteluun uusia kysymyksiä. Suuryritykset tekevät päätöksiä ylikansallisesta näkökulmasta ja samalla ne ovat edelleen monilta osin kiinni paikallisissa yhteisöissä. Pääoman liikkuvuus ja tuotantopanosten paikallisuus ovat yhdistelmä, joka korostaa epäsymmetriaa niiden välille. Konsernien sisällä vertaillaan keskenään kilpailevia tuotantoyksiköitä ja intressiristiriitoja syntyy konsernijohdon ja paikallisten yksiköiden välille. (Alasoini 1992, 387–397.)

Kaksituhattaluvun teknologiakeskustelussa ovat teknologia ja rationalisointi kadonneet itsenäisenä instituutiona. Teknis-taloudellisen kehityksen ei enää katsota perustuvan yksittäisiin keksintöihin tai rationalisointitoimenpiteisiin, vaan kehityksen tueksi pyritään kehittämään poliittisesti tuettua kansallista innovaatiojärjestelmää. Näkökulman vaihtuminen rationalisoinnista innovaatiojärjestelmiin perustuu talouden globalisoitumiseen, markkinoiden vapautumiseen ja tietotekniikan läpimurtoon sekä tieteen ja tutkimuksen roolin korostumiseen. Kehityksen ja kilpailukyvyn katsotaan syntyvän verkostoituneiden innovaatioprosessien tuloksia. (Miettinen 2001, 1–3; Schienstock ja Hämäläinen 2001, 9–11.)

Modernille järjestykselle oli luonteenomaista pyrkimys laskea luottamukselle institutionaalinen perusta, se pyrki tarjoamaan vakaan viitekehityksen ja lujitti uskoa siihen, että tällä hetkellä vaalittuja arvoja kunnioitettaisiin tulevaisuudessakin. Rationalisointitilanteissakin yleensä taattiin työn jatkuminen osalle työntekijöitä ja työvoiman vähentäminen pyrittiin hoitamaan yhteistyössä yrityksen ja eri henkilöstöryhmien välillä. Globaalin talouden olosuhteissa sen sijaan on vaikea rakentaa luottamusta organisaatioihin, joiden toimintaa ollaan samaan aikaan ajamassa alas, leikkaamassa ja käynnistämässä uudelleen. Pääoma liikkuu globaalisti, mutta ihmiset ovat varsin sidottuja paikkaa. Uusi länsimaita leimaava piirre on turvattomuuden, epävarmuuden ja uhkan kokemusten lisääntyminen. Työn epävarmuus on lisääntynyt.

” Kukaan ei voi olla varma, etteivätkö seuraavat supistukset, rationalisointitoimet tai markkinoiden heilahtelut koskisi juuri minua. Turvallinen työ turvallisessa yrityksessä näyttää olevan aataminaikainen etuoikeus.” (Bauman 2002, 192–199.)

Pauli Kettusen (1994, 83–86) mukaan rationalisointia on voitu meillä perustella kansallisena välttämättömyytenä. Itsenäisyyden ensimmäisinä vuosikymmeninä kehiteltiin kuvaa agraarista ja teollista edistystä yhdistävästä yhteishyvästä, jonka kiertoa oli määrä vauhdittaa maatalouden ja teollisuuden rationalisoinnilla. Merkittävä kansallinen piirre oli, että meillä ei modernisoitumista samastettu pelkästään kaupungistumiseen, vaan rationalisoinnin puolestapuhujat vetosivat kansalliseen yhteishyvään, jonka lähtökohtana oli, että maatalous ja teollisuus edistivät toisensa modernisaatiota. Sata vuotta myöhemmin globalisaatiokehitys sisältää sen, että ”me” kansallisessa ja paikallisessa kehikossamme omaksumme refleksiivisesti sen ylikansallisen perspektiivin, josta ”meidät” alistetaan vertailun kohteeksi. Globalisaatio merkitsee todellisuuden ajallisen ja tilallisen jäsenyyksen, syvää muuttumista. (Kettunen 2001, 253, 287.)

Rationalisoinnin tavoitteet ja kiinnostuksen kohteet ovat muuttuneet tuotannon organisoinnin, tuotantotekniikan ja yritysten toimintaympäristön eri kehitysvaiheissa. Teollisen tuotannon alkuaikoina keskityttiin työn tekemisen ja organisoinnin kehittämiseen sekä työvälineiden ja koneiden tehokkaaseen käyttöön. Myöhemmin on pyritty mm. raaka-aineiden tehokkaaseen hyödyntämiseen ja tehokkaampien tuotantokoneiden kehittämiseen. Ihmisten käsittelystä on siirrytty erilaisiin johtamis- ja työnorganisointimalleihin. Suuryritykset luopuvat omista työntekijöistä ja ostavat palveluja alihankintana. Tehokas tietojen ja logististen ketjujen hallinta on noussut keskeiseksi kehittämisen kohteeksi. Usein rationalisointi on toimialarationalisointia, jonka tuloksena on syntynyt markkinasegmenttejä hallitsemaan pyrkiviä suuryrityksiä, joiden tuotanto ja suunnittelu voidaan hajauttaa ympäri maailmaa. Yksittäisistä rationalisointi-innovaatioista on siirrytty kansallisiin tai yrityskohtaisiin innovaatiojärjestelmiin, joissa pyritään yhdistämään koulutus, tutkimus, teknologian kehittäminen ja yritysten markkinatieto. Kaikkina aikoina rationalisoinnin ydin on säilynyt samana, se yritysten keino vastata toimintaympäristön muutoksiin ja menestyä kilpailussa.

7. Kausisavotointia ja elävää voimaa

Teollisuuden puunkorjuu kehittyi meillä talonpoikaisen metsätyön pohjalta. Metsätyössä käytettävät työvälineet olivat maataloilla muutenkin käytettäviä yksinkertaista työkaluja, sahoja, kirveitä ja hevosrekiä. Työt rytmittyivät luonnon ja maatalouden vuotuiseen kiertoon. Teollisuuden puunkorjuu perustui pitkään maaseudun runsaaseen työvoiman tarjontaan, mitä piti yllä torpparivapautuksesta alkanut ja aina 1960-luvulle saakka jatkunut asutuspoltiikka. Kausisavotoinnin aikana työn tuottavuus ei sanottavasti kehittynyt, joten hakattavan puumäärän kasvu merkitsi kasvavaa työvoiman kysyntää. Metsätyöt työllistivätkin vuosittain enimmillään satojatuhsia miehiä muutamana talvikuukautena.

Tässä luvussa kuvataan puunkorjuun organisointia ennen systemaattisen rationalisointityön aloittamista sekä sota-ajan puunkorjuun synnyttämää tarvetta tehostaa puuhuoltoa ja metsätyötä. Rauhan tultua maa turvautui monella tapaa metsävaroihinsa. Luvussa kuvataan, mitä vaikeuksia metsätöiden käynnistäminen sodan jälkeen kohtasi ja miten nämä vaikeudet vaikuttivat metsätyön rationalisoinnin käynnistymiseen. Lisäksi kuvataan kahden keskeisen puunkorjuun rationalisointiyksikön, Työtehoseuran metsäosaston ja Metsäteollisuuden Metsätehon, alkutaivalta sekä niiden panosta metsätyön rationalisointityön organisoinnissa.

7.1 Sotavuosien puuhuolto herättää rationalisointiin

Vuosisadan vaihteesta 1940-luvulle puunhankinnan tekniikassa ei tapahtunut suuria uudistuksia. Metsätyö perustui talvisiin hakkuukausiin ja ”elävään voimaan”. Työprosessin perusmallissa tekomiehet kaatoivat puut sahalla ja karsivat ne kirveellä, ja ajomiehet hevosineen kuljettivat puut uittopurojen varteen (Arnkil 1992, 4–5; Niku 1992, 19). Metsätyön suurimmat muutokset olivat justeerin ja

pokasahan käyttöönotto sekä hevosajoa helpottavien hakkuutapojen kehittäminen. Yksi ensimmäisistä rationalisointitoimista oli yhtiöiden antama kirveen käytön kieltö 1900-alussa ja määräys käyttää puiden kaadossa kahden miehen justeeria. Hanna Snellmanin (1999, 188–191) mukaan aluksi sahojen käyttöönottoa vastustettiin, mutta kun sahat kehittyivät ja kunnostus opittiin, justeerisahat tulivat yleisimmiksi kaatovälineiksi tukin teossa. Pokasaha sen sijaan hyväksyttiin 1920-luvulla varsin nopeasti pinotavaran valmistukseen ja tukkien katkontaan. Maaseudun omavaraistaloudessa metsätyövälineet valmistettiin pääosin itse. Kaupasta ostettiin vain kirveen ja sahan terät, rekiraudat sekä hevosvaljaat, joten metsätyö ei juurikaan vaatinut investointeja (Arnkil 1992, 5). Yhtiöiden kannalta pääomakustannukset olivat vähäiset ja kun palkkatasokin oli alhainen, ei metsäyhtiöillä ollut erityistä tarvetta tehostaa puunkorjuuta.

Ensimmäiset yritykset puutavaran metsäkuljetuksen koneellistamiseksi tehtiin jo 1910-luvulla, kun Lapin keisari, Iso-Samperi eli Kemi-yhtiön metsäpääällikkö Hugo Richard Sandberg kokeili Yhdysvalloissa käytettyjä telaketjuilla varustettuja höyryvetureita tukkirekien vetoon. Hän hankki kaksi tällaista Lombard–rekiveturia, joilla vedettiin talvina 1913–16 tukkijunia Nuortin savotalla noin 30 kilometrin matka Kemijoen latvapuroille. Puut saatiin ajettua, mutta korkeiden kustannusten takia toimintaa ei jatkettu myöhemmin. Muutkin suomalaiset puutavarayhtiöt kokeilivat erilaisia traktoreita ja konerekiä metsäkuljetukseen. Kemi-yhtiö kokeili 1920-luvun alussa traktoreita ja Kymiyhtiö puolestaan käytti Caterpillar-telatraktoreita rekivetureina. Kokeilujen jälkeen todettiin, että hevonen on edelleen lyömätön väline puutavaran metsäkuljetukseen. (Konttinen ja Drushka 1997, 23–24; Helander 1949, 422–423; Koivisto A. 1997, 326.)

Puutavaran hakkuuseen kehitettiin erilaisia moottorisahoja. Ensimmäiset niistä olivat kömpelöitä ja epävarmoja metsäkäyttöön, joten Suomessa ei moottorisahoja otettu käyttöön ennen sotia. Ruotsissa sen sijaan oli jo vuonna 1938 toteutettu ensimmäinen moottorisahasavotta. Suomessa uskottiin käsityökaluihin, sillä Työtehoseuran metsäosaston johtaja Mikko Kantola esitti vielä vuonna 1949, että vaikka moottorisahat tulisivatkin entistä käyttökelpoisemmiksi, tarvitaan sahaa ja kirvestä sekä niiden kunnostustaitoa myös tulevaisuudessa. (Makkonen 1957, 473; Konttinen ja Drushka 1997, 24–25; Kantola 1949, 52–53.)

Kun metsätyön tuottavuus ei kehittynyt, täytyi kustannusten joustaa. Laman aikaan kolmekymmentäluvulla laskettiin puun kantohintaa ja metsätyömiesten palkkatasoa metsäteollisuuden raaka-ainekustannusten pienentämiseksi. Metsätyömiesten selviämisestä huolestunut valtiovalta aloitti tuolloin metsätyöpalkkojen seurannan. Samalla tavoitteeksi asetettiin metsätyön tuottavuuden parantaminen ja siten laskemaan hankintakustannuksia ja kohottamaan työntekijöiden ansiotasoa. Silloisissa oloissa tämä tarkoitti lähinnä käsityökalujen ja työmenetelmien kehittämistä sekä neuvontatyön aloittamista. (Ronkanen 1950a, 909; Virtanen 1985, 202–203, Pulma 1984, 17–18.)

Metsäteollisuus oli 1930-luvulla rationalisoinut toimintaansa varsin menestyksellisesti, myyntiorganisaatiot saatettiin virtaviivaisiksi, tuotantoa tehostettiin uuden teknologian avulla ja yritysten vertikaalinen ja horisontaalinen integraatio toi säästöjä kuljetus- ja hallintokustannuksiin. Teollisuus kyllä pyrki hillitsemään laman jälkeistä kustannusten kohoamista, mutta puunkorjuun tekninen kehittäminen ja sen organisoinnin rationalisointi osoittautuivat ongelmallisiksi. Vaikeuksia tuottivat vaihtelevat luonnonolosuhteet ja pitäytyminen perinteiseen työnteon tapaan. (Michelsen 2001, 86–88.)

Työtehoseura arvio vuonna 1936, että metsätöiden rationalisoinnissa tulisi suuntautua ajoteiden parantamiseen, ajovälineiden standardoimiseen sekä kotimaisten työvälineiden kehittämiseen (Pulma 1984, 18). Käytännön tehostamistoimiin ryhdyttiin Kajaanin Puutavara Oy:ssä, joka vuonna 1938, ensimmäisenä Suomessa, palkkasi työmailla kiertävän työkalujen kunnostajan. Selvittääkseen työkalujen kunnan hän tarkasti 183 miehen sahat ja kirveet vuonna 1940. Tarkastuksen mukaan 80 prosenttia sahoista oli kunnoltaan huonoja ja vain viidennes oli keskinkertaisia. Vastaavasti kirveistä puolet oli kunnoltaan huonoja ja toinen puoli niistä oli keskinkertaisia. (Kantola 1949, 13.) Tehostamiseen tähtäsivät myös metsänhoitolautakuntien 1930-luvun puolivälistä lähtien metsäomistajille järjestämät puutavaran teko- ja ajokurssit. (Jänterä 1982, 88; Maasola 1996, 136.)

Rationalisointipyrkimykset eivät kuitenkaan johtaneet merkittäviin käytännön toimiin. Sota-aika nosti esiin toimivan puuhuollon merkityksen. Sotataloudessa korostui metsäteollisuuden asema, sillä se oli tärkein vientitulojen lähde. Lisäksi puu oli asumisen ja kuljetusten keskeinen energialähde. Teollisuuden puunkäyttö

laski sota-aikana, mutta siitä huolimatta teollisuutta vaivasi työvoima- ja energiapula sekä ajoittain myös raaka-ainepula. Syksyllä 1939 polttoaineiden varmuusvarastot olivat vähäiset ja puulla jouduttiin korvamaan tärkeimmän tuontipolttoaineen, kivihiilen tuontia. Puuhuoltoa pyrittiin turvaamaan myös lainsäädännön avulla. Halkolaki säädettiin 1940 ja vuonna 1942 polttopuu tuli täydellisesti säännöstelyn piiriin. Hakkuu- ja ajopalkkojen hillintä oli työvoimapulan vuoksi keskeistä sota-ajan taloudessa. Lokakuussa 1942 aloitettiin metsäpalkkojen säätely ja laki puunsaannin turvaamisesta vuonna 1945 teki puolestaan puukaupasta täysin säännöstellyn. (Ollonqvist 1998, 65–86; Pakkanen 1998, 33–127; Lindroos 1993, 80–84.)

Jatkosodan syttyminen näkyi välittömästi metsä- ja uittotyömailla. Puunhankinnan johtotehtävissä elämäntyönsä tehnyt Väinö Niku (1992, 15) kertoo omakohtaisesta kokemuksestaan.

”Itse olin kesällä 1941 14-vuotiaana koulupoikana Pielaveden Lampaanjoella vanhan luku- ja kirjoitustaidottoman pomon kirjurina selvittämässä sotaan lähteneiden miesten tilejä. Kävipä siinä pienessä pomon kortteeritalossa uittomiesten vaimoja, mummoja ja muita omaisia hakemassa tilejä. ... Uitto vietiin loppuun vanhojen miesten, poikasten ja naisväen voimin, vaikka vesi joessa jo uhkaavasti hupeni.”

Puunhankintatöitä jatkosodan aikana johtanut metsänhoitaja Kauko Pekkala puolestaan muistelee jatkosodan syttymisajankohdan tilannetta metsätyömailla kesällä 1941.

”Uudenmaan hoitoalueesta joutui aluemetsänhoitaja sotapalvelukseen ja metsäteknikot sekä pääosa työmiehistä seurasivat muutaman päivän sisällä. Jäljelle jäi yli-ikäinen metsäteknikko ja hankintatyönjohtaja sekä joitakin vanhoja miehiä ja nuoria poikasia käynnissä oleville pinotavarain hakkuutyömaille. Armeijaan määrätyllä työnjohdolla ei ollut tilaisuutta hoitaa edes tilinmaksuasioita työmaillaan ennen lähtöä. Työntekijät eivät puolestaan olleet tietoisia siitä, kenen puoleen kääntyä, kun paikalliset pomot olivat häipyneet teille tuntemattomille. Käytettävissä olevin voimin kiersimme lopettamassa työt ja maksamassa työmaiden tilit.” (Niku 1992, 15.)

Puunhankinnan säännöstelyn ohjausta ja valvontaa varten perustettiin erillisiä toimielimiä. Puuhuollon säännöstely kuului kansanhuoltoministeriön puu- ja polttoaineosastolle. Vapaaehtoisen puukaupan tehostamiseksi perustettiin vuonna 1942 Metsähallituksen yhteyteen puuvaltuuskunta. Valtakunnan metsäpäällikkö, jonka tehtäviin kuuluivat kaikki tärkeimmät puunhankintaa liittyvät toimet, nimitettiin vuonna 1942. Vuodesta 1942 lähtien hallituksessa oli erillinen metsäministerin salkku. Polttopuun hankintaa varten perustettiin metsälautakunnittaiset hankintapiirit ja kunnittaiset hankinta-alueet. Puutavaran kuljetusta ja työvoiman hankintaa varten oli lisäksi omat alueelliset organisaationsa. (Ollonqvist 1998, 65–86; Pakkanen 1998, 60–61; Lindroos 1993, 55–58.)

Puunhankinnan kannalta tilanne oli ongelmallinen. Puu oli kansakunnan selviämisen kannalta entistä tärkeämpää ja edellytykset sen hankkimiksi aiempaa heikkommat. Parhaassa työiässä olevat miehet olivat rintamapalveluksessa samoin kuin osa hevosista. Työvoimapulaa ilmeni jo vuoden 1940 syksyllä ja se jatkui koko sodan ajan. Työt jouduttiin tekemään metsätyöhön tottumattomalla ja työhön fyysisesti huonosti soveltuvalla työvoimalla, joten metsä- ja uittotyön tuottavuus laski entisestään. (Heikinheimo 1956, 152; Heikinheimo 1967, 3.)

Kajaani-yhtiö, jolla oli kokemusta työkaluneuvonnasta, koulutti tammikuussa 1941 parhaita hakkuumiehiään työmailla toimiviksi neuvojiksi. Saman vuoden keväällä yhtiö järjesti metsä- ja uittotöiden ammattientarkastajan aloitteesta ja Invalidisäätiön esityksestä työkalujen kunnostuskurssin talvisodassa vammautuneille entisille metsätyömiehille. Näitä työkalumestareita käytettiin myöhemmin Työtehoseuran kurssien opettajina (Virtanen 1985, 203.)

Työvoimapula ja käytettävissä olevan työvoiman heikko tuottavuus johtivat siihen, että työtöiden lisäämiseen alettiin kiinnittää kasvavaa huomiota. Valtioneuvoston asettaman tuotantokomitean yhtenä alajaostona toimi professori Eino Saaren johtama metsätyötehojaosto, joka esitti erilaisia keinoja metsätöiden tehostamiseksi. Ehdotukset koskivat metsätöiden yleistä organisoimista, työvoiman käytön optimaalista niveltämistä maatalouden, uiton ja metsätöiden kesken sekä sotilaiden käyttöä polttopuun teossa.

Eri tahot pyrkivät motivoimaan väkeä metsätöihin. Kilpailut olivat yksi keino innostaa työntekoon. *Helsingin Sanomien* järjestämien hakkuumestaruuskilpailujen voittaja hakkasi kuuden päivän aikana 21 pinokuutiometriä päivässä. Samoin järjestettiin puutavarajakilpailuja, joiden voittaja oli yhden kuukauden aikana mahdollisimman suuren määrän puuta ajanut hevosmies. Metsätyön turvaamiseksi perustetun *Metsätyömaiden Muonitustoimiston* tehtävänä oli huolehtia metsätyötä tekevien muonahuollon järjestämisestä muiden muassa lisäannoksin. Sille kuului myös savottahevosten ruokinnan turvaaminen, tiukimpina aikoina hevosille jaettiin rehuselluloosaa heinien asemasta. Muonitustoimiston toiminta jatkui jonkin aikaa sotien jälkeen ja sen hyvistä hakkuusaavutuksista jakamat *Teho-pakkaukset* toimivat yhtenä kiihokkeena rauhan ajan metsätöiden käynnistämisessä. (Pakkanen 1998, 116–119, 129–2 17; Lindroos 1993, 60–61, 149; Maasola 1996, 138–154 .)

Metsätöihin tottumattomia innostettiin *Mottitalkoisiin* teemalla ”*motti mieheen*”. Kansanhuoltoministeriö tuki kampanjaa omalla propagandallaan ja viranomaiset järjestivät kaupunkien välisiä kilpailuja. Talkoiden merkitys polttopuuhuollolle oli suuri, sillä esimerkiksi syksyn 1942 aikana talkoolaiset hakkasivat yli 1,2 miljoonaa pinokuutiometriä halkoja. Talkoiden lisäksi turvauduttiin pakollisiin kansanhakkuihin, jotta vuoden 1943 kevätkauden tavoite, 8 miljoonaa pinokuutiometriä, saavutettaisiin. Sota-ajan metsäministeri N.A. Osara korosti mottitalkoiden yleistä merkitystä puhuessaan vuoden 1943 Suurtalkoiden palkintojen jaossa:

”Mottitalkoiden ja niihin liittyvien kilpailujen kautta on myöskin laajojen metsätaloudelle vieraidenkin kansalaispiirien huomio kiintynyt metsätyöhön, kun itse kukin on tätä työtä vähin erin kokeillut, ja huomannut, että siihenkin liittyvät omat vaikeutensa, on tätä työtä opittu entistä enemmän kunnioittamaan. (ks. Pakkanen 1998, 89.)”

Sota-aikana yhteiskuntaa alettiin pitää funktionaalisenä kokonaisuutena, jota voitiin tietoisesti suunnitella ja ohjata. Suunnittelun ja hallinnan korostumiseen vaikutti sotatalouden organisointia varten vuonna 1942 perustettu koordinaatioelin, Työtehovaltuuskunta. Sen tuli organisoida rationalisointi eri hallinnonaloilla jo olemassa olevien organisaatioiden kautta, kuten Työtehoseuran ja SAFA:n jälleenrakennustoimiston. (Kettunen 1997, 95.) Sota-ajan rationalisointityö tueksi

julkaistiin Tehostaja-lehteä ja järjestettiin ensimmäiset Työtehopäivät (Michelsen 2001, 119–123).

7.2 Vauhtia sota-ajan metsätöihin

”Sota-ajan vaikeissa olosuhteissa metsätöiden tutkimuksen ja koulutuksen tarve alkoi tulla esille entistä selvemmin ja toiminnan järjestäminen kiinteisiin muotoihin kävi ajankohtaiseksi”, kirjoittaa Työtehoseuran Metsäosaston pitkäaikainen johtaja Mikko Kantola (1968,1). Työtehoseura sai tehtäväkseen organisoida metsätöiden tehostamisen sota-aikana. Metsätöiden tehostamisen pohjaksi seura selvitti vuonna 1942 Kajaanin puutavara Oy:n ja Iisalmen sahat Oy:n kanssa neuvontatyön ja työkalujen oikean kunnostuksen vaikutusta metsätyöhön. Tulokset osoittivat, että halonhakkuussa oikealla työtekniikalla ja kunnan työkaluilla saavutetaan keskimäärin 35 prosentin tuottavuuden lisäys. (Kantola 1968, 1; Kantola 1979, 2.)

Kotimaisen selvitystyön ohella haluttiin kerätä muualla saatuja kokemuksia, joten Työtehoseura lähetti tohtori Oski Seppäsen vuonna 1942 Ruotsiin tutustumaan työkalujen kunnostustoimintaan. Matkan tuloksena syntyi esitys kurssitoiminnan käynnistämisestä, jonka pohjalta kansanhuoltoministeriö myönsi vuodelle 1943 lähes kahden miljoonan markan avustuksen *”metsätöiden työtehon kohottamista tarkoittavaan toimintaa”*. Suomen Puunjalostusteollisuuden Työnantajaliitto antoi lisäksi kurssitoimintaan 1,5 miljoonan markan avustuksen. Näillä varoilla käynnistettiin Työtehoseurassa toiminta, joka jakautui sota-aikana neljään toimintamuotoon: kurssitoimintaan, neuvontaan työmailla, valistustoimintaan sekä tutkimus- ja kehittämistyöhön. (Kantola 1949, 14–17; Pakkanen 1998, 116–117; Pulma 1985, 33–37.)

Kurssitoiminnan käynnistyessä loppuvuodesta 1942 koulutettiin ensin opettajat tuleville hakkuuneuvojakursseille. Kajaani-yhtiö lainasi kouluttajaksi työkalumestariaan ja ruotsalainen *Sandvikens Jernverks Ab* lähetti avuksi konstruktöörinsä. Kursseilla opetettiin metsätyövälineiden kunnostusta ja oikeaa työtekniikkaa. Hakkuuneuvojen lisäksi koulutettiin työnjohtoa, metsäkoululaisia ja puolustusvoimien riveissä palvelleita. Sotavuosina ehdittiin pitää toista sataa

kurssia, joille osallistui noin 2500 henkilöä. Neuvonta ulottui jo sotavuosina työmaille, joilla neuvojina toimivat lähinnä metsätyönantajien palkkaamat henkilöt.

”Siinä mielessä pyrittiin kursseille saamaan miehiä, joista työnantajat voisivat valita työmailleen kiertäviä neuvoja. Työnjohdon kouluttaminen katsottiin tärkeäksi myös sen vuoksi, että tietoisuus työkalujen kunnostuksen tärkeydestä piti saada leviämään mahdollisimman nopeasti ja mahdollisimman voimakkaasti, ja siinä työssä juuri työnjohdolla oli mahdollisuus antaa arvokasta apua.”

(Kantola 1949, 14–15)

Työtehoseura suuntasi metsätöihin joutuneelle mottiväelle valituskampanjan *Hyvää vauhtia metsätöille*, jonka tueksi painettiin 220 000 opasvihkosta, levitettiin yli 20 000 seinäjulistetta ja tuotettiin kokoillan opetuselokuva, jonka arvioitiin tavoittaneen yli 700 000 katsojaa. Lisäksi tuotettiin lyhytelokuvia, kuten *Talvisia metsätöitä Kainuussa* ja *Mestarit halonhakkuussa*, joita näytettiin eri tilaisuuksissa ja elokuvien alkufilminä. Kaikkiaan kampanjan elokuvilla arvellaan olleen yli miljoona katsojaa. (Maasola 1996, 150–154.)

Metsätyön tutkimus jäi ymmärrettävästi sotavuosina vähäiseksi (Pulma 1986, 34–37). Työkalujen kehittämistyötä sen sijaan tehtiin ja siinä paneuduttiin kirvesmallien ja sahojen puuosien kehittämiseen. Uusien mallien käyttöönottoa edistettiin mallipiirustusten avulla. (Kantola 1949, 16.) Metsäajossa tapahtui merkittävä edistysaskel, kun Työtehoseura esitti rekien raidevälin standardin ja tuotti hevosrekien yhtenäiset mallipiirustukset.

”Suomen kansa on tunnetusti omaperäistä, mikä ilmeni myös 1940-luvulla käytetyissä hevosrekien malleissa. Eri pitäjissä käytettiin erilaisia rekimalleja, joissa myös rekien jalasleveys ja raideväli saattoivat olla täysin erilaisia. Kun suurilla työmaille saattoi olla ajossa samanaikaisesti satoja hevosia, rikkoivat tällaiset reet raiteita eikä teitä saatu pysymään kunnossa.” (Kantola 1968, 3.)

Puutavaran kuorinta vaati paljon miestyötä, joten työvoimapulan vuoksi uittopuulle 1920-luvulla säädetystä kuorimispakosta luovuttiin puuvaltuuskunnan esityksestä vuonna 1942. Päätös muutti ratkaisevasti puunhankintaketjua ja tällä pakon sanelemalla muutoksella tuli olemaan suuri merkitys puunkorjuun

myöhempään kehitykseen. Se vaikutti siihen, että metsässä tapahtuneesta kuorinnasta siirryttiin vähitellen tehdaskuorintaan. (Ollonqvist 1998, 76.)

Käsityökalujen kunnon parantamiseksi ja työkaluneuvonnan käynnistämiseksi Kajaani Oy perusti välirauhan aikana erityisen työkalujen keskuskunnostamon. Rauhan tultua Työtehoseura ja muutamat suurimmat puunhankkijat perustivat omia kunnostamojaan, joita käytettiin myös työkaluneuvojen koulutukseen. Kajaani Oy:n metsäpäälikkö Ilmari Ebeling suosittelee, että työnantajien kannattaa perustaa yksin tai yhteisiä keskuskunnostamoja, jotta ne voisivat toimittaa metsätyömailleen riittävästi ensiluokkaisia kunnostettuja työvälineitä. (Kantola 1949, 13, 60; Virtanen 1985, 203; Ebeling 1950, 936.)

”Näissä kunnostamoissa voitaisiin jatkuvasti kouluttaa nuorista, lahjakkaista miehistä ammattikunnostajia työnantajien tarpeita varten ja niillä olisi myöskin mukava antaa työnjohtajille tarpeellinen erikoiskoulutus työkaluhuollossa. Samoin kuuluisi näille keskuskunnostamoille kuin luonnostaan työvälineiden jatkuva kehittäminen ja kokeilutoiminta.” (Ebeling 1950, 936.)

Sotavuosien vaikeudet pakottivat kehittämään puunkorjuuta. Valtiovalta, yksittäiset puutavarayhtiöt ja Työtehoseura pyrkivät kehittämään metsätyömiesten ammattitaitoa ja alan työvälineitä sekä kohottamaan alan arvostusta ja turvaamaan kohtuullisen palkkatason (Pakkanen 1998, 116–117).

7.3 Puulla rauhaan ja parempiin päiviin

Suomi suuntasi rauhan tultua *Puulla parempiin päiviin*. Jälleenrakennus, kansantalouden jaloilleen nosto ja sotakorvausten maksaminen vaativat puuta. Pyrkimystä parempiin päiviin tuettiin erilaisin kampanjoin ja tiedostustoiminnalla, joista yksi oli vuonna 1945 aloitettu ja edelleen jatkuva Metsäradio (Köhler 1992, 108–115). ”Metsäpropagandaan” kuuluivat myös valtakunnalliset metsämarssit, joista ensimmäisen avasi presidentti Paasikivi vuonna 1950 osallistumalla männyntyöväkseen. Puunhankinnan tehostamisen lisäksi kampanjoilla edistettiin

uusien metsänhoitomenetelmien käyttöönottoa ja käynnistettiin intensiivisen metsäpolitiikan kausi. (Lindroos 1997, 100; Ollonqvist 1998, 98–99.)

Sodan jälkeistä aikaa puunhankkijoiden näkökulmasta muistelleet metsäneuvokset Eirik Arnkil ja Jussi Ronkanen toteavat:

”Rauhan tultua ei tarvinnut kauan miettiä, millä keinoin maata oli alettava rakentaa ja sotakorvauksia maksaa. Vaistomaisesti katseet kääntyivät metsään. Kirveenheiluttajien harventuneelle joukolle lankeksi kansallisen pelastuksen tehtävä. Kansakunta tarvitsi kipeästi puuta, josta oli tuotettavissa energiaa ja vientituotteita sotakorvausten maksamiseksi. Polttopuun tarve oli rajaton, ja Euroopan jälleenrakennus tuntui nielevän puunjalostustuotteita määrättömästi.” (ks. Marttila 1995, 63.)

Luovutetulle alueelle jäi 13 prosenttia metsämaasta, 22 prosenttia tukkipuustosta ja neljännes metsäteollisuuden tuotannosta. Sotakorvaustoimitukset rasittivat metsäteollisuutta erityisesti vuosina 1945–47. Lisäksi Suomen piti palauttaa Neuvostoliitolle sotasaaliina sotavuosien aikana välirauhan rajan takaa hakatut puut. (Lindroos 1997, 82; Lindroos 1993, 146–147; Ollonqvist 1998, 79.)

Metsäteollisuuden vienti oli vaikeassa tilanteessa, sillä länsivienti ei ollut vielä käynnistynyt ja sitä sota-aikana korvannut Saksan vienti oli lamassa. Polttopuutilannetta puolestaan pahensi ratkaisevasti Saksan hiilitoimitusten loppuminen välittömästi erillisrauhan solmimisen jälkeen. Lisäksi kotimaassa tarvittiin runsaasti puuta jälleenrakentamiseen (Pakkanen 1998, 97). Metsiä tarvittiin myös siirtolaisten sekä rintamiesten asuttamiseen. Asutustoiminta kasvatti yksityismetsien osuuden 55 prosentista 65 prosenttiin maamme metsäpinta-alasta (Ripatti 1997, 15).

Puunhankinnan kannalta erityisesti syksy 1944 oli vaikea. Joulukuussa 1944 metsätöissä oli vain 35 000 miestä, kun tarpeeksi oli laskettu 180 000. Vuoden 1945 alussa valtakunnan puuhuolto oli kuilun partaalla ja talven aikana jouduttiin turvautumaan hätä- ja erikoishakkuihin. Näistä huolimatta tavoitteesta saavutettiin vain kolme neljänestä. Yleisesti oli uskottu, että työvoimaa on tarjolla metsätöihin, joten työvelvollisuuslain mukaisista työmääräyksistä oli luovuttu. Huonon puukaupan ja työvoimapulan takia valtioneuvosto asetti ministerivaliokunnan

käsittelmään puutavaran hankinnan ongelmia. (Lindroos 1993, 107, 111; Pakkanen 1998, 100–105.)

”Palkankorotuksista huolimatta metsätöihin oli vaikea saada työväkeä sodan jälkeen. Vaikka työvoimaa oli tarjolla selvästi enemmän kuin aiempina vuosina, sitä ei kuitenkaan saatu metsätöihin riittävästi, ja lisäksi työhalut tuntuivat olevan kateissa. Rintamalla useita vuosia olleet miehet eivät olleet kovin innokkaita palaamaan korpiolosuhteisiin, ei ainakaan niin kauan kuin runsaanpuoleista kotiuttamisrahaa riitti. Lisäksi monilla miehillä oli kotitiloilla jopa viiden vuoden työrästit odottamassa. (Pakkanen 1998, 103.)”

Vuodet 1945–48 olivat suurten hakkuuohjelmien vuosia. Sodasta toipuva kansantalous nojasi hyvin tietoisesti metsätalouteen viennin kehittämisessä ja sen seurauksena hakkuumäärät ylittivät puuston kasvun niillä alueilla, mistä puuta pystyttiin korjaamaan (Huikari 1998, 33). Puuhuoltoa toteutettiin puunsaannin turvaamislaitailla, ennätysuurilla hakkuilla ja järeillä toimenpiteillä, joille oli kuitenkin olemassa yleinen hyväksyntä.

”Lähes katastrofaaliseksi muodostunut polttoainepula, sotakorvaustoimitukset ja jälleenrakennus sanelivat ajattelutavan. Puulla piti päästä parempiin päiviin. Tilanne oli kuolemanvakava eikä olisi sallinutkaan minkään sortin mielipidehahattelijointa tavoitteiden tielle.” (Lindroos 1993, 132–133.)

Puunhankkijoiden erityisenä huolena yleisen tilanteen lisäksi oli työtehon heikkous. Miehen päivätuotos oli syksyllä 1945 vain 2 pinokuutiometriä, kun se oli puolitoista vuotta aiemmin ollut yli 3 p-m³. Tuottavuuden laskuun vaikuttivat työmiesten taitamattomuus ja huonosti kunnostetut välineet, minkä lisäksi työtehoa laski pula kunnon ruuasta, työvaatteista, työkaluista ja hevosten rehusta. Metsätyömaiden muonitustoimisto jakoi syksystä 1945 alkaen parin vuoden ajan tupakkaa, kahvia ja sokeria sisältäviä *Metsätyömaiden Tehopakkausia*, joiden saanti oli alkuun sidottu hyviin työsuorituksiin. Heinänostoyhtymät pyrkivät turvaamaan savottahevosten riittävän rehun saannin ja kansanhuolto jakoi metsä- ja uittoväelle armeijan ylijäämävarastosta ostettuja saappaita ja turkislakkeja. Osasyinä alhaiseen työtehoon pidettiin myös keuhkoja majoitusoloja, työmaiden ja kuljetusten

heikkoa suunnittelua sekä metsätyön vähäistä arvostusta. Heikkoon tuottavuuteen vaikuttivat myös sotaväsymys ja sota-aikana miehiksi varttuneiden nuorukaisten tottumattomuutta metsätöihin. (Lindroos 1993, 98, 148–155; Pakkanen 1998, 116–119; Niku 1992, 17–18.)

Ajan tunnelmia kuvaa kansanhuoltoministeri Kaarlo Hillilän vetoomus vuoden 1946 alussa:

”Tämä urakka on nyt niin savotan miesten ja heidän ajokkiensa kuin jokaisen ’metsäherrankin’ harteilla. Nämä ratkaisevat, mitä Suomen kansa syö ja pukee päälle ensi talvena. Alkaneen vuoden seuraavana talvena uskon näkeväni jo toisenlaisen kuvan – niin metsätyömailla kuin muuallakin voi silloin olla ruokaa, varusteita ja rehuja enemmän kuin nyt on asian laita. Me olemme vielä tässä talvessa puutteineen. Me emme voi hypätä tuon väliajan yli. Meidän on hakattava ja ajettava nuo 52 miljoonaa kuutiometriä, täytettävä sillä ensin suurelta osaltaan sotakorvauksemme ja omat tarpeemme sekä sitten saatava myös jotain nopeasti mukaan ulkomaankauppaan. Ulkomailta emme saa mitään, ellemme sinne vie mitään ja puu on nyt meidän ainoa valuuttamme.” (ks. Pakkanen 1998, 116.)

Kasvavaan puutavaran kysyntää jouduttiin vastaamaan puunkorjuumenetelmällä, jonka tuottavuus oli matala ja jonka työvoiman tarjonta oli sidoksissa maatalouden rytmiin ja riippui muiden houkuttelevampien työtilaisuuksien tarjonnasta. Hakkuukausi määräytyi lähinnä työvoiman tarjonnan ja ajomahdollisuuksien perusteella. Työvoimaa oli saatavilla ainoastaan talvisaikaan, jolloin pienviljelijät tarvitsivat itselleen ja hevosilleen ansiotilaisuuksia maatalouden ulkopuolella. Toinen syy talviseen puunkorjuuseen oli se, että puuta voitiin ajaa vasta kun maat olivat jäätyneet ja lumi tasoitti maaston epätasaisuudet. (Jalava 1957, 440–441.)

Korean konjunkturi, 1950-luvun alun metsäteollisuuden viennin korkeasuhdanne, aiheutti puunkorjuussa työvoimapulaa ja kustannusongelmia. Tuolloin metsäteollisuuden puunhankinnassa vahvistui käsitys, että jatkossa on välttämätöntä parantaa työtehoa ja tuottavuutta. Osaltaan tähän vaikutti pelko työvoimapulasta, sillä erityisesti metalliteollisuus kehittyi nopeasti ja tarvitsi

jatkuvasti lisää työvoimaa. Rauma-Repola Oy:n puunhankinnan johdossa toiminut Jaakko Kahiluoto muistelee, miten metallirytykset imivät työvoimaa.

”Jumalattomat määrät torppien poikia siirtyi metallitöihin. Se sai vanhan metsäherra Anderssonin Porissa metsätoimiston rappusilla kuuluvalla äänellä kiroilemaan, että ”pärkkele tuo konepaja vie minun kaikki jätkät”. Ilmiössä oli kyse puhtaasti työn arvostuksesta. Vaikka vain lakaisit konepajan lattiaa, se tuntui hienommalta hommalta kuin sen kaverin työ, joka metsässä hinkkasi sahalla puuta.” (Marttila 1995, 51.)

Suurmetsänomistuksen alueella Metsähallituksen ja yhtiöiden metsistä korjattiin puuta suuria määriä yhtenäisiltä alueilta. Hakkuukausi oli lyhyt ja työn tuottavuus oli alhainen, mistä syystä savotoilla työskenteli samanaikaisesti runsaasti miehiä ja hevosia. Työmaat sijaitsivat syrjässä ja huonojen kulkuyhteyksien päässä, joten työmiehet jouduttiin majoittamaan työmaiden läheisyyteen rakennettuihin metsäkämppiin (Arnkil 1992b, 70–71).

Veitsiluoto Oy:llä toimi vuosina 1946–69 Sallan-Savukosken kairassa Ritavaaran suursavotta, jolta oli lähimpään kylään 14 kilometriä. Vilkkaimpana aikana savotalla työskenteli 500 henkeä ja 170 hevosta. Savotan vuosirytmä oli selkeä, pinotavara hakattiin syyskesällä ja kuorittiin puolipuhthaaksi ristikoille ja tukit hakattiin talvella. Puut ajettiin talvella hevosilla jokivarteen ja uitettiin keväällä jalostuslaitoksille. (Vuontisjärvi 2000, 105–119.) Metsätyönantajilla oli vuonna 1953 käytössään noin 1 500 metsäkämpää ja 500 vuokrattua yhteismajoitustilaa, joiden majoituskyky oli 40 000 miestä. Suurin osa tilapäismajoituksista sijaitsi Itä- ja Pohjois-Suomessa. Kämpämajoituksessa oli neljännes kaikista metsätyömiehistä. (Heikinheimo 1956, 173.) Viimeiset kämpät suljettiin vasta 1970-luvun alussa.

Kämppäelämään liittyi myös omat varjopuolensa, joihin metsäpäällikkö Ilmari Ebeling viittaa kirjoittaessaan henkisestä huollosta metsätyömailla.

”Metsätyöntekijät joutuvat asumaan ja työskentelemään hyvin omalaatuisissa olosuhteissa. Silmäänpistävintä heidän erikoisasemassaan on se, että kämppäoloissa, useimmiten syrjäisillä seuduilla, kosketus muuhun maailmaan on hyvin rajoitettu. Näissä olosuhteissa vapaahetkien vietto, välttämättömiä askareita lukuun ottamatta, muodostuu helposti kortinpeluksi

ja juopotteluksi, kuten kokemuksesta hyvin tiedetään, ellei työnantajan toimesta huolehdita myös järjestetystä vapaa-aikojen vietosta sopivalla tavalla.” (Ebeling 1950, 936.)

Metsätyön kausiluonteisuus ja jatkuvasti vaihtuvat hakkuukohteet aiheuttivat ongelmia työvoiman rekrytoinnissa. Yksi metsätyömiesten ongelmista oli tietämättömyys työnsaannista. Työmaaharhailu savotalta toiselle ja kuulopuheet olivat keino hankkia tietoa tarjolla olevasta työstä. Tämän ongelman poistamiseksi kehitettiin valtion metsätyönvälitystoimistot 1940-luvulla. (Waris 1965, 101.)

7.4 Puunhankinnan ”järjentämistyöhön” tarvitaan Metsätehoa

Suomen Puunjalostusteollisuuden Keskusliitto asetti talvella 1945 *Teollisuuden metsätöiden järjestämistoimikunnan* selvittämään metsätyön palkkaperusteita ja käynnistämään rationalisointityötä. Varsin pian toimikunta nimesi itsensä *Metsätehotoimikunnaksi* ja perusti metsätyöntutkimuselimen *Metsätehon, Suomen Puunjalostusteollisuuden Keskusliiton metsätyöntutkimusosaston*. Yksi syy tutkimusosaston perustamiseen oli, että liiton sotavuosina toimineen metsätöiden palkkaperustekomitean tuli valmistella ehdotus yhtenäisistä hakkuu- ja palkkaperusteista. Aiemmin palkkaperusteet oli tehty sormituntumalla, mutta nyt haluttiin tuottaa tutkittua tietoa ja perusteltuja laskelmia palkkaperusteiden pohjaksi. (Lindfors 1949, 6; Kahala 1995, 5; Pakkanen 1998, 118.)

Metsätehon tutkimuskohteiksi määriteltiin jäsenyritysten metsätöiden ja puutavaran kuljetuksen tehostaminen, oikeudenmukaisten palkkaperusteiden määrittäminen, pohjan saaminen metsätyöläisten sosiaalisen aseman parantamiselle ja metsäliikkeen yleisen järjestelyn rationalisoiminen. Toiminta käynnistyi rivakasti, jo toukokuun 1945 alusta palkattiin kaksi tutkimusmetsänhoitajaa ja kesäkuussa järjestettiin kahden viikon metsätyöntutkimuskurssit. Aluksi tehtiin teollisuuden mallin mukaisia työaikatutkimuksia, mutta pian huomattiin, etteivät ne sovellu metsäalalle. Tutkimusten painopiste siirtyikin vähitellen menetelmien kehittämistä ja koneellistamista korostavalle rationalisointilinjalle. (Vöry 1948, 4–7.)

Vuoden 1948 luentopäivillä pitämässään esitelmässä Metsätehon johtaja Jaakko Vöry (1948, 8–11) vertasi puunkorjuun tilannetta metsäteollisuuteen, joka oli kehittänyt itsenäisyyden ensi vuosikymmenten voimakkaasti menetelmiään ja koneellistamistaan, ja pysynyt sen ansiosta teknisesti muun maailman tasolla ja säilynyt kilpailukykyisenä. Sen sijaan raaka-aineen hankinta ja sen kuljetus perustuivat edelleen lihasvoimaan.

”Pyrkiessämme nyt vähentynein metsävaroin ja sotien verotettua ankarasti parasta elävää työvoimaamme kohottamaan elintasoamme entiselleen, ja jos mahdollista, sitäkin korkeammalle ja joutuessamme sen entiseen tapaan tekemään juuri metsäteollisuutemme turvin, on meidän metsämiesten pidettävä mielessä, että meidän alallamme, meidän työosuudessamme, rationalisointiin on tilaisuutta luultavasti enemmän kuin muualla.” (Vöry 1949, 10 – 11.)

Vöry korosti, ettei puunkorjuun työvoima ole samalla tavalla ammattitaitoista kuin teollisuudessa, mutta toisaalta metsätalous on ollut onnellisessa asemassa, kun se on hiljaisina kausinaan voinut sijoittaa työvoimansa maatalouteen. Vaikka maataloudesta oli kohtalaisen hyvin saatu miehiä ja hevosia puunkorjuuseen oli syytä epäillä työvoiman riittävyyttä jatkossa. Oli ilmeistä, ettei jatkossa olisi käytettävissä entisen kaltaista kausityövoimareserviä.

Metsätehotoimikunnan puheenjohtaja Jarl Lindfors (1949, 6–7) perusteli luentopäiville osallistuneille teollisuuden metsänhoitajille systemaattisen rationalisoinnin tarpeellisuutta.

”Puutavaran valmistaminen metsässä ja sen kuljetus teollisuuslaitoksiin on ollut vähimmin altis muutoksille. ... puutavaran hankkijan epäkiitollisessa ammatissa on vuosien kuluessa yhä enenevässä määrässä tarvittu uskomattoman paljon tarmoa, aloitekykyä ja itsenäistä harkintaa niiltä miehiltä, joiden on ollut vastattava siitä, että teollisuuden yhä kasvava raaka-aineen tarve on voitu tyydyttää ja täyttää ne tiukat laatuvaatimukset, jotka raaka-aineelle asetetaan, vaikka järeät ja täystiheät metsät ovat jatkuvasti vähentyneet. Epävarmat, aina laskemattomat säät ja muut luonnonsuhteet ovat samoin antaneet yllin kyllin probleemoja, joiden kanssa itse kukin on

saanut kamppailla. Sanalla sanoen jokainen puutavaran hankkija on saanut jatkuvasti tehdä usein aivan itsekseen paljonkin perustavaa laatua olevaa rationalisoimistyötä.” (Lindfors 1949, 6–7.)

Metsätehon perustaminen muutti ratkaisevasti suomalaista puunhankinnan tutkimusta ja rationalisointia. Teollisuuden omaa tutkimusyksikköä perusteltiin tutkimustyön muuttuneella luonteella ja tutkimustulosten käytännön soveltamisella.

”Metsätalouden rationalisointia, johon metsätyöntutkimus yhtenä nivelenä kuuluu, ei kuitenkaan voida suorittaa pelkästään sillä, että on pieni iskujoukko tutkimustyöhön pystyvää väkeä. Ensinnäkin tieteellinen työ ei ole enää läheskään samalla tavalla kuin menneinä vuosisatoina yhden miehen työtä, vaan se vaatii nykyään yhä yleisemmin riittävää organisatorista ja taloudellista pohjaa. Tutkimus siirtyy yhä enemmän taloudellisesti riittävän vahvojen laitosten toiminnaksi ja saa yhä laajemmalti yhteistyön leiman. Rationalisointi ei ole sitä paitsi pelkästään tutkimustyötä, vaan se vaatii ... tutkimustulosten soveltamiseen pystyviä voimia ja sellaista käytännön johtomiestä, joka on halukas uudistuksiin ja valpas seuraamaan kehitystä.” (Saari 1948, 3.)

Kokeilujen ja tutkimusten tulosten tiedottamista pidettiin tärkeänä, joten Metsätehoon palkattiin vuonna 1949 tiedotusmetsänhoitaja. Julkaisujen lisäksi järjestettiin luentoja ja kalustoesittelyjä sekä aloitettiin kaksi tutkimus- ja selvitystyön tuloksia esittelevän sarjaa, *Metsätehon tiedoituksia* ja *Metsätehon julkaisuja*. (Lindfors 1949, 7.)

Työtehoseuran metsäosasto jatkoi omaa koulutus- ja kehittämistyötään. Alkuaikoina kehitystyö oli keskittynyt metsätyössä käytettäviin käsityökaluihin ja hevoskuljetuksen kalustoon (Pulma 1984, 59). Vuonna 1945 metsäosaston johtajana aloittanut Mikko Kantola pyrki työn järjestämiseen tieteelliselle pohjalle ja korosti kansainvälistä yhteistoimintaa rationalisointityön perustana.

”Tutkimustyön avulla saadaan selville, miten eri töitä voidaan rationalisoida, sekä siihen perustuen kehittää työorganisaatiota, työmenetelmiä ja työtapoja, työvälineitä ja -koneita sekä luoda työn suoritukselle entistä suotuisampia olosuhteita. Sen avulla pyritään myös

selvittämään eri töiden oikeudenmukaiset työvaikeussuhteet. Yhteistyössä käytännön ja eri tutkimuselinten kanssa metsätalouttamme voidaan erä erältä rationalisoida, pyrkimyksenä viedä entistä vähemmällä työllä entistä enemmän puuta ja sen jalosteita ulkomaille sekä siten pystyä kilpailemaan ulkomaisilla puutavaramarkkinoilla vientimme turvaamiseksi ja elintasomme kohottamiseksi. Tässä työssä on hakkuutöidemme rationalisoinnilla oma osuutensa.” (Kantola 1949, 82.)

Kolmas puunhankinnan kehittämysyksikkö syntyi, kun Metsähallitus perusti vuonna 1955 konetoimiston ja Rovaniemen Hirvaalle hankintateknisen toimiston johtamaan ja kehittämään konetoimintaa. Sen toiminnan painopisteiksi määriteltiin puutavaran hankintatöiden ja metsäteiden rakentamisen koneellistaminen. Myöhemmin Hirvaan yksikkö muuttui kehittämisjaostoksi, jolloin sen tehtäviin lisättiin myös puuntuottamistyöt. (Salo 1985, 24.)

Metsäteho palveli ennen kaikkea teollisuuden metsäosastojen puunhankintaa ja Metsähallituksen kehittämisjaosto keskittyi valtion metsiin soveltuviin menetelmiin ja teknologiaan. Työtehoseuran metsäosasto taas oli kiinteästi yhteydessä maatalouden kehittämiseen ja suuntautui lähinnä viljelijöiden omatoimisen puunkorjuun kehittämiseen. Kaikki kolme omistajaryhmää olivat myös merkittäviä puuntuottajia. Vuonna 1955 markkinahakkuiden noin 30 miljoonan kuutiometrin määrästä hakattiin yksityismetsistä 63, metsähallituksen metsistä 20 ja yhtiöiden metsistä 17 prosenttia. (SVT 1995:5, 176, 250).

Eri toimijoiden tarvetta perustaan omia tutkimus- ja kehittämysyksiköitään lisäsi se, että akateeminen metsäteknologinen tutkimus oli pääosin keskittynyt raaka-aineen ominaisuuksiin ja puunjalostuksen prosesseihin. Matti Kärkkäisen (1999, 16–18) mukaan sotiin saakka ei puunkorjuussa ollut sellaisia ongelmia ja mahdollisuuksia, jotka olisivat antaneet oppineille aiheen pohtia vaihtoehtoisia toteutustapoja tai uusia teknisiä sovelluksia. Tämä näkökulma muuttui varsin pian, sillä jo vuonna 1948 metsätyötieteen tutkimuksia pidettiin Metsäntutkimuslaitoksen metsäteknologian tutkimusosaston tärkeimpinä tutkimuksina.

Tärkeä merkitys metsätalouden tutkimuksessa on ollut Metsätyömaiden Muonitustoimiston käyttämättä jääneillä varoilla vuonna 1948 perustetulla

Metsämiesten Säätiöllä, jonka tehtäväksi tuli harjoittaa sosiaalista avustustoimintaa, edistää kulttuuria sekä rahoittaa metsäalan tutkimusta. Alkuaikojen rahoituskohteita olivat muiden muassa Heikinheimon Metsätyövoimatutkimus, Metsätehon palkkaperustetutkimus ja Työtehoseuran moottorisahatutkimukset. Myöhemmin säätiön rahoitus on mahdollistanut laajojen metsätalouteen liittyvien tutkimushankkeiden toteuttamisen. (Pakkanen 1998, 219–231.)

Suomi oli sotavuosina jäänyt syrjään puunhankinnan tutkimuksen kansainvälisestä kehityksestä. Ruotsissa metsätöiden rationalisointitutkimukset olivat juuri sotavuosina päässeet hyvään vauhtiin. Metsäteho saikin sieltä alan uusinta tietoa ja seurasi muutenkin seurasi laajasti kansainvälisiä tutkimuksia ja kokeiluja (Lindfors 1949, 6-7). Yhtenä Kanadasta tuotuna erikoisuutena, josta ei liiemmin tiedotettu julkisuuteen, kokeiltiin pystypuiden kemiallista kuorintaa (Kahala 1995, 12). Yhdysvalloissa ja Kanadassa käytiin tutustumassa telatraktori- ja autokuljetuksen menetelmiin sekä moottorisahan käyttöön ja selvitettiin niiden soveltamismahdollisuuksia Suomen olosuhteisiin.

Työtehoseura jatkoi jo ennen sotia harjoitettua läheistä pohjoismaista kanssakäymistä. Vuonna 1948 metsäosasto aloitti yhdessä Ruotsin SDA:n (Kungliga Domänstrylserns Arbetstudieravdevling) kanssa tutkimukset polttomoottorikäyttöisistä sahoista. Koneellistamiseen liittyvää yhteistyötä tehtiin myös Ruotsin metsäteollisuuden VSA:n (Värmlands Skogarbetsstudier) kanssa (Konttinen ja Drushka 1997, 29). Vaikka Pohjoismaat kilpailivat tuotemarkkinoilla, oli yhteistyö puunhankinnan tutkimus- ja kehittämistoiminnassa varsin kiinteää. Vuonna 1953 perustetun NSR:n (Nordiska Skogarbetsstudiernas Råd) toimintaan Suomesta osallistuivat Metsäteho, Työtehoseuran metsäosasto, Metsäntutkimuslaitos, Helsingin yliopiston metsäteknologinen laitos sekä Uittoteho ja Metsähallituksen hankintateknillinen toimisto. (Kantola 1964, 1.)

Metsäteollisuusyhtiöt kehittivät myös itse omaa puunhankintaansa ja seurasivat alan kansainvälistä kehitystä. Esimerkiksi Kajaani Oy:n metsäpäällikkö Ilmari Ebeling lähetti talvella 1947 metsänhoitaja Y.O. Parviaisen lähes neljän kuukauden opintomatkalle Pohjois-Amerikkaan. Matkan kokemusten innoittamana Kajaani-yhtiö kokeili Caterpillar-traktorin vetämää rekijunaa sekä kehitti pinotavaran tekoa palstatien varten. (Virtanen 1985, 203.) Metsäteho jatkoi menetelmän kehittelyä ja

siitä kehittyi nykyisin meillä vallitseva korjuutapa, puutavaralajimenetelmä. Mikko Kahala (1995, 11–12) pitää menetelmää yhtenä Metsätehon merkittävimmistä puunkorjuun kehittämistoimenpiteistä.

Sotien jälkeen perustetut institutionaaliset rationalisointiyksiköt ja metsäteollisuusyritysten omat kehittämistoimet loivat perustan puunkorjuun teknologiselle ja menetelmälliselle kehittämiselle. Viisikymmentäluvun alkupuolella kerättiin tietoa ja tehtiin kokeiluja metsätyön koneellistamiseksi, mutta vielä tuolloin ei tapahtunut varsinaista teknologista läpimurtoa.

8. Metsätyön mekanisointi ja ammatillistuminen

Vielä 1950-luvun jälkipuoliskolla puutavara korjattiin perinteisin menetelmin. Pinotavaran teko metsäpinoihin ja tukkien teko levälleen tai rekeen auttaen olivat yleisimmät hakkuumenetelmät (Kantola 1957, 502–503). Kuitenkin uusi menetelmä, pinotavaran teko palstatien varteen, soveltui aiempia paremmin yleistyvään puiden ajoon traktorilla. Sota-aikana ja suurten hakkuuohjelmien vuosina 1940-luvun lopulla käyttöön otettu avohakkuumenetelmä tehosti osaltaan puunkorjuuta, kun puuta voitiin korjata aiempaa enemmän samalta pinta-alalta. Puutavaranhakkuun tehostamiseksi Metsäteho tutki puunkorjuun rankamenetelmiä ja puutavaran käsittelyä välivarastoilla (Kantola 1957, 506). Menetelmien kehittäminen, moottorisahojen käyttöönotto ja siirtyminen traktoriajoon muuttivat 1950-luvun lopulta lähtien työtä metsässä. Siirryttiin lihastyöstä konevoimaan ja metsätyö muuttui vähitellen kausisavotoinnista päätoimiseksi ammattityöksi.

Luvun alussa tarkastellaan, miten moottorisahan käyttö yleistyy ja korvaa käsityökalujen käytön sekä sitä, miten hevonen joutuu väistymään traktorien tieltä. Sen jälkeen luodaan katsaus puun koneellisen kuorinnan lyhyeen historiaan ja kuvataan niitä tekijöitä, jotka edistivät ja jouduttivat siirtymistä koneellisiin menetelmiin.

Toisessa alaluvussa siirrytään vaiheeseen, jossa metsätyö ammatillistuu. Siinä kuvataan, miten metsäyhtiöt ja Metsähallitus aloittavat metsätyömiesten vakinaistamisen ja miten metsäkuljetukseen syntyy erillinen koneurakoitsijoiden joukko. Lisäksi kuvataan puutavaran metsäajoon tarkoitettujen varsinaisten metsätraktorien kehitysvaiheita. Lopuksi tarkastellaan metsätyön 1970- ja 1980-lukujen suvantovaiheen puunkorjuun organisoitumista ja työprosessin muotoja.

8.1 Elävän työvoiman korvaaminen konevoimalla

Työtehoseuran metsäosasto aloitti moottorisahakokeilut Neuvostoliitolle sotakorvauksena valmistetuilla sähkösahoilla, jotka kuitenkin todettiin Suomen olosuhteisiin sopimattomaksi. Tämän jälkeen seura testasi polttomoottorisahoja. Seurasta tuli tärkein moottorisahojen käyttöönoton edistäjä. Se järjesti ensimmäiset moottorisahakurssit jo vuonna 1949 ja julkaisi vuonna 1958 moottorisahaoppaan. Vuoteen 1962 mennessä 168 moottorisahakurssille oli osallistunut noin 3 600 miestä. (Kantola 1968, 2–3; Pulma 1984, 59–61, 83–90.) Metsäteho puolestaan aloitti 1950-luvun alussa ensimmäiset konetutkimuksensa. Niiden tavoitteena oli selvittää moottorisahojen, siirrettävien kuorimakoneiden, telaketju- ja maataloustraktoreiden sekä vinttureiden soveltuvuutta käytännön puunkorjukseen (Marttila 1995, 52).

Alkuun "konesahat" olivat kookkaita ja painoivat parikymmentä kiloa. Kehitysvaiheessa olleiden sahojen käyttövarmuus oli heikko, mikä hidasti niiden yleistymistä. Käyttäjillä puolestaan ei ollut tottumusta koneiden käsittelyyn varsinkaan lumessa ja pakkasessa. Monelta kokeilijalta meni sisu kaulaan ja seurasi hermostunut ärjäisy, ”moottorisahan parhaat varaosat ovat jätkä ja justeeri.” (Niku 1992, 20; Marttila 1995, 52.) Työntekijät olivat ennakkoluuloisia moottorisahoja kohtaan, joten 1950-luvun alussa sahat olivat työnantajien omistamia tai jopa lainaamia. Väinö Nikun kertoo, että Metsähallituksen Kurun ja Jämsän hoitoalueissa vuosina 1952–54 paikalliset metsätyömiehet eivät uskaltaneet ostaa moottorisahoja. Hoitoalueella taas ei ollut varoja koneiden ostoon, joten Niku pyysi koneliikkeiltä moottorisahoja kokeiltavaksi.

”Saimmekin työmaille mm. Stihl, Mc Culloch, Pioneer ja Mall-merkkisiä sahoja. Näiden kokeilusahojen avulla kaadettiin kevättalvella 1953 Ruoveden Penkkilän salolla maaliskuun viimeisillä rekikeleillä noin 2 000 rungon tukkileimikko ja kuljetettiin hevosilla Kuusjärven jäälle. Koska oli kova kiire, esitin pokasaha- ja justeerimiehille, että kaadamme, tyveämme ja katkommekin tukit pientä korvausta vastaan. Tähän esitykseen suostui aluksi vain muutama mies – suurin osa halusi tehdä tukit itse käsipelillä.

Kohta oli kolmella moottorisahallamme töitä ylin kyllin, kun miehet huomasivat, että kaato ja tyveys kävi moottorisahalla nopeasti. Illat ja yötkin piti kunnostella sahoja ja viilailla ketjuja, etteivät savotan vahingoniloiset epäilijät pääse ilkkumaan. Lopulta moni pokasahan uskollinen kannattaja tunnusti moottorisahan paremmaksi.” (Niku 1992, 20.)

Moottorisahojen maastokelpoisuus kehittyi uuden tekniikan ansiosta, sahojen käyttövarmuus parani ja vähitellen ne kevenivät niin, että ne soveltuivat metsäolosuhteisiin. Teknisistä innovaatioista kouruhammasterä, kalvokaasutin ja suoraveto mahdollistivat kentäkelpoisen yhden miehen moottorisahan tulon markkinoille 1950-luvun lopulla. (Salminen 1996, 18–20; Konttinen ja Drushka 1997, 24–27, 79.)

Pokasaha käy tehottomaksi

Työntekijät ryhtyivät 1950-luvun puolivälissä enenevässä määrin hankkimaan omia moottorisahoja. Valtiovalta tuki niiden käyttöä myöntämällä verotuksessa metsurivähennyksen, joka oli 30 prosenttia bruttoansiosta. Ajan lentävänä lauseena olikin, että ”*moottorisaha on kaikkein kannattavin kannon nokassa, silloin se ei kuluta, verovähennys juoksee.*” (Niku 1992, 20; Simonen 1992, 49–50.)

Moottorisahojen yleistyminen näkyi tuontiluvuissa. Vuosina 1947–50 niitä tuotiin 30 kappaletta, vuosina 1951–52 tuonti oli 500 kappaletta ja vuonna 1959 lukumäärä oli jo 23 000 (Salminen 1996, 19). Moottorisahat yleistyivät maatiloilla 1960-luvulla. Yleisen maatalouslaskelman mukaan vuonna 1959 moottorisahoja oli keskimäärin 5 kappaletta 100 tilaa kohti mutta kymmenen vuotta myöhemmin luku oli jo 52. Esimerkiksi 5–9,9 peltihehtaarin pientiloille oli vuonna 1959 moottorisaha vain 5:llä sadasta, vuonna 1969 jo niitä oli 54 tilalla sadasta. (Alestalo 1985, 126.)

Moottorisahat yleistyivät teollisuuden hakkuissa ennakoitua nopeammin. Kajaani-yhtiön Olli Sarantola (ks. Marttila 1995, 52–53) kysyi vuonna 1957 vierailullaan Kanadan itäosassa sikäläisiltä hankintamiehiltä arviota moottorisahan tulevaisuudesta. Hänelle kerrottiin, että kyllä se tulee käyttöön lännessä, jossa on

suuret puut, mutta idässä tullaan jatkossakin kolmannes puista sahamaan käsisahalla. Tuosta ehti kulua viitisen vuotta ja Suomessa loppui käsisahojen käyttö.

Työtehoseuran Arvi Makkonen oli yksi moottorisahan käytön edistäjistä maassamme. Makkosen (1957, 479) mukaan tärkeimpinä syitä moottorisahojen yleistymiseen olivat ihmistyön ja työvoima säästö, mutta merkittäviä ovat myös koneistumisen psykologiset ja sosiaaliset tekijät. Nuorukaisten yleinen mielenkiinto koneita kohtaan suosi moottorisahan käyttöönottoa, mikä osaltaan sai työn tuntumaan kevyemmältä. Hän uskoi, että koneellistuminen tulee nostamaan metsätyön yleistä arvostusta.

”Tunnettua on, että metsätyöt ovat luettavissa maailman raskaimpiin ammatteihin, joista lisäksi kaatosahaus muodostaa ehkä rasittavimman vaiheen. Ei ole näin ollen ihmeteltävää, että kiinnostus moottorisahoihin on tässä mielessä ollut metsätyöntekijäin osalta varsin suuri. ”Pako metsästä” on jo tätä nykyä varsin yleinen ilmiö maassamme ja johtuu ilmeisesti mm. siitä, että vallalla on varsin yleisesti harhakäsitys, ettei metsänhakkuuta voida rinnastaa muihin ns. ammattitöihin, mistä syystä se ei myöskään ”vedä” nuorta työvoimaa puoleensa.” (Aamulehti 6.11.1954, Arvi Makkonen.)

Hevoset ja hevosmiehet vähenevät

Metsäkuljetus perustui hevosiin, enimmillään 1950-luvun alussa metsätöihin osallistui lähes 100 000 hevosta ja sama määrä hevosmiehiä. Sotien jälkeen pyrittiin monella tapaa parantamaan puutavaran hevosajon tuottavuutta. Tätä tehtiin kehittämällä rekejä, standardoimalla raideleveyyttä, järkeistämällä palstatieverkkoa, parantamalla tienhoitoa ja ottamalla suurilla työmailla käyttöön traktorivetoista tienhoitokalustoa. Hevoskuljetuksen keskeisenä ongelmana oli kuormaus ja purku. Arnkilin mukaan *”koko hommasta pollen vetotyö oli ehkä 15–20 prosenttia, kun taas ajomies hikoili 80–85 prosenttia työajasta raskaita pöllejä nostellen.”* (Arnkil 1992, 10; Marttila 1995, 54–55.)

Traktoreita käytettiin joihinkin metsätalouden raskaisiin töihin heti sotien jälkeen. Esimerkiksi telatraktoreita käytettiin teiden rakentamiseen, talviteiden

pohjaamiseen, uittoväylien perkauksiin ja uudistusalojen raivaukseen (Putkisto 1950, 592.) Metsätehon tutkija Kalle Putkisto, myöhempi metsäteknologian professori, ennakoi metsäkuljetuksen tulevaa koneellistumista.

”Yleensä voidaan sanoa moottoroidun puutavarankuljetuksen olevan elollisen työvoiman kalleuden vuoksi maassamme yhä lisääntymässä. Sen mahdollisuudet tulevat nykyisestäkin paranemaan, kunhan siirtymisvaiheet kuljetusmuodosta toiseen — kuormaukset ja purkaukset—saadaan tyydyttävästi koneellistetuiksi.” (Putkisto 1950, 560.)

Hevosten lukumäärä supistui 1960-luvulla kaikissa Pohjoismaissa voimakkaasti, mikä osaltaan pakotti keksimään uusia keinoja hevosten korvaamiseksi metsäajossa. Ruotsissa hevosia käytettiin tuolloin vielä maatilojen puunkorjuussa, mutta ammattiajossa käytettiin puoli- tai täysteloilla liikkuvia traktoreita, joihin oli asennettu mekaanisia ja hydraulisia kuormauslaitteita. Meillä traktorikuljetus perustui tavallisten maataloustraktoreiden käyttöön. (Kantola 1964, 5–6.)

Suomessakin maatalouden koneellistuminen 1950-luvun lopulla johti hevosten vähenemiseen ja joudutti teollisuuden puunkorjuun siirtymistä traktorikuljetuksiin. Ensi vaiheessa traktorikuljetuksen kehitystyö jäi pitkälti yksittäisten kekseliäiden traktorimpien ja puunkorjuun parissa työskentelevien metsäammattilaisten varaan. Traktoritehtaat tai konepajat eivät olleet mukana aktiivisessa kehitystyössä. Aikalaiset muistelevatkin, että *”kekseliäisyys rehotti kun maataloustraktoriin viritettiin rekikalustoa ja sulan maan aikaisiin kuljetuksiin rakenneltiin mitä hämmästyttävimpiä peräkärrymuunnelmia.”* (Marttila 1995, 54.)

Maataloustraktoria käytettiin aluksi välivarastokuljetuksiin, jolloin pitkät hevosajomatkat vähenivät. Vähitellen alettiin puutavaraa ajaa myös suoraan hakkuupalstalta. Kuormaus tapahtui pääasiassa käsin, mutta myös erilaisia mekaanisia vintturisovelluksia kokeiltiin. Viisikymmentäluvun lopulla puoliteloloilla varustettu ja rekeä vetävä traktori oli varsin yleisesti käytössä. Hankintakautena 1956–57 traktorien määrä metsäajossa arvioitiin noin 3000 yksiköksi (Putkisto 1957, 568). Yhden maataloustraktorin laskettiin tehokkaasti käytettynä korvaavan 3–5 hevosta. Puunkorjuu oli edelleen tiukasti sidottu talviaikaan, mutta Putkisto

(1957, 540) ennakoi kesäkuljetusten tulevan lisääntymään sitä mukaa kun tieverkko tihentyy, metsätyöt koneellistuvat ja vakinaisten metsätyöntekijäin määrä lisääntyy.

Viisikymmentäluvulla istunut Metsätyöntekijäin ammattikasvatuskomitea (Komiteamietintö 1958, 28–32) totesi, että *koneellistamisen astetta tarkasteltaessa voidaan havaita, että kuta lähemmäksi metsää työ siirtyy, sitä harvalukuisempia ovat koneet, joilla elävä voima voidaan työn suorituksessa korvata joko osaksi tai kokonaan*. Toistaiseksi esteenä oli ollut saatavissa olevien koneiden huono soveltuvuus Suomen olosuhteisiin. Kuitenkin uskottiin, että työ metsässä voidaan jo lähitulevaisuudessa ainakin osaksi korvata koneilla. Komitea tosin epäili, että ”*suomalainen luonne hyväksyy hitaasti ennestään tuntemattomia asioita, joten työntekijäin ja koko hankintatoiminnan täytyy mukautua uusiin olosuhteisiin*.” Uskottiin, että koneellistamisen seurauksena nuoria koneista kiinnostuneita on entistä helpompi saada alalle.

Elävän kuvauksen tuosta ajasta ja traktoreiden metsiin tulosta antaa Metsähallituksen aluemetsänhoitaja Bengt Autere.

"60-luvun taitteessa tuli maataloustraktori mukaan metsäkuvaan. Hevoset alkoivat, kiitos liukaskielisten traktorikauppiaiden, hävitä maalaistaloista.

Silloinen maataloustraktori sopi varsin huonosti metsäajoon. Kone oli heikko teholtaan, maavara pieni eikä ollut kunnollista rekeä.

Maataloustraktorin maastokelpoisuutta pyrittiin parantamaan asentamalla siihen erilaisia telaratkaisuja ja näin alkoi kehitys, joka johti nykyiseen metsätraktoriin.

Ajajina olivat etupäässä maatalojen nuoret miehet ja heistä kehittyi vähitellen eräänlainen maataloustraktoriyrittäjäkunta, josta sitten 'poiki' nykyinen metsäkoneyrittäjäkunta." (Autere 1984, 20.)

Vielä vuonna 1950 traktoreiden osuus puutavaran kuljetuksissa oli yhden prosentin luokkaa. Hakkuunvuonna 1967–68 kaikesta Metsähallituksen ja metsäteollisuuden korjaamasta puusta kuljetettiin metsävarusteisilla maataloustraktoreilla 32 prosenttia ja varsinaisilla metsätraktoreilla 27 prosenttia.

Hevoskuljetusten osuus oli enää 37 prosenttia ja 1970-luvun alkuvuosina hevoskuljetus loppui kokonaan teollisuuden puunkorjuussa (Marttila 1995, 56).

Konekuorinnan lyhyt elinkaari

Puutavarankuorinta metsässä tai välivarastolla oli kallista, joten sen koneellistamiseen etsittiin erilaisia ratkaisuja. Miestyönä tehty kuorinta vei noin puolet hakkuun työajasta ja oli lisäksi uuvuttavan raskasta. Kuvan kuorinnan työvoiman tarpeesta ja sen kausiluonteesta antaa, Lapissa työskennelleen metsäpomon muistelmia 1950-luvulta.

”Ajot eivät olleet kunnolla loppuneet, kun herrat alkoivat värvätä Rovaniemeltä parkkuuväkeä. Väkeä tuotiin savotalle kuorma-autoilla, kaikkiaan värvättiin 700 miestä, koska kuorittavaa puuta oli 50 000 m³ ja herroilla kiire.” (Maasola 2001, 203.)

Kuorintaan liittyy myös Tauno Simosen kertomus varastokuorinnan järjestelystä Valtimolla kevättälvella 1953.

”Eräänä päivänä tarkastimme Loukkukorven parkkuutyömaata. Ukkoherra Aleksi Timonen kulki parkkaamattoman pinon välissä – ja hämmästykseni siirteli siellä olevia mittakeppejä. Parkkuupaikalta lähdettyämme kyselin Aleksilta: ”Mitä sinä oikein teit?” Aleksi vastasi: ”Tämä on sitä ratijanisointia. Jätkät näet laittavat aamulla parkkuupinolle mennessään kepin merkiksi, että tuohon saakka tänään parkkaan – ja sitten lähden Saimin laittamalle ruualle. Mutta kun siirrän keppiä vähän eteenpäin, niin tulos kasvaa 10–15 %.” (Niku 1992, 24.)

Ruotsissa varastolla suoritettava koneellinen kuorinta oli jo viisikymmentäluvun puolivälissä varsin yleistä ja osittain sieltä saatujen vaikutteiden innoittamana Metsähallitus hankki vuonna 1954 koekäyttöön erityyppisiä kuorimakoneita. Ne eivät vielä olleet teknisesti valmiita, joten niiden käyttö ei vielä tuolloin yleistynyt (Niku 1992, 24.)

Kuorinnan tekninen ja logistinen toteutus oli vielä ratkaisematta, joten samanaikaisesti etsittiin teknistä ja taloudellista ratkaisua sekä metsä-, varasto- että

tehdaskuorintaan. Metsäpäässä keskityttiin lähinnä erilaisien välivarastolla työskentelevine kuorimakoneiden kehittämiseen. Suomessa kuorittiin vielä 1960-luvun alussa 95 prosenttia kuitupuusta miestyönä metsässä, kun Ruotsissa oli jo vuonna 1962 siirrytty lähes täysin välivarasto- tai tehdaskuorintaa. Meilläkin tukeista kuljetettiin tuolloin 70 prosenttia kuorellisena sahalaitoksille ja kehityssuuntana oli kuorinnan siirtyminen jalostuspaikoille. (Konttinen ja Drushka 1997, 75–76; Salminen 1996, 22–26; Kantola 1968, 2–3.)

Puutavaran koneellinen kuorinta välivarastolla jäi välivaiheeksi metsätöiden koneellistumiskehityksessä. Teknisesti toimiva ratkaisu, traktorikäyttöinen siirrettävä reikäroottorikuorimakone, konstruointiin 1960-luvun alussa. Kuorinnan kehitys eteni vaiheittain, sillä esimerkiksi Sodankylässä hakkuukautena 1962–1963 kesäaikainen pinotavara kuorittiin käsin, mutta talvella tehty pinotavara kuorittiin välivarastolla koneellisesti (Ohinen 1963, 60). Muutokset kuorintamenetelmien välillä tapahtuivat nopeasti, sillä vuonna 1967 kuitupuusta kuorittiin käsin enää 10, varastokuorimakoneilla 30 ja tehtaalla 60 prosenttia. Kuitupuidenkin kuorinta oli 1970-luvun puolivälissä siirtynyt 90 prosenttisesti tehtaalle. Tehdaskuorinnan yleistymiseen vaikutti osaltaan kuoren käyttö polttoaineena tehtaiden voimaloissa. (Elovainio 1991, 402; Salminen 1996, 22–26, Konttinen ja Drushka 1997, 75–76.)

Metsässä ja välivarastolla suoritettuna konekuorinnan elinkaari jäi vain runsaaseen kymmeneen vuoteen. Tuottavuudeltaan heikko työvaihe siirtyi välivaiheen kautta jalostuspaikalle ja kuori saatiin energiakäyttöön. Tällä vaiheella oli kuitenkin tärkeä merkitys alan kehitykselle. Se synnytti metsässä koneilla urakoivan joukon ja osoitti itsenäisen urakoinnin tehokkaaksi tavaksi organisoida metsäalan konetöitä. Työmuodosta saadut kokemukset vaikuttivat osaltaan siihen, että Suomeen vakiintui metsäkoneyrittämisen toimintamalli. (Hakkila 1996, 11; Lilland ym. 1999, 129.)

Muutospaineita sisältä ja ulkoa

Metsätyömiesten palkkataso oli alhainen ja asumisolot olivat sekä kotona että kämpillä muuta väestöä heikommat. Samoin edunvalvonta oli muita ammattiryhmiä heikompaa. Urakkapalkkataso määräytyi aina 1930-luvulle saakka työvoiman kysynnän ja tarjonnan perusteella. (Komiteamietintö 1958, 49–50; Simonen 1992,

44–52; Rannikko 1998, 222–223.) Vielä 1970-luvun alun *Suomalainen metsätyömiestä*-tutkimus (Heikinheimo ym. 1972, 139) osoitti, että parannuksista huolimatta metsätyömiesten tulot ja elintaso olivat heikkommat kuin teollisuuden työntekijöillä. Heikinheimo mukaan jo inhimillisuus ja oikeudenmukaisuus olisivat edellyttäneet heidän olojensa parantamista, mutta kysynnän ja tarjonnan kova laki on ollut heille epäedullinen.

Metsäalan johtaminen säilyi pitkään hierarkkisena ja käskyvaltaa korostavana. Johtamistapa näkyi myös tavassa organisoida suuret metsätyömaat, joiden organisaatiomalli noudatti suoraa armeijamaista linjaorganisaatiota. (Heikkerö 1957, 344.) Paavo Aro (1957, 418–420) esitti jo 1950-luvulla, että metsäalalla on erityisesti tarvetta kehittää johtajuutta. Esimiesten tulisi luopua käskijäasenteesta ja pyrkiä luottamukselliseen esimiesasemaan, jonka voi saavuttaa vain siten, että *”käsittelee alaisiaan, ei tahdottomina työkoneina vaan fyysillisesti ja psyykkisesti eri tavoin kehittyneinä yhteiskunnan jäseninä, joilla kaikilla on omat viettinsä ja tarpeensa, jotka heidän tulee saada niin tyydytyksi että he tuntevat itsensä onnellisiksi ja elämänsä turvatuiksi”*. Hän suositteli, että metsätöiden johtamisessa olisi kiinnitettävä entistä enemmän huomiota sosiologisiin ja sosiaalipsykologisiin kysymyksiin, erityisesti työryhmien käsittelyssä.

A. J. Ronkanen (1950b, 427–428, 433) puolestaan totesi, että nykyaikaisessa demokraattisessa yhteiskunnassa työnjohtajan toiminnan on nojaututtava arvoaltaan. Työnjohdon aiemmin lähes yksinomaan käyttämä pakon tulisi väistyä ja tilalle tulee vapaaehtoinen suostunta, millä yleensä päästää parempiin tuloksiin kuin pakottamiseen ja pelkoon nojautuvalla työnjohdolla.

Metsätyöt olivat fyysisesti raskaita, heikosti palkattuja, satunnaisia ja sotilaallisesti johdettuja, joten metsätyön vetovoima oli lähes olematon. Maatalouden koneellistuminen yhdessä muuttuneen maatalouspolitiikan kanssa irrotti väkeä maataloilta. Samanaikaisesti teollisuuden ja palveluiden kasvu lisäsivät työmarkkinoiden imua kaupungeissa. Kehitys aiheutti metsäteollisuudessa pelkoa työvoiman loppumisesta ja lisäsi tarvetta metsätyön rationalisointiin. Sekin ymmärrettiin, että metsätyön muuttuminen tavanomaiseksi palkkatyöksi tulisi vaatimaan johtamisen ja sopimisen mallien kehittämistä.

Metsähallitus olisi halunnut nopeuttaa rationalisointia, mutta sen toimintaan kohdistui poliittisia työllistämispaineita ja -velvoitteita. Erityisesti Pohjois- ja Itä-Suomessa koettiin ongelmana, että *”kiihkeänä jatkunut asutustoiminta epämielekkäille paikoille tuotti runsaasti huonosti toimeentulevia pienviljelijöitä, joiden työllistäjäksi metsätaloutta jatkuvasti kuviteltiin”* (Arnkil 1992, 9). Metsähallitus asetti tavoitteekseen vakinaisen ja ammattitaitoisen metsätyömiesten ammattikunnan. Metsähallituksen pääjohtaja esitti työvoimakysymyksen yhdeksi ratkaisuksi erityisten metsätyömiestyöskytien rakentamista, mutta ne tyrmättiin ”Osaran orjakylinä”.

Jo 1950-luvun puolivälissä Putkisto (1957, 739–741) totesi, ettei puunkorjuun koneellistaminen ole teknisessä mielessä sen vaikeampaa kuin muidenkaan töiden. Vaikeutena oli sen saaminen taloudellisesti kannattavaksi. Syitä vähäiseen koneellistamiseen hän piti työmaiden pienuutta, puiden pientä kokoa, koneinvestointeihin tarvittavan pääoman puutetta, metsätyön matalaa palkkatasoa ja runsasta työvoiman tarjontaa, psyykkinen asennoitumista ja puutteellista ammattitaitoa. Suurten metsätalousmaiden esimerkin pohjalta Putkisto hahmotteli koneellistamismallin. Malli ei tuolloin toteutunut, mutta siinä hahmotteltiin meillä myöhemmin toteutuneen urakointimallin keskeiset piirteet. (Putkisto 1957, 743.)

”Kysymykseen tuleva ’contractor’ -yrittäjä, joka on verrattavissa esim. kuorma-autoilijaan, tekisi työstä urakkasopimuksen metsänomistajien kanssa tapauksissa, joissa tavara on myyty hankintakaupalla, ja ostajien kanssa pystykaupan ollessa kysymyksessä. Tavoitteena tulisi tietenkin olemaan koneellisen kaluston kapasiteettia vastaavan työmäärän saaminen mahdollisimman suppealta alueelta.” (Putkisto 1957, 743.)

Koneellistaminen loi paineita metsätyömiesten ammattitaidon kehittämiseksi ja pääomavaltaisti työtä. Moottorisahan ja maataloustraktorin käyttö vaati Eirik Arnkilin (1992, 8–9) mukaan osaamista, jota maaseudun perin tasatahtiseen puurtamiseen tottuneilla pienviljelmien isännillä ei yleensä ollut. Todellisuudessa juuri pientilalliset hankkivat moottorisahoja 1960-luvulla ja olivat suurin työtekijäryhmä metsätöissä (Alestalo 1985, 126). Arnkilin mukaan pääoma otti ensiaskeleitaan puunkorjuussa, kun hevosajosta siirryttiin traktoriajoon.

Metsätyönantajat katsoivat, ettei kausityövoimalla enää selvitä ja he pitivät tärkeänä työvoiman vakinaistamista ja koulutuksen parantamista.

”Työtä tarjotessa alettiin yhä tiuhempaan kysellä, miten on sen ammattitaidon laita. Enää ei riittänyt, että mies näytti riskiltä ja kovavauhtiselta taaplaajalta.” (Arnkil 1992, 8–9.)

Heikki Wariksen (1965, 98) mukaan rationalisointi eteni nopeammin Itä- ja Pohjois-Suomen suurilla työmailla, kun taas yksityismetsien alueen pienillä työmailla toimittiin varsin perinteisesti. Tilanne korosti metsänomistukseen perustuvia alueellisia eroja. Kun suurmetsänomistuksen alueella oli jopa satojen miesten savottoja, oli puunkorjuu yksityismetsien alueilla yksittäisten miesten työtä. Alueet poikkesivat toisistaan teknologisessa ja sosiaalipoliittisessa mielessä selvästi. Waris ennusti, että koneellistaminen tulee vaikuttamaan monella tavalla metsätyömiesten elämään. Pelättiin, että menetetään metsätyöhön liitetty vapaus. Metsätyömiehet arvostivat sitä, ettei pomo ole koko aikaa ”perseen takana käyttämässä”. Samaan viittasi Pohjois-Karjalassa esiintynyt tapa kutsua vakinaistettujen metsureiden kuljetukseen käytettyjä pikkubusseja orjalaivoiksi.

”Ennen niin luonnollisena pidetty suomalaisen metsätyömiehen loppoaika on joutunut vaaravyöhykkeeseen. Loppoaikanaan mies voi tehdä työtä tai olla tekemättä – mieluummin jälkimmäistä – silloin kuin työ ei nimenomaan hänen eteensä tullut. Nyt tapahtunut työajankäytön tehostuminen on eräs osa siitä, minkä me näemme teollisen tuotannon rationalisaatiossa, jossa sekunnin osilla operoidaan ja joka on merkinnyt sitä, että työntekijä on yhä kiinteämmin kytketty lyhentyvänä työaikana työprosessiin.” (Waris, 1965, 97.)

Puunhankinnan johtotehtävissä toimineet Olli Sarantola ja Jaakko Kahiluoto pitävät vääränä käsitystä, että metsäherrat olisivat tieteen tahtoon halunneet metsiin raskaita koneita ja rationalisoineet metsäomistajat pois metsästään. Heidän mukaansa kehitys alkoi, kun 1950-luvun alkuvuosina isännät luopuivat hevosista ja ostivat tilalle traktorin. Rationalisointiprosessi noudatti omaa rautaista logiikkaansa, johon vaikuttivat teollistuvan yhteiskunnan muutokset ja kilpailijamaissa kehitetyt toimintalinjat. Usein unohdetaan, että maaseudun työvoima hakeutui metsätaloudesta riippumattomista syistä asutuskeskusten tuottavampiin ja enemmän

mukavuuksia tarjoaviin ammatteihin. Metsätalouden oli luotava tähän oma sopeutumismallinsa. (ks. Marttila 1995, 54–55.)

Hanna Snellman (1999, 187–203) kertoo, kuinka 1960-luvun lopulla tapahtui myös väliinpuutoamisia. Hän haastattelemansa 44-vuotias metsätyömies toteaa ikäistensä olleen liian vanhoja metsätöihin, liian nuoria eläkkeelle ja liian vanhoja koulutettavaksi uusiin ammatteihin, ”tarpeettomia nyky-yhteiskunnalle”. Samoin kävi monille entisille hevosmiehille, jotkut heistä myivät tilansa ja lähtivät muihin töihin. Osa kokeili puunajoa maataloustraktoreilla, tosin Snellmanin mukaan tuolta ajalta on vähän menetystarinoita. Monet traktorilla urakointia kokeilleet tekivät konkurssia, *”kun oli heikot pelit ja tottumattomat miehet”*. (Snellman 1999, 198.)

Puunhankinnassa pyrittiin puunkorjuun koneellistamiseen ja siihen soveltuvien menetelmien kehittämiseen. Valtion tukemia puunhankinnan koneellistamista edistäviä investointeja, kuten metsäteiden rakentaminen, haja-alueiden tieverkon kehittäminen ja nippu-uittolaitteet, oli käynnistetty. Kuusikymmentäluvun alkupuoliskolla metsätyön murros oli käynnistynyt, mutta koneellistaminen tapahtui edelleen vanhoissa rakenteissa: puunkorjuu oli pääosin maatalouden sivuansiolähde ja huomattava osa puusta korjattiin maanviljelijä-metsänomistajien omasta toimesta ja myytiin hankintakaupoilla metsäteollisuudelle.

8.2 Jätkästä metsuri ja hevosmiehestä koneurakoitsija

Kuusikymmentäluvun jälkipuoliskolla puunkorjuu oli väistämättömien muutosten edessä. Maaseudun ja koko elinkeinorakenteen muutos veivät puunkorjuulta perinteisen työvoiman rekrytointiperustan. Lisäksi oltiin siirtymässä sopimusyhteiskuntaan, joten myös metsätyön ehtojen ja organisoinnin oli muututtava. Teollisuuden puunkäyttö kasvoi ja puunhankinnan rakenne muuttui, kun metsänomistajien omatoimisuus väheni. Teknistyvä puunkorjuu vaati entistä korkeampaa ammattitaitoa. Tässä alaluvussa kuvataan puunkorjuun koneellistumista ja metsätyöprosessin uudelleenorganisointia. Lisäksi tarkastellaan sitä, miten metsätyö ammatillistui ja muuttui teollisuustyöhön rinnastettavaksi palkkatyöksi ja miten alalle syntyy koneurakoitsijoiden joukko.

Manuaalisen hakkuun kehitys

Moottorisaha syrjäytti sahan ja kirveen lähes kokonaan 1960-luvulla. Tähän vaikuttivat sahojen tekninen kehitys ja maasto-ominaisuuksien paraneminen. Yksi tärkeä askel moottorisahan yleistymisessä oli, kun sitä ryhdyttiin käyttämään puiden karsintaan kirveen sijaan. Moottorisahakarsinnan työtekniikka kehitettiin Ruotsissa vuonna 1962, mistä se levisi vähitellen meillemkin. Suomessa karsittiin kirveellä vuonna 1966 kaksi kolmannesta puista ja vuonna 1970 enää vajaa kolmannes. Vasta karsinta teki moottorisahasta metsätöiden yleistyökalun ja nosti hakkuun tuottavuuden kaksinkertaiseksi. (Salminen 1996, 19–21; Savolainen 1966, 2)

Moottorisahahakkuun tuottavuutta parannettiin hakkuumenetelmiä kehittämällä. A. Ahlström Oy:n Väinö Niku ja Metsähallituksen Eirik Arnkil tutustuivat vuonna 1964 kanadalaiseen puunkorjuuseen. He ihmettelivät moottorisahamiehen suuria, suomalaisen verrattuna kaksinkertaisia, työtuloksia. He totesivat, että sikäläinen hakkuumies karsi rungot nopeasti jättäen jopa viiden sentin oksantynkiä ja katkoi rungot silmämääräisesti pitkiksi rangoiksi. Matkan jälkeen aloitettiin menetelmän soveltaminen Suomen olosuhteisiin. Niku kertoo, kuinka hän esitteli uutta menetelmää paperitehtaan insinööreille, sillä tynkäkarsittu puutavara asetti uusia vaatimuksia tehtaan kuorimolle. (Niku 1992, 21–22; Kahala 1995, 14.)

”Paperi- ja selluinsinöörien kanssa keskustellessa kuuli usein hienoja lyhennyksiä erilaisista prosesseista, kuten HIFI, TMP, SC tai LWC. Kun vajakarsitun kuitupuurangan hankintamenetelmästä käytin esityksessäni hieman ”kuldivoitua” lyhennystä PPHC, kysyivät insinöörit uteliaina mitä se tarkoittaa? Vastasin, että se on lyhennys prosessista ’Puu Pois Halwalla Culeksimasta!’ (Niku 1992, 22.)

Työvoiman vakinaistaminen lisäsi merkittävästi metsätyön tuottavuutta. Metsähallitus vakinaisti ensimmäiset metsätyömiehet vuonna 1964. Arnkil (1992, 10) kertoo, että tämä ”aktiivinen työvoimapolitiikka” kohtasi aluksi vastustusta asutusviranomaisten ja vapautensa menettämistä pelkäävien jätkien taholta. Metsäteollisuusyritykset seurasivat Metsähallituksen esimerkkiä 1970-luvun alussa ja aloittivat metsätyöntekijöiden vakinaistamisen. Tämä johti uudistuksiin työn organisoinnissa. Koulutuksen ja uusien menetelmien ansiosta voitiin luopua monista

kontrolliin ja välittömään työnjohtoon liittyneistä toimenpiteistä. Ammattimetsurit asuivat kotona ja vastasivat entistä laajemmista työkokonaisuuksista, joten metsistä katosi pienviljelijä-metsätyömiesten lisäksi kokonaisia ammattiryhmiä, kuten jakomiehet, metsähihtäjät, päiväläiset, kämppäukot ja -emännät.

Vakinaistaminen ja ammattitaitovaatimusten kasvu vaativat metsurien ammatillisen koulutuksen järjestämistä muiden alojen tapaan. Metsätyönopeus järjestettiin Metsähallituksen alaisuudessa valtion oppilaitoksissa. Ensimmäiset metsätyökoulut aloittivat toimintansa 1963 ja metsäkonekoulu sekä metsätyömailla liikkuvat kenttäkurssiryhmät aloittivat toimintansa seuraavina vuosina. Alkuvaiheessa metsätyökoulujen opettajina toimivat Työtehoseuran kouluttamat hakkuuneuvojat. (Maasola 1996, 216.)

Metsäteollisuusyritykset kehittivät 1970-luvulla moottorisahamenetelmiä yhdessä Metsätehon kanssa. Koulutuksen ja kehitystyön tuloksena metsureiden työolot kohenivat ja heidän ansiotasonsa nousi muiden työntekijöiden tasolle. Metsurien työnkuva laajeni ja työstä tuli aiempaa itsenäisempää. Tärkeimpiä muutoksia olivat siirtyminen kuitupuun silmävaraiseen katkontaan ja tynkäkarsintaa, kasauksen väheneminen ja metsuriharvennuksen käyttöönotto harvennushakkuilla aiemman ennalta leimauksen sijaan. Näillä toimilla saatiin aikaan tuntuvaa tuottavuuden kasvua. (Tiainen 1988, 132–133.)

Metsurityön tuottavuus kasvoikin nopeasti. Karkeilla luvuilla kuvattuna miehen päivätuotos oli 1940-luvulla 1 kuutiometri, 1950-luvulla 2 kuutiometriä ja 1970-luvulla jo 10 kuutiometriä. Metsurityön kehittymisen ja tuottavuuden nousun on arveltu hidastaneen jossain määrin hakkuun koneellistamista. Puunhankkijat arvelevat, että metsureiden urakkatyön ja hakkuumenetelmien kehittämällä ihmistyölle saatiin reilun 10 vuoden aikalisä. Metsurihakkuu säilyttikin kilpailukykyisyytensä aina 1980-luvun puoliväliin saakka. (Marttila 1995, 41, Niku 1992, 24, Kahala 1995, 14.)

Veitsiluoto Oy:ssä ei vielä 1970-luvun loppupuolella ollut valmiuksia hakkuun koneellistamiseen. Yhtiössä elettiin murroksen aikaa, koneita vastustettiin, metsureille vaadittiin aikapalkkaa, metsuritaloja rakennettiin, vakinaistettiin metsureita ja toiminnassa lähdettiin ihmistyövaltaisista menetelmistä. Oltiin

tilanteessa, jossa työvoima piti säilyttää ja sen tuottavuus uusien menetelmien ansiosta nousi, joten koneita ei oikein vakavasti voitu ajatellakaan lisättävän. (Vuontisjärvi 2000, 365–368, Marttila 1995, 38–45) Metsäosastolla työskennellyt Kauko Parviainen muistelee pohtineensa työmaalla vieraillessaan, että ennen pitkää hakkuutyö joudutaan väistämättä koneellistamaan.

”Kerran menin työmaalle, oli paksu lumikerros, mies kahlasii metrisessä hangessa moottorisahan kanssa, savu nousi lumimontusta, josta lensi kaksimetrinen ohut surikka. Totesin korjuuteknikko Salmelalle: Tuskin tämä on metsäteollisuuden tulevaisuus ja pelastus.” (ks. Vuontisjärvi 2000, 366.)

Metsätalouden tehostamiseksi puunkorjuun lisäksi muutkin metsässä tehtävät työt pyrittiin koneellistamaan ja osa niistä jopa kemiallistamaan. Rannikko (1987, 57) kuvailee, miten Metsähallituksen Koitereen hoitoalueen toiminnassa tehometalouden tulo näkyi 1960-luvun jälkipuoliskolla. Silloin otettiin käyttöön "ensimmäistä kertaa" milloin mitäkin metsänhoidollisia uutuuksia. Vesakoita torjuttiin lentoruiskutuksin, lannoitettiin kangasmetsiä, suoritettiin metsäaurasta ja tehtiin lentolannoitusta. Syrjäseudun elinvoiman näkökulmasta laajakantoisin uudistus oli vuonna 1967 toteutettu 20 hakkuumiehen vakinaistamista työsuhteisiksi metsureiksi. Noiden kahdenkymmenen saadessa ympärivuotista työtä jäi kymmeniä miehiä vaille tarvittavaa lisäänsiomahdollisuutta.

Traktoreista metsätraktoreihin

Puutavaran ajo traktorilla yleistyi 1950-luvulla, kun maatalojen traktoreita ryhdyttiin käyttämään metsäajoon. Traktoriajurit olivat hevosmiesten tapaan maatalojen miehiä, jotka harjoittivat metsäajoa talvisaikaan. Useimmat ajoivat lähinnä kotiseudullaan, mutta Lapin ja Itä-Suomen suuret savotat tarvitsivat lyhyenä hakkuukautena runsaasti muulta Suomesta tulevaa työvoimaa. Arnkil (1992, 9) kuvaa pohjoisen suurten metsätyömaiden vuotuista rytmiä ja siihen liittyvää työvoiman vaellusta 1950-luvulla.

”Vuosikymmenen loppuun mennessä oli muodostunut pääasiassa maataloilta lähtöisin oleva maataloustraktorilla liikennöivä joukko, joka toimi

talvisesongin aikana. Hevosraidot Pohjanmaalta Peräpohjolaan vaihtuivat maataloustraktoriraidoiksi.” (Arnkil 1992, 9.)

Tapio Vilkuna (2001, 33) kuvaa teoksessaan *Kylmä kyyti traktorilla* ensimmäisiä traktorikokeiluja ja metsäajon kehitystä Lapin savotoilla. Tyytymättömyys velkarahalla hankitun traktorin pitkään talviseen luppoaikaan innosti keskipohjalaiset isännät etsimään lisäänsioita Lapista asti. Kemi Oy oli lehti-ilmoituksella etsinyt halukkaita yrittäjiä. Joulukuun alussa oli Sodankylän Vesikairassa savotan pääpirtin pihanmaalle kerääntynyt lähes kolmekymmentä traktoria, joiden jokaisen perässä oli itse nikkaroitu reki, joita ei ollut kahta samanlaista. Aluksi traktorilla ajatettiin puuta välivarastolta uittoreitin varteen. Helmikuussa hevosmiehet eivät ehtineet tuoda puuta tarpeeksi välivarastoon ja traktorimiehillä oli puute ajosta. Tällöin yksi työhaluinen traktoriporukka, jolla oli traktorissaan puolitelat ja vaijerinosturi, ehdotti että he ottavat tukkikuormat suoraan metsästä. Ennakkoluuloton ukkoherra suostui ja työ onnistui yllättävän hyvin. Seuraavana talvena yhtiö edellytti kaikilta traktoreilta puoliteloja ja nosturia. Uusi työmuoto yleistyi nopeasti, palstatieverkosto sovitettiin traktoriajoon sopivaksi ja tekomiehet hakkasivat pinotavaran palstatien varteen.

Traktoreiden metsävarusteet olivat alkuun kekseliäiden maaseudun miesten itsensä valmistamia, mutta varsin pian myös tutkimuslaitokset ja yritykset aloittivat systemaattisen metsäkuljetuksen kehittämistyön. Tutkimukseen ja tuotekehitykseen muodostui kaksi päälinjaa. Työtehoseura tutki maatilojen omatoimista puunkorjuuta ja Metsäteho sekä metsäteollisuusyritykset kehittivät teollisuuden puunkorjuuta.

Reijo Ohinen (1963, 38–39) tutki 1960-luvun alussa metsätyötä ”lappilaisella tyypisavotalla” Sodankylän Seipäjoella. Puiden kaato tehtiin jo tuolloin pelkästään moottorisahoilla ja ne, joilla ei ollut omaa moottorisahaa kaadattavat puut toisilla. Useimmat työmiehet karsivat puut kirveellä, mutta karsintaa tehtiin myös uusimmilla työhön soveltuvilla moottorisahoilla. Puunajo alkoi syksyllä sulan maan aikaan kovilla ja tasaisilla mailla, ja jatkui maan routaannuttua pehmeämmillä mailla. Kuljetusmenetelmä toimi seuraavasti.

”Apumies kuljettaa nostolaitteen pitkää vaijeria metsässä, sitoo vaijerin puun ympäri, ja ajomiehen hoitama nostolaite vetää puun kuormaan. Vaijeri

on niin pitkä, että kaikki puut voidaan kuormata traktorin ollessa palstatiellä. Traktori kuljettaa tukit ja pinotavaran välivarastoon tai uittoväylän varteen. (Ohinen 1963, 57.)

Työtehosteuran vuonna 1963 perustaman metsäkoeaseman tutkimuskohteina olivat mm. lumi- ja telaketjut, lumilingot, perävaunut sekä traktorivinssin käyttöön pohjautuva puunkorjuumenetelmä. (Kantola 1979, 3–4; 1968, 4; Pulma 1984, 127–139) Seura kannatti keveää koneellistamista, mutta ymmärsi myös teollisuuden tarpeen järeämpään koneellistamiseen.

”Silti on onnellista jos koneellistamisen voimakkuusaste pysyy sellaisena, että metsätöitä voidaan jatkuvasti antaa niitä tarvitseville mutta että koneellistumista tarpeen mukaan lisäämällä metsätyö voidaan suorittaa myös työvoiman siirtyessä metsäseuduilta asutustaaajamiin. Suomessa tullaan todennäköisesti käyttämään vastaisuudessaakin keveämmän koneellistamisen linjaa kuin Ruotsissa.” (Kantola 1964, 5–6.)

Maataloustraktorit olivat tehottomia ja soveltuivat heikosti metsäajoon, joten teolliseen puunkorjuuseen etsittiin vaihtoehtoisia teknisiä ja menetelmällisiä ratkaisuja. Väinö Niku (1992, 25–27; 1996, 54) kertoo A. Ahlström Oy:n metsäosaston pyrkimyksestä korvata hevosajo ja raskas puiden siirtely koneellisella menetelmällä. Ratkaisuksi metsäpäällikkö antoi ohjeen: naita hevonen ja traktori. Nikun idean pohjalta Valon Kone Oy rakensi erillisellä moottorilla varustetun juontovintturin, jolla hakkuumies pystyi itse vinssaamaan tekemänsä puutavaran palstatien varteen. Menetelmä ei kuitenkaan yleistynyt teollisuuden puunkorjuussa, sen sijaan maataloustraktoriin kytkettäviä vinssejä käytettiin maatilojen puunkorjuussa yleisesti (Salminen 1996, 42–43).

Suomessa kokeiltiin suurmetsätalouden maissa yleistä puunkorjuuta kokorunkoina. Menetelmässä metsuri kaatoi ja karsi puut, jotka sitten vedätettiin laahusjuontona kokonaisina runkoina varastolle, missä ne valmistettiin tavaralajeiksi. Laahusjuonto vaati kaksi miestä, toinen miehistä ajoi konetta ja toinen kiinnitti vaijerin runkoihin. Meille tuotiin Kanadasta ensimmäiset laahusjuontotraktorit vuonna 1963.

Valmetin lentokonetehtäas etsi 1960-luvulla uutta tuotantosuuntaa metsäkoneista. Ensimmäiset Valmet-Terra-runkojuontokoneet valmistettiin pohjoisamerikkalaisten esikuvien mukaisesti. Koneisiin rakennettiin hydraulinen runko-ohjaus, josta myöhemmin tuli metsäkoneiden perusratkaisu. (Elovainio 1991, 402; Salminen 1996, 48–49; Konttinen ja Drushka 1997, 119–120.) Stuart Köhler (1996, 91) muistelee koneiden kokeilua vuonna 1963 Rosenlew Oy:n työmaalla Keuruulla. Yhtiö vuokrasi Valmetilta 0-sarjan ”Linkku-Valmetin” kokeilukäyttöön ja sai kaksi hyväksi tunnettua metsuria innostumaan urakoitsijoiksi. Koneiden käyttö ja työn järjestelyt jouduttiin opettelemaan alusta lähtien, sillä kenelläkään ei ollut aiempaa kokemusta menetelmästä eikä tekniikasta. Kokeilun aikana traktori särkyi toistuvasti, mutta Valmetin huoltomiehet olivat tämän varalta mukana työmaalla. Kokeilun jälkeen metsurit ostivat koneen ja jatkoivat urakoitsijoina.

Kokorunkojuonto ei kuitenkaan soveltunut Suomen olosuhteisiin, joten menetelmän käyttö jäi meillä kymmeneen vuoteen. Kokorunkokokeilun ohella oli jatkettu tavaralajimenetelmän kehittelyä. Puutavaran traktoriajossa käytetty vinssikuormaus vaati kahden miehen työpanoksen, mikä lisäsi ajokustannuksia. Puutavara-autoissa käytettiin jo 1960-luvun alussa hydraulisia nostureita, joilla yksi mies pystyi hoitamaan kuorman käsittelyn. Tästä haettiin ratkaisua myös metsäkuljetukseen. Kokeilua varten Metsähallituksen Hirvaan kehittämiskeskukseen hankittiin vuonna 1962 maan ensimmäinen kouranosturilla varustettu metsätraktori, mitä pidetään yhtenä suomalaisen metsäkuljetuksen merkkipaaluna. (Arnkil 1992, Metsäteho 1995, 56; Salo 1985.)

Metsäkuljetuksen kehitys 1960-luvulla oli nopeaa, sillä jo vuosikymmenen loppupuolella pääosa metsäajosta tehtiin metsävarusteisilla maataloustraktoreilla tai niistä kehitetyillä pyörätelatraktoreilla. Peruskoneena oli järeä maataloustraktori, johon liitettiin puutavaran ajoon suunniteltu perävaunu ja hydraulinen kuormain. Yhdistelmää ohjattiin traktorin ja perävaunun välissä olevilla nestesyylintereillä. Ruotsalainen Volvo esitteli vuonna 1964 ”Ison Nallen”, SM-360 metsätraktorin, joka oli tämän tyypin ensimmäinen konstruktio. Suomessa konetyyppi oli suosituin metsätraktori 1970-luvun alkuvuosina. Useat suomalaiset konepajat valmistivat tätä konetyyppiä rakentamalla Valmetista Jehuja, Fordista Counteja ja Massey-Fergusonista MF-Robureita ja MF-Kärppiä. Konetyyppi soveltui telojensa ansiosta

hyvin lumisiin olosuhteisiin ja säilytti Pohjois-Suomessa suosionsa pitkälle 1980-luvulle. (Konttinen ja Drushka 1997, 120, 169)

Lokomokin etsi uutta tuotantoa korvaamaan höyryvetureiden valmistusta ja aloitti vuonna 1966 lisenssisopimuksella runkojuontokoneiden valmistuksen. Suomessa oltiin kuitenkin jo luopumassa kokorunkojuonnosta, joten Lokomo siirtyi kehittämään puutavaralajimenetelmään soveltuvaa kuormatraktoria. Yhtiö toi markkinoille vuonna 1969 ensimmäisen kuormatraktorinsa *Teli-Lokkerin*. Valmet puolestaan jatkoi *Terran* pohjalta omaa kehitystyötään ja sen ensimmäinen kuormatraktorin prototyyppi *SMV-1* (Sisu-Metsähallitus-Valmet) esiteltiin 1965. Vuosikymmenen lopulla Valmetilla oli jo useita metsäkonemalleja tuotannossa. (Konttinen ja Drushka 1997, 125.)

Kolmannen suuren kotimaisen metsäkonevalmistajan *Ponssen* tarinaa on luonnehdittu metsäkoneteollisuuden saduksi rumasta ankanpoikasesta. Tarina alkoi, kun pohjoissavolainen traktorimies Einari Vidgren oli tyytymätön saatavilla oleviin metsätraktoreihin ja siitä ”kimpaantuneena” rakensi itselleen oman metsäkoneen. Koneelleen hän antoi kyliä kiertäneen kulkukoiran mukaan nimeksi *Ponsse*. Kone oli ruma, mutta kestävä ja käyttökelpoinen. Lähiseudun urakoitsijat huomasivat koneen hyvät ominaisuudet ja pyysivät Vidgreniä valmistamaan itselleen samanlaisen. Vuonna 1971 valmistui ensimmäinen kone myyntiin, jonka jälkeen tuotanto eteni muutaman koneen vuosivauhtia. Yritys panosti tuotekehitykseen 1980-luvulla ja toi vuonna 1983 markkinoille alumiinirakenteisen metsätraktorin *Ponsse S15:n* ja aloitti vuonna 1986 hakkuulaitteiden valmistuksen. Vieremällä toimiva konserni työllisti 2000-luvun vaihteessa lähes tuhat henkilöä. (Vidgren 1997; Ponsse Oyj.)

Alkuaikoina metsätraktorit olivat raskaita, yli 12 tonnia painavia. Ne soveltuivat huonosti harvennusmetsien puunkorjuuseen, joten harvennushakkuiden lisääntyessä 1970-luvun lopulla oli välttämätöntä kehittää keveämpiä koneita niiden puunkorjuuseen. Osaltaan painetta konekehitykseen toi raskaiden koneiden metsälle aiheuttamat vauriot ja nouseva tehometsätalouden kritiikki (Konttinen ja Drushka 1997, 173). Metsäliiton toimitusjohtajana työskennellyt Antti Oksanen pitää raskaiden ja kalliiden koneiden aikaa virheenä.

”Valmetilla oli hyvä visio kevyestä, kantavasta metsätraktorista. Niitä tehtiinkin pieni erä, mutta ne eivät käytännössä tahtoneet kestää, protoja kun olivat. Ja tässä kohtaa hypättiin väärälle uralle: insinöörit keksivät, että asia hoituu, kun koneeseen lisätään rautaa. Lisäksi idea houkutti konekauppaa hyppysissään pitävää insinöörikuntaa ja konevalmistajia: enemmän kiloja, enemmän rahaa. Syntyi liian raskas ja epäkäytännöllinen kalusto, joka puolestaan johti korjuumenetelmien vääristymiseen. Sama virhe toistui monitoimikoneiden kehittämisessä.” (Marttila 1995, 39.)

Hannu Airavaara (UPM-Metsä 4/2006, 8) kertoo, miten hän esitti konevalmistajille Tehdaspuun näkemyksen kasvatushakkuisiin soveltuvan metsätraktorin kehittämiseksi. Koneen tuli olla keskikokoinen, painaa alle 11 tonnia, siinä piti olla leveät renkaat ja yli 10 metriin ulottuva kuormain. Tuolloin vain Ponsse S 15 täytti vaaditut ehdot ja suuret konevalmistajat leimasivat vaatimukset mahdottomaksi. Kuitenkin jo parin vuoden päästä sekä Lokomo että Valmet kehittivät ehdot täyttävät mallit. Kevyempien ja ulottuvampien koneiden ansiosta maasto- ja puustovauriot vähenivät. Keskikokoiset metsätraktorit vakiintuivat metsäkuljetuksen yleiskoneiksi (Lilland ja al. 1999, 131; Tiainen 1988, 135–136). Airavaaran mukaan valmistajat pitivät myös kymmeneen metriin ulottuvaa kuormainta mahdottomana ajatuksena, joten Tehdaspuu otti kehitystyö omiin käsiinsä.

”Otimme sitten yhteyttä Rovaniemelle, ja teetimme Torvisen Arvolla sellaisen puomin jatkeen ja asensimme sen juvalaisen Tuukkasen Taiston uuteen Lokomo 911:een. Niin meillä oli ensimmäinen pitkäpuomikone, joka myös toimi. Kävi vaan niin, että Lokomo kielsi takuun Taiston koneelta ja Tehdaspuu rupesi takuumieheksi! Saatiin sitten Fiskars innostumaan asiasta ja sitä myötä pitkäpuomeista tuli pian perusvarustus koneisiin.” (UPM Metsä 4/2006, 8.)

Traktoriajureista metsäkoneurakoitsijoita

Metsäkoneiden kehittyessä ja puunkorjuun muuttuessa nopeatempoisemmaksi tuli välttämättömäksi organisoida puutavaran metsäkuljetus uudelleen. Koneiden

käyttö vaati ammattitaitoa ja niiden hankinta pääomaa. Metsäkoneiden kehittelyvaiheessa 1960- ja 1970-luvuilla metsäteollisuus osallistui konekehitykseen hankkimalla omia koneita. Vähitellen urakoitsijoiden koneiden lisääntyessä havaittiin, että yrittäjien koneiden käyttöasteet ja tuottavuus olivat korkeammat kuin teollisuuden omien koneiden. Kehitys on osoittanut, että metsäkone- ja kuljetusyrittäminen on metsäteollisuudelle yhtiön omia koneita ja palkkakuljettajia edullisempi toimintatapa. (Mäkinen 1988, 4; Mäkinen ym. 1997, 94.)

Metsäyhtiöillä oli myönteisiä kokemuksia jo 1930-luvulta lähtien yrittäjäperustaisesti organisoidusta puutavaran autokuljetussa. Puutavaran autokuljetus oli osoittautunut edullisemmaksi autoliikennöitsijän urakka-ajona kuin yhtiön autoilla (Putkisto 1950, 590). Samoin yrittäjien hoitamista ojituksista ja tienrakennuksesta oli saatu hyviä kokemuksia, jotka puolsivat urakointimallia.

Puutavaran metsäkuljetukseen muodostui 1960-luvun kuluessa yrittäjäkunta, metsäkoneurakoitsijat, jotka olivat pääasiassa entisiä metsureita tai maataloustraktoriajureita (Arnkil 1992, 10–11; Marttila 1995, 58–59).

”Koneyrittäjästä tuli selvä kapitalisti, jolle oli tärkeätä saada koneelleen mahdollisimman paljon tehokkaita käyttötunteja vuodessa. Pitkäaikaisten urakkasopimusten solminen oli elintärkeää. Innostus urakointiin oli suurta. Koneita hankittiin ilman varmuutta pitkäaikaisesta urakoinnista. Laskevien konjunktuurien aikana tällaiset yrittäjät joutuivat usein vaikeuksiin.” (Arnkil 1992, 10–11.)

Traktoreiden varustaminen metsäajoon johti vähitellen urakoinnin erikoistumiseen. Samalla urakoitsijoiden yhteys maaviljelykseen väheni ja metsäkuljetuksesta heille pääasiallinen tulonlähde. Metsäteollisuus oli omalta puoleltaan aktiivisesti luomassa urakoitsijakuntaa. Metsäosastojen kenttäväki tunsu traktorilla metsäajoa harjoittaneet miehet, Useimmissa tapauksissa metsäyhtiö ehdotti hyviksi tuntemilleen työmiehille metsätraktorin hankkimista. Alkuaikoina oli runsaasti yrittäjäksi haluavia, joten yhtiöt pystyivät valitsemaan maaseudun miehistä ne, joille tarjottiin urakointisopimusta. Näin yhtiöt pääsivät valitsemaan mielestään soveltuvimmat henkilöt sopimusyrittäjiksi.

Siirtymä hevosajosta metsäkoneurakointiin tapahtui parin vuosikymmenen aikana. Töiden hinnoittelu ja niistä sopiminen oli yksi alkuaikojen epäselvyyksistä. Metsähallitus noudatti traktorikuljetuksissa vuodesta 1955 lähtien työnantajien yksipuolisia taksoja (Salo 1985, 61–62). Vuosina 1965–1972 maataloustraktoreita koskevat maksusopimukset tehtiin Maaseututyöväen Liiton kanssa. Koneurakoitsijoiden perustettua oman liittonsa vuonna 1969 tehtiin ensimmäinen metsätraktoreita koskeva ohjemaksusopimus sen kanssa. Metsäkoneurakoitsijain Liiton ensimmäinen toiminnanjohtaja, Pekka Tiililä (1996, 136–142), muistelee, että pitkien neuvottelujen jälkeen solmittiin ensimmäinen ohjemaksusopimus Kuljetuksenantajien kanssa. Sopimus korotti taksoja keskimäärin 25 prosenttia. Saavutusta pidettiin hyvänä ja liitto löi itsensä läpi urakoitsijoiden keskuudessa. Tiililä kuitenkin lisää, ettei korotuksen suuruus johtunut pelkästään hyvistä neuvotteliijoista.

”Totuus asiassa lieenee, että myös kuljetuksenantajapuolella oli tuohon aikaan merkittävää valmiutta taksojen korotukseen, koska oltiin ilmeisesti tultu siihen tulokseen, että käytännössä taksat olivat kestävää urakointia ajatellen liian alhaiset.” (Tiililä 1996, 138.)

Metsäyhtiöiden käyttöön ottamat pitkäaikaiset urakointisopimukset tukivat urakoitsijakunnan muodostumista. Esimerkiksi Tehdaspuu Oy aloitti heti perustamisensa jälkeen, vuonna 1967, urakoitsijakuntansa vakinaistamisen. Yhtiö piti vuonna 1973 neuvoteltua valtakunnallista sopimusjärjestelmää myönteisenä muutoksena ja asetti tavoitteekseen, että vuoden kuluessa 70 prosenttia kuljetuksista suoritetaan sopimusjärjestelmän piiriin kuuluvilla metsätraktoreilla. (Tiainen 1988, 134–135.) Tällä linjauksella Tehdaspuu vahvisti metsätraktorien tulon pääasialliseksi kuljetusvälineeksi ja oli samalla luomassa päätoimista metsäkoneyrittäjäkunta. Siirtymää traktorijosta metsäkoneurakointiin kuvaa se, että Tehdaspuun ensimmäisenä talvena ajossa oli 700 maataloustraktoria ja pari vuosikymmentä myöhemmin niitä oli ajossa enää 10 kappaletta. (Tiainen 1988, 136.)

Metsäkuljetuksen valtakunnallisten taksasopimusten aikaa kesti parikymmentä vuotta. Urakoitsijoille järjestelmä oli varsin turvallinen, sillä se takasi sopimussyrittäjälle ennalta sovitut yksikkötaksat ja vuotuisen tavoiteansion.

Alkuaikoina myös urakanantajien puoli koki sopimusjärjestelmä myönteisenä, sillä metsäteollisuuden tavoitteenaan oli koneiden tehokkaan käytön turvaaminen ja taksataso, jolla urakoitsijat kykenevät ylläpitämään toimintavarman konekannan (Nikunen 1996, 131).

Aiemmasta sivuansioita tarjonneesta kausityöstä siirryttiin 1960-luvulta alkaen vakinaisiin palkkatyö- ja urakointisuhteisiin. Ammatillistuminen merkitsi työvoiman tarpeen olennaista vähenemistä, työnkuvan laajenemista ja ammattitaitovaatimusten kasvua, jota tuettiin valtion ja työnantajien järjestämällä koulutuksella. Ammattitaitoisen työvoiman, moottorisahojen ja metsätraktoreiden sekä työmenetelmien kehityksen tuloksena työn tuottavuus kohosi nopeasti. Nopean murrosvaiheen jälkeen teollinen puunkorjuu vakiintui 1970-luvun alkupuolella teollisuustyötä muistuttavaksi työksi: metsäosastojen toimihenkilöt hoitivat työnjohdon, palkkametsurit hakkasivat puut ja ”työsuhdeurakoitsijat” ajoivat ne tienvarteen.

Kokonaisuutena jakso 1970-luvulta 1980-luvun lopulle oli vakaan kehityksen kautta. Työprosessi metsässä pysyi perustaltaan samanlaisena. Miestyövaltaisten hakkuumenetelmien kehittämisellä saatiin työn tuottavuutta nostettua merkittävästi. Hakkuumenetelmien ohella rationalisointi kohdistettiin esimerkiksi tietohallintoon ja mittausmenetelmiin. Tämän suvantovaiheen aikana kehitettiin kuitenkin koko ajan koneelliseen hakkuuseen soveltuvia koneiden ja yhtiöillä oli käynnissä erilaisia tähän liittyviä kokeiluja. Testatut koneet olivat kuitenkin vielä teknisesti epävarmoja ja taloudellisesti kannattamattomia verrattuna metsurimenetelmiin.

9. Puunkorjuu koneellistetaan ja ulkoistetaan

Puunkorjuun työvaiheet hakkuuta ja mittausta lukuun ottamatta olivat jo 1970-luvulla koneellistettu. Lähikuljetus hoidettiin urakoitsijoiden metsätraktoreilla ja kuorinta oli siirtynyt metsistä jalostuslaitoksille. Autokuljetus oli syrjäyttänyt suurimmalta osalta uiton, jossa oli luovuttu irtouitoista ja otettu käyttöön vähän työllistävä nippu-uitto. Painetta hakkuun koneellistamiseen vähensi se, että työvoimaa oli kohtuullisesti tarjolla ja hakkuun kustannustaso pysyi kohtuullisena metsurimenetelmien kehittymisen ansiosta (Salminen 1996, 30).

Tässä luvussa kuvataan hakkuun koneellistamista ensimmäisistä kokeiluista 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopulle. Koneellistaminen ei edennyt suoraviivaisesti, vaan se vaati määrätietoista kokeilutoimintaa ja tuotekehittelyä. Luvun alkupuolella kerrotaan metsäyhtiöiden ”motoketjuista” ja niistä saaduista kokemuksista. Sen jälkeen tarkastellaan ”kouraharvesterin” käyttöönottoa ja sen kehittämisen tuomaa koneellisen hakkuun teknistä läpimurtoa. Koneellistuminen johti puunkorjuuprosessin uudelleenorganisoimiseen, jonka yhtenä seurauksena oli metsurien katoaminen ja puunkorjuun siirtyminen koneyrittäjien hoidettavaksi.

Luvun lopussa kuvataan ensin hakkuun koneellistumisen ja samanaikaisen metsäteollisuuden keskittymisen vaikutuksia koneyrittämisen ehtoihin, työprosessin organisointiin ja eri toimijoiden väliseen työnjakoon. Rationalisoinnin viimeisimpänä vaiheena kuvataan, miten globaali metsäteollisuus siirtää puunkorjuun operatiivisen vastuun aiempaa harvemmille yrittäjille. Luvun päättää yhteenveto siitä, miten puunkorjuun rationalisointi on muuttanut työprosessin organisointia ja miten puunkorjuun muutokset liittyvät koko puunhankinnan muuttumiseen.

9.1 Sieltä se sirkus tulee – monitoimikonetta kehittämässä

Metsäteho ei vielä 1960-luvun puolivälissä kyennyt luomaan selvää kuvaa tulevasta korjuumenetelmästä. Uskottiin, että moottorisahalla toteutettu tavaralajimenetelmä tulee olemaan vallitseva korjuumenetelmä. Toisaalta ennakoitiin että jo 1970-luvulla olisi otettava käyttöön pitkälle koneellistettuja menetelmiä. Metsäteho ehdotti koneellisten menetelmien käyttöönottoa helpottaviin toimenpiteisiin ryhtymistä, koska ”*tämän luonteiset maaperää muokkaavat ulkoiset rationalisointitoimenpiteet ovat usein aikaa vieviä*”. (Hakkarainen 1966, 4-5.)

Metsäteho aloittikin jo 1960-luvulla selvitykset puunkorjuuseen soveltuvista monitoimikoneista. Vuonna 1970 julkaistiin Metsätehon ensimmäinen monitoimikonetutkimus, joka käsitteli ensimmäistä suomalaista monitoimikonetta, *Pika 50:tä*. Koneen kehittäjä, metsätekniikko Sakari Pinomäki, oli aloittanut metsäkoneiden kehittelyn Työtehoseuran metsäkoeasemalla, missä hän oli vuonna 1964 rakentanut maataloustraktoriin liitettävän karsintalaitteen. Yrittäjäksi siirryttyään Pinomäki valmisti *Valmet Terra* peruskoneena monitoimikoneen prototyypin, jonka nimesi *Pika 50:ksi*. Koneen esitteessä kuvattiin sen ominaisuuksia.

”Kone juontaa, karsii, katkoo sekä kasaa katkomansa pölkyt ajouran varteen. Se valmistaa automaattisesti halutun pituisia pölkkyjä, mutta pölkyttäinen pituuden vaihtelu on mahdollista. Koneen käyttäjänä toimii yksi mies. Käyttäjän työskentelyä jouduttaa yksinkertainen sähköautomaatiikka.”
(Konttinen ja Drushka 1997, 144.)

Myöhemmin Nokia Oy osti prototyypin, luonnonvarasäätiö myönsi keksijälle apurahan, Valmet luopui yhteistyöstä ja lopulta kone paloi itsekseen. Yrittäjä valmisti koneesta uuden version *Pika 52:n*, josta tuli kaupallinen tuote. Sitä myytiin vuosina 1969–1976 kotimaassa 36 kappaletta ja vietiin lähes sama määrä. *Pika 52* aloitti meillä hakkuun koneellistumisen ja siirsi samalla suomalaisen koneenrakennuksen uuteen vaiheeseen. Pinomäki jatkoi omaa tuotekehittelyään ja esitteli vuonna 1972 *Pika 75*-koneen, joka mahdollisesti oli maailman ensimmäinen harvesteri, kone joka myös kaatoi puut.

Metsäteho testasi yhdessä metsäyhtiöiden kanssa kuusikymmentäluvun lopulla ruotsalaisia *Kockums Logma*-karsintakoneita. Niiden käyttö puunkorjuussa tuli kolme kertaa kalliimmaksi kuin tuon ajan ihmistyövaltaiset menetelmät. Yhtiöt katsoivat kuitenkin, että kokeilusta saatiin hyvää kokemusta vastaisen koneellistamisen varalle. (Kahala 1995, 15–16; Konttinen ja Drushka 1997, 144, 165; Marttila 1995, 56; Elovainio 1991, 402; Salminen 1996, 30–39.)

Monet metsäteollisuusyritykset tekivät omia konekokeilujaan. Kajaani Oy aloitti vuonna 1973 oman monitoimikonekokeilunsa saadakseen kokemusta täysin koneellisesta puunkorjuusta. Yhtiön kehittämissäällikkönä toimineen Turkka Jämsénin (1997, 42) mukaan yhtiö aloitti kokeilun, koska kenelläkään ei ollut käsitystä Suomen olosuhteisiin sopivasta korjuuketjusta. Korjuuketju koostui *Valmet 880KK* kaato-juontokoneesta ja *Pika 52* karsinta-katkontakoneesta sekä saunalla varustetusta asuntovaunusta ja erillisestä korjaamovaunusta. Koneet olivat mahtavia rumiluksia ja työmaalta toiselle siirtymisen ajaksi vaunut kytkettiin koneiden hinattavaksi. Jämsén kuvailee, että näky oli varsin juhlallinen. Paikalliset pomot totesivatkin ketjun saapuessa heidän työmailleen, että ”*sieltä se sirkus tulee*”. Muiden kokeilujen tapaan ketjun luotettavuus oli varsin heikko, vain parhaimpina aikoina onnistuttiin tekemään töitä kokonainen päivä ilman remonttia.

Tehdaspuu Oy oli mukana jo *Logma*-kokeilussa, mutta varsinainen murros tapahtui, kun yhtiö osti Valmetilta kolme *Valmet 880 K*-kaato-juontokoneesta ja *Pika 52*-karsinta-katkontakoneesta muodostuvaa korjuuketjua. Yhtiön tavoitteena oli kerätä kokemusta koneellisesta puunkorjuusta ja kehittää osaamistaan. Koneellistamisen kokeiluluonnetta korosti sekin, että Tehdaspuu seisotti ketjujaan 1970-luvun jälkipuoliskolla jonkin aikaa, jotta voitiin turvata metsureille töitä. Kaikkiaan yhtiön omien ”motojen” määrä nousi 16:een ennen kuin yhtiö möi koneet vuonna 1978 sopimusyrittäjille ja yhtiön palveluksessa oleville kuljettajille. Tuohon asti yhtiö oli katsonut toiminnan olevan konekehittelyä ja liian riskialtista pienyrittäjille. Yritys jatkoi tämän jälkeen konekehittelyä yhteistyössä yrittäjien ja konevalmistajien kanssa. (Tiainen 1988, 130–131)

Metsähallituskin oli vahvasti mukana koneellistamiskokeiluissa ja hankki ensimmäisen monitoimikoneensa jo vuonna 1970. Metsähallituskin perusteli omien koneiden käyttöä menetelmien kehittämisellä ja kustannustason seuraamisella. Sen

vuonna 1978 hyväksytyssä konepoliittisessa ohjelmassa todetaan, ettei omien koneiden määrää lisätä ja että lähikuljetus tulee jatkossakin perustumaan lähes täysin urakoitsijoiden koneisiin. Työvoimapolitiittisista syistä todettiin, että koneellistamisaste sopeutetaan työvoiman tarjontatilanteeseen. Metsähallituksen työllistävä vaikutus oli jo laskenut metsurien vakinaistamisen ja metsurihakkuun kehittymisen johdosta. Vuonna 1960 laitoksen keskimääräinen vuosityövoima oli 8 300 miestä, kun vuonna 1980 se oli enää 2 400 miestä (Salo 1985, 24).

Yksi omaperäisimmistä kokeiluista oli Rovaniemen konepajan 1970-luvun puolivälissä kehittämä *Raksu-metsätraktori*. Kuormaajaan oli asennettu laite, joka karsi puun pystyyn tukin mitan verran ja katkaisi latvan ”giljotiinilla”. Latva oksineen toimitettiin Kemijärven sellutehtaalle ja tyvestä valmistettiin viisimetrisen rankatukki. (Vuontisjärvi 2000, 333). Veitsiluoto Oy:n hakkuun koneellistamisen perustui vuosina 1976–82 *Tvigg-prosessoreihin*. Näille koneille puut kaadettiin miestyönä ja kun metsureille ei ollut sovittu erillistä koneelle kaatotaksaa, nousivat kustannukset tavallisella kaatotaksalla kohtuuttomiksi. Yhtiön johdossa pidettiin kustannuksista huolimatta koneellistamista välttämättömänä. Kentän toimihenkilöt vastustivat kehitystä, mikä perustui osin pettymykseen koneiden käytännön toimivuuteen. Isoille työmaille tarkoitetut koneet olivat kankeita suomalaisessa pienkuvioisessa metsätaloudessa. (Marttila 1995, 38–45; Vuontisjärvi 2000, 365–368.) Kauko Parviainen kuvailee yhtiön kokemia koneellistamisen ongelmia.

”Alussa kompasteltiin siihen, että periaate ja laskelmat olivat hyvät, mutta tekninen varmuus kiikasti. Kun prosessori pääsi jonkin palstan reunaan, saattoi sattua, että puoli päivää puitiin ja kolme päivää odotettiin varaosia. Jos työmaalle oli tulossa tärkeitä vieraita, koneet piti pysäyttää jo edellisenä päivänä, jotta ne vierailun aikana varmasti toimisivat.” (ks. Marttila 1995, 40.)

Metsäliiton entinen pääjohtaja Antti Oksanen puolestaan kritisoi metsäkonevalmistajien liian suoraviivaista ajattelua.

”Suunniteltiin monitoimikonetta, joka tosiaan olisi monitoiminen: toimisi kaikissa maailman kolkissa olosuhteista ja menetelmistä riippumatta, yhtä lailla kanadalaisessa ja venäläisessä runkomenetelmässä kuin meikäläisessä

katkotussa systeemissä. Konekehittäjät eivät riittävästi kuunnelleet metsämiehiä tai kuuntelivat, mutta eivät enää piirustuspöydän ääressä muistaneet, mitä olivat kuulleet. Se maksoi meille paljon rahaa.” (ks. Marttila 1995, 39–40.)

Puunhankinnan kehittäjät pitivät hakkuun koneellistamista välttämättömänä, mutta usein he törmäsivät omissa organisaatioissaan konservatiivisiin asenteisiin pyrkiessään viemään koneellistamista käytäntöön. Puunhankkijoiden ajattelutapa muuttui kuitenkin 1980-luvulle tultaessa.

”Metsäteollisuuden kansainvälinen kilpailukyky unohtuu helposti tervaksentuoksuisilla kahvitulilla istuvalta kun muutosten tuulet puhaltelevat kovin vaimeasti. Kaukana on kavala maailma silti läsnä joka hetki. 1970-luvulla vauhtia ottaneen tehokkuuden lisäämisen tarve kumpusi suomalaisen metsätalouden keskeisestä ja yhä kärjistyneemmästä probleemasta: maassa harjoitettiin suurimittakaavaista ja jatkuvasti laajentuvaa metsäteollisuutta hankkimalla raaka-aine pienimittakaavaiselta metsätaloudelta sadoilta tuhansilta pikkuhiljaa pienemmiksi pirstoutuvilta metsälöiltä. Puun kanssa ei enää parannut puuhastella, sille oli annettava kyytiä.” (Marttila 1995, 38.)

Vaikka hakkuun koneellistaminen ei 1970-luvulla edennyt merkittävästi, kolminkertaistui puunkorjuun tuottavuus silti vuosien 1966–1976 välillä. Puunhankinnan kustannuksia pystyttiin hillitsemään nopeuttamalla puuntuloa tehtaalle, pienentämällä varastojen määrää, vähentämällä töiden kausiluonteisuutta, kouluttamalla metsureita ja lisäämällä suunnitelmallisuutta. Samalla parani myös metsätyöntekijäin asema ja heidän ansiotasonsa saavutti vähitellen teollisuuden yleisen tason. Metsäteho pyrki kehittämään entistä tehokkaampia menetelmiä turvatakseen teollisuuden kilpailukyvyn ja kyvyn maksaa riittävä korvaus niin puusta kuin työstäkin. (Hakkarainen 1978, 1; Vesikallio 1984, 350.)

Menetelmäkokeilujen todettiin, että puutavaralajimenetelmä sopii parhaiten Suomen olosuhteisiin. Pohjoismaiset metsäkonevalmistajat keskittyivät puutavaralajimenetelmään soveltuviin koneisiin. Suomalaisilla valmistajilla oli vahva asema kotimaassa, sillä vuonna 1978 Valmet hallitsi 35 prosentin, Lokomo 23 ja ruotsalaiset Kockums 20 ja Volvo 7 prosentin osuutta metsäkonemarkkinoista.

Monitoimikoneiden kauppa oli vielä vähäistä, sillä vuonna 1978 myytiin vain 13 päätehakkuisiin soveltuva prosessoria. (Konttinen ja Drushka 1997, 173; Salminen 1996, 30–39, Lilleberg 1998, 138–141)

Kaksioteharvesterit yleistyivät 1970-luvun lopulla. Näissä koneissa oli erillinen nosturiin kytketty kaatolaite ja rungon päälle sijoitettu puut karsiva, katkova ja lajitteleva monitoimiosa. Koneet olivat raskaita, kömpelöitä ja soveltuivat ainoastaan päätehakkuisiin. Parhaimmillaan niillä pystyttiin hakkaamaan 80–100 runkoa tunnissa (Salminen 1996, 33–39). Hannu Konttinen ja Ken Drushka (1997, 165) nimittävät näiden koneiden valtakautta *dinosaurusten aikakaudeksi*. ”Dinosaurusten” rajoituksista johtuen ja metsurityön tuottavuuden kohoamisen ansiosta koneellistamisaste pysyi 1980-luvun alkupuolella kymmenessä prosentissa.

9.2 ”Jokainen Aslakin rukkasen kosketus maksaa liian paljon”

Paineet koneellisen hakkuun käyttöönottoon kasvoivat kuitenkin koko ajan. Esimerkiksi Veitsiluoto Oy:ssä todettiin 1980-luvun alussa, että metsurityönä tehtävä puunkorjuu oli kustannuskehitykseltään kestämaton. Oltiin tultu tilanteeseen, jossa ”Aslakin” tekemä työ oli muodostumassa kansainvälistä kilpailukykyä heikentäväksi tekijäksi. ”*Esitimme vanhalle toimitusjohtajalle, että kun koneella korjataan niin, säästö on näin ja näin paljon. Vastauksena oli ärjäisy: miksette tee niin, kierroksia vaan koneisiin!*” (Marttila 1995, 41–42.)

Puunkorjuun kehittämistarpeet liittyivät Suomen metsäteollisuuden 1980-luvun alun kriisiin, joka ei johtunut pelkästään öljykriisin jälkeisestä matalasuhdanteesta, vaan taustalla oli syvempiä rakenteellisia ongelmia. Vuosikymmenen puolivälissä käynnistyi murros, joka muutti metsäsektorin perusrakenteita (Seppälä ym. 1980). Tietojen käsittelyn nopea kehitys paransi mahdollisuutta vertailla kustannuksia eri korjuutapojen välillä ja vauhditti pyrkimystä hakkuun koneellistamiseen. Monissa yhtiöissä vaihtui metsäosastojen johto nuorempaan, jo konekehittelyssä mukana olleisiin miehiin, mikä osaltaan joudutti koneellistamista. (Marttila 1995, 41–42.)

Kouramoto laukaisee puunkorjuun koneellistamisen

Koneellistamisen esteenä oli pitkään puute suomalaisiin olosuhteisiin soveltuvasta, kilpailukykyistä ja teknisesti varmatoimista hakkuukoneesta. Tällainen laite oli kuitenkin jo työn alla, sillä pohjoiskarjalainen Sakari Mononen kehitteli kuormaimen päähän sijoitettavaa karsinta-katkontalaitetta, kouraprosessoria. Kehitystyö vauhdittui, kun vuonna 1976 Mononen sai tukea Metsäteholle myönnettyistä suhdannepidätysvaroista. Kehitystyössä laitteeseen lisättiin kaatosaha, jolloin tuli siitä ensimmäinen kouraharvesteri. Laitetta alettiin markkinoida *Finko*-tuotemerkillä. Ruotsissa oli samoihin aikoihin kehitetty lähes identtinen *Skogjan*-niminen laite. *Finko* ehti kuitenkin ensin markkinoille. (Kahala 1995, 16; Konttinen ja Drushka 1997, 173.) Laite vastasi metsäteollisuuden vuosikausia etsimää ratkaisua koneesta, jolla voidaan suorittaa kaikki työvaiheet ja joka toimii Suomen talviolosuhteissa.

”Tuntui, ettei asia ratkea miltään suunnalta. Kunnes tulivat kouraprosessorit, joihin keksittiin yhdistää puun kaato. Tämä avasi tien huimalle kehitysaskelle, jonka hedelmistä nykyisessä puunkorjuussa nautitaan.” (Vuontisjärvi 2000, 366.)

Kouraharvesterin tultua markkinoille Metsäteho selvitti eri koneiden ja korjuuvaihtoehtojen tuottavuutta. Yhdessä tutkimuksessa verrattiin erillisen kaatokoneen ja prosessorin muodostamaan korjuuketjua samalla työmaalla työskentelevään kouraharvesteriin. Kauko Parviainen muistelee, millaisen vastaanoton vertailun yllättävät tulokset aiheuttivat.

”Kun tuloksia alettiin tutkailla, havaittiin, että kustannuksellisesti tehokkain oli harvesteri. Siitähän nousi helvetinmoinen haloo, koska ei ollut loogisesti ajateltavissa, että yksi hyvä kone voi tehdä enemmän kuin kaksi hyvää konetta. Metsätehon sisälläkin käytiin melkoinen mylläkkä, ja kaiken kukkuraksi Koneurakoitsijain liitto tiuski, että teihin ei voi enää luottaa.” (ks. Marttila 1995, 40.)

Koneellisen hakkuun nopea yleistyminen heikensi metsurien työllisyyttä ja muutti metsurityön luonnetta. Alkuaikoina koneilla hakattiin runsaspuustoisia päätehakkuuleimikoita ja metsureille jäivät harvennushakkuut vähälumisina

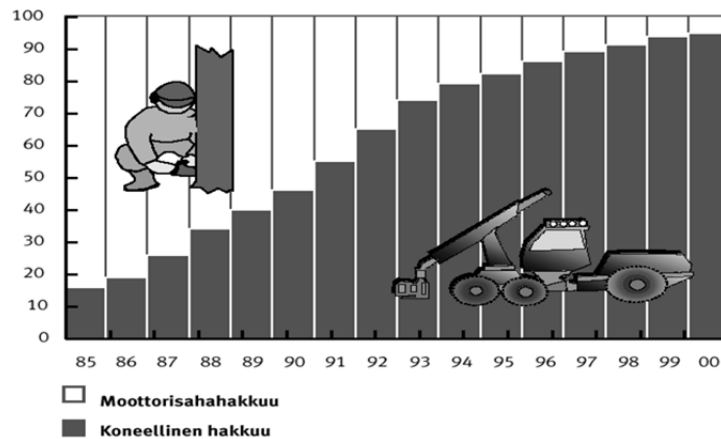
vuodenaikoina. Metsureiden työ painottuivat lisääntyvässä määrin metsänhoitotöihin ja työvuoteen tulivat säännölliset talviset lomautukset. Metsurien tilanne sai aikoinaan metsurien vakinaistamisen aloittaneen metsäjohtajan toteamaan.

”Moto-työmailla on metsurin kohtalona hakata epämääräiset reuna-alueet, rämeosat jne. – hän pääsee yhä harvemmin nauttimaan järeän jouhimännikön hakkuusta, joka ennen oli tavoiteltua herkkua. Koneellistamisen kasvu ja konjunktuurivaihtelut ovat huonontaneet metsurien asemaa. Kokonaismäärä on pienentynyt ja epävarmuus tulevaisuudesta on vähentänyt alalle pyrkivien määrää. Metsurikanta on huolestuttavasti ukkoontunut.” (Arnkil 1992, 13.)

Kouraharvesteri kehittyi 1980-luvun puoliväliin tultaessa toimintavarmaksi ja korvasi muutamassa vuodessa muut hakkuukonetyypit. Varsin pian se osoittautui metsurihakkuuta edullisemmaksi kaikissa olosuhteissa. (Lillandt ym. 1999, 132–133). Hannu Airavaaran (UPM Metsä 4/2006, 8) mukaan kouraharvesterin kehittäminen oli ratkaiseva vaihe hakkuun koneellistamisessa, sillä se laski koneiden hinnat ja mahdollisti koneiden käytön harvennushakkuissa. Toisena merkittävänä kehitysaskeleena Airavaara pitää hakkuukoneeseen kehitettyä mittausautomaatiikkaa, jonka ansiosta voitiin luopua pystymittauksesta ja saatiin rationaalinen puutavaran mittausmenetelmä. Airavaara ihmettelee, miten helposti puunhankinnan eri osapuolet hyväksyivät konemittauksen, ehkäpä koneeseen mittajana luotettiin enemmän kuin ihmiseen.

Paikallaan polkenut hakkuun koneellistuminen sai vauhtia. Kasvu alkoi vuonna 1985 ja kymmenessä vuodessa (kuvio 1) koneellisen hakkuun osuus kasvoi 15 prosentista 85 prosenttiin (Salminen 1996, 33–39).

Kuvio 1. Hakkuun koneellistumisaste 1985–2000 metsäteollisuuden ja Metsähallituksen hakkuissa

Lähde: Jouko Örn 2001, Metsätehon tilastoliite

Hakkuukoneesta ja metsätraktorista koostuva korjuuketju vakiintui puunkorjuun perusyksiköksi. Harvennushakkuisiin kehitettiin erilaisia maataloustraktori- ja pienharvestereita, mutta ne eivät olleet kilpailukykyisiä yleisharvesterin kanssa. Metsäteollisuuden suora panostus konekehitykseen päättyi ja 1990-luvulta alkaen valmistajat ovat huolehtineet koneiden kehittämisestä. Koneellinen korjuuketju nosti metsätyön tuotavuuden uudelle tasolle. Ketjun tuottavuus oli jo 1990-luvun alussa viisinkertainen verrattuna metsuri-metsätraktori–menetelmään. Koneellistuminen teki puunkorjuusta entistä pääomavaltaisempaa, joten koneet pyrittiin työllistämään niin ympärivuotisesti kuin vain oli mahdollista. (Kahala 1991, 414–419.)

Koneellisen hakkuun osuuden nopea kasvu johti metsurihakkuun vähenemiseen, metsurien irtisanomisiin ja siirtämiseen ”eläkeputkeen”. Metsurien määrä hakkuutyössä oli vuonna 1988 keskimäärin runsaat 9 000 henkilötyövuotta, kymmenen vuotta myöhemmin se oli enää vajaat 2 000 henkilötyövuotta. Yksistään vuonna 1991 toteutetussa Yhtyneet Paperitehtaat Oy ja Rauma-Repola Oy:n fuusiossa UPM:ksi vanhojen yhtiöiden 1 100 metsurista vain 400 sai jatkaa uudessa organisaatiossa (Marttila 1995, 33). Hakkuukoneenkuljettajat oli ainoa kasvava ammattikunta. Heidän määränsä kasvoi samana ajanjaksona noin 300:sta kuusinkertaiseksi runsaaseen 2 000:een.

Hakkuun koneellistumisen nopeus yllätti teollisuuden puunhankkijat. Yhtiöiden palkkalistoilla oli tuhansia metsureita, joille ei enää kyetty tarjoamaan

ympärivuotista työtä. Työllistämistä helpottivat kesäaikaiset metsänhoitotyöt ja ensiharvennus- sekä erityiskohteiden hakkuut sekä säännöksi muodostuneet talvikautiset lomautukset. Antti Oksasen mukaan metsäteollisuus oli osasyllinen syntyneeseen tilanteeseen pitämällä työssä ylisuuren määrän metsureita. Taustalla huoli työvoimapulasta ja tästä johtunut koneellistamisen jarruttaminen.

”Koko työvoima haluttiin pitää töissä, ja pahimmillaan ajauduttiin eräänlaiseen sosiaaliseen metsätyöhön. 15 vuotta elettiin työvoimapulan pelossa. Metsätehon käppyrät kyllä kaiken aikaa osoittivat, että kustannuksia tulee kun metsureilla hakkautetaan eikä koneisteta. Jos tämä olisi ajoissa sisäistetty, ei 1980-luvulla olisi tarvinnut suorittaa niin rankkaa työvoiman alasajoa kuin mitä tapahtui.” (ks. Marttila 1995, 40.)

Sattumakin edisti uuden teknologian käyttöönottoa. Vuonna 1982 *Mauri-myrsky* aiheutti suuria tuhoja Perä-Pohjolan metsissä. Tuhoja korjaamaan jouduttiin värväämään miehiä ja koneita eri puolilta Suomea. Myrskypuiden korjuu talvella 1982–83 antoi kokemusta koneellisesta hakkuusta. Veitsiluoto Oy:n työmailla ruuhkaa purettiin etelästä tulleilla monitoimikoneilla, mikä *”toi yhtiön kentälle henkisen valmiuden käyttää koneita”*. (Vuontisjärvi 2000, 366.) Metsähallituskin, joka oli työllistämismallitensa vuoksi harjoittanut maltillista koneellistamista, varautui myrskysavotan jälkeen monitoimikoneiden käyttöönottoon. Poliittisista syistä kanta muotoiltiin kuitenkin niin, että koneellistamisastetta nostetaan mikäli kustannus-, työvoima- tai muut syyt sitä edellyttävät. (Salo 1985, 32.)

Perusratkaisultaan hakkuukoneet ovat pysyneet lähes samanlaisena 1990-luvun alusta lähtien. Uudistukset ovat liittyneet lähinnä mittausautomaatiikan, tiedonsiirron, moottoritekniikan sekä toimintojen automatisointiin. Mikroprosessorien kehitys toi koneisiin ensin kuutiointilaitteita ja sitten 1980-luvun lopulla mikrotietokoneet, joilla ohjataan katkontaa ja optimoidaan raaka-aineen käyttöä. Matkapuhelinverkko mahdollisti jo varhain koneiden mittaustietojen siirtämisen langattomasti teollisuuden tietojärjestelmiin. Myöhemmin koneet kytkettiin reaaliaikaisesti metsäteollisuuden tietojärjestelmää ja koneisiin tuotiin GPS-paikannus. (Konttinen ja Drushka 1997, 196–197; Salminen 1996, 36; Örn 1992, 69.)

Infrastruktuurin kehittäminen ja metsänomistuksen muutos tukivat koneellistamista

Aina 1960-luvulle saakka puunhankinta joutui sopeutumaan luonnon olosuhteisiin. Siirtyminen koneelliseen puunkorjuuseen muutti tilanteen, kun teknologian avulla pyrittiin voittamaan luonnonolosuhteet. Ympäri vuotinen puunkorjuu vaatii kehittyntä infrastruktuuria. Yksi tärkeimmistä edellytyksistä on koko maan kattavan metsäautotieverkosto ja maanteiden runkoverkon riittävä kantavuus. Metsätiet helpottavat puunhankintaa ja lyhentävät metsäajomatkoja. Niiden rakentaminen pääsi vauhtiin 1970-luvulla, kun sitä tuettiin valtion varoista metsänparannuslain perusteella. 1980-luvun alussa oli tiestöä yksityismetsissä jo 28 000 kilometriä. (Jänterä 1982, 58–63.)

Puunkäytön rakenteen muutos loi edellytyksiä hakkuun koneellistamiselle. Puunkorjuun volyymin kasvu on johtunut sekä puun teollisen käytön että teollisen käytön osuuden kasvusta. Teollisuuden kotimaisen puun käyttö lisääntyi 1950-luvun vajaan 30 miljoonasta kuutiometrillä lähes kaksinkertaiseksi 2000-luvun alkuun. Vuosituhannen vaihteessa teollisuus käytti lähes 90 prosenttia kotimaisesta puusta, kun vielä 1950-luvulla puun käyttö lämmitykseen ja pyöreän puun vienti muodostivat yhdessä noin puolet kokonaismäärästä. (SVT 2002:45, 239–248.) Samoin yksityismetsien puukaupan painottuminen pystykauppoihin suosi siirtymistä koneelliseen puunkorjuuseen. Teollisuuden puunkorjuun yksityismetsistä on lisääntynyt 1960-luvun alusta lähtien. Teollisuus korjasi 2000-luvun alussa noin 80 prosenttia yksityismetsien puusta. Taustalla on metsänomistajarakenteen muutos. Aiemmin valtaosa metsäomistajista oli maanviljelijöitä, mutta jo 1980-luvulla puolet omistajista oli muita kuin maanviljelijöitä. Uusilla omistajaryhmillä ei ole aiempien sukupolvien tapaan taitoa eikä kiinnostusta puunkorjuuseen, joten heille pystymyynti on luonteva tapa hoitaa puukaupat. (Järveläinen 1991, 56–58; 1998, 54–56; Ollonqvist 1998, 105; SVT 2002:45, 149–158.)

Metsäliittokin, joka metsänomistajien yrityksenä pyrki tukemaan hankintakauppoja, joutui sopeutumaan pystykauppojen yleistymiseen.

”Kaupungistumisen ja teollistumisen takia yhteiskuntarakenteessa tapahtunut muutos taas aiheutti sen, että metsänomistaja asui yhä useammin toisella paikkakunnalla eikä näin ollen ollut innostunut hankinnasta...

Metsäliiton Viesti kirjoitti vuonna 1964, että tähän saakka hankintakaupoin puunsa myynyt metsänomistaja ajattelee: hoitakoon ostaja hakkuun. Näyttääkin siltä, että pystykaupat alkavat yleistyä. Se on vahinko, sillä näin metsänomistaja menettää otettaan omaan metsäänsä.” (Zetterberg 1983, 196–197.)

Metsäteollisuus suosi pystykauppoja, sillä hankintakaupat soveltuivat huonosti uuteen toimintatapaan, joka vaati toimituksilta täsmällisyyttä, ympärivuotista korjuuta ja vähäisiä varastoja. Yksi keino edistää pystykauppoja on ollut niitä suosiva hinnoittelu. Kantohinnan ero hankintahintaan jäi usein niin pieneksi, etteivät omatoimiseen puunkorjuuseen pystyvätkään metsänomistajat katsoneet sitä kannattavaksi toiminnaksi. Hakkuiden painottuminen pystykauppoihin on myös tukenut metsäteollisuuden strategista tavoitetta pitää puuvirrat omissa käsissään. Teollisuuden puunhankinnasta onkin kehittännyt logistinen ketju, jossa varastoina toimivat vain pystyleimikot ja jossa koneellinen korjuu ja autokuljetus tapahtuvat tuotantolaitosten tilausten mukaisesti ja nopeasti. (Ollonqvist 1998, 220)

Metsänhoito-ohjeitakin on muutettu koneellista puunkorjuuta edistäviksi. Avohakkuun käyttöönotto suosi tehokkaiden korjuumenetelmien kehittämistä. Miestyönä tehdyissä harvennushakkuissa ajouraväli oli 30 metriä, mutta kun hakkuukoneiden ulottuvuus ei riittänyt noin leveisiin kaistoihin niin, vuonna 1990 yksityismetsien käsittelyohjeissa ajouraväli kavennettiin 20 metriin. Tämä paransi koneiden kilpailukykyä miestyöhön verrattuna. Kun koneenkuljettajat vielä koulutettiin suorittamaan poistettavien puiden valinta, voitiin myös työnjohtokuluja vähentää merkittävästi.

Puunkorjuussa elettiin 1980-luvun puolivälistä lähtien murrosta. Hakkuu koneellistui nopeasti ja metsurit syrjäytettiin puunkorjuusta vajaassa kymmenessä vuodessa. Koneellistamista edelsi erilaisten konetyyppien ja korjuumenetelmien kokeilut ja kehitystyö. Erityisesti kiristynyt kansainvälinen kilpailu asetti paineita korjuun tuottavuuden parantamiseksi.

Ensi vaiheessa siirtyminen koneelliseen puunkorjuuseen tapahtui vanhan sopimusmallin sisällä. Koneurakoitsijat toimivat entiseen tapaan työnjohdon alaisuudessa, vaikka koneyritysten volyyymi kasvoikin huomattavasti niiden

laajentaessa toimintaansa koneelliseen hakkuuseen. Metsurien katoaminen puunkorjuusta ja urakoitsijoiden toiminnan laajeneminen synnyttivät tilanteen, jossa teollisuuden puunkorjuun organisointi ei enää vastannut valitsevaa toimintamallia.

9.3 Puunkorjuun järjestäytyy koneaikaan

Puunkorjuun murros 1990-luvun taitteessa oli alalle yhtä perusteellinen kuin metsätyön ammatillistuminen 1970-luvun alussa. Hakkuun koneellistumisen lisäksi puunhankinnan murrokseen vaikuttivat metsäteollisuuden toimialarationalisointi sekä liiketaloudellisen ajattelun korostuminen. Puunhankinnan johtaminen ja korjuuprosessin ohjaus organisoitiin uudelleen. Tämä merkitsi vanhojen rakenteiden, kuten sopimusjärjestelmän ja toimijoiden välisen työnjaon muutosta. Murroksessa alalta katosi jälleen kokonaisia ammattiryhmiä, kuten palkkatyösuhteiset metsurit ja korjuun työnjohto.

Puunhankinnassa oli 1970-luvulta lähtien eletty hitaan kehityksen ja konsensuksen aikaa, jossa korostuivat sopiminen ja säätely. Vielä 1980-luvun alussa metsäteollisuus sääteli yhtiöiden välistä puunhankintaa Teollisuuden Puuyhdistyksen avulla. Puukaupassa käytettiin kattavia hintasuositussopimuksia ja metsurien palkoista sovittiin työehtosopimuksissa ja koneurakoinnissa noudatettiin valtakunnallisia ohjemaksuja. (Ollonqvist 1998, 195–235.) Yritysten metsäosastot olivat edelleen moniportaisia ja niiden henkilöstömäärä oli kasvanut puunkorjuun tuottavuuden noususta huolimatta. Puunhankinnan organisaatioiden kehittämisestä tai niiden tutkimuksesta ei edes oltu ennen 1990-lukua erityisen kiinnostuneita. (Mäkinen ym. 1997.)

Puunhankintaorganisaatiota oli muutettu lähinnä yritysfuusioiden ja muiden omistusjärjestelyjen yhteydessä. Joitakin kokeiluja puunhankinnan organisoimiseksi yritysten yhteistyönä oli kuitenkin tehty. Metsäteollisuuden varhaisina vuosina toimi muutamia yritysten yhteisiä puunhankintayhtiöitä, kuten Ab Neptun vuosina 1875–1931 ja Kotkan tukinostoyhtiö 1917–1934. Myöhemmin metsäteollisuusyritykset pyrkivät rationalisoimaan puunhankintaansa perustamalla sitä varten erillisiä komissionääriyrityksiä. Niitä syntyi kaksi, joista vuonna 1967 perustettu Tehdaspuu

Oy toimi menestyksellisesti vuoteen 1996, jolloin se sulautui fuusiossa uuteen UPM-Kymmene konserniin. Tehdaspuun perustivat neljä itäsuomalaista metsäteollisuusyritystä, A. Ahlström Oy, Oy Kaukas Ab, Kymi Oy ja Oy Tampella Ab. Tehdaspuu. Länsi-Suomessa G.A. Serlachius Oy perusti vuonna 1972 Nokia Oy:n kanssa Puulaaki Oy:n, johon myöhemmin yhtyivät G. Rosenlew Oy, Pohjan Saha Oy ja Kyro Oy. Puulaaki toimi vain runsaat kymmenen vuotta. (Ollonqvist 1998, 182–183 ja Tiainen 1988, 8–10.)

Metsäteollisuuden kiristynyt kansainvälinen kilpailu toi 1980-luvulla puunhankintaan liiketaloudellisen tarkastelun (Marttila 1995, 42–43). Raaka-aineen hankinta integroitiin tiiviimmin osaksi metsäteollisuuden prosesseja. Metsäosastoilla siirryttiin kokonaisvaltaisempaan työskentelytapaan ja kevennettiin organisaatioita. Puunkorjuun toimintamalleja muutettiin ja lisättiin koneyrittäjien operatiivista vastuuta puunkorjuusta. Koneellinen hakkuu ja kehittynyt tietohallinto mahdollistivat ”kuuman ketjun”, jossa varastot supistettiin vain muutamaaan kuukauteen ja jossa korostuivat prosessin ohjaus ja logistiikan hallinta.

Pekka Ollonqvistin (1998, 142–148, 184–190) mukaan metsäosastojen organisaatiot olivat vielä 1980-luvulla perua savotointiajalta eivätkä vastanneet uutta yrittäjäperustaista puunkorjuuta. Niiden uudistaminen sai vauhtia 1990-luvun alussa, mikä merkitsi metsäosastojen yhdistämistä, päällekkäisyyksien poistamista, hankinta-alueiden ja -piirien yhdistelyjä, organisaatioiden sisäisiä saneerauksia, ja entistä intensiivisempää tietotekniikan hyödyntämistä. Muutamassa vuodessa siirryttiin työvoimapulan pelosta tilanteeseen, jossa kaikkia ammattiryhmiä oli liikaa. Vain hakkuukoneenkuljettajista oli pulaa. Työttömäksi joutui myös toimihenkilöitä. (Klen ja Kulmala 1993, 1.) Metsätoimihenkilöiden metsäperinteen keräyksen kirjoituskilpailuun kirjoittanut Pentti Salmela muistelee metsäyhtiöiden fuusioiden vaikutusta omaan työuraansa.

”1980-luvun alkupuolella tuli vähän helpotusta, kun Puulaaki Oy hajosi ja olin jälleen Serlachiuksen ostomies. Kun Metsäliitto vähän myöhemmin nielaisi Serlachiuksen, tuli selväksi ettei 56-vuotiaita ja sitä vanhempia ukkoja enää tarvita, joten eläkepäivien odottelu alkoi.

Loppu vuoden 1986 selvitin Serlachiuksen kuolinpesän asioita Saarijärven piirin osalta, kunnes 1.1.1987 alkaen alkoi käsialanäyte työtön, työtön, työtön, työtön, ja niin edes päin. Näin oli eräs pomo palstansa hakannut.” (Maasola 2001, 459.)

Yksi suurimpia muutoksia puunkorjuuprosessissa oli operatiivisen vastuun siirtyminen metsäkoneyrityksille. Vuosituhannen vaihteessa metsäkoneyrittäjät korjasivat koneillaan 94 prosenttia metsäteollisuuden ja metsähallituksen hakkuista. Koneellinen hakkuu heikensi entisestään metsäomistajien omatoimisen puunkorjuun kannattavuutta, joten huomattava osa hankintapuustakin korjattiin yrittäjien koneilla. Vielä vuonna 1989 metsäomistajat hakkasivat itse 78 prosenttia puusta ja ajoivat 65 prosenttia puusta itse. Vuosituhannen vaihteessa omatoimisen hakkuun osuus oli enää puolet ja ajon osuus oli enää kolmannes hankintapuumäärästä (Kettunen ja Hämäläinen 2001, 42–47). Vuosituhannen vaihteessa Suomessa toimi runsaat 1 000 metsäkoneyritystä, joilla oli käytössään 1 400 hakkuukonetta ja 1 600 metsätraktoria ja joiden henkilöstömäärä on yhteensä 3 700. Metsureita oli markkinahakkuissa enää vähän yli 1000 miestä, kun 1970-luvulla metsurien vuosikeskiarvo oli noin 30 000 miestä. (Örn 2004, 1; Arnkil 1992, 13.)

Korjuuketjujen käyttö kasvatti metsäkoneyrityksiä ja ne joutuivat palkkaamaan enenevässä määrin perheen ulkopuolisia työntekijöitä. Kun aiemmin yrittäjä työskenteli yksin tai hänellä oli yksi kuljettaja, nyt tyyppiyritys muodostui korjuuketjusta, johon kuului hakkuukone ja metsätraktori ja jossa yrittäjän lisäksi työskenteli muutamia palkattuja kuljettajia.

Metsäteollisuus luopui perinteisestä työnjohdosta ja siirtyi puunkorjuussa informaatio-ohjaukseen. Käytännössä tämä merkitsi työmaita koskevan informaation sähköistä välittämistä yrittäjille ja reaaliaikaista tietojen hallintaa. Yrittäjien vastuu kasvoi, kun monet aiemmin toimihenkilöille kuuluneet tehtävät tulivat heidän hoidettavakseen. Tällaisia tehtäviä ovat muiden muassa puutavaran mittaaminen ja tiedonsiirto teollisuuden tietojärjestelmiin, arvokkaiden ympäristökohteiden huomioiminen, leimikoiden suunnittelu ja poistettavien puiden valinta. Puunajoa suorittavasta urakoitsijasta siirryttiin kohti metsäkonepalveluja tuottavaa yrittäjää. Metsäosastotkaan eivät enää olleet metsäteollisuusyrityksen ytimessä, vaan niistä tuli puuta tuotantolaitoksille toimittavia resurssiyksiköitä.

Teollisuus uudisti sopimisen äkkikuolema-periaatteella

Puunkorjuun urakointitapaa, joka perustui pitkiin sopimuksiin, valtakunnallisiin taksoihin ja työnjohdon alaisuudessa toimimiseen on luonnehdittu ”työsuhdeurakoinniksi”. Metsäkuljetuksen valtakunnallisen sopimusjärjestelmän tavoitteena oli kohdella yrittäjiä tasapuolisesti ja tasata korjuuolosuhteista johtuvia eroja. Urakkahinnoittelu oli monimutkainen järjestelmä, jonka yksikkömaksuihin vaikuttivat esimerkiksi hakkuutapa, puutavaralaji, lähikuljetusmatka sekä puuston järeys ja tiheys. Lisäksi oli vielä erilaisia lisiä, kuten huonon hakkuujäljen lisä, alitiheyslisä, tukkien koosta aiheutuva lisä ja lumilisiä. Järjestelmä muistutti rakenteeltaan metsurien työehtosopimuksen urakkapalkkamallia. (Örn 1991, 446.)

Metsäkoneyrittämisen luonne muuttui ratkaisevasti, kun metsäteollisuus päätti yksipuolisesti lopettaa keskitetyn sopimusjärjestelmän ja siirtyi yrittäjäkohtaisiin sopimuksiin vuonna 1992. Muutos käynnistyi, kun kilpailuvirasto tiedusteli alkuvuodesta 1989 puunkorjuun sopimusjärjestelmästä Koneyrittäjien liitolta ja Metsäalan Kuljetuksenantajilta (MKA). Parin vuoden selvittelyn jälkeen MKA päätti valtakunnallisen sopimisen yksipuolisella menettelyllä. Se lähetti Koneyrittäjien liitolle kirjeen, johon se ei edes odottanut vastausta. Tällä kirjeellä se katsoi koneurakoinnin valtakunnallisten ohjemaksujen kauden loppuvan. Kuljetuksenantajia edustaneen Harri Rumpusen (1996, 168–171) mukaan kumpikaan osapuoli ei sinänsä ollut pitänyt valtakunnallista sopimusjärjestelmää, kilpailuviraston mielestä neuvottelukartellia, tarpeettomana.

”Syksyllä 1991 eri vaihtoehtojen etuja ja haittoja tarkkaan punnittuaan MKA:n johtokunta päätyi asian ratkaisemiseen jääkiekosta tuttuun ”äkkikuolema-tyyliin”. MKA luovutti sopimuskumppaneilleen kirjelmän, jonka keskeinen sisältö kuului: ...että, MKA ei vallitsevassa tilanteessa katso voivansa neuvotella valtakunnallisia urakointimaksuja jäsentensä puolesta.” (Rumpunen 1996, 171.)

Päätöstä ei tehty aivan yllättäen, sillä MKA oli jo vuoden 1988 alussa aloittanut oman salaisen ”Auto- ja konesavottansa”, koska ”kartta” ei enää vastannut maastoa. MKA:n mielestä muuttuneet urakointikäytännöt ja valtakunnallinen taksamenettely olivat ristiriidassa keskenään. (Rumpunen 1996, 169.) MKA katsoi Koneyrittäjien

liiton pyrkivän työehtosopimuksen kaltaiseen yleissitovaan järjestelmään. Vaikka kilpailuvirasto olisi keväällä 1991 hyväksynyt sopimusjärjestelmän, päätti MKA omalta puoleltaan, että teollisuus siirtyy uuteen yrittäjäkohtaiseen sopimiseen. Päätös johti samalla MKA:n lakkauttamiseen ja edunvalvonnan sulauttamiseen vasta perustettuun Metsäteollisuus ry:hyn.

Jo ennen valtakunnallisen sopimusjärjestelmän hylkäämistä eräät urakanantajat olivat aloittaneet yrittäjäkohtaisten sopimusten teon. Koneyrittäjien liiton tuolloisen toimitusjohtajan Martin Lillandtin (1996, 149) mukaan jotkut yrittäjät olivat suostuneet näihin sopimuksiin oman reviiirinsä turvaamiseksi. Koneyrittäjien liiton näkökulmasta etujärjestötason sopiminen olisi ollut ainoa keino markkinatasapainon ylläpitämiseen yrittäjien ja keskittyneen teollisuuden välillä. Lillandtin mielestä uudessa järjestelmässä koneyrittäjät alistettiin hinnan hyväksyjiksi. Erityisen huonosti muutos kohteli yhden metsätraktorin yrittäjiä, joille jäivät huonoimmat leimikot ja metsurien vähetessä entistä pienemmät työmäärät.

”Yli 20 vuotta metsätaloutta ja metsäteollisuutta erittäin kilpailukykyisesti ja tehokkaasti palvellut sopimusjärjestelmä tuli tiensä päähän 90-luvun alussa harjoitetun sokean kilpailupolitiikan ja urakanantajan lamasta johtuvan vaikean kustannuskriisin takia.” (Lillandt 1996, 149.)

Teollisuus saavutti tavoitteensa. Metsätehon kustannusseuranta osoitti, että valtakunnallisesta sopimusjärjestelmästä luopumisella oli yksikkökustannuksia laskeva vaikutus. Hakkuuketjuja hankkineille yrityksille taksatason laskua kompensoivat sekä tuottavuuden että yritysten vuosisuoriteiden nopea kasvu. (Örn 2001, 2.) Metsäkoneyrittämisen laajeneminen hakkuuseen ja 1990-luvun alun laman takia vähenevät hakkuumäärät osuivat samaan aikaan. Osa koneyrityksistä laajensi toimintaansa, kun taas joillekin kehitys merkitsi yritystoiminnan hiipumista. Osa yrittäjistä ei halunnut tai voinut investoida hakkuukoneisiin ja luopui alasta. Pieni joukko yrittäjiä oli puolestaan investoinut liikaa ja joutui taloudellisiin vaikeuksiin ja lopetti siitä syystä. Vaikka metsäteollisuuden lama kesti vain pari vuotta, arvioi Risto Kilkki (1996, 156), että noina vuosina alalta poistui noin 500 koneyrittäjää.

Metsäalan yrityksiä tutkinut Pekka Mäkinen (1999, 166–167) toteaa, että valtakunnallisten sopimusten aikaan yrittäjien ei tarvinnut erityisemmin kehittää

taloudellista osaamistaan, vaan heille riitti hyvä operatiivinen osaaminen. Valtakunnallisista taksoista luopuminen tuli yrittäjille eteen ilman harjoittelujaksoa ja kun vielä teollisuuden fuusioiden ja laman takia kapasiteettia oli liikaa, muuttui yrittäjien maailma kerralla. Entisen kovan työnteon sijaan nyt ratkaisivatkin sopimusneuvottelut menestyksen. Tilannetta kärjisti se, että metsäkoneyrittäjillä oli yleensä vain yksi asiakas, mikä johti usein yritystoiminnan kannalta kielteiseen pakonomaiseen asiakassuhteeseen. Murrosvaiheessa vielä korostuivat alalle tyypillinen suuri epätasapaino osapuolten välillä ja toimivan kilpailun puute.

Metsäkoneyrittäjiä tutkineen Kaija Kannisen (1996, 84) mukaan entisen metsurin tai koneenkuljettajan tuli koneyrittäjänä hallita insinöörin, metsänhoitajan, ekonomin, juristin, biologin ja psykologin taidot. Yrittäjiltä vaadittiin yllättäen liiketaloudellista sekä metsäluontoon ja metsänkäsittelyyn liittyvää osaamista. Jo koneiden tekninen kehitys itsessään asetti kovia vaatimuksia. Hakkuukoneiden käyttö edellyttää hyvää tietoteknistä osaamista sekä hydraulikan ja elektroniikan uusimpien sovellusten hallintaa (Uusitalo ja Kivinen 2001, 91).

Suomalainen puunhankinta muuttui 1990-luvulla: teollisuuden puunkäyttö kasvoi, kolme yhtiötä hallitsi valtaosaa puuvirroista, raaka-aineen laatuvaatimukset kasvoivat, tietojärjestelmät kehittyivät ja hankintaketju nopeutui. Rationalisoinnin painopiste siirtyi teknologian kehittämisestä organisoinnin ja logistiikan kehittämiseen. Vesa Imposen (1999, 722) mukaan tehtaiden ja metsän välisen puuvirran hallinnasta tuli keskeinen tehtävä metsäteollisuuden arvoketjussa. Logistiikan kehittämisellä pyrittiin saavuttamaan lisätuottoja. Puunhankinnan logistiset ongelmat johtuivat Olavi Pennasen (1992, 366–369) mukaan pitkälti alan erityispiirteistä, kuten tehtaiden epätarkoista puutilauksista ja tuotannon nopeista heilahduksista sekä puukaupan vaihteluista.

Suomalaiset erityispiirteet edellyttävät vahvaa logistista hallintaa. Teollisuus ostaa raakapuun pääasiassa yksityismetsistä pieninä yksittäiskauppoina. Yli 100 000 vuotuista kauppaa, pieni leimikkokokoko ja niiden sijainti hajallaan ei tarjoa suurtuotannon etuja, joten logistista järjestelmää kehittämällä on pyritty alentamaan hankintakustannuksia. Suomi sijaitsee kaukana päämarkkinoista, joten myös tuotteiden jakelussa on jouduttu kiinnittämään logistiikkaan erityistä huomiota. (Mäkinen ym. 1997, 9; Niemelä 1997, 490.)

Suomalaisen metsäteollisuuden toimialarationalisointi jatkui 1990-luvun lopulla, jolloin ala keskittyi kolmeksi kansainvälistyväksi yhtiöksi, joiden tuotannosta huomattava osa sijaitsi kotimaan ulkopuolella. Yhtiöt uudistivat kotimaiset puunhankintaorganisaationsa. Puunhankintaan haettiin tehokkuutta keskittymällä toimintojen ohjaukseen ja organisoinnin kehittämiseen. Puunkorjuun tehostamiseksi siirryttiin yrityskohtaiseen sopimiseen, lisättiin yrittäjien operatiivista vastuuta sekä sallittiin metsäkoneyritysten koon kasvu.

Koneiden valmistus ja kehitysorganisaatiotkin uuteen malliin

Puunkorjuun rationalisointi perinteisenä koneellistamisena saavutti 1990-luvun alkupuolella kypsän vaiheen, minkä jälkeen korjuun teknologinen kehitys on ollut lähinnä koneiden automatiikan ja tietojärjestelmien edelleen kehittämistä (Rummukainen ym. 1993, 94–95). Vastuu korjuuteknologian kehittamisestä jäi kone- ja laitevalmistajille. Suomeen syntyi 1960-luvulta lähtien metsäkonetuotantoa, joka kehittyi rinnan puunkorjuun rationalisoinnin kanssa. Vuosien saatossa lähes sata suomalaista yritystä on ollut mukana metsäkoneiden valmistuksessa (Salminen 1996, 52–53).

Suomalainen metsäkoneteollisuus osti 1970-luvulta lähtien ruotsalaiset kilpailijansa *Volvon*, *Ösan* ja *Kockumsin*. *Lokomosta* tuli ensin osa *Rauma-Repolaa*, joka vuonna 1989 osti kanadalaisen *Timberjackin*, jolloin siitä tuli yksi maailman suurimmista metsäkoneiden valmistajista. Metsoksi muuttunut emoyhtiö möi yrityksen vuonna 1999 amerikkalaiselle *John Deerelle*, jonka tuotekehitysyksikkö ja osa valmistusta toimivat edelleen Suomessa. (Konttinen ja Drushka 1997, 174–195.) *Valmetin* metsäkoneista on välivaiheiden kautta tullut osa japanilaista *Komatsu*-yhtymää, jonka tuotanto sijaitsee Ruotsissa. Yläsavolainen *Ponsse* on pysynyt perheyhtiönä ja kotimaisessa omistuksessa. Suomalaisperäiset metsäkoneiden valmistajat hallitsevat Suomen markkinoita ja ovat vahvoja toimijoita tavaralajimenetelmän kansainvälisillä markkinoilla (Alanne, 2001).

Murrokset ovat koskeneet myös puunhankinnan kehittämisyksiköitä. Metsäteho, joka oli 50 vuotta Metsäteollisuuden keskusliiton osasto, joutui uudelleenarvioinnin kohteeksi. Alkujaan se sai rahoituksensa noin sadan yrityksen liitolle maksamista

jäsenmaksuista (Kahala 1995, 5–6). Metsäteollisuuden keskusliiton jäsenmäärän väheneminen ja 1990-luvun lama herättivät keskustelun yksikön tarpeellisuudesta (Marttila 1995). Vuonna 1996 Metsätehosta muodostettiin 14 suurimman puunhankkijan omistama osakeyhtiö, jonka on rahoitettava toimintansa hankeperustaisesti. Lisäksi se tekee edelleen myös yrityksille räätälöityjä tilaustutkimuksia (Alalammi 1999, 30–37; 2001, 116–119).

Työtehoseuran metsäosasto erikoistui 1970-luvulla metsänomistajien puunkorjuun kehittämiseen ja biopolttoaineiden käyttöön energianlähteenä. Osasto on jatkanut metsänomistajien omatoimiseen puunkorjuuseen soveltuvien laitteiden testaamista ja menetelmien kehittämistä. Muiden tutkimuslaitosten tapaan sekin on lisännyt yhteistyötä eri tutkimuslaitosten, yliopistojen, yksityismetsätalouden edistämisyhteisöjen, kone- ja laitevalmistajien sekä yksityisten keksijöiden kanssa. (Mäkelä 2002, 5; Työtehoseuran vuosikirja 2000, 27–40.)

9.4 Globalisoituva metsäteollisuus ja kansallinen puunkorjuu

Metsäsektorin toimialarationalisointi keskitti 20 vielä 1980-luvun alussa toiminutta itsenäistä metsäyhtiötä ja merkittävän osan mekaanista puujalostusta vuosituhaten vaihteeseen tultaessa kolmeen yritysryhmään: UPM:ään, Metsäliitto-konserniin ja Stora-Ensoon. Nämä kolme hallitsevat yli 80 prosenttia markkinahakkuista ja niiden hallussa oli 98 prosenttia paperin ja kartongin valmistuskapasiteetista ja lähes puolet koko maan sahatavara tuotannosta. Keskittyminen on merkinnyt puunostajien määrän supistumista ja alan työ- ja urakointimarkkinoiden kaventumista. (Hagström-Näsi 1998, 88; Valtanen 1997, 549–554.) Suomalaisperäisen metsäteollisuuden liikevaihdosta tuli 2000-luvun taitteessa puolet ulkomailta. Yritysten toimintastrategia määräytyy globaalin liiketoiminnan lähtökohdista. Suomen tuotanto ja puunhankinta ovat vain yksi osa konsernien liiketoimintaa.

Kansallisissa yrityksissä metsäosastot olivat osa yritysten alueellista ja paikallista identiteettiä. Yhtiöistä puhuttiin leivän isänä tai meidän yhtiönä. Fuusioissa

metsäosastot sulautettiin valtakunnallisiksi organisaatioiksi ja ne menettivät keskeisen asemansa yritysten organisaatioissa. Yhtenä esimerkkinä tästä on vuonna 2004 uudistettu UPM-konsernin metsäorganisaatio. Tuolloin resurssijohtajan alaisuuteen perustettiin metsäjohtajan toimi, jonka alaisuudessa puolestaan toimivat eri alueiden metsäjohtajat, yhtenä heistä Suomen metsäjohtaja. UPM:n Metsä-lehdessä muutoksesta todettiin, että *”ne ajat ovat menneet, kun metsäpäällikkö oli suoraan toimitusjohtajan alainen ja usein vielä firman toiseksi tärkein mies. Tosin toisen näköisiä ja kokoisia olivat tuolloin firmatkin.”* (UPM Metsä 4/2004, 5).

Uuden vuosituhannen ensimmäisellä kymmenellä suomalainen metsäteollisuus on joutunut entistä kovempaan kilpailutilanteeseen, johon se on pyrkinyt vastaamaan puunhankinnan jatkuvalla tehostamisella. Suomalaista puunhankintaa ovat rasittaneet kansainvälisesti korkea raakapuun hinta ja korkeat työvoimakustannukset, minkä vastapainona on ollut tehokas puunhankinta (Ala-Fossi ym. 2005, 60). Pienistä puukauppaeristä huolimatta on puunkorjuu onnistuttu organisoimaan varsin tehokkaasti. Tämän ovat tehneet mahdolliseksi yrittäjien vahva rooli sekä puunhankinnan tehokkaat ohjausjärjestelmät ja kehittynyt korjuuteknologia. Puunhankinta on 2000-luvulla painottunut entisestään yrittäjätyön suuntaan. Teollisuus ennakoi jo vuosituhannen vaihteessa, että alihankkijoiden määrän tulevan vähenemään ja niiden yrityskoon kasvavan. Yrittäjiltä odotetaan selkeitä palvelukokonaisuuksia ja teollisuus tavoitteena on kehittää yritysten ohjausta aiempaa selkeämmäksi. (Karjula 2002.)

Metsäteollisuuden hankintaorganisaatiot ovat 2000-luvun alussa keskittyneet teollisuuden puunsaannin jatkuvuuden ja edellytysten turvaamiseen sekä puuvirtojen hallintaan ja ohjaamiseen. Strategisena ratkaisuna on ollut operatiivisten suoritteiden ulkoistaminen alihankintana ostettaviksi palveluiksi. Metsurit on ulkoistettu joko teollisuuden omiin metsänhoitopalveluja tuottaviin yrityksiin tai metsurityötä ostetaan paikallisilta metsäpalveluyrityksiltä. Metsäkoneurakointiin haettiin 1990-luvun alussa ratkaisua kehittämällä kokonaisurakointia, vuosituhannen vaihteessa kokeiltiin kumppanuudeksi kutsuttua toimintamallia. Viime vuosien alihankintamallia on yleisesti nimitetty *laajavastuiseksi yrittäjyydeksi*.

Metsäorganisaatioiden muutokset ovat parin viime vuosikymmenen aikana olleet niin nopeita, että toimihenkilöt puhuvatkin toisinaan, että heillä on erikseen kevät- ja

syysorganisaatio. UPM Metsä on muuttanut organisaatiotaan kymmenen viime vuoden aikana neljä kertaa. Aina tavoitteeksi on ilmoitettu toiminnan tehostaminen ja toimintaympäristön haasteisiin vastaaminen. UPM Kymmenen metsäorganisaatio luotiin Yhtyneiden Paperitehtaiden metsäosastosta ja Tehdaspuusta fuusiossa vuonna 1995. Vuosituhannen vaihteessa uudistettu organisaatio muodostui Valkeakoskella sijaitsevasta keskuskonttorista, viidestä alueesta ja 19 piiristä sekä paikallisesti toimivista tiimeistä. Vuonna 2003 muutettiin organisaatiota siten, että alueiden määrä vähennettiin neljään, piirien määrä 13 ja piireihin muodostettiin toimintokohtaisia tiimejä. Seuraavassa vaiheessa, vuonna 2006, luovuttiin alueorganisaatioista ja muodostettiin 12 suurpiiriä. Tällä organisaatiolla toimittiin kolme vuotta, kunnes vuonna 2009 luovuttiin maantieteellisestä organisaatiosta ja siirryttiin prosessi- ja resurssiorganisaatioksi kutsuttuun malliin, jossa osto- ja metsätalousprosesseja ohjaa seitsemän osto- ja metsätaloustaloustaloutta, jotka on sijoitettu eri puolilla maata sijaitseviin metsäpalvelutoimistoihin. Puunhankintaa ohjaa puolestaan neljä korjuu- ja kuljetuspäällikköä. (UPM-Metsä 1/2009, 33; Metsä 5/2003, 8–9; 4/2001, 9–11.)

Yhden kuvan puunkorjuun muutosten rajuudesta antaa Tore Högnäs (2000, 57) analyysi Metsähallituksen toimintatavan kehityksestä lähivuosina. Muutos alkoi, kun Metsähallitus joutui kilpailulainsäädännön takia avaamaan koneurakoinnin kilpailulle. Tuolloin päättyi parikymmenvuotinen *työsuhdeurakoinnin kausi*. Seurasi *myllerryksen kausi*, joka kesti vuodet 1992–1994. Jaksolle oli ominaista lyhytjänteinen sopimusmenettely tarjouskilpailuineen, yrittäjien vaihtuminen ja ristiriitojen esiintyminen osapuolten välillä sekä yrittäjien kesken. Vuonna 1995 alkaneen *yhteistyön kauden* urakointistrategia painotti laatua, avoimuutta ja pitkäkestoisia kaksi–kolmivuotisia sopimuksia. Vuosikymmenen lopulla siirryttiin *kumppanuuden kauteen*, jolla pyrittiin luomaan pitkäjänteistä kumppanuusajatteluun perustuvaa yrittäjäyhteistyötä. Vuonna 2005 siirryttiin jälleen uuteen vaiheeseen, kun Metsähallitus ilmoitti ottaneensa käyttöön *laajavastuisen yrittäjyyden* mallin (Metsähallituksen tiedote 15.3.2005).

Urakoitsijoista laajavastuisia alue-, avain- ja tähtiyrittäjiä

Teollisuuden puunkorjuussa on 1980-luvulta lähtien siirretty operatiivista vastuuta yrittäjille. Puunkorjuussa ja autokuljetuksissa laajavastuisen yrittäjyyden käyttöönotto on merkinnyt siirtymistä lähemmäksi muussa teollisuudessa käytettyä palvelujen ulkoistamista. Perinteinen urakointimalli kävi mahdottomaksi jo sekin takia, ettei metsäorganisaatiossa enää ollut työnjohtajia, jotka olisivat ohjanneet yksittäisiä koneyksiköitä työmaakohtaisesti. (Palander ja Vainikka 2006, 370.)

Eri metsäyhtiöiden alihankintamalleja yhdistää pitkäaikaisten runkosopimuksien korostaminen ja pyrkimys tukea alihankintayritysten verkottumista, yrittäjien osaamisen kehittämistä ja yrittäjien oman kehittämispanoksen lisäämistä. Tavoitteena on keskittää palvelujen osto alueellisesti siten, että sopimukset tehdään vain muutamien yrittäjien kanssa, jotka kasvattavat yrityskokoaan ja tarjoavat entistä monipuolisempia palveluja metsäteollisuudelle. Yrittäjien edellytetään toimivan itsenäisesti metsäosaston informaation perusteella. (Rantanen 2003, 6–7.)

Metsäliitto käynnisti laajavastuiseen yrittäjyyteen tähtäävän toimintamallin vuonna 2002 rekrytoimalla sopimuskumppaneitaan alueyrittäjiksi ja UPM Metsä seurasi vuoden viiveellä omalla avainyrittäjämallillaan (Jaakkola 2004, 12). Metsähallitus ilmoitti vuonna 2005 pyrkivänsä aiempaa suurempiin urakointikokonaisuuksiin ja itsenäisemmin toimiviin yrittäjiin (Rantanen 2004, 58; Metsähallituksen tiedote 15.3.2005). Stora Enso puolestaan aloitti keväällä 2010 siirtymisen laajavastuisiin yrittäjäsopimukseen tähtiyrittäjiksi kutsumiensa yrittäjien kanssa (Stora Enson tiedote 27.4.2010).

Laajavastuiseen yrittäjyyteen siirtyminen on osa teollisuuden strategista pyrkimystä keskittyä puun haltuun saantiin ja puuvirtojen ohjaukseen. Operatiivisen toiminnan, puunkorjuun ja kuljetuksen tehtaille, teollisuus jättää valittujen yrittäjien hoidettavaksi. (Jaakkola 2003, 15–16.) Yrittäjille muutos tarjoaa mahdollisuuden kapasiteetin optimoimiseen, mutta toisaalta vaatii aiempaa monipuolisempia valmiuksia yrityksen johtamiseen. Kasvuhakuisilla yrittäjillä on tilaisuus ottaa aiempaa isompia ja monipuolisempia haasteita ja riskejä. Kasvuun ja laajavastuisen yrittäjyyden toteuttamiseen on erilaisia vaihtoehtoja, kuten aliurakointi, verkottuminen, yritysfuusiot, yhteisyritykset ja yrityskaupat.

Metsätehon tutkimuksen (Rekilä ja Räsänen 2008, 1–4) mukaan laajavastuinen yrittäjyys yleistyy varsin nopeasti, sillä jo vuonna 2005 Metsäliiton ja UPM:n hakkuista kaksi kolmannesta oli alue- ja avainyrittäjien suorittamaa. Korjuuyrittäjien tehtävät olivat laajentuneet etenkin työmaasuunnitteluun, tarkastusmittauksiin ja koneiden korjuuohjelmien laadintaan. Toimintamalli oli kasvattanut koneyritysten volyymia ja lisännyt useammalle asiakkaalle urakointia. Yrittäjistä 40 prosenttia oli ulkoistanut metsäkuljetuksen osittain ja 35 prosenttia kokonaan osa- tai verkostoyrittäjille. Neljänneksellä yrityksistä oli sopimus manuaalisesta hakkuusta metsuri- tai metsäpalveluyrittäjän kanssa.

Muutos on muovannut puunhankinnan toimitusketjurakenteet uuteen muotoon. Teollisuuden puunhankinnassa on käynnissä siirtymä suuresta joukosta pieniä korjuu- ja kuljetusyrityksiä malliin, jossa aiempaa harvempi toimittajakunta hallitsee laajempia osakokonaisuuksia ja jossa yrittäjän palveluvalikoima on suurempi. Laajavastuiset yrittäjät vastaavat sovituista puunhankinnan osakokonaisuudesta usein pienempien korjuu- ja kuljetusyritysten kanssa verkottuen.

Siirtyminen uudenaikaiseen asiakas-toimittaja-rakenteeseen edellyttää muutoksia molempien toimijaryhmän toimintatavassa. Minna Vesterisen (2007, 31–34) mukaan toimialalla näkyy edelleen sen syntyhistoriasta johtuva käytäntö, jossa *”yrittäjiä johdetaan kuten palkkasuhteisia työntekijöitä – metsäalan yrittäjyys on synnytetty osin pihtisynnytyksellä 20–30 vuotta sitten, ei normaalin yrityksen syntymisen kautta”*. Perinteiset toimintatavat ja ajattelumallit niin yrittäjillä kuin teollisuuden metsäorganisaatioissakin hidastavat siirtymistä uuteen toimintatapaan. Lisäksi metsäyhtiöiden tietojärjestelmien kirjavuus hankaloittaa korjuu- ja kuljetusyritysten mahdollisuuksia tarjota palvelujaan kustannustehokkaasti useammalle asiakkaalle. Perinteinen tilityskäytäntö ylläpitää vanhaa urakointimallia. Siirtyminen laskutukseen ohjaisi paremmin seuraamaan urakoinnin kustannuksia.

Metsäteho ja Työterveyslaitos selvittivät yhdessä puunhankinnan muutosta ja sen kehittämistä metsäteollisuuden piiratasolla (Kariniemi ym. 2009; Schaupp 2009). Toimintakonseptin muutos on kenttätasolla johtanut entisestä hierarkiaan, selkeään työnjakoon ja valvontaan perustuvasta toimintatavasta laajentuneeseen vastuuseen ja omaehtoiseen suunnitteluun kaikkien toimijoiden osalta. Toinen merkittävä piirre on ollut siirtyminen välittömien kontaktien kautta koordinoinnista yhä enemmän työn

koordinointiin tietoteknologian avulla. Alueyrittäjän työssä muutos on lisännyt työohjelmien suunnittelua, laadunvalvontaa, laskutusta ja kalustosta huolehtimista. Kuljettajien työhön on tullut työmaiden suunnittelua, laadunvalvontaa ja informaation hallintaa. Toimihenkilöiden osalta välitön kontakti metsään on vähentynyt ja työ painottuu prosessin ohjaukseen ja raportointiin.

Työsuhteinen metsuri, katoava luonnonvara

Metsäteollisuudella oli vuosituhaten vaihteessa edelleen palveluksessaan joitakin tuhansia metsureita, joita käytettiin lähinnä erilaisiin metsähoitotöihin. Metsäteollisuuden näkökulmasta metsurit sitoivat liikaa metsäosastojen voimavaroja ja estivät osaltaan metsäosastojen toiminnan uudelleen organisointia. Metsurityön organisointi ja palkkausperusteet perustuivat malliin, joka oli luotu aikana, jolloin metsurien työ oli pääosin hakkuutyötä. Vaikka teollisuus oli vuosien saatossa vähentänyt metsureita eläkeputken ja muiden järjestelyjen avulla, olivat jäljellä olevat metsurit sille hankalasti hallinnoitava ryhmä, eivätkä sopineet uuteen strategiseen ajatteluun. Metsurikysymyksen ratkaisua haettiin samalla logiikalla kuin koneurakoinnissakin. Työt ulkoistetaan ja ostetaan jatkossa joko teollisuuden itsensä omistamilta yhtiöiltä tai ulkopuolisilta yrityksiltä.

Stora Enso aloitti metsurien ulkoistamisen, kun se vuonna 2002 yhtiöitti metsäomistuksensa ja metsien hoidon erilliseen yhtiöön *Tornator Oy*:hyn, johon siirtyi noin 60 metsätoimihenkilöä ja 140 metsuria (Tornator Oy, vuosikertomus 2003). Yhtiön metsurit siirtyivät mobiiliaikaan vuonna 2008, mikä vähensi entisestään työnjohdon tarvetta ja lisäsi metsurien omaa työn suunnittelua. Metsureilla on käytössään matkapuhelimet, jossa on GPS-paikannin, kartat ja työohjelmisto. Sovelluksen avulla metsuri suunnistaa työkohteille, paikantaa sijaintinsa ja näkee viikoittaisen työohjelmansa. Sen avulla hän hoitaa myös töiden raportoinnin, kuten ilmoitukset ajomatkoista, työn valistumisesta, istutetut taimimäärät sekä päivittää tiedot kuviotietokantaan. ”Mobiilimetsuri” suunnittelee, toteuttaa ja raportoi työnsä ilman välitöntä työnjohtoa. (Seppänen ym. 2008, 29; Työkyky 2/2009.)

Metsäliiton metsurityön uudelleenorganisointia koskevat YT-neuvottelut päättyivät kesäkuussa 2005 noin sadan metsurin vähentämiseen. Osa vähennyksestä hoidetaan eläkejärjestelyin ja osalle tarjottiin mahdollisuus siirtyä konsernin muihin yrityksiin tai koulutukseen. Osa keskisessä Suomessa toimineista metsureista siirrettiin metsänhoitopalveluja tuottavan tytäryhtiö Metsämannut Oy:n palvelukseen. Osana kehittämisohjelmaa metsurit siirtyivät aikapalkkaukseen.

UPM aloitti syksyllä 2006 YT-neuvottelut 300 metsurinsa ulkoistamisesta. Yhtiön tavoitteen oli luopua kokonaan omista metsureita ja siirtää heidät metsäpalveluyrityksiin tai tukea heidän ryhtymistään itsenäisiksi yrittäjiksi. Metsurien luottamusmiehet kuitenkin vastustivat tiukasti suunnitelmaa. He totesivat, että *”se tulee romahduttamaan omien metsien ja etenkin metsäpalvelutilojen hoitomäärät ja laadullisen tason”*. Lisäksi luottamusmiehet totesivat, että toimenpide *”alistaa työntekijät jonnekin tuntemattomaan, tyhjätaskuisten ja vielä syntymättömien näennäisyriyten harmaaseen joukkoon”*. (UPM-Metsä 4/2006, 5.)

YT-neuvottelujen jälkeen UPM perusti metsänhoitoon keskittyneen tytäryhtiön Silvesta Oy:n. Toukokuussa 2007 aloittanut yhtiö hoitaa UPM:n metsäomaisuutta ja tuottaa palveluja UPM:n kanssa metsäpalvelusopimuksen tehneille yksityisille metsänomistajille. Yhtiön palvelukseen siirtyi 270 metsuria. UPM Metsä keskittyy strategiansa mukaisesti puunhankintaan, mutta metsurit säilyttivät asemansa osana UPM-konsernia. Samalla solmittiin metsurien yrityskohtainen työehtosopimus, joka toi joustoja metsurien liikkuvuuteen ja työaikajärjestelyihin. Metsurit muodostavat noin 20 hengen alueellisiin itseohjautuvia ryhmiä, joiden ohjaus tapahtuu matkapuhelimen avulla. Oman noin 200 metsurin lisäksi yrityksellä on noin 100 alihankintayritystä, joka koostuu koneyrityksistä ja metsuripalveluja tarjoavista yrityksistä. (Metsän henki 3/2010, 21.)

Muiden työnantajien tapaan Metsähallituksessa on uudistettu metsurityön ehtoja ja toimintamalleja. Vuonna 2008 otettiin käyttöön työajan joustot, joiden mukaisesti metsurit tekevät jaksotyötä ja voivat keskittää työnsä metsätyölle otolliseen vuodenaikaan. Vapaapäivät he voivat pitää silloin, kun luonnonolot eivät suosi metsätyötä. Metsurit siirtyivät kuukausipalkkaan vuonna 2005, jota on myöhemmin täydennetty kannustepalkkiojärjestelmällä.

Yhtenä ratkaisuna yritysfuusioiden takia irtisanotuille metsureille kehiteltiin 1990-luvun puolivälissä metsuriyrittäjyyttä. Tuolloin ajateltiin, että metsuriyrittäjille löytyisi töitä metsäteollisuuden ja yksityismetsien työpalvelujen tuottajana. Yrittäjämetsurien määrä kasvoi kuitenkin varsin hitaasti. (Iivonen 1997.) Metsuriyritysten lisäksi on syntynyt jonkin verran myös toimihenkilöpalveluita tarjoavia yrityksiä. Yritysten palveluihin kuuluu tavallisimmin taimikonhoito-, metsäviljely- ja pienimuotoiset hakkuutyöt sekä usein myös piha- ja puistopuiden kaadot ja polttopuiden teko. Asiakkaita voivat olla yksityiset metsänomistajat, metsänhoitoyhdistykset ja metsäteollisuus. Yhteensä metsäpalvelu- ja metsuriyrityksiä arvioidaan olevan noin 650, jotka työllistävät yhteensä runsaat tuhat henkeä. Yritysten määrä on viime vuosina ollut hienoisessa kasvussa. (Saarinen ja Rantala 2009, 12–14.)

Metsätalouteen on 2000-luvun ensi vuosina tullut muilla toimialoilla jo aiemmin käyttöönotettuja liiketoimintamalleja, kuten ulkoistaminen, alihankintaverkostot, kilpailutukset ja yrityskohtaiset sopimukset. Yksi alalle uusi toimintamalli esiteltiin, kun UPM Silvesta ilmoitti rakentavansa vuonna 2010 metsänhoitotöihin erikoistuneen franchising-ketjun, johon se etsi eri puolilta Suomea sopivia yrittäjiä (Metsän henki 3/2010, 21).

Suomalaisten metsäyhtiöiden laajetessa globaaleiksi toimijoiksi joutui kotimainen puunhankinta kustannusvertailuun myös konsernien sisällä. Tämä osaltaan vaikutti siihen, että puunkorjuun rationalisointi suuntautui toimintatavan ja organisoinnin kehittämiseen. Runsaassa kymmenessä vuodessa konservatiivisena pidetty toimiala on muuttanut toimintatapansa ja ottanut käyttöön joustavia yrittäjyyteen perustuvia toimintamalleja. Suomalaiset puunhankintaorganisaatiot ovat joutuneet sopeutumaan osaksi globaaleja konserneja, jossa kansallinen puunhankinta on vain yksi osa konsernin liiketoimintaa. Suomalainen puunhankinta on uudenlaisessa kilpailutilanteessa, kun globaalisti toimiva konserni voi suunnata tuotantoa ja puunhankintaa markkinoiden ohjaamana välittämättä kansallisista tai alueellisista näkökulmista.

10. Rationalisointi ja puunkorjuun kolme murrosta

Tässä luvussa tehdään yhteenveto teollisuuden puunhankinnan rationalisoinnista 1940-luvulta 2010-luvulle. Rationalisointityön lähtökohtana on ollut turvata tuotantolaitosten puuhuollon turvaamiseen ja pitää puunhankinta taloudellisesti kannattavana. Metsätyön rationalisoinnin käynnisti jatkosodan aikainen puupula ja puunkorjuun heikko tuottavuus. Työtehoseura aloitti sota-aikana työtehokampanjat, mutta vasta rauhan tultua aloitettiin institutionalisoitu ja systemaattinen rationalisointityö. Metsätalouden eri toimijat perustivat omia puunkorjuun kehittämissiköitään. Erityisesti Metsäteholla on ollut keskeinen rooli metsätyön kehittäjänä ja tutkijana. Vuosien saatossa kehitykseen ovat osallistuneet myös metsäyhtiöiden henkilöstö sekä suomalaiset metsäkone- ja laitevalmistaja. Lisäksi yksittäisillä keksijöillä ja laitteita käytännössä testanneilla urakoitsijoilla on ollut merkittävä panos puunkorjuun kehityksessä.

Kukin aika on asettanut puunkorjuun kehittämiselle omat haasteensa. Alkuaikoina piti voittaa luonnon esteet ja kehittää menetelmiä, joilla puut saatiin toimitettua jalostuspaikalle. Sota-aikana ja välittömästi sen jälkeen ihmisten ja kansantalouden selviytyminen oli riippuvainen puuhuollon toimivuudesta. Kasvun vuosikymmeninä puunkorjuun ammatillistuminen ja tuottavuuden nousu loivat pohjaa suomalaisen puujalostusteollisuuden tuotteiden menestymiselle kansainvälisissä markkinoilla ja hyvinvoinnin rakentamiselle kotimaassa. 2000-luvun suomalainen puunhankinta joutuu kilpailemaan globaaleilla markkinoilla sekä kilpailijamaiden puuntuotantoa ja -hankintaa vastaan että oman konsernin sisällä esiintyvää kustannuskilpailua vastaan.

Rationalisointi on antanut ”hyvää vauhtia metsätoille”. Metsäteollisuuden puunkorjuun yksikkökustannukset ovat laskeneet kuudessa vuosikymmenessä neljäsosaan 1950-luvun tasosta (Kariniemi 2010, 11). Jouko Örnin (2002, 6-7)

laskemien mukaan se on vuosinen 1965–2000 välillä kasvanut kaksikymmenkertaiseksi. Väinö Niku (1992, 28) puolestaan esittää tuottavuusvertailun, jossa pokasaha-hevosajomenetelmä saa suhdeluvun yksi, metsuri-metsätraktoriyhdistelmä vastaa tuottavuudeltaan lukua viisi ja koneketju saa arvon kaksikymmentäviisi. Tuottavuuden nousu on vähentänyt radikaalisti työvoimaa. Metsätyö piti 1960-luvulla yllä maaseudun työllisyyttä. Metsätalouden osuus työvoimasta on pudonnut 1950-luvun kymmenestä prosentista yhden prosentin luokkaan. Maaseudun joka miehen talvisesta sivuansioiden lähteestä on tullut muutamien tuhansien ammattimiesten ja yrittäjien työtä.

Pentti Hakkilan (1996, 14–15) mukaan puunkorjuun rationalisointi on ajoittain edennyt liiankin rajusti. Hänen mukaansa jälkikäteen arvioitaessa tulee ratkaisut kuitenkin suhteuttaa vallinneeseen tilanteeseen, sen teknisiin ja taloudellisiin mahdollisuuksiin sekä yhteiskunnan muuttuviin arvoasetelmiin. Kokonaisuudessa on ollut kysymys korjuujärjestelmän ja puunhankinnan mukautumisesta yhteiskunnan rakenne- ja asennemuutoksiin.

Rationalisoinnin menestystarinan kääntopuolella on myös joukko häviäjiä. 1960-luvulla murtui pienviljelijä-metsätyömies – ammattikombinaatio. Hakkuun koneellistaminen hävitti metsureiden ammattikunnan, moni urakoitsija joutui luopumaan alasta ja metsätoimihenkilöt joutuivat saneerauksen kohteeksi. Menettäjänä voidaan pitää myös suomalaista maaseutua, jonka elinmahdollisuuksia metsätyön rationalisointi on osaltaan heikentänyt. 2000-luvulla puunkorjuun ei ole enää riippuvainen yksistään kotimaisesta rationalisoinnista vaan yhä enemmän globaalien metsäyhtiöiden strategioista tai uusista puunkäytön innovaatioista.

Ensimmäinen murros ammatillistaa metsätyön

Suomalainen puunkorjuu kehittyi talonpoikaisen metsätyön pohjalta. Alkuun työvoiman saanti ei ollut ongelma, sillä maaseudulta löytyi työtä tarvitsevia miehiä ja tiloilta hevosia. Luonto rytmitti metsätöitä: hevoskuljetus onnistui vain talvisaikaan ja puiden uitto keväällä sulavesien aikaan. Teollisuudelle järjestelmä oli pitkään edullinen, se ei vaatinut merkittäviä investointeja ja työnantajan velvoitteet rajoittuivat lähinnä työnjohtoon ja palkanmaksuun työkauden aikana. Ennen toista

maailmansotaa ei näistä syistä vielä ollutkaan merkittävää painetta metsätyön rationalisointiin.

Puuhuollon ongelmat sota-aikana nostivat esiin kysymyksen koneellistamisesta ja tarpeesta vakinaiseen työvoimaan. Käynnistyneen rationalisoinnin vastavoimana oli isäntien omatoimisen puunkorjuun vahva osuus ja syrjäseutujen pientilojen sivuansiomahdollisuuksien turvaaminen. Sen sijaan puun teollisen käytön kasvu sekä pelko työvoiman tarjonnan supistumisesta puolsivat metsätyön tehostamista ja työvoiman vakinaistamista. Metsätyön huono maine ja teollisuuden kasvava imu pakottivat parantamaan työntekijöiden asemaa. Kausisavotoinnin säilyminen työprosessin organisoitumisen muotona aina 1960-luvulle saakka selittyy pitkälti halvalla kausityövoimalla ja hyvällä metsäteollisuustuotteiden kysynnällä, jotka lievensivät raaka-aineen hankintaan kohdistuvia kustannuspaineita.

Institutionaaliset metsätyön kehittäjät ja metsäyhtiöt aloittivat 1950-luvulla määrätietoisen metsätyön rationalisoinnin. Maatalouden koneellistuminen joudutti osaltaan puunkorjuun koneellistamista, kun traktorit alkoivat korvata hevosia metsäajossa. Vuosikymmenen lopulla markkinoille tuli ensimmäisiä kenttäkelpoisia moottorisahoja. Moottorisahojen ja traktoriajon yleistyessä puunkorjuun tuottavuus lähti nousuun. Puunkorjuu kuitenkin organisoitiin entiseen tapaan kausityönä, mutta jo 1960-luvun lopulla oli selvää, että metsätyön tuottavuuden nostaminen vaati ammattitaitosta työvoimaa ja että pääomavaltaistuva metsäkuljetus voi perustua vain ympärivuotiseen urakointiin. Rationalisointia puolsi myös metsäteollisuuden lisääntynyt puunkäyttö, joka edellytti tasaista ympärivuotista puuvirtaa.

Aiemmin vallinneen puunkorjuun organisoititavan ja työprosessin kehittämisen välillä oli ristiriita. Ratkaisuksi tuli metsätyömiesten vakinaistaminen ja sopimusperustaisen urakoitsijakunnan luominen. Kehityksen käänköpuolena oli, ettei puunkorjuu tarjonnut enää pientiloille mahdollisuutta hankkia sivunansioita ja heikensi siten osaltaan pientilojen elinkelpoisuutta. Metsätyöstä kehittyi teollisuustyöhön rinnastettavaa palkkatyötä ja koneurakoinnista muotoutui omaleimaista työsuhteurakointia.

Toinen murros tekee metsätyöstä konetyötä

Metsäteollisuuden kilpailutilanne kiristyi ja 20 vuotta jatkunut metsurien palkkakehitys nosti hakkuukustannukset yhtiöiden kilpailukykyä heikentäväksi tekijäksi. Puunkorjuun koneellistamiseen oli pyritty koko 1970-luvun ajan, mutta tarvittava teknistä läpimurtoa ei tapahtunut. Vielä 1980-luvun alussa koneellisesti hakattiin vain runsas kymmenesosa kaikesta puusta. Vuosikymmenen puolivälissä markkinoille tulleet ensimmäiset kouraharvesterit käynnistivät siirtymän metsurihakkuusta koneelliseen puunkorjuuseen.

Hakkuun koneellistaminen ajoittui yhteen metsäteollisuuden kotimaisten fuusioiden ja 1990-luvun laman kanssa. Yhdessä nämä johtivat kehitykseen, joka uudisti puunkorjuun lisäksi koko puunhankintaprosessi. Hakkuu siirtyi yrittäjien omistamilla koneketjuille. Koneyrittämisessä tapahtui rakennemuutos: osa yrityksistä lähti kasvuun, osa jatkoi entiseen tapaan ja osa yrittäjistä joutui luopumaan alasta. Metsäosastojen organisaatiouudistukset johtivat toimihenkilöiden irtisanomisiin. Palkkatyöhön perustunut metsätyön malli murtui runsaassa viidessä vuodessa.

Samalla siirryttiin perinteisestä koneiden ja korjuumenetelmien kehittämisestä yhä enemmän informaatio-ohjaukseen ja logistiikan kehittämiseen. Puunkorjuun operatiivinen vastuu siirtyi metsäkoneyrityksille. Työnjohtamisesta siirryttiin tuotantoprosessin ohjaukseen. Metsäteollisuuden kotimainen ja sitä seurannut kansainvälistyminen keskittyminen muuttivat metsäyhtiöiden orientaatiota. Maakuntien yhtiöistä tuli globaaleja toimijoita ja puunhankintaa ohjasi aiempaa enemmän liiketaloudellinen ajattelu.

Kolmas murros kohti verkottunutta yrittäjätoimintaa

Metsäkoneyrittäjät korjasivat 2000-luvun alussa kaiken teollisuuden ostaman puun. Metsäteollisuus ohjasi puunkorjuuta edelleen yksittäisten koneketjujen tarkkuudella. Kuitenkin yksittäinen metsäkoneyritys saattoi korjata puuta laajalta alueelta. Teollisuus oli aiemmin vieroksunut koneyritysten kasvua ja pelkäsi joutuvansa riippuvaiseksi harvoista koneyrityksistä. Metsäyhtiöt muuttivat kuitenkin

strategiaansa 2000-luvun alussa ja omaksuivat muussa teollisuudessa käytössä olevia alihankintamalleja. Tehokkuuteen pyrittiin palvelujen ostolla entistä laajempina kokonaisuuksina. Yhtiöiden tavoitteena on keskittyä puunostoon ja puuvirtojen tehokkaaseen ohjaukseen. Metsäyhtiöt luopuivat operatiivisesta toiminnasta ulkoistamalla puunkorjuun sekä kuljetuksen harvoille alihankkijoille.

Käyttöön otettiin laajavastuisen yrittäjyyden toimintamalli, jossa metsäkone- ja kuljetusyritysten edellytetään tarjoavan isoja työkokonaisuuksia ja hoitavan niiden suunnittelun ja toteutuksen sovitulla alueella. Avain-, alue- tai tähtiyrittäjä tuottaa sopimansa palvelut omalla kalustollaan ja henkilöstöllään tai käyttämällä toisia yrittäjiä alihankkijoinaan. Jossain määrin on myös syntynyt yhteisyrityksiä tai yrittäjäverkostoja, jotka tarjoavat palvelujaan metsäteollisuudella. Metsäteollisuus on keskittänyt korjuunohjauksen harvoille toimihenkilöille ja vastuu puunkorjuusta on entistä harvemmillä alihankkijoilla, jotka kantavat myös vastuun omista alihankkijoistaan. Puunkorjuun kolmas murros on käynnissä ja selvää on, että se tulee muuttamaan puunkorjuun organisoinnin ja yrityskentän perusteellisesti.

Puunkorjuun kolme suvantoa ja kolme murrosta

Puunkorjuussa voidaan tuotantoteknologian perusteella erottaa kolme vaihetta. 1960-luvun alkuun saakka puut korjattiin ”elävällä voimalla”, hakkuu tehtiin miestyönä käsityökaluin ja puut ajettiin hevosilla. Toinen vaihe alkoi, kun otettiin käyttöön ja maataloustraktorit. ”Tulopolitiikan” puunkorjuu saavutti huippunsa, kun metsätraktorit syrjäyttivät maataloustraktorit ja metsätyömiehistä tuli vakinaisia metsureita 1970-luvun alkupuolella. Kolmas vaihe käynnistyi hakkuukoneiden yleistyessä 1980-luvun loppupuolella.

Nämä ovat edustaneet kehityksen suvantovaiheita, jolloin työprosessi kehittynyt tasaisen hitaasti. Näiden jaksojen aikana on tehty kehitystyötä, kypsytetty seuraavaa työprosessin mullistavaa innovaatiota. Murrosvaihe on käynnistynyt, kun alan sisäiset ja ulkoiset muutospaineet ovat vaatineet työprosessin uudistamista. Riittävän muutospaineen ja teknologisen kehityksen tuomien mahdollisuuksien yhdistelmä on käynnistänyt aktiivisen murrosvaiheen.

Yhteiskunnallisten tekijöiden ja teknologian kehityksen lisäksi on syytä muistaa, että kansainvälisillä markkinoilla toimivan metsäteollisuuden puunkorjuun rationalisointi on tapahtunut erityisissä kansallisissa ja maantieteellisissä olosuhteissa. Meillä rationalisoinnin suuntaan ovat vaikuttaneet metsien matala hehtaarituohto, puuston pitkä kiertoaika, vaihtelevat vuodenaajat, pirstoutunut omistajarakenne, pieni leimikkokokoko ja pitkät kuljetusetäisyydet. Rationalisointi on ollut väline, jolla puunkorjuu on näissä olosuhteissa pystytty säilyttämään taloudellisesti kannattavana.

Puunkorjuun kehitys näyttää tapahtuneen lineaarisesti, teknisen kehityksen määrittämänä. Tuotantoprosessin kehitys ei kuitenkaan tapahdu yhteiskunnallisessa tyhjiössä, vaan työprosessin teknologia ja organisointi määräytyvät tarkasteltavan ilmiön aiempien kehitysvaiheiden, ajallisesti mahdollisten vaihtoehtojen ja toimintaympäristön määrittämässä rajoissa. Pelkistäen voi sanoa, että puunkorjuun myöhäinen ammatillistuminen johtui pitkään jatkuneesta agraarisesta suuntauksesta. Myöhemmin taas puunkorjuun kehittämiseen ovat vaikuttaneet kansainvälisen kilpailun aiheuttamat kustannuspaineet ja ympäristötietoisuuden lisääntyminen.

Puunkorjuun rationalisoinnin historia osoittaa, että puunhankinnan kehittäjät ovat olleet tietoisia toimintaympäristön muutoksista ja pyrkineet vastaamaan sen asettamiin muutoksiin. Heidän keinonaan vastata näihin haasteisiin ovat toimineet tekniset, menetelmälliset ja organisatoriset innovaatiot. Rationalisoinnin fokus on suuntautunut johonkin työprosessin ajankohtaiseen kehittämistarpeeseen. Rationalisointi on lähtökohdiltaan organisaatiokeskeistä, joten sen välillisiä vaikutuksia esimerkiksi paikallisyhteisön elinvoimaisuuteen ei juurikaan ole otettu huomioon. Metsätyön kohdalla se on merkinnyt sitä, että maaseudulle ja sen yhteisöille on jäänyt sopeutujan osa.

Metsätyön kehitys on ollut kerroksellista, ristiriitaista ja eritahtista. Metsätyön ajanjaksot ja niiden tyyppipiirteet on tiivistetty taulukkoon 2. Puunkorjuun kehitysvaiheet on taulukossa jaettu kolmeen vakaaseen vaiheeseen ja kolmeen murrokseen. Vakaat periodit ovat selkeitä omia ajanjaksojaan. Niistä on kuvattu vallitseva teknologia, työsuhteen muoto ja suhteellisen vakiintunut työprosessin organisointitapa. Murrosvaiheet puolestaan ovat siirtymiä, joiden aikana uusi

tuotantotapa alkaa vähitellen yleistyä ja lopulta korvaa aiemmin valinneen teknologian ja työn organisointitavan sekä muuttaa toimijoiden välisiä suhteita.

Periodien sijoittuminen aikajanelle on viitteellinen. Käsityövaltaisesta savotoinnista siirryttiin 1960-luvun aikana ammattimaiseen metsätyöhön. Siirtymä metsurihakkuista koneelliseen puunkorjuuseen tapahtui 1980-luvun lopulta lähtien vajaan kymmenen vuoden aikana. Viimeisin siirtymä alihankintaurakoinnista kohti laajavastuista yrittäjyyttä käynnistyi 2000-luvun ensi vuosina. Metsätyön muutoksen kannalta on olennaista hahmottaa prosessin eri vaiheiden ajoittuminen ja muutoksen suhde toimintaympäristön muutokseen.

Vaikka puunkorjuun kehitysjaksot on perusteltua ajoittaa valitsevan teknologian ja työprosessin luonteen perusteella, ovat murrokset kytkeytyneet koko puunhankintaprosessin kehitykseen. Tekniset ratkaisut ja organisoinnin muoto syntyvät kehitysprosessin tuloksena ja ovat osa muutosmekanismia. Ne eivät lähtökohtaisesti determinoi kehitystä. Tosin jonkin yksittäisen teknisen innovaation läpilyönti voi johtaa sen yleistymiseen ja synnyttää vaikutelman, että muutos tapahtui sen johdosta.

Tutkimuksen tässä osassa on keskitytty metsätyön rationalisointiprosessiin. Taulukkoon on valittu työprosessin kehitystä ja puunkorjuun organisoitumista olennaisilta osin kuvaavia piirteitä. Metsäosasto on ollut keskeinen välitysgaani, jonka kautta niin metsäteollisuuden kuin muunkin toimintaympäristön muutokset ovat välittyneet metsätyöprosessin kehittämiseen. Metsäosaston asettamat strategiset linjaukset ovat johtaneet rationalisointitavoitteiden määrittelyyn ja konkreettiseen kehittämistyöhön.

Eri aikoina on esiintynyt rationalisoinnin vastavoimia tai kehitystä rajoittavia tekijöitä. Puunkorjuun organisointitapa on määräytynyt toisaalta ympäröivän yhteiskunnan rakenteista ja toiminnasta käsin ja toisaalta sitä on määrittänyt kulloinkin käytössä ollut puunkorjuuteknikka ja -menetelmät. Eri aikakausia kuvaamaan on valittu tyyppityöntekijä, joka edustaa tuon ajan vallitsevaa ”metsätyömiestä”.

Taulukko 2. Metsätyön johtamisen ja työprosessin ajanjaksot ja niiden tyyppiirteet

	Savotointia	1. murros Moottorisaha- vallankumous	Palkkatyötä	2. murros Hakkuu koneketjuille	Alihankinta- urakointia	3. murros Metsätyöt ostopalveluina		
Metsäosaston asema	Keskeinen, toiminnan mahdollistaja, "sotilaalli- nen" johtaminen	Raaka-aineen turvaaminen ja tehostaminen, irti "pomotuk- sesta"	Johtoryhmätasoinen toimija, hierarkkinen rakenne ja työn johtamista	Business-ajattelu siirtyminen, tehokkuus, kohti prosessin johtamista	Kansallisten puuvirtojen ohjaaja, operatiivisesta toiminnasta luopuminen	Yksi resurssien tuottajista, informaation hallinta ja palvelujen osto		
Rationalisoinnin tavoite	Elävän voiman käytön tehostaminen, metsätyön mekanisointi	Metsätyön koneellistaminen, ammattitaitoinen ja vakinainen työvoima	Metsurimenetelmien kehittäminen – hakkuun koneellistaminen	Koneelliseen hakkuuseen siirtyminen	Tietotekniikan ja logistiikan kehittäminen, vastuuta yrittäjille	Palvelujen oston ja informaatiovirtojen -kehittäminen, ohut organisaatio		
Rationalisoinnin vastavoima	Maaseudun halpa ja joustava työvoima, kehittymätön tekniikka	Politiittinen paine, ammattitaitoisen työvoiman puute	Tupo-konsensuksen ylläpito, hidas konekehitys	Metsurien tilanne, organisaatioiden rakenteet	Metsäkoneyritysten suuri määrä	Yrityskohtaiset tietojärjestelmät, perinteet		
Vallitseva teknologia	Käsityökalut, "elävä voima"	Siirtymä hevosesta ja pokasahasta konevoimaan	Moottorisaha ja metsätraktori, konekokeilut	Siirtymä koneelliseen hakkuuseen	Koneketju ja tietoliikenne, "kone ihmisen jatkeena"	Informaatio-ohjatut koneellistetut prosessit		
Työsuhteen muoto	Alisteinen kausityö mies	Ammattiliistuminen	Palkkatyö, työsuhdeurakointi etujärjestösopimukset	Valtakunnallisista yrittäjäkohtaisiin sopimuksiin	Yrittäjäkohtainen sopiminen, metsurien "saattohoito"	Yrittäjäpalvelujen kilpailutus, ulkoiset metsurit		
Tyypityöntekijä	Pienviljelijä- metsätyö mies, joka miehen työtä	"Jätkästä metsuriksi"	Palkkametsuri ja työsuhdeurakoitsija, "ositettua ammattityötä"	Metsurista konemieheksi	Koneketju-perheyrittäjä, muutama kuljettaja "itsenäistä ammattityötä"	Laajavastuinen yrittäjä, verkostot		
...	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010

IV. KONEYRITTÄJÄT METSÄTYÖN MUUTOKSESSA

Metsätyön muutosta on edellä tarkasteltu osana suomalaisen yhteiskunnan muutosta ja rationalisointiprosessina. Tässä osassa kehitystä tarkastellaan yhden ammattiryhmän, metsäkoneyrittäjien, näkökulmasta. Koneyrittäjät ovat yksi metsätyön rationalisoinnin avainryhmä. Ammattikunta syntyi puunkorjuun koneellistuessa ja se on ainoana ammattiryhmänä vahvistanut tuotannollista asemaansa rationalisoinnin eri vaiheissa. Yrittäjien henkilökohtainen elämäntilanne liittyy kiinteästi suomalaisen maaseudun kehitykseen. Yrittäjien haastattelut avaavat näkökulman puunkorjuun rationalisointiin, alan yrittäjyyden vaiheisiin ja maaseudun muutokseen.

Yrittäjäosuus perustuu kahdentoista yrittäjän haastatteluihin. Haastattelut tehtiin ensimmäisen kerran vuonna 1998 ja toisen kerran vuonna 2010. Lisäksi olen tässä tarkastelussa hyödyntänyt eri tutkimus- ja kehittämishankkeiden yhteydessä tekemiäni puunhankinnan ja -korjuun kehitykseen liittyviä haastatteluja, joihin on osallistunut koneyrittäjien lisäksi puunhankinnan johtoa ja toimihenkilöitä sekä metsätalouden eri etujärjestöjen edustajia.

Haastatteluista on kirjoitettu kertomus noudattaa väljästi aiemmin kuvattuja metsätyön muutoksen ajanjaksoja. Seuraavissa luvuissa kuvataan yrittäjäksi ryhtymistä, yrittäjien kokemuksia rationalisoinnin eri vaiheista, suhdetta metsäyhtiöön ja siinä tapahtuneita muutoksia, sopimusjärjestelmän muutosten vaikutusta yrittäjien toimintaan sekä koneyrittämisen 2000-luvun alun tilannetta. Kertomukset kattavat kaaren yrittäjien koko ammatillisen kaaren joko omakohtaisesti koettuna tai toisen sukupolven kertomana. Viimeisessä luvussa tarkastellaan metsäkoneyrittämistä elämänpoliittisessa viitekehyksessä.

11. Koneyrittäminen ja yrittäjät tarinansa kertojina

Metsäkoneurakoinnin kehitys ammattimaiseksi toiminnaksi alkoi 1960-luvulla. Ammattikunta syntyi aiemmin puunajoa tai metsätöitä tehneistä maaseudun miehistä, joille metsäyhtiö tarjosi mahdollisuutta sopimusurakointiin. Koneurakointi vakiintui ensin työsuhdeurakoinniksi ja viime vuosina siitä on tullut enenevässä määrin muiden alojen yritystoimintaa muistuttavaa liiketoimintaa. Kaikkina aikoina metsäkoneyrittämistä on kuitenkin leimannut rakenteellinen epäsymmetria ja siitä johtuva jännite suhteessa urakanantajaan.

Tässä luvussa kuvataan koneyrittäjien taustoja ja yritystoiminnan kehitysvaiheita. kuvauksessa nojaututaan aiempiin koneyrittäjiä koskeviin tutkimuksiin. Sen jälkeen pohditaan elämänkerrallisen haastatteluaineiston erityisluonnetta ja rajoituksia. Sitten esitellään haastatteluaineisto, sen käsittely ja analyysitapa sekä raportoinnin metodiset ratkaisut. Luvun lopussa kuvataan haastatellut yrittäjät ja heidän yrityksensä.

11.1 Metsäkoneyrittämisen taustoja ja kehitysvaiheet

Koneyrittämisen juuret ulottuvat savottojen hevosmiehiin (Mäkinen 1996, 56–57; 1999, 159–160). Oli tavallista, että hevosmiehet sopivat urakat työnjohdon kanssa ja saattoivat palkata itselleen tekomiehiä. He myös kantoivat ”yrittäjäriskin” tärkeimmästä työvälineestään eli hevosesta sen sairastuessa tai kuollessa. Hevosajurit olivat etupäässä maatilojen miehiä ja samoista miehistä koostui myös joukko, joka 1950-luvulla lähti tilojen traktoreilla metsäajoon (Vilkuna, 2001). Puunajo maataloustraktoreilla oli alkuaikoina hevosajon tapaan kausiluonteista ja tarjosi pienviljelijöille mahdollisuuden sivuansioihin. Varsinaisten metsätraktorien

käyttöönotto 1960-luvun lopulla johti siihen, että traktoriajurien joukosta syntyi päätoimisten metsäkoneurakoitsijoiden ammattikunta.

Koneyrittäjäkunnan syntyyn vaikutti kaksi samanaikaista kehityssuuntaa. Pyrkimys puunkorjuun koneellistamiseen ja suomalaisten metsäyhtiöiden strateginen valinta käyttää puunkorjuussa urakoitsijoita yhtiön omien koneiden sijaan. Yhtiöiden kannalta oli edullista, että yrittäjät itse huolsivat ja korjasivat koneet ilman erillistä korvausta sekä kantoivat kustannukset koneiden seistessä kelirikko aikaan tai muuten hiljaisina kausina.

Koneyrittäjäkunta muodostui vaihteittain. Lähes 100 000 hevosmiehestä valikoitui ensin maataloustraktorilla urakoineiden metsäajurien joukko, joista puolestaan on seuloutunut vähitellen nykyiset tuhat koneyrittäjää. Viimeisimmissä arvioissa on esitetty, että metsäteollisuuden suorassa sopimussuhteessa olevien koneyritysten määrä voisi jatkossa olla jopa noin sadan luokkaa.

Metsäkoneyrittäminen ei ole syntynyt vapailla markkinoilla. Viittaus ammattikunnan pihtisynnytykseen kuvasi metsäteollisuuden vahvaa roolia ammattikunnan kättilönä.

”Yrittäjäkunta on kehittynyt vähitellen ja merkittävää on ollut, että alkuaikoina oli runsaasti yrittäjäpotentiaalia ja firmat pystyivät valitsemaan maaseudun miehistä ne, joille tarjottiin mahdollisuutta siirtyä uuteen tekniseen vaiheeseen. Näin päästiin valitsemaan parhaista parhaat ja tietysti joukossa itsessäänkin tapahtui valikoitumista.” (Metsäteollisuuden toimihenkilö HA.)

Metsäkoneyrittäjiä on käsitelty sosiaalitieteellistä tutkimuksessa varsin vähän. Koneyrittäjiä on tutkittu etupäässä metsäkoneyritysten talouden, puunkorjuun teknologian tai puunhankintaprosessin näkökulmasta. Alaa koskeva ensimmäinen tutkimus oli Metsäntutkimuslaitoksen 1980-luvun lopulla tekemä *Metsäkoneurakoitsija*-tutkimus (Hakkila ym. 1989), jossa kuvattiin metsäkoneurakoinnin taustoja, urakoitsijan henkilökuva ja metsäkoneurakoitsijaa yrittäjänä. Tutkimusaineistosta julkaistiin myös erilliset raportit *Metsäkoneurakoitsija yrittäjänä* (Mäkinen 1988a), *Metsäkoneurakoinnin*

kannattavuus ja vakavaraisuus (Mäkinen 1988b) ja *Metsäkoneurakoitsijan henkilökuva* (Kanninen 1988).

Tutkimuksen mukaan suurin osa urakoitsijoista harjoitti ammattiaan ”kansakoulupohjalta” ja vain harvalla heistä oli mitään ammatillista koulutusta. Valtaosa urakoitsijoista oli lähtöisin metsä- ja maataloutta harjoittavista perheistä. Kolmannes urakoitsijoista oli alkuun urakoinut maataloustraktorilla ja siirtynyt siitä päätoimiseksi metsäkoneyrittäjäksi. Monet olivat tulleet alalle maanviljelijän tai koneenkuljettajan ammatista tai harjoitettuaan muuta koneurakointia. Suurin osa urakoitsijoista asui synnyinkunnassaan haja-asutusalueella, eli avioliitossa ja asui omassa talossaan. (Kanninen 1989, 53–54.)

Kaija Kannisen (1989, 70–73) tutkimuksen mukaan urakoitsijat olivat tavallisia, lapsirakkaita, voimakastahtoisia ja lujahermoisia ihmisiä, joilla oli enemmän käytännöllistä kuin opillista lahjakkuutta. He olivat elämäntavoiltaan tasaisia, turvallisuutta arvostavia, velvollisuudentuntoisia ja heille oli tunnusomaista pikemminkin totteleminen kuin muiden johtaminen. Muita tottelevina, mutta kuitenkin lujatahtoisina sekä rohkeina, heillä oli riittänyt uskallusta kalliiden koneiden hankintaan ja joustavuutta sopeutua urakanantajan ehtoihin.

Yleisin yrittäjätyyppi vielä 1980-luvulla oli yksityinen elinkeinonharjoittaja, joka urakoi yhdellä metsätraktorilla ja jolla oli palveluksessaan yksi kuljettaja. Alkanut hakkuun koneellistuminen näkyi siinä, että useamman koneen yritysten määrä oli kasvussa. (Hakkila ja Mäkinen 1989, 75.) Koneellistaminen muutti yritysten toimintaa ja yrittäjän työnkuvaa. Perinteinen yksin urakointi väheni ja kasvu vaati yrittäjää siirtymään aiempaa enemmän yritysjohtajan rooliin.

”Meillä jokaisella on oma käsityksemme siitä, millainen suomalainen metsäkoneurakoitsija on. Joidenkin mielestä urakoitsijat ovat itseoppineita entisiä koneenkuljettajia, jotka sisukkaasti kuukaudesta toiseen uurastavat yömyöhään raskaan velkataakan alla. Toisten urakoitsijakuvaa vastaa paremmin vakavarainen johtaja, joka kerran viikossa käy Mersullaan leimikolla katsomassa kuljettajiensa työskentelyä. Ilman tutkimukseen pohjautuvaa täsmällistä tietoa on vaikea arvioida, miten totuudenmukaisia nämä mielikuvamme ovat.” (Kanninen 1988.)

Viisi vuotta myöhemmin tutkittiin samaa yrittäjäjoukkoa uudelleen. Väliin jäävinä vuosina koneellinen hakkuu oli yleistynyt nopeasti. Tutkijoita kiinnosti jatkuvuus metsäkoneyrityksissä ja ikääntyvien metsäkoneyrittäjien tilanne toimialan nopeasti muuttuessa (Juntunen & Suomäki 1993). Yrittäjistä 70 prosenttia jatkoi edelleen metsäkoneurakointia ja luopuneistakin suurin osa jatkoi yrittämistä jollakin alalla. Alkaneesta yritysrakenteen muutoksesta kertoi se, että lopettaneet olivat lähinnä yhden koneen yrityksiä. Lopettamista perusteltiin töiden vähenemisellä, mikä johtui yrittäjien mukaan metsäyhtiöiden fuusioista, metsureiden irtisanomisista, kovasta kilpailusta ja puukaupan vähenemisestä. (Juntunen ja Suomäki 1993, 4–5 ; Kanninen 1996, 83–85.)

Alalla jatkaneista 52 yrityksestä 20 oli lisännyt työkoneiden määrää, millä ne olivat pyrkineet monipuolistamaan toimintaansa ja turvaamaan työllisyyttään. Osa taas oli vastannut urakanantajan toiveisiin ja pyrkinyt mukautumaan kysyntään. Ne yrittäjät, jotka eivät hankkineet hakkuukonetta, epäilivät töiden riittävyyttä ja halusivat välttää riskinottoa. Viidessä vuodessa oli tapahtunut siirtymää yksinurakoinnista kohti monipuolistuvaa yritystoimintaa. (Juntunen ja Suomäki 1993, 11.)

Metsäkonealan erityisluonteeseen kuuluu se, etteivät edes parhaat yritykset, joilla oli parinkymmenen vuoden asiakassuhde, ole vaihtaneet asiakasta. Pekka Mäkisen (1993, 17–18) mukaan pitkät asiakassuhteet kertoivat myös siitä, että taksataso ei ollut pysyvästi laskenut alle kannattavuusrajan ja että yritykset olivat hintojen laskiessa pystyneet parantamaan tuotavuuttaan. Metsäteollisuus ei puolestaan ole ollut kiinnostunut lyhytaikaisista halvempaa hintaa tarjoavista yrityksistä, vaan oli suosinut pitkäaikaisia hyvin toimineita urakointisuhteita. Mäkisen mukaan yrittäjälle lopettaminen tai alan vaihto on suhteellisen vaikeaa, siksi yritystoimintaa jatkettiin vaikka yrittäjällä olisikin ollut lopettamishaluja. (Mäkinen 1993, 39–40.)

Metsäkonealalla urakkahinnoittelu perustui 1990-luvun alkuun saakka liittojen välillä solmittuihin valtakunnallisiin ohjemaksuihin. Hakkuun koneellistuesssa metsäteollisuus siirtyi yrityskohtaisiin sopimusneuvotteluihin. Pekka Mäkisen (1993, 17–18) mukaan uusikin malli edusti muista aloista poikkeavaa käytäntöä, sillä avoimilla toimialoilla käydään usein jonkinlainen tarjouskilpailu ennen varsinaisia sopimusneuvotteluja.

Metsäteollisuuden fuusiot, hakkuun koneellistuminen ja yrityskohtaisiin sopimuksiin siirtyminen mullistivat metsäkoneyrittämisen 1990-luvulla perusteellisesti. Keskittymisen jälkeen koko maassa toimi parikymmentä metsäteollisuusyritystä, jotka saattoivat tarjota metsäkoneyrittäjille työtä koko vuodeksi. Koneyrityksen toimialueella mahdollisia urakanantajia toimi yleensä vain muutamia. Osa yrittäjistä menetti vanhat asiakkaansa ja joutui etsimään uusia asiakkaita lähinnä itsenäisistä sahoista, metsänhoitoyhdistysten korjuupalvelusta ja ulkomailta. (Mäkinen ym. 1997, 94–95; Rummukainen 1997, 15–16)

Vuosituhanneen vaihteeseen tultaessa metsäkoneyritysten koko oli jo jonkin verran kasvanut, mutta vasta siirtyminen laajavastuiseen yrittäjyyteen on alkanut muuttaa alan rakenteita ja metsäkoneyritysten toimintatapoja. Vuonna 2005 laajavastuiset puunkorjuuyrittäjät alihankintaverkostoineen vastasivat jo kolmanneksesta kotimaassa korjatusta puumäärästä. Tuon jälkeen laajavastuisten yritysten osuus on edelleen kasvanut, sillä puunhankkijat ovat määrätietoisesti pyrkineet lisäämään laajavastuista urakointia. Menettely on entisestään laajentanut yrittäjien operatiivista vastuuta puunkorjuussa ja sekä monipuolistanut yritysten toimintaa energiapuun korjuuseen, maanmuokkaukseen ja metsänhoitotöihin.

Metsäkonealan yritysten liikevaihto oli 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen loppupuolella runsaat 500 miljoonaa euroa vuodessa. Tuhatkunta yritystä vastaa 90 prosentista alan liikevaihdosta. Hakkuukoneita yrityksillä on noin 2 000 ja kuormatraktoreita hiukan enemmän. Ala työllisti runsaat 5 000 henkilöä. Alan tyyppiyritys omisti yhden korjuuketjun, huoltohallin ja koneiden siirtoauton. Yrittäjän lisäksi yrityksessä työskenteli 2–4 palkattua kuljettajaa. Alalle suurten, yli neljä korjuuketjua omistavien, yritysten määrä on ollut lievässä kasvussa viime vuosina. Kotimaan lisäksi suomalaisia metsäkoneyrittäjiä toimii Venäjällä, Baltian maissa sekä Keski-Euroopassa. (Jaakkola 2008, 80; Koneyrittäjien liitto 2011.)

11.2 Yrittäjien tarinat – haastatteluista kertomukseksi

Elämäkerrallinen haastattelu – valehtelijoiden klubi vai tosikertomus

Tutkimuksen tämä osa on rakennettu kahdentoista metsäkoneyrittäjän haastattelujen pohjalta. Vanhimmat haastatteluista yrittäjistä ovat tulleet alalle metsätyön ensimmäisen murroksen aikoihin. Haastateltujen joukossa on toisen polven yrittäjiä, joiden isät ovat aloittaneet urakoinnin maataloustraktorilla jo ennen varsinaisen ammattimaisen urakoinnin. Kaikkien haastateltujen ura metsäkoneyrittäjinä on jatkunut 2000-luvun puolelle, vaikka osa heistä onkin luopunut yritystoiminnasta haastattelujen välillä. Ajallisesti haastatteluaineisto kattaa koko metsäkoneyrittämisen olemassaolon, mikä tarkoittaa joidenkin yrittäjien kohdalla koko työuraa nuorukaisesta eläkeikään. Kirjoitusprosessia haastatteluista väitöskirjan tekstiksi on kuvattu liitteessä 1.

Haastatteluissa pyrin erityisesti löytämään puunkorjuun käännekohtia, toimintaympäristön muutoksia sekä niiden vaikutusta koneyrittäjien ratkaisuihin ja toimintaan. Haastatteluja ovat ohjanneet tutkijana asettamani olettamukset, joiden oletin olevan merkityksellisiä myös yksittäisten haastateltujen kannalta. On perusteltua kysyä, onko tutkijalle kerrottu, mitä tutkija haluaa itselleen kerrottavan. Pierre Bourdieu (1998, 68–69) muistuttaa, että tutkijalla ja kertojalla on pyrkimys hyväksyä väittämä kerrotun mielekkyydestä ja että omasta elämästä kertominen innoittaa tarinan kiinteyden ja pysyvyyden keksimiseen.

Bourdieu varoittaa myös elämäkerrallisesta harhasta, millä hän viittaa siihen, että elämäntarinasta puhuminen on vähintään sen olettamista, että elämä on tarina ja että elämä ei ole erotettavissa siitä kerrotusta tarinasta. Harhaan tukee se, että haastateltava pyrkii kertoessaan antamaan merkitystä elämälle ja kertominen innoittaa niin menneen kuin tulevankin logiikan, kiinteyden ja pysyvyyden keksimiseen. Tässä tutkimuksessa ei pyritty kokoamaan yrittäjien elämänkertaa, vaan fokus oli yritystoiminnan, yrittämisen ja niiden toimintaympäristön kehityksessä. Koneyrittäjien yritystoiminta liittyy kuitenkin niin kiinteästi heidän elämänhistoriaansa, että urakoinnin ja muun elämän erottaminen olisi ollut keinotekoisia, joten haastatteluja voi luonnehtia vähintäänkin elämäkerrallisiksi.

Arkisessa elämässä yksilö tekee päätöksiä kulloinkin käsillä olevasta tilanteesta lähtien. Vasta jälkikäteen elämäkulusta konstruoidaan kertomus, jossa rakennetaan ymmärrettäviä syy- ja seuraussuhteita, peräkkäisiä tiloja ja ajanjaksoja, joista näin muodostuu väistämättä kehityksen vaiheita. Bourdieu (1998, 69) korostaa, että tietyt tapahtumat valitaan kokonaisuajomuksen kannalta merkitseviksi ja niiden välille rakennetaan yhteyksiä, jotka oikeuttavat niiden olemassaolon ja pitävät niitä koossa. Elämäkerran kertojalla on taipumus tehdä itsestään oman elämänsä ideologi.

Suomalaisten yrittäjien elämäkerrallisia kertomuksia koonneet Tapio Eräheimo ja Ahti Lehtomaa (1998 36–37) toteavat, että yrittäjien tarinoissa on – samaan tapaan kuin, missä tarinassa tahansa – kehys ja juoni, mutta tarinaa kantavat siinä esiintyvät henkilöt, heidän päämääränsä tai vuoropuhelunsa. Tarina heijastaa kertojansa tulkintaa ihmisistä, organisaatioista, instituutioista ja koko kulttuurista. Tarina sisältää yksittäisen tapahtuman, mutta kertojan tulkinta tekee siitä yleisen ja yhteisen. On luonnollista, että tarina voi vaatia tapahtumien värittämistä.

Itseä koskeva diskurssi vaihtelee niin muotonsa kuin sisältönsäkin puolesta niiden markkinoiden sosiaalisen laadun mukaan, joille sitä tarjotaan. Tutkimustilanne itsessään vaikuttaa kerrotun muotoon ja sisältöön. Tutkija voi tietoisesti tai tiedostamattaan ”manipuloida” haastattelua tai häntä ohjaa pyrkimys etsiä omaa tulkintaansa vastaavaa tietoa. Vastaaja puolestaan saattaa luoda itsestään tutkimustilanteessa enemmän tai vähemmän tietoista kuvaa, mikä saattaa ohjata kaikkia hänen pyrkimyksiään kertoa itsestään tai kyseessä olevasta teemasta. (Bourdieu 1998, 74–75.)

Bourdieu (1998, 75–76) mukaan pelkän subjektin kertomuksen varaan rakentuva elämäankaari on lähes yhtä absurdia kuin yritys selittää metron kulkua ottamatta huomioon verkoston rakennetta, eri asemien välisten objektiivisten suhteiden matriisia. Elämäkerralliset tapahtumat määrittyvät erilaisina asemina ja siirtymisinä sosiaalisessa tilassa, ja siinä mikä on näiden tilassa sijaitsevien asemien objektiivinen merkitys tarkasteluhetkellä suhteessa toisiinsa. Elämäнкаarta ei voi ymmärtää kuin rakentamalla ensin sen kentän peräkkäiset tilat, jolla kaari on piirtynyt. Elämäнкаaren voi ymmärtää vain rakentamalla se objektiivisten suhteiden kokoelma, joka on vähintään tietyssä määrässä kentän osuvia tiloja yhdistänyt kyseisen toimijan joukkoon muita toimijoita, jotka ovat sitoutuneet samaan kenttään

ja kohdanneet saman mahdollisten tilan. Tässä tutkimuksessa elämäkerrallinen aineisto on jo teemojensa kautta ankkuroitu puunkorjuun kehitykseen, metsäteollisuuden ja yrittäjien väliseen suhteeseen ja ympäröivän yhteiskunnan kehitykseen.

Haastatteluja tehdessäni ja niitä analysoidessani olen pyrkinyt olemaan tietoinen elämäkerrallisiin aineistoihin liittyvistä rajoituksista (Denzin 1989; Huotelin 1996, 16–21). Jo haastatteluasetelma on itsessään asymmetrinen, sillä tutkijalla on oikeus johdatella ja rajata kerrontaa. Tutkija määrittää haastattelun teemat ja rajaa vuoropuhelun kulkua. Toiseksi tutkija ja haastateltava lähestyvät toisiaan eri rooleista ja niihin liittyvistä ennakko-oletuksista ja -asenteista käsin. Olin haastattelutilanteissa yliopistotutkija ja entinen metsäammattilainen. Nämä roolit epäilemättä ohjasivat haastattelua. Se, että minulla oli metsämiestausta, auttoi yhteisen kielen löytymisessä, eikä minua pidetty pelkästään akateemisena tutkijana.

Elämäkerrallista kerrontaa kritisoidaan usein tietynasteisesta fiktiivisyydestä. Kerronta tapahtuu tiettyssä sosiaalisessa ja kulttuurisessa kontekstissa ja toisella kertaa tai toiselle kuulijalle se voidaan kertoa hiukan toisin. Näin esimerkiksi metsäkoneyrittäjien kertomukset nuoruuden valinnoistaan muodostuvat yrittäjien itsensä tällä kertaa valitsemista tarinoista. Norman K. Denzinin (1989, 40–41) mukaan etnografiat ja elämäkerrat ovat fiktiivisiä kertomuksia, narratiivisia koosteita siitä, miten jokin on tapahtunut.

Kertomuksia yhdistämällä ja niiden avulla voidaan kuvata jonkin ryhmän, organisaation tai yhteisön kollektiivista historiaa. Tässä mielessä yrittäjien tarinoista voi katsoa muodostuvan metsäkoneyrittäjien kollektiivisen kehityshistorian kuvauksen. Fiktiivinen se on siinä mielessä, että se on näiden henkilöiden tiettyssä tilanteessa kertomaa. Toisten yrittäjien toisessa tilanteessa kertomana siitä olisi tullut jossain määrin toisenlainen. Todennäköisesti niissä olisi kuitenkin aineksia metsäkoneyrittäjien yhteisestä mallitarinasta. Täytyy kuitenkin muistaa, ettei ole olemassa kollektiivista metsäkoneyrittäjäidentiteettiä, vaan yksilötasolla kertomukset varioivat kertojasta riippuen. Tyypikertomukset ovat tutkijan luomia typologioita, jotka on rakennettu joidenkin tutkijan valitsemien yhdistävien piirteiden perusteella. (Purhonen 2008, 25)

Matti Hyvärisen (2004, 302) mukaan useimmat kollektiivit ovat olemassa nimenomaan kertomalla itsestään ja alkuperästään enemmän tai vähemmän yhtenäistä kertomusta. Oili-Helena Yljoen (1998, 148) mukaan yhteisön mallitarina ei ole mikään kiinteä, tietoisesti omaksuttu, kaikkien yhteisesti jakama opinkappale. Julkisuutta varten voidaan kertoa yhtä ja sisäiseen käyttöön toista tarinaa. Lisäksi mallitarinat muuntuvat ajan kuluessa ja voi käydä niin, että mallitarina vanhenee, eikä enää auta orientoitumaan muuttuneissa olosuhteissa. Mallitarinan avulla voidaan ylittää laadullisen tutkimuksen tekijöitä usein vaivaava huoli tutkimuksen edustavuudesta ja tarkkuudesta (Hyvärinen 1994, 42–43). Kontekstiin sidottu mallitarina voi antaa uskottavan ja riittävän yleisen kuvan tarkasteltavasta kehityskulusta ja sen vaiheista.

Olen pyrkinyt välttämään elämäkerrallista harhaa rakentamalla haastattelujen ”taakse” yleisen kertomuksen puunkorjuun työprosessin yhteiskunnallisesta ja teknologisesta kehityksestä. Haastattelun kontekstiin sidotut teemat liittävät yrittäjien kertomuksen ”objektiivisten suhteiden kokoelmaan”, joka yhdistää koneyrittäjät muihin saman kentän toimijoihin ja yleiseen kehitykseen.

Metsäkoneyrittäjien kertomukset ovat osa metsätyön suurta kertomusta, mutta ne ovat ennen kaikkea yhden toimijajoukon omaleimainen ja aito näkökulma tapahtuneeseen kehitykseen. Ne nostavat esille muutoksen yksilö- ja mikrohistorian. Kunkin haastattelun yksilöllinen kerronta asettuu yhteiseen kehitykseen ja käy vuoropuhelua yleisen metsäkoneyrittämisen kertomuksen kanssa.

Haastatteluista raportiksi

Haastattelut seurasivat väljästi ennalta määritellyjä teemoja. Usein haastattelutilanteissa nousi esille yrittäjien itsensä painottamia näkökulmia ja tulkintoja. Aineiston raportoinnissa olen pyrkinyt säilyttämään haastateltujen autenttista kerrontaa. Raportoinnissa ei rakenneta yksittäisten yrittäjien kertomuksia, vaan heidän kertomansa on nivottu osaksi metsäkoneyrittäjyyden yleistä kertomusta.

Ensimmäisen haastattelukierroksen teemoja (liite 2.) olivat yrittäjäksi ryhtyminen, yrittäjänä toimiminen, yrityksen hoitamiseen liittyvät asiat sekä

yrittäjien käsitykset alan muutoksista ja heidän kokemuksensa suhteesta metsäteollisuuteen. Tein haastattelut vuonna 1998 yrittäjien kotona tai heidän yrityksensä toimitiloissa. Haastattelunauhoja kertyi runsaat 20 tuntia, joista tuli litteroituna runsaat 400 liuskaa tekstiä. Toisen haastattelukierroksen tein puhelimitse heinä-elokuun vaihteessa 2010 ennalta laadittujen teemojen pohjalta (liite 4.). Nauhoitetuista puhelinkeskusteluista tein ensin yrittäjäkohtaiset kirjalliset referaatit. Niiden perusteella kirjoitin yrittäjien 2000-lukua käsittelevän osion.

Haastatteluaineiston analyysi eteni vaiheittain. Ensin teemoittelin aineiston luennan perusteella. Tämän jälkeen tiivistin aineiston siten, että tutkimuksen kannalta olennaiset piirteet nousevat tarkasteluun ja lopuksi aineistosta on pyritty muodostamaan teoreettisen kehyksen avulla jäntevää luettavaa (Roos 1998, 201–204). Aineistoa lukiessani olen pyrkinyt olemaan avoin siitä nouseville tulkinnoille ja välttämään pitäytymistä pelkästään omissa ennakkokäsityksissäni ja niistä johdettavista tulkinnoista (Hyvärinen 1994, 54).

Käytännössä analyysiketju eteni siten, että ensin kuuntelin haastatteluja ja luin niiden litterointeja. Luennan perusteella määrittelin 37 erillistä haastattelujen sisältöä kuvaavaa teema-aluetta. Sen jälkeen syötin litteroidut haastattelut tekstiaineiston analyysiin tarkoitettuun *Atlas.ti*-ohjelmaa, jonka avulla poimin haastatteluteksteistä kutakin erillistä teemaa koskevat episodit ja koodasin ne valitsemiini teemoihin. Tässä episodilla tarkoitetaan haastattelussa jostakin erityisestä teemasta kerrottua kokonaisuutta tai tarinan pätkää. Kahdestatoista litteroidusta haastattelusta löysin yhteensä 744 erillistä episodina (liite 2.). Jatkoin analyysia intuitiivisella lukemisella, jonka tuloksena hahmottui vähitellen kymmenen keskeistä yrittäjien omaa ja alan kehitystä kuvaa teemaa.

Lopullisen muotonsa metsäkoneyrittäjiä käsittelevät luvut saivat vasta kirjoitusprosessin tuloksena. Haastatteluaineistoon perustuva osa kävi vuoropuhelua tutkimuksen edellisten osien kanssa. Lukujen jäsennys ja aineiston analyysilogiikka pyrki löytämään yksilötason näkökulmaa edellisissä osissa esitettyihin metsätyön rationalisoinnin yhteiskunnallisiin ja työprosessin tasoihin muutostekijöihin.

Haastatellut yrittäjät

Haastatellut yrittäjät valikoituivat siten, että heitä haettiin lähettämällä kirje Koneyrittäjien liiton kahden eri puolilla Suomea toimivan alueyhdistyksen jäsenille ja pyytämällä vapaaehtoisia mukaan hankkeeseen. Mukaan valikoitui kaksitoista yrittäjää. Raportissa yrittäjien nimet on vaihdettu, samoin on vältetty muitakin heidän tunnistamistaan helpottavien seikkojen mainitsemista. Seuraavassa esitellään tarinaansa kertoneet yrittäjät ja kerrotaan joitakin tietoja heidän yritystoiminnastaan vuoden 1998 haastattelujen perusteella. Luvussa 14, *metsäkoneyrittäjien 2000-luku*, kuvataan samojen yrittäjien tilannetta ja heidän yritystensä kehitystä ensimmäisen haastattelun vuoden 2010 välillä. Kunkin haastatellun yrittäjän yritystoiminnan kaari on tiivistetty luvun 15 taulukkoon 3.

Aimo oli haastattelun aikaan (vuonna 1998) viisissäkymmenissä. Yritys on perustettu vuonna 1967. Aimo työskenteli yrityksen alkuaikoina toisen palveluksessa. Yhtiökumppanin kuoltua hän jatkoi yksin vastuullisena yrittäjänä 1985. Vuonna 1998 yrityksellä oli yksi korjuuketju, neljä kuljettajaa. Aimon poika opiskeli alaa ammattikorkeakoulussa ja oli tulossa mukaan yritykseen.

Arto oli puolella välissä viittäkymmentä. Hän on toisen polven yrittäjä, isä aloitti päätoimisen urakoinnin vuonna 1954 ja jäi eläkkeelle 1986, jonka jälkeen Arto jatkoi yksin yritystä. Yrityksellä oli vuonna 1997 kaksi hakkuukonetta, kolme metsätraktoria, siirtoauto, oma korjaamo- ja toimistohalli. Henkilöstömäärä oli noin kymmenen.

Erkki oli vähän yli 30-vuotias maanviljelijä-metsäkoneyrittäjä. Vuodesta 1989 lähtien hän oli urakoinut maatilan ohessa pienellä hakkuukoneella. Hänellä ei ollut vakituista sopimusta metsäyhtiön kanssa, vaan hän urakoi eri toimeksiantajille ja työllisti yhden kuljettajan osavuotisesti.

Heikki oli hiukan yli viidenkymmenen. Hän oli aloittanut urakoinnin vuonna 1966 yhdellä metsätraktorilla. Yritykselle hankittiin hakkuukone vuonna 1990 ja sen jälkeen yritys on urakoinut yhdellä korjuuketjulla, palkkalistoilla oli kaksi palkattua kuljettajaa. Yrityksellä on oma siirtoauto.

Kyösti oli jonkin verran alle viidenkymmenen. Hän aloitti metsätyöt ja urakoinnin heti kansakoulusta päästyään. Välillä hän toimi metsurina. Nykyisen yrityksen hän perusti veljiensä kanssa vuonna 1980. Yrityksellä oli kaksi hakkuukonetta, kolme metsätraktoria, kolme erillistä yksikköä äestykseen, kolme siirtoautoa ja oma korjaushalli. Kaikkiaan yritys työllisti runsaat 10 henkeä. Haastattelun aikaan veljesten yhteisyritys oli purkautumassa.

Lauri oli vuosituhanen vaihteessa puolella välissä kuuttakymmentä. Hän aloitti urakoinnin serkkunsa kanssa vuonna 1971, mutta yritys siirtyi kokonaisuudessaan hänelle varsin pian. Yrityksellä oli yksi metsätraktori, siirtoauto sekä yksi kuljettaja.

Marko on toisen polven yrittäjä. Markon isä aloitti urakoinnin kaverinsa kanssa vuonna 1967, mutta jatkoi yksin jo seuraavana vuonna. Ensimmäisen haastattelun aikaan alle 40-vuotiaan Markon molemmat vanhemmat olivat mukana yrityksessä. Yrityksellä oli kolme korjuuketjua, siirtoauto, kaksi puutavara-autoa ja omat toimitilat korjaamohalleineen. Yritys urakoi useille eri asiakkaille ja työllisti 18 henkilöä.

Paavo oli haastattelun aikaan puolivälissä viittäkymmentä. Hän aloitti urakoinnin veljensä kanssa vuonna 1972 ja jatkoi vuodesta 1976 lähtien yksin yritystoimintaa. Yrityksellä oli kaksi hakkuukonetta, yksi metsätraktori, siirtoauto, viisi kuljettajaa.

Rauno, lähenee viittäkymmentä, hän toimii yrityksessä, joka oli alkujaan kolmen veljeksien yhteisyritys vuodesta 1970. Haastattelun aikaan Rauno toimi kahdestaan veljensä kanssa. Yrityksellä on yksi metsätraktori, jolla ajettiin etupäässä metsurien hakkaamia leimikoita, mistä johtuen toiminta on ollut kausiluonteista.

Risto oli hiukan alle viisikymmenvuotias toisen polven yrittäjä. Riston isä oli perustanut yrityksen vuonna 1966 ja oli siirtynyt eläkkeelle 1990-luvun alussa. Riston lisäksi yrityksessä oli mukana hänen kaksi veljeään ja muuta perhettä. Yrityksellä oli vuosituhanen vaihteessa kolme hakkuukonetta, kaksi metsätraktoria, siirtoauto ja oma korjaamo- ja toimistohalli. Henkilöstöä oli kaikkiaan 12 henkeä.

Tauno oli 1990-luvun lopulla jonkin verran yli viidenkymmenen. Urakointia hän oli harjoittanut vuodesta 1962 lähtien ja nykyisen yrityksen hän perusti veljensä kanssa 1978. Enimmillään 1990-luvun lopulla yrityksellä oli käytössään viisi korjuuketjua ja henkilöstöä oli yli 15 henkilöä. Lisäksi yritys harjoitti

metsäkoneisiin liittyvää tuotekehittelyä ja pienimuotoista konepajatuotantoa. Tauno pohti mahdollisuutta luopua kokonaan puunkorjuusta ja keskittyä laitepuolelle.

Veikko oli jo lähellä kuuttakymmentä. Puunkorjuussa hänen yrityksenä on ollut mukana vuodesta 1970. Hänen poikansa osallistuvat yritystoimintaan. Yrityksellä oli kaksi hakkuukonetta ja neljä metsätraktoria, kaivureita, siirtoauto, henkilöstövahvuus oli 10 miestä.

Haastatellut yrittäjät edustivat yritystyyppien, ikäjakautuksen ja koulutustaustansa puolesta aiempien tutkimusten ja Koneyrittäjien jäsenistön mukaista alan yrittäjien yleistä kuvaa. Yhtiömuodot vaihtelivat toiminimestä osakeyhtiöön, ikäjakautuma ulottui 30 vuodesta 60 vuoteen. Nuorimmat olivat enemmän koulutettuja kuin vanhemmat yrittäjät, joiden koulutus rajoittui kansakouluun. Suurin yritys työllisti noin 20 henkilöä ja pienimmät yhden henkilön yrittäjän lisäksi.

Maantieteellisestikin yritykset jakautuivat suhteellisen tasaisesti ”Metsä-Suomen” ja osa ”Maatalous-Suomen” kesken. Yritykset urakoivat pääasiassa kahdelle eri metsäteollisuusyritykselle, mutta kullakin koneyrityksellä oli urakointisuhde vain toisen metsäyhtiön kanssa. Haastatellut yrittäjät tai heidän yrityksensä olivat Erkkiä lukuun ottamatta toimineet ensimmäisen haastattelun aikaan alalla yli 20 vuotta.

Haastatellut yrittäjät ilmoittautuivat mukaan vapaaehtoisesti, joten heidän voi olettaa edustavan keskimääräistä aktiivisempia yrittäjiä. On kuitenkin perustelua väittää, että heidän haastattelun perusteella tuotettua kertomusta voi pitää yhtenä uskottavana metsäkoneyrittäjien ja toimialan mallikertomuksena.

12. Urakoinnin alku ja yrittäjän elämää

Tässä luvussa yrittäjät kertovat, miten heistä tuli metsäkoneyrittäjiä ja millaista yrittäjänä toimiminen on ollut. Ajallisesti luvussa kuvataan kehitystä koneellistumisen alkuvuosista, 1950- ja 1960-lukujen taitteessa, 1990-luvun alkuun. Vanhimmat yrittäjät kertovat yritystoiminnan alkuaajoista omien kokemustensa perusteella ja toisen polven yrittäjät muistelevat vanhempiensa kertomuksia. Vaikka haasteltujen alalle tulo ja tausta vastaavat monilta alan yleistä kuvaa, nousee heidän kertomuksissaan esille jokaisen oma erityinen henkilökohtainen tarina yrittäjäksi ryhtymisestään.

Toiseksi yrittäjät kuvaavat, millaisia kokemuksia heillä on puunkorjuun kehitykseen liittyvistä kokeiluista sekä menetelmien ja koneiden kehitysvaiheista. Usein yrittäjät ovat joutuneet käytännössä testaamaan koneiden ja laitteiden soveltuvuutta metsäolosuhteisiin. He ovat toimineet eräänlaisina rationalisoinnin ”koekaniineina”.

Samoin yrittäjät kertovat omista ratkaisuksistaan hakkuun koneellistuessa ja siitä, millaisia seurauksia ratkaisulla oli omaan ja heidän yrityksensä toimintaan. He myös kuvaavat sitä, miten hakkuun koneellistuminen muutti alan toimijoiden työnjakoa ja vastuusuhteita. Lisäksi yrittäjät kuvaavat, miten puunkorjuun vastuun siirtyminen koneyrittäjille muutti yritystoimintaa ja yrityksen johtamista. Lisäksi kuvataan sitä, miten yrittäjäkentässä alkoi tapahtua segmentoitumista kasvaviin, entisellään jatkaviin ja hiipuviin yrityksiin. Luvun lopussa yrittäjät kuvailevat omaa suhdettaan työntekoon ja siinä tapahtuneita muutoksia yritystoiminnan eri vaiheissa.

12.1 Alku - pakkohan se traktori oli töihin viedä

Metsätyöt olivat aina 1960- ja 1970-luvulle saakka maaseudulla osa eri lähteistä koostuvaa vuotuista ansiotuloa. Monille maaseudun nuorille metsätyöt tarjosivat ensimmäiset mahdollisuudet palkkatyöhön. Heikki, Kyösti, Paavo, Rauno ja Tauno edustavat yrittäjätyyppiä, joka aloitti uransa urakoimalla osa-aikaisesti maatilan traktorilla ja siirtyi myöhemmin päätoimiseksi metsäkoneurakoitsijaksi. Samaaan kategoriaan kuuluvat myös toisen polven yrittäjien Arton ja Markon isät. Nämä ”perinteiset” ensimmäisen polven yrittäjät ovat kotoisin maatioilta ja varsin tavallista oli, että jo heidän isänsä ovat hakeneet lisäansioita metsästä.

Arto, Marko ja Risto ovat toisen polven yrittäjiä. He ovat työskennelleet perheen yrityksessä koulupojasta saakka. He kokevat, että ovat ikään kuin kasvaneet kiinni perheyrittäykseen. Vastuu yrityksestä on siirtynyt heille luontevan kehityskaaren kautta.

Kolmas tapa on ollut ryhtyminen suoraan yrittäjäksi. Puunkorjuun kehitys on erityisesti murrosvaiheissaan tarjonnut tilaisuuksia uuteen liiketoimintaan. Tällaiseen tilaisuuteen ovat tarttuneet Erkki, Lauri ja Veikko sekä Riston isä ja Aimo yhtiökumppaneineen. Heidän tarinoitaan yhdistää yritystoiminnan aloittaminen ilman edeltävää osa-aikaista urakointia tai työskentelyä metsäalalla.

Yrittäjien kertomukset yrittäjätaipaleensa alusta esitetään kolmen alaotsikon alla alalle tulotavan mukaisesti jaotteluna. Ensimmäisenä ovat äänessä osa-aikaisesti koneurakoinnin aloittaneet. Seuraavaksi omista ratkaisuksistaan kertovat perheyrittäystä jatkavat toisen polven yrittäjät. Kolmantena suoraan koneurakoitsijoiksi ryhtyneet kuvaavat yritystoimintansa aloittamisen taustoja.

Ensi pokasahalla, hevosella ja traktorilla

Tauno aloitti oman metsäuransa jo kausisavotoiminnan aikoihin. Hän oli juuri päässyt kansakoulusta, kun rippikouluikäisenä teki ensimmäiset kerrat metsätöitä.

”Mä oon lähtenyt hevosesta lähtien, että hevosella ajettiin. Niin ihan kouluaikanakin tavallaan. Sain kansakoulun loppuun, niin tästä vaan lähettiin

sitten mettään. Taisi olla 60, koska tuli moottorisahat. No kyllä mä parina syksynä olin jo sitä pokasahaa. Mutta aika monta mottia oon kuitenkin tehnyt alkuun pokalla, että kyllä tiiän senki homman.” (Tauno)

Kyösti muistelee, että oli jo pikkupoikana hyvin kiinnostunut kaikista kotitilan koneista. Heti kun hän kokonsa puolesta kykeni traktoria ajamaan, hän on sitä tehnyt. Hän arvelee, että yrittäjähenki syntyi jo kotona, sillä hänen kotonaan elanto hankittiin monin eri keinoin.

”Isä oli talvet savotassa. Hevosella ajoi ja ajoihan se jo sitten traktorilla. Ja se oli sirkkelimiehenä. No kyllä se oli tavallaan, että sen ajan yrittäjätoimintoo ollut, monessa. Silloin vasta heti kansalaiskoulusta päästyäni, sahhaan (kenttäsirkeillä) aloin heti seuraavalla ja sitten neljätoistavuotiaana tekeen (metsätoit).” (Kyösti)

Kyösti ja hänen veljensä aloittivat urakoinnin 1970-luvun alkupuolella puutavaran maantiekuljetukseen soveltuvalla traktorilla, jolla tekivät metsäyhtiölle eräänlaista kokonaisurakointia.

”No me aika paljon tehtiin talvella semmosta, että me ite sahattiin ne tukit ja vietiin, sitten ajettiin sillä vinssitraktorilla tehtaalle metästä suoraan. Niin saattoi olla, että kun oli talvinen päivä, niin sahattiin niitä tukkia sitten. Sitten pimmeessä niitä kaahittiin samoja. Oma viehätöksensä siinä hommassa oli tietysti. Niin tavallaan sitä tiesi, että missä ne (tukit) sijaitsi. Mittasin ne vielä siihen aikaan. Tavallaan ne kävi sinne levälleen mittaamassa.” (Kyösti)

Vähitellen kyseinen urakointimuoto loppui ja veljesten urakointitoiminta päättyi. Kyösti työskenteli 1970-luvun jälkipuoliskolla viitisen vuotta veljiensä kanssa metsurina, mutta harjoitti kuitenkin sivussa pientä urakointia, esimerkiksi linkosi lunta metsäteiltä. Vuonna 1980 metsäyhtiö tarjosi veljeksille puolikasta urakointisopimusta, jolloin he perustivat uuden yrityksen. Kyösti mukaan yritystoimintaan lähdettiin sillä periaatteella, että *”kyllä pöllintekoon pääsee aina takaisin”*. He ostivat ensimmäiseksi koneeksi käytetyn metsätraktorin, jota heidän piti *”sepittää”* pari viikkoa ennen kuin sen saattoi viedä metsään. Tällä koneella he ajoivat pari vuotta, mutta yritystoiminta oli kuitenkin sen verran pientä, että kolmas veli oli *”hädettävä”* pois yrityksestä.

Taunon yrittäjäura meinasi tyrehtyä jo kotipihalle, sillä isä vastusti traktorin käyttöä metsäajoon. Taunon mukaan yritystoiminnan ensimmäiset taistelut käytiin kotona, sillä kotiväki pelkäsi kalliin traktorin särkyvän raskaassa metsäajossa. Taunolle yksi kimmoke traktoriajoon oli hänen kokemuksensa hevosajosta.

”Kun hevosella ajettiin, veti isoja tukkia, kiskoi sitten puskaista. Ja sitä kun niin monta kertaa tein, että vaikka kuinka puristaa, niin kyllä tähän joku apukonsti täytys keksiä. No sitten tuli mieleen, että traktorissa on monta pyörää jotka pyörii.” (Tauno)

Aluksi Tauno ajoi puita kotitilan traktorilla talvikautena ja teki kesäaikaan maataloustöitä kotitilalla. Tätä jatkui useita vuosia, kunnes ammattikoulun jälkeen vuonna 1978 hän veljensä kanssa rakensi oman metsätraktorin ja aloitti sillä urakoinnin.

Heikin kotitila sijaitsee laajojen metsäalueiden ympäröimänä, joten 1960-luvun alussa metsätöihin lähteminen oli luonteva ratkaisu. Heikki oli jo kouluaikana ollut isänsä apuna metsäajossa ja kansakoulusta päästyään siirtyi vähitellen päätoimiseksi urakoitsijaksi.

”Traktori oli tuossa pihassa niin kyllä se täyty viedä sinne mettään, -64 vuonnakohan se on ollu. Siittä se sitten lähti. Oltiin me siinä isän kanssa ens alkuun. Alussahan se oli talvisavotointia, niin, mutta sittenhän se muuttu -60-luvun lopulla, alettiin ympärivuoden. Mehän ajettiin paljon sillai, että me ajettiin talvella jäälle nippuun ja kesällä pudotettiin veteen. No -60-luvun lopullahan laitettiin traktoriin ensimmäinen hydraulikuormaaja ja ihan uus peräkärri ja vuonna 70 sitten tuli ensimmäinen kantava kone siihen.” (Heikki)

Paavon isä ajoi aikoinaan puuta metsähallitukselle naapuripitäjässä, mutta kyllästyi kulkemiseen ja lisäksi häntä tarvittiin kotitilan töissäkin. Hän siirtyi ajamaan yhtiölle, jolloin Paavo ja hänen veljensä aloittivat isänsä apureina. He ajoivat traktorilla tukkeja suoraan kannolta paikalliselle sahalle. Paavo ajoi traktoria, vaikkei hänellä vielä tuolloin ollut edes ajokorttia. Oman urakoinnin hän aloitti veljensä kanssa jo ennen armeijaan menoa. Aloite urakointiin tuli metsäyhtiön piiriesimieheltä, joka samalla lupasi heille yhtiön urakointisopimuksen. Yllättäen veljeksille tuli vaikeuksia koneen rahoitusjärjestelyissä.

”Sehän oli yhtiön pankki ja se oli isä siitä hommannu velan meille nuorille miehille ja koneki oli jo meillä pihassa ja mentiin sitä velekaa tavallaan vielä nostamaan, että se saahaan maksettua ”Liikkeelle” pois se kone. Eipä piru sitä rahhaa ollukkaa, ei ne antanu sitä ulos. Tänäkään päivänä se ei oo selevinny että mistä se johtu. Sukulaismies oli tässä Säästöpankin puolella johtajana ja isä sinne marssi ja sieltähän ”Ville” järjesti helepotuksen. Sitten ruvettiin lyhentämään lainaa pikku hiljaa poikkeen ja sehän ei oikeestaan ollu mittää pikkuhiljaa. Sehän oli tämän päivän rahantulloon, se oli amerikanhanketta, kun sillon se makso 154 000 se ensimmäinen County, niin se kolminkertasena ajettiin ensimmäisenä vuonna.” (Paavo)

Nuorilla yrittäjillä oli sekä työmaita että työhaluja. Paavo ajoi veljensä kanssa ympäripyöreitä vuorokausia siten, ettei kone käytännössä seisonut lainkaan. Kun yhtiömailla oli talvella 1975 laajat hakkuut, joihin osallistui yli 50 metsuria, niin Paavo hankki toisen ajokoneen. Samoihin aikoihin hänen veljensä kuoli ja Paavo jatkoi yksin yritystoimintaa.

Rauno oli kansakoulun jälkeen vanhempien veljiensä apuna hakkuulla ja isänsä kaverina puunajossa hevosella. Hän kävi 17-vuotiaana toisella paikkakunnalla autonasentajan peruskurssia yhden talven ja oli sitten kotona autellen äitiä tilan töissä. Armeijan jälkeen hän haki sähköasentajakurssille, jolle ei sitten päässyt. Kun koulutie ei kansakoulupohjalta näyttänyt aukeavan, hän arveli, että olkoon. Uran valinta ratkesi, kun puutavaran ajo traktorilla lisääntyi. Alkuun hän ajoi puuta veljensä kanssa maataloustraktorilla, kunnes metsäyhtiöltä tuli aloite varsinaisen metsätraktorin hankintaan.

”Työnjohtajien taholta tuli se niinku korkeemmaltakin taholta, että jos haluatte ruveta parempia laitteita hommaamaan, niin tämä rupee tää puuhomma kehittymään erilaiseksi. Ja sitten me ostettiin, se mahtoi olla vuosi -70–71. Me ajettiin puoli vuotta, sitten me ostettiin se ensimmäinen mehtätraktori, joka oli Rooburi Hankkijalta.” (Rauno)

Yrittäjäksi omaan yritykseen

Arton yrityksen juuret ovat luovutetussa Karjalassa, missä hänen ukkinsa isä oli jo urakoinut valtion metsistä puuta paikalliselle sahalle. Hän oli palkannut hakkuumiehiä ja ajanut puut omilla hevosilla sahalle. Nykyisen yrityksen alku sijoittuu 1950-luvun puoliväliin, jolloin Arton isä hankki ensimmäisen traktorin, jolla aloitti metsäajon.

”Hän osti sen kokonaan velaksi ja kahen viikon hankkeella sanoi maksaneensa koko traktorin. Että muutama markka tuli vielä enemmän kahen viikon tilillä. Sano että velaton oli sillä. Kuukauden oli tasan ajanut puuta niin ”yhtiön” herrat käynyt kattomassa ne pinot ja sanoneet, että ei he uskalla ”kaupunkiin” laittaa kaikkia, että he laittaa puolet, ennen kuin lentää konttoritytöt persiilleen.” (Arto)

Vuonna 1968 Arton isä teki ensimmäisenä yrittäjänä yhtiön kanssa urakointisopimuksen ja hankki varsinaisen metsätraktorin. Arto työskenteli jo kouluaikaan yrityksessä, eikä ole koskaan ollut missään muualla töissä. Hän aloitti isänsä yhtiökumppanina heti lukion jälkeen. Tuolloin hän arveli, että jos metsäpuolelta työt loppuu niin, silloin on koko Suomi kontallaan. Hän pyrki lukion jälkeen opiskelemaan metsähoitajaksi, mutta kun ei sillä kertaa päässyt niin toiste hän ei mennyt pyrkimään. Hänellä olisi ollut opiskelupaikka sekä metsä- että kauppaopistoon, mutta hinku työn tekoon oli niin suuri, ettei tullut kumpaankaan lähteneeksi. Hän on näin jälkikäteen sitä mieltä, että opiskelusta olisi ollut hyötyä yrityksen pyörittämisessä. Metsäkonevalmistajat houkuttelivat häntä ulkomaille töihin. Ensin tarjottiin koneiden esittely- ja käyttökoulutustehtäviä Keski-Euroopassa ja myöhemmin Yhdysvalloissa.

”Sekin oli just silloin jenkkeihin tuli se, niin me oltiin yhtiön kanssa sopimus tehty mutta kone ei ollut vielä tullut, että olisi sen homma voinut vielä perua. Mutta taisi olla, että toista muksua emäntä ootti juuri siinä välissä. Että jos olisin poikamies siinä välissä ollu, niin en tässä istuis.” (Arto)

Markon isä aloitti koneurakoinnin 1962 ja oli jo sitä ennen ollut isänsä mukana hakkuumiehenä ja ajanut puita hevosella.

”Sen (isän) äiti ei olisi antanut hankkia sitä traktoria, ollut sitä verta omapäinen, jotta oli hankkinut vasten äitinsä tahtoa. Isänsä ei kai niin ole vastaan ollutkaan.” (Marko)

Markon isä aloitti urakoinnin samalta kylältä olevan serkkunsa kanssa. Pian osoittautui, että hän teki työt ja yhtiökumppanin aika kului muissa puuhissa. Yhteinen yritys oli pakko purkaa. Markon isä hankki sitten Valmet Jehu–metsätraktorin, joka osoittautui kestäväksi ja toimivaksi koneeksi ja jonka ansiosta yritystoiminta vakiintui. Markon isä on kuvannut Jehua varsinaiseksi rahantekokoneeksi, sillä yhden kevätkauden aikana koneen ostosta hän oli yksin ajaen hankkinut koneen hinnan verran bruttona.

Marko itse oli jo koululaisena kaikki lomat konehommissa. Usein hän oli vielä ottanut lisäaikaa työntekoon lukukausien alusta ja lopusta. Yrityksen työt ovat kiinnostaneet häntä jo pikku pojasta, joten perheyritykseen jääminen oli hänelle luonnollinen ratkaisu, eikä missään tapauksessa pakkorako. Marko jätti aloittamansa insinööriopinnot kesken, kun päätti jäädä kokoaikaisesti yritykseen töihin. Äiti olisi toivonut Markon jatkavan opinnut loppuun ja päättävän sen jälkeen, jatkaako omassa yrityksessä. Isä puolestaan oli arvellut, että koulutettuna olisi paremmassa asemassa neuvotellessaan teollisuuden koulukäyneiden miesten kanssa. Markon mukaan päätökseen vaikutti myös halu avioitua ja aloittaa perhe-elämä.

Riston isä oli toiminut kuorma-autoilijana ennen koneurakoitsijaksi ryhtymistään. Autoilijan ura päättyi konkurssiin, mistä syystä koneurakoinnin aloittaminen 1960-luvun puolivälissä kohtasi monia vaikeuksia. Riston äiti osallistui haastatteluun kertomalla yrityksen alkuajoista.

”Kaikki meni ja kaikki vietiin niin ei ollut, syyvä täyty. Lähdettiin nollilta. Ei ollut linja-utorahhaa tästä ”N:n” kylältä keskustaan. Muutaman viikon isäntä mietti, mutta kova on pää. Toiset lähti Ruotsiin, mutta tämä ei antanut periksi. Kaikki lapset oli alaikäisiä, eikä hällä itellä ollu luottamusta, minun nimelle koko firma. Moneen vekseliin on nimet pantu. Piirityönjohtaja oli tuo ”Reino” niin se rupesi takkuuseen. Muut takkoojat häipy niinku pieru Saharaan.” (Riston äiti)

Muiden toisen polven yrittäjien tapaan Risto kertoo kasvaneensa yritykseen. Häinkin aloitti jo kouluaikana työnteon yrityksessä ja omaan yritykseen jääminen oli hänelle itsestään selvä ratkaisu.

”Samana päivänä oli kun sain tokarin niin, olin jo metässä. Sitten kun kesäloma loppu niin samana päivänä lopetin. Kyllä, 12-vuotiaana aloitin. 68 jäin koulusta, että olin 15, olin joulukuussa täyttämässä 16. Nyt kun rupee ajattelemaan niin keväällä tulee 30 vuotta. Sitten vielä viisi ei kun neljä kesää.” (Risto)

Sattumalta ja tarkoituksella yrittäjäksi

Lauri työskenteli nuorena toisten palveluksessa lähinnä erilaisissa autojen ja koneiden huoltotöissä. Hän ehti pitää vuoden verran omaa korjauspajaa, kun hänen metsäalalla työskennellyt serkkunsa houkutteli hänet urakointiin. Lauri kertoo, että he pyrkivät yhdistämään molempien aiempia kokemuksia. *”Se oli niinku mettämiehiä ja kun mä oon taas koneitten kanssa pelannut”.*

Veikko kertoo aloittaneensa koneurakoinnin vähän niin kuin sattumalta.

”No minä on lähtennä siten, että olin ensin Keskon huoltomiehenä ja sitten yhdellä urakoitsijalla särky kone mehtään. Sitä rupesi hirvittämään ja sitten arvelin, että onhan tuo tuossa harraste. Niin siinä oli semmonen runkovehe ja sen perässä laikkuri. Että siitä se lähti.” (Veikko)

Veikko jatkoi vielä huoltomiehenä kymmenkunta vuotta ja pyöritti urakointia sen ohella. Selkävaivojen pahetessa hän lopetti huoltomiehen työt ja keskittyi koneyrittämiseen. Veikko on siinä mielessä poikkeuksellinen koneyrittäjä, ettei hän ole missään vaiheessa itse ajanut koneitaan, vaan on keskittynyt huoltotöihin ja yrityksen johtamiseen.

Aimon yhtiökumppani oli ennen koneyrittäjäksi ryhtymistään työskennellyt tukkiauton apumiehenä ja sahalla. Aimo puolestaan työskenteli toimistotehtävissä lähikaupungissa. Yhtiökumppani uskoi koneellistuvan metsäalan tarjoavan hyvän mahdollisuuden yritystoimintaan. Yritys teki yhtenä ensimmäisistä yrittäjistä kirjallisen urakointisopimuksen metsäyhtiön kanssa jo vuonna 1967.

Yhtiökumppanin sairastuttua vakavasti Aimo joutui ratkaisemaan, jatkaako hän yritystä vai luopuako siitä. Aimo oli jo aiemmin hoitanut yrityksen kirjanpidon ja paperityöt, joten hän tunsi hyvin yrityksen toiminnan. Viimeisen elinvuotensa aikana yhtiökumppani opasti Aimoa yrityksen johtamisessa. Aimo toimi tämän autokuljettajana, joten työmaiden hoito ja muut työt tulivat hänelle tutuksi. Yritys jäi Aimolle vuonna 1985, tuolloin yrityksellä oli kolme ajokonetta.

Erkki oli muutaman vuoden töissä kotitilan ulkopuolella, mutta armeijasta palattuaan hän päätti jäädä hoitamaan tilaa. Hän halusi kuitenkin harjoittaa myös jotain omaa toimintaa tilan töiden lisäksi. Hän oli käynyt erilaisia metsäomistajille tarkoitettuja kursseja, joten hän tunsi metsäalaa. Koska harvennushakkuut lisääntyivät koko ajan ja metsäyhtiökin tarjosi töitä, Erkki hankki kevyen hakkuukoneen ja aloitti sillä urakoinnin.

Kaikkien haastateltujen yrittäjien urakoinnin aloittaminen ajoittuu metsätyön murrosvaiheisiin. Alan liiketoimintaikkuna on ollut auki ensin 1950- ja 60-luvulla, jolloin yrittäjäorientoituneille miehille tarjoutui mahdollisuus aloittaa urakointi maataloustraktorilla. Toisen kerran tilaisuus oli otollinen 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa, jolloin metsäteollisuus aloitti urakointisopimusten teon. Kolmannen kerran alalla tuli mahdollisuus uuteen liiketoimintaan, kun hakkuu koneellistui 1980-luvulta lähtien. Arton ja Markon isät ja Tauno tarttuivat tilaisuuteen urakoinnin ensimmäisen murroksen aikoihin, kun siirryttiin hevosajosta traktorikuljetuksiin. Aimon, Heikin, Kyöstin Laurin, Paavon, Raunon, Riston ja Veikon yrittäjäksi ryhtyminen ajoittuu koneurakoinnin ammatillistumisen vaiheeseen, jolloin siirryttiin kausiurakoinnista päätoimiseen sopimusurakointiin. Vain Erkin koneyrittäjän uran alku ajoittuu hakkuun koneellistamisen vaiheeseen.

Haastatellut yrittäjät kuvaavat omaa tietään yrittäjäksi samaa tapaan kuin Kaija Kannisen (1996, 72–74) tutkimat metsäkoneyrittäjät, jotka ilmoittivat ratkaiseviksi tekijöiksi yrittäjäksi ryhtymiselleen halun itsenäiseen työskentelyyn ja uskon omalla työllä pärjäämiseen. Muina tekijöinä he pitivät alan tuntemusta, mahdollisuutta pysyä kotiseudulla sekä lukuhalujen puutetta ja kiinnostusta koneisiin.

Visa Huuskonen (1992, 181–191) kuvaa yrittäjäksi ryhtymistä prosessina, joka rakentuu yleisten taustatekijöistä, henkilötekijöistä, henkilön oman tilanteen ja

toimintavaihtoehtojen punninnasta ja yrittäjyysintentiosta. Yleisiä taustatekijöitä ovat työkokemus, aikaisempi yrittäjäkokemus, perhetausta ja roolimallit. Yrittäjäksi ryhtyville on tyypillistä, että heillä kosketus yrittäjyyteen ja yritystoimintaan. Henkilötekijöillä, kuten pyrkimyksellä elämän hallintaan, kyvyllä hyväksyä riskejä, suoriutumistarpeella ja riippumattomuuden arvostuksella, on yrittäjyyteen suuntautumisen kannalta keskeinen merkitys. Lisäksi yrittäjän yksilöpiirteisiin kuuluu keskimääräistä parempi henkinen suorituskyky, hyvä ongelmanratkaisukyky, innovatiivisuus, aloitteellisuus sekä kyky tehdä ajoittain kovasti työtä ja sitkeyden jatkaa valitulla uralla. (Laukkanen 1999, 21–23.)

Objektiiviseen todellisuuteen liittyvät tekijät voivat olla joko vetovoimatekijöitä tai ratkaisuun pakottavia tekijöitä, jotka liittyvät työtilanteeseen, muutoksiin ympäristössä tai elämän tilanteessa. Yrittäjäksi ryhtymiseen saattaa vaikuttaa jokin yksittäinen tapahtuma. Yrittäjäksi ryhtyvällä tulee olla yrittäjyysintention ja hänen täytyy sitoutua hankkeeseen. (Laukkanen 1999, 69.)

Metsäkoneyrittäjien omat kuvaukset uransa alusta noudattavat varsin hyvin yleistä kuvausta yrittäjäksi ryhtymisestä. Heille yrittäjäksi ryhtymisen vaihtoehtona olisi ollut muutto pois kotiseudulta ja siirtyminen teolliseen palkkatyöhön. Urakoinnin aloittamista helpotti se, ettei aloituskynnys ollut alkuaikoina kovin korkea. Metsätyöt olivat heille tuttuja ja he olivat pienestä pitäen tottuneet työntekoon ja yrittäjämäiseen toimintaan. Yrittäjätaipaleen alkua helpotti urakoinnin aloittaminen sukulaisen tai kaverin kanssa. Samoin tarjous vakituisesta urakointisopimuksesta antoi uskoa onnistumiseen. Toisen polven yrittäjille omaan yritykseen jääminen oli luontevaa jatkoa jo nuoresta asti opittuun ympäristöön.

12.2 Konekokeiluista koneelliseen hakkuuseen

Metsätöiden koneellistamisessa on tehty erilaisia teknisiä ja menetelmäkokeiluja, joista osa jäi varsin lyhytaikaisiksi. Joihinkin työlajeihin ei ehditty edes kehittää toimivaa laitteistoa, kun kokeilu jo päätettiin lopettaa. Joskus taas toimiva työlaji on lopetettu alan ulkopuolisista syistä, kuten on tapahtunut metsäauraukselle ja

kemialliselle vesakontorjunnalle. Tässä alaluvussa yrittäjät kertovat erilaisten työmuotojen sekä niihin liittyvien laitteiden ja koneiden kokeiluista.

Osan kokeiluista on metsäteollisuus aloittanut omana työnään, mutta usein niiden tuotantomittainen käyttöönotto on jäänyt yrittäjien tehtäväksi. Yrittäjät ovat joutuneet painiskelemaan osittain keskeneräisten koneiden ja laitteiden kanssa sekä testaamaan niiden soveltuvuutta metsäolosuhteisiin. Monesti he ovat kokeneet joutuneensa kehittelyn maksumiehiksi.

Tuulikoneita ja kastuneita persauksia

Osa yrittäjistä on ”pelle pelottomia”, jotka ovat itse olleet aktiivisesti kehittämässä uusia laitteita tai parantamassa entisiä. Kyösti on yksi niistä, jotka ovat itse rakentaneet ja kehitelleet koneita ja laitteita. Hän luonnehtii yritystoimintaansa seuraavasti: *”Me on oltu mukana tekemässä kaikkea pahaa, mitä vaan voi metsässä tehdä”*. Kokeiluhulun takana on hänen mukaansa ollut *”rahankerääminen kaikenlaisesta mahdollisesta konehommasta”*. Hän on pitkälti itseoppinut koneenrakentaja, sillä kansakoulun ja kahden kuukauden jatkokoulun lisäksi hän käynyt vain puolivuotisen metallialan kurssin. Heidän yrityksensä kalusto on pääosin *”takapihalla jalostettua”*. Esimerkiksi äestyksessä käytettävät vetokoneet on muokattu halvalla hankituista käytetyistä metsätraktoreista.

”Ei se (veli) oikein siinä pajahommassakaan ollut oikein niin kätevä, että kyllä ne minun luomuksia on nuo vehkeet. Minä oon rakentanut nämä vehkeet. Niin että kyllä se on myötäelänyt, ja vaikuttanut ja olemassa ollut matkassa.”
(Kyösti)

Yksi erikoisemmista rahankeräämiseen muodoista oli metsätraktorilla tehty kemiallinen vesakontorjunta.

”Siinä oli semmonen lietso, joka ilmavirtaa pani sinne suuhun ja siinä se sitten pöllyytti sitä. Se oli oikeen semmonen tuulikone. ...Se oli firman vehkeitä. Se oli iso viiden kuution säiliö, ei sitä voinut pitää täynnä, kun se niin ylös tuli sinne. Vesi ajettiin sinne maataloustraktorilla, purosta, mistä sitä nyt sitten.” (Kyösti)

Ympäristönäkökohtiin tai työsuojeluun ei työssä kiinnitetty kovinkaan paljon huomiota. Kyösti epäilee, että levityskin oli toisinaan sattumanvaraista. Kohteessa saattoi olla metsäkoneen korkuista vesakkoa, joten koneella vaan ajettiin eteenpäin ja jos ei mennyt, niin peruutettiin ja yritettiin uudelleen toisesta kohdasta.

”No olihan siitä aina puhetta, että pitäis olla jotkun kaasunaamarit päässä, vaan eihän siitä semmosesta tuu. Ei mitään. Kolmena kesänä tehtiin. Ja se oikeestaan saatiin hinnoteltua niin kalliiksi se homma, että se meni sitten. ... Niin siinä minun käsittääkseni kävi, että se tuli niin kalliiksi, että se oli niin kallista se myrkky. Ja sitten vielä (veden) ajosta ja kaikesta ne tunnit.”
(Kyösti)

Varmistaakseen työllisyyden kesäaikana Kyöstin yritys on urakoinut metsämaan äestystä laajalla alueella. Työmaat ovat sijainneet jopa parin sadan kilometrin päässä kotoa, joten työn aikana on majoituttu asuntovaunuun ja vain viikonloppuisin on käyty kotona.

”Sitähän se on äestäminen ollut aina. Ei siitä tule mitään, jos sieltä autolla ajaa. Mutta ei siitä muuten tuu kuin kuluja. Eihän se tietenkään työnä oo mielekästä ole kesällä tuolla (reissun päällä). Mutta tämmöset on ne olosuhteet. Jos näitä pystyy tekemään, niin sen kun vaan.” (Kyösti)

Yhtenä ensimmäisistä Kyöstin yritys liitti äestykseen koneellisen kylvön. Kylvölaite oli vielä uusi keksintö ja menetelmää kohtaan tunnettiin ennakkoluuloja, mutta Kyösti uskoi menetelmän yleistyvän.

”Ne kävi täällä Metsähallituksella esittelemässä sitä laitetta ja kyllähän se hyväksi havaittiin ja ostaa paukautettiin. Niistä pojista tuli sitten kylvölaitteen tekijöitä. Taisi olla melkein, että se niiden ensimmäinen otettiin.” (Kyösti)

Puutavaran ajo traktorilla joko metsästä tai välivarastolta jalostuspaikalle oli yksi lyhyeksi jäänyt työmuoto. Lauri ajoi joinakin talvina traktorillaan puutavaraa jäätietä pitkin tehtaalle. Yhdellä matkalla jää petti traktorin alta.

”Yhdeksän metriä oli vettä siellä, persukset kastui, ei siinä mitään. Se jäi sillai, että niin kuin etupyörät jäi siihen jälle. Kyllä se sitten illalla oli taas ylhäällä. Jouset siinä katkes peräkärystä. Aika rytkäsy kun sellanen menee

jään läpi, kuorman kanssa. No se olis mennyt syvälle, jos se olis pohjaan mennyt. Enkä ikinä olisi tässä kyllä, jos se olis puukuorman kanssa menny. Se (puutavara) jää siihen läjälle, se hyhmä ja tuuli ja kaikki. Mutta mä hyppäsin kyytistä pois.” (Lauri)

Riston nuoruudessa heidän yrityksensä kuori puuta omalla kuorimakoneella. Kuorimakonetta pyörittävälle traktorille kuljetettiin polttoainetta jopa polkupyörällä, jos työmaat olivat kaukana teistä tai traktorin irrottaminen kuorimakoneesta olisi ollut turhan työlästä.

”Kesällä ei ollu ajjuu niin sitä kuorittiin. Ensimmäinen kesä kuorittiin ihan metsurin tekemiä kasoja metässä. Mutta se lopetettiin se homma kun ajaminen tuli vaikeeksi, eihän niitä saanut kuormassa pysymään. Puolenkymmentä vuotta kuorittiin. Sittenpä sitä oli ajuja enemmän... Uitto loppu, niin se rupes suoraan tehtaalle ajamaan.” (Risto)

Arton yritys urakoi aikoinaan metsäaurausta, jonka maine Arton mielestä pilattiin turhan takia viemällä auraus sille sopimattomille alueille.

”Tuota, mehän välillä tehtiin kesällä niitä kyntöjä, neljä kesää vedettiin auraa. Metäkoneella, raskaalla. Se oli -76–80 kun niitä hommia. Yhtiölle ja sitten näille yhistyksille. Sen kyllä sano silloin jo kyntömiehen järki, että ku se olisi pidetty oikealla alueella, se olisi ollut ihan hyvä homma. Vaan saatana, kun se kylille meni se kone, niin se oli muka niin tiukkaan laskettu, että sinne ei sitten äeskonetta kärsinyt enää viiä. Mitkä ei vain siemenpuualueita ollu, vaan aukkoja niin eiku perkele kaikki lukulaidaltaan työnnettiin auralla nurin kivikkokankaat. Se nyt sanoo jo pöljempikin järki, että eihän tuota kato pirukaan, että ihan ommaa pöljyyttään pilasivat senkin.” (Arto)

Tauno rakensi itse traktoriin metsäperävaunun, joka soveltui sekä metsäajoon että maantiekuljetukseen. Urakointi tällä laitteella uhkasi loppua jo alkumetreillä.

”Se oli kolmastoista kuorma, niin kun justinsa on yleensä, ensimmäinen rengas läjähtäny tielle. Se oli katkolla siinä, että käydäänkö ostaa siihen uusi rengas vai lopetetaanko koko homma.” (Tauno)

Myöhemmin he rakensivat itse ensimmäinen metsäkoneensa. Taunon innostus koneiden kehittelyyn johti siihen, että yritys rakensi pajallaan kouraharvesterin, josta metsäkonevalmistaja kehitti sarjatuotantoversion. Tauno idean pohjalta kehitettiin myös uusi konetyyppi, joka toimii sekä hakkuu- että ajokoneena. Tämäkin kone oli jonkin aikaa metsäkonevalmistajan sarjatuotannossa.

Ensimmäisiä hakkuukoneita rakennettiin usein yhdistämällä vanhan metsätraktorin alustalle kouraharvesteriosa. Oli tavallista, että yrittäjä joutui korjaamaan ja parantamaan yhdistelmää ennen kuin siitä tuli tuotantokelpoinen kone. Paavo hankki tällaiset ”kootut teokset” ensimmäiseksi hakkuukoneekseen 1980-luvun puolivälissä.

”Sehän oli siihen aikaan se kootut teokset oikein halapa - niitä oli tosissaan joka pojalla. Muokkasivat sen hakkuukoneeksi ja kyllähän se oli ensimmäisestä viikosta lähtien taistelua. Hetihän se piti motti laittaa siihen. Kyllä se oli varmaan ajettu loppuun ja semmonen juttu että jos se tehään tuommosilla pajoilla niin se ei tule tehäksi niin loppuun... Sitä piti sepittää ja rimmata se vehe ennen kun se kuluki puu.”

Metsäteollisuuden puunkorjuun kehittämistehtävissä yli kolme vuosikymmentä toiminut Hannu Airavaara (UPM Metsä 4/2006, 8–9) toteaa, että koneyrittäjät ja heidän kuljettajansa ansaitsevat erityistunnustuksen siitä, että he ovat kestäneet monenlaiset kokeilut ja joutuneet niissä kärsimään myös taloudellisesti. Ilman heidän panostaan ja kehittämisideoita ei todennäköisesti oltaisi nykyisessä kehitysvaiheessa.

Hakkuukoneen hankinta tai hiipuminen

Puutavaran hakkuun koneellistumiskokeilut 1970-luvulla aloitettiin yhtiöiden tätä varten hankkimilla koneilla. Ensimmäiset yrittäjätkin aloittivat hakkuu-urakoinnin menetelmän ollessa vielä kokeiluvaiheessa. Vasta kouraharvesterin tulo markkinoille 1980-luvun lopulla mahdollisti laajamittaisen siirtymisen koneelliseen hakkuuseen. Yhtiöt luopuivat omista koneistaan ja ryhtyivät tekemään yrittäjien kanssa hakkuukonesopimuksia. Tällöin koneyrittäjät joutuivat ratkaisemaan,

laajentavatko toimintaansa hakkuuseen vai jatkavatko pelkän metsäkuljetuksen varassa. Käynnistyi murros, jonka aikana metsurihakkuut hiipuivat ja mahdollisuudet menestyä yksistään metsäkuljetusta urakoimalla kapenivat nopeasti. Tässä yrittäjät kertovat, millaisia ratkaisuja he tekivät noina vuosina ja mitä seurauksia niistä oli heidän liiketoiminnalleen.

Haastatteluun osallistuneet yrittäjistä suurin osa lähti mukaan koneelliseen hakkuuseen ja heidän yritystoimintansa liikevaihto ja henkilöstö kasvoivat. Kaksi yrittäjistä jatkoi yhdellä metsätraktorilla puiden lähikuljetusta. Erkki puolestaan vasta tuolloin aloitti urakoinnin hankkimalla pienen hakkuukoneen.

Riston yritys hankki monitoimikoneen koneellisen hakkuun ollessa vielä kokeiluvaiheessa. Aloite moton hankintaan tuli yhtiön kehittämispäälliköltä. Risto uskoo yhtiön pitäneen hänen isäänsä kaukonäköisenä yrittäjänä, jolla oli kiinnostusta ja rohkeutta uusiin kokeiluihin. Risto ja hänen veljensä olivat jo mukana yrityksen toiminnassa, joten isä ilmeisesti laski uuteen tekniikkaan ryhtymisen pitkälti poikiensa varaan. Ensimmäinen kone oli ruotsalaisvalmisteinen *Tvigg*, joka oli muita 1970-luvun koneita kevyempi ja ketterämpi. Koneellinen hakkuu oli uutta, eikä sille ollut vielä sovittu yksikköhintoja, joten ne laadittiin yhdessä urakanantajan kanssa.

”Isä ja ”Samppa” (yhtiön kehittämispäällikkö) kaksi viikkoa teki taksoja tuolla yläkerrassa, tästä pienempi huone. Istuivat nokakkain. Savu nousi ja molemmat poltti kaksi kolme askia päivässä ja istui päivät pitkät tuolla. Ja ajattele, miten tuhkakuppi täytty. Ei sitä oikein ollut, hatustahan sitä piti pikkusen kummankin. Isä oman kustannelaskennan antoi ja Samppa sitä sitten, että millä hinnalla tehdään. Sillä keinoin että pärjättiin, jos sai parhaita leimikoita.” (Risto)

Arto oli jo mukana yrityksessä, kun metsäyhtiö teki heille vuonna 1981 aloitteen moton hankinnasta. Hän uskoo yhtiön harkinneen tarkkaan, kenelle he monitoimikoneurakointia tarjosivat. Ilmeisesti vanhemmilla yrittäjillä ei ollut motohommaan tarvittavaa kiinnostusta eikä riskinottoa kykyä. Alkujaan heille hankittu kone oli tyypiltään prosessori, johon he myöhemmin asensivat erillisen kaatopään, jolloin ei enää tarvittu metsureita kaatotyöhön. Alkuaikoina Arto ajoi

motoa ja isä kuljetti metsätraktorilla puut tien varteen. Työnjako toimi hyvin Arton mukaan hyvin.

”Se oli sen verran ahnaampi ”Pentti” elämään, se pysyi siinä. Vaikka kyllä sitä silloin hakattiin prosessorina pitkästi yli 40 000 mottia vuodessa.

Päätehakuita järkejään. Kuisimmat kuusikot ne motolle työnsi.” (Arto)

Arto muistelee, että heidän aloittaessaan koneellisen hakkuun osuus oli vain joitakin prosentteja, eikä tulevaa kehitystä voinut tuolloin mitenkään arvata. Kun kouraharvesterin tulo 80-luvun lopulla ”räjäytti potin”, aika pian sen jälkeen hekin hankkivat ensimmäisen tehdasvalmisteisen kouraharvesterin.

Paavo muistaa, että ajokonehomma alkoi hiipua ja yrityksen toinen metsätraktori seisoi käyttämättömänä pihassa. Paavo arvelee, että metsäosaston johdossa ilmeisesti uskottiin koneellisen hakkuun valtaavan alaa. Hänetkin kutsuttiin 1980-luvun puolivälissä yhtiön piirikonttorille ja tarjottiin hakkuukonesopimusta.

”Alakovat, että he tekköo semmosen sopimuksen, että saat laittaa semmosen ja saat ruveta kokkeilemaan. Siitä lähti tämä. Ajokoneen vaihoin tähän ”Virtasen Ollin koottuihin teoksiin”. Sillähän sitä tehtiin ja pellavuttiin kolme vuotta - taistelin. Sitten sen vaihon siihen Lokomon tekemään.”

(Paavo)

Paavolle päätöksenteko oli helppo, sillä hän oli nähnyt kouraharvesterin metsäkoneenäyttelyssä ja tullut vakuuttuneeksi siitä, että koneellinen hakkuu on tulevaisuutta. Paavo toteaa, että silloin hän oli vielä nuorimies, jolla oli kovat yrittämisen halut. Päätöstä tuki se, että töistä oli ”herrojen takuut”.

Kyöstin mukaan heidän yrityksensä hakkuukoneura käynnistyi vähän sattumalta vuonna 1987, kun eräs yrittäjä luopui urakoinnista kesken työmaan ja tarjosi sekä konetta että työmaata heille. Kyösti kuvaa konetta eräänlaiseksi kehitelmäksi, joka ei vielä kaatanut puita, vaan vaati metsurikaadon.

”Se oli niin kiihkeä se ostaminen silloin, että se tosiaan oli ja toisella oli hyvä halu myyä. Niin se möi savottoineen päivineen. Yli tuhannen motin leimikko ja siitä oli jo puolet tehty.... Ja mehän hullut ostettiin, kun hinta oli sopiva ja saatiin joku auton romu menemään. Mutta kun se savotta tehtiin

loppuun, niin me tultiin hallille ja tehtiin siihen se ”tiltti” ja sehän rupes jo tekemään pystystä. Talvi sitä aina käytettiin hallilla ja vähän parannettiin. Pantiin rautoo pitkin ja poikin, niin se.” (Kyösti)

Kyösti uskalsi ostaa kehitelmän, koska tiesi pystyvänsä rakentamaan siitä toimivan koneen. Sen sijaan toisen hakkuuketjun hankinta olikin heille aika suuri päätös. Ensimmäinen, yhtiölle työskentelevä ketju, oli vasta vähän yli vuoden ikäinen ja siitäkin oli runsaasti velkaa. Koneet kuitenkin ostettiin ja toimintaa laajennettiin.

Erkille aloitti hakkuu-urakoinnin, koska metsäyhtiön puolelta annettiin kuva, että koneellinen harvennus lisääntyy ja että pienelle hakkuukoneelle tulee olemaan kysyntää. Erkki arvelee annetun kuvan olleen liian myönteinen, koska yhtiöllä oli tarve vähentää vakituisia metsureita ja saada heidän tilalleen yrittäjä. Veikko hankki ensimmäisen hakkuukoneensa vasta 1990-luvun puolella. Hän oli asiassa pitkään kahden vaiheilla. Hankinnan ratkaisi se, että ajokoneiden työllisyys heikkeni, kun silloinen urakanantaja alkoi vähentää metsureita ja lisäsi koneellista hakkuuta.

Kun metsäyhtiö teki Heikille aloitteen hakkuukoneen hankkimista, ei hänen mielestään ollut juuri vaihtoehtoja, jos aikoi pysyä alalla. Muutos oli kuitenkin suuri. Heikin vaimon kommentoi haastattelun ohessa, että ennen hakkuukonetta pystyttiin jonkinlainen kesälomakin pitämään, mutta sen jälkeen niitä ei ole juurikaan pidetty. Heikki täsmensi, että sitä on sentään viikon loma pidetty, vaikka kesäseisokki tahtookin mennä koneitten laitossa.

Urakanantaja tarjosi keväällä 1981 Markon isälle ja kahdelle muulle yrittäjälle mahdollisuutta hakkuukonesopimukseen. Toiset eivät siinä vaiheessa uskaltaneet lähteä mukaan uuteen työmuotoon, joten hakkuukoneen hankinta lankesi kuin luonnostaan heille.

Lauri kertoo, että aikoinaan yhtiö suorastaan painosti häntä hankkimaan hakkuukoneen. Hän ei kuitenkaan halunnut tuossa vaiheessa laajentaa yrittäjätoimintaa.

”No mulla on oikeestaan ikää jo sen verran siunaantunut, että en oikein arvannut siihen lähteä. Mulla oli noi niskat aika lailla heikossa kunnossa silloin. ... Sitten siinä olis kumminkin vieraita miehiä taas tarvinnut lisätä. Ja

sitten vielä yksi siinä, että kun se oli aloittelua vähän näille firmoillekin se koko homma silloin, että ei aina tiennyt, mihinkä se nyt vietiin, ja noi hakkuusysteemit, niin ne on kehittynyt siitä.” (Lauri)

Metsurihakkuiden vähetessä Laurille tuli jakso, jolloin ajoja ei ollut muutamaaan kuukauteen. Tällöin hän siirtyi ensin aliurakoitsijaksi naapurikunnassa työskentelevällä hakkuukoneyrittäjälle ja jonkin aikaa sen jälkeen lähempänä toimivalle hakkuukoneyrittäjälle. Haastattelun aikaan hän oli toiminut jo useita vuosia saman yrittäjän alihankkijana ja totesi heidän yhteistyönsä sujuvan hyvin.

Raunolle ja hänen veljelleen yhtiö teki aloitteen hakkuuketjun hankkimisesta. He olivat juuri hankkineet uuden metsätraktorin, joten he epäröivät yrityksen laajentamista eivätkä siinä tilanteessa uskaltaneet tehdä hankintaa. Rauno uskoo, että ketjun pyörittäminen olisi heiltä kyllä sujunut, jos vaan silloin olisi uskaltanut lähteä mukaan. Haastattelun aikaan hänestä oli jo liian myöhäistä miettiä laajentamista. Vielä 1980-luvulla he pystyivät yhdellä ajokoneella hankkimaan toimeentulon molemmille veljeksille, mutta hakkuun koneellistumisen jälkeen yrityksen toiminta on ollut lähinnä ”kituuttamista”.

Kaikille haastatelluille yrittäjille aloitteen hakkuukoneen hankintaan teki urakanantajana toiminut metsäyhtiö. Hakkuun koneellistaminen merkitsi ratkaisevaa käännettä niin hakkuukoneita hankkineille kuin hankinnasta kieltäytyneillekin yrittäjille. Koneelliseen hakkuuseen mukaan lähteneet ovat kasvattaneet yritystään ja heidän yritystoimintansa on pysynyt kannattavana. Sen sijaan pelkällä kuormatraktorilla urakointia jatkaneet ovat kohdanneet vaikeuksia metsurihakkuiden vähetessä.

12.3 Yrittäjän arkea – urakoitsijasta firman pyörittäjäksi

Ennen hakkuun koneellistamista urakoitsijakunta oli rakenteeltaan varsin yhtenäistä ja toimintamalli toistui samanlaisena kaikkialla. Yhtenäistä toimintatapaa pitivät yllä myös vakiintuneet sopimussuhteet, työnjohtokäytännöt ja toimintaa ohjaavat valtakunnalliset ohjemaksut. Toimintamalli ei jättänyt yrittäjälle kuin vähäiset mahdollisuutensa oman toimintansa suunnitteluun (Mäkinen 1988, 33;

Mäkinen ja Hakkila 1989, 78). Hakkuun koneellistamisen jälkeen alan rakenteet alkoivat muuttua. Metsäteollisuus luopui puunkorjuun välittömästä työnjohdosta ja työmaiden suunnittelu ja puunkorjuu siirtyivät yrittäjien vastuulle. Teollisuuden toimihenkilöiden tehtäväksi jäi korjuuprosessin ohjaaminen. Yrittäjäkentässä alkoi tapahtua eriytymistä, kun osa yrityksistä kasvoi ja monipuolisti toimintaansa.

Yritysten kasvu ja työprosessin muuttuneet vastuusuhteet vaikuttivat yrittäjien johtamisorientaatioon. Tässä alaluvussa yrittäjät kertovat, miten he ovat joutuneet muuttamaan toimintatapaansa ja millaiseksi he näkevät muuttuneen roolinsa. Yrittäjien kertomukset on jaettu kolmella väliotsikolla sen mukaan, millainen on yrittäjän suhde yrityksen toimintaan ja omaan rooliin yrittäjänä. Ensimmäiseksi ovat äänessä johtamista painottavat yrittäjät, toiseen kategoriaan on sijoitettu yrittäjät, jotka toimivat kuljettajina, mutta tiedostavat johtamisen osaksi työtään. Viimeisen joukon muodostavat perinteistä kuljettaja-urakoitsijaa edustavat yrittäjät, jotka etupäässä ajavat konetta ja hoitavat ”pakollisen byrokratian” sen ohessa.

Semmoista jämerää yritysjohtamista

Markon aikana heidän yrityksensä on kasvanut parin koneen urakoitsijasta parikymmentä henkeä työllistäväksi yritykseksi. Markolla on varsin selkeä käsitys omasta roolistaan yrittäjänä ja parinkymmenen hengen yrityksen vetäjänä.

”Ihan suoraan, ei sitä voi sanna, että se päätyö olisi se monitoimikoneen kuljettaminen tai auton kuljettaminen tai minkä vaan, enkä minä ole siihen silleen asennoitunut enää monneen vuoteen. Kyllä pitää painottaa siihen, että semmosta jämerää yritysjohtoa ja henkilöstöpolitiikkaa, henkilöstön koulutusta ja ohjaamista ja työntekijöiden hommiin auttamista että valmistellaan mahdollisimman paljon ennalta, laittamaan huoltotarvikkeita valmiiksi ja muutenkin että mahdollisimman tehokkaasti pyörisi. Sehän se on. Plus kaikki muu byrokratia.” (Marko)

Marko hoitaa vaimonsa kanssa kaikki yrityksen paperityöt, minkä lisäksi he käyttävät ulkopuolista konsultoivaa tilintarkastajaa. Hän myös seuraa yritystalouteen liittyviä asioita tarkasti ja osallistuu yrittäjien veroseminaareihin.

Omaa ajankäyttöään Marko kuvailee siten, että hän saattaa olla jo kuuden aikaan aamulla hallilla ja illalla menee helposti seitsemään kahdeksaan ennen kuin on takaisin kotona. Joskus päivä venyy illalla kymmeneen tai yhteentoistakin. Viikonloppuisin hän on pyrkinyt olemaan perheen kanssa. Hän korostaa, etteivät yrityksen työntekijät eikä yrittäjä itsekään tee seitsenpäiväistä viikkoa. Viikolla sen sijaan puhalletaan aikalailla, kun koneilla ajetaan kahta vuoroa. Marko arvelee, että jos häneltä häviää mielenkiinto, niin silloin menee koko yrityksellä huonosti. Hän uskoo olevansa niitä harvoja koneyrittäjiä, jolla kantti kestää ottaa välillä vähän löysemmin.

Metsäkoneyrityksen johtamisen lähtökohtana on Markon mielestä henkilöstön kanssa samalla tasolla oleva johtaja. Konttorista käsin toimiva johtaja ei saisi yritystä pyörimään. Yrittäjän osallistuminen käytännön töihin on keskeinen tekijä, joka luo henkeä yritykseen. Yrityksen toiminnan perusta on siinä, että myös työntekijä yrittää parhaansa kaikissa olosuhteissa. Tässä yrityksen henki on ratkaisevassa asemassa. Yritykseen sitoutuminen on tuloksen kannalta tärkeintä, eikä nykyisen kaltaista henkilöstöä ei luo muutamassa vuodessa.

Henkilöstöjohtamisesta Marko eroaa selvästi isästään, joka ei voi sanoa kenellekään ihmiselle pahasti, mistä onkin joskus seurannut ongelmia. Marko pitää itseään paljon kovempana johtajana. Vaikka ikäviä päätöksiä on vaikea tehdä, on kuitenkin niin, että *”jos pesiytyy semmosia ihmisiä kannoille, joilla ei ole luottoa niin ei se toimi koko yritys”*. Haastattelun aikaan, vapun aattona, yrityksen hallilla liikkuu miehiä.

”Näky ne jotkut pojat tulevan vaikka minä eilen tuossa jo sanoin, että ei niin välttämättä tarvitse. Sen verran ovat kuitenkin rahanahneita, että tekevät kun on mitä tehdä. Olisi tuossa automies kuorman vientiin lähteny, mutta minä, että elä vie, jotta ensi viikolla on aikaa... Se on vähän semmonen hengenvetoaika, jotta rippeet kasataan ja pannaan hommat järjestykseen.”
(Marko)

Markolle yhteistyö metsähoitoyhdistyksen kanssa on opettanut uudentyyppistä yritysjohtamista. Toimintatapa perustuu kiinteään yhteistyöhön hankintapalvelun vetäjän, erikoispuun käyttäjien ja sahojen kanssa. Marko on kehittänyt yritykselleen

autokuljetusten ohjausmallin, joka sovittaa metsäyhtiön aikataulutetun puutavaran vastaanoton ja hankintapalvelun vapaamman aikataulun sujuvaksi ketjuksi. Tämän avulla hän on pystynyt pitämään yrityksen puutavara-autojen toiminnan kannattavana. Marko on tyytyväinen, että metsäyhtiön on sallinut toimintamallin ja joutanut tarvittaessa. Hän kuitenkin arvelee, että yhdelle toimihenkilölle on annettu ohjeet olla puuttumatta järjestelyyn, sillä henkilö on ”*semmonen häslääjä, jonka pitää yrittää se kaapinpaikka näyttää*”.

Riston oma työpanos koostuu pääasiassa yrityksen johtamista ja koneiden tehokkaan käytön edellytysten luomista. Yrityksen johtaminen on langennut hänelle vähän luonnostaan, sillä hänen veljensä eivät ole olleet kiinnostuneita johtamisesta, vaan toimivat mieluummin kuljettajina. Yrityksen runsaasta kymmenestä työntekijästä puolet kuuluu perheeseen.

Risto kertoi tapahtuman, jolla kuvasi yrittäjän ja toimihenkilön toimintatavan eroja. Hän ajoi alkuaikoina hakkuukonetta veljensä kanssa kahdestaan. Kiireisinä aikoina he jakoivat työn siten, että toinen jatkoi toisen lähtiessä lepäämään, joten koneella työskenneltiin tauotta. Yhtiöllä olisi ollut koneelle enemmän töitä kuin he ehtivät tekemään. Heitä nauratti, kun yhtiön edustaja ehdotti heille tässä tilanteessa vielä kolmannen vuoron järjestämistä.

Yrityksessä on pyritty tekemään viisipäiväistä työviikkoa ja kohtuullisen mittaisia työpäiviä. Omalla kohdallaan Risto laskee, että hänelle on työuran aikana kertynyt normaaliin työntekijään verrattuna kaksinkertainen määrä työtunteja.

”Pari kuukautta oltiin itte lomilla oltu kun hiljasempaa oli. On sitä kolmenkymmenen vuoden aikana kertynyt kesä(loma)päiviä ja pekkasia. Jos jonkun kuukauden huilaa niin ite päätettiin että pidetään vähän. Vieraat työllistettiin ja ite lommoo. ... Ei se hirvee työntekokaan, sitä vässyy siihenki. Toiset lähtee (näillä työmäärillä) eläkkeelle.” (Risto)

Riston mukaan yrittäjältä vaaditaan jatkuvasti enemmän tietoa ja taitoa johtaa yritystään. Hän on osallistunut aktiivisesti erilaisiin yrittäjäkoulutuksiin, mutta harmittelee monien yrittäjien tapaa keskittyä vain työntekoon, vaikka hyvää koulutusta olisi tarjolla. Hän pitää heidän yrityksen yhtenä vahvuutena selkeää tapaa huoltaa koneita: talvella huolletaan tarpeen mukaan ja kesällä hiljaisena kautena

tehdään perusteelliset huollot ja korjaukset. Näin on voitu iäkkäätkin koneet pitää tuotantokunnossa.

”Tuossa mikä kone on, kymmenen vuotta vanha, viime talvena eniten puuta hakkas ja paras puhti. Uudistettu kerran, koura vaihdettu, peruskorjattu kerran, on uudistettu niinku tätä päivää varten, että pystyy tekkeen.” (Risto)

Yrityksessä on tehty strateginen ratkaisu, jonka perusteella yrityksen taloutta on pyritty vahvistamaan, velkamäärää on pienetty ja itselle on otettu kohtuullista palkkaa. Siten on helpompi hengittää seisokin tullessa. Takavuosina piti heti entiset velat maksettuaan ottaa uutta. Monesti joutui myös hakemaan maksuille siirtoja, mikä ei sekään tuntunut kovin mukavalta.

Aimon yrityksessä on selvä työnjako: kuljettajat ajavat ja hän tekee kaiken muun. Hän on mukana koneiden siirrossa, käy katsomassa työmaat ennakolta ja ohjaa koneet työmaille. Hän siirtää koneet kuljetusautolla työmaalta toiselle ja tarvittaessa ajaa koneen lavetille. Lisäksi hän hoitaa koneille poltto- ja voiteluaineet sekä teroittaa vaihtoterät koneelle valmiiksi.

”Se on yksi semmonen, mikä on tästä jatkosta puhe, niin pitää aamuviidestä ilta yhteentoista olla tavotettavissa. Se on aika rankkaa. Aina kun mä oon jossain palaverissakin, niin sun täytyy käydä vessassa tai jossain kattomassa, että onko tullut puheluja, että onko jossain koneessa vikaa. Kun mä oon sitten se, joka lähden, että jos tarvitaan remontissa kaksi...” (Aimo)

Aimo uskoo yrityksensä olevan varsin hyvässä maineessa, mikä on tärkeää kun toimitaan yksityismetsissä. Metsänomistajat seuraavat työnjälkeä omissa ja toistenkin metsissä ja saattavat suositella naapureilleen jotakin tiettyä yrittäjää.

”Ostomies soitteli heti vuoden vaihteen aikaan naapurialueelta, että tulis komee leimikko, mutta on yksi mutta. Mä että mikä siinä on. Ei saa tulla kuin teidän koneella. Mä ajattelin, että se on hyvä se. Että tee äkkiä ostosopimus.” (Aimo)

Arto oli lähdössä lomalle Itävaltaan ja totesi jo sen verran viisastuneensa, että voi ilman tunnontuskia pitää lyhyen lomakin. Hänen kuvailee oman työaikansa

menevän suurimmalta osaltaan ”byrokratian pyörittämiseen”. Hänestä on suorastaan juhlaa kun joskus vielä pääsee metsään konetta ajamaan.

”Monta kertaa meneekin lauantaina, että pistää puhelimet kiinni ja saapi istua ja takkoo menemään. Minä oon nyt tänä talvena sairastanut tätä kättä niin en ole tammikuun jälkeen käyny konneella.” (Arto)

Yritys työllistää talvikautena kymmenkunta henkeä. Palkkauksessa on käytössä oma urakkalisä, joka maksetaan ”vihkohinnan” päälle. Artosta on kohtuullista, että ihminen saa työstään riittävän toimeentulon. Varsinkaan kun koneenkuljettajana ei jouda muuta touhuamaan. Arto uskoo onnistuneensa työnantajana kohtalaisen hyvin, sillä suurin osa kuljettajista on viihtynyt yrityksessä varsin pitkään.

”Ei semmonen niskaanhengittäjä, kun sen on kumminkin itse ollut sen verran ja on vieläkin tuolla metässä niin tietää sen, mitä se homma on, että siellä ei välttämättä joka päivä ole se paras päivä. Siellä reistaa konneet ja toisinaan on taas ihan erilainen päivä. Ei meillä oo kovinkaan paljoa ollut (vaikeuksia kuljettajien kanssa).” (Arto)

Yrityksellä on jo vuosia ollut lämmin korjaamohalli, jonka yhteydessä on myös toimistotilat. Huollot ja korjaukset tehdään omalla väellä ja Arto itse on varsin monitaitoinen korjauspuolella. Yritys urakoi aiemmin lähiseudulla metsää omistavalle yhteisölle. Hän ei kuitenkaan tehnyt enää uutta tarjousta, sillä tarjouksessa edellytettiin taksan olevan samaa tasoa kuin metsäyhtiön sopimuksessa.

”Minä hänelle nauroinkin, että se on eri juttu kun meet ostamaan henkilöauton peräkärryllä (eriste)villakuorman ja meet ostamaan valtamerilaivalla villakuorman, että eri hinta niillä on. Niin että sen peräkärryostajan ni ei tarvii olla vailla samoja alennuksia kuin sen laivaostajan. Täällä oli, että piti saaha samat alennukset mitä oli, niin minä en tehny koko tarjousta.” (Arto)

Veikko toteaa, että jos sinulla on kymmenkunta ”renkiä”, niin omalla ajolla ei ole mitään merkitystä. Itse on keskittyttävä johtamiseen, ei siinä ole yksinkertaisesti aikaa muuhun. Yrityksen koneet huolletaan ja korjataan etupäässä itse eikä ulkopuolista apua ole juurikaan tarvittu. Veikon lähtökohtana on, etteivät koneet saa seistä työmailla, jos meinaa alalla mukana pysyä. Taunokin on keskittynyt lähinnä

yrittäjien johtamiseen ja tuotekehitykseen. Yrityksen alkuaikoina hän vielä toimi muiden töiden ohessa kuljettajana ja hoitaa edelleenkin koneiden siirtoja.

Välillä en ole pakkautunut ajamaan

Yrityksen neljä ensimmäistä vuotta Kyösti ajoi itse pääsääntöisesti öisin. Hän toteaa, että yövuorot lankesivat hänelle ikään kuin luontaisetuna. Hänen työtahtinsa on edelleen sellainen, että työt alkavat kun saa silmät auki ja loppuvat kun viimein pääsee nukkumaan. Hän ajaa edelleen hakkuukonetta, mutta etupäässä päivisin. Ajamista häiritsee kuitenkin se, että on ”*mukamas noita johtajan töitäkin*”. Yrityksen liikevaihto oli 1990-luvun lopulla viiden miljoonan markan luokkaa ja se työllisti yli kymmenen henkeä, joten Kyösti myöntää johtamisen merkityksen.

”Olis hommannut vähän enempikin johtajaa. Ei minulle oikein vissiin sovi, että en minä ossoo olla. Aika täystyöllinen on niinku ollu. Niin kun aatteloo, että mä oon kuitenkin palkanlaskennan ja tuon kaiken ite tehnyt. Kaikki lippuset ja lappuset kahtonut. Minulla on ollut se paperien, nämä sopimushommat ja tämmöset on minun ollut oikeestaan. ...

Kun on niin tärkeeksi tuntenut ittensä. Se on ollut kyllä näihin asti, että ei sitä oikein ole tullut sitä lomaa piettyä. ... No sillä lailla, olen miettinyt, jos ottaisin lomaa, mutta että eihän ne meikäläisen työt sitten muuta kuin siirtyy. Välillä joskus oikein jurppii. Mutta ei oikeen ossoo muuten oikein ellää.”
(Kyösti)

Hänen mukaansa ”*kolhoosiyhteisön*” pystyssä pito vaatii olemaan kaikin puolin tarkkana taloudenpidossa. Yrityksessä on aina maksettu itsellekin palkkaa ja päivärahoja sääntöjen mukaan 11 kuukaudelta vuodessa. Tosin sitä lomakuukautta, jolta päivärahat on jätetty maksamatta, ei ole vielä kertaakaan pidetty. Kyösti on vastannut yrityksen koneista ja tuntee niiden tekniikkaan perin pohjin. Koneet on pyritty sovittamaan käyttötarkoituksiinsa ja pitämään hyvässä työkunnossa.

Paavo ajaa itse hakkuukonetta ja kertoo ajaneensa kiivaimpana hakkuukautena lähes kahta vuoroa yksinään. Yrityksen koneet eivät kuitenkaan työskentele ympäri vuorokauden, vaan niillä ajetaan kahta pitkää vuoroa ja koneet seisovat aamuyöllä.

”Se on ollu siinä viijen jälkeen, kun on menty aamulla. Yövuoroo ei meillä oo ollu oikeestaan oikein reilusti elläessään. Tuolla kauempana kun on käyty aina niin, sillon on voitu tehdä vähän ruuhkaa pois. Ei semmosta jatkuvaa kolmivuorohommaa ei oo ollu.” (Paavo)

Paavo on tuntenut olevansa koneyrittäjänä omalla alallaan ja aika on kulunut huomaamatta. Hän on tyytyväinen, kun on saanut velat hoidettua eikä ole tarvinnut työllisyyttä miettiä. Hän on kasvanut yrittämiseen ja se on ollut hänelle elämäntapa viimeiset 20 vuotta. Yritystään hän pitää itselleen sopivan kokoisena ja on pystynyt pitämään sen käyttöasteen lähellä 100 prosenttia. Hän on pyrkinyt pitämään konekannan suhteellisen uutena, mitä varten yritys voisi vielä kasvaa jonkin verran.

”Minä ainaki ite mielessäni katon että riittävän ison liikevaihon avulla oisi helepompi vaihtaa noita vehkeitä - joka vuosi yksi uusi eli neljän vuojen kiertoaika....Sillon siinä oisi yrityksen tulorahotus jo sen verran iso että ei pelottasi miljoonan velatkaan siinä. ... Aina joka kone alakaa olla siinä jamassa ja alakaa vittuilla niin eikun poekkeen ... Jos vielä tehään kahta vuoroo tuossa niin se neljä vuotta on, että sillon niissä on jo toistakymmentätuhatta tuntia hyvän matkaa ja se on poes” (Paavo)

Paavokin on pyrkinyt sovittamaan joustavasti yhteen yrityksen toiminnan ja kuljettajien tarpeet. Yksi hänen kuljettajistaan toimii syksyisin marjanostajana ja palaa marjasesongin jälkeen taas kuljettajaksi. Haastattelun aikoihinkin pari lomautettua kuljettajaa on käynyt auttamassa häntä nosturiremontissa. Tämän takia ei kuitenkaan kannata katkaista heidän lomautustaan, sillä miehet joutuisivat sen takia tekemään selvityksiä työttömyyskassoille. Miehet kirjaavat tunnit ja Paavo maksaa ne heille lomautuksen päätyttyä.

”Pannoot aina vähän muistiin ja ne (työttömyys-) päivät on kirjattuna yhteen pötkyyn että se on paljo helepompi tämän meidän liiton kanssa. ... Ne saavat paljo helepommin markkasa pois.” (Paavo)

Lomautuksiin on yrityksessä jouduttu turvautumaan lähes vuosittain. Kevättalvella on säännöllisesti kelirikosta johtuvaa seisokkia ja lisäksi yritys mukauttaa toimintansa metsäyhtiön puunhankintaan.

”Tälle kevväälle loppu ennen pääsiäistä niin minä sillon panin lomalle ne miehet eikä tarvinnu pääsiäispyhiä maksoo. Ja nyt kävivät tässä viikolla niin minä, että jos tämä yhtiön suunnitelma pittää paikkasa, että juhannuksen paikkeilla viimestään alakaa. Se on tuota ryökäle, siihen mennessä piettävä lomat tuota. Ja sanoin kyllä, että uusi lomakausi alakaa, että saatte jäähä nyt toukokuun alusta lomalle.” (Paavo)

Paavon kuljettajat ovat pääasiassa alalla pitkään työskennelleitä. Haastattelun aikaan hän pohti uuden kuljettajan palkkaamista.

”Tässä on vähän ilmassa ollu että pitäis saaha joku nuori mies oppiin. Mulla on katottu mies ... se kävi viime syksynä motopuolen ja nyt se on parasta aekoa armeijassa. Se oisi jo syksyllä ollu tulossa, ei tullu otettua, sanoin että lähehän oppiin. ... Pittää ruveta armeijan jälkeeseen kokeilemaan. ... Vanhan metsurin poika on...Ainahi mitä oli puhetta niin on opettanu olemaan metissä.” (Paavo)

Paavolla on kokemusta siitäkin, ettei uuden kuljettajan rekrytointi aina osu kohdalleen.

”Yksi nyt oli vähän nuorempi mies, joka vähän oli ei oekkeen uskonu mittään mitä sanottiin. Minä tympeysin ja käskin (etsiä muita töitä). Parraassa iässä oleva mies van ei ollu ite eikä isäsä elläessään konehommia tehny. Koulun kyllä kävi mutta kyllä se koulunkäynti vähän tyhjään meni. Kyllä se puuta ajo, mutta se vähän pieksi vehkeitä.” (Paavo)

Paavo ei ole juuri lomia pitänyt, joskus hän on kuitenkin pyrkinyt vähentämään omaa panostaan kuljettajana.

”Välillä en oo niin pakkautunu vaikka ajuja on ollu, oon vähän katellu ja ollu. Toisekseen sitä on ajatellu, että jos sitä meinovaa niin pitäisi olla peleissä varaa antaa niiden tehdä ja kahtoo vähän.” (Paavo)

Osaaminen on Paavon mukaan kertynyt lähinnä kantapään kautta ja yhtiön koulutuksesta. Hän harmittelee, ettei tule lähdettyä, vaikka hyviä kursseja ja palavereja olisi tarjolla. Itsensä kouluttamiseen pitäisi panostaa enemmän. Taloudelliseen tilanteeseensa hän on varsin tyytyväinen. Yrityksen selvittyä

ensimmäisen koneen veloista pankissa on vain kysytty, paljonko tarvitset. Perheelle on mukavaa, ettei oma omaisuus ole enää yrityksen lainojen panttina.

Heikki urakoi yhdellä koneketjulla. Hakkuukoneella ajetaan kahta vuoroa ja ajokone ajaa yhtä pitkää vuoroa. Heikki itse ajaa toisen vuoron hakkuukoneella, minkä lisäksi hän hoitaa koneiden siirrot työmaalta toiselle. Heikin mukaan yrityksen toiminnan suurimpia ongelmia ovat yhtiöltä tulevan tiedon vähyys ja muutosten nopeatempoisuus. Joskus tulee tieto, että työt loppuvat nyt, joten melkein kesken päivin joutuu toteamaan kuljettajille, että nyt aloitetaankin kesälomat. Tämä vaatii yrittäjän lisäksi joustoa myös kuljettajilta. Ei auta lukea lakikirjasta, että ilmoitus tänään alkavasta seisokista olisi tullut antaa kaksi viikkoa aikaisemmin. Yrittäjän kannalta olisi hyvä, jos saisi usean leimikon tiedot etukäteen, mutta alan luonteesta johtuen tämä ei aina ole mahdollista.

”Mutta sehän taas ei sitten onnistu jos se ei kerran kauppa sillä alueella käy. Kelit antaa siihen sen yhden vaikutteen, että missä pystytään korjaamaan ja mistä tulee semmosia leimikoita mitä pystytään korjaamaan. Ja siihen sitten isäntäki sanoo, että ei sitä nyt vielä korjata.” (Heikki)

Heikin mukaan yrittäjän tulee ottaa huomioon niin metsäyhtiön kuin metsänomistajankin etu. Muuten käy niin, ettei jonkin talon metsiin ole toiste asiaa. Heikki uskoo heidän onnistuneen tässä aika hyvin, sillä he ovat urakoineet samojen omistajien metsissä toistuvasti. Joskus metsänmyyjä jopa nimeää, että Heikin yrityksen on tultava hakkaamaan tietty leimikko.

”Huono kello kauas kuuluu. Maaseutua (Maaseudun Tulevaisuutta) kun lukee niin, jos jossain pieni vahinko sattuu niin, siitä on heti iso kirjoitus.” (Heikki)

Yrityksellä ei ole omaa hallia, joten isompiin remontteihin on käytetty tuttua korjaamoja. Vuosihuollot tehdään keväällä seisokin aikaan kotipihassa. Heikki tekee remontit toisen kuljettajan kanssa ja toinen kuljettajista, joka ei ole remonttimiehiä, pitää samaan aikaan omaa lomaa. Heikki on oppinut työnsä tekemällä ja yhtiön laatu- ja ympäristökurseilla. Liiketalouteen ja yrittämiseen liittyviä tietoja hän on hankkinut osallistumalla vaimonsa kanssa liiton ja alueyhdistyksen koulutuksiin.

Ajoin neljä viikkoa putkeen

Lauri ajaa puuta hakkuukoneyrittäjän alihankkijana. Töitä on vähän liikaakin. Hän arvioi, että ajokoneella joutuu tekemään lähes puolta enemmän työtä kuin hakkuukoneella. Ketjusopimuksissa metsäkuljetus on hänen mukaansa jätetty takalalle. Lauri epäilee, ettei hakkuukoneyrittäjälle jäisi omalla metsätraktorilla ja palkkakuljettajaa käyttämällä minkäänlaista tulosta. Hakkuukoneella ajetaan kahta kahdeksan tunnin vuoroa, mutta hän jatkaa kuljettajansa kanssa työpäivää joskus kymmeneen tuntiin ja saattaapa työssä vierähtää 16 tuntiakin. Jokin aika sitten hän kertoo ajaneensa neljä viikkoa ”yhteen putkeen” ilman vapaapäivää. Nykyisen kuljettajansa Lauri tiesi ennestään. He olivat työskennelleet aiemmin samalla työmaalla ja hän oli silloin seuraillut miehen työskentelyä.

”Sitten kun mulla oli (tarjota työtä), niin kysyin, että kerkiätkö, niin kyllä se sitten tuli. Ja se oli tuolla sahalla huoltomiehenä, se jäi pois sieltä heti. Se mettähomma sitten kiinnosti. Kyllähän siellä kai aika likaisia hommia kun siellä purussa, sahanjauhonpölyssä sitten rasvailla niitä, kuumuutta on ja sitten onhan ne aina ne vehkeetkin käydä jyskyttää sahalla, niin meteli on mahdoton.” (Lauri)

Kuljettaja on kuukausipalkalla, jonka suuruuteen vaikuttavat kunkin kuukauden ajomäärät. Kuljettajan ansiot nousevat aika korkealle, koska kumpikaan heistä ”ei ole kovin tarkka työaikojen noudattamisesta”. Työsuojelutarkastuksen tullessa voisi yrityksen tuntikirjanpito olla vaikeasti löydettävissä.

”Tässä justiin oli puhetta, sano että eihän hän jumalauta pärjää millään sellasella tuntimäärällä, ei pysty elään sillä. On perheellinen mies ja talon rakentanut justiin. Vielä vouti on sen perässä. ... se kyllä ihmetyttää, että minkälainen tota on tää työaikalainsäädäntö. Kun sitä varmaan kierretään kaikista eniten, että mitä sellasia lakia tehdään, jos niitä ei kerran voi pitää. Kun kerran töitä on. Ei se ainakaan toista ihmistä työllistä, päinvastoin, jos sitä aletaan noudattaa, niin meitä on sitten kaks työtöntä vielä lisää. Omaa etuansahan se siinä yrittää.” (Lauri)

Erkki tekee harvennushakkuuta etupäässä oman pitäjän alueella. Hän on mielestään onnistunut kohtalaisen hyvin yhdistämään maatalan työt ja urakoinnin.

Kuljettaja ajaa yleensä aamuvuoroa ja Erkki jatkaa illasta. Jos tilalla on kiireitä, hän voi soittaa kuljettajalle, että aja niin pitkään kun huvittaa. Heidän hakkaamansa puut ajaa joko metsänomistaja itse tai toinen yrittäjä, joka myös urakoi maatalan hoidon ohessa, ”se tykkää, kun saa niitä ajella”. Palkattu kuljettaja on hänen töissään talvisesongin aikaan ja muulloinkin tarpeen mukaan.

”Meillä on aina ollut sellanen määräaikaan sopimus, ... tehty kevääseen asti. Kun ei tiedä näistä kesähommista oikein tasan tarkkaan kuinka ne menee. Ja se on ollut sitten osittain kortistossa ja osittain tehnyt niitä keikkahommia, mitä on sitten saanut. Sillä on kumminkin koulutusta metallihommiinkin.”
(Erkki)

Erkki uskoo, että joustavuudella ja hyvällä palvelulla voi pienellä hakkuukoneella urakointi olla jatkossakin kannattavaa. Töitä on epätasaisesti ja seisokkia on vuosittain, joten investointeja joutuu miettimään tarkkaan.

”Että täytyy vähän miettiä, että kuinka paljon kärsii pistää kiinni, että jos tulee semmonen vuosi yhtäkkiä, että se seisoo pari kuukautta enempi se kone kuin nyt.” (Erkki)

Erkki toimii pääasiassa yhteistyössä metsähoitoyhdistyksen kanssa. Suorat kontaktit metsänomistajiin ovat vähäisiä, yleensä hän ei tiedä heistä muuta kuin nimen työmaakartassa. Tarvittaessa on kuitenkin kuunneltava metsänomistajaa.

”täytyy kuunnella vähän sitä isäntää, kun tällänen vapaa virtuoosi kuin mä, että haluaako se että niitä kolopuita jätetään, ja toiset on sellasia jermuja., että tänne ei jätetä mitään lahopuita perkele, että vedetään kaikki alas.” (Erkki)

Tietoa uusista ohjeista hän saa puut ostaneen yhtiöltä. Työmaat tulevat Erkille markkinatilanteen mukaan. Välillä on ennalta tiedossa muutamia leimikoita, jolloin pystyy vähän ketjuttamaan työmaita ja toisinaan toiminta on varsin tempoilevaa. Tietotekniikankin kanssa Erkki on oppinut selviämään. ”Sitten kun ei pystytäkään, otetaan se toosa sieltä koneesta irti ja lyödään pahvilaatikoon ja postiin ... sieltä lähtee pikapostina tulemaan ja seuraavana aamuna ... mä lyön koneeseen kiinni sen vaihtotoosan.”

Rauno ja hänen veljensä suurimpana huolena on töiden vähyys, pienehköllä kuormatraktorilla urakoivalle yritykselle ei ole enää 1990-luvun lopulla ollut töitä riittävästi. Metsurien määrä on romahtanut ja heidän vuotuiset hakkuumäärät ovat vähäiset. Metsurit lomautetaan paksun lumen aikaan, mikä on merkinnyt seisokkia myös Raunon yritykselle. Vähentyneet ajot he ovat jakaneet tasaisesti veljesten kesken. Molemmat ajavat vain viisi–kuusi tuntia päivässä ja parhaimmillaankin vain muutaman tunnin enemmän. Seisokin aikaan Rauno on saanut työttömyyskorvausta.

Yritykselle kasautui vaikeuksia, kun he yhtiön kehotuksesta hankkivat uuden pienemmän metsätraktorin juuri 1990-luvun laman alla. Rahoitus järjestettiin ulkomaisella velalla ja he joutuivat devalvaation ja kohonneiden korkojen takia maksamaan muutaman satatuhatta markkaa ylimääräistä.

”Oli kuitenkin sen verran säästöä, että pärjättiin sitten, päästiin yli sen. Mutta jos ei olisi ollut säästöjä varmasti, olis saanut lopettaa. Nollaanhan se (vuositulos) melkein meni. Oli se kyllä raskasta. Ja sitten kun vielä tämä työhomma meni, että meni metsurit puolelle vuodelle vaan.” (Rauno)

Viime vuosina uuden koneen hankintaa ei ole uskallettu edes harkita, vaan lähinnä Rauno toivoo, ettei koneeseen tulisi isoja remontteja ja sillä vähäisetkin lisäkulut vievät toiminnalta kannattavuuden.

Yrittäjien kertomat näkemykset yritystoiminnasta ja oman työpanoksensa suuntaamisesta edustavat kolmea erilaista työorientaatiota ja yrittämisen muotoa. *Semmosta jämerää yritysjohtamista* kuvaa henkilöitä, joiden työorientaatio on yrittäjämäinen ja heidän tavoitteenaan on yritystoiminnan kehittäminen ja kokonaisuuden hallinta. Kaikki toisen polven yrittäjät sijoittuvat tähän kategoriaan ja kaikkia kuutta yhdistää tapa nähdä itsensä yrittäjä-johtajana.

Välillä en ole pakkautunut ajamaan kategorian yrittäjille on tyypillistä, että he toisaalta orientoituvat työhönsä kuten kuljettaja-yrittäjä mutta toisaalta he kokevat olevansa yritystensä johtajia. He ajavat itse koneita toisin kuin ensimmäisen kategorian yrittäjät, mutta pohtivat myös johtamisen merkityksen lisääntymistä.

Ajoin neljä viikkoa putkeen yrittäjät edustavat perinteistä metsäkoneurakoitsijaa, jonka yritystoiminta on lähinnä työn tekemistä omalla koneella urakoimalla. Heidän työorientaationsa vastaa omilla työkaluilla työskentelevää ammattimiestä. Keskeistä

on elannon hankkiminen ja urakointitoiminnan kohtuullisen jatkuvuuden turvaaminen. He ovat myös välttäneet riskin ottamista yritystoiminnassaan.

Koneyrittäjien johtamiselle tai kuten he itse toteavat yrityksen pyörittämiselle, on tunnusomaista toiminnan ja johtamisen epämuodollisuus ja käytännönläheisyys. He antavat kuljettajilleen suhteellisen suuren vapauden työssään ja pitivät molemminpuolista luottamusta arvossa. Kuitenkin he toteavat, että kuljettajan täytyy soveltua porukkaan ja osoittautua luottamuksen arvoiseksi.

Alan rakennemuutos ja yrittäjäkunnan heterogeenisyyden lisääntyminen näkyivät siinä, että osa yrittäjistä oli omaksunut uuden yrittäjämäisen orientaation, kun taas yhden koneen yrittäjät jatkoivat entiseen tapaan työorientoituneina urakotisijoina. Välissä oli joukko, joiden yrittäjäkuva piti sisällään aineksia molemmista tyypeistä.

13. Yrittäjä toimintamallien muutoksessa

Metsäteollisuudessa ajateltiin 1990-luvun puolivälissä, että ”*raudan kehittyessä oli saavutettu vaihe, jossa hommat rullaavat eikä akuutteja ongelmia esiinny*” (Marttila 1995, 29–30). Rationalisoinnissa oli parin edellisen vuosikymmenen ajan keskitytty koneiden ja korjuuteknologian kehittämiseen, jonka tuloksena saavutettiin teknisesti toimintavarma ja hyvin suomalaiseen puunkorjuuseen soveltuva menetelmä. Samanaikaisesti keskittyvä metsäteollisuus pyrki yhtenäistämään fuusioitujen yhtiöiden yrityskulttuuria ja kehittämään toimintatapojaan.

Rationalisointi kohdistui nyt etupäässä puunhankinnan logistiseen toimivuuteen, mikä merkitsi puunkorjuussa alihankintamallin ja prosessin ohjauksen kehittämistä. Aiempi tapa organisoida työprosessin tavalla, jossa puunkorjuusta huolehti suurehko joukko pieniä yrityksiä, alkoi muodostua kehittämisen esteeksi. Lisäksi urakanantajat halusivat uudistaa puunhankinnan sopimuskäytäntöjä. Tämä johti alalla suureen mullistukseen, kun metsäteollisuuden irtaantui ohjemaksukäytännöstä ja otti käyttöön yrityskohtaisen sopimisen.

Tässä luvussa yrittäjät arvioivat alan muutoksia 1990-luvulla ja niiden vaikutusta heidän yritystoimintaansa. Erityisesti he kuvailevat valtakunnallista sopimisesta luopumisen ja yrityskohtaisten sopimusneuvottelujen aiheuttamia muutoksia alan toimintakulttuuriin ja omaan työhönsä. Lisäksi yrittäjät kertovat lähipiirin ja perheen merkityksestä yrittäjälle, kuvailevat yrittäjien välistä yhteydenpitoa sekä arvioivat koneyrittäjän nauttimaa arvostusta.

13.1 Metsäteollisuuden päätös muutti toimintamallin

Metsäteollisuus otti 1990-luvun alussa yksipuolisesti käyttöön yrityskohtaisen sopimisen. Valtakunnallisista maksuperusteista luopuminen käynnisti alalla muutosprosessin, joka ei rajoittunut pelkästään yritysten toiminnan taloudellisiin edellytyksiin. Se muutti alihankinnan rakenteita ja alan toimintakulttuuria ja samalla se päätti myös alaa leimanneen työsuhdeurakoinnin aikakauden.

”Porukat vähän oppi siihen valtakunnalliseen taksaan niin se tuli sieltä kun aamulehti, että itte ei tarvinnu tehdä mitään. Että tässä mennee nyt yksi sukupolvi joka opettelee tähän, että joutuu neuvottelleen ja pitää puoliaan. Kyllä kai se yrittäjän omasta panoksesta on kiinni se kannattavuus tänä päivänä.” (Heikki)

Haastattelun aikaan sopimusmenettely ja metsäyhtiöiden alihankinnan toteutustapa hakivat vielä muotoaan. Yrittäjien kokemuksen mukaan urakanantajan edustajien toiminta sopimusneuvotteluissa ei vastannut sopimuskumppania arvostavan neuvotteluasetelman vaatimuksia. Yrittäjien mukaan metsäyhtiöiden julkinen retoriikka ja heidän kokemuksensa sopimusneuvotteluista eivät vastanneet toisiaan.

Metsäjätin raami ja yrittäjän pakkorako

Yrittäjät kertoivat, että ensimmäiset yrittäjäkohtaiset sopimukset perustuivat lähinnä prosenttivähennyksiin aiemman taksakirjaan taulukoista. Myöhemmin teollisuus on pyrkinyt yksinkertaistamaan yksikköhintojen määräytymisperusteita ja lisäämään sopimusten alueellista ja yrityskohtaista variaatiota. Neuvottelut käytiin tavallisimmin yrittäjän ja metsäyhtiön alueorganisaatioiden välillä. Osalla yrittäjistä oli käsitys, ettei neuvottelutulos syntynyt heidän ollessa pöydässä, vaan taustalla oli suurimpien puunhankkijoiden noudattama kustannusvaikutukseltaan yhtenäinen hinnoittelu. Tästä kertoi sekin, ettei alue- ja piiritason neuvottelijoilla ollut juurikaan omaa päätäntävaltaa, vaan he joutuivat noudattamaan metsäosastotasolta annettuja varsin tiukkoja raameja.

”Ne pittää ja pelovaa täysin yksin nämä isot yhtiöt mitä annetaan muille ja minkälaista hintaa on muualla. ... Ne ilmeisesti antaa pääkonttorista jonkunlaesia tavoitteita ja niistä piittää kynsin hampain kiinni. Kyllä ne raamit tulloo sieltä. Kyllä ne piirin miehet oman kunniansa kahtoo, nämä kilpailoo keskenään ja tiimit vielä kilpailoo keskenään. ... Nytki tuli selvästi esille että ”H-piirillä” on ollu pikkusen kalliimpaa kuutiohintaa puulle tien varressa kun tällä ”V:n piirillä”. Hirveä seuranta, että mitä se maksaa. Ja se ei tietenkää saisi kuitenkaa maksaa mittää.” (Paavo)

Kyöstin vaihtaessa yhtiön piiristä toiseen uudesta piiristä ilmoitettiin, ettei piirin yrittäjillä voi olla erisuuruisia taksoja. Kyösti piti epäreiluna, että piirin vaihto kesken sopimuskauden johti sovitun taksan putoamiseen useita prosentteja. Ainakin kyseisessä yhtiössä hinnoittelu oli tuolloin pikemminkin piirikohtainen kuin yrityskohtainen. Riston mukaan teollisuuden puolella keskustelu hintatasosta ja siitä päättämisestä tuntui usein menevän vastuun pakoiluksi.

”Sitten sanovat metsäosastolta että piirit päättää, mutta piireillä ei ole valtaa päättää, ku kolmesta rosentista valta päättää. Siinä niitten valta on, saatana. Tässä tuntuu, että kun aikuisia miehiä ei tavallaan löyvy firmasta. Palloilee toisten selän taakse. Kukkaan ei ota mittään vastuuta. ... Kyllähän sen tietää, että ne on kuoren ja puun välissä.” (Risto)

Metsäteollisuus on korostanut toimivansa vastuuntuntoisesti ja solmimalla yrityskohtaiset sopimukset etupäässä vanhojen sopimusyrittäjiensä kanssa, eikä ole sen vuoksi lähtenyt laajamittaiseen kilpailuttamiseen. Metsäosastojen fuusiot ja korjuuketjujen parantunut tuottavuus ovat kuitenkin johtaneet siihen, ettei sopimuksia ole jatkettu kaikkien vanhojen yrittäjien kanssa.

Metsähallitus joutui julkishallinnollisena toimijana avaamaan puunhankinnan julkiselle kilpailulle. Yrittäjien mukaan kilpailutuksessa tapahtui alkuun ylilyöntejä ja siinä esiintyi epäreiluja piirteitä. He pitivät kohtuuttomana joidenkin pitkäaikaisten yrittäjien syrjäyttämistä ja korvaamista kokemattomilla yrittäjillä, joilla ei ollut paikallistuntemusta ja joiden työn laatu vaihteli suuresti. Suuttumusta aiheutti myös tarjouskilpailujen ”iltalypsyt”, joilla pyrittiin alentamaan jo jätettyjä tarjouksia.

”Metsähallituksen tyyli on semmosta, että se pyytää tarjouksia ja sitten se vielä lypsää. Että kyllähän jos siinä vielä pari kolme prosenttia saisi ja me tehtäs niitten kanssa se sopimus. Niin ne on, että se ensin pitää heittää ja sitten se alkaa vielä se puhelinraati siinä, että kyllä nämä saisi vähän pudota. ... Niin kyllä se oli nytkin joulukuusssa kun minä kävin, oli nöyryyttävän makuista hommaa. Olis pitänyt 2 prosenttia pudottaa sitä alkuperäistä taksaa. Minä justiin sanoin, kun on nämä työaikalait ja kaikki tuli ja oli tiedossa, niin noille kuljettajille että taksat nousee. Me kolme tuntii jahnattiin sen kanssa. Minä sanoin jo, että minä en anna luppaa siihen, että sitä pudotetaan. Äijä rupesi jurottamaan. Se oli pakko sitten hyväksyä se, ne sitä tarkasteli siellä. Sen varmaan tietää, että noi äestykset ainakin meni tältä kesältä. Ei oo yhtään tarvittu.” (Kyösti)

Veikon mukaan Metsähallituksen kilpailutus meni aluksi älyttömyyksiin, mutta on vähitellen palattu kohtuulliseen sopimiseen, vaikka taksataso onkin pudonnut merkittävästi. Kyöstin äestystyöt Metsähallitukselle olivat yhden vuoden keskeytyksissä, kun *”joku kävi polkaisemassa taksaa välillä”*. Ilmeisesti uuden yrittäjän toiminta ei tyydyttänyt tilaajaa, koska heidän kanssaan tehtiin tämän jälkeen kolmen vuoden raamisopimus. Paavoakin oli pyydetty alentamaan tarjoustaan, koska hänen tarjouksensa oli sama kuin heidän entisen yrittäjänsä. Paavo ei halunnut pudottaa tarjoustaan, vaan totesi, että *”hakkuuttakaa sitten entisellä yrittäjällä”*.

Taunon mielestä metsäkoneyrittäjät ovat itse osaltaan syypäitä heikkoon neuvotteluasemaansa, sillä hänen arvionsa mukaan alalla on jopa kolmannes liikaa kapasiteettia. Yrittäjien asema ei voi parantua niin kauan kuin he itse pitävät ylikapasiteettia yllä.

”Niin mehän ollaan tyhmiä niin kauan, kun me niitä pietään. Meidän se pitää järjestää, että niitä ei oo niitä ylimääräisiä koneita, niin silloin ne oppii huomaa, että niitä olis tarvittu, mutta ei ollut. Niin kauan kun niitä on siinä, niin kyllä niitä takuulla käytetään ruuhka-aikana. Muulloin niitä ei käytetä eikä niitä kyllä korvata. Ja ihan turha taksaneuvottelussa sanoa, että mulla on toikin kone tossa ollut sitä varten, että ruuhkia purkaa.” (Tauno)

Arton mielestä piirien tasahinnoittelu ei ole kilpailua ja se ylläpitää osaltaan alhaista taksatasoa. Yhtiön toiminta on luonteeltaan hajota ja hallitse–menettelyä, jossa yksittäisen yrittäjän neuvotteluasema on surkea. Mekanismi toimii siten, että ”yksi kahjo lupaa halvalla” ja kenellekään ei voi maksaa siitä yli.

”Siinä mielessä minä olenkin niille sanonut, ku ne sitä pittää positiivisena että ei ole pantu vapaaseen kilpailuun, että pankaa perkele ja katsotaan kenen persenahka kestää. Se olisi nimittäin varma asia, että hintataso nousisi, jos pantais vapaaseen. No ei siinä ole mitään kun sen tietää tasan tarkkaan missä ollaan menossa, niin kukkaan tätä ei voi ainakaan olennaisesti halvemmalla tehdä kuin tänään kaikki tekee. No mitä ne, jos yksi tekee tarjouksen, että se tekisi vielä tästä vähän halvemmalla vielä. Harasoo. Antaa tehdä. Mutta seuraava tekeekin jo seuraavalla hinnalla.” (Arto)

Yrittäjien mukaan nykyinen perheyrittäjyyteen perustuva toimintamalli on ollut teollisuudelle edullinen. Osittain tästä syystä teollisuus ei aloittanut avointa kilpailutusta, vaan on halunnut pitää vanhat urakoitsijat, joihin on voinut luottaa ja jotka venyvät tarvittaessa. Teollisuuden puolella herätään arvostamaan yrittäjien työtä vasta, kun se menettää hyviä perheyrittäjiä ja puunsaanti vaikeutuu.

”Ei tartte ku tämmönen pari-kolme ketjua on yrittäjällä, ni sitä on toistakymmentä miljoonaa yrittäjällä kiinni. Niin mistä polkaset perkele ne hullut tänä päivänä, jotka ympäri päivän tekkee työtä ja semmoset pääomat ensin. Siinä on oltava itelläkin nurkkajuuria, että saa liikkeelle. Ei tänä päivänä rahottajat lähe tyhjän kanssa liikkeelle. Ja vuosikymmenten varrella kertynyt ammattitaito tähän hommaan, on silläkin oma arvonsa. Kantapään kautta ja oppirahat on maksettu.” (Arto)

Metsäkoneyrittäjän ja globaalin metsäjätin keskinäinen neuvotteluasetelma on jo lähtökohtaisesti epäsymmetrinen. Aimon mukaan yrittäjien neuvotteluasemaa heikentää vielä sekin, että osa yrittäjistä tuntee edelleen ”herranpelkoa” ja kokevat itsensä jotenkin vähempiarvoiseksi kuin vastapuolen koulutetut neuvottelijat. Lisäksi monen yrittäjän talous on sen verran kireällä, ettei heillä ei ole varaa vaarantaa töiden jatkumista ”riitelemällä” firman kanssa. Aimo ei ihmettele, että ”nimi vedetään sopimukseen, vaikka kuinka kirvelisi”. Yrittäjien osaaminen kun

rajoittuu puunkorjuuseen ja kallis konekalusto soveltuu vain puunkorjuuseen. Kun yrittäjä on vielä yleensä riippuvainen yhdestä urakanantajasta, on sopimuksen jatkuvuus yrittäjälle kohtalon kysymys.

”Sehän tässä on niinku se kaikkein pirullisin ja minkä takia minäkin tuolla Venäjän puolella oon ollu, saa sannoo piruuttaan, niin on jalka toisenkin oven välissä. Sitä on saatana niin torppari tämän, kun ei ole kuin tämä yksi. Jos sinä oot kokonaan niiden armoilla, niin ne voi sanella just niiku haluavat. Ja niin ovat tehneet. On ees jossakin muualla.” (Arto)

Markon mukaan alan suurin ongelma on se, että yrittäjillä on koko elämä kiinni yrityksessä. Kenenkään kantti ei kestä sanoa neuvotteluissa, että jos ei taksa nouse viidellä prosentilla niin minä lähden. Hän epäilee, että vastapuoli korkeintaan kättelisi ja toteaisi että *”hyvästi ja mikäpä siinä, teidän palveluja ei enää tarvita”*.

”Mutta vaikka siinä ois kuin perustellut ja kuin oikeutettua se viis prosenttia niin se jos ei käy kerta siihen yhtiön pirtaan, niin me ei sitä anneta. Ja se tilanne kun tulisikin, että ite kun pystys sen kokeilemaan, että tullooko. Mutta jokuhan sen sitten kuitenkin tekkee. Kukkaan ei uhraudu siihen. Eikä kellään ole varaa uhrautua. Tietenkin semmonen jos on kymmenen konetta. Ihan kun rehellisesti puhutaan niin kyllä ne sitä peikkoo käyttävät ja ovat käyttäneet täälläkin, että jos ei kerta meitä kiinnosta niin kyllähän se jotakin toista sitten. (Marko)

Artoa huvittaa se, että yhtenä vuonna ainoa hänen neuvottelussa läpi saamansa asia oli mahdollisuus irtisanoa sopimus kesken sopimuskauden. Aimo kertoo joskus keskeyttäneensä sopimusneuvottelut ja vieneensä koneet pois työmaalta, kun asiat eivät ole edenneet toivotulla tavalla. Heikki kertoo, että pari yrittäjää yritti edellisenä talvena pitää puoliaan, mutta firman tiukka taksahaarukka piti ja yrittäjien oli tyytyminen tarjottuun tasoon. Heikin havainto on, että kaikenlainen seuranta on lisääntynyt ja heti tulee pääpaikalta nuhteita paikallisille neuvottelijoille, jos siellä havaitaan poikkeamia yleisestä linjasta.

Metsäyhtiöt ovat tottuneet pitämään sopimusyrittäjien koneita omaan hallintaansa kuuluvina ja pitämään ne omalla ”reviirillään”. On tapauksia, joissa yrittäjälle on sanottu, että jos teet samalla kalustolla töitä muille urakanantajille niin

yhteistyö meidän kanssa loppuu. Kyöstin kokemuksen mukaan ei samalla koneella oikein onnistu työskentelemään kahdelle eri yhtiölle. Heti kun kone oli siirtynyt toisen yhtiön työmaalle, ilmaantui toiselle yhtiölle kiireellisiä leimikoita, joista ei ennen koneen siirtoa ollut tietoaakaan. Yhtiöiden toiminnasta syntyi vaikutelma, ettei ole suotavaa käyttää ”heidän konettaan” toisen yhtiön hakkuisiin.

Ketjukohtaisten sopimusten käyttöönotto merkitsi yhdellä metsätraktorilla urakoivalle Laurille siirtymistä metsäteollisuuden sopimusyrittäjistä toisen yrittäjän alihankkijaksi. Hänelle itselleen muutos oli asenteellisesti vaikea. Se merkitsi myös sitä, että entiseen tulokseen pääsemiseksi oli ajattava aiempaa enemmän.

Erkillä ei ole enää vuosiin ollut kirjallista sopimusta yhtiön kanssa. Yhteistyön loppumiseen saattoi vaikuttaa se, että lamavuosien aikaan hän hakkasi leimikoita myös itsenäisille puunostajille eli niin sanotuille jobbareille. Ilmeisesti yhtiössä närkästyttiin tästä, koska työt vähenivät sen jälkeen entisestään. Tämän jälkeenkin yhtiö on pyytänyt häntä kiireisenä aikana hakkaamaan yksittäisiä leimikoita.

Yhtiöiden reviirijattelun ja puheen ”meidän” koneista ymmärtää koneyrittämisen historiallisen kehityksen ja luonteen kautta. Yhtiön ja yrittäjän suhde on ollut vuosikymmeniä eräänlainen ”symbioosi”, jossa molemmat osapuolet ovat hyötäneet yhteydestään. Yrittäjille yhden ”isännän” palvelu on tuonut turvallisuutta ja jatkuvuutta. Yrittäjän suhde samaan metsäyhtiöön on usein jatkunut koko yritystoiminnan ajan. Metsäyhtiö on puolestaan voinut luottaa pysyvän yrittäjäkunnan joustavuuteen ja toimitusvarmuuteen.

Neuvottelun irvikuva

Yrittäjillä oli jo kokemusta useista sopimusneuvotteluista. He olivat yleisesti turhautuneita neuvottelukäytäntöihin ja kokivat, ettei heidän perustelujaan tai tavoitteitaan oteta niissä juurikaan huomioon. Yhtiön puolelta esitettiin yleensä lähes valmis sopimus, joten yrittäjille ei ollut juurikaan mahdollisuutta vaikuttaa neuvottelussa sen sisältöön.

Risto kertoo kuinka ”piiripäällikkö” kysyi häneltä, moniko yrittäjä uskoi työilmapiirikyselyn mukaan voivansa vaikuttaa taksatasoon neuvotteluissa. Risto oli

epäillyt, ettei varmaan kovin moni. Tähän piiripäällikkö oli todennut, ettei yksikään kyselyyn vastanneista yrittäjistä katsonut voivansa vaikuttaa taksatasoon.

Kyöstin kokemus on, että vaikka kuinka neuvottelisit, niin teollisuuden ennalta päättämä korotus on se, mihin päädytään. Useat yrittäjistä kuvaavat neuvotteluja pikemminkin sanelupolitiikaksi kuin aidoksi neuvotteluksi.

”Kyllä minulle viimehi vuojen käsitys tuli, että kyllä se johtoporras tuolla soppii mikä on taksataso seuraavalle vuojelle, annetaanko lissää vai otetaanko poes. Ja sitten siitä pietään kynsin hampain kiinni. Paremmiin se sanelua eikä kilpailua. ... Näille vaikka miten hyvät perusteet oisi tähän taksan nousuun niin niillä ei oo mittään tekemistä nuissa neuvotteluissa. ... Siinä ei oo paljo tinkuvarroo ja nytki viimeksi joulukuulla kun me oltiin niin piirimies sano, että näin on tilanne ja minä kulujen perusteella olin vailla kahta prosenttia lissää. Mies tuumasi vain, että hyvät on perusteet mutta sitä ei tule.” (Paavo)

Heikin kokemuksen mukaan yrityskohtainen sopiminen kiristi hintoja ja neuvotteluja sekä supisti yrittäjän pelivaraa. Sopimukset muuttuivat hyvin pelkistetyiksi ja sopimuksista karsittiin lähes kaikki aiemmat lisät pois.

”Me joudutaan neuvottelleen usiamman kerran, minä oon vähän semmonen jääräpäinen ollu näissä asioissa. ... Neuvottelun nimellä se kulkee, mutta haarukka on niin pieni missä siinä liikutaan, että ei sitä voi enää neuvotteluksi sanoa. Monta kertaa siellä joudutaan käymään, mutta ei sieltä paljo kyllä pysty saamaan, kyllä siinä penniä siirretään paikasta toiseen. Ei näillä mitään valtuuksia oo. Ja sitten kun niillä on se tietokoneohjelma tänä päivänä niin, se on sinne ohjelmoitu, että jos toiseen paikkaan lisätään niin toista se muuttaa.” (Heikki)

Kyöstiä on ärsyttänyt, että vastapuolen neuvottelijat ovat vedonneet jopa siihen, että kyllä yrittäjillä täytyy mennä hyvin kun varaa kalliisiin autoihinkin.

”Jos käydään tämä keskustelu läpi ja sitten ruvetaan jahnaamaan, jos sieltä joku markka saatais. Niin voi ihan varttitunnin päästä aloittaa samasta uudelleen. Kun siellä ihan mennään sille tasolle, että näkeehän sen, että teillä

mennee hyvästi. Kerta on pihan perällä kalustoa ja sitä voitte pitää. Minä en oo harrastanut niitä levveitä autoja eikä meillä oo” (Kyösti)

Arton mukaan yrittäjä voi neuvotella vaikka kuinka paljon ja vaikka esitellä yrityksensä kirjanpidon ja kustannusseurannan. Yrittäjän perusteluilla ei kuitenkaan ole mitään vaikutusta neuvottelutulokseen.

”Perkele yhtä tyhjän kanssa. Pääpaikalta tulee raami ja se on siinä. Nyt nousi kaksi prosenttia. ... Ja ei niillä oo piiripäälliköillä varaa neuvotella edes. Ensinnä se on niillä, että tuota ne omat housut ruppee tutisemaan, jos omalla piirillä on paljon kalliimpi puu kuin muilla piireillä. Ja toinen on se, että niillä on selvät raamit jossa niiden pitää pysyä. Ja jos siitä vielä saa nipistettyä alaspäin, niin se on sulka hattuun vaan.” (Arto)

Aimo ymmärtää, että yhtiöiden neuvottelijat ovat inhottavassa välikädessä. Hänen poikansa on ollut joitakin kertoja mukana neuvotteluissa. Aimo arvelee, ettei kouluja käynyt nuori mies oikein viitsi katsella tuollaista kulissineuvottelua. Raunon mukaan heidän neuvottelunsa ovat olleet yksinkertaisia. Yhtiö on esittänyt heille valmiin sopimuksen, joten heille on jäänyt vain allekirjoittamisen vaiva.

Marko mukaan teollisuuden määrittelemällä taksatasollakin *”pysyy pelissä mukana, kovalla työllä ja rautaisella ammattitaidolla”*. Sen sijaan yrittäjä ei pysty varautumaan huonoihinkin aikoihin eikä talouteen jää pelivaraa. Marko painottaa, että yrityksen tulisi tehdä positiivista tulosta, Silloin pystyisi kehittämään toimintaa ja yrittäjäkin voisi tyytyä kohtuulliseen työaikaan ja hänen motivaationsa säilyisi.

Kaija Kannisen (1999) mukaan yrittäjillä ei ollut uudessa tilanteessa valmiuksia käydä neuvotteluja. Kannisen tutkimat yrittäjät kokivat, että metsäteollisuus laski yksipuolisesti taksoja ilman aitoa neuvottelua. Koneyrittäjät joutuivat muutoksissa ja neuvottelumenettelyssä liian tiukalle.

”Sopimusneuvottelujen kireä ilmapiiri ja sanelupolitiikka raskaine sopimusehtoineen ovat nujertaneet yrittäjiltä niiden tärkeimmän voimanlähteen, vapauden ja itsenäisyyden. Yrittäjät eivät koe itseään tasavertaisiksi neuvottelukumppaneiksi sopimusneuvotteluissa (Kanninen 1999, 240)”

Mitä isommaksi menee, sen kylmemmäksi muuttuu, metsässä hommat sujuvat

Perinteisesti yrittäjän asema on ollut alisteinen suhteessa urakanantajaan eikä heitä ole kohdeltu itsenäisinä yrittäjinä. Metsäalan johtotehtävissä toiminut Jaakko Piironen (1996b, 68) muistelee, että koneellistamisen alkuaikoina metsäyhtiöissä asenne konemiehiä kohtaan oli joskus varsin ikävä. Piironen kertoo, kuinka yksi koneyrittämisen pioneereista, koulutukseltaan metsäteknikko, oli kokenut tulleen nöyryytetyksi käydessään keskustelemassa urakoista yhtiön metsänhoitajan luona.

”Tämä oli suhtautunut häneen kuin hevostmieheen ja seisottanut häntä hattu kourassa oven pielessä ja puhutellut muutenkin melko tylästi.”

Metsäteollisuuden fuusiot muuttivat metsäosastojen toimintakulttuuria. Koneyrittäjille muutokset näkyivät taloudellisen ajattelun korostumisena ja aiemman paikallisen johtamistavan korvaamisella suuryrityksen yhtenäiskulttuurilla.

”Kun sanotaan näin lyhyesti tuota niin joka kerta kun yhtiö isonnoo niin aina on huonontunu. Minun näkökulumasta ainaki.” (Paavo)

Metsäosastojen yhdistyminen vie strategisen päätöksenteon aiempaa etäämmälle kentän toiminnasta ja pyrkimys yhtenäiseen toimintamalliin kavensi yrittäjiä lähellä olevien toimihenkilöiden liikkumavaraa. Yrittäjät korostavat, että edelleen yhteistyö kentän toimihenkilöiden kanssa toimii käytännön asioissa sujuvasti. Aiemmin tosin paikalliset toimihenkilötkin uskalsivat tehdä päätöksiä ja tarvittaessa puolustaa niitä omassa organisaatiossaan.

”Aikoinaan vanhat piti päänsä, vaikka isompi herra oli (vastassa), niitä ei niin vaan pantu pois. Vaan nykyjään kun on nuorempaa porukkaa siinä vähän niinku pelekäävät omastaki työstä, jos lentää ulos, kyllä ne on juoksupoikia.” (Paavo)

Taunosta vaikuttaa, että yrittäjän ja metsäteollisuuden suhde oli muuttunut entistäkin epäsuhtaisemmaksi eikä teollisuuden puolelle ei ole enää inhimillisyyttä. Tämä on ilmennyt vaikkapa siten, että moitteettomasti palvelleilta yrittäjiltä on irtisanottu sopimukset yllättäen.

”Kyllähän siellä oli, sellasta oli rehdimpää ja mukavampaa se homma yhtiön aikana. Ja tietennii nää on samat miehet ollut silloinnii oli. Ihan melko lailla, tietysti tuolta johtoportaista on ruvettu lakia lukemaan näille työjohtajille. Tiukemmassa saumassa, että sieltä ne enemmän vaatimukset tuleekin sieltä ylempää.” (Rauno)

Markon mukaan ennen fuusioita yhtiöiden yrityskulttuuri oli avoimempaa. Hän koki, että he muodostivat yhtiön paikallisen toimihenkilön kanssa työparin. Yhtiö osti puut ja Marko korjasi puut ja kuljetti ne tehtaille. Heillä oli sovitun kiintiön puitteissa mahdollisuus hoitaa puunhankinta varsin itsenäisesti ja joustavasti. Markolle yhteistyö opetti näkemään puunhankinnan kokonaisuutena, jossa toiminta perustuu tehtaiden tilauksiin ja toimitusten pitää palvella näitä asiakkaita. Aiemmin hän aiemmin saattoi ajatella muutosten olevan heikkoa organisointia tai jopa yrittäjän kiusaamista.

Marko muistaa karvaasti sen, kuinka entinen urakanantaja pani yllättäen urakat tarjouskilpailuun. Pitkästä urakointisuhteesta ja kilpailukykyisestä tarjouksesta huolimatta piiriesimies ilmoitti, että *”olitte hyviä kakkosia, että ei voi mitään, sopimusta ei uusita”*. Markon yritys selvisi tuosta vuodesta ja seuraavan vuonna yhtiö olikin taas halukas keskustelemaan sopimuksesta. Markolle jäi kuitenkin käsitys, ettei pitkäkään yhteistyö paina yhtiöille välttämättä enää mitään.

Organisaatiouudistuksen jälkeen Paavo huomasi, ettei uusi piiripäällikkö tarjonnut töitä kuin sopimuksen edellyttämän minimimäärä. Häntä harmitti yhtiön menettely, kun se otti alueelle uuden yrittäjän, vaikka hän olisi ollut valmis hoitamaan hakkuut ilman lisäinvestointeja.

”Paikallinen työnjohtaja laitto vanhan konneen raavon elikkä laittaa paukasi tämmösen vanhemman konneen, mikä mullaki tuo on. Ja rupesi vain yhtiöltä kirraamaan töitä ja puoli-ilman tekemään. Siihen välliin niinku sarhoomaan ja nyt se tekköö jo tuolla melekosen määrän.” (Paavo)

Aimo on kokenut, että joillakin työnjohtajilla on ollut asenneongelmia sopeutumisessa yrittäjien muuttuneeseen rooliin. He eivät kuuntele yrittäjän näkemyksiä ja saattavat toimittaa leimikkotiedot viime tingassa ja tipoittain. Toisinaan ostosta ja korjuusta vastaavien toimihenkilöiden yrittäjille välittämät

ohjeet ovat olleet ristiriidassa keskenään. Aimo on joutunut sopimaan heidän esimiehensä kanssa, kenen kanssa missäkin asiassa asioidaan. Vielä 1990-luvun lopulla joillakin toimihenkilöillä on käsitys, että he ovat esimiehiä yrittäjien kuljettajille. Aimon näkemyksen mukaan koneyrittäjät ovat vasta vähitellen saamassa itsenäisen yrittäjän aseman.

Arto kertoo vuosien saatossa nähneensä monenlaista herraa, monta metsäpääällikköä ja koko liudan pienempiä herroja. Kuitenkin koko aikana on ollut vain yksi mies, jonka kanssa hän ei tullut toimeen. Arto kertoo olevansa reipas sanomaan eikä arvostanut semmoista miestä, jonka kanssa ei asioista voinut neuvotella. Hänen mielestään asioista pitää pystyä puhumaan ja sitten kun asia on ratkaistu, ei niitä sen jälkeen enää kaivella.

”Onneksi tuolta vastapuoleltakin ne miehet karissu helevettiin. Sen verran tuuli puhaltanu sielläkin. Näkkeehän ne nyt nekin. Jos ei meiän kanssa pysty neuvottelemaan, ei se pysty silloin muidenkaan.” (Arto)

Yrittäjät ymmärtävät alan kausivaihtelut ja suhdanneriippuvuuden. Taunon mukaan pomot kyllä pyrkivät ketjuttamaan leimikoita, mutta jos yhtiöllä ei ole ostettua varantoa niin, silloin eletään leimikko kerrallaan. Usein joudutaan kesäkorjuuseen soveltuvia leimikoita hakamaan talvella, mistä seuraa kesäseisokin venymistä. Heikki on tottunut siihen, ettei pienten ostovarantojen takia ole mahdollista ketjuttaa työmaita järkevästi, vaan yrittäjä joutuu hyppimään pitäjän reunasta toiseen työmaiden perässä. Heikki kritisoi vähäistä tiedotusta yrittäjille. Tieto yhtiön suunnitelmista olisi mukavampi saada suoraan kuin kyläpuheiden kautta. Paavon mukaan kertaakaan ei ole kokoonnuttu yhdessä suunnittelemaan tulevia työmaita, vaan hän saa yleensä vain hyvin lyhyen ajan hakkuuohjelman. Parhaimmillaan on tullut kuukauden leimikkotiedot etukäteen, mikä on mahdollistanut työmaiden ketjutuksen.

Toisen yrittäjän alihankkijana toimiva Lauri ei juuri tapaa yhtiön edustajia, vaan hakkuukoneyrittäjä hoitaa yhteydenpidon työnjohtoon. Hänestä tuntuu, etteivät nuoremmat pomot liioin käykään työmailla. Lauria harmittaa, että aiemmin toimihenkilöille kuuluneita töitä on siirtynyt yrittäjille.

”Kaikkea ne yrittää säilyttää, mutta sitten alakaa olla jo niin paljon sitä kaikkee sivuhommaa, että kerkeekö tota vielä työtä tekeen. On piru nää merkkkaamiset, ne laput lyödään, ja kirveellä vielä hakataan niitä merkkejä ja sitten tota tosiaan (tietojen) lähettämiset.” (Lauri)

Uusia toimintamalleja etsimässä

Vaikka metsäosastot laajenivat valtakunnallisiksi ja puunkorjuun operatiivinen vastuu siirrettiin koneyrityksille, ei puunkorjuun organisoinnin perusasetelma muuttunut välittömästi. Metsäyhtiöt ohjasivat korjuuta lähes koneketjukohtaisesti ja yrittäjät hoitivat leimikoiden puunkorjuun työnjohdon ketjuttamana ja ohjeiden mukaisesti. Koneyrityskentässä muutokset olivat hitaita, sillä metsäyhtiöiden toimintamalli ei mahdollistanut koneyritysten toiminnan yrityslähtöistä kehittämistä eikä yrityskoon merkittävää kasvua.

Vanha organisointi- ja johtamistapa joutui ristiriitaan uuden teknologian tarjoamien mahdollisuuksien kanssa. Metsäteollisuuden pyrkimys irtaantua operatiivisesta toiminnasta, yritysکوhtainen sopimuskäytäntö ja yrittäjien täysin hoitama puunkorjuu, johtivat etsimään uusia yrittäjäpainotteista tuotantotapaa vastaavia organisoitumismalleja. Ratkaisua etsittiin muussa teollisuudessa käytetyistä alihankintamalleista. Pyrkimyksenä oli integroida yrittäjät osaksi metsäteollisuuden toimitusjärjestelmää. Osa puunhankkijoista pyrki soveltamaan alihankintasuhteissaan ”kumppanuusideologiaa”, jonka mukaan yrittäjän ja asiakkaan välinen suhde perustuu molempia osapuolia hyödyttävää ja yhdessä toimintaa kehittävään kumppanuuteen. (Högnäs 2000).

Yrittäjät pitivät sekä kumppanuusajattelua että tiimimallia lähtökohdiltaan myönteisinä. Erityisesti jos tiimi tarjonnut heille mahdollisuuden osallistua suunnitteluun ja siten parantaa oman yrityksen toimintaedellytyksiä, he olisivat olleet valmiita olemaan siinä mukana.

Laurin mukaan puheet kumppanuudesta eivät näy missään, vaan ”*suhtautuminen yrittäjään on aika kylmää ja yksipuoleista touhua*”. Marko arvelee, ettei yhtiöissä ole ymmärretty, ettei kumppanuutta voi ostaa. Kumppanuus syntyy vain oikeilla

toimilla. Hänen näkemyksensä on, että kumppanuus tulisi kaupan päälle, jos urakointisopimuksissa toteutuisi win-win-periaate. Ristokin on kriittinen kumppanuuspuhetta kohtaan.

”Ykspuolista tämä homma koko ajan. Kumppanuus on vielä vähän vielä sellaista niin sanottua kumppanuutta. No ei se sieltä päin jos se yksistään määrätään, että tämä on kumppanuutta. Mitenkäs se, kaksi osapuolta kumppanuuteen tarvitaan. Ei se avioliittokaan kauan, jos toinen on että minä olen päällikkö, sinä olet hiljoo koko ajan.” (Risto)

Paavon mukaan toimiva tiimi tarkoittaisi sitä, että pohdittaisiin, miten toimitaan, tehdäänkö toimintaan joitakin muutoksia ja muuta sen kaltaista.

”Siitä ei oo meille oikeestaan mittää merkitystä, nämä herrat keskenään pittää tiimipalaveria, ei sitä meitä. Kerran ne tiimin perustivat, niin käyttivät yhen kerran tuolla kämpällä syömässä ja juomassa muutaman kaljan ja saunottamassa. Sitten viime joulun alla käytiin hiihtokeskuksessa syömässä yks lounas, siinä se on se meidän tiimityöskentely suurimmallaan mitä se on ollu. Ei meidän oo yhtää kertaa jonkun yhtiön asian tähe tarvinnu kokoontua, missä oisi jotahi päätettynä.” (Paavo)

Kyösti mukaan yhtiön tiimin on puhtaasti herratiimi, jossa yrittäjällä ei ole mitään paikkaa. Metsähallituksen malli sen sijaan vaikutti hänestä hyvältä, ainakin jos yrittäjien ääntä todella ruvettaisiin kuuntelemaan. Tosin hän arveli toimihenkilöiden asenteissa olevan vielä korjaamista. He eivät ehkä osaa tulla yrittäjiä vastaan.

Kumppanuusajattelu sai metsäyhtiöissäänkin ristiriitaisen vastaanoton. Stora Enson aluehankinnan johtaja Matti Karjula (2002) totesi, että mikäli kumppanuussuhteella tarkoitetaan mallia, jossa ostaja ja toimittaja ovat pitkäaikaisesta sitoutuneet jakamaan tiedon, riskin ja tulokset, niin harva yrittäjäsuhde on tämän mukainen kumppanuussuhde. Pitäisikin puhua toimittajayhteistyöstä, joka tulee jatkossakin olemaan tiivistä erityisesti kone- ja autopuolella. Suhteen tiivistä kuvaa se, että vielä 1990-luvun lopulla koneiden vaihdot varmistettiin usein suullisilla sopimuksilla urakanantajan kanssa ja kausihuippujen lisäkapasiteetista sovittiin yleensä suullisesti työmaakohtaisesti (Mäkinen ym. 1997, 49).

13.2 Yrittäjien yhteisöt

Metsäkoneurakoinnin alkuaikoina yrittäjä oli mies, joka ajoi metsässä yksin traktoria. Vaikka itse puunkuljetus työnä oli yksinäistä, ei yrittäminen tuolloinkaan ollut yksin yrittämistä. Usein yritystoiminta oli veljesten tai sukulaisten yhteistä yrittämistä ja lähes aina koko perhe oli siinä mukana tavalla tai toisella.

Koneyrittäjien liitto ja sen alueyhdistykset ovat olleet koneyrittäjille merkittävä ammatillinen ja henkilökohtaisia suhteita luova yhteisö. Liiton kautta organisoitunut yrittäjien yhteistyö on ollut keskeisessä asemassa yrittäjien identiteetin muodostumisessa ja vertaiskontaktien synnyssä.

Tässä luvussa kuvataan perheen merkitystä yritystoiminnan käynnistymiselle ja myöhemmälle toiminnalle. Toiseksi yrittäjät kertovat suhteestaan Koneyrittäjien liittoon ja sen toimintaan. Lopuksi yrittäjät arvioivat metsäkoneyrittämisen ja koneyrittäjän asemaa yhteiskunnassa ja sen aseman muuttumista vuosien varrella.

Perhe – tärkeä osa yritystä

Kaikilla haastatelluilla yrittäjillä oli perhe tai lähisukulainen jollain tapaa mukana yrityksen toiminnassa tai ”tukijoukoissa”. Lisäksi monien yritystoiminta oli käynnistynyt veljesten tai kaverusten yhteistyönä. Toisen polven yrittäjät olivat aloittaneet perheen yrityksessä jo kouluaikana ja kasvaneet siinä ohessa yrittäjiksi. On tavallista, että yrityksessä työskentelee kahden sukupolven edustajia yhtä aikaa. Yrittäjien vaimojen panos ei rajoittunut pelkästään ”kotijoukkoina” toimimiseen, vaan usein he hoitivat yrityksen paperitöitä ja toimittivat juoksevia asioita. Osa vaimoista oli yrityksen palveluksessa, mutta tavallisemmin he olivat mukana oman toimensa ohella.

Arto ajoi isänsä koneita jo koulu-aikana ja tuli yrityksen osakkaaksi heti ylioppilaaksi päästyään. Kymmenen vuoden ajan he omistivat yrityksen puoliksi, kunnes isä joutui jäämään sairauseläkkeelle, jonka jälkeen Arto osti yrityksen itselleen. Yritystoiminnasta luopuminen olisi voinut olla isälle kova paikka, jos hänen olisi pitänyt kerrasta lopettaa. Haastattelun aikaankin jo toistakymmentä vuotta eläkkeellä ollut isä kävi hallilla teroittamassa teräketjuja ja oli edelleen

hengessä mukana. Arto ei vielä osannut sanoa, tulevatko hänen aikuistuvat poikansa mukaan yritykseen.

Kyöstin yritystoiminta käynnistyi kolmen veljeksien yhteisenä hankkeena. Yksi heistä luopui jo alkuvaiheessa, minkä jälkeen Kyösti on jatkanut kahden veljensä kanssa lähes kaksikymmentä vuotta. Haastattelun aikaan yritys oli kuitenkin jakautumassa. Osa koneista ja sopimuksista siirrettiin toisen veljen perustamalle uudelle yritykselle. Kyöstin mukaan veljekset olisivat pärjänneet edelleenkin yhteisessä yrityksessä, mutta nuoren polven johtaminen olisi käynyt jatkossa mahdottomaksi, sillä heidän poikansa eivät ole enää sopineet samalle työmaalle. *”Veljen poikien pitää vissiin päästä osallistumaan”*. Veljesten mielestä jako oli viisasta tehdä, kun yritys vielä oli heidän käsissään. Kyösti jatkaa alkuperäistä yritystä yhdessä poikansa kanssa. Kyöstin mukaan poika ei ole muuta nähnyt kuin ankaraa työntekoa ja on siitä huolimatta jaksanut olla mukana. Hänen toinen poikansa opiskelee muulle alalle, mutta on aiemmin ajanut koneita ja tekee edelleen yritykselle tietotekniikkaan liittyviä töitä.

Tauno on omistanut alusta lähtien yrityksen yhdessä veljensä kanssa ja toteaa heidän keskinäinen työnjakonsa sujuneen luontevasti. Tauno hoitaa hallinnolliset tehtävät ja viihtyy parhaiten konehallin puolella, kun taas hänen veljensä työskentelee etupäässä kuljettajana. Yrityksessä on mukana enemmän tai vähemmän kiinteästi veljesten poikia, joten Tauno arvelee yrityksen jatkajakysymyksen selviävän aikanaan.

Haastattelun aikaan Aimon poika on valmistumassa metsätalousinsinööriksi. Poika on ollut pienestä pitäen kiinnostunut koneista ja metsästä, ja *”on aina tykännyt kulkea miesten mukana”*. Poika on ajanut koneita kesäisin siitä lähtien, kun itse pystyi mopolla työmaille menemään. Sen jälkeen kun poika on päättänyt opintonsa, perhe päättää yrityksen tulevaisuudesta. Aimesta olisi luontevaa, että poika hoitaisi metsäpuolen ja hän voisi hiukan keventää omaa työtaakkaansa keskittymällä paperipuoleen. Aिमolla on yhteinen konehalli veljensä kanssa ja yksi kuljettajista on hänen serkkunsa.

Markon isä aloitti urakoinnin serkkunsa kanssa, mutta yhteinen yrittäminen loppui jo ensimmäisen vuoden jälkeen. Marko aloitti yrityksessä vakituisesti vuonna

1980, mutta oli jo kouluajana ajanut koneita. Yrityksen sukupolvenvaihdosta on virallisesti tekemättä, vaikka Marko on jo vuosikaudet käytännössä johtanut yritystä. Hänen vanhempansa ovat edelleen mukana yrityksen toiminnassa ja Markon vaimon hoitaa yrityksen toimistoa. Markon aikana yritys on kasvanut yhdeksi alueensa suurimmista metsäkoneyrityksistä, ja toteaa, ettei hänen isänsä olisi koskaan laajentanut yritystä yhtä koneketjua suuremmaksi.

”Ajokonetta (isä) pystyy ajamaan ja autoa pystyy ajamaan ja semmonen leka- ja rautakankiremontti onnistuu. Mutta ei muu.” (Marko)

Raunon ja hän veljensä yrityksessä oli alun perin mukana kolmaskin veli, mutta hän siirtyi muihin tehtäviin jo parikymmentä vuotta sitten. Haastattelun aikaan heille oli sesonkiaikoina töitä reilusti yhdelle miehelle mutta niukahkosti kahdelle. He ovat päättäneet jatkaa kuitenkin urakointia toistaiseksi, vaikka sen tulevaisuuden näkymät ovatkin heikot. Yritykselle ei ole jatkajaa ja senkään sen takia toiminnan kehittämiseen ei ole panostettu.

Veikon mukaan koko hänen perheensä on tavalla tai toisella mukana yrityksessä. Toinen hänen pojistaan toimii kuljettajana ja toinen hoitaa oma työnsä ohessa esimerkiksi tietotekniikan kehittämistä. Veikolla on vielä yrityksen hallinta vahvasti käsissään eikä hän näe, että lähitulevaisuudessa vielä olisi syytä sukupolvenvaihdokseen. Hän kuitenkin uskoo, että haastattelun aikaan vähän yli kolmikymppiset pojat tulevat aikanaan ottamaan yrityksen hoitoonsa.

Heikki asuu kotitilallaan, jolla vielä 1970-luvulla hänen vanhempansa harjoittivat maataloutta. Heikin vaimo työskenteli aikoinaan kodin ulkopuolella, mutta jäi hakkuukoneen hankinnan jälkeen kotiin ja hoitaa yrityksen palkanlaskennan, tarvikkeiden hankintaa ja talousasioita. Yrityksen pitkäaikainen luottokuljettaja on vaimon veli. Perheen tyttäret toimivat muissa ammateissa, joten yritykselle ei löydy jatkajaa perhepiiristä. Sukupolvenvaihdos ei vielä ole ajankohtainen, mutta Heikin mielestä sitä tulisi suunnitella ajoissa, ettei joudu pakkoratkaisuihin.

Lauri aloitti yritystoiminnan yhdessä serkkunsa kanssa, mutta viiden vuoden jälkeen yhteisyritys purettiin.

”No, siinä oli vähän sellasta lyhytvetoisuutta, ettei se jaksanut ihan joka aamu lähteä. Siihen sitten lappas vierasta kuskia, että siitä ei sitten oikein

tullut siitä hommasta mitään. Ei siinä sitten auttanut. Täyty sitten jommankumman jäädä pois.” (Lauri)

Tämän jälkeen Lauri värväsi velipuolensa kuljettajaksi lupaamalla tälle osuuden ajotaksasta.

”Se ei ollut ennen tehnyt tota hommaa aikasemmin, mutta sitten kyllä kun se tuolla mettässä aikansa ryömii, niin kyllä se siihen oppii sitten. Että sehän ajoi sitten monta vuotta sitä sitten.” (Lauri)

Laurilla ei ole jatkajaa yritykselle eikä eläkkeelle jäänti ole vielä ajankohtainen. Hän arvelee jatkavansa yrittämistä kitkuttamalla päivän kerrallaan ja myyvänsä yrityksen sitten aikanaan.

Erkki puolestaan pohti, keskittyykö maatalouteen vai jatkaako hakkuu-urakointia maanviljelyksen ohessa. Haastattelun aikaan hänen koneensa oli sen verran hyvässä kunnossa, että sillä pärjää vielä jonkun aikaa. Hänellä ei ole omaa perhettä. Erkin vanhemmat ovat tarvittaessa auttaneet maatilan töissä, mikä on osaltaan helpottanut kahden työn yhteensovittamista.

Paavon isä ajoi traktorilla puuta. Paavo aloitti isänsä kaverina puunajon. Itsenäisen urakoinnin hän aloitti yhdessä edesmenneen veljensä kanssa. Hän ei pidä itseään minään ikäloppuna ja arvelee jatkavansa yritystoimintaa työuransa loppuun. Hän toteaa, ettei hänen aikansa toisen renkinä kuluisi, kun on ikänsä tottunut omiaan tekemään. Jatkajan löytyminen perhepiiristä vaikuttaa epävarmalta.

Risto johti perheyritystä, jossa hänen lisäksi työskentelivät hänen kaksi veljeään, sisar ja pari kolmannen polven edustajaa. Lisäksi Riston eläkkeellä oleva setä auttoi toisinaan koneiden siirroissa. Risto toteaa, että he ovat pystyneet hoitamaan asioita sovussa. Riston äidin mukaan perheen isä oli vahva persoona ja temperamentiltaan tulinen. Vanhimmat pojat osasivat luovia isänsä kanssa, mutta nuorimman poikansa kanssa hän otti joskus yhteen.

”Erään kerran ne tulla jolkutteli kyllä metästä päin kun ei ollut kumpikaan periksi antanut. Mutta ei siinä mittään huonoo kun sen oppi tuntemaan. Mutta voi hirvee mitä ilimoo piti. Niinkun nämä kuskit sanoo, että sen kun selkänsä käänsi niin, se ei sen pidemmältä muistanut. Mutta kun se oppi tuntemaan ja

tietämään niin väljensi. Mutta se oli semmonen oma persoonansa.” (Riston äiti)

Sukupolvenvaihdoksen yhteydessä vanhemmille turvattiin taloudellisesti kohtuullinen elämä. Vanhemmille kertyneet eläkkeet olivat varsin vaatimattomat. Riston isä ei enää sairautensa vuoksi kyennyt seuraamaan yrityksen toimintaa, mutta äiti seurasi edelleen yrityksen toimintaa ja eli hengessä mukana.

Yhdistystoimintaa ja yhteydenpitoa

Työsuhdeurakoinnin aikaan koneyrittäjillä ei ollut tarvetta eikä mahdollisuuttakaan liiketoimintaan liittyvään yhteistyöhön. Koneyrittäjien liitto oli keskeinen foorumi, jolla yksinään yrittävät urakoitsijat kohtasivat toisiaan ja solmivat tuttavuussuhteita toisiin alan yrittäjiin. Liitto ja sen alueyhdistykset järjestivät koulutusta ja kokosivat yrittäjiä vapaa-ajan toimintaan.

Vaikka liiton merkitys ammattikunnan järjestäytymisessä ja yrittäjäidentiteetin muotoutumisessa oli keskeinen, oli liitto yrittäjille 1990-luvun alkuun saakka korostetusti ”taksaliitto”. Liiton rooli ja yrittäjien suhde liittoon muuttuivat ratkaisevasti, kun alalla luovuttiin valtakunnallisista tavoitesopimuksista.

”Olen jäsenmaksua maksanut. Kyllähän se määrätyllä lailla se rooli heikkeni aika paljon, kun se taksasysteemi meni. Mutta kyllä mä nyt niissä joissakin tällaisissä koulutuspäivissä ja muissa tämmösissä tapahtumissa oon käynyt, niin kyllä sieltä aina jotakin tämmösiä mahdollisuuksia ja ideoita ja muuta löytyy.” (Erkki)

Erkistä on tärkeää, että yrittäjiä edustaa liitto, joka pyrkii vaikuttamaan päättäjiin ja yleiseen mielipiteeseen sekä ymmärtää lainsäädännön kiemurat. Lisäksi liiton neuvottelemat polttoaine- ja muut alennukset ovat tuoneet jäsenmaksua takaisin.

Lauri ei ole viitsinyt liitosta poiskaan jäädä, vaikka hänen mielestään *”valtakunnallisen taksahomman mentyä toiminta on ollut aika hampaatonta hommaa”*. Yhdistyksen kokouksissa hän kertoo käyneensä joitakin kertoja, mutta kun siellä puhuttiin, ettei töillä kannata itseään väsyttää, hän lakkasi käymästä.

Paavo mielestä yrittäjät olisivat kuin orpoja piruja merellä, jos kukaan ei ajaisi heidän etujaan. Taksasopimisen jälkeen liiton merkitys on hänen mukaansa tiedottamisessa, yhteyksissä toisiin yrittäjiin sekä valtakunnallisessa vaikuttamisessa.

”Me on vielä ainahi toistaseksi katottu että se 5000-6000 (markkaa), mikä siihen mennöö, että se ei vielä meitä konkurssiin vie. Se lehti mikä tuloo - tulooko se 12 kertaa vuojessa - sille tulloo hintaa sille lehelle, mutta muuten en minä oisi sitä lopettamassa. Oma virkansa sillä on ja tiedottajana ja kouluttajana sillä on merkitystä.” (Paavo)

Aimo toteaa, että pieni ala tarvitsee oman puolustajansa kotimaisen ja EU-lainsäädännön seuraamiseen. Esimerkkinä liiton saavutuksista hän mainitsee neuvottelujen avulla saavutetun kuljettajien työaikojen joustavan tasausjärjestelmän. Liitto on myös tuottanut laatujärjestelmäpalveluja yrittäjille ja ollut kehittämässä alalle sopivaa kustannuslaskentaohjelmaa. Heikin mukaan liiton kaikki toiminta ei välittömästi näy yrittäjälle, mutta seuraamalla lehtiä ja liiton tiedotteita huomaa, mitä kaikkea liitto tekee alan hyväksi.

Raunolle toisten yrittäjien tapaaminen ja kokouksiin liittyvä virkistäytyminen ovat yksi peruste kuulua liittoon. Taunon mielestä liiton rooli oikeastaan loppui lähes tyystin, kun sopimuskäytäntö muuttui. Sen jälkeen ei sieltä ole oikein mitään apuja tullut. Ristolle toimiminen alueyhdistyksen hallituksessa ja muiden hallituksen jäsenten kanssa käydyt keskustelut ovat tärkeitä.

Marko kuvaa, miten EU-säädösten muutos olisi johtanut kuljetusautojen vaihtamiseen puoliperävaunuyhdistelmiin. Liitto sai estettyä ns. lavettipakon metsäkoneiden osalta. Tapaus osoittaa, että koneyrittäjät tarvitsevat vahvan etujärjestön. Marko ei pidä tärkeänä, saako yrittäjä suoranaista vastinetta jäsenmaksulleen. Yrittäjien pitää olla mukana vaikuttamassa ja kehittämässä alaa.

Vaikka yrittäjien välinen tuotannollinen yhteistyö on ollut vähäistä, he ovat harjoittaneet muun tyyppistä yhteistyötä.

”Kyllä se aika pinnallista se yhteistyö on minusta toisten yrittäjien kanssa. Vaan kun se tuloo sen nimenpanoaika, niin kyllä se vaan sillä lailla tahtoo olla, että se on ommoo tulloo.” (Kyösti)

Paavo on tarjonnut töitä iäkkäälle ajokoneyrittäjälle, joka olisi muuten joutunut lopettamaan metsurihakkuiden hiipuessä. Paavon kuljettaja on jopa ajanut toisen yrittäjän konetta omistajan potiessa selkäänsä. Erkillä on kiinteää yhteistyötä metsätraktoriyrittäjän kanssa, joka ajaa Erkin hakkaamia puita. Raunon yrityksellä ei ole edellytyksiä hankkia omaa kuljetusautoa, joten he ovat käyttäneet siirtoihin toisen koneyrittäjän kuljetusautoa. Paavo on tehnyt parannuksia koneisiin yhteistyössä toisen samanlaisia koneita omistavan yrittäjän kanssa.

Jonkin verran yrittäjät soittelevat toisilleen ja keskustelevat esimerkiksi hakkuuohjeiden ja sopimusrakenteen muutosten vaikutuksesta yritystoiminnan kannattavuuteen. Yksi yrittäjistä kertoo tehneensä jonain vuonna sopimuksen yhtiön kanssa ensimmäisenä alueellaan ja keskustelleensa siitä toisen yrittäjän kanssa.

Aimon mukaan ei yrittäjien välillä ole mitään syömismentaliteettia ja yleisesti ottaen yrittäjien välit ovat hyvät. Hän on esittänyt joskus yrittäjien yhteisrenkaan perustamista, mutta se ei ole ottanut tulta yrittäjien keskuudessa. Metsäfirmat karsastavat ajatusta, koska pelkäävät yrittäjien saavan näin liikaa valtaa.

”Siihen markkapuoleenkin pystyy sillain vaikuttaa, jos miehet pysyy sen takana, mitä me yhdessä sovitaan tuolla isommissa kokouksissa. Mutta mä paha pelkään, että se ei se markkapuoli tule, ennen kuin miehet ryhdistäytyy ja sukupolvi jonkun verran vaihtuu.” (Aimo)

Nykyisin jo melkein yrittäjänä pitävät

Monet metsäkoneyrittäjistä kokivat, etteivät he ole viranomaisten, yritystukien ja julkisuuden suhteen samassa asemassa kuin muut yrittäjät. Arto kertoo, että eräässä tilaisuudessa Kehitysaluerahaston edustaja totesi, ettei koneyrittämiseen ole mahdollisuutta saada Keran yritysrahoitusta.

”Ei siten, että minä niitä kaipaisin. Minä olen sitä mieltä, että kaikilta yrityksiltä pitäisi kaikki valtion tukiaiset viedä helvettiin. ... Sitä on tietyn tyyppisiä yrityksiä ja samoten yrittäjiä, niin perkele ne pumppaa yhteiskunnalta kaiken maailman tukiaisia. Ainut mitä tässä ois ajatellu, että ois henkisesti edes ollu mukava, että ois joku muukin ollu mukana

ajattelemassa tätä hommaa niin just tällöisiä korkotukiaisia ja takuita tai muita niin, mutta ei helevetti, eihän täällä mettäpulgussa. Se ainoa tukiainen, mitä yhteiskunnalta on saatu lapsilisät ja nekin voin maksaa takaisin jos siitä on kiinni.” (Arto)

Arto kertoo, että heidän ollessaan nuori pari, he suunnittelivat omakotitalon rakentamista. Yritystoiminta oli tuolloin vielä pientä, joten he olisivat mielestään täyttäneet Arava-ehdot. Kunta kuitenkin katsoi, ettei yrittäjälle voitu edes myöntää Arava-tonttia. Arto vei yrityksen tilinpäätöksen asuntotoimistoon ja selitti, mikä on yritystoiminnan liikevaihtoa ja mikä omaa tuloa. Arto kiihtyy kertoessaan, kuinka hänen olisi pitänyt jättää sinne kaikki yrityksen paperit. *”Minä nykäsin paperit pois ja sen jälkeen en oo asioinut, saatana. Semmosta se on se suhtautuminen”.*

Marko puolestaan ei saanut yrityksen hallin rakentamiseen mitään tukea. Kunnalta sai sentään ostaa tontin, joka sekin oli suomaata ja vaati täyttömaata kymmenien tuhansien markkojen edestä. Vaikka hän on paikallisesti merkittävä työnantaja, ei metsäalan yrittäjällä ole mahdollisuutta saada edes työllistämistukea nuoren työttömän palkkaukseen. Sen sijaan Markoa ihmetyttää joidenkin muiden alojen yrittäjien toiminta ja tukeminen.

”Kun sitten joku tuommonen naapuri joka tekkee tuossa noita ilmastointiputkia niin, se perkele ei ikinä maksa sähkölaskuja eikä kaukolämpölaskuja eikä mitään ja se kun toimii vaan. Kunta antaa ne anteeksi. Kun ne ei vain maksa. Nämä ilmoittaa, että ei rahhaa. Hyö lopettaa yritystoiminnan ja luopuu kaikesta kun ei rahhoo niin kunta antaa ne sitten anteeksi. Toisella puolen tuossa autohajottamalla ne perkele joka toinen viikko käy katkasemassa lämpöjä ja sähköjä ja joka toinen viikko pistämässä niitä uudelleen. Ja eikun vain yritetään.” (Marko)

Paavon mukaan metsäkoneyrittäjät ja puutavara-autoilijat ovat olleet pitäjän varhimmat yrittäjät. Molempien on ollut aina pakko pyörittää yritystoimintaa omillaan. Hänellä on aina ollut ulkopuolisia työntekijöitä ja muutkin metsäalan yrittäjät ovat olleet aina myös työllistäviä. Paikkakunnan muuta yritystoimintaa hän ihmettelee.

”Tuolla kun näkköö ja kuunteloo tuota hommaa niin kyllä melko lailla ne poukkoiloo ja pellautuu niijen kansa ja sähkötki niillä on puolilla siinä hallissa maksamata, melkein kaikilla, ei ne maksa niitäkää. Ei niitä panna pakkoperintään. No siellä on kymmeniä, jopa satoja miljoonia pantu sinne (laskettelukeskukseen). No on se kolme konkurssia ainahi tehnyt ja niitähän on niitä mökintekijöitä mennyt konkurssiin ja pakkohuutokaupassa on ollu. Sinne on pumpattu kyllä rahavaroja satoja miljoonia kyllä kaikkiaan.” (Paavo)

Kyöstillä on huonoja kokemuksia viranomaisista yritystoiminnan alkutaipaleelta. Yrittäminen uhkasi loppua jo yrityksen verotunnuksen saantiin, koska verottaja ei hyväksynyt ehdotettua yhtiömuotoa. Verotoimistosta tuli ilmoitus, että yritys jatkaa yhtymänä kuten aiemminkin, koska se ei harjoita liiketoimintaa.

”Minä sitten menin sen paperin kanssa, poksautin sille akalle etteen, että miksikä sinä minua luulet. Että tuommosen paperin laitat mulle, eikä mitään selitystä, että miksi ei muka harjoita liiketoimintaa. Se sanoi, että hän ei, että se on tuo osastopäällikkö. ...Heidän mielestään se ei harjoita, se teidän yritys, liiketaloutta. Mä sanoin, että no selvä. Että tähän mä en kyllä nimeeni paa. Lähin pois. Menin tilitoimistoon ja sanoin siellä sitten, että se sanoi sillä tavalla, että en harjoita liiketaloutta. No älähän mitään, myö sitten väsättiin vaan valitus siihen. ... jos ei se nyt vielä näytä sitä liiketaloutta harjoittavan, mutta kun tällä on tämmönen sahaustoiminta ja kaikki on suunniteltu, niin onhan se sitten kumma, jos ei rupee jo näyttämään. Ja sillä on vasta nyt aloitus siitä hommasta. Ja niin me saatiin lautakunta uskomaan, että kyllä se varmaan harjottaa liiketoimintaa.” (Kyösti)

Markon kaveri, yritysjohtajana toiminut ekonomi, oli kerran kysynyt, että mitä muuta metsäkoneyrittäjän pitää tehdä kuin ajaa koneella. Markon mielestä lausunto kuvaa yleistä käsitystä koneyrittämisestä. Taustalla on vanha käsitys alasta työsuhdeurakointina, mistä syystä alaa ei ole mielletty samanlaiseksi yrittämiseksi kuin muilla aloilla. Markon mukaan monet yrittäjätkin vähättelevät omaa yritystoimintaansa. Yrittäjien pitäisikin tiedostaa, ettei puunkorjuuta pysty muut hoitamaan ja sitä kautta kasvattaa itsetuntoaan.

Arto mukaan yrittäjäjoukon harventuminen ja yrityskoon kasvu ovat osaltaan vaikuttaneet siihen, että suhtautuminen on myönteisempää kuin 1980-luvulla. Pankit jopa kilpailevat siitä, että saavat rahoittaa koneyrityksiä. 15 vuotta aiemmin eivät edes yrittäjinä pitäneet, vaikka silloinkin yrittäjä kantoi itse vastuun yrityksestään.

”Jos tulevaisuudennäkymät vielä kymmenen vuotta pistetään eteenpäin, niin meidän arvostus yrittäjinä tulee muuttumaan paljon. Rahottajan silmissä on jo muuttunut, sillä meitä on helevetin vähän, jotka ne saanut rahottaja silmilleen, ne on ylleensä aina pitäneet, että vakuuksia on ollut, että jotka on lopettaneet niin ei ole mennyt pankin piikkiin. Täällä on vähempi niitä huijareita. Niin, täällä kun joutuu töitä tekemään.” (Arto)

Aimokin on sitä mieltä, että alaa ei vieläkään tunneta. Esimerkiksi rahoitusyhtiöt ovat vasta 1990-luvulla huomanneet, että koneyritysten toiminnassa liikkuu suuret määrät rahaa. Hän ihmettelee tietämättömyyttä ja jopa metsäyhtiöiden asenteita.

”Ihmeen ulkona on muun, yleensä yhteiskunnan koneistosta, koneyrittäjän homma. Ne ajattelee vaan, että kuljettaja, ne ei tajua, että yrittäjäyys kokonaisuudessaan. ... että koneyrittäjäyys on muutakin kuin se pelkkä kuskin homma. Ne ei sillai sitä niinku ymmärrä, ne vaan kuvittelee, että se on firman kone. Ne ei tajua, että sä oot oikee yrittäjä. Niin se on sama kun Enso tässä joku vuosi sitten puhui, että meidän kaikissa koneissa on nyt näin ja näin. Mutta se tarkoitti yrittäjien koneita.” (Aimo)

Paavo on havainnut, että pienellä paikkakunnalla menestyvää yrittäjää kohtaan tunnetaan kateutta. *”Jos pikkusenkaa näyttää että ruppeet nousemmaan velkakuopasta poekkeen niin se heti katteus iskee. Vaikka tämä ei nyt mikkää kultakaivos oo.”* Kateutta on jopa metsäteollisuuden toimihenkilöiden keskuudessa, joiden luulisi tietävän yrittäjän työn kovuuden. Paavo on toisella koneellaan hakannut toiselle firmalle, mikä on herättänyt paikallisessa toimihenkilössä kateutta ja vihjailuja.

”Ite tämä korkee johto ei oo puhunu mittää, tämä (paikallinen) mies mikä tuolla, ensinnähi siihen on iskeny katteus kovasti. Se on hirveän katteellinen. ... Kyllä se vissiinnii luuloo, että helepolla tästä rahaa saa ja kuitennii kun

minä oon nyt tuolla hakannu paljo ja tietää minun luonteen ja tietää että minulta tuo homma jollain tavalla käy.” (Paavo)

Arto kertoo tarinan, joka hänen mukaansa kuvaa hyvin asenteita yrittäjiä kohtaan. Valtakunnallisella metsäviikolla oli ohjelmassa metsäkonevalmistajan iltatilaisuus. Hän päätti toisen yrittäjän kanssa osallistua tilaisuuteen.

”Illalla lähettiin, että perkele katotaan, ajavatko meidät pihalle sieltä kokkareilta. Eivät ajaneet, saatana. Ja tuota siellä minä rupesin mesoamaan pikkukaljoissa tehtaan edustajalle, että katopa perkele tätä porukkaa ympärillä. Sano, että täällähän on miehiä. No niin, moniko nuista on ostanut sinulta mehtäkonneen. Se näytti, että työ kaksi. Minä että minkä takia meitä ei ole täällä enempi.” (Arto)

Tilanne muuttui tuon jälkeen ja metsäviikolle on vuosittain osallistunut kymmeniä koneyrittäjiä. Arton mukaan he näkivät jo ensimmäisellä kerralla, että tilaisuudesta voisi muodostua vapaamuotoinen keskustelufoorumi, jossa yrittäjäkentän ääni voi välittyä metsäosaston yläpään herroille.

Marko on vakuuttunut, että tulevaisuudessakin puunhankinta hoidetaan yrittäjävetoisesti. Yhden koneen yrittäjät tulevat häviämään ja yrityskoko tulee kasvamaan. Hän onkin puoli leikillään heittänyt toiselle saman pitäjän yrittäjälle ajatuksen, että viiden vuoden päästä he hoitavat puunkorjuuta yhteistyönä. Marko uskoo, että yrittäjien yhteistoiminta tulee lähivuosina yleistymään puunhankinnassa.

Marko kertoo, että Metsähallituksen kilpailutus 1990-luvun alkuvuosina johti siihen, että alalle tuli uusia yrittäjiä, jotka tarjoushuumassa kasvattivat yrityskokoaan, hankkivat koneketjuja ja rekrytoivat kokemattonta henkilöstöä. Osa näistä yrityksistä epäonnistui kokeillussaan.

”Jos tämmönen kulttuuri romutetaan ja tämmöset yritykset ajetaan alas ja miehet lähtee muihin hommiin, niin vähän päästä kysellään että kuka ne oikein ne puut tekis. Että kyllä minun kanta on, että eivät (teollisuuden puolella) varmasti tajua sitä todellista laitaa siitä osaamisesta.” (Marko)

Artokin arvelee, ettei alalle ole kovinkaan helppo löytää uusia yrittäjiä. Jo rahoitus muodostaa esteen. Yrittäjille on vuosien saatossa kertynyt ammattitaito, jota ei ihan hetkessä korvata.

”Voi olla, että saavat jonkun pöljän vipuun. Eihän se mittää jos onnistuu, mutta sen sanon, että se jolla on se kytö siihen yrittämiseen niin, ei sen tarte kurseja käyvä, se on ruvennu yrittämään jossain vaiheessa. Se pitää olla vähän geeneissä se homma. Mutta jos sitä lähetään tekemään kun vieraan työtä niin ei se tule onnistumaan.” (Arto)

Yrittäjien haastatteluissa metsäteollisuuden keskittyminen näkyy selkeänä käännekohta. Yrittäjät kokivat, että fuusioiden jälkeen metsäyhtiöiden johtamiskäytännöt ovat koventuneet ja paikallisten toimihenkilöiden päätösvalta on kaventunut. Yrityskohtaiseen sopimiseen siirtyminen muutti alan toimintakulttuuria. Tosin yhteistoiminta paikallistasolle sujuu edelleen joustavasti.

Yrittäjien puheessa perhe ja lähipiiri liittyvät kiinteästi yrittämiseen. On tavallista, että yrityksen toiminnassa on mukana lähisukulaisia ja kahden sukupolven edustajia. Perhe on useimmille yrittäjälle keskeinen tuki ja voimavara, johon he usein viittaavat puheessaan. Yrityksen tulevaisuuden pohdinnoissa mahdollisen jatkajan löytyminen omasta piiristä näyttää vaikuttavan kehittämisen intensiteettiin.

Useimmille yrittäjille oman liiton kautta toisiin yrittäjiin muodostuneet kontaktit ja tapaamiset liiton järjestämissä tilaisuuksissa ovat merkittävä osa ammatti-identiteettiä. Vaikka liiton rooli väheni, kun se enää ollut taksasopimuksen osapuoli, yrittäjät pitivät tärkeänä, että joku ajaa heidän etujaan yhteiskunnassa. Yrittäjillä ei ole juurikaan tuotannollista yhteistyötä, vaan yhteistoiminta oli enemminkin kokemusten vaihtoa ja toisten auttamista.

Alan arvostus yritystoimintana oli yrittäjien mielestä ollut aiemmin varsin heikko. Koneyrittäjiä ei ole monissa viranomaistoiminnoissa tai yritystuissa rinnastettu muihin yrittäjiin. Jotkut heistä kommentoivat aika kipakasti eräiden muiden alojen yrittäjien suosimista kuntien ja rahoittajien taholta. Siitä yrittäjät olivat ylpeitä, ettei alan yrityksiä ole juuri olenkaan kaatunut rahoittajien syliin. Monet yrittäjät olivat sitä mieltä, että yleinen arvostus on nousussa.

14. Metsäkoneyrittäjien 2000-luku

Vuosituhaten vaihteen jälkeen metsäyhtiöt ja Metsähallitus uudistivat puunhankintastrategiaansa. Strateginen käänne koski erityisesti suhdetta kone- ja kuljetusyrityksiin. Aiempi toimintatapa, jossa puunkorjuusta ja autokuljetuksesta huolehti runsas joukko pienehköjä yrityksiä, hylättiin. Uuden alihankintastrategian tavoitteena on ostaa kaukokuljetus, puunkorjuu ja muut työmuodot aiempaa suurempina kokonaisuuksina alihankkijoina toimivilta yrittäjiltä. Mallin mukaista toimintaa ryhdyttiin kutsumaan ”laajavastuiseksi yrittäjyydeksi”. Yhtiöstä riippuen nimitetään sopimusyrittäjiä joko alue-, avain- tai tähtiyrittäjäksi. Käytännössä tämä tarkoittaa, että yhtiöt tekevät sopimuksia entistä harvempien yrittäjien kanssa, joiden odotetaan monipuolistavan toimintaansa ja tarvittaessa ostavan osan volyymistaan alihankintana alan pienemmiltä yrittäjiltä.

Tässä luvussa lähestytään metsäteollisuuden alihankinnan strategista käännettä yrittäjien kokemusten kautta. Luku perustuu vuonna 1998 haastateltujen yrittäjien uudelleen haastatteluihin, jotka tehtiin puhelimitse vuonna 2010. Joitakin niistä täydensin vielä kasvokkain käydyillä vapaamuotoisilla keskusteluilla.

Tässä luvussa kerrotaan, miten yrittäjät ovat kokeneet koneyrittämisen toimintamallin muutokset 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä ja millaisia ratkaisuja he ovat tehneet omassa yritystoiminnassaan. Ensin tarkastellaan kunkin yrittäjän omaan yritystoimintaan liittyviä ratkaisuja. Sitten yrittäjät kuvailevat koneurakoinnin keskittymisen vaikutuksia metsäteollisuuden ja koneyrittäjien väliseen suhteeseen. Lopuksi yrittäjät arvioivat henkilökohtaisia, yrityksensä ja koneyrittämisen tulevaisuuden näkymiä.

14.1 Yritystoiminnan muutokset - kasvua, lopetuksia ja uusia linjauksia

Runsaan kymmenen vuoden aikana on kaikkien 12 yrittäjän yritystoiminnassa tapahtunut olennaisia muutoksia. Viisi yrittäjistä oli kasvattanut liiketoimintansa volyymia ja laajentanut toimintaansa uusiin työmuotoihin. Toimintaansa kasvattaneilla yrityksillä oli laajavastuinen tai sitä vastaava sopimus jonkin urakanantajan kanssa. Yksi yrittäjistä jatkoi urakointia lähes entisessä laajuudessa ja yksi oli radikaalisti supistanut yritystoimintaansa. Haastatelluista viisi on lopettanut metsäkoneurakoinnin. Heistä kaksi on vaihtanut toimialaa, kaksi on myynyt yrityksensä ja yksi joutui luopumaan yrityksestään sairauden takia. Yrittäjistä kuusi on joko eläkkeellä tai osaeläkkeellä. Osa eläkeläisistä on edelleen ainakin jossain määrin mukana yrityksen toiminnassa.

Yritystoimintaansa laajentaneille Aimolle, Artolle, Markolle, Paavolle ja Veikolle oli yhteistä laajavastuinen toimintatapa. Yhteistä oli myös se, että heidän yrityksissään työskenteli omaan perhepiiriin kuuluvia yritystä jatkavia henkilöitä.

Aimon yritys korjaa puuta neljällä korjuuketjulla, joista kaksi on yrityksen omaa ja kaksi ostetaan alihankintana. Aimo hoitaa edelleen yrityksen ”paperihommat”, mutta on siirtänyt aiempien pohdintojensa mukaisesti metsäpään operatiivisen vastuun pojalleen. Aimo arveli, että sukupolvenvaihdos tehdään lähivuosina.

Arton yritys on urakoinut runsaalla kymmenellä koneella. Viime vuosina yritys on työllistänyt enimmillään kolmisenkymmentä henkilöä. Arto itse on keskittynyt yrityksen pyörittämiseen, joka käsittää toimistotyötä, tuotannon ohjausta ja tarvittaessa myös koneiden siirtoa työmaalta toiselle. Hänen kaksi poikaansa on mukana yrityksen toiminnassa; *”en niitä patistellut mutta samoin kuin itsekin aikoinaan, ne vaan tuli mukaan”*. Oman kaluston lisäksi yritys ostaa alihankintana parin kolmen hakkuuketjun työt. Yrityksen toiminta on laajentunut energiapuun korjuuseen ja muihin metsätalouden konetöihin.

Markon yrityksessä tehtiin sukupolvenvaihdos vuosituhannen vaihteessa eikä hänen isänsä ole enää muutamaan vuoteen ole osallistunut yrityksen toimintaan. Yrityksellä on käytössään kuusi korjuuketjua, kolme puutavara-autoa ja yksi energiapuun korjuuseen soveltuva kone. Yritys ostaa osan palveluista alihankkijana

toimivalta yritykseltä. Yritys työllistää noin 25 henkeä. Sopimussuhde edellisen haastattelun aikaisen metsäyhtiön kanssa on päättynyt. Yritys toimittaa puuta kannolta jalostuspaikalle yhteistyössä metsänhoitoyhdistysten hankintapalvelun kanssa ja urakoi yhdelle suurelle urakanantajalle.

Muista yritystään kasvattaneista poiketen Paavo ei käytä alihankkijoita, vaan operoi kolmella omalla korjuuketjulla ja korjaa energiapuuta sitä varten hankkimallaan kalustolla. Henkilöstöä on enimmillään ollut hakkuukautena 15 miestä. Paavo ei enää viime vuosina ole itse ajanut konetta kuin satunnaisesti vaan on keskittynyt tuotannon mahdollisimman tehokkaaseen pyörittämiseen.

Veikko on jo ollut virallisesti useita vuosia eläkkeellä, mutta osallistuu edelleen aktiivisesti yrityksen johtamiseen. Hän ei kuitenkaan osallistu päivittäiseen työskentelyyn, vaan sitä johtaa toimitusjohtajana toimiva metsätalousinsinööri. Veikon poika työskentelee yrityksessä päätoimisesti ja toinen poika osa-aikaisesti. Veikko mainitsee, että yrityksessä työskentelee kolme insinööriä. Yritys korjaa puuta seitsemällä omalla ketjulla ja käyttää lisäksi muutaman alihankkijan palveluja. Lisäksi yritys korjaa energiapuuta ja urakoi metsämaan muokkausta ja maanrakennustöitä. Pääurakanantajan lisäksi yritys on tehnyt töitä useille eri tilaajille. Yrityksen henkilöstövahvuus on ollut noin 30. Monipuolisen konekannan ja useille asiakkaille myytyjen palvelujen ansiosta yritys ei ole juurikaan joutunut lomauttamaan henkilökuntaansa.

Kyöstin ja hänen veljensä yritys jakautui kahdeksi eri yritykseksi 1990-luvun lopulla. Kyöstin on jatkanut alkuperäistä yritystä yhdessä poikansa kanssa. Toiminta vastaa noin puolta aiemman yhteisen yrityksen toiminnasta. Yrityksellä on kaksi korjuuketjua ja äestyskone. Yritys on hakkuukautena työllistänyt viisi henkilöä. Kyösti hoitaa yrityksen johtamisen ja ajaa edelleen itse koneita. Maksamaansa vapaaehtoista eläkettä hän nostanut jo joitakin vuosia, muttei se ole vaikuttanut hänen työmääräänsä eikä työtahtiinsa. *"En ole kesälomaa ehtinyt pitämään 30 vuoteen, joten kai niitä on päiviä kertynyt"*. Yrityksellä ei ole vakituista sopimusta puunkorjuusta. Sen sijaan äestystöistä on useampivuotinen sopimus yhden asiakkaan kanssa. Kyösti on kuitenkin tyytyväinen, sillä yritykselle on vuosittain löytynyt työmaita. Työmaat ovat sijainneet laajalla alueella, joten kaukaisilla työmailla on turvauduttu vanhaan tapaan vaunumajoitukseen.

Risto kertoi jo 1990-luvun lopulla, että he olivat määrätietoisesti tervehdyttäneet yritystään ja vähentäneet ”pakkoa” jatkaa yritystoimintaa. Yrityksellä oli siten varaa kieltäytyä yhtiön tarjoamista kohtuuttomaksi katsomistaan sopimusehdoista ja toteuttaa 2000-luvun alkuvuosina yritystoiminnan alasajo. Viimeiseksi jääneiden sopimusneuvottelujen aikoihin metsäyhtiö oli juuri muuttanut organisaatiotaan ja neuvottelut käytiin uuden johdon alaisuudessa. Yhtiön neuvottelijat ilmoittivat, että taksoja alennetaan viisi prosenttia eikä siinä ole neuvottelun varaa. Risto ei suostunut alennukseen. Viime vaiheessa yhtiön neuvottelijat totesivat: *”ettehän te nyt kymmenen sentin takin lopeta pitkää sopimussuhdetta”*. Risto kertoi puolestaan ihmetelleensä sitä, että yrittäjän kanssa tingitään muutamia senttejä, mutta tukin kantohintaa voidaan nostaa samanaikaisesti 10–15 euroa kuutiolta. Yritys möi suurimman osan koneistaan ja toimitilansa. Itselle jätettiin vain yksi hyväkuntoinen metsätraktori ja yksi vanha ”varakone”. Risto on sen jälkeen tehnyt veljensä kanssa osavuotisesti aliurakointia toisille yrittäjille.

Heikki on eläkkeellä ja Rauno on siirtynyt ”eläkeputkeen”. Heikillä *”ei ole enää yrittäjän murheita, eikä puhelin hälytä illalla koneen siirtoon tai korjaukseen”*. Hän möi yrityksen pari vuotta sitten. Yrityskauppa syntyi varsin mutkattomasti, kun samalta paikkakunnalta oleva nuori mies teki asiassa aloitteen. Ostaja oli kuullut, että Heikki on harkinnut yrityksen myyntiä ja eläkkeelle siirtymistä. Yritys siirtyi uudelle omistajalle urakointisopimuksineen. Viimeisinä vuosina Heikillä ei ollut enää omaa sopimusta metsäyhtiön kanssa, vaan yritys toimi toisen yrittäjän alihankkijana. Heikki oli tyytyväinen tekemäänsä yrityskauppaan. Kuljettajat saivat jatkaa uudella omistajalla. Lisäksi kauppa osui hänen kannaltaan hyvään aikaan, juuri ennen puunkaupan tyrehtymistä vuonna 2008.

Raunon yrityksen työt vähenivät vuosituhanen vaihteen jälkeen entisestään. Hän lunasti veljensä osuuden yrityksestä ja jatkoi yksikseen joitakin vuosia isomman yrittäjän aliurakoitsijana. *”Kun ajohomma meni niin huonoksi 2005, että sitä olisi ollut tarjolla vain 4-5 kuukautta”*, Rauno luopui yrittämisestä. Hän oli tyytyväinen siihen, että koneelle löytyi ostaja. Hän itse siirtyi toiselle yrittäjälle kuljettajaksi, josta jäi työttömäksi puunkorjuun pysähtyessä vuoden 2009 alussa. Rauno on kuusissakymmenissä, joten hän toteaa liukuvansa sujuvasti ”eläkeputkeen”. Hänestä nelisenkymmentä vuotta metsäkonehommia on ihan riittävä työura.

Erkki, Lauri ja Tauno ovat haastattelujen välisenä aikana luopuneet metsäurakoinnista. Erkki lopetti hakkuu-urakoinnin 2000-luvun ensi vuosina. Lopettamisen syinä olivat töiden väheneminen laajavastuisten yrittäjien vallatessa alaa ja se, että vanha konekin olisi pitänyt modernisoida. Päätöstä joudutti sekin, että metsäurakointi maatilalla ohella rupesi tuntumaan liian raskaalta perheen perustamisen jälkeen. Luopumista helpotti, että hänen kanssaan työskennellyt ajokoneurakoitsija tarjoutui ostamaan koneen. Erkki on jatkanut koneurakointia tekemällä maatalouteen liittyviä konetoita lähiseudun viljelijöille. Lauri sairastui vakavasti 2000-luvun alussa ja möi kuormatraktorinsa yrittäjälle, jonka aliurakoitsijana oli toiminut. Hän menehtyi lyhyen sairauden jälkeen.

Taunon yritys luopui vuosituhannen alun vuosina puunkorjuusta ja keskittyi puunkorjuuseen liittyvien laitteiden ja koneiden tuotekehittelyyn ja valmistukseen. Taunon mukaan kyseessä oli *”pitkä prosessi, vuosituhannen vaihteessa päätettiin irrota pikku hiljaa, kun joku kiinnostui niin, heti myytiin kone ja työmaat yhdessä uudelle yrittäjälle”*. Tauno pitää ratkaisua oikeana. Yritys on saanut jalansijaa laitemarkkinoilla ja on pystynyt lamasta huolimatta tarjoamaan työtä koko 15 hengen työväelleen. Tauno epäilee, että jos olisi jatkettu koneurakointia, ei koko yritystä ehkä olisi olemassa. Tauno itse on ollut jo joitakin vuosia eläkkeellä ja yrityksen johto on siirtynyt hänen veljelleen ja tämän pojalle. Taunolla ei omien sanojensa mukaan ole enää välittömiä paineita ja puhelinkin soi yhä harvemmin. Hän ei kuitenkaan ole jäänyt joutilaaksi, vaan kehittää ”harrastuksenaan” uutta metsähakkeeseen perustuvaa energiantuotantomallia ja siihen tarvittavia laitteita.

14.2 Metsäteollisuuden ja koneyrittäjän yhteiselon muuttuvat muodot

Työsuhteurakoinnin päättymisen jälkeen on metsäteollisuuden ja koneyrittäjien välinen suhde on ollut jatkuvassa muutoksessa. Metsäyhtiöt ovat luopuneet työn johtamisesta ja siirtyneet prosessin ohjaukseen. Operatiivinen vastuu on sopimusyrittäjillä, joilla on entistä paremmat mahdollisuudet suunnitella työtään puukauppatilanteen sallimissa rajoissa. Arkisessa työssä muutos näkyy siten, etteivät metsätoimihenkilöt enää juurikaan käy työmailla. ”Korjuupomot” ovat

lopullisesti kadonneet ja heille aiemmin kuuluneet tehtävät ovat joko kadonneet tai yrittäjät huolehtivat niistä osana omaa toimintaansa. Leimikkotiedot ja korjuuohjeet toimitetaan yrittäjän tietokoneelle ja yrittäjä toteuttaa puunkorjuun saamiensa ohjeiden ja aikataulun mukaisesti.

”Teen työnjohtajan työt, en ole sairastanut johtotöitä, kohta 40 vuotta oon tehnyt vetäjän hommaa, se on luonnollinen lisä ja tietokoneenkin kanssa on pelattu parikymmentä vuotta – ei enää säikäytä nämä vehkeet.” (Paavo)

Yrittäjien mukaan yhteistyö metsäyhtiön toimihenkilöiden kanssa toimii hyvin. Asioista voidaan keskustella ja pulmatilanteista pystytään puhumaan suoraan, ja yleensä niihin löydetään yhteinen ratkaisu. Heikki kuitenkin koki, että ”yhtiö edelleen liian paljon saneli ja holhosi yrittäjää”. Joidenkin yrittäjien mukaan yrittäjävastuuseen perustuvasta toimintamallista huolimatta metsäyhtiössä on edelleen vanhakantaista suhtautumista yrittäjiin. Tämä tulee esille erityisesti sopimusneuvotteluissa sekä pyrkimyksenä rajoittaa yrittäjän toimintaa.

Metsäala on Markon mukaan seurannut yleistä trendiä, jossa asiakkaina toimivat suuryritykset pyrkivät ostamaan palveluntuottajilta aiempaa suurempia kokonaisuuksia. Yhden työläjin urakoinnin sijaan koneyrittäjien on pitänyt monipuolistaa toimintaansa. Uusina työmuotoina harjoitetaan esimerkiksi koneellista istutusta, kantojen nostoa, energiapuun korjuuta, maanmuokkausta ja erilaisia maanrakennustöitä. Monipuolistuminen on ollut edellytys sopimusyrittäjän asema säilyttämiselle. Toisaalta uudet työläjit ovat vähentäneet yksipuolista riippuvuutta puunkorjuusta ja tasanneet jossain määrin kausivaihteluja.

Siirtyminen laajojen urakointikokonaisuuksien ostoon on vähentänyt sopimusyrittäjien määrää. Osalle yrityksistä tämä on merkinnyt itsenäisen sopimusurakoitsijan aseman menettämistä. Metsäurakointiin on synnyttänyt sisäiset aliurakointimarkkinat. Alihankinnan kysyntää on synnyttänyt sopimusyrittäjien tarve kasvattaa konekapasiteettiaan ilman omia investointeja. Urakointipalvelujen tarjontaa on puolestaan lisännyt ilman sopimusta jääneiden yrittäjien vapaana oleva konekanta.

Haastatellut laajavastuuisesti toimivat yrittäjät käyttävät alihankkijoita ja ovat muutenkin hyödyntäneet muuttunutta markkinatilannetta. Suoran alihankinnan oston

lisäksi he ovat ostaneet koneita sopimuksetta jääneiltä yrittäjiltä sekä palkanneet entisiä yrittäjiä ja heidän kuljettajiaan yrityksiinsä. Jatkossa mahdollinen kasvu tullaan hoitamaan mieluummin alihankintana kuin hankkimalla lisää omia koneita.

Monille entisille sopimusurakoitsijoille on ollut asenteellisesti vaikeaa siirtyä toisen yrittäjän alihankkijaksi. Markon on kuitenkin vaikea ymmärtää kielteistä asennetta ja hän kysyikin, *”miten toisen yrittäjän alihankkijana olisi huonompi toimia kuin metsäfirman, en ymmärrä. On pääurakoitsijan hölmöyttä, jos ei ymmärrä alihankkijan arvoa”*. Yleensä alihankkijana toimiva yrittäjäkuljettaja joustaa ja kantaa vastuu työstä ja kalustostaan, joten hän on pääurakoitsijalle helpompi johdettava kuin palkkakuljettaja. Marko muistuttaa, että myös yrittäjän alihankkijana toimivan pitää osata käydä itseään koskevat sopimusneuvottelut.

Arton lähtökohta on, että aliurakoitsijoiden ketjuille järjestetään töitä ihan samalla tavalla kuin omillekin koneille. Aliurakoitsijat ovat hänen entisiä yrittäjiksi ryhtyneitä kuljettajiaan, joilla oli aiemmin oma sopimus metsäyhtiön kanssa. Arto pyrkii siihen, että aliurakoitsijat saavat keskittyä varsinaiseen työn tekoon ja pääurakoitsija hoitaa ohjauksen ja toimistotyöt, ja ottaa siitä myös korvauksen.

Heikki ehti toimia muutaman vuoden toisen yrittäjän alihankkijana ennen yrityksen myyntiä ja siirtymistään eläkkeelle. Omalla sopimuksella toimimisesta aliurakointi erosi siten, että pääurakoitsija asioi metsäyhtiön kanssa ja ohjasi aliurakoitsijaa. Taksatasoa alennettiin sovitulla kertoimella. Heikille jäi vaikutelma, että jossain määrin valikoidusti pääurakoitsija jakoi leimikoita omien koneiden ja aliurakoitsijan välillä. Erkki ei halunnut edes kokeilla aliurakoitsijana toimimista, koska epäili, että pienen koneen omistajana hän olisi saanut vain huonotuottoisimpia leimikoita. Rauno koki, että aliurakoitsijana hän oli jotenkin huonommassa osassa kuin omalla sopimuksella urakoidessaan.

Yrittäjien ja metsäteollisuuden välisen suhteen suurin ongelma on edelleen taksaneuvottelut. Neuvottelujen pohjana on metsäyhtiön ennalta asettamat taksatavoitteet, jotka ajetaan sopimukseen yrittäjien omia perusteluja liiemmin huomioimatta. Yksi yrittäjistä kertoo, että aluetason neuvottelijoille oli annettu niin tiukat raamit, ettei hän katsonut perustelluksi jatkaa neuvotteluja. Hän joutui toteamaan, että *”mitä sitä kannattaa neuvotella, jos teillä ei ole mahdollisuutta*

aitoon neuvotteluun – jätetään sitten neuvottelematta, kerätään paperit pois, hankkikaa varaa tai lopetetaan neuvottelut kokonaan”. Yrittäjästä tuntuu, ettei teollisuuden puolella ole edelleenkaan ymmärrystä yrittäjien kohtuullisia taksavaatimuksia kohtaan, vaan ”aina ollaan kiristämässä viimeistä senttiä”.

Laajavastuinen yrittäjäyys ei näytä parantaneen yrittäjien neuvotteluasemaa. Erityisesti tämä on tullut ilmi, kun yksi metsäyhtiöistä aloitti vuonna 2009 avoimen tarjouskilpailun puunkorjuusta ja muista metsäalan konetöistä. Tarjouskilpailu ei yrittäjien kokemuksen ja kilpailutuksesta saatujen tietojen mukaan vastaa avointa kilpailumenettelyä. *”Kilpailutus oli kaukana reilusta pelistä, väärä nimi, jos olisi ollut reilu peli, taksat olisivat nousseet. Nyt ilmoitettiin, ettei plus-merkkistä sopimusta ei tehdä, siinä on ovi, sopii lähteä kävelemään”.*

Yrittäjillä on käsitys, että tarjousmenettelyn ensimmäisellä kierroksella haettiin alinta mahdollista tarjousta, jonka pohjalta sitten käytiin korkeampia tarjouksia tehneiden yrittäjien kanssa neuvotteluja. Yrittäjistä olisi ollut kohtuullista, ettei tarjousten jättämisen jälkeen olisi avattu pyydettyjä urakointikokonaisuuksia. Nyt syntyi käsitys, että metsäyhtiö käytti hyväkseen vahvaa neuvotteluasemaansa. Se muutti olennaisesti tarjouksissa pyydettyjä määriä ja pystyi tässä vaiheessa pudottamaan tarjottuja taksoja. Yksi yrittäjä, joka ei itse osallistunut tarjouskilpailuun, luonnehti sitä toteamalla, että *”härskiys on ainut raja noissa neuvotteluissa, ei ole muuta rajaa”.*

Yhden yrittäjän mielestä tarjouskilpailu ajoittui metsäyhtiön kannalta hyvään aikaan. Heikon markkinatilanteen vuoksi yrittäjien kapasiteetti oli vajaakäytössä, mistä johtuen yrittäjät olivat erityisen huonossa neuvotteluasemassa. Monet suorastaan olivat pakkoraossa, kun koneille ja miehille piti saada töitä. Yrittäjillä oli näkemys kohtuullisesta taksatasosta, mutta kun heille selvisi, millä tasolla taksoista neuvoteltiin, he ihmettelivät, miten joku pystyy tekemään niin halvalla. Eräs yrittäjästä totesi sopimuksen tason olleen niin alhainen, että jos heidän tarjouksestaan yhden työläjin osalta ei olisi hyväksytty, *”olisin ajanut (kyseisen työläjin) kaluston hallin taakse ruostumaan”.*

Useat yrittäjät vertasivat käytyä tarjouskierrosta Metsähallituksen harjoittamaan tarjouskäytäntöön, jossa kilpailukykyisimmän tarjouksen tehnyt yritys saa urakat

esittämällään hinnalla. Yrittäjistä olisi kohtuullista noudattaa samoja pelisääntöjä myös metsäyhtiön ”vapaassa” tarjouskilpailussa. Menettely sai yhden yrittäjän ihmettelemään, että *”mistä yhtiö on oikein tällaisen kilpailutuksen kaavan löytänyt”*. Yrittäjät hyväksyvät markkinalähtöiseen hinnoittelun, mutta sen enempää kyseinen tarjouskilpailu kuin aiemmat sopimusneuvottelutkaan eivät täytä vaatimuksia aidosta kilpailusta ja sopimisesta.

Yrittäjien mukaan metsäteollisuus pyrkii rajoittamaan uusien toimijoiden tuloa puumarkkinoille. Yhtenä esimerkkinä tästä on joidenkin koneyrittäjiä perustaman energiapuuta hankkivan yhtiön kohtelu. Yrittäjät kertovat, että yksi metsäyhtiöistä on kirjannut yrittäjien sopimusehtoihin, ettei yrittäjä saa urakoida kyseiselle yhtiölle tai edes osallistua sen toimintaan. Toisen metsäyhtiön kerrotaan puolestaan viestittäneen yrittäjilleen, ettei omistaminen tai urakointi yrittäjien omistamalle yhtiölle ole suotavaa. Metsäyhtiöt eivät myöskään pidä suotavana, että yrittäjä palvelee useampaa ”herraa” samanaikaisesti, vaikka kasvaville koneyrityksille moniasiakkuus tarjoaisi mahdollisuuden kasvuun ja toiminnan kehittämiseen.

Huolimatta sopimusten keskittämisestä entistä harvemmille yrittäjille näyttää hyvän maineen omaavalle yritykselle löytyvän työmaita. Kyöstillä ei ole vakituista sopimusta puunkorjuusta, mutta joustavana ja luotettavana urakoitsijana hänen yrityksensä on löytänyt aina töitä. Edellisenä talvenakin häneltä pyydettiin tarjous tietystä hakkuumäärästä ja jättöpäivään seuraavana päivänä ilmoitettiin, että hakkuu pitäisi aloittaa mieluiten tänään. Samoin keväällä pyydettiin puhelimitse tarjous äestyksestä, asiasta sovittiin puhelun aikana ja kirjallinen tarjous ja sopimus tehtiin myöhemmin töiden ollessa jo käynnissä.

14.3 Yrittäjän ja yrityksen tulevaisuuden näkymät

Koneyritysten urakointisuhde samaan metsäyhtiöön on useimmiten jatkunut kymmeniä vuosia. Haastateltujenkin yrittäjien edelleen jatkavista yrityksistä nuorin on toiminut alalla yli 30 vuotta ja vanhin lähentelee jo 60 vuotta. Jatkajan löytyminen omasta perhepiiristä vaikuttaa ratkaisevasti yritystoiminnan luonteeseen. Haastatelluistakin yrittäjistä ne, joilla on todennäköinen jatkaja mukana yrityksessä,

olivat kehittäneet yritystään ja toimivat sopimusyrittäjinä. Näissä yrityksissä on mukana toinen sukupolvi ja joissakin yrityksissä jo kolmaskin sukupolvi osallistuu yrityksen toimintaan.

Koneyrittäjien ensimmäinen sukupolvi, joka koostui valtaosaltaan suurien ikäluokkien miehistä, alkaa olla eläkeiässä. Alalla on menossa sukupolvenvaihdos.. Tauno suorastaan ihmetteli, että *”yllättävän paljon metsäurakoitsijoiden pojat jatkavat, se on elämäntapa monille perheille”*.

Vuosi 2009 on ollut yrityksille erityisen vaikeaa aikaa, jolloin hakkuiden pysähtyessä jouduttiin lomauttamaan henkilöstä ja kassavirta tyrehtyi. Arton yrityksen koneet kävivät vuoden 2009 kolmannesteholla ja käytännössä seisoivat maaliskuusta heinäkuulle. Hänen mukaansa ilman parin vuoden taantumaa *”tämä olisi paremmalla mallilla”*. Marko arvelee, että alan yritykset selviävät taantumasta yli kohtuullisen hyvin. *”Taseissa näyttää olleen varaa, tuloksen puolella on huono tilanne, mutta konkurssreja ei ole juurikaan tullut”*. Yrityksiä on lopettanut eri syistä, mutta se on hänen mukaansa normaalia yritystoiminnassa.

Veikko luottaa yrityksensä toiminnan jatkuvan, kun se selvisi tästäkin taantumasta. Hän korostaa, että jatkuvuus on tärkeää myös henkilöstölle ja hän toivoo myös jatkajien ymmärtävän vastuun työväestä. Lomautuksista huolimatta yrityksen kuljettajat eivät ole etsineet muualta töitä. Hänen ja muiden yrittäjien pitkäaikaiset kuljettajat ovat tottuneet alan vaihteluihin, *”eivätkä turhasta hötkyile”*.

Marko toimii alan luottamustehtävissä, johtaa omaa kolmisenkymmentä henkilöä työllistävää yritystään ja osallistuu vielä parin muunkin yrityksen toimintaan. Hän toteaa, ettei ole vapaa-ajanongelmia, mutta toistaiseksi eri toiminnot ovat olleet niin mielenkiintoisia ja innostavia, että niitä on hyvin jaksanut hoitaa.

Kyösti luottaa siihen, että jatkossakin yrityksellä on töitä, vaikka heillä ei olekaan sopimusta minkään yhtiön kanssa. Hän arvelee jatkavansa yrityksen johdossa vielä joitakin vuosia. Poika ei tunnu vielä olevan valmis ottamaan vastuuta yrityksestä. Kyösti myös tunnustaa, ettei ei ole *”kovin hanakasti ollut valtaa luovuttamassa”*. Erkillä metsäurakoinnista luopuminen oli helpotus, kun pääsee talvisin helpommalla. Vastaavasti *”kesä menee kuin sumussa”* oman tilan hoidossa ja maatalouden koneurakoinnissa. Hän pitää nykyistä yhdistelmää hyvänä ratkaisuna,

”kun on perhettäkin ilmaantunut”. Rauno on jo omaksunut eläkeläisen elämäntavan. Aika kuluu kuntoillen, kotitöissä ja erilaisissa talkoohommissa.

Taunon mukaan heidän yrityksensä aikoo pysyä markkinoilla ja jatkaa aktiivista tuotekehittelyä. Hän itse jatkaa energiapuun käyttöön liittyvää kokeilua ja pitää mahdollisena, että sitä varten perustetaan erillinen yhtiö. Risto miettii lopullista luopumista koneyrityksestä ja siirtymistä vielä joiksikin vuosiksi jollakin toisella alalla. Hän laskeskelee, että useimmissa töissä pääsee paremmille ansioille kuin metsätraktorilla urakoimalla ja yleensä vielä vähemmällä työnteolla.

Paavo aikoo jatkaa vielä joitakin vuosia yrityksen vetämistä, mutta on sitä mieltä, että voisi jo itse vähitellen hellittää. Hän on *”kouluttamassa”* jatkajaa yrityksen asioihin ja on tyytyväinen siihen, ettei hänen ei tarvitse enää hallita kaikkea itse. Tulevaisuuden suhteen hän esittää kuitenkin varauksen. *”Jos firmat oikein kaltoin kohtelee tällaisia yrityksiä, niin nuoret ei ota tällaista taakkaa harteilleen”*. Hän ei ole ainoa, jonka mielestä koneyritysten tulevaisuus on pitkälti kiinni metsäteollisuuden suhtautumisesta yrittäjiin. Moni piti mahdollisena, että jos nykyinen meno jatkuu niin, on ehkä viisaampaa ruveta supistamaan toimintaa tai ajaa koko yritystoiminta alas. Toisaalta yrittäjät ovat yleisesti sitä mieltä, että yrityksen vetäminen on mielenkiintoista ja itsenäistä työtä, jos vaan taksojen kanssa pärjää.

Toimintaa jatkavat yrittäjät ovat pääosin tyytyväisiä laajavastuiseen toimintatapaan. Se on mahdollistanut aiempaa paremmin töiden suunnittelun ja yrityksen kehittämisen. Heidän yrityksenä tekevät useita työlajeja, jolloin ne pystyvät jossain määrin tasaamaan kausivaihtelun haittoja. Yrittäjät ovat myös pyrkineet laajentamaan lähitoimialoille ja hakemaan sitä kautta moniasiakkuutta. Huolen aiheita ovat pula ammattitaitoisista kuljettajista ja epäsymmetrinen neuvotteluasema metsäteollisuuden kanssa. Metsäteollisuus määrittää liian yksipuolisesti taksatason eikä sopimusmenettely tapahdu reilun pelin hengessä.

Muutokset ovat yrittäjien mielestä tehneet alalle tulon aiempaa vaativammaksi. Koneet vaativat miljoonien investoinnit ja monipuolista osaamista. Urakoitsijoista on tullut entistä enemmän yritysjohtajia, joiden tulee hallita yritystoiminta laajasti

koneista henkilöstöhallintoon. Yrittäjät ovat myös viimekädessä vastuussa puunkorjuusta sekä urakanantajalle että metsänomistajille.

Yrittäjien kohdalla eläkeiän saavuttaminen ei näytä merkitsevän kertakaikkista luopumista yritystoiminnasta. Kyösti arvelee jatkavansa vielä joitakin vuosia yrityksessä, vaikka nostaakin jo vapaaehtoisen vakuutuksensa mukaista eläkettä. Veikko on jo vuosia sitten saavuttanut vanhuuseläkeiän, mutta osallistuu edelleen yrityksen johtamiseen. Toisaalta hän tyytyväinen siihen, että voi valita mitä tekee. Tauno on eläkkeellä eikä enää ole mukana jokapäiväisessä yritystoiminnassa, mutta tekee edelleen kehitystyötä. Aimo ”*olisi voinut hakea sitä osa-aikaeläkettä, mutta se unohtui tässä työn touhussa*”. Aimo on kuitenkin vähentänyt työtuntejaan, kun poika on ottanut yrityksen kenttävastuun, ”*nyt teen vain kahdeksan tuntia entisen neljäntoista sijaan*”. Kuitenkin työ ja yrittäminen ovat edelleen hänestä niin mielenkiintoista, ettei hän malta jäädä yrityksestä pois.

Ikääntyminen näkyy haastateltujen yrittäjien yritystoimintaa koskevissa ratkaisuisissa. Jos yritykselle ei ole jatkajaa, on yritys myyty tai on siirrytty ”avain-, alue- tai tähtiyrittäjien” alihankkijaksi. Sen sijaan yrittäjät, joilla on jatkaja omasta perhepiiristä, ovat laajentaneet toimintaansa. Laajavastuisiksi sopimusyrittäjiksi ovat valikoituneet, jotka urakoivat jo 1990-luvun lopulla useilla koneilla ja joilla oli todennäköinen jatkaja mukana yritystoiminnassa tai tulossa mukaan yritykseen.

15. Elämänpolitiikkaa metsätraktorilla

Sosiologisessa yrittäjiä koskevassa tutkimuksessa tavoitteena on ymmärtää, miten yrittäjäksi ryhtyvän ratkaisuihin vaikuttavat yhtäältä yksilölliset tekijät ja toisaalta sosiaalisen ympäristön muutokset. Millaisen vuorovaikutuksen ne kautta johtavat yrittäjäksi ryhtymiseen? Keskeistä on myös pyrkimys tarkastella yrittäjyyden suhdetta tiettyyn historialliseen tilanteeseen sekä erityiseen toimintaympäristöön ja sen muutoksiin. Patricia H. Thornton (1999, 40–41) pitää tarpeellisenä kehittää sosiologiseen yrittäjyyden tutkimukseen erilaisia monitasoisen tarkastelun malleja, joille on tyypillistä tarkastella yrittäjyyttä yksilötason, organisaation ja toimintaympäristön muutosten kokonaisuutena.

Historiallisesti yrittäjyys on korostunut erityisesti yhteiskunnallisissa murroksissa, ensin modernin murtautuessa traditionaalisesta ja sitten postmodernin murtautuessa modernista. Molemmissa murroksissa yrittäjyys on ollut keino, jolla on murrettu vanhat, hierarkkiset ja muuttuneissa olosuhteissa toimimattomaksi osoittautuneet käytännöt. Yrittäjyyden tehtäväksi on tullut uusien toimintamallien kehittäminen ja se on toiminut kulttuurin muutoksen välineenä. (Kyrö 1997, 268.)

Puunkorjuun rationalisoinnin yksi keskeinen trendi on ollut yrittäjien osuuden kasvu. Metsäkoneyrittäjät ovat olleet rationalisoinnin ”voittajia”. Haastateltujen yrittäjien kertomukset kuvaavat kunkin henkilön yksilöllistä yrittäjäuraa. Yksilöllisistä variaatioista huolimatta määräytyvät ura ja sen vaiheet kulloisenkin yhteiskunnallisen tilanteen, puunkorjuun organisointitavan ja käytössä olleen teknologian kehityksessä.

Tässä luvussa yksilölliset yrittäjätarinat sijoitetaan metsätyön rationalisoinnin ajanjaksojen viitekehykseen. Etsitään yrittäjäuria yhdistäviä piirteitä ja tarkastellaan erityyppisten yrittäjäurien muotoutumiseen johtaneita kriittisiä käännekohtia. Lopuksi tulkitaan metsäkoneyrittäjien elämänkulkua ja yritystoiminnan vaiheita elämänpolitiikkana ja elämänpoliittisina ratkaisuin.

15.1 Yrittäjien vaiheet ja puunkorjuun rationalisointi

Tutkimuksen yrittäjien kertomukset ulottuvat ajallisesti 1950-luvulta vuoteen 2010, joten ne kattavat metsätyön rationalisoinnin keskeiset vaiheet. Pitkä ajallinen tarkastelu on ollut mahdollista, koska haastatellut yrittäjät ovat Erkkiä lukuun ottamatta toimineet alalla vuosikymmeniä. Pitkään toimineita yrittäjiä voi pitää alan menestyjinä tai ainakin selviytyjinä. Aineistossa eivät ole mukana alalta pudonneet tai alalla vähän aikaa toimineet yrittäjät. Tässä johtuen aineiston pohjalta laadittu tyyppikertomus on ”menestyjien” tarina.

Edellisissä luvuissa esitetyt yrittäjien kertomukset on jäsennelty puunkorjuun kehityksen vaiheiden perusteella siten, että yrittäjien uranvaiheista on rakennettu sekä ajallisia että temaattisia kokonaisuuksia. Osassa kertomuksia keskitytään, johonkin uran kannalta kriittiseen käännekohtaan, kuten hakkuukoneen hankintaan. Osa taas käsittelee yrittäjänä toimimisen jotain olennaista puolta, kuten perheen merkitystä tai suhdetta urakanantajaan.

Yksittäisen yrittäjän kertomus liittyy aina koko alan yritystoiminnan käännekohtiin. Yrittäjän tällaisessa tilanteessa tekemät ratkaisut ovat kriittisiä yrityksen ja yrittäjän tulevan kehityksen kannalta. Yksi tällainen vaihe oli hakkuun koneellistuminen ja päätös hakkuukoneen hankinnasta. Lauri ja Rauno eivät omista syistään tarttuneet urakanantajan heille tarjoamaan mahdollisuuteen ryhtyä hakkuukoneyrittäjäksi. Tämä valinta johti ensin töiden vähenemistä ja sitten siirtymiseen sopimusyrittäjästä toisen yrittäjän alihankkijaksi, ja Raunon kohdalla lopulta yritystoiminnasta luopumiseen.

Yrittäjien yksilöllisten elämänkulkujen ja metsätyön rationalisoinnin ajanjaksojen yhdistämisen ja analyysin välineeksi on laadittu taulukko (ks. taulukko 3). Siinä yrittäjien ja heidän yritystensä vaiheet on sijoitettu aiempien tarkastelujen tapaan kolmeen vakaamman kehityksen vaiheeseen ja kolmeen murroskauteen. Kunkin yrittäjän uran ja yritystoiminnan vaiheet on kuvattu omilla vaakariveillään. Yrittäjät on jaettu kolmeen kategoriaan sen mukaan, mikä yrityksen tilanne vuonna 2010 tehdyn haastattelun aikaan.

Ensimmäisen kategorian muodostavat viisi yrityksistä, jotka jatkavat toimintaansa laajavastuisena sopimusyrityksenä. Toiseen ryhmään kuuluvat kaksi muuta jatkavaa yritystä. Niistä toisen toiminta on entisellään ja toinen on supistanut toimintaa olennaisesti. Viimeisen kategorian viisi yrittäjää ovat 2000-luvun aikana luopuneet yritystoiminnasta joko eläkkeelle siirtymisen tai alan vaihdon vuoksi.

Yrittäjät kertovat edellä yrittäjäksi ryhtymisestään. Ensimmäisen polven yrittäjille päätoimisen urakoinnin aloittaminen oli jollain tapaa jatkoa aiemmalle toiminnalle. Toisen polven yrittäjät taas olivat kasvaneet yritystoimintaan ja perheen yritykseen jääminen oli heille luonteva ratkaisu. Vaikka yrittäjäksi ryhtyminen oli jatkoa aiemmalle toiminnalle ja vaikka metsäyhtiön aloite oli ratkaiseva sysäys yritystoiminnalle, pystyi jokainen yrittäjä tarkasti määrittelemään tilanteen, jossa oli tehnyt päätöksensä toimia yrittäjänä. Monet yrittäjistä myös kuvasivat tietoista valintaa yrittäjyyden ja jonkin muun elämänuran välillä.

Yrittäjäksi ryhtyminen ajoittui puunkorjuun murrosvaiheissa tarjoutuneisiin tilaisuuksiin uudelle yritystoiminnalle. Puunkorjuussa tilaisuusikkunat eivät auenneet vapaille markkinoille, vaan alaa on leimannut se erityinen piirre, metsäyhtiöt ovat urakanantajana yksilöineet ne henkilöt tai yrittäjät, joille tilaisuutta uuteen yritystoimintaan on tarjottu. Yrittäjät muistivat tarkasti, missä tilanteessa aloite urakoinnin aloittamisesta tai uudesta työmuodosta on tullut metsäyhtiöltä.

Muiden alojen tapaan voi kyseenalaistaa käsityksen yrittäjästä riippumattomana toimijana. Yrittäjä voi olla suhteellisen itsenäinen verrattuna palkkatyötä tekevään henkilöön, mutta on aina riippuvainen asiakassuhteesta ja alihankkija voi olla riippuvainen yhdestä keskeisestä asiakkaasta. (Vesala 1996, 5–6.) Puunhankinnassa yrittäjät ovat olleet korostetun riippuvaisia yhdestä urakanantajasta. Yrittäjän autonomian rajat ovat olleet tarkasti rajatut. Yhtiö on tarjonnut mahdollisuuden yrittäjyyteen, säädellyt sopimuksillaan ja yrittäjäpolitiikallaan yrittäjien mahdollisuuksia kehittää toimintaansa. Jokaisella yrittäjällä on kuitenkin tämän rajatun autonomian puitteissa ollut mahdollisuus toteuttaa omaa tapaansa toimia yrittäjänä. Suhde metsäyhtiöön ei myöskään ole ollut stabiili tai ennalta kirjoitettu. Tämäkin tutkimus osoittaa, että aiemmin varsin homogeenisen koneyrittäjäkunnan kirjo on kasvanut parina viime vuosikymmenenä.

Osa yrittäjistä on luopunut koneyrittämisestä, osa jatkaa entisellään ja kolmannet ovat kasvattaneet volyymiaan ja laajentaneet työmuotojaan. Yrittäjät ovat tehneet ratkaisunsa kukin omista lähtökohdistaan, joita alan rakenteet ja omat aiemmat ratkaisut ovat rajanneet. Erityisesti kasvaneissa yrityksissä yrittäjän omalla orientaatiolla ja halulla laajentaa yrityksen toimintaa on ollut keskeinen merkitys. Tämä osoittaa, että rajoitetunkin autonomia vallitessa yrittäjillä on ollut mahdollisuus vaikuttaa sekä oman yrityksen ja metsäyhtiön väliseen suhteeseen että kehittää yritystään haluamaansa suuntaan.

Alalta luopuneista Taunon tarina on poikkeuksellisen, muttei aivan ainutkertainen. Hänen yrityksenä toimiala vaihtui metsäkonealaan liittyvään muuhun liiketoimintaan. Vaikka hänen yrityksensä puunkorjuu-urakointi oli keskimääräistä suurempaa, yritys päätti luopua urakoinnista ja keskittyä laitekehittelyyn ja -tuotantoon. Risto ei ole kokonaan luopunut urakoinnista, mutta toiminta on ”harrastajamaista” verrattuna vuosituhannen vaihteeseen, jolloin yritys oli keskimääräistä suurempi toimija metsäkonealalla.

Heikin, Laurin ja Raunon eläkkeelle siirtyminen tapahtui toisistaan poikkeavalla tavalla. Heikin ja Laurin yritysten toiminta ja koneet siirtyivät uudelle yrittäjälle ja he jäivät sen jälkeen eläkkeelle. Laurin ratkaisua joudutti vakava sairaus. Raunon yritystoiminta, joka oli yhdellä ajokoneella urakointia, hiipui jo 1990-luvulla. Lopulta ratkaisuna oli koneen myynti ja siirtyminen palkkakuljettajaksi. Yhdelläkään näistä kolmesta yrittäjästä ei ollut jatkajaa perhepiirissä.

Erkki edustaa alaa kokeilemaan tullutta ja siltä toiselle alalle siirtynyttä yrittäjätyyppiä. Hänen voi katsoa myös edustavan ”sesonkiyrittäjää”. Tätä tyyppiä olevat yrittäjät eivät ole täysin riippuvaisia koneurakoinnista mutta harrastavat kausiurakointia korkean kysynnän aikana tai erityisolosuhteissa.

Kyöstin yritys jatkaa vanhaan tapaan ”rahan keräämistä” hankkimalla työmaita laajalta alueelta. Yritys ei toimi sopimusyrittäjänä, mutta sillä ei myöskään ole vakituista alihankintasuhdetta toiseen yrittäjään. Toiminta perustuu varsin pitkälti Kyöstin kykyyn toimia joustavasti ja löytää yritykselle sopivia ”markkinarakoja”.

Aimon, Arton, Markon, Paavon ja Veikon yritykset ovat koneyrittämisen menestyjiä. Heidän yrityksensä ovat toimineen jo useita vuosikymmeniä ja niillä on

vahva asema omalla toimialueellaan. Yritykset ovat ”valittuja” sopimusyrittäjiä, mutta jo 1990-luvun lopulla nämä yritykset olivat keskimääräistä suurempia alallaan. Samoin yrittäjien oma orientaatio oli jo tuolloin vahvasti suuntautunut yritysjohtamiseen ja yrityksen kehittämiseen. Yksi näitä yrityksiä yhdistävä piirre on sukupolvien ketju. Yrityksissä on mukana toinen tai jo kolmas yrittäjäpolvi.

Taulukko 3. Haastateltujen yrittäjien yritystoiminnan vaiheet puunkorjuun rationalisointiperiodien mukaisesti ajoitettuna

Suomalaisen yhteiskunnan piirteitä		Agraarinen Suomi	Suuri muutto	Hyvinvoinnin rakentaminen	Talouden avautuminen	Kansainvälistyminen	Globalisaatio
Puunkorjuun rationalisoinnin ajanjakso		Savotointia	1. murros ammattiturakointi	Työsuhteurakointia	2. murros hakkuun koneellistuminen	Korjuuketju-urakointia	3. murros laajavastuus
Yritystoiminnan tilanne 2010	Arto	Isä aloittaa traktoriurakoinnin	Isä sopimusurakoitsijaksi	Arto osakaaksi, hakkuukone	Yritys siirtyy Artole, laajentaa yritystä	Urakoi useilla ketjuilla, Arton pojat mukaan	Laajavastuinen yritys, mahdollisia jatkajia
	Marko	Isä aloittaa traktoriurakoinnin	Isä metsätraktori-urakoitsijaksi	Marko mukaan yritykseen	Yritys hankkii hakkuukoneen	Urakoi useilla ketjuilla, puutavara-autoja	Kokonaisurakointia hankintapalvelussa
	Paavo	Isä ajaa puita traktorilla	Isän kaverina traktoriajossa	Aloitaa koneurakoinnin	Hankkii hakkuukoneen	Urakoi useilla ketjuilla	Laajavastuinen yritys, mahdollinen jatkaja
	Aimo		Aimon yritys aloittaa koneurakoinnin	Useita metsätraktoreita	Yritys Aimoile, hakkuukone	Poika mukaan yritykseen, laajentaa	Laajavastuinen yritys, poika jatkaa yritystä
	Veikko		Toimii koneiden huoltomiehenä	Ostaa metsäkoneen ja aloittaa urakoinnin	Urakoi useilla koneilla ja kaivuureilla	Useita ketjuja, palkkaa toimitusjohtajan	Laajavastuinen yritys, ”eläkkeellä”, jatkajia
Yritys entisellään tai supistunut	Kyösti		Urakoi veljiensä kanssa puita tehtaalle	Väillää metsurina, hankkii ajokoneen	Äestystä, hankkii hakkuukoneen	Useita ketjuja, yritys jaetaan, poika mukaan	Urakoi yhdellä ketjuilla, äestää, ”osaeläkkeellä”
	Risto		Isä aloittaa koneurakoinnin	Yritys ostaa monitoimikoneen	Laajentaa urakointia	Urakoi useilla ketjuilla, supistaa toimintaa	Urakoi ajokoneella, harkitsee luopumista
Koneyrittämisestä luopuneet	Heikki	Ajaa puita isän traktorilla	Aloitaa koneurakoinnin	Urakoi kahdella metsätraktorilla	Urakoi kahdella metsätraktorilla	Hankkii koneketjun	Myy yrityksen ja jää eläkkeelle
	Rauno		Veljet traktoriajureina	Aloitaa veljiensä kanssa urakoinnin	Eivät hanki hakkuukonetta	Luopuu koneesta ja jatkaa kuljettajana	Jää eläkeputkeen
	Tauno	Urakoi maataloustraktorilla	Rakentaa metsätraktorin	Sopimusyrittäjäksi	Useita konetta, tuotekehittelyä	Useita ketjuja, yritys luopuu urakoinnista, keskitetty laitteisiin	Yritys jatkaa, itse ”eläkkeellä”, tuotekehittelyä
	Erkki				Hankkii pienen hakkuukoneen	Luopuu koneesta yli 10 vuoden jälkeen	Maatila ja maatalous-koneyrittäjä
	Lauri		Toimii korjaamotalalla	Aloitaa koneurakoinnin	Ei hanki hakkuukonetta	Luopuu koneesta sairauden takia	
	... 1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000 2010

15.2 Yrittäjäura elämänpolitiikkana

Elämänpolitiikka nousi yhteiskuntatieteelliseen keskusteluun 1990-luvulla. Sosiologiassa sitä pidettiin lupaavana käsitteenä, vaikka sen määrittely olikin vaikeaa ja siitä esitettiin runsaasti erilaisia tulkintoja. Käsitteen alkuperäinen esittäjä Anthony Giddens (1991, 215) tiivistää sen sisällön siten, että elämänpolitiikka on elämää koskevien päätösten politiikkaa. Hänen mukaansa sillä tarkoitetaan politiikkaa, jolla on tekemistä minän, identiteetin, itserefleksiivisyyden, elämänkulun, hyvinvoinnin ja elämäntyylin kanssa. Käsite on kuitenkin jäänyt epämääräiseksi ja sen käyttö empiirisessä tutkimuksessa on ollut vähäistä.

Käsitettä on käytetty lähinnä kuvaamaan jälkiteollisen yhteiskunnan sosiaalipolitiikan yleistä kehitystä, yksilön ja yhteisön suhteen muuttumista sekä yksilön toiminnan luonnetta ja rajoja. J. P. Roosin (1998, 20–22) mukaan elämänpolitiikka voidaan laajimmillaan kytkeä hyvinvointivaltion muutokseen, mutta vaihtoehtoisesti se voidaan liittää yksilöllisiin valintoihin, valintatilanteisiin, habitukseen ja elämäntyyliin, jolloin se olisi pikemminkin elämänhallintaan ja sen edellytyksiin vaikuttamista. Elämänpolitiikan edellytykset syntyvät siirryttäessä giddensiläisen tulkinnan mukaan traditionaalisesta yhteiskunnasta jälkitraditionaaliseen. Siirtymälle on luonteenomaista alituinen ratkaisuihin neuvottelu. Jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa ihmiset joutuvat yksilöinä valintatilanteisiin, joissa heitä eivät auta perinne vaan he joutuvat aidosti harkitsemaan ja refleктоimaan ratkaisujaan.

Giddens (1991, 2) korostaa käsittelevänsä identiteetin, refleksiivisyyden ja moderniteetin kysymyksiä ideaalityyppisesti eikä tee tiettyyn kontekstiin tai prosessiin sidottua sosiaalitieteellistä tutkimusta, vaan pyrkii määrittelemään moderniin minään ja refleksiivisyyteen liittyviä keskeisiä rakenteellisia piirteitä. Matti Kortteinen (2000, 50–51) kyseenalaistaa Giddensin lähestymistavan, joka jättää rakenteet lähes kokonaan sivuun ja tarkastelee etupäässä sosiaalisia prosesseja. Tällöin elämänpolitiikasta tulee ideaalityyppistä kuvausta, jossa sosiaaliset prosessit näyttäytyvät ikään kuin ne olisivat luonteeltaan yksilöllisiä ja

jossa ei ole ”sosiaalisia tosiasioita” perinteisessä merkityksessä. Jos talous ja kulttuuri puuttuvat, ei ole sellaisia yksilöstä riippumattomia rakenteita, jotka jäsentäisivät yksilöiden väliset sosiaaliset suhteet epävakaaiksi, eriarvoisuutta tai pakkoa tuottaviksi. Kortteisen (2000, 51) mukaan Giddensin avausta tulisikin täydentää talouden ja kulttuurin rakenteita koskevilla oletuksilla ja tulkinnoilla. Näin voisi syntyä uudella tavalla mielenkiintoinen teoreettinen kokonaisuus, joka on avoin sekä yksilöllisiin että rakenteellisiin tulkintoihin.

Raija Julkunen (2000, 219) puolestaan kritisoi sitä, etteivät työ ja tuotanto esiinnyt Giddensin elämänpoliittisessa tarkastelussa. Kärjistäen hän arvioi, että Giddensin mielestä työkin on siirtynyt kohtalosta tai pakosta valinnan ja elämäntyylin maailmaan. Giddens näyttää kesyttäneen kapitalismin emansipatorisella politiikallaan siinä määrin, että työelämän eriarvoisuus on menettänyt kiinnostavuutensa ja elämänpolitiikan kannalta kapitalismi on jonkinlainen itsestään selvä tausta. Työn sosiologialla ja työelämänpolitiikalla ne ovat edelleen relevantteja kysymyksiä. Julkunen vaatii, että elämänpolitiikan käsite on tematisoitava uudelleen ja vasta sitten voidaan ymmärtää inhimillisten valintojen vapauksien aluetta. (Julkunen 2000, 234–235.)

Risto Eräsaari (1998, 102–103) kritisoi yhtenäistä ja kaiken sisäänsä sulkevaa elämänpolitiikan käsitettä, josta on vaarana tulla vain uusi sovellus rationaalista valintoja korostavien teorioiden joukkoon. Eräsaari kysyykin, eikö tulisi ottaa vakavasti se mahdollisuus, että on olemassa erilaisten kontekstin mukaan tarkoituksenmukaisia elämänpolitiikan muotoja.

Elämänpolitiikkaa voi pitää yhtenä yrityksenä ratkaista sosiologisen tutkimuksen yhtä perusdilemmaa, rakenteen ja toimijan välistä suhdetta (Giddens 1991, 215). Teoriasuuntauksista riippuen toisinaan on korostettu rakennetta yksilön toimintaa determinoivana voimana ja toisinaan taas on nähty yksilöllä olevan mahdollisuus ohjata oman elämänsä suuntaa. Elämänpolitiikkaa on myös jatkoa klassisille, yksilöllisyyteen, valinnan vapauteen ja refleksiivisyyteen liittyville keskusteluille. Elämänpolitiikka on muuttunut tärkeäksi, sillä se kytkeytyy yksilö- ja yhteisösuhteen uudelleen muotoutumiseen ja markkinaperiaatteen läpäisevyyteen yhteiskuntaelämän eri alueilla sekä nyky-yhteiskuntaa leimaavaan traditioiden ohenemiseen. Nämä muutokset korostavat yksilön lisääntyvää vastuuta omasta

elämänselustaan, mikä tukee osaltaan elämänpolitiikan tapaisen tulkintavälineen käyttöä. (Roos ja Hoikkala 1998, 8-11.)

Elämänpolitiikka voidaan hahmottaa kenttänä, jolla yksilö tekee tai suorastaan on pakotettu tekemään valintoja (Penttinen 2003, 381–382). Elämänpolitiikkaa tuotetaan kentässä, jota määrittävät modernisaatioprosessissa osittain perinteisen voimansa menettäneet instituutiot, kuten työ, sukupolvi, perhe, paikallisuus ja sosiaalinen status. Yksilö muokkaa enenevässä määrin itsereflektiivisesti identiteettiään. Tämä identiteetin rakentamisen keskeinen alue on elämänpolitiikan kenttä, jolla tehdyt valinnat ja toimenpiteet tuottavat esimerkiksi elämäntavan, elämänselut tai hyvinvoinnin.

Metsäkoneyrittäjyyden historiallista kehitystä ja yksittäisten yrittäjien tekemiä valintoja voi lähestyä elämänpolitiittisen viitekehyksen avulla. Tulkintaa varten elämänpolitiikan käsitteestä on johdettu metsäkoneyrittäjän elämänpolitiikan kenttä (kuvio 2). Mallissa yksittäisen yrittäjän valinnat ja oman elämänselut tapahtuvat kentässä, jota hallitsee kolme keskeistä determinanttia. Näiden determinanttien suhteet ja vaikuttamismekanismit vaihtelevat eri historiallisissa vaiheissa, ja ne rajoittavat yrittäjän autonomiaa eri tavoin kussakin historiallisessa tilanteessa.

Kun yrittäjät kuvaavat yrittäjäksi ryhtymistään ja yrittäjätöns aikana tekemiään valintoja, he erittelevät varsin tarkasti kulloisetkin olosuhteet ja valinnan vaihtoehdot. Heillä itsellään on jäsentynyt käsitys omasta tuolloisesta objektiivisesta todellisuudestaan. Leikkisästi saatetaan todeta, että pakkohan se traktori oli pihasta metsään viedä tai että toisella oli halu myydä ja itsellä kiihkeä halu ostaa. Yrittäjät olivat kuitenkin tietoisia valintojensa reunaehdoista. Esimerkiksi ensimmäisen polven yrittäjien matala koulutustaso rajoitti ammatin valintaa, elämä pientilalla kävi mahdottomaksi ja työnäkymät kotiseudulla olivat olemattomat. Heille oli kertynyt metsään ja koneisiin liittyvää osaamista, joten alkava metsäurakointi tarjosi vaihtoehdon kotiseudulta muutolle ja teollisuustyöhön siirtymiselle. Elämänpolitiittisena valintana he tekivät valtavirrasta poikkeavan ratkaisun, aikana jolloin maaltamuutto edusti valtavirtaa. Urbaani liitettiin nykyaikaan ja menneisyys sekä eletty elämä puolestaan sijoituivat maaseudulle (Jokiranta 2003, 17–18).

Yritystoiminnan myöhemmissä vaiheissa yrittäjät ovat joutuneet tekemään päätöksiä toiminnan laajentamisesta, kuten hakkuukoneen hankinnasta. Näissäkin vaiheissa he perustelevat ratkaisujaan viittaamalla vallitseviin olosuhteisiin. Jos halusi jatkaa yrittäjänä, oli hankittava hakkuukone. Pari haastatelluista jätti hakkuukoneen hankkimatta vedoten ikään ja taloudelliseen riskiin sekä siihen, ettei heillä ollut jatkajia perhepiirissä.

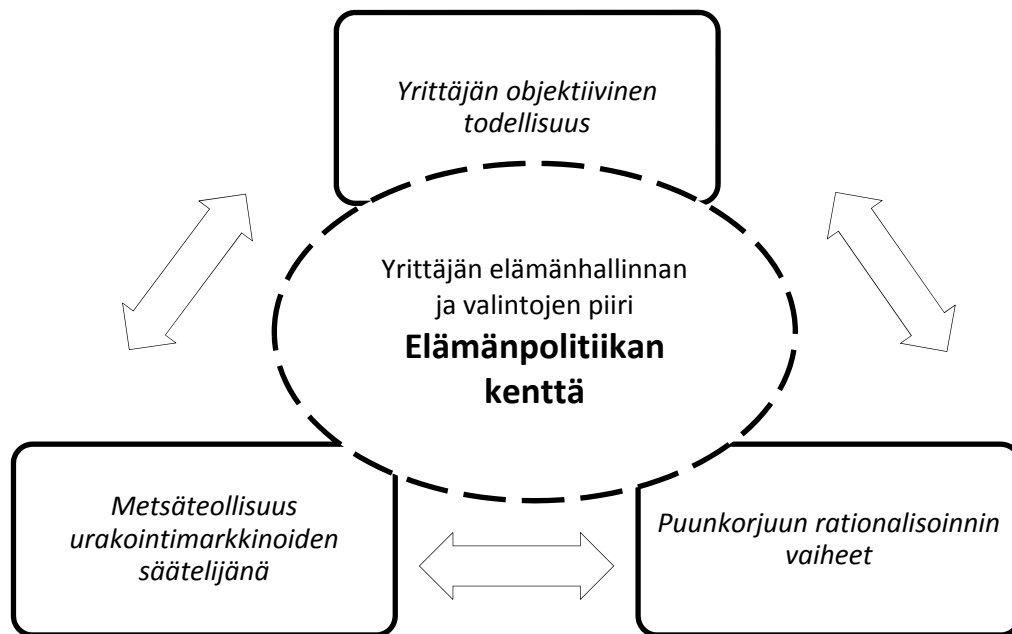
Toisen polven yrittäjillä taas olisi ollut mahdollisuus kouluttautua muuhun ammattiin. He perustelivat valintaa jatkaa perheyrittystä enemmän muilla syillä kuin taloudellisella pakolla. He kokivat kasvaneensa yritykseen, eivätkä koskaan olleet työskennelleet perheyrittäjien ulkopuolella. Eläkkeelle siirtyville tarjoutunut mahdollisuus myydä yritys ajoitti päätöstä. Kertomuksissa yrittäminen on myös tapa toteuttaa itseään. Yrittäjät arvostavat vapautta ja nauttivat asioiden hallinnasta eikä heidän aikansa ei kuluisi toisen renkinä. Yrittäjiä yhdistää kova työnteko ja venyminen, peräänantamattomuus, kyky selvitä ongelmatilanteista sekä tietoisuus kuulumisesta erityiseen ”koneyrittäjäheimo”.

Metsäteollisuudella on ollut vahva asema urakointimarkkinoiden säätelijänä. Yrittäjäksi ryhtymisen ratkaiseva askel on ollut metsäyhtiön tarjoama urakointisopimukseen metsätraktorilla ja myöhemmin osalle tarjottiin mahdollisuutta hakkuuketjun hankintaa. Useat niistä, joille sopimusta ei tarjottu, luopuivat alasta tai heidän yritystoimintansa hiipui vähitellen. Metsäyhtiöt ovat rajoittaneet sopimuskäytännöillään koneyritysten mahdollisuutta laajentaa yritystoimintaansa. Kaksituhattaluvun alussa metsäyhtiöt määrittivät urakoinnin ehdot uudelleen ja samalla sen, kenelle tarjotaan laajavastuisen yrittäjän aluetta, avaimia tai tähteä.

Yksittäinen koneyrittäjä voi toteuttaa omaan elämänpolitiikkaansa kentässä, jota rajoittavat yrittäjän oma objektiivinen todellisuus, metsäteollisuus puunkorjuun säätelijänä ja kulloinenkin puunkorjuun rationalisoinnin vaihe. Tässä rajatussa kentässä yksittäinen yrittäjä tekee itseään ja yritystoimintaansa koskevia valintoja. Mahdollisten valintojen määrä ja luonne määrittyy kentän historiallisen kehitysvaiheen ja toimijoiden välisen suhteen perusteella. Alan murroksissa valintojen ajoitus ja mahdollisuuksien rajallisuus näkyy siinä, että yrittäjien uran muutokset ovat samanaikaisia ja samankaltaisia. Päätoimisen urakoinnin aloitus tai

hakkuukoneen hankinta ajoittuvat yrittäjästä riippumattomasti tiettyyn rationalisoinnin kehitysvaiheeseen.

Kuvio 2. Metsäkoneyrittäjän elämänpolitiikan kenttä

Viime kädessä yrittäjien valinnat ovat subjektiivisia ratkaisuja. Koneyrittäjien päätökset eivät aina ole liiketoiminnan kannalta rationaalisia, eikä niillä välttämättä pyritä voiton maksimointiin. Rationaalisuus voi rajoittua vain omaan toimintapiiriin ja yrittäjät valitsevat itseään tyydyttävän toimintatason, jonka valintaan liittyy usein pyrkimys minimoida riski. Ashley Selby ja Leena Petäjistö (1992, 6; 1995, 29–35) totesivat, että piensahaus oli monelle yrittäjälle pikemminkin ”elämäntapa” kuin varsinaista yritystoimintaa. Tämä selittää sen, ettei pienyrittäjä lopeta yrityksen toimintaa, vaikka hyödyt olisivat negatiivisia pidemmänkin aikaa.

Yrittäjät toteuttavat elämänpolitiikkaansa edellä kuvattujen determinanttien määrittämässä kentässä. He ovat varsin tietoisia sijoittumisestaan kenttään ja mahdollisten valintojen rajallisuudesta. Suhteestaan metsäteollisuuteen, he saattavat todeta olevansa yhtiön renkejä tai toimivansa pakkoraossa. Vaikka ala on perinteisesti ollut varsin homogeeninen rakenteeltaan ja toimintatavoiltaan, voi yrittäjien kertomuksista kuulla kunkin oman ”yritysfilosofian” ja suhteen omaan yritystoimintaan. Yrittäjien oman elämäнкаaren vaihe ja yrityksen jatkajan

löytyminen omasta perhepiiristä ohjaavat ratkaisevasti itseä ja yritystä koskevia ratkaisuja. Yritystoiminnassa ollaan valmiita laajentamaan nuorena ja varhaisessa keski-iässä tai kun yritykselle on jatkaja. Sen sijaan yrittäjät, joilla ei ole yritykselle jatkajaa, tyytyvät valitsemaan toiminnan tasoon ja luopuvat yritystoiminnasta eläkeiän lähestyessä.

Metsäkoneyrittäjien työura on elämänpolitiikan toteuttamista heidän omassa elämässään. Yrittäminen määrittää elämänkulkua ja sitä pidetään elämäntapana, johon oma toiminta ja usein myös perhe-elämä kytkeytyy kiinteästi.

Alalle on ollut tyypillistä ”yksin yrittämisen eetos”. Koneyrittämisen 2000-luvun rakennemuutos on tuonut toimintaan entistä enemmän liiketoiminnan piirteitä. Näyttää siltä, että vanhan urakoitsijajoukon väistyessä tulevaisuuden metsäkoneyrittäjä on aiempaa korostuneemmin yritysjohtaja. Tämä kehitys tulee muuttamaan alan toimintakulttuuria ja suhdetta metsäteollisuuteen.

V. SUOMI, METSÄ JA MODERNISAATIO

Tutkimuksen alussa kysyttiin, miten metsätyön muutos on kytkeytynyt suomalaisen yhteiskunnan modernisaatiokehitykseen, metsäteollisuuden vaiheisiin ja miten se on ilmennyt maaseudun muutoksessa ja metsätalouden ammattien muuttumisena. Metsätyön muutosta on tarkasteltu kolmesta eri näkökulmasta: osana suomalaisen yhteiskunnan ja metsäsektorin kehitystä, puunkorjuun työprosessin kehityshistorian kautta ja yksilötasolla metsäkoneyrittäjien kertomusten avulla. Keskeinen havainto on, että muutoksen eri tasoilla niin vakaamman kehityksen jaksot kuin murroksetkin ajoittuvat yhtäaikaaisesti. Toinen merkittävä huomio on, että eritasoiset muutosprosessit ovat kompleksisessa suhteessa toisiinsa, eikä mikään niistä ole ehdottoman deterministisinä suhteessa toisen tason muutosprosesseihin.

Muutoksen ajanjaksojen määrittämisen ja kuvauksen lisäksi tavoitteena oli löytää eritasoisten rakenteiden ja toimintojen välisiä kytkentöjä ja vuorovaikutusmekanismeja. Tutkimuksen ensimmäisessä osassa tarkasteltiin rinnakkain suomalaisen yhteiskunnan ja metsäteollisuuden kehitystä sekä niiden keskinäistä vuorovaikutusta. Toisessa näkökulmassa kuvattiin puunkorjuun työprosessia suhteessa yhteiskunnalliseen ja metsäteollisuuden muutokseen sekä työprosessin rationalisointia toimijoiden tapana vastata toimintaympäristön muutoksiin. Tutkimuksen kolmas kokonaisuus etsi vastusta siihen, miten puunkorjuun työprosessin rationalisointi näkyy yhden ammattikunnan ja siihen kuuluvien yksittäisten yrittäjien yritystoiminnassa ja elämäntilanteissa.

Seuraavissa luvuissa tutkimuksen tuloksia tulkitaan suomalaisen metsän ja modernisaatiokehityksen vuoropuheluna. Lopuksi esitetään tulkinta siitä, miten metsätyön muutos liittyy metsien hyväksikäytön perusteiden muutokseen ja miten suomalainen metsien käyttö on jakautunut sadan viimeisen vuoden aikana luonnonvara-, tuotanto- ja markkinalähtöiseen jaksoon.

16. Metsäperustainen modernisaatio

Historiallisen sosiologian keskeinen tavoite on ymmärtää erityiseen aikaan ja paikkaan sidottuja sosiaalisia rakenteita ja prosesseja. Tässä tutkimuksessa tarkasteltava ajanjakso alkaa metsien teollisesta käyttöönnotosta 1800-luvun lopussa ja päättyy vuoteen 2010. Erityinen paikka on Suomi ja sen metsät. Tarkasteltavat sosiaaliset rakenteet ja prosessit kytkeytyvät metsien käytön ja metsätyöprosessin muutokseen. Ajallisesti tutkimus kohdistuu jaksoon, jolloin tapahtui suomalaisen yhteiskunnan modernisoituminen. Temaattisestikin tämä tutkimus on monilta osin modernisaatiotutkimusta. Tässä luvussa luodaan lyhyt katsaus modernisaatioon käsitteenä ja tarkastellaan tässä tutkimuksessa käsiteltyjä kehityskulkuja modernisaation käsitteen avulla.

Modernisaatio juontaa juurensa varhaiseen maailmanlaajuisen kaupallisen kapitalismin syntyyn ja on ilmiönä enemmän kuin teollistuminen. Modernisaatio on ollut ennen muuta aatteiden sekä sosiaalisten instituutioiden ja rakenteiden kehitystä. Yleisesti modernisaatiolle tyypillisinä piirteinä pidetään liberaalia talous- ja ihmiskäsitystä, demokraattista päätöksentekoa, ihmisten yksilöllisyyttä, vapaata tahtoa sekä uskoa järkeen ja edistykseen. Teollistuminen, kaupungistuminen ja perinteisen agraariyhteisön hajoaminen ovat kaikki osa monitasoista prosessia, jota kutsutaan modernisaatioksi. Modernisaation käynnistyi Euroopan ydinalueilla ja Yhdysvalloissa 1800-luvun alkupuolella, ja Suomessa 1800-luvun lopulla. (Flora & Alber 1981, 37–41; Michelsen 1999, 125–126.)

Modernisaation ja tekniikan liitto syntyi teollisen tuotantotavan läpimurron jälkeen. Ammattien ja työn teknistyminen korostaa modernisaatiolle tyypillisiä piirteitä, kuten työnjakoa, rahataloutta, palkkatyötä, ammattien eriytymistä, työn siirtymistä kotitalouksilta erillisille työorganisaatioille ja tuotannon rationalisointia. Vasta teollisen modernisaation aikana työ on muuttunut jatkuvan ja systemaattisen kehittämisen kohteeksi. (Kumar 1996, 82.)

Suomessa modernisaatio eteni monessa suhteessa omaa latuaan. Suomen rakenteellinen ja institutionaalinen kehitys on samanaikaisesti yhdistelmä Suomelle erityistä ja läntisille yhteiskunnille yleistä kehitystä. Suomen viimeisen runsaan 100 vuoden historia on näin erityistapaus länsimaaisessa modernisaatiossa. Maassamme oli 1900-luvun alussa jo merkittävää saha- ja puunjalostusteollisuutta, maatalouden rationalisointi ja kaupungistuminen oli käynnistynyt ja modernin yhteiskunnan vaatimaa infrastruktuuria rakennettiin vilkkaasti. Toisaalta meillä oli laaja maalaisköyhälistön ongelma, joka ratkaistiin agraarista yhteiskuntaa vahvistavalla ja yhteiskunnan modernisaatiota hidastavalla, pienviljelyä suosivalla asutustoiminnalla. (Michelsen 1999, 125–126; Saari 2006a, 17.)

Heikki Kerkelä (1996, 319) luonnehtii suomalaista siirtymää moderniin talouteen ja yhteiskuntaan ”orgaaniseksi”. Siirtymä tapahtui vähitellen ja yhtä aikaa teollistumisen kanssa säilyi vanhoja agraarisia piirteitä, kuten osittainen omavaraistalous. Metsä kytki syrjäisetkin seudut osaksi maailmantaloutta, mutta kytkös oli löyhä ja välillinen eikä murtanut perinteistä elämäntapaa tai rakenteita äkillisesti. Modernisaatio tavoitti Suomen lähtien rannikolta ja teollistuvilta paikkakunnilta käsin. Sen sijaan maan syrjäseudut idässä ja pohjoisessa tulivat modernisaation piiriin myöhään ja asteittain. Kerkelän (1996, 19–20) mukaan se mikä pinnalta katsoen näytti reuna-alueen anomialta, on omaan kontekstiinsa sijoitettuna elimellinen osa pohjoisen modernisaation erikoisluonnetta.

Kansakunnan rakentaminen 1800-luvun lopulla ja modernisaatio kytkeytyivät toisiinsa. Erityisesti itsenäisyyden ensimmäisinä vuosikymmeninä luotiin mielikuvaa agraarisen ja teollisen rationalisoinnin koko kansakunnalle tuomasta hyvästä (Kettunen 1994, 83–86). Metsätalouden ja -teollisuuden rooli Suomen modernisaatiokehityksessä oli kaksinainen. Maamme modernisaatio käynnistyi puunjalostusteollisuuden laajetessa. Toisaalta modernisaation etenemistä hidasti talonpoikainen metsäomistus ja metsätyövoiman perustuminen pienviljelijöihin.

Yhden näkökulman Suomen kehitystiehen avaa Sidney Pollardin (1981, 184–190, 289–290) tutkimus eurooppalaisesta teollistumisesta. Suomen kaltaiset maat, jotka olivat lähtökohdiltaan suhteellisen köyhiä, eivätkä olleet ensimmäisten teollistuvien maiden joukossa, pystyivät kehittymään nopeasti soveltamalla aikaisin teollistuneissa maissa käyttöönottettua teknologiaa. Suomen kohdalla ”jälkijunassa”

teollistuminen epäilemättä suosi ensin puunjalostusta ja myöhemmin metalliteollisuutta. Molempien teollisuuden haarojen kehitys voitiin aloittaa muualla valmiiksi kehitetyllä tuotantokoneistolla. Pollard korostaa, että Suomen kehitys poikkeaa itäisen Euroopan maareformeja suosineiden maiden viiteryhmästä kehityksestä nopealla taloudellisella kehityksellään 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. Merkittävää on, että vaikka kehitys perustui puuhun, ei Suomi jäänyt raaka-aineen viejäksi, vaan kehitti alusta lähtien omaa puunjalostustaan.

Teollistuminen, tekninen kehitys ja rationalisointi ovat olennainen osa yhteiskunnan modernisaatiota. Rationalisointi onkin yksi 1900-luvun merkittävimmistä tuotannollisen toiminnan kehityspiirteistä. Länsimaisen tuotannollisen toiminnan rationaliteetin lähtökohtana on liiketoiminnan kannattavuus ja mahdollisimman hyvä kilpailukyky. Rationalisointi on puolestaan väline, jolla nuo tavoitteet voidaan saavuttaa.

Yhteiskunnan talouden ja tuotannon rakenteiden muutos on modernisaation ydintä. Suuri muutto oli luonteeltaan rakenteellinen ja kulttuurinen siirtymä käsityövaltaisesta maatalousyhteiskunnasta koneellistettuun teollisuus- ja palveluyhteiskuntaan. Sitä voi pitää modernisaatiohyppäyksenä, jossa yhdistyivät monet modernisaatiolle tyypilliset piirteen lyhyeen ajanjaksoon: agraarisen astutuspolitiikan umpikuja, maan teollistuminen ja kaupungistuminen, hyvinvointivaltion kehitys, suurten ikäluokkien pyrkimys sosiaaliseen nousuun sekä alkutuotannon rationalisointi.

Seuraavan rakennemuutoksen taustalla 1980-luvulla oli suljetun kansallisen talousjärjestelmän ja jäykähkön tuotantorakenteen sopeutuminen avointa taloutta korostavaan eurooppalaiseen integraatioon ja maailmankauppaan. Tuolloin käynnistynyttä tuotantoperiaatteiden, yritysrakenteiden ja talouden murrosta Pertti Koistinen (1984b, 58–61) pitää luonteeltaan paradigmanomaisena. Toisessa rakennemuutoksessa Suomi integroitui kansainvälisiin markkinoihin, yritykset keskittyivät, uudet teollisuuden alat ja palvelut vahvistuivat. Suomalainen yhteiskunta modernisoitui taloudeltaan ja sai ensimmäisiä postmoderniin liitettyjä kulttuurisia piirteitä. Samalla murenivat monet viimeisistä agraarisen yhteiskunnan rakenteista.

Jälkiteollisen tai postmodernin tuotannon logiikka poikkeaa ratkaisevasti vanhan teollisen modernin rationaliteetista. Uudessa toimintaympäristössä on välttämätöntä soveltaa siihen sopivia tuotannon organisoimisen ja rationalisoinnin tapoja. Vanhaa modernia edustavat työn ja työntekijän hierarkkinen rationalisointi, työsuhteiden kollektiivinen organisointi ja sääntely ja yhteiskunnan kansallisvaltiollinen suunnittelu eivät ole enää toimivia rationalisointimalleja (Kettunen 1997, 8–9).

Kolmas rakennemuutos alkoi viime vuosituhaten lopulla uusien teollisuuden alojen kiinnittäessä maamme globaaleille markkinoille ja suomalaisperäisten metsäyhtiöiden kasvaessa alansa globaaleiksi jättiläisiksi. Globalisoituvilla markkinoilla nousivat keskeisiksi menestystekijöiksi kyky hallita nopeaa informaatiovirtaa ja logistisia ketjuja. Kilpailukykyä on uudistettava jatkuvasti, mikä merkitsee jatkuvaa tuotekehittelyä ja tuotantomenetelmien kehittämistä. Rationalisointi on häviämässä alkuperäisessä muodossaan ja tehokkuutta haetaan jatkuvalla kehitys- ja tutkimustyöllä, toimialarationalisoinnilla, uusilla organisaatiomuodoilla ja johtamista kehittämällä. Avainasemassa ovat uudet teknologiat, joustavat työorganisaatiot ja toimintojen hajauttamiseen liittyvä verkottuminen. Tälle kehitykselle tyypillisiä piirteitä ovat automatisointi, tietotekniikkaan perustuva logistiikka ja organisaatiohierarkioiden madaltuminen. Pääoman globaali liikkuvuus ja tuotantopanosten paikallisuus ovat lisänneet epäsymmetriaa niiden välille. Konsernien sisällä vertaillaan keskenään kilpailevia tuotantoyksiköitä ja intressiristiriitoja syntyy konsernijohdon ja paikallisten yksiköiden välille. (Alasoini 1992, 387–397; Michelsen 2001, 15, 215–216.)

Työprosessin pitkän aikavälin muutos on dynamiikaltaan monisyinen. Sitä ei voi selittää pelkästään työprosessin tai teknologian kehityspiirteiden avulla, vaan se kytkeytyy yritys rakenteisiin, markkinoihin ja sosiaalisiin instituutioihin. Kullakin työprosessin kehitysvaiheella ovat omat teknologiset erityispiirteensä. Murrosvaiheissa vanha tuotannon tapa muodostuu kehityksen esteeksi, jolloin rationalisoinnin avulla etsitään ratkaisuja toimintaympäristön, tuotantoteknologian ja työvoimankäytön välisiin jännitteisiin. Työprosessin kehitys poikkeaa kansallisesti ja alakohtaisesti toisistaan, mikä aiheuttaa varsin suuria variaatioita, eivätkä kehityshistoriat toistu samanlaisina, vaan ne toteutuvat aina paikallisesti määräytyneinä. (Julkunen 1987, 130–134.)

Rationalisointi ja työprosessin kehitys tapahtuu viime kädessä yrityksissä. Ne itse muotoilevat tuotantonsa, tekevät omat strategiset ratkaisunsa ja niiden toiminnassa realisoidaan rationalisoinnin tulokset. Yritysten toimintaa määrittää enenevässä määrin kilpailu- ja toimintaympäristön muutokset. Yritys voi oman rajatun autonomiansa rajoissa valita vaihtoehtoisia tuotantostrategioita, tuotannon organisointitapoja ja johtamismenetelmiä ja pyrkiä niiden avulla hyödyntämään teknologioita ja henkilöstön osaamista sekä sopeutumaan toimintaympäristön muutoksiin. (Alasoini 1996, 15; Julkunen 1984, 14–15; Koistinen 1984a, 41–44; Koivisto T. 1997, 32.)

Globalisaatio pitää sisällään tuotantorakenteiden ja tuotannon organisointitavan muutosten lisäksi siirtymän jälkiteolliseen aikaan, mikä on merkinnyt paikallisuuden ja luottamuksen uudelleen määrittymistä. Zygmunt Baumanin (2002, 198–199) mukaan modernille järjestykselle oli luonteenomaista pyrkimys laskea luottamukselle institutionaalinen perusta. Se pyrki tarjoamaan kansalaisille vakaan viitekehyksen ja lujitti uskoa siihen, että tällä hetkellä vaalittuja arvoja kunnioitettaisiin tulevaisuudessakin. Siirtyminen jälkiteolliseen vaiheeseen on vienyt pohjaa tältä luottamukselta. Bauman toteaa, että on vaikea rakentaa luottamusta organisaatioihin, joiden toimintaa ollaan samaan aikaan ajamassa alas, leikkaamassa ja käynnistämässä uudelleen. Tämän seurauksena myös yleinen luottamus kollektiiviseen tai poliittiseen toimintaan on romahtanut.

Länsimaita leimaakin nykyisin turvattomuus, epävarmuus ja uhkan kokemusten lisääntyminen. Työn epävarmuus on lisääntynyt ja teknologinen edistys ja rationalisointipyrkimykset näyttävät merkitsevän pääasiassa työpaikkojen vähentymistä. Kukaan ei voi olla varma, etteivätkö seuraavat rationalisointitoimet tai markkinoiden heilahtelut koskisi juuri minua. Joustavuus työelämässä tarkoittaa määräärikaista ja tilapäistä sitoutumista sekä epävarmoja suhteita. Näissä suhteissa on vaarana, että toinen osapuoli sanoutuu irti suhteesta, kun haistaa muualla parempia mahdollisuuksia. Bauman vertaa aikamme suhteita ja liittoja kulutustavaroihin, joista voidaan luopua, jos ne eivät tuota tyydytystä eikä niiden eteen enää ponnistella ja tehdä kompromisseja. (Bauman 2002, 192–196.)

Pauli Kettusen (2001, 253, 287) mukaan globalisaatiokehitys sisältää sen, että ”me” kansallisessa ja paikallisessa kehikossamme omaksumme refleksiivisesti sen

ylikansallisen perspektiivin, josta ”meidät” alistetaan vertailun kohteeksi.

Globalisaatio merkitsee todellisuuden ajallisen ja tilallisen jäsenyyksen syvää muuttumista.

Suomalaisen yhteiskunnan modernisaatio eteni 1990-luvulle saakka metsäperustaista tietä. Suomi metsäteollistui, metsäteollisuuden intressit ohjasivat talouspoliittisia ratkaisuja ja hyvinvointia rakennettiin metsäteollisuuden vientituloilla. Suomalaisen metsäteollisuuden vaiheet voidaan lukea modernisaation murrosten kautta: siirtyminä agraarista moderniin ja modernista jälkiteolliseen. Tällöin metsäteollisuuden historia on metsävarojen käyttöönottoa, jalostusasteen nostoa ja toimialarationalisointia. Se on kehitystä paikallisesta kansalliseksi ja edelleen globaaliksi toiminnaksi. Se on vastaamista modernin tuomaan puunjalosteiden kysynnän kasvuun, kansainväliseen kilpailuun ja mukautumista postmodernin globaaleihin rakenteisiin.

Samoin puunkorjuu ilmentää ja seuraa modernisaatiokehitystä. Työprosessin rationalisointi, pyrkimys löytää kutakin tuotantotapaa vastaavat teknologiset ratkaisut ja organisatoriset muodot, on väline, jolla uuden vaiheen vaatimuksiin on vastattu. Pienviljelyyn sidottu miestyövaltainen työprosessi palveli siirtymää agraarista moderniin. Palkkametsuriin ja työsuhdeurakointiin perustuva tuotannon malli vastasi modernin sopimusyhteiskunnan yleistä tuotannon organisoinnin tapaa. Postmoderniin tuotantoon sopivat puunkorjuun alihankintamallit, kilpailutus ja verkostot.

17. Metsänkäytön ajanjaksot ja metsätyöprosessin muutos

Aineiston analyysissä ja eri tason kehityskulkujen jäsentämisessä periodisointi on ollut tutkimuksen keskeinen metodinen keino. Ajanjaksojen määrittely perustuu metsätyöprosessin kehitysvaiheiden ja sen yhteiskunnallisen toimintaympäristön muutoksen analyysiin. Luvun alussa verrataan esitettyä periodisointia joissakin muissa samaa tematiikkaa käsittelevissä tutkimuksissa esitettyihin kehityksen periodisointeihin. Nämä metsäteollisuuden ja -talouden kehityksen jaksottelut on koottu taulukoon (ks. taulukko 4).

Edellä esitetyissä empiirisissä analyyseissä määriteltiin ajallisia kokonaisuuksia, jotka erottuivat toisistaan joidenkin keskeisten piirteidensä, kuten yhteiskunnallisen rakenteensa, tuotannon ja työprosessin organisoinnin ja teknologisen kehitysvaiheen perusteella, osalta selkeästi ajanjaksoa edeltävistä ja sitä seuraavista kokonaisuuksista. Analyysissä kiinnitettiin erityistä huomiota ajanjaksojen väliin sijoittuviin murrosvaiheisiin. Yleensä vasta muutosten riittävän pitkän aikavälin ajanjaksojen tarkastelu paljastaa kehityksen eri tasoja yhdistäviä kehityskulkuja ja piirteitä. Tämän vaatii historiallisen kehityskulun tulkintaa abstraktiotasolla. Tutkittavien muutosprosessien tarkastelu pitkinä kaarina paljasti eri tason kehityskulkuja yhdistäväksi tekijäksi metsien käytön yhteiskunnallisessa perustassa tapahtuneet muutokset.

Metsien käytön yhteiskunnallisten lähtökohtien muutos pelkistettiin kolmijakoon: *luonnonvaraperustainen, tuotantoperustainen ja markkinaperustainen*. Jaottelu on abstrakti konstruktio, joka nostaa esiin suomalaisen yhteiskunnan metsäsuhteen pitkän aikavälin muutoksen luonteen. Noihin ajanjaksoihin ja niiden murrokseen liittyvät tärkeimmät suomalaisen yhteiskunnan tuotannolliset, rakenteelliset ja kulttuuriset muutokset.

Taulukko 4. Metsänkäytön ja metsäteollisuuden ajanjaksot eri tutkijoiden määrittelemänä

	Luonnonvaraperustainen			Tuotantoperustainen			Markkinaperustainen	
Metsien käyttö lähtökohta	Talouselämä ja elpyminen 1928–38 Sotatalous ja säännöstely 1939–47			Teollistamisen ja säännöstelyn purkamisen vuosina 1948–57	Kasvupolitiikan aika 1958–1967	Tulopolitiikan ajanjaksoilla vuosina 1968–77	Vakaan talouskasvun ja tulospimusten vuodet 1978–87	Metsäpolitiikan suuri murros ja kasvu kohti kansainvälistymistä vuosina 1988–97
Kansantalouden ja metsäpolitiikan jaksot (Ollonqvist 1998)	Suomi, metsät ja kansainvälinen järjestelmä 1620-1920	Metsän tasavalta – teollisuus politiikan ja markkinoiden ristiaallokossa 1920–1939	Paperipatruunat – Metsäteollisuus sodassa ja jälleenrakentamisessa 1939–1950	Läpimurto – Metsäteollisuus kasvun, integraation ja kylmän sodan Euroopassa 1950–1973	Kriisi ja kumous – Metsäteollisuus ja maailmantalouden murros 1973–2008			
Metsäteollisuuden vuodet (Sajasalo2001, 113–131)	1920-luvulta II maailmansotaan painopiste puolivalmisteissa	Toisen maailmansodan päättymisestä 1960-luvulle, kohti jalostusasteen nosta, investointeja			1960-luvun lopulta 1980-luvun puoliväliin voimakas investointijakso. jalostusasteen nostoon		1980-luvun loppupuolelta nykypäivään rakennemuutos, suomalaisen metsäteollisuuden keskittymisaalto, korkealaatuinen paperistrategia	
Metsäteollisuuden ja suomalaisen yhteiskunnan jaksot (Rytteri 2002, 157–169)	Kansakunta ja metsät 1800-luvulta talvisotaan		Sotien jälkeinen jakso Selviämisestä hyvinvointiin 1980-luvun lopulle			Kansallisesta kansainväliseen 1990-luvulta lähtien		
Puunkorjuun vuodet (Hakkila)	Hakkuutyö entisajoista 1950-luvulle			Moottorisaha mullistaa hakkuutyön 1950-luvulta lähtien	Traktori korvaa hevosen 1960-luvun alusta		1980-luvun puolivälistä alkaen Hakkuukone syrjäyttää metsurin.	
Metsätehon rationalisoinnin jaksot (Marttila 1995)	Alku aina hankala			Jäähdyväiset polle ja pokasahalle		Kierroksia koneisiin		
Metsänkäytön pitkät syklit (Björn1999, 17–19)	Esiteollinen vaihe 1800-luvun lopulle	Teollinen metsänkäyttö ensin talonpoikaisen käytön rinnalle ja yleistyi vasta 1950-luvulla			Jälkiteolliseen metsänkäyttö 1990-luvulta lähtien			
	... 1920	1930	1940	1950	1960	1970	1980	1990 2000 2010

Tutkijat määrittävät kehityksen vaiheet tutkimusintresseistään johtuen jossain määrin toisistaan poikkeavasti. Ajanjaksojen rajaukset perustuvat tutkittavien ilmiöiden tyyppipiirteisiin, joten kehityksen vaiheet ja murroskohdat riippuvat kunkin tutkimuksen omista kysymyksenasetteluista ja käytetyistä aineistoista. Kuitenkin eri tarkastelunäkökulmista tehtyjen metsäsektoria käsittelevien tutkimusten pitkän aikavälin periodisoinneissa on yleisellä tasolla löydettävissä varsin yhtenäisiä käsityksiä merkittävistä ajanjaksoista.

Taulukoon 4 on koottu eri tutkimusten ajallisten jaksottelujen vertailu. Vertailu osoittaa, että tutkijat ovat varsin yksimielisiä keskeisistä murroskohdista. Tällaisia ovat metsäteollisuuden synty 1800-luvun lopulla, maatalousyhteiskunnasta irtaantuminen ja kasvun aika 1950-luvulta 1980-luvulle, talouden avautuminen 1980-luvulla ja globaaliin talouteen siirtyminen vuosituhatlupulla. Olennaista pitkän aikavälin tarkastelussa eivät ole tarkat vuosiluvut, vaan kiinnostavampaa on, miten eri tutkimukset ovat rajanneet ja perustelleet käyttämänsä jaksottelun ja tukevatko määritellyt periodisoinnit tässä tutkimuksessa esitettyä kolmijakoa.

Useimmat tutkijat määrittävät Teijo Ryttilin tapaan ajan metsäteollisuuden perustamisesta toiseen maailmansotaan omaksi jaksokseen. Ismo Björn korostaa, että kehitys oli tuolloin suhteellisen hidasta ja metsän teollinen käyttö sivuutti talonpoikaisen käytön vasta 1950-luvulla. Metsätehon ja Hakkilan jaottelussa vielä 1950-luvulla elettiin puunkorjuussa käsityövaltaista aikaa. Metsäteollisuus tuotti puolivalmisteita ja maasta vietiin pyöreää puuta.

Talouspolitiikan tavoitteeksi asetettiin 1950-luvulla maatalousvaltaisen talouden teollistaminen ja maan rakenteiden modernisointi. Elettiin aikaa *Selviämisestä hyvinvointiin*, joka kesti Teijo Ryttilin mukaan rauhan tulosta 1980-luvun lopulle. Pekka Ollonqvist nimittää vuosien *1948–57 talouspolitiikkaa teollistamisen ja säännöstelyn purkamisen jaksoksi*, jolloin painopisteesi nostettiin metsäteollisuuden sekä siihen kytkeytyvän metalliteollisuuden kehittäminen. *Vuodet 1958–1967 olivat kasvupolitiikan aikaa*, jonka tavoitteena oli hallittu siirtyminen kohti ohjattua markkinataloutta. Kasvupolitiikka rakentui ensisijaisesti metsäteollisuuden tehostamiselle ja laajentumiselle. Sotien jälkeen annettiin myös *jäähyväiset polle ja pokasahalle*, kun rationalisointiin alkutuotannon työprosesseja. Sajasaloon mukaan ajanjakso *toisen maailmansodan päättymisestä 1960-luvulle* oli

metsäteollisuudessa siirtymää raaka-aine- ja puolivalmistepainotuksesta kohti jalostusta. Jakson aikana teollisuus investoi koneiden uusimiseen. Saman politiikan jatkoa oli 1960- ja 1970-lukujen raju rakennemuutos ja hyvinvointivaltion rakentaminen.

Tulopolitiikan ajanjaksolla vuosina 1968–77 metsäsektorilla seurattiin yleistä tulopoliittista sopimusjärjestelmää ja puunkorjuu ammatillistui. Edellisen kauden jatkoa oli Vakaan talouskasvun ja tulosopimusten vuodet 1978–87. Jakson loppupuolella alkoi Suomen taloudessa siirtymä kohti kansainvälistä kilpailukykyä korostavaan talouspolitiikkaan. Metsäomistus kaupungistui ja puusta tuli teollisuuden raaka-ainetta. Metsäteollisuudessa elettiin voimakasta investointi- ja jalostusasteen noston jaksoa.

Kehitys kansallisesta kansainväliseen alkoi 1990-luvun taitteesta ja on vain vahvistunut uudelle vuosituhannele siirryttäessä. Metsäteollisuuden historian kirjoituksen mukaan jouduttiin *kriisiin* ja tapahtui *kumous*. Metsäteollisuusyritykset keskittyivät ja kansainvälistyivät, metsäpolitiikan kytkeytyi EU:hun ja ympäristönäkökohdat painottuivat. Metsäsektori ei ole entiseen tapaan talouspolitiikan keskiössä. Alaa alkoi ohjata markkina- ja sidosryhmälähtöinen globaali toimintatapa. *Metsäpolitiikan suuri murros ja kasvu kohti kansainvälistymistä vuosina 1988–97* johti kaikkien metsäsektorin osien uudelleen organisointiin ja toimintatapojen muutokseen. 1980-luvun puolivälistä alkaen *hakkuukone syrjäytti metsurin*. Siirryttiin *jälkiteolliseen metsänsäköyttöön* ja metsien merkitys pelkästään puuntuottajan kyseenalaistetaan ja metsiin liitetään monenlaisia virkistys- ja suojeluarvoja (Björn 1999, 231).

Suomalaisessa metsien käytössä on erotettavissa kolme ajanjaksoa, joiden välillä on perustavanlaatuinen ero. Metsäteollisuuden ja koko yhteiskunnan aatteellinen ja tuotannollinen suhde metsään poikkeaa määriteltynä aikakausina perusorientaatioltaan ratkaisevasti toisistaan. Ensin tavoitteena oli ottaa luonnonvarat hyötykäyttöön, toiseksi metsään suhtauduttiin tuotantovälineen ja viime aikoina metsä on entistä enemmän kilpailevien markkinoiden kohteena.

Metsien käytön lähtökohta oli 1950-luvulle saakka *luonnonvaraperustaisena*. Metsäteollisuuden tavoitteena oli ottaa luonnonvarat käyttöön ja metsäteollisuuden

kasvu jatkui orgaanisena sotien jälkeiseen aikaan saakka. Valtio tuki tätä pyrkimystä omilla toimillaan. Puunkorjuun teknologia ja menetelmät mukautuivat luonnonolosuhteisiin ja noudattivat luonnon vuotuista kiertokulkua.

Vasta 1950-luvulla metsiin alettiin suhtautua tuotannollisena instituutiona. *Tuotantoperustaiseksi* metsänkäyttö muuttui, kun teknistynvä metsätalous pyrki tekemään metsästä teollisuudelle alistetun tuotannon tekijän. Teollisuuden puunkäytön kasvu muutti puunhankinnan aiempaa tuotantolähtöisemmäksi. Metsätalouden kehittämisohjelmat 1960-luvulla ottivat käyttöön käsitteen puuntuotanto ja tehometsätalouden periaatteet yleistyivät vuosikymmenen kuluessa.

Vuosituhanneen vaihteessa metsänkäyttö muuttui orientaatioltaan *markkinaperustaiseksi*. Globaalin metsäteollisuuden toiminta ei ole riippuvainen Suomen metsistä jalostukseen saatavasta puusta. Suomalainen puu kilpailee eri maapallon toisella puolella tuotettavaa puuta ja sikäläisiä puumarkkinoita vastaan. Suomalaiset tuotantolaitokset puolestaan joutuvat kilpailemaan myös konsernin sisällä eri maailmaa sijaitsevien tehtaiden kanssa. Puunjalosteet ja niihin perustuva viestintä kilpailee sähköisen median kanssa. Lisäksi metsien teollinen käyttö kilpailee enenevässä määrin metsien ei-aineellisten käyttömuotojen kanssa. Nämä vaihtoehtoiset käyttömuodotkin ovat markkinallistuneet viime vuosikymmeninä. Metsänomistajille maksetaan suojelusta, matkailu- suojelu-, ja virkistyskäyttö ovat muuttuneet liiketoiminnaksi ja luontoon liittyvät yritykset ovat valmiita maksamaan puunkorjuulta säästyneestä metsäluonnosta.

Puunkorjuun ja metsien käytön ajanjaksot

Suomalainen metsänkäytön kehityskaari on kulkenut luonnonvaraperustaisesta tuotantoperustaisen kautta markkinaperustaiseksi. 2000-luvun alussa nämä metsänkäytön muodot esiintyvät kerroksellisena, mutta vallitsevalle globaalille markkinaperustaisuudella alisteisina.

Suomalaisen metsäsektorin pitkän aikavälin kehitys ja metsäsuhteen muuttuminen on kiteytetty kolmeen edellä esitettyyn periodiin:
luonnonvaraperustaiseen, tuotantoperustaiseen ja markkinaperustaiseen metsien

käyttömuotoon. Aikakausien erottelun ja kehityskulkujen kuvauksen välineeksi on tuotettu analyysimatriisi (taulukko 5). Matriisissa tutkitut muutosprosessit, rakenteelliset kontekstit ja ajallinen muutos asetetaan keskinäiseen vuoropuheluun.

Matriisi paljastaa, miten kehityksen vakaat jaksot erottuvat muutoksen kaikilla tasoilla omiksi periodeikseen, samoin kuin niiden väliin sijoittuvat murroskaudetkin. Muutosprosessi etenee omana aikanaan niin, että kehityksen väistyvä ja nouseva piirre esiintyvät samanaikaisesti eikä siten olen mahdollista määritellä periodien alkamisen ja päättymisen tarkkojen ajankohtia. Riittävän pitkän aikavälin tarkastelussa on kuitenkin mahdollista hahmottaa kehityksen periaatteelliset käänteet. Esimerkiksi uuden tuotantotavan murros käynnistyy vakaan kauden aikana ja uusi valtaa vähitellen alaa ja lopulta syrjäyttää aiemman työprosessin muodon.

Tutkimuksessa puunkorjuun kehittyminen on jaettu kolmeen vakaan kehityksen kauteen: savotointia, palkkatyötä ja alihankintaurakointia. Puunkorjuun työprosessin murrokset on puolestaan nimetty mekanisoinniksi, hakkuun koneellistamiseksi ja laajavastuiseksi yrittäjyydeksi. Taulukossa metsätyöprosessin muutosta tarkastellaan suhteessa metsäteollisuuden, puunhankinnan, puunkorjuun organisoinnin ja tekniikan sekä työsuhteen muodon muutosvaiheisiin. Kokonaisuuden analysointi yhden fokuksen, puunkorjuun työprosessin, kautta on välttämätöntä, kun pyritään kokonaiskuvaa rinnakkaisista ja eritasoisista muutosprosesseista. Vertailu osoittaa, että puunkorjuun työprosessin kehitysvaiheet ja metsien käytön yhteiskunnallisen perustan muutos ovat keskinäisessä riippuvuussuhteessa toisiinsa.

Luonnonvarojen käyttöönnotossa lähdettiin teollista puunkorjuuta organisoimaan valitsevista yhteiskunnallista oloista käsin. Maaseudulla oli halpaa työvoimaa, jonka metsäosastot mobilisoivat savottojen ”armeijaksi” sotilaallisen mallin mukaisesti. Puunkorjuu laajeni teollisuuden kasvun tahdissa ja tuotanto perustui ”elävän” voiman talviaikaiseen käyttöön. Pienviljelys ja metsätyöt muodostivat toisistaan riippuvan taloudellisen kokonaisuuden.

Tuotantoperustainen metsien käyttö edellytti uutta tehokkaampaa tuotantotapaa. Muun yhteiskunnan tapaan metsäsektori siirtyi sopimusyhteiskunnan mukaisiin työnorganisoinnin käytäntöihin, kuten palkkatyötä tekeviin metsureihin ja

työsuhteurakoitsijoihin. Metsätyön kannattavuutta haettiin tehometsätalouden menetelmin ja lisäämällä operatiivista vastuuta käytännön tekijöille.

Metsien käytöstä tuli markkinaperustaista talouden kansainvälistyessä ja suomalaisen metsäteollisuuden kasvaessa globaaleiksi yhtiöiksi. Puunkorjuusta tuli ensin alihankintaurakointia ja viime aikoina metsäteollisuus on vienyt puunkorjuuta kilpailutuksilla laajojen kokonaisuuksien alihankintaliiketoiminnaksi. Metsäyhtiöt ovat vetäytyneet operatiivisesti toiminnasta ja alihankintaa ohjataan informaatiotekniikan avulla.

Taulukko 5. Metsien käytön perusta, tuotantoprosessin tyyppipiirteet ja puunkorjuun organisointi 1900-luvun alusta lähtien

Luonnonvaraperustainen				Tuotantoperustainen		Markkinaperustainen		
Metsien käytön perustelu	Luonnonvarojen käyttöönotto, vaurauden luonti, orgaaninen kasvu	Metsätalouden intensiteetin kasvu, jalostusasteen nosto	Talouden ”puujalka”, tuotannon tehokkuus, korporaatiot	Kansalliset fuusiot, korporaatioiden purku, teollisen metsätalouden kyseenalaistaminen	Kansainvälistyminen, metsien käyttö politisoituu, suhteellisen merkityksen lasku	Globaali toiminta ja, orientaatio, yksi toimialoista, ristiriitainen metsä		
Puunkorjuun työprosessin ajanjakso	Savotointia	1. murros Mekanisointi	Palkkatyötä	2. murros koneellistaminen	Alihankinta-urakointia	3. murros Laajavastuuisuus		
Metsäosaston asema ja prosessin johtaminen	Keskeinen toiminnan mahdollistaja, ”sotilaallinen” johtaminen	Puunsaannin turvaaminen ja tehostaminen, pomaista työnjohtamiseen	Johtoryhmätasoinen toimija, hierarkkinen rakenne ja työn johtamista	Business-ajatteluun siirtyminen, paine tehokkuuden kasvuun, prosessin johtamista	Kansallisten puuvirtojen logistinen ohjaaja	Yksi resurssien tuottajista, sopeutuja informaatio-ohjaus ja palvelujen osto		
Puunkorjuun rationalisoinnin tavoite	Tehostaminen ja standardointi, metsätyön mekanisointi	Koneellistaminen, ammattitaitoinen työvoima	Metsurimenetelmien kehittäminen, hakkuun koneellistaminen	Koneelliseen hakkuuseen siirtyminen	Ohjauksen ja logistiikan kehittäminen, yrittäjien vastuun kasvattaminen	Palvelujen osto isoina kokonaisuuksina, ohut organisaatio		
Rationalisoinnin vastavoima tai rajoite	Maaseudun halpa ja joustava työvoima, kehittymätön tekniikka	Poliittinen paine, ammattitaitoisen työvoiman puute	Tupo-konsensuksen ylläpito, hidas konekehitys	Metsurien työllisyys, organisaatioiden rakenteet, ympäristöliike	Metsäkoneyritysten suuri määrä, valta-asetelman säilyttäminen	Yrityskohtaiset tietojärjestelmät, moniasiakkuuden hyväksyminen		
Puunkorjuun vallitseva teknologia	Käsityökalut ”elävä voima”	Siirtymä hevosajosta ja ihmistyöstä konevoimaan	Moottorisaha ja metsätraktori, konekokeilut	Siirtymä koneelliseen hakkuuseen	Koneketju ja tietoliikenne	Tietotekniikka ohjatut prosessit		
Tyypityöntekijä ja työsuhteen muoto	Pienviljelijä-metsätyömies alisteinen kausityömies	”Jätkästä metsuriksi” ammatillistuminen	Metsuri ja koneurakoitsija, palkkatyöläisyys, etujärjestösopimukset	Koneyrittäjä ja koneen kuljettaja, työnjohtettu yrittäjyys	Yhden koneketjun yritys, yrittäjäkohtaiset sopimukset, metsurien saattohoito	Laajavastuinen yrittäjä, verkastot, yrittäjien kilpailutus, ulkoiset metsurit		
Metsätyön paikkasidos	Vahva sidos maatalouteen	Maailtapako, irti maataloudesta	Vahva maaseutusedos	Maaseutusedos murtuu	Taajama, urakointia lähikunnissa	Seutukunnallinen verkosto		
	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010

Kolme kertomusta metsien käytön muutoksesta

Historiallisessa sosiologiassa muutosta analysoidaan usein konstruoimalla siitä kertomuksia. Kertomuksen avulla voidaan tutkimuksen tuloksista rakentaa uusi konstruktio, joka kytkee tutkimuskohteen kehitysprosessin, kontekstin, rakenteen ja toimijoiden käyttäytymisen yhdeksi kokonaisuudeksi. Tutkija tuottaa empiiriseen tarkasteluun perustuvan tulkinnallisen konstruktion, metakertomuksen.

Metakertomuksessa kuvataan tarkasteltavan ajanjakson olennaisia piirteitä, ajanjakson eritasoisten prosessien keskinäisiä vuorovaikutussuhteita ja toimijoiden osuutta muutokseen. Samoin analysoidaan toiminnan tasojen välisiä kausaalisia suhteita ja muutokseen vaikuttavia välitysmekanismeja. Murroskausien analyysissä pyritään kuvamaan kriittiset käännekohtat ja niihin liittyvät valinnat. Lisäksi analysoidaan tehtyjen valintojen perusteluja ja valintojen seurauksena käynnistyneitä kehityspolkuja. Samoin pyritään löytämään toimijoiden tekemien valintojen reunaehdot ja toimijoiden tulkintoja tekemistään valinnoista.

Tutkimuksen päättää kertomus suomalaisen yhteiskunnan metsään sidotusta kehityksestä viimeisen sadan vuoden aikana. Kertomus on jaettu kolmeen osaan metsien käytön yhteiskunnallisen perustan muutoksen mukaisesti. Ensimmäinen kertomus kuvaa agraarisen Suomen ja luonnonvaraperustaisen metsien käytön kehityksen vaihetta. Toinen ajanjakso käsittää siirtymisen tuotantoperustaiseen metsäsuhteeseen. Siinä kuvataan, miten konsensusajan yhteiskunnan erilaiset käytännöt kytkeytyivät tuotantoperustaiseen metsien käyttöön. Kolmannessa kertomuksessa kuvataan, miten globalisoituva Suomi sopeutuu toimintaympäristön muutokseen ja miten viime vuosien kehitys on johtanut metsän käytön muuttumiseen markkinaperustaiseksi.

Yhdessä nämä kolme kertomusta muodostavat metakertomuksen suomalaisen metsien käytön perustan muutoksesta ja muutoksen suhteesta yhteiskuntaan ja metsäsektorin kehitykseen. Näin syntynyt metakertomus yhdistää tutkimuksen eri osissa kuvatut kehityskulut eri tasojen tarkastelut yhdeksi kertomukseksi.

Sivistyneistön kansallisromanttinen suhde metsään jäi tappiolle 1800-luvun lopun metsäkiistassa. Teollisuuspiirit voittivat kiistan, kun fennomaanit ja talonpoikaisto asettuivat tukemaan teollistumista. Puunjalostuksen ajateltiin tuovan taloudellista edistystä kansakunnalle, maaseudulle ja talonpojille. Teollisuuden ja valtion yhteiseksi päämääräksi muotoutui metsien mahdollisimman tehokas hyödyntäminen. Samanaikaisesti väestö- ja maatalouspolitiikan ratkaisuksi valittiin agraarinen, itsenäisiä tiloja perustamaan pyrkivä asutuslinja.

Metsävaroihin perustuva teollistuminen, sitä tukeva kansallinen eetos ja metsänomistuksen painottuminen yksityismetsätalouteen määrittivät pitkälti nuoren tasavallan poliittista ja taloudellista kehitystä. Kehitys oli omalaatuksella tavalla dualistista. Maa kytkeytyi modernin puunjalostusteollisuuden kautta läntiseen kehitykseen. Toisaalta kansalaissodan jälkeinen agraaripiirien valta ja maalaisköyhälistökyksymyksen ratkaisu pientiloja synnyttävällä asutuspolitiikalla muistuttivat itäeurooppalaista kehitystietä. Kehitys seurasi ennen talvisotaa ennemminkin läntistä vaurastumista kuin itäisen Euroopan hidasta kehitystä.

Metsäteollisuuden tavoitteena oli ottaa olemassa olevat metsävarat teollisuuden käyttöön. Alkuun puunhankinnan organisointi tapahtui agraaristen rakenteiden pohjalta. Teollisuuden puunkorjuun kannalta asutustoiminnan painottuminen pientiloihin oli otollinen ratkaisu. Hevosajoon perustuva metsätyö ja puunuitto sanelivat sen, että puunkorjuu ajoittui talvi- ja kevätkauteen, jolloin pientilojen miehillä tarve lisäänsioihin.

Puunhankinnan myöhemmän kehityksen kannalta ratkaisevia valintoja olivat yksityisomistukseen painottuva metsänomistus ja pienviljelmiin perustuva asutuspolitiikka sekä metsävaroihin tukeutuva teollistaminen. Metsätyöhön ei ollut tarvetta rekrytoida vakituista työvoimaa, kun talviseen savotointiin oli saatavissa ruumiillisen työhön tottunutta, työkalut ja hevoset omasta takaa omistavaa, työvoimaa. On todennäköistä, että valtion tai yhtiöiden suurmetsänomistukseen perustuvassa mallissa meille olisi syntynyt aiemmin päätoimisten metsätyömiesten ammattikunta, puunkorjuu olisi koneellistunut varhemmin ja seurannut

suurmetsänomistukseen perustuvien maiden puunkorjuun kehityspolkua. Samoin maaseudun kehitys ja yhteiskunnan modernisaatio olisivat saaneet toisen suunnan.

Metsävaroihin perustuva teollistuminen ja agraarinen politiikka muodostivat suomalaisen talouden perusdynamiiikan. Tästä syystä dualistinen kehitys, yhtäaikainen teollistuminen ja yhteiskunnan agraarisen luonteen säilyminen, saattoi jatkua 1960-luvulle saakka. Savotointimalli osoitti kuitenkin epävarmuutensa sota-aikana ja jälleenrakennuksen aikaan. Tuolloin nousi esiin ajatus metsätyön koneellistamisesta ja siirtymisestä vakinaiseen työvoimaan. Jo sodan aikana oli pyritty metsätyön tehostamiseen, mutta vasta rauhan tultua käynnistyi puunkorjuun koneellistamiseen tähtäävän systemaattinen rationalisointityö.

Siirtymävaihe savotoinnista ammattimaiseen puunkorjuuseen muodostui pitkäksi. Kesti parikymmentä vuotta ennen kuin teollisuuden puunkorjuun suorittivat ammattimetsurit ja koneurakoitsijat. Hitaaseen siirtymään vaikuttivat muiden muassa metsänomistajien omatoimisen puunkorjuun vahva osuus ja asutustoiminnan tuloksena syntynyt runsas työvoiman tarjonta. Metsätyön tehostamista taas puolsivat puun teollisen käytön kasvu sekä uhka työvoimapulasta.

Kehityksen suunta muuttui, kun talouspolitiikan keskiöön nostettiin 1950-luvulla talouskasvu ja elinkeinorakenteen monipuolistaminen. ”Myöhäisfennomaaniseksi valtiososialismiksi” kutsutun suuntauksen tuloksena rakennettiin metsäteollisuutta Pohjois- ja Itä-Suomeen sekä tehostettiin metsätaloutta laajojen metsäohjelmien avulla. Vuosikymmenen lopulla luovuttiin asutuspolitiikasta ja siirryttiin tukemaan maa- ja metsätalouden rationalisointia sekä tavoiteltiin teollista hyvinvointivaltiota. Samalla otettiin käyttöön aktiivinen työvoimapolitiikka, joka tuki alkanutta maaltamuuttoa. Kasvupolitiikan tuloksena pienviljelyyn perustuvan maatalouden toimintaedellytykset heikkenivät ja kaupungistuminen nopeutui.

Puunkorjuun rooli suuren muuton dynamiikassa oli kaksinainen. Metsätyön ammatillistuminen heikensi osaltaan pienviljelyn elinkelpoisuutta. Samanaikaisesti maaltapakoa ja työvoimapulaa pelkäävät puunhankkijat koneellistivat puunkorjuuta, mikä puolestaan heikensi pienviljelijöiden sivuansiomahdollisuuksia. Agraarisen politiikan seurauksena kansainvälistä tasoa olevalla metsäteollisuudella säilyi

ihmistyövaltainen puunhankinta poikkeuksellisen pitkään. Puunkorjuu irtosi vasta 1960-luvulla maataloudesta ja muuttui ympärivuotiseksi ammattityöksi.

Suuri muutto ei rajoittunut vain yhteiskunnan rakenteisiin, vaan sen seurauksena tapahtunut elämäntavan muutos koski laajasti koko suomalaista yhteiskuntaa. Hanna Snellmanin (1996, 251) mukaan metsätalouden koneellistamisen aiheuttama tuska ei ollut yksinomaan pelkoa elinkeinon katoamisesta, vaan epävarmuutta koko elämäntavan muuttumisesta. Kyse ei ollut vain menetetystä työstä ja toimeentulosta, vaan myös menetystä ammatti-identiteetistä ja aikakaudesta, siirtymisestä paikalliskulttuurista keskitettyyn kulttuuriin.

”Kevät ei tunnu keväältä ilman joessa lipuvia tukkeja, samalla tavalla kuin talvi ei paria vuosikymmentä aikaisemmin tuntunut talvelta ilman tukkisavottaan matkaavien hevosten aisakellojen kilkatusta.” (Snellman 1996, 251.)

Konsensus-Suomi siirtyy tuotantoperusteiseen metsien käyttöön

Nopea rakennemuutos tasoittui 1970-luvun puoliväliin tultaessa. Muuttoliike ja elinkeinorakenteen muutos hidastuivat ja alueellisten erojen kasvua pyrittiin hillitsemään poliittisesti. Ajanjakso 1960-luvun lopulta 1990-luvun alkuun oli kansallisen finanssikapitalismin aikaa. Pankkiryhmillä ja valtiolla oli huomattava rooli talouselämän toiminnan säätelijänä. Valtio tuki metsäsektoria valuuttakurssi- ja energiapolitiikalla sekä koulutuksella ja tutkimuksella. Metsäsektorisopimus kytki yhteiskunnan keskeiset instituutiot toisiinsa.

Vallitsi pyrkimys kehittää yhteiskuntaa konsensuksen avulla, mitä tuki etujärjestöjen roolia vahvistava tulopolitiikka. Eri aloille rakennettiin suhteellisen mittavia neuvottelujärjestelmiä, joiden kuviteltiin olevan pysyviä. Sopimusyhteiskunta ulottui myös metsäsektoriin. Monet sektorin toimintaan liittyvät asiat nousivat korporatiivisen sopimisen piiriin. Metsäteollisuus säätelä alan yritysten investointeja, puumarkkinoilla sovittiin suositushinnoista, metsäyhtiöt jakoivat puunoston alueittain. Koneurakointi perustui valtakunnallisiin ohjemaksuihin ja metsurien palkkaus perustui työehtosopimukseen.

Metsäteollisuudella oli vahva asema ja se kasvoi kotimaisin investoinnein, joilla nostettiin jalostusastetta ja tehostettiin raakapuun käyttöä. Teollisuuden käyttö 1970-luvulla jo yli 80 prosenttia puun kokonaiskäytöstä. Luonnonvaraperustainen metsien käyttö oli tullut tiensä päähän 1960-luvun alussa, kun hakkuut ylittivät metsien tuoton ja raaka-aineen saatavuus uhkasi rajoittaa teollisuuden kasvua. Tuolloin siirryttiin intensiivisen metsätalouden kauteen, tehometsätalouden aikaan. Metsien käytön lähtökohdat muuttuivat tuotantoperustaisiksi.

Metsätyö järjestäytyi tuotantoperustaiseen toimintatapaan. Valtion aktiivinen työvoimapolitiikka ja maatalouspolitiikan suunnanmuutos edistivät vanhan ammattikombinaation purkautumista. Metsäteollisuus ratkaisi sen, että hakkuusta tuli palkkatyötä ja metsäkuljetus organisoitiin urakoinniksi. Tässä metsäala seurasi muualla yhteiskunnassa yleistynyttä palkkatyöyhteiskunnan mallia. Vaihtoehtoisena polkuna olisi voitu seurata pohjoisamerikkalaista tapaan hoitaa puunkorjuu erillisten urakointiliikkeiden suorittamana tai ruotsalaista mallia, jossa puunajo hoidettiin metsäyhtiöiden omilla koneilla ja palkkakuljettajilla.

Ammatillistuneen puunkorjuun tuottavuus kohosi tasaisesti ja 1980-luvun puoliväliin saakka ja puunkorjuussa elettiin suhteellisen vakaata kautta. Kansainvälisen kilpailun kiristymisen ja metsäyhtiöiden heikkenevä kannattavuus johtivat liiketaloudellisen ajattelun nousuun myös metsäosastoilla. Metsäteho ja yhtiöt etsivät kehitystyössään ratkaisua hakkuun koneellistamiseen. Vasta 1980-luvun puolivälissä tehtiin tekninen läpimurto ja alkoi nopea siirtymä metsurihakkuusta täysin koneelliseen puunkorjuuseen.

Hakkuun koneellistuminen tapahtui yhtä aikaa metsäteollisuuden kotimaisten fuusioiden kanssa. Puunhankinnan kenttä organisoitui uudestaan, mikä merkitsi metsurien ja metsätoimihenkilöiden irtisanomisia sekä sopimusten päättymistä osalta koneurakoitsijoita. Puunkorjuun operatiivinen vastuu siirtyi metsäkoneyrityksille. Rationalisoinnin painopiste siirtyi tekniikan kehittämisestä puunhankinnan prosessinen organisoinnin ja ohjauksen kehittämiseen.

Metsäsektori nautti 1900-luvun ajan laajaa hyväksyntää, mikä perustui sektorin suureen kansantaloudelliseen merkitykseen, kotimaiseen omistukseen, paikallisuuteen, kotimaisen puun käyttöön, laajaan pienmetsänomistukseen ja

suhteellisen tasaiseen tulon- ja vallanjakoon eri osapuolten välillä. Markku Kuisman (1999, 81–84) mukaan ne perusvoimat, jotka tekivät pienestä Suomesta kansainväliseen talouteen sopeutuvan ja modernin teollisen kansakunnan, tulivat viimeistään 1980-luvulla tiensä päähän. Tehometsätalous radikalisoi ympäristöliikkeen 1970-luvulla, mikä vaikutti osaltaan siihen, että metsäsektorisopimus alkoi murentua. Metsäsektorin aseman heikkenemiseen vaikuttivat 1980-luvulla sen kansantaloudellisen merkityksen väheneminen ja putoaminen työllistäjänä minisarjaan.

Globalisoituva Suomi sopeutuu markkinaperustaiseen metsään

”UPM-Kymmene Oy syntyi niin suurena, etteivät Euroopan rajat enää riitä sen kasvulle: Euroopan Unionin määräykset estävät konsernin monien sektoreiden kasvun, koska ne silloin nousisivat määräävään asemaan alallaan Euroopassa”. (Tuuri 1999, 485.)

Itsenäisyyden ajan toiminut metsäsektorisopimus murtui viimeistään Suomen liittyttyä EU-jäseneksi. Kuitenkin jo 1980-luvun talouden avautuminen ja metsäteollisuuden kansallinen keskittyminen olivat vieneet sopimukselta sen entisen pohjan. Jo metsäteollisuuden kansalliset fuusiot merkitsivät rajua rakennemuutosta, mutta vasta niitä seurannut kansainvälistyminen teki metsäyhtiöistä globaalisti toimivia suuryrityksiä. Suomen kansantalouden ja yritysten tavoitteet eivät ole enää samalla tavoin yhteneviä kuin aiemmin.

Suomalaisista yhtiöistä syntyi 2000-luvun alussa kolme suurta metsäteollisuuskonsernia: UPM-Kymmene, Stora Enso sekä Metsäliitto-konserni. Nämä eri puolilla maailmaa toimivat jättiyritykset tekevät strategiset ratkaisunsa globaalin kilpailutilanteen ja sijoittajien tuotto-odotusten ohjaamina. Omistukseltaan, toimipaikoiltaan ja henkilöstöltään kansainvälistyneiden yritysten side perinteisiin teollisuuspaikkakuntiin ja kansalliseen identiteettiin on entisestään löystynyt. Puunhankinnan sidos maaseutuun perustuu enää metsän maantieteelliseen sijaintiin. Metsänomistaja asui kaupungissa, puunostaja tuli lähikaupungista ja koneyritykset urakoivat entistä laajemmalla alueella.

2000-luvun kehitys on osoittanut, ettei metsäjättien toiminta ei enää entiseen tapaan perustu suomalaisiin metsävaroihin tai edes tuotantolaitosten sijaintiin. Suomalaisen tuotantolaitoksen tuotteiden on kilpailtava perinteisten maailmanmarkkinoiden lisäksi myös oman konsernin toisia tuotantoyksiköitä vastaan. Raaka-ainemarkkinoiden lisäksi suomalainen metsä on monien muiden markkinoiden alainen. Sillä käydään päästökauppaa, hakkuumahdollisuuksien käyttämättä jättämisestä maksetaan, lisäksi monet vapaa-ajan, virkistyskäytön ja luonnonympäristöön liittyvät toiminnot on kaupallistettu. Metsä on nykyisin lähes aina joidenkin markkinoiden piirissä. Metsästäkin on tullut markkinaperustaista.

Vielä 1990-luvun alussa metsäkeskustelua hallitsi pitkälti metsäteollisuuden ja metsätalouden intressit ja usko siihen, että Suomessa pystytään pitkälle päättämään kotimaisen metsäsektorin tulevaisuudesta. 2000-luvulla metsätaloutta ja koko sektorin toimintaa säätelevät EU:n säädökset ja monet kansainväliset sopimukset. Lisäksi metsäsektori on joutunut sopeutumaan uusiin ilmiöihin, kuten globalisaatio, metsien monimuotoisuus, ilmaston lämpeneminen, hiilikysymykset ja päästökauppa.

Metsäsektorin legitiimin aseman heikkeneminen ja kansalaisten muuttuneet ympäristöasenteet voivat tulevaisuudessa muuttaa alan toimintaedellytyksiä. Käynnissä on metsänomistuksen rakennemuutos. Emme tiedä, miten toimii kaupungistunut, metsätulosta riippumaton metsiä perivä sukupolvi, jolla ei ole enää edes välistä kosketusta metsätalouteen. On mahdollista, että uudet omistajat korostavat metsän virkistys- ja luontoarvoja talouskäytön sijaan. Toisaalta joudutaan miettimään, onko puulla nykyisen suuruista teollista kysyntää. On ennakoitu, että metsäteollisuuden puunkäyttö ei Suomessa lisäännä, vaan pikemminkin laskee.

Puunkorjuu on 2000-luvun alussa jo täysin koneellistettu. Koneet, tietojärjestelmät ja logistinen ketju ovat parin kymmenen vuoden aikana kehittyneet kustannustehokkaaksi järjestelmäksi. Rationalisoinnin painopiste on siirtynyt puunhankinnan organisoinnin ja verkostojen kehittämiseen. Metsäyhtiöt ovat pyrkineet keskittymään puutavaravirtojen ohjaukseen mahdollisimman ohuella omalla organisaatiolla.

Metsäyhtiöiden tavoitteena on siirtää puunkorjuun ja kuljetuksen operatiivinen vastuun entistä harvemmille alihankintayrityksille, jotka hallitsevat volyymiltaan

suuria ja useita työlajeja sisältäviä kokonaisuuksia. Nämä laajavastuiset yrittäjät hoitavat sovitut kokonaisuudesta usein pienempien korjuu- ja kuljetusyrittysten kanssa verkottuen. Samalla vastuu markkinamuutosten vaikutuksista alihankintaverkostoon on siirtynyt metsäyhtiöltä pääurakoitsijana toimivalle yritykselle. Tämä yhdessä urakkakilpailutuksen kanssa on tehnyt koneyrittämisestä entistä markkinaperustaisempaa.

Metsään liittyviä työmarkkinoita voi tarkastella kahtena eri kategoriana. Toisen muodostaa perinteisen metsätalouden työvoima, jota voi nimittää produktiivisen metsänkäytön työmarkkinasegmentiksi. Toinen taas edustaa postproduktiivista segmenttiä, johon kuuluvat erilaisia luontoon liittyviä palveluja tuottavien kasvava joukko. Tämä segmentti koostuu jälkieteolliselle yhteiskunnalle tyypillisesti palkkatyöstä, yrittäjyydestä, vapaa-ajan lisäänsioista ja osa-aikaisuudesta leipänsä hankkivien joukosta.

Rationalisointi on ollut keskeinen väline puunkorjuun sopeuttamisessa toimintaympäristön muutoksiin. Metsäsektorin merkittävä asema yhteiskunnassa ja taloudessa on aiheuttanut sen, etteivät puunkorjuun rationalisoinnin kysymykset ole olleet pelkästään metsäteollisuuden sisäisiä järjestelyitä. Metsätyön kehitykseen on kytkeytynyt monenlaisia poliittisia intressejä, valtiovallan toimia, systemaattista rationalisointityötä ja metsäteollisuuden kilpailukykyä.

Kunakin metsänkäytön ajanjaksona on vallinnut niiden luonnetta vastaava metsätyön muoto. *Luonnonvaraperusteisena* aikana puunkorjuun rytmi ja teknologia ilmensivät luonnonvaralähtöisyyttä. Työvoima tuli läheltä, työ tehtiin lihasvoimin ja luonnonolosuhteet määräsivät savotoinnin ajoituksen. *Tuotantoperustaisena* ajanjaksona metsäteollisuuden tuotannon kasvu määritteli metsätyön kehitystä. Metsätaloudessa pyrittiin puuntuotannon lisäämiseen ja puunkorjuussa panostettiin tuotantoteknologian kehittämiseen ja tehokkuuden kasvuun. Metsien käytön muuttuminen *markkinaperustaiseksi* on tuonut metsiin käyttömuotojen kilpailun. Puunhankinnassa markkinaperustaisuus on siirtänyt globaalin kilpailun aiheuttamaan markkinavastuuta laajavastuisille yrittäjille ja heidän verkostoilleen. Suomalaisesta puunkorjuuta määrittävät jatkossa globaalit markkinat ja paikallinen metsän eri käyttömuotojen välinen kilpailu.

”Savottajätkiä ei enää tarvita metsätöissä, koneet tekevät työt. Yksinäinen hakkuukoneen kuljettaja naputtelee tietokoneen näppäimistöä ja valvoo, kuinka hänen hallitsemansa Ponsse syö korpea kuin leikkuupuimuri kauraa.

Sadan vuoden savotat ovat päättyneet. Metsää kaatuu enemmän kuin koskaan. Ponssen haukku kajahtelee korkealta koirien taivaasta, mutta se ei häiritse pohjoisen selkosilla vaeltavia porolaumoja. Poro ei koiraa kavahda, sillä jokaisen poron sisimmässä uinuu kuolleen lentojätjän sielu.” (Paasilinna 2003, 170.)

Lähteet:

- Acta Forestalia Fennica 63 (1956) Maaseudun työvoimatutkimuksia. Suomen Metsätieteellinen Seura, Helsinki
- Ahponen, Pirkkoliisa (1993) Metsä elämäntavassa, Metsän tulevaisuuskuvia. Valtioneuvoston kulttuurihanke. Painatuskeskus, Helsinki
- Ahponen, Pirkkoliisa & Järvelä Marja (1983) Maalta kaupunkiin pientilalta tehtaaseen - Tehdastyöläisten elämäntavan muutos. WSOY, Helsinki
- Airaksinen, Timo (1998) Metsäklusterin kone- ja laitehankinnat. Teoksessa: Reunala ym. (toim.) Vihreä valtakunta. Suomen metsäklusteri. Otava ja Metsämiesten Säätiö, Helsinki
- Ala-Fossi, Antti, Sikanen, Lauri & Asikainen, Antti (2005) Yrittäjien asenteet ja valmiudet alueyrittäjyyteen. Teoksessa Kehittyvä puuhuolto 2005. Seminaarijulkaisu. Metsäteho Oy, Helsinki
- Alalammi, Erkki (1992) Metsäteho 1993–1995. Visioista suunnitelmiksi. Metsätehon katsaus 7/1992, Helsinki
- Alalammi, Erkki (1999) Mitä metsäteollisuus odottaa metsäteknologian tutkimukselta. Teoksessa Kanninen, Kaija (toim.) Metsäteknologia muuttuvassa metsätaloudessa. Metsäntutkimuslaitos, Vantaa
- Alalammi, Erkki 2001, T&K:n rooli kehittyvässä puuhuollossa. Teoksessa Kehittyvä puuhuolto 2001 - Seminaarijulkaisu, Metsäteho, Helsinki
- Alanen I., Alanen L., Hirvonen T., Hämäläinen T., Laaksonen M., Oksa J., Siisiäinen M. & Winter A-M (1973) Sivakka ja Rasimäki, raportti pohjoiskarjalaisesta kylästä. Teoksessa Demokraattinen suunnittelu. Suomen demokraattiset lakimiehet ry, Yhteiskuntasuunnittelun seura ry., Yhteiskuntasuunnittelun seura, Helsinki
- Alanen, Ilkka (1979) Maaseudun ja kaupungin ristiriita maaseutus sosiologian teoreettis-metodologisena lähteenä. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Tampereen yliopisto, Tampere
- Alanne, Heikki (2001) Puunhankinnan kalusto ja sen työmäärät 1999. Metsäteho-lehti 1/01
- Alapuro, Risto (1985) Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat 1970-luvulta toiseen maailmansotaan. Teoksessa Valkonen ym. (toim.) Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana. WSOY, Helsinki
- Alapuro, Risto (2004) Historiallisia vertailuja. Teoksessa Risto Alapuro & Ilkka Arminen (toim.) Vertailevan tutkimuksen ulottuvuuksia. WSOY, Vantaa
- Alasoini, Tuomo (1992) Työmarkkinat ja työorganisaatiot jälkiteollisessa yhteiskunnassa. Teoksessa Riihinen, Olavi (toim.) Sosiaalipolitiikka 2017. näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen. WSOY, Helsinki
- Alasoini, Tuomo (1996) Työelämän tutkimusavusteinen kehittäminen oppivassa yhteiskunnassa. Näkökulmia uuteen työpoliittiseen ajatteluun. Kansallinen työelämän kehittämisohjelma. Työpapereita 1. Työministeriö, Helsinki

- Alasuutari, Pertti (1996) Toinen tasavalta. Suomi 1946–1994. Vastapaino, Tampere
- Alestalo, Matti (1985) Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat toisen maailmansodan jälkeen. Teoksessa Valkonen ym. (toim.) Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana. WSOY, Helsinki
- Alestalo, Matti (2007) Rakennemuutokset ja sukupolvet. Yhteiskuntapolitiikka 72:2, Helsinki
- Alestalo, Matti, Andorka, Rudolf & Harcsa, István (1987) Agricultural population and structural change: a comparison of Finland and Hungary. Research Group for Comparative Sociology No. 34. University of Helsinki
- Alestalo, Matti & Kuhnle, Stein (1987) The Scandinavian Route. Economic, Social, and Political Developments in Denmark, Finland, Norway, and Sweden. Research Group for Comparative Sociology No. 31. University of Helsinki
- Allardt, Erik (1997) Yhteiskunnallisten teorioiden murros. Teoksessa Timo J. Härmäläinen (toim.) Murroksen aika. Selviääkö Suomi rakennemuutoksesta. WSOY, Areena, Helsinki
- Aminzade, Ronald (2005) Historical Sociology and Time. Teoksessa Bryant, Joseph M. & Hall John A. (toim.) Historical Methods in the Social Science, Vol. II, 295–317. Alkuperäinen: Sociological Methods and Research, vol. 20:4, 1992. Sage, Cambridge, UK
- Andersson Marja (2005) Ajan haasteet historialliselle sosiologialle. Teoksessa Marja Andersson, Anu-Hanna Anttila & Pekka Rantanen (toim.) Kahden muusan palveluksessa. Historia mirabilis 4. Turun historiallinen yhdistys, Turku
- Andersson Marja, Anttila Anu-Hanna & Rantanen Pekka toim. (2005) Kahden muusan palveluksessa teoksessa. Historiallisen sosiologian lähtökohdat ja lähestymistavat. Historia mirabilis 4. Turun historiallinen yhdistys, Turku
- Anttila, Anu-Hanna (2005) Loma tehtaän varjossa. Teollisuustyöväestön loma- ja vapaa-ajan moraalisaatelu Suomessa 1930–1960-luvuilla. Bibliotheca Historica 93. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki
- Arnkil, J.E. (1992) Metsätyövoiman määrä ja rakenne vuosina 1940-1990. Teoksessa Metsätyön murrosvuodet. Metsämuistelojen toimituskunta, Helsinki
- Arnkil, J.E. (1992b) Kämppeiden nousu ja tuho. Teoksessa. „Metsätyön murrosvuodet. Metsämuistelojen toimituskunta, Helsinki
- Aro, Jari (1999) Sosiologia ja kielenkäyttö. Acta Universitatis Tamperensis 654. Tampereen yliopisto, Tampere
- Aro, Paavo (1957) Työnjohto metsätoissa. Metsäkäsikirja 2. osa. Kustannusosakeyhtiö Kivi, Helsinki
- Aro, Timo (2007) Maassamuuton suuri linja 1880-luvulta lähtien. Savotta-Suomesta Rannikko-Suomeen. Kuntapuntari 2/2007
http://www.stat.fi/tup/kuntapuntari/kuntap_2_2007.html Tilastokeskus, Helsinki (Luettu 16.3.2011)

- Aunesluoma, Juhana (2007) Paperipatruunat. Metsäteollisuus sodassa ja jälleenrakennuksessa 1939-1950. Metsäteollisuuden maa 3. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki
- Autere, Bengt (1984) Ukkoherrat, kasöörit ja saksimiehet eivät palaa. Metsävaltio-lehti 3/1984, Metsähallitus,
- Bauman, Zygmunt (2002) Notkea moderni. Vastapaino, Tampere
- Björn, Ismo (1999) Kaikki irti metsästä. Metsän käyttö ja muutos taigan reunalla itäisimmässä Suomessa erätaloudesta vuoteen 2000. Bibliotheca Historica 49. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki
- Björn, Ismo (2003) Ympäristöpolitiikka metsässä? Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja N:o 141, Joensuu
- Björn, Ismo (2006) Metsäsuhde muuttuu, muuttuuko ihminen? Teoksessa Riitta Jalonen (toim.) Uusi metsäkirja. Gaudemus, Helsinki
- Blom, Raimo (2003) Muutosteesit. Teoksessa Harri Melin & Jouko Nikula (toim.) Yhteiskunnallinen muutos. Vastapaino, Tampere
- Bourdieu, Pierre (1998) Järjen käytännöllisyys - toiminnan teorian lähtökohtia. Vastapaino, Tampere
- Braudel, Fernand (1980) On history. The University of Chicago Press, USA
- Bryant, Joseph M. (2005) Evidence and Explanation in History and Sociology: Critical Reflections on Goldthorpe's Critique of Historical Sociology. Teoksessa Bryant, Joseph M. & Hall John A. (toim) Historical Methods in the Social Science, Vol. III, 29-47. Alkuperäinen julkaisu. The British Journal of Sociology vol. 45:1, 1994, Sage, London, UK
- Bryant, Joseph M. & Hall John A. (2005) Towards Integration and Unity in the Human Sciences: The Project of Historical Sociology, Teoksessa Bryant, Joseph M. and Hall John A. (toim.) Historical Methods in the Social Science, Vol. I, XXI - XXXV, Sage, London, UK
- Bryant, Joseph M. and Hall John A. (toim.) (2005) Historical Methods in the Social Sciences vol. I-IV. Sage, London, UK
- Denzin, Norman K. (1989) Interpretive biography. Qualitative research methods series 17. Sage University Paper, California, USA
- Donner-Amnell, Jacob (1995) Puulla parempiin päiviin ja kestävään kehitykseen? Metsäsektori suomalaisessa talous- ja ympäristökeskustelussa laman vuosina. Teoksessa Ilmo Massa ja Ossi Rahkonen (toim.) Riskiyhteiskunnan talous. Suomen talouden ekologinen modernisaatio. Gaudemus, Helsinki
- Donner-Amnell, Jacob (2004) Vastuullisuus kansainvälistyvän metsäteollisuuden haasteena. Teoksessa Lehtinen Ari & Rannikko Pertti (toim.) Leipäpuusta arvopaperia. Metsälehti Kustannus, Helsinki
- Ebeling, Ilmari (1950) Metsätyömaiden huolto. Teoksessa Metsäteknologia. Oppi- ja käsikirja. Yksityismetsänhoitajayhdistyksen oppikirjasarja 3. Keskusmetsäseura Tapio, Helsinki

- Elovainio, Aarne (1991) Puunkorjuun ja kaukokuljetuksen kehitys. Tapion taskukirja 21. uudistettu painos. Kustannusosakeyhtiö Metsälehti, Helsinki
- Elovirta, Pertti (1976) Metsätalouden työvoiman tarjonta Suomessa 1945-1974 ja ennuste vuosille 1975-1985. Folia Forestalia 271. Metsäntutkimuslaitos, Helsinki
- Elovirta, Pertti & Ihalainen Ritva (1982) Työvoiman rekrytoituminen alkutuotantoon. Työvoimapolitiittisia tutkimuksia 33, Työministeriö, Helsinki
- Elovirta, Pertti & Ihalainen, Ritva (1988) Metsätyövoima tutkimuksen kohteena: lentojätäkstä. Teoksessa Metsä, yritys, yhteiskunta - Metsäekonomian tutkimus. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 288
- Eräheimo, Tapio & Lehtomaa, Ahti (1998) Yrittäjyyden sadat tarinat. Tietosykli Oy, Espoo
- Eräsaari, Risto (1998) Mikä ihmeen elämänpolitiikka? Teoksessa J.P.Roos & Tommi Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka. Gaudeamus, Helsinki
- Eriksson, Marja (1995) Rise and fall of national forestry network in postwar Finland. Acta Universiteatis Oeconomicae Helsingiensis A-105. Helsingin kauppakorkeakoulu, Helsinki
- Eskola, Antti (1997) Jäähvyäisluentoja. Tammi, Helsinki
- Frora, Peter & Jens Alber (1981) Modernization, Democratization, and the Development of Welfare States in Western Europe. Teoksessa Peter Flora & Arnold J. Heidenheimer (edit.) The Development of Welfare States in Europe and America. Transaction Books, New Brunswick, USA
- Giddens, Anthony (1991) Modernity and Self-Identity. Self and Society in Late Modern Age. Polity Press, Cambridge, UK
- Giddens, Anthony (1984) Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia. Toiminnan, rakenteen ja ristiriidan käsitteet yhteiskunta-analyysissä. Otava, Helsinki
- Giddens, Anthony (1989) The Constitution of Society. Outline of the Structuration Theory. Polity Press, Cambridge, UK
- Haapala, Hannu, 2002, Sata vuotta tutkittua maataloustekniikkaa - seminaariesitelmä, www.mtt.fi/mtl/haapala.html,
- Haapala Pertti (2006) Suomalainen rakennemuutos. Teoksessa Juho Saari (toim.) Historiallinen käänne. Gaudeamus, Helsinki
- Hagström-Näsi, Christine (1998) Massa- ja paperiteollisuus valmistaa yhä vähemmästä yhä enemmän. Teoksessa Reunala ym.: Vihreä valtakunta. Suomen metsäklusteri. Otava ja Metsämiesten Säätiö, Helsinki
- Hakkarainen, Aulis E. (1966) Erilaisten puunkorjuumenetelmien vertailu. Metsätehon katsaus 3/1966, Helsinki
- Hakkarainen, Aulis E. (1978) Mitä on puunkorjuun rationalisointi? Metsätehon katsaus 11/1978, Metsäteho, Helsinki
- Hakkila, Pentti, Kanninen, Kaija & Mäkinen Pekka (1989) Metsäkoneurakoitsija. Koneurakoitsijain liitto ry, Helsinki

- Hakkila, Pentti (1996) Kivikirveestä hakkuukoneeseen. Teoksessa Vääätäjä, Matti (toim.) Puoli vuosisataa koneellista puunkorjuuta. Puunkorjuun historiikin toimituskunta, Helsinki
- Halme, Minna (1997) Environmental Management Paradigm Shifts in Business Enterprises. Organisational Learning Relating to Recycling and Forest Management Issues in Two Finnish Paper Companies., Acta Universitatis Tamperensis 542, Tampereen yliopisto, Tampere
- Halonen, Pentti (1986) Jätkien kaudesta metsurien aikaan. Metsätyöntekijäkunnan synty ja muutos sekä metsätöiden kehitys 1860-luvulta nykypäiviin. Turun yliopisto, Poliittikan tutkimuksen ja sosiologian laitos, julkaisematon Pro gradu-tutkielma
- Harki, Ilmari (1971) Sotakorvausten aika. Gummerus, Jyväskylä
- Heikinheimo, Lauri, Heikinheimo, Matti, Lehtinen, Martti & Reunala, Aarne (1972) Suomalainen metsätyömies. WSOY, Helsinki
- Heikinheimo, Lauri (1956) Metsä- ja uittotyövoima. Teoksessa Metsäkäsikirja 1. osa. Kustannusosakeyhtiö Kivi, Helsinki
- Heikinheimo, Lauri (1967) Metsätalouden tuottavuuden ja työllisyyden kehityssennusteita. Työtehoseuran metsätiedotus 115, Työtehoseura, Helsinki
- Heikinheimo, Lauri (1984) Metsätyövoima. Silva Fennica 18:4, Suomen Metsätieteellinen Seura, Helsinki
- Heikinheimo, Lauri & Ristimäki, Toini (1956) Metsä- ja uittotyövoiman määrä ja rakenne. Teoksessa Acta Forestalia Fennica 63. Suomen Metsätieteellinen Seura, Helsinki
- Heikkerö, Topi E. (1957) Hakkuutyömaan organisaatio ja huolto. Teoksessa Metsäkäsikirja, 2. osa. Kustannusosakeyhtiö Kivi, Helsinki
- Heiskala, Risto (2000) Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteisiä yhteiskuntateoriassa. Gaudeamus, Helsinki
- Helander, Anders Benjamin (1949) Suomen metsätalouden historia. WSOY, Porvoo
- Hetemäki, Lauri, Harstela, Pertti, Hynynen, Jari, Ilvesniemi, Hannu & Uusivuori Jussi (toim.) (2006) Suomen metsiin perustuva hyvinvointi 2015, Katsaus Suomen metsäalan kehitykseen ja tulevaisuuden vaihtoehtoihin. Metlan työraportteja 26, Metsäntutkimuslaitos, Helsinki
- Hetemäki, Lauri & Hänninen, Riitta (2009) Arvio Suomen puunjalostuksen tuotannosta ja puunkäytöstä vuosina 2015 ja 2020, Metlan työraportteja 122, Metsäntutkimuslaitos, Vantaa
- Holopainen, Viljo & Timonen Erkki (1995) Metsä vastaa. Suomi - metsätalouden vai suojelun maa. Otava, Helsinki
- Huikari, Olavi (1998) Arktisten metsien kasvun ihme. Terra Cognita, Helsinki
- Huotelin, Hannu (1996) Menetelmällisiä lähtökohtia elämäkertatutkimukseen. Teoksessa Antikainen Ari & Huotelin, Hannu (toim.) Oppiminen ja

- elämänhistoria, Aikuiskasvatuksen 37. vuosikirja, Aikuiskasvatusseura, Helsinki
- Huovinen Veikko (2004) Konsta Pylkkänen etsii kortteeria. WSOY, Helsinki
- Huuskonen, Visa (1992) Yrittäjäksi ryhtyminen. Teoreettinen viitekehys ja sen koettelu. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, Sarja A-2: 1992, Turku
- Hyvärinen, Matti (1994) Viimeiset taistot. Vastapaino, Tampere
- Hyvärinen, Matti (2004) Eletty ja kerrottu kertomus. Sosiologia 41:4, 297-309
- Häggman Kai (2006) Metsän tasavalta. Suomalainen metsäteollisuus politiikan ja markkinoiden ristiaallokossa 1920–1939. Metsäteollisuuden maa 2, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki
- Högnäs, Tore (2000) Kohti kumppanuutta metsäalan konetyö- ja kuljetusurakoinnissa. Vaihdantakustannusteoriaan perustuva tarkastelu. Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja 28. Metsähallitus, Vantaa
- Imponen, Vesa (1999) Puutavaralogistiikka pelkistää hankinnan toimintamallit. Metsätieteen aikakauskirja 4/1999
- Jaakkola, Simo (2003) Urakoinnin uusi tilanne: Alueyrittäjyyden uhat ja mahdollisuudet. Koneyrittäjä- lehti 8/2003,
- Jaakkola, Simo (2004) Onko alueyrittäjyys kestäväällä uralla? Koneyrittäjä-lehti 9/2004
- Jaakkola, Simo (2008), Koneellinen puunkorjuu Suomessa nyt ja tulevaisuudessa. Teoksessa Laine, Jaana (toim.) Metsien ja muistojen koneet, koneellisen metsätalouden historiaa, Vuosilustoja 7, Lusto, Punkaharju
- Jalava, Matti (1957) Puutavaran valmistus. Teoksessa Metsäkäsikirja 2. osa. Kustannusosakeyhtiö Kivi, Helsinki
- Jalonen, Riina, ym. (2006) Uusi metsäkirja. Gaudeamus, Helsinki
- Jensen-Eriksen, Niklas (2008) Läpimurto. Metsäteollisuus kasvun, integraation ja kylmän sodan Euroopassa 1950–1973. Metsäteollisuuden maa 4, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki
- Jokiranta, Harri (2003) Se on miehen elämää. Maaseudulla asuvia miehiä elämänsä kertomassa. Acta Universitas Tampereensis 966, Tampereen yliopisto
- Julkunen, Raija (1984) Tarvitseeko teollisuussosiologia sosiologiaa. Teoksessa ,Pertti Koistinen & Risto Tainio(toim.) Työ, työvoiman käyttö ja sosiologia. Joensuun yliopisto, Yhteiskuntapolitiikka ja sosiologia, keskustelualoitteita n:o 1
- Julkunen, Raija (1987) Työprosessi ja pitkät aallot. Työn uusien organisaatiomuotojen synty ja yleistyminen. Vastapaino, Tampere
- Julkunen, Raija (2000) Työelämänpolitiikka. Teoksessa Tommi Hoikkala & J.P. Roos (toim.) 2000-luvun elämä. Sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta. Gaudeamus, Helsinki

- Julkunen, Raija & Vauhkonen, Jussi (2006) Yyöeläkejärjestelmän synty. Teoksessa Saari, Juho (toim.) Historiallinen käänne. Johdatus pitkän aikavälin historian tutkimukseen. Gaudeamus, Helsinki
- Juntunen, Marja-Leena & Suomäki, Hanna-Leena (1993) Ikääntyvät metsäkoneyrittäjät ja hakkuun koneellistuminen. Folia Forestalia 808, Metsäntutkimuslaitos, Helsinki
- Jutikkala, Eino (1982) Omavaraiseen maatalouteen. Teoksessa Jorma Ahvenainen, Erkki Pihkala & Viljo Rasila (toim.) Suomen taloushistoria 2. Teollistuva Suomi.
- Jämsén, Turkka (1997) Parhaat päivät. Metsätarinoita. Karisto Oy, Hämeenlinna
- Jäntherä, Aarne (toim.) (1982) Tapio 75 vuotta - toimintaa ja tuloksia. Keskusmetsälautakunta Tapio, Helsinki
- Järveläinen, Veli-Pekka (1991) Metsänomistus. Teoksessa Tapion Taskukirja 21. uudistettu painos. Kustannusosakeyhtiö Metsälehti, Helsinki
- Järveläinen, Veli-Pekka (1998) Metsätalous on metsäklusterin perusta. Teoksessa Reunala Aarne, Tikkanen Ilpo & Åsvik Esko (toim.) Vihreä valtakunta. Otava & Metsämiesten Säätiö, Helsinki
- Kahala, Mikko (1991) Puunkorjuumenetelmät. Teoksessa Tapion taskukirja 21. uudistettu painos. Kustannusosakeyhtiö Metsälehti, Helsinki
- Kahala, Mikko (1995) Metsätehon viisi vuosikymmentä. Metsätehon tiedotus 412. Metsäteho, Helsinki
- Kahala, Mikko (1996) Metsäkoneiden tutkimus ja Metsäteho. Teoksessa Vääätäjä, Matti (toim.) Puoli vuosisataa koneellista puunkorjuuta. Puunkorjuun historiikin toimituskunta, Helsinki
- Kajaani Oy (1973) Metsäosaston työvoimapolitiittinen ohjelma. Moniste
- Kalela, Kimmo (2008) Suomessa on maailman johtava metsäklusteri, mutta kuinka kauan? Teoksessa Anssi Niskanen, Jacob Donner-Amnell, Simo Häyrynen & Taru Peltola (toim.) Metsän uusi aika. Kohti monipuolisempaa metsäalan elinkeinorakennetta. Silva Carelia 53, Joensuun yliopisto, Joensuu
- Kanninen, Kaija (1988) Metsäkoneurakoitsijan henkilökuva. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 286
- Kanninen, Kaija (1989) Metsäkoneurakoitsijan henkilökuva. Teoksessa Pentti Hakkila, Kaija Kanninen & Pekka Mäkinen Metsäkoneurakoitsija. Koneurakoitsijain liitto ry, Helsinki
- Kanninen, Kaija (1996) Metsäkoneyrittäjän muotokuva. Teoksessa Vääätäjä, Matti (toim.) Puoli vuosisataa koneellista puunkorjuuta. Puunkorjuun historiikin toimituskunta, Helsinki
- Kanninen, Kaija (1997) Metsäkoneyrittäjät taloudellisessa murroksessa. Teoksessa Kanninen Kaija (toim.) Miten puunkorjuun tutkimus vastaa ajan haasteisiin? Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 635, Vantaan tutkimuskeskus, Helsinki

- Kanninen Kaija (1999) Fyysinen ja psyykkinen hyvinvointi metsätyössä. Teoksessa Kanninen Kaija (toim.) Metsäteknologia muuttuvassa metsätaloudessa. Metsäntutkimuslaitos, Vantaa
- Kanninen, Kaija (toim.), 1999, Metsäteknologia muuttuvassa metsätaloudessa. Metsäntutkimuslaitos, Vantaa
- Kansallinen metsäohjelma 2010. MMM:n julkaisuja 2/1999. Maa- ja metsätalousministeriö
- Kantanen, Keijo (1986) Kylä metsässä - metsä kylässä. Metsätalous ja pohjoiskarjalainen syrjäkylä Naarva. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja, n:o 78
- Kantola, Mikko (1957) Hakkuutyöt. Teoksessa Metsäkäsikirja 2. osa. Kustannusosakeyhtiö Kivi, Helsinki
- Kantola, Mikko (1949) Tutkimuksia ammattitaidon ja työkalujen merkityksestä metsänhakkuu töissä. Työtehoseuran julkaisuja N:o 52, Helsinki
- Kantola, Mikko (1964) Puutavaran korjuun rationalisointi Pohjoismaissa tuloksellista. Työtehoseuran metsätiedotuksia 75, Helsinki
- Kantola, Mikko (1968) 25 vuotta Työtehoseuran metsäosaston tutkimus- ja kehittämistoimintaa. Työtehoseuran metsätiedotus 123, Helsinki
- Kantola, Mikko (1979) Työtehoseuran metsällinen toiminta 1942–1978. Metsätiedotus 307, Työtehoseura, Helsinki
- Kariniemi, Arto (2010) Puunkorjuu ja kaukokuljetus vuonna 2009. Metsätehon katsaus nro 43 / Tuloskalvosarja 07a/ 2010. Metsäteho, Helsinki
- Kariniemi, Arto, Strandström, Markus, Ala-Laurinaho, Arja & Schaupp, Marika (2009) Työn muutoksen hallinta puuhuoltoprosessissa. Metsätehon katsaus nro 42 / 2009. Metsäteho, Helsinki
- Karjula Matti (2002) Yrittäjien rooli puunhankinnassa nyt ja tulevaisuudessa. Esitelmä metsäalan yrittäjäseminaarissa Sotkamossa 20.9.2002. Moniste
- Katajamäki, Hannu (1988) Alueellisen työnjaon muotoutuminen Suomessa. Turun yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja n:o 121, Turku
- Kehittyvä puuhuolto 2007, Seminaari julkaisu, Metsäteho,
- Kerkelä Heikki (1996) Vanhan maailman peilissä - Modernin yhteiskunnan synty ja pohjoinen aineisto. Gaudeamus, Helsinki
- Kerkelä, Heikki (2004) Yhteiskunnallisten muutosten käsitteellistämisestä. Sosiologia 41:2, s.81-93
- Kettunen, Arto & Hämäläinen, Aki (2001) Metsänomistajien omatoimisuus ja työmenetelmät hankintahakkuissa. Teoksessa Kehittyvä puuhuolto 2001. Metsäteho, Helsinki
- Kettunen, Pauli (1994) Historiallistaminen ja suunnitteleminen. Ajan hallinnan jännitteitä sodanaikaisessa ja sodanjälkeisessä Suomessa. Teoksessa Ahtiainen, Rätty, Strömberg & Tervonen (toim.) Historia, sosiologia ja Suomi. Hanki ja jää, Helsinki
- Kettunen, Pauli (1997) Työjärjestys - Tutkielma työn ja tiedon poliittisesta historiasta. Tutkijaliitto, Helsinki

- Kettunen, Pauli (2001) Kansallinen työ. Suomalaisen suorituskäyvyn vaalimisesta. Yliopistopaino, Helsinki
- Kietäväinen, Asta (2009) Metsään raivatut elämänpolut. Toimijuus ja identiteetti asutustilallisten elämäkertomuksissa. Acta Universitatis Lapponiensis 158, Lapin yliopisto
- Kilki, Risto (1996) Taksaliitosta edunvalvojaksi. Teoksessa Vääätäjä Matti (toim.) Puoli vuosisataa koneellista puunkorjuuta. Puunkorjuun historiikin toimituskunta, Helsinki
- Klen, Tapio & Kulmala, Alpo (1993) Rakennemuutos ja stressi metsäalan ammattiryhmissä. Kuopion aluetyöterveyslaitos. Raportti 10, Kuopio
- Knuutila S., Liikanen I., Rannikko P., Itkonen H., Koistinen M., Oksa J. & Vakimo S. (1996) Kyläläiset, kansalaiset. Tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja n:o 114, Joensuun yliopisto, Joensuu
- Knuutila Seppo, Liikanen Ilkka & Rannikko Pertti (1996) Tulkintojen kylät. Paluu Sivakkaan ja Rasimäkeen. Teoksessa: Knuutila S., Liikanen I., Rannikko P., Itkonen H., Koistinen M., Oksa J. & Vakimo S. Kyläläiset, kansalaiset. Tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja, n:o 114
- Knuutila Seppo & Rannikko Pertti (2008) Sivakka ja Rasimäki tutkimuksina. Teoksessa Knuutila S. ym. Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Toimituksia 1167, Helsinki
- Köhler, Stuart (1992) Metsäradion vaiheet. Teoksessa Metsätöön murrosvuodet. Metsämuisteloitten toimituskunta, Helsinki
- Köhler, Stuart (1996) Koneellistamismuistoja vuosien varrelta. Teoksessa Vääätäjä Matti (toim.) Puoli vuosisataa koneellista puunkorjuuta. Puunkorjuun historiikin toimituskunta, Helsinki
- Koipijärvi Erkki E. (1999) Lumeton varsitie. Gummerus, Helsinki
- Koistinen, Pertti (1984a) Teknologiset uudistukset ja työvoiman käyttö. Työvoimapolitiittisia tutkimuksia Nro 47. Työvoimaministeriö, Suunnitteluosasto, Helsinki
- Koistinen, Pertti (1984b) Työvoiman yritystaloudellinen käyttö ja sosiaalisten ongelmien muotoutuminen. Teoksessa Koistinen Pertti & Tainio Risto (toim.) Työ, työvoiman käyttö ja sosiologia. Yhteiskuntapolitiikka ja sosiologia. Keskustelualoitteita n:o 1, Joensuun yliopisto
- Koivisto, Arvi A. (1997) Hugo Richard Sandberg (1849-1930) - Lapin leivän isä. Teoksessa Arvi A. Koivisto (toim.) Metsästä ja metsän reunasta. Metsänhoitajaliitto ry, Helsinki
- Koivisto, Tapio (1997) Uudistuva metallialan tuotantolaitos. Osallistuva uudelleensuunnittelu mahdollisuuksien areenana. Acta Universitatis Tamperensis 558. Tampereen yliopisto
- Komiteamietintö valtioneuvostolle: 1958. Metsätööntekijäin ammattikasvatuskomitean mietintö.

- Komiteamietintö 1984:46 Metsätyövoimatoimikunnan mietintö. Maa- ja metsätalousministeriö.
- Koneyrittäjien liitto. Internet-sivut www.koneyrittajat.fi (Luettu 17.3.2011)
- Konttinen Hannu & Ken Drushka (1997) Metsäkoneiden maailmanhistoria. Otava, Helsinki
- Korkiasaari, Jouni (2006) Suomesta Ruotsiin suuntautuneen siirtolaisuuden syyt 1900-luvulla. Teoksessa "Once a jolly svagman...", Essays on Migration in honour of Olavi Koivukangas on his 60th birthday. Siirtolaisinstituutti, Turku
- Kortelainen Jarmo (1996) Tehdas yhdyskunta talouden ja ympäristötietoisuuden murrosvaiheissa. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja N:o 24, Joensuu
- Kortteinen, Matti (2000) Kohti 2000-luvun sosiaalitieteellistä ajattelua. Keskustelua Anthony Giddensin kanssa. Teoksessa Tommi Hoikkala & J.P. Roos 2000-luvun elämä. Sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta. Gaudeamus, Helsinki
- Koskinen, Tarmo (1983) Metsäsektori sosiaalisena ja sosiologisena kysymyksenä Suomessa. Teoksessa Tarmo Koskinen & Kari Lilja (toim.) Työ, talous ja suomalainen yhteiskunta. Arvioita tutkimuksen tilasta. Vaasan korkeakoulun julkaisuja, tutkimuksia n:o 92, sosiologia 7
- Koskinen, Tarmo (1989) Metsäsektori suomalaisen muutoksen veturina ja jarrumiehenä. Teoksessa P. Suhonen (toim.) Suomi - muutosten yhteiskunta. WSOY, Porvoo
- Koskinen, Tarmo (1998) Metsäklusterin merkitys kansalliselle kiinteydelle. Teoksessa Reunala ym.: Vihreä valtakunta. Suomen metsäklusteri. Otava ja Metsämiesten Säätiö, Helsinki
- Koskinen, Tarmo (2001a) Miten Suomi elää metsästä eli metsäsektorin ja suomalaisen yhteiskunnan kosketuspintoja. Teoksessa Koskinen, Tarmo Suomi metsäsektoriyhteiskuntana. Alkuperäinen artikkeli julkaistu 1986, Yhteiskuntasuunnittelu 25:1, 9-13
- Koskinen, Tarmo (2001b) Suomalainen metsäklusteri yhteiskunnallisena instituutiona. Esitelmä 15.5.2001 seminaarissa: Jarro, kytkin, moottori? Instituutiot alueellisessa kehityksessä, Seinäjoki, Etelä-Pohjanmaan korkeakouluyhdistys ry
- Koskinen Tarmo (2001c) Suomi metsäsektoriyhteiskuntana. Juhlakirja Tarmo Koskisen täyttäessä 60 vuotta. HeSE print, Helsinki
- Kuisma, Markku (1993) Metsäteollisuuden maa – Suomi. Metsät ja kansainvälinen järjestelmä 1620-1920. Suomen historiallinen seura ja Metsäteollisuus ry, Helsinki
- Kuisma, Markku (1999) Euroopan metsäaitta ja nopea sopeutuja. Suomalaisen taloushistorian pitkä linja. Teoksessa Tuomas M.S. Lehtonen (toim.) Suomi, Outo pohjoinen maa? Näkökulmia Euroopan äänen historiaan ja kulttuuriin. Sitran julkaisuja nro 229, PS-Kustannus, Jyväskylä
- Kumar, Krishan (1996) From Post-Industrial to Post-Modern-Society. Blackwell, Oxford, UK

- Kuusela, Kullervo (1988) Metsä ja muuttuva yhteiskunta. WSOY, Helsinki
- Kuusela, Kullervo (1999) Metsän leiviskät - Metsäsuunnittelu ja saavutukset 1947–1996. Atena Kustannus Oy, Juva
- Kyrö, Paula (1997) Yrittäjyyden muodot ja tehtävä ajan murroksissa. Jyväskylä studies in computer science, economics and statistics 38. Jyväskylän yliopisto
- Kärkkäinen, Matti (1999) Metsäteknologian tutkimus. Teoksessa Kanninen Kaija (toim.) Metsäteknologia muuttuvassa metsätaloudessa. Metsäntutkimuslaitos, Vantaa
- Lähde, Erkki (1984) Metsäluonto kovan tekniikan kourista hoitaviin käsiin. Teoksessa Launis, Riitta ym. (toim) Metsä huutaa. WSOY, Helsinki
- Lamberg, Juha-Antti (2005) Metsäteollisuuden strategiset vaihtoehdot. Päättäjien 20. metsäakatemia. Suomen metsäyhdistys, Helsinki
- Lammi, Markku (1994) Paperin, koneiden ja osaamisen menestystarina - Metsäklusterin kilpailukyky. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos, Helsinki
- Lammi, Markku (1998) Metsäklusteri on puun, koneiden ja osaamisen liitto. Teoksessa Aarne Reunala, Ilpo Tikkanen & Esko Åsvik (toim.) Vihreä valtakunta. Otava ja Metsämiesten Säätiö, Helsinki
- Lammi, Markku (2000) Metsäklusteri Suomen taloudessa. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, Sarja B 161. Kustannustieto Oy, Helsinki
- Laukkanen, Mauri (1999) Yrittäjyyden ja uuden liiketoiminnan jäljillä. Paikallinen kehittäminen kansainvälistyvässä maailmassa. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 8, Yrittäjyyden ja johtamisen laitos, Kuopio
- Launis, Riitta ym. (1984) Metsä huutaa. WSOY, Helsinki
- Lehtinen Ari & Rannikko Pertti (2004) Esipuhe. Teoksessa Lehtinen Ari & Rannikko, Pertti (toim.) Leipäpuusta arvopaperia - Vastuun ja oikeudenmukaisuuden haasteet metsäpolitiikassa. Metsälehti Kustannus, Helsinki
- Leinamo, Kari (2003) Elinkeinorakennemuutos suomalaisella maaseudulla 1880-luvulta nykypäivään. 15 esimerkkikunnan tarkastelu. Maaseudun uusi aika-lehti 2/2003
- Lillandt, Martin (1996) Kasvun vuodet. Teoksessa Vääätäjä, Matti (toim.) Puoli vuosisataa koneellista puunkorjuuta. Puunkorjuun historiikin toimituskunta, Helsinki
- Lillandt Martin, Korhonen Timo & Hurskainen Jari (1999) Korjuun koneellistuminen. Teoksessa Kanninen, Kaija (toim.) Metsäteknologia muuttuvassa metsätaloudessa. Metsäntutkimuslaitos, Vantaa
- Lindfors, Jarl (1949) Luentopäivien avausanat. Metsätöiden tehostaminen. Luentopäivillä v.1948 pidettyjä esitelmää, Metsätehon julkaisu n:o 22, Helsinki
- Lindroos, Heikki (1993) Puuta mottiin. Puuhuoltoa sodan varjossa 1939–1947. Teollisuuden metsänhoitajat ry, Helsinki

- Lindroos, Heikki (1997) Sotametsän perintö. Teollisuuden Metsänhoitajat ry, Helsinki
- Maasola, Juha (1996) Metsän mahti. Metsätähti, Jyväskylä
- Maasola, Juha (2001) (toim.) Metsäpomon matkassa. Savotoilta tiedon teille. Metsäalan toimihenkilöt - METO, Helsinki
- MacRaild, Donald M. & Taylor, Avram (2004) Social Theory and Social History. Palgrave Macmillan, Hampshire UK
- Mahoney, James (2000) Path dependence in historical sociology. Theory and Society 29: 507-548, Kluwer Academic Publishers
- Makkonen Arvi (1957) Moottorisahat. Teoksessa Metsäkäsikirja 2. osa. Kustannusosakeyhtiö Kivi, Helsinki
- Makkonen Olli (1981) Metsätöiden palkkauksen ja työolosuhteiden kehitys Suomessa ennen työehtosopimus kautta. Silva Fennica vol. 15, 1981 n:o 3. Suomen Metsätieteellinen Seura, Helsinki
- Marttila, Risto (toim.) (1995) Tehoa metsään. Metsätehon 50-vuotis juhlaulkaisu. Metsäteho, Helsinki
- Melkko, Markku & Vainio, Hannu (2001) Puuhuollon puitteet. Teoksessa Kehittyvä puuhuolto 2001. Metsäteho, Helsinki
- Merivirta, Kim Antero (2005) Lailla vahvistetut. Erämaat ja niiden suojelu. Teoksessa Roiko-Jokela, Heikki (toim.) Metsien pääomat. Minerva Kustannus Oy, Jyväskylä
- Metsä 5/2003, UPM Metsän asiakaslehti. Väki vähenee sadalla. Metsäosaston uusi organisaatio iskuvalmis
- Metsän henki 3/2010. UPM Metsän asiakaslehti. Ensimmäiset UPM Silvestan franchising yrittäjät aloittivat työnsä
- Michelsen, Karl-Erik (1999) Viides sääty - Insinöörit suomalaisessa yhteiskunnassa. Tekniikan Akateemisten Liitto TEK ja Suomen Historiallinen Seura SHS, Helsinki
- Michelsen, Karl-Erik (2001) Työ, tuottavuus, tehokkuus. Rationalisointi suomalaisessa yhteiskunnassa. SHT-julkaisuja Nro 7. Tekniikan Historian Seura ry, Helsinki
- Miettinen, Reijo (2001) Innovation networks, social capital and technology policy. Kansallisen Innovaatiojärjestelmän tutkimusohjelman moniste. Sitra, Helsinki
- Mills, C. Wright (1982) Sosiologinen mielikuvitus. Gaudeamus, Helsinki
- Mäkelä, Jouko (2002) Työtehoseuran metsäosasto 60 vuotta. Työtehoseuran metsätiedote 644, 1/2002, Helsinki
- Mäkelä Petteri (2005) Kieltoja ja käskyjä, Suomalaisen metsälainsäädännön kehitys 1850-luvulta 1990-luvulle teoksessa Roiko-Jokela, Heikki (toim.) Metsien pääomat. Minerva Kustannus Oy, Jyväskylä
- Mäkinen, Pekka (1988) Metsäkoneurakoitsija yrittäjänä. Folia Forestalia 717, Metsäntutkimuslaitos, Helsinki

- Mäkinen, Pekka (1993) Metsäkoneyrittämisen menestystekijät. Folia Forestalia 818, Metsäntutkimuslaitos, Helsinki
- Mäkinen, Pekka (1993) Puutavaran kuljetusyritysten menestymisen strategiat. Acta Forestalia Fennica 238. The Society of Forestry in Finland & The Finnish Forest Research Institute, Helsinki
- Mäkinen, Pekka (1996) Metsäkoneyrittämisen maailma. Teoksessa Vääätäjä Matti (toim.) Puoli vuosisataa koneellista puunkorjuuta. Puunkorjuun historiikin toimituskunta, Helsinki
- Mäkinen, Pekka (1999) Puunkorjuu- ja kuljetusyritykset. Teoksessa Kanninen, Kaija (toim.) Metsäteknologia muuttuvassa metsätaloudessa. Metsäntutkimuslaitos, Helsinki
- Mäkinen, Pekka (toim.) (2002) Metsä- ja puualan pk-yritysten menestystekijät. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 869, Metsäntutkimuslaitos, Helsinki
- Mäkinen, Pekka & Hakkila Pentti (1989) Metsäkoneurakoitsija yrittäjänä. Teoksessa Pentti Hakkila, Kaija Kanninen & Pekka Mäkinen Metsäkoneurakoitsija. Metsäkoneurakoitsijain liitto, Helsinki
- Mäkinen, Pekka, Rummukainen, Arto & Aarnio, Jukka (1997) Puunhankinnan organisointitavat. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 647, Vantaan tutkimuskeskus, Metsäntutkimuslaitos
- Mäkinen, Pekka & Selby, Ashley (1995) Metsä- ja puualan pienyritykset. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 555. Vantaan tutkimusasema, Vantaa
- Näsi, Juha (2001) Epilogi. Teoksessa Näsi, J.; Lamberg J.-A.; Ojala J. & Sajasalo P Metsäteollisuuden strategiset kehityspolut. Tekes, Helsinki
- Niemelä, Hannu (1997) Metsätiet. Tapion Taskukirja 23. uudistettu painos. Kustannusosakeyhtiö Metsälehti, Helsinki
- Niku, Väinö (1992) Metsätöiden kehitysvaiheista vuoden 1940 jälkeen. Teoksessa Simonen, Tauno (toim.) Metsätyön murrosvuodet. Metsämuisteloiden toimituskunta, Helsinki
- Nikunen, Aimo (1996) Kuljetuksenantajien (urakanantajien) yhteistyö. Teoksessa Vääätäjä Matti (toim.) Puoli vuosisataa koneellista puunkorjuuta. Puunkorjuun historiikin toimituskunta, Jyväskylä
- Niskanen A., Donner-Amnell J., Häyrynen S. & Peltola T. (2008) Metsän uusi aika - kohti monipuolisempaa metsäalan elinkeinorakennetta. Silva Carelia 53, Joensuun yliopisto
- Ohinen, Reijo (1963) Muuttuva metsätyö. Sosiaalipolitiikan pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto,
- Ojala, Jari (2008) Pankkileireistä kansainvälisiin jättiyhtiöihin. Teoksessa Kuisma, Markku (toim.) Kriisi ja kumous. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki
- Ojala, Juha (2009) Metsäalan strategiat muutoksessa. Metsäntutkimus-lehti 2/2009. Metsäntutkimuslaitos, Vantaa

- Oksa, Jukka (1984) Kehitysalueen rakennemuutos ja metsäpolitiikan ristiriidat. Teoksessa Launis, Riitta (toim.) Metsä huutaa. WSOY, Porvoo
- Oksa, Jukka (1996) Rasimäen neljä tulevaisuutta. Euroopan pohjoisen maatalouskylän vaihtoehdot. Teoksessa Knuutila S., Liikanen I., Rannikko P., Itkonen H., Koistinen M., Oksa J. & Vakimo S Kyläläiset, kansalaiset. Tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja, n:o 114
- Oksa, Jukka (1998) Syrjäkylä muutoksessa. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja, n:o 30. Joensuun yliopisto
- Oksa Jukka (2002) Sosiologiaa Karjalan tutkimuslaitoksella. Luentokalvot 13.12.2002, Sosiologian opetus ja tutkimus 30 vuotta, Joensuun yliopisto
- Oksa Jukka & Rannikko Pertti (1985) Metsäperiferian sisäinen eriytyminen. Teoksessa Oksa, Jukka & Rannikko, Pertti Kylä yhteiskunnassa. Esitelmia Sivakasta ja Rasimäestä. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen monisteita n:o 11/1985
- Oksa Jukka & Rannikko Pertti (1984) Kehitysaluekylä ja yhteiskunta. Teoksessa Rannikko P ym. Yhteiskunta kylässä. Tutkimuksia Sivakasta ja Rasimäestä. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja, n:o 61
- Oksala, Ohto (1952) Työn psykologia 2. p. Tietomies, Helsinki
- Ollonqvist, Pekka (1998) Metsäpolitiikka ja sen tekijät. Pitkä linja 1928–1997. Metsälehti Kustannus, Helsinki
- Paasilinna, Arto (2003) Sadan vuoden savotta. WSOY, Helsinki
- Paaskoski, Leena (2008) Herrana metsässä. Kansatieteellinen tutkimus metsänhoitajuudesta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1170. SKS, Helsinki
- Pakkanen, Esko (1998) Läskinjakajasta metsäsektorin mesenaatiksi. Metsämiesten säätiö, Valkeakoski
- Pakkanen, Esko & Leikolan Matti (2010) Metsää, puuta ja kovaa työtä. Suomen metsien käytön historiaa. Metsäkustannus, Helsinki
- Palander, Teijo & Vainikka, Mika (2006) Puutavaran toimittajien ja asiakkaiden yhteistyömahdollisuudet laajavastuisessa urakoinnissa. ,Metsätieteen aikakauskirja 3/2006, Metsäntutkimuslaitos ja Suomen metsätieteellinen Seura, Helsinki
- Pekurinen, Mika (2005) Piipunpääpolitiikasta ympäristöjärjestelmiin. Ympäristökysymykset Suomen metsäteollisuudessa. Teoksessa. Roiko-Jokela, Heikki (toim.) Metsien pääomat. Minerva Kustannus Oy, Jyväskylä
- Pennanen, Olavi (1992) Puunhankinnan ohjauksen kehitysnäkymiä. Paperi ja puu, Vol. 74, no. 5/1992
- Penttinen, Pekka (2003) Elämänpoliittiset valinnat elämänkulussa. Teoksessa Heidi Sinevaara-Niskanen & Raimo Rajala Kasvatuksen yhteisöt: uupumusta, häirintää vai yhteisöllistä kasvua? Kasvatustieteen päivien 2002 julkaisu. Lapin yliopisto, Rovaniemi

- <http://ktk.ulapland.fi/kasvatuspaivat/kasvatuksenyhteisot.pdf> (Luettu 24.10.2010),
- Petäjistö, Leena ja Selby, Ashley (1992) Piensahojen kehittämisedellytykset. Folia Forestalia 795, Metsäntutkimuslaitos, Helsinki
- Pierson, Paul (2004) Politics in time. History, institutions and social analysis. Princeton University Press, USA
- Piironen, Jaakko (1996a) Liiton syntyvaiheet. Teoksessa Vääätäjä, Matti (toim.) Puoli vuosisataa koneellista puunkorjuuta. Puunkorjuun historiikin toimituskunta, Helsinki
- Piironen, Jaakko (1996b) Entisen konemiehen muistoja. Teoksessa Vääätäjä, Matti (toim.) Puoli vuosisataa koneellista puunkorjuuta. Puunkorjuun historiikin toimituskunta, Helsinki
- Pitkänen, E., Eisto, K., Toivonen, A., Kammonen, A. & Mustonen, S. (2000) Landscape Ecological Plan for State-owned Forests in Valtimo. Metsähallitus, Forest and Park Service 29/2000, Vantaa
- Pollard, Sidney (1981) Peaceful Conquest. The Industrialization of Europe 1760–1970. Oxford University Press, UK
- Ponsse Oyj, <http://www.ponsse.fi/suomi/konserni/historia/index.php> (Luettu 17.3.2011)
- Pulma, Panu (1984) Työteho-seuran kuusi vuosikymmentä. Työteho-seura ry. 1924–1984. Työteho-seuran julkaisuja 260, Helsinki
- Purhonen, Semi (2008) Johdanto: suuret ikäluokat sukupolvena? Teoksessa Purhonen S., Hoikkala T., Roos J. P. (toim.) Kenen sukupolveen kuulut? Gaudeamus, Helsinki
- Putkisto, Kalle (1950) Motoroitu puutavaran kuljetus. Teoksessa Metsäteknologia - Oppi- ja käsikirja. Yksityismetsänhoitajayhdistyksen oppikirjasarja 3, Keskusmetsäseura Tapio, Helsinki
- Putkisto, Kalle (1957) Metsätöiden koneellistaminen. Teoksessa Metsäkäsikirja 2. osa. Kustannusosakeyhtiö Kivi, Helsinki
- Pyykkönen, Perttu (1999) Maatalouden rakennemuutoksen vaikutus tulokehitykseen EU-jäsenyyden alkuvuosina. Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos. Raportteja 166, Helsinki
- Pyykkönen, Perttu (2001) Maatalouden rakennemuutos eri alueilla. Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen raportteja n:o 180, Helsinki
- Pöntynen, V. (1956) Puun käyttö Suomessa. Teoksessa: Metsäkäsikirja 1. osa. Kustannusosakeyhtiö Kivi, Helsinki
- Raitio Kaisa & Rannikko Pertti (2006) Metsien käyttö ja sosiaalinen kestävyys. Metsähallituksen roolin muuttuminen Lieksassa. Metsätieteen aikakauskirja 2/2006, Metsäntutkimuslaitos ja Suomen metsätieteellinen seura, Helsinki
- Rannikko, Pertti (1987) Metsätalous ja kylä. Suurmetsätalouden vaikutus asutusrakenteeseen 1900-luvulla. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja n:o 81

- Rannikko, Pertti (1989) Metsätyö-pienviljelykylä - tutkimus erään yhdyskuntatyyppin noususta ja tuhosta. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja n:o 12, Joensuun yliopisto,
- Rannikko, Pertti (1996) Onko Sivakkaa enää olemassa? Tutkielma yhteisöllisyyden muutoksesta. Teoksessa: Teoksessa Knuutila S., Liikanen I., Rannikko P., Itkonen H., Koistinen M., Oksa J. & Vakimo S. Kyläläiset, kansalaiset. Tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja, n:o 114
- Rannikko, Pertti (1998a) Metsätyöt asuttivat ja autioittivat. Teoksessa Huttunen, Mikko ym. (toim.) Sellua, sivistystä ja sahanpurua - Metsäklusteri Pohjois-Karjalassa. Pohjois-Karjalan liiton metsästrategiatyöryhmä, Joensuu
- Rannikko, Pertti (1998b) Kontiovaaran kukoistus ja kuolema. Teoksessa Reunala ym. (toim.) Vihreä valtakunta. Suomen metsäklusteri. Otava ja Metsämiesten Säätiö, Helsinki
- Rannikko, Pertti (1998c) Metsätyöt asuttivat ja autioittivat syrjä-Suomen. Teoksessa: Reunala ym. (toim.) Vihreä valtakunta. Suomen metsäklusteri. Otava ja Metsämiesten Säätiö, Helsinki
- Rannikko, Pertti (2004) Sosiaalinen kestävyys syrjäisen maaseudun metsätaloudessa. Teoksessa Lehtinen A. & Rannikko P. (toim.) Leipäpuusta arvopaperia. Vastuun ja oikeudenmukaisuuden haasteet metsäpolitiikassa. Metsälehti Kustannus, Helsinki
- Rannikko, Pertti (2007) Metsien käytön historialliset vaiheet ja sosiaaliset vaikutukset Hattuvaaran-Kitsin kyläalueella. Suomen ympäristö 24:2007, Ympäristöministeriö
- Rannikko, Pertti (2008) Postproduktivismi metsässä. Teoksessa Karjalainen Timo P. ym. (toim.) Ympäristösosiologian virrat ja verkostot. Thule-instituutti, Oulun yliopisto
- Rannikko, Pertti ja Lehtinen, Ari (2004b) Metsät ja yhteiskunta. Lähtökohtia ja avainkäsitteitä. Teoksessa Lehtinen Ari & Rannikko, Pertti (toim.) Leipäpuusta arvopaperia - Vastuun ja oikeudenmukaisuuden haasteet metsäpolitiikassa. Metsälehti Kustannus, Helsinki
- Rannikko P., Oksa J., Kuikka M., Knuutila S., Heikkinen K., Eskelinen H & Jänis J. (1984) Yhteiskunta kylässä. Tutkimuksia Sivakasta ja Rasimäestä. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja, n:o 61
- Rannikko Pertti & Schuurman, Nora (1997) Elämisen taika taigalla, Ihminen ja luonto Pohjois-Karjalan biosfäärialueella, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja N:o 120, Joensuun yliopisto
- Rannikko Pertti & Tervo, Katja (2006) Hyvinvointiyhteiskuntaa rakentamassa. Selviytymistarinoita ja tragedioita metsätoista. Teoksessa Vehkamäki, Seppo (toim.) Metsät ja hyvä elämä Metsäkustannus, Helsinki
- Rantanen, Martti (2003) UPM Metsä uudistaa organisaatiotaan vuoden vaihteessa. Puunkorjuu nojaa ja turvaa tulevaisuudessa avainyrittäjiin. Koneyrittäjä 9/2003

- Rantanen, Martti (2004) Metsähallitus selvittää urakointivaihtoehtoja. Paikalliset pienyritykset edelleen tärkeitä. Koneyrittäjä 3/2004
- Raumolin Jussi (1982) Metsäteollisuuden kehityksen vaikutuksia asutukseen Pohjois-Suomessa, Pohjois-Ruotsissa ja Quebecissä. Teoksessa Aho, Seppo & Heikkola, Leena (toim.) Lapin plakaatista autioitumisen aikaan. Oulun yliopisto, Pohjois-Suomen tutkimuslaitos C 42,
- Raumolin, Jussi (1984) Metsäsektorin vaikutus Suomen taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen kehitykseen. Oulun yliopisto, Pohjois-Suomen tutkimuslaitos C 51
- Raumolin Jussi (1990) The impact of technological change on rural and regional forestry in Finland. Keskusteluaiheita 343. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos, Helsinki
- Rekilä, Mika & Räsänen, Tapio (2008) Laajavastuinen yrittäjäyys puunhankinnassa. Metsätehon katsaus nro 33/2008. Metsäteho, Helsinki
- Reunala, Aarne (1991) Moniarvoinen metsä. Teoksessa Tapion taskukirja 21. uudistettu painos. Kustannusosakeyhtiö Metsälehti, Helsinki
- Reunala, Aarne (1998) Suomen kulttuurin metsäiset juuret. ,Teoksessa Reunala Aarne, Tikkanen Ilpo & Åsvik Esko (toim.) Vihreä valtakunta, Suomen metsäklusteri. Otava ja Metsämiesten Säätiö, Helsinki
- Reunala, Aarne & Heikinheimo, Matti (1987) Taistelu metsistä. Voimaperäinen metsätalous Suomessa ja muissa maissa. Kirjayhtymä, Helsinki
- Reunala Aarne, Tikkanen Ilpo & Åsvik Esko (toim.) (1998) Vihreä valtakunta, Suomen metsäklusteri. Otava ja Metsämiesten Säätiö, Helsinki
- Rieppo, Kaarlo (2008) Pienyritykset kasvulla kannattavuuteen. Teho 1/2008, Työtehoseura ry, Rajamäki
- Ripatti, Pekka (1997) Muutokset yksityismetsien omistuksessa sotien jälkeen. Teoksessa Lindroos, Heikki (toim.) Sotametsän perintö. Teollisuuden Metsänhoitajat ry, Helsinki
- Roiko-Jokela, Heikki (2005) Esipuhe. Teoksessa Roiko-Jokela, Heikki (toim.) Metsien pääomat. Minerva-kustannus, Jyväskylä
- Roiko-Jokela, Heikki (toim.) (2005) Metsien pääomat. Metsä taloudellisena, poliittisena, kulttuurisena ja mediailmionä keskiajalta EU-aikaan. Minerva Kustannus Oy, Jyväskylä
- Ronkanen, A.J. (1950a) Työtulokset, palkkaperusteet, yksikköpalkat ja palkkatarkkailu. Teoksessa Metsäteknologia. Yksityismetsänhoitajayhdistyksen oppikirjasarja 3. Keskusmetsäseura Tapio, Helsinki
- Ronkanen, A.J. (1950b) Puutavaran hakkuu. Teoksessa Metsäteknologia. Yksityismetsänhoitajayhdistyksen oppikirjasarja 3. Keskusmetsäseura Tapio, Helsinki
- Roos J.P. (1998) Mitä on elämänpolitiikka? Teoksessa J.P. Roos & Tommi Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka. Gaudeamus, Helsinki

- Roos J.P. & Hoikkala Tommi (1998) Esipuhe Teoksessa J.P. Roos & Tommi Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka. Gaudeamus, Helsinki
- Rummukainen, Arto (1999) Puun korjuun ympäristövaikutukset. Metsäteknologia muuttuvassa metsätaloudessa. Metsäntutkimuslaitos, Vantaa
- Rummukainen, Arto, Alanne, Heikki & Mikkonen, Esko (1993) Puunhankinta muutospaineessa. Voimavaratarpeiden arviointimalli vuoteen 2010. Helsingin yliopiston metsävarojen käytön laitoksen julkaisuja 2. Metsäntutkimuslaitos, Helsinki
- Rummukainen, Arto (1997) Puunhankinnan organisoinnin vaihtoehdot, Alustavia tuloksia. Teoksessa Kanninen, Kaija (toim.) Miten puunkorjuun tutkimus vastaa ajan haasteisiin? Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 635, Vantaan tutkimuskeskus
- Rummukainen, Arto, Heikkilä, Jani, Sikanen, Lauri, Aarnio, Jukka, Mäkinen, Pekka & Tahvanainen Timo (2003) Puunhankinnan tienviitat. Tutkimustarpeet muuttuvassa toimintaympäristössä. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 896. Metla, Vantaan tutkimuskeskus
- Rumpunen, Harri (1996) Kilpailulaki kaatoi keskitetyn taksasopimusjärjestelmän. Teoksessa Vääätäjä, Matti Puoli vuosisataa koneellista puunkorjuuta. Puunkorjuun historiikin toimituskunta, Helsinki
- Ruonavaara Hannu (1995) Teoria ja historia - keskustelua historiallisen sosiologian dilemmasta. Sosiologia 4/1995.
- Ruonavaara, Hannu (1998a) Yhteiskunnan rakenteet ja rakennemuutokset. Teoksessa Koskinen, Keijo (toim.) Sosiologisia karttalehtiä. Vastapaino, Tampere
- Ruonavaara, Hannu (1998b) The Historical Sociologist's Dilemma. Approaching Society. - From Theoretical to Empirical Sociology. University of Turku, Department of Sociology. Sociological Discussions B 32.
- Ruonavaara, Hannu (2005a) Historiallinen sosiologia - perinne ja renessanssi. Teoksessa Andersson, Marja ym. (toim.) Kahden muusan palveluksessa. Historia mirabilis 4. Turun historiallinen yhdistys, Turku
- Ruonavaara, Hannu (2005b) Millä tavoin sosiologia voi olla historiallista? Teoksessa Andersson, Marja ym. (toim.) Kahden muusan palveluksessa. Historia mirabilis 4. Turun historiallinen yhdistys, Turku
- Ruonavaara, Hannu (2006) Historian polut ja teorian kartta - eli miten tutkia tapahtumaketjuja sosiologisesti? Teoksessa Saari, Juho (toim.) Historiallinen käänne. Johdatus pitkän aikavälin historian tutkimukseen. Gaudeamus, Helsinki
- Rytteri, Teijo (2002) Metsäteollisuusyrityksen luonto. Tutkimus Enso-Gutzeitin ympäristö- ja yhteiskuntavastuun muotoutumisesta. Joensuun yliopisto, Maantieteen laitos, julkaisuja 10
- Rytteri, Teijo (2004) Metsäsektorin eturyhmät ja yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus. Teoksessa Lehtinen, Ari & Rannikko, Pertti (toim.) Leipäpuusta arvopaperia. Metsälehti Kustannus, Helsinki

- Rytteri, Teijo (2005) Metsätalouden arvot ja oikeutus. Teoksessa Metsien pääomat Roiko-Jokela, Heikki (toim.) Minerva Kustannus Oy, Jyväskylä
- Rytteri, Teijo (2006) Metsän haltija. Metsähallituksen yhteiskunnallinen vastuu vuosina 1859–2005. Bildrag till kändedom av Finlands natur och folk 167. Suomen tiedeseura, Helsinki
- Saari, Eino (1948) Metsätöiden rationalisointi ja Metsäteho. Metsätyön tutkimukset III. Metsätehon julkaisu no. 13, Helsinki
- Saari, Juho (2006a) Johdanto: historiallinen käänne. Teoksessa Saari, Juho (toim.) Historiallinen käänne. Johdatus pitkän aikavälin historian tutkimukseen. Gaudeamus, Helsinki
- Saari, Juho (toim.) (2006b) Historiallinen käänne. Johdatus pitkän aikavälin historian tutkimukseen. Gaudeamus, Helsinki
- Saarinen, Veli-Matti & Rantala, Juho (2008) Palveluyrittäjyys metsätaloudessa. Teho 4/2009. Työtehoseura
- Sajasalo, Pasi (2001) Suomalaisen metsäteollisuuden aikakaudet: Suuria linjoja ja yhtiöiden kehityksen vertailua. Teoksessa Näsi, Juha ym. (toim.) Metsäteollisuuden strategiset kehityspolut. Tekes, Helsinki
- Sajasalo, Pasi (2003) Strategies in Transition. The Internationalization of Finnish Forest Industry Companies. Jyväskylä Studies in Business and Economics 23. University of Jyväskylä
- Salminen, Jaakko (1996) Puunkorjuun tekninen kehitys Suomessa. Teoksessa Väättäjä, Matti (toim.) Puoli vuosisataa koneellista puunkorjuuta. Puunkorjuu historiikin toimituskunta, Helsinki
- Salo, Timo (toim.) (1985) Metsähallitus 125 vuotta, 1859-1984. Metsähallitus, Helsinki
- Savolainen, Raimo (1966) Moottorisahamiesten päivien käyttö ja päiväansio talvella 1966. Metsätehon tiedotus 258. Metsäteho, Helsinki
- Schaupp, Marika (2009) Kohdehyvinvoinnin ja oppimisen haasteita puuhuollon toimintakonseptin muutoksessa. Seminaariesitelmän diat 23.11.2009. Työterveyslaitos
- Schienstock, Gerd & Hämäläinen, Timo (2001) Transformation of the Finnish innovation system: A network approach. Sitra Reports series 7. Sitra, Helsinki
- Selby Ashley ja Petäjästä Leena (1995) Pienyrittäjän käyttäytymisoletukset. Teoksessa: Metsä- ja puualan pienyritykset (toim. Mäkinen P ja Selby A), Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 555, Metsäntutkimuslaitos, Vantaa
- Seppälä, Heikki, Kuuluvainen, Jari & Seppälä, Risto (1980) Suomen metsäsektori tienhaarassa. Tutkimus Suomen metsäsektorin kehityksestä ja tulevaisuuden vaihtoehtoista. Folia Forestalia 434. Metsäntutkimuslaitos, Helsinki
- Seppälä, Risto (1990) Metsäsektori - yhäkö Suomen talouden moottori. Teoksessa Riihinen, Olavi (toim.) Suomi 2017. Gummerus, Jyväskylä

- Seppälä, Risto (toim.) (2000) Suomen metsäklusteri tienhaarassa. Metsäalan tutkimusohjelma, Wood Wisdom. Tekes, Helsinki
- Sewell, William H jr. (2005) Logics of history. Social theory and social transformation. University of Chicago Press. Chicago, USA
- Sierilä, Pentti (2008) Metsäyrittäjien pysyvät ja muuttuvat strategiat. Teoksessa Kuisma, Markku (toim.) Kriisi ja kumous. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki
- Silvan, Lauri (1957) Metsäautotiet. Teoksessa Metsäkäsikirja 2. osa. Kustannusosakeyhtiö Kivi, Helsinki
- Silvén, Lauri (1975) Metsäteiden rakentaminen. Teoksessa Tapion taskukirja, 17. uudistettu painos. Keskusmetsälautakunta Tapio, Helsinki
- Simonen, Tauno (toim.) (1992) Metsätyön murrosvuodet. Sopimuksia metsätoista - taustoja ja tapahtumia viiden vuosikymmenen varrelta. Metsämuisteloiden toimituskunta, Helsinki
- Simonen, Tauno (1992) Metsätoimien palkoista ja palkkaperusteista viiden vuosikymmenen ajalta. Teoksessa Simonen, Tauno (toim.) (1992) Metsätyön murrosvuodet. Metsämuisteloiden toimituskunta, Helsinki
- Skocpol, Theda (1984) Sociology's Historical Imagination. Teoksessa Skocpol Theda (edit.) Visio and Method in Historical Sociology. Cambridge University Press, Cambridge
- Skocpol, Theda (edit.) (1984) Visio and Method in Historical Sociology. Cambridge University Press, Cambridge
- Smith, Dennis (1991) The Rise of Historical Sociology. Polity Press, Cambridge, UK
- Snellman, Hanna (1996) Tukkilaisen tulo ja lähtö. Pohjoinen, Oulu
- Snellman, Hanna (1999) Moottorisahavallankumous. Teoksessa Parikka, Raimo (toim.) Suomalaisen työn historiaa. Korvesta konttoriin. SKS:n toimituksia 730. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki
- Sulkunen, Pekka (1997) Todellisuuden ymmärrettävyys ja diskurssianalyysin rajat. Teoksessa Pekka Sulkunen & Jukka Törrönen(toim.) Semioottisen sosiologian näkökulmia. Gaudeamus, Helsinki
- Suomen maaseututyöväen liitto ry. Vuosikertomus 1965,
- Suoninen, Marja (2001) Mikrohistoria vastauksena historiallisen sosiologian dilemmaan. Sosiologia 38: 1
- SVT Maa-, metsä- ja kalatalous 2002: 45, 2003, Metsätilastollinen vuosikirja 2002, Metsäntutkimuslaitos, Helsinki
- SVT Maa-, metsä- ja kalatalous 2003: 45, 2003, Metsätilastollinen vuosikirja 2003, Metsäntutkimuslaitos, Helsinki
- SVT, Maa- ja metsätalous 1995: 5, 1996, Metsätilastollinen vuosikirja 1995, Metsäntutkimuslaitos, Helsinki
- Sztompka, Piotr (1994) Sociology of Social Change. Blackwell, Oxford, UK

- Thornton, Patricia H. (1999) The Sociology of Entrepreneurship. Annual Reviews of Sociology 1999. 25: 19–46. <http://www.annualreviews.org/journal/soc> (Luettu 17.3.2011)
- Tiainen, Pekka (2003) Osaamisen ja täystyöllisyyden Suomi. Työpoliittinen Aikakauskirja 1/2003. Työministeriö
- Tiainen, Veikko (1988) Puuhuolto ja huolta puusta. 20 vuotta Tehdaspuuta. Tehdaspuu Oy, Kouvola
- Tiililä, Pekka (1996) Jäsenhankintaa ja taksaneuvotteluja. Teoksessa Vääätäjä, Matti (toim.) Puoli vuosisataa koneellista puunkorjuuta. „Puunkorjuun historiikin toimituskunta, Helsinki
- Tikkanen, Ilpo & Rikkilä, Mikko (1993) Metsäsektorin murros - Metsäpolitiikan lähtökohdat 2000 – luvulle. Metsämiesten Säätiö, Helsinki
- Tilly, Charles (1984) Big Structures, Large Processes, Huge Comparisons. Russell Sage Foundation, New York
- Tervo, Katja (2008) Metsän hiljaiset. Metsätyön rakennemurrosten kolme sukupolvea. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1177. SKS, Helsinki
- Torvelainen, Jukka (1998) Metsien monimuotoisuutta suojellaan. Teoksessa Reunala Arne, Tikkanen Ilpo & Åsvik Esko (toim.) (1998) Vihreä valtakunta, Suomen metsäklusteri. Otava ja Metsämiesten Säätiö, Helsinki
- Tuuri, Antti (1999) UPM-Kymmene : metsän jättiläisen synty. Otava, Helsinki
- Työtehoseuran vuosikirja 2000. Työtehoseuran julkaisuja 379, Helsinki
- Tyrväinen, Liisa (2006) Luontomatkailun tulevaisuudenkuvia – monikäyttöiset metsät matkailun voimavarana. Virkaanastujaisesityelmä 28.2.2006 Lapin yliopisto. <http://www.ulapland.fi/?deptid=21292> (Luettu 13.2.2009)
- UPM-Metsä 4/2004, Jaakko Sarantola ja UPM:n uusi metsäorganisaatio. 4–5
- UPM-Metsä 4/2006, Metsuri työ muuttuu. 4–5
- UPM-Metsä 4/2006, Pienet puut korjuun ongelma. Hannu Airavaara uskoo ratkaisun löytyvän. 8–9
- UPM-Metsä 1/2009, UPM Metsälle uusi organisaatio.
- Uusitalo, Jari & Kivinen, Veli-Pekka (2001) Älykkyyttä katkonnan ohjaukseen. Teoksessa Kehittyvä puuhuolto 2001. Metsäteho, Helsinki
- Valkonen, Tapani (1985) Alueelliset erot. Teoksessa Valkonen ym. (toim.) Suomalaiset. WSOY, Juva
- Valtanen, Hannu (1997) Metsäteollisuus ja puunhankinta. Teoksessa Tapon Taskukirja 23. uudistettu painos. Kustannusosakeyhtiö Metsälehti, Helsinki
- Vatanen, Eero (2003) Korjuu- ja kuljetusyritysten merkitys paikallistaloudessa. Teoksessa: Kariniemi Arto (toim.) Kehittyvä puuhuolto 2003. Metsäteho, Helsinki
- Vehkamäki, Seppo (toim.) (2006) Metsät ja hyvä elämä. Monitieteinen tutkimusraportti. Metsäkustannus Oy, Helsinki

- Vehkamäki, Seppo (2006) Metsien käytön ja hyvän elämän murrosten vuorovaikutus. Teoksessa Vehkamäki, Seppo (toim.) Metsät ja hyvä elämä. Monitieteinen tutkimusraportti. Metsäkustannus Oy, Helsinki
- Vesala, Kari Mikko (1996) Yrittäjyys ja individualismi. Reationistinen linjaus. Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia 2/1996. Yliopistopaino, Helsinki
- Vesikallio, Heikki (1984) Puunhankinnan liiketalous. Silva Fennica 1984, vol. 18, n:o 4. Suomen metsätieteellinen seura
- Vesterinen, Minna (2007) Laaja-alaiseen yrittämiseen siirtymisen haasteet. Teoksessa Kariniemi, Arto (toim.) Kehittyvä puuhuolto 2007. Metsäteho, Helsinki
- Vidgren, Einari (1997) Nyrkkipajasta markkinajohtajaksi. Esitelmä 69. Metsäviikolla. Tampere 15.–18.3.1997
- Viitala, Juhani (2003) Metsätalouden vihreä muutos. Tietosanoma, Helsinki
- Viitala, Juhani (2004) Metsäpolitiikan valtaa ja vääntöä, 1970-luvulta 2000-luvun tarpeisiin. Tietosanoma, Helsinki
- Vilkuna Tapio (2001) Kylmä kyyti traktorilla. Metsälehti Kustannus, Helsinki
- Virtanen, Pekka V. (2003) Maareformit itsenäisessä Suomessa. Maankäyttö 3/2003. Maankäyttö ry
- Virtanen, Sakari (1985) Puusta elävä. Kajaani Oy:n vaiheita vuodesta 1946. Kajaani Oy, Kajaani
- Virtanen, Sakari (2008) Metsät ja ympäristö: pitkä linja. Teoksessa Kuisma, Markku (toim.) Kriisi ja kumous. Metsäteollisuus ja maailmantalouden murros 1973-2008. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki
- Vuontisjärvi, Veikko & Alatalo Kaarlo (toim.) (2000) Kyllä Lappi taamoo - Outakairojen savottatarinoita ja puunhankinnan kehityskuvaa 1920-2000. Outamaan ukkoherrat & StoraEnso Metsä, Kemi
- Väätäjä, Matti (1996) Puoli vuosisataa koneellista puunkorjuuta. Puunkorjuun historiikin toimituskunta, Helsinki
- Väätäjä, Matti (2002) Matkalla tehtaalle. Puutavaran kaukokuljetuksen ja tehdasvastaanoton vaiheita. Puutavaran kaukokuljetuksen historiikin toimituskunta, Helsinki
- Vöry, Jaakko (1948) Metsäteho, tarkoitus, tavoitteita, tuloksia. Metsätyöntutkimukset III. Metsätehon julkaisu no. 13. Metsäteho, Helsinki
- Vöry, Jaakko (1949) Metsätöiden rationalisoinnin keinoista ja merkityksestä. Metsätöiden tehostaminen. Luentopäivillä v. 1948 pidettyjä esitelmä. Metsätehon julkaisu n:o 22, Helsinki
- Waris, Heikki (1965) Metsätyövoima sosiaalipoliittisena kysymyksenä. Esitelmä Keskusmetsäseura Tapion vuosikokouksessa 4.4.1964. Teoksessa Tapion vuosikirja 1964. Keskusmetsäseura Tapio, Helsinki
- Wallerstein, Immanuel (1974) The Modern World-System. Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century. Academic Press, New York

- Ympäristöministeriö 20.6.2007. Luontomatkailu, internet-sivu.
<http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=238791&lan=FI> (Luettu 13.11.2010)
- Zetterberg, Seppo (1983) Puusta pidemmälle. Metsäliitto 1934–1984.
Kirjayhtymä, Helsinki
- Örn, Jouko (1991) Metsäkonetöiden maksusopimukset. Teoksessa Tapion taskukirja 21. uudistettu painos, Kustannusosakeyhtiö Metsälehti, Helsinki
- Örn, Jouko (1992) Puutavaran mittauksen kehitysvuodet. Teoksessa Simonen, Tauno (toim.) Metsätyön murrosvuodet. Metsämuisteloiden toimituskunta, Helsinki
- Örn, Jouko (2001) Puunkorjuun ja puutavaran kaukokuljetuksen kustannukset vuonna 2000. Metsäteho 1/01, Tilastoliite, Metsäteho, Helsinki
- Örn, Jouko (2002) Puunkorjuu 1950 – 2001. Metsäteho-lehti 2/2002
- Örn, Jouko (2004) Puunkorjuu ja kaukokuljetus vuonna 2003. Metsätehon katsaus 3/2004
- Örn Jouko (2005) Metsätyövoiman tarve 2003-2010. Teoksessa Kehittyvä puuhuolto 2005, Seminaarijulkaisu. Metsäteho Oy, Helsinki

Liitteet

Liite 1. Metsäkoneyrittäjien vuoden 1998 haastatteluaineiston käsittelyn vaiheet

1. esianalyysi koneyrityksen kehitysvaiheista ja aiemmista tutkimuksista
2. haastatteluteemojen määrittely
3. henkilökohtaiset haastattelut
4. äänitettyjen haastattelujen litterointi
5. litteroitujen haastattelujen lukeminen ja episoditeemojen hahmottelua
6. haastattelujen siirto Atlas.ti-ohjelmalle
7. haastatteluepisodien määrittely (744 kpl) ja koodaus 37 luokkaan
8. luokkiin koodattujen episodien analysointia
9. episoditeemojen valinta ja yhdistely kymmeneksi teema-alueeksi
10. Metsätyön muutoksen, puunkorjuun rationalisoinnin ja yrittäjien kertomusten ajanjaksojen ja teemojen synkronointi
11. yrittäjien kertomusten teemoittainen ja ajallinen yhteen punominen
12. kertomusten tarkastelu tutkimuksen kokonaisuudessa ja metsäkoneyrittäjien uran teoreettinen tarkastelu

Liite 2. Metsäkoneyrittäjien vuoden 1998 henkilökohtaisten haastattelujen teemat

1. YRITYKSEN JA YRITTÄMISEN KEHITYSVAIHEET

- yrityksen syntyhistoria
- tärkeimmät kehitysvaiheet; koneiden kehitys, moton hankinta, vieraiden palkkaaminen
- sukupolvenvaihdos, veljesten yhteistyö

2. HENKILÖSTÖ

- rekrytointitapa, työsuhteiden pysyvyys
- osaaminen alueet, kehittämistoimenpiteet, tulevaisuuden tarpeet

3. TOIMINTAKÄYTÄNNÖT

- vuotuinen työkierto
- huoltojen, korjausten, siirtojen yms. organisointi
- yrittäjän oma toimenkuva
- tiedonkulku ja yhteistyö työnjohdon kanssa
- yhteydenpito ja yhteistoiminta muiden yrittäjien

4. OMAN YRITYKSEN JA ALAN KEHITYSNÄKYMÄT

- asiakassuhteen kehittyminen ja uudet toimintamallit, esim. tiimit
- tekninen kehitys
- metsäosastojen tehtävien ja henkilöstön muutokset
- toiminnan laajentaminen; manutyöt, metsänhoitotyöt, kaukokuljetus, osto
- optimi metsäkoneyritys ja oman yrityksen optimikoko
- sopimustoiminnan kehittäminen, esim. alueellinen yhteistyö, useampi vuotiset runkosopimukset

5. YRITYKSEN TOIMINTAYMPÄRISTÖ JA MUUT TOIMIJAT

- Koneyrittäjien liiton rooli ja merkitys
- yhteistyön kehittäminen toisten yrittäjien kanssa
- mistä uutta tietoa ja osaamista; yrityskehittäjien tarjonta, koulutuspalvelujen käyttö ja oppilaitosten rooli, erilaisten projektien anti

Liite 3. Vuoden 1998 litteroitujen haastattelujen episodien teemoittainen luokittelu

Atlas.ti–ohjelmalla (Atlas.ti–ohjelmasta tulostettu yhteenveto)

HU : yrittajahaastattelut

File: [D: \Kari\vaivos\haastattelut\yrittajahaastattelut]

Edited by : Super

Date/Time : 2001/09/20 -12 : 07 : 54

Codes-Primary-Document s-Table

Code-Filter : All PO-Filter: All

PRIMARY DOCS													
CODES	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Totals
aikakausien vertailu	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
erikoisjutut	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	3
firman koulutus	1	2	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	6
harrastukset, vapaa-aika	0	1	2	0	0	1	1	0	1	0	0	1	7
huollot ja korjaukset	3	3	2	1	1	1	3	0	0	1	2	1	18
kilpailu	0	2	0	0	0	0	0	1	4	2	4	0	13
koneet ja kalusto	4	4	5	2	2	5	6	3	4	1	4	1	41
koneiden ostot	1	4	3	2	0	0	1	2	0	0	1	2	16
kuskien koulutus	4	5	0	0	3	1	0	1	0	2	1	0	17
kuskien palkkaaminen	2	4	2	0	5	1	2	2	5	1	1	2	27
kuskien tyomaarat	2	3	0	0	2	0	0	0	1	0	1	1	10
kuskit -vastuu	2	2	0	0	0	2	0	0	2	0	0	0	8
laatu	0	1	2	0	0	1	1	0	2	0	0	0	7
liiton rooli	1	2	1	1	2	1	1	1	1	0	1	2	14
muutokset alalla	3	4	4	6	6	4	3	5	7	1	1	4	48
oma koulutus	0	2	2	2	0	0	2	1	1	0	1	1	12
oma oppiminen	0	3	2	0	0	1	0	0	0	1	0	2	9
oma tyomaara	1	4	4	5	1	1	4	0	1	0	1	1	23
omat innovaatiot	1	1	3	0	0	0	2	6	0	0	0	0	13
omat tehtävät	2	3	6	3	0	1	3	2	6	1	0	1	28
perheenjasenet	3	1	3	3	2	0	3	1	0	1	0	1	18
ratkaisevat kaanteet	2	2	1	1	1	3	3	3	1	0	0	0	17
suhde firmaan	1	5	3	2	3	4	3	7	8	3	3	4	46
suhde työnjohtoon	3	1	1	2	3	1	2	3	0	2	0	1	19
suhtautuminen yrittajiin	11	5	2	1	0	3	5	1	11	0	1	3	43
sukupolvenvaihdos	5	0	4	1	1	1	1	1	1	1	0	3	19
taksat ja neuvottelu	7	12	6	5	5	7	6	2	6	2	3	2	63
talousasiat	0	6	3	3	2	0	3	0	1	0	2	0	20
tekniikan kehitys	0	2	1	0	4	1	0	0	0	0	0	1	9
toiminta-alue	1	1	0	0	0	1	1	1	0	0	1	0	6
tulevaisuus	1	0	1	2	1	4	1	6	1	1	3	0	21
venaja-ulkomaat	0	3	3	0	1	2	1	0	0	0	0	0	10
yhteistoiminta	1	3	1	1	2	1	2	3	3	0	4	1	22
ymparistokysymykset	1	2	0	0	1	1	1	0	0	0	2	0	8
yrittajaksi ryhtyminen	1	5	5	2	1	4	1	2	3	1	2	1	28
yrittäjän tyomaarat	1	5	1	4	3	1	1	2	1	1	5	2	27
yrittäjän toiminnan muut	6	6	7	1	1	1	7	2	9	3	0	3	46
Totals	71	110	81	50	54	58	70	58	80	25	45	42	744

Liite 4. Vuoden 2010 tehtyjen metsäkoneyrittäjien puhelinhaastattelujen teemat

Yrityksen kehitys 2000-luvulla

- yrityksen tilanne vuosituhanen vaihteessa (ed. haastattelun aikoihin)
- nykyinen toiminta ja uudet toimintamuodot tai toiminnan lopetus
- oman perheen panos nykyisin, esim. sukupolvenvaihdos, veljesten yhteistyö

Henkilöstö

- määrällinen kehitys, rekrytoinnit, työsuhteiden pysyvyys

Toimintakäytännöt

- avain-, alue-, laajavastuinen yrittäjyys – merkitys omalle yritykselle
- yhteistyö asiakkaan kanssa
- alihankintatoiminta ja yhteistoiminta muiden yrittäjien
- yrittäjän oma toimenkuva

Oman yrityksen ja alan kehitysnäkymät

- asiakassuhteen kehittyminen ja uudet toimintamallit
- metsäosastojen tehtävien ja henkilöstön muutokset
- toiminnan laajentaminen tai supistaminen; määrällisesti ja uusille toimialoille